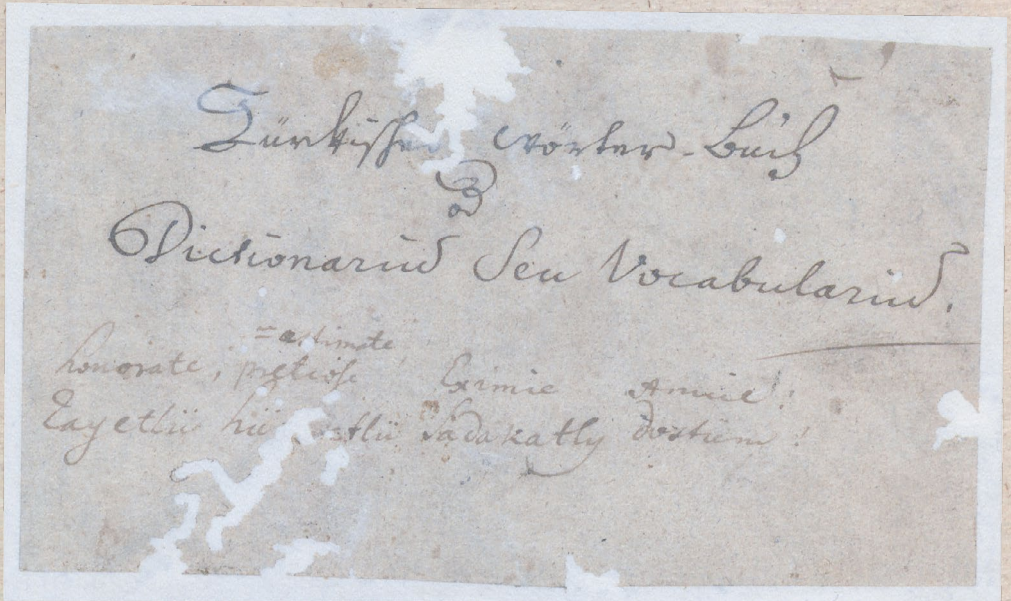

MARTA ANDRIĆ

RUKOPISNA OSTAVŠTINA
NA TURSKOM JEZIKU
SVEĆENIKA GJURE ADAMA BÜTTNERA

Marta Andrić

Rukopisna ostavština na turskom jeziku
svećenika Gjura Adama Büttnera

Nakladnik
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za hungarologiju, turkologiju i judaistiku
FF-press

Godina tiskanog izdanja: 2015.
Godina elektroničkog izdanja: 2019.

Za nakladnika
Prof. dr. sc. Vlatko Previšić

Recenzenti
dr. sc. Ekrem Čaušević
dr. sc. Kerima Filan

Grafički urednik
Krešimir Krnic

Računalni slog
Banian ITC

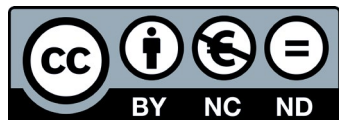
Tisak
AKD, Zagreb

ISBN 978-953-175-466-8
9778-953-175-7654-6 (PDF)

[DOI 10.17234/9789531757546](https://doi.org/10.17234/9789531757546)

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 000919798.

Na naslovnici
Početna stranica Büttnerovog Rječnika

Djelo je objavljeno pod uvjetima [Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence \(CC-BY-NC-ND\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnažanje djela, ali samo u nekomercijalne svrhe i uz uvjet da se ispravno citira djelo i autora, te uputi na izvor. Dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku nije dopušteno.

Tiskanje ove knjige potpomognuto je sredstvima
Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske.

MARTA ANDRIĆ

RUKOPISNA OSTAVŠTINA
NA TURSKOM JEZIKU
SVEĆENIKA GJURE ADAMA BÜTTNERA

 FF press
Zagreb

Rukopisna ostavština svećenika Gjüre Adama Büttnera (1714-1779) čuva se u Biskupijskoj knjižnici Đakovačke i Srijemske biskupije u Đakovu, odnosno, od travnja 2007., u Središnjoj biskupijskoj i fakultetskoj knjižnici u Đakovu. Na tu me je ostavštinu upozorio i predao mi je na uvid dr. sc. Marin Srakić, đakovačko-osječki biskup u miru, zbog čega mu odsrca zahvaljujem.

Ova je knjiga nastala na temelju istoimene doktorske disertacije koju sam obranila u veljači 2011. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Zahvaljujem prof. dr. sc. Musi Dumanu (Istanbul) na pomoći i strpljenju tijekom čitanja rukopisa, prof. dr. sc. Kerimi Filan (Sarajevo) na savjetima i podršci, te prof. dr. sc. Pavlu Knezoviću na čitanju latinskoga dijela Büttnerovog rječnika. Posebnu zahvalu dugujem prof. dr. sc. Ekremu Čauševiću, mome mentoru i uzoru svim generacijama zagrebačkih turkologa.

U Zagrebu, listopada 2013.

SADRŽAJ

Sadržaj	5
I. Uvod	1
1.1. Opis ostavštine	2
1.1.1. Rječnik	3
1.1.2. Sveščići	3
Sveščić 1	3
Sveščić 2	4
Sveščić 3	4
Sveščić 4	5
1.1.3. Listići	5
1.2. Latinički transkribirani tekstovi	6
1.3. Büttner u Zemunu	17
1.4. Mjesto i vrijeme nastanka ostavštine	19
1.5. Kako je i zašto Büttner učio turski	22
1.5.1. Büttnerova veza s Meninskim	23
1.5.2. Büttnerova veza s Holdermannom	26
1.5.3. Büttnerova veza s Molinom	26
1.5.4. Zaključak	27
1.6. Kako je Büttner pisao Rječnik	28
1.7. Transkribirani tekstovi – povijest i perspektive	30
2. Analiza	35
2.1. Sažetak analize Büttnerova rječnika	35
2.2. Transkripcija	37
2.2.2. Konsonanti	38
2.2.3. Vokali	54
2.3. Fonetsko-fonološki opis i promjene: konsonanti	56
2.3.1. Ispadanje konsonanata	57
I. Anlaut	57
II. Inlaut	58
III. Auslaut	59

2.3.2. Konsonantska epenteza	60
I. Anlaut	61
II. Inlaut	62
III. Auslaut	63
2.3.3. Promjene konsonanata	63
I. Anlaut	64
II) Inlaut	64
III) Auslaut	68
2.3.4. Metateza	69
2.3.5. Konsonantski arhaizmi	69
2.3.6. Zvučnost odnosno bezvučnost konsonanata u auslautu	70
2.3.7. Degeminacija	71
2.3.8. Udvajanje konsonanata	71
2.3.9. Konsonantske promjene u kontekstu prijelaza iz staroosmanskog u srednjoosmansko razdoblje	72
2.3.9.1. Odnos /b/ ~ /p/ u anlautu	73
2.3.9.2. Odnos /d/ ~ /t/ i /g/ ~ /k/ u anlautu	74
2.3.9.3. Promjene /g/ i /ɣ/ na kraju i početku sloga u postvokalnoj poziciji	76
2.3.9.4. Odnos /g/ ~ /v/	79
2.3.9.5. Arhifonem /ŋ/	80
2.4. Fonetsko-fonološki opis i promjene: vokali	82
2.4.1. Niski neutralni vokali	82
2.4.2. Niski labijalni vokali	86
2.4.3. Visoki vokali	87
2.4.4. Visoki neutralni vokali	88
2.4.5. Visoki labijalni vokali	89
2.4.6. Stanje protetskih i interkalarnih vokala	90
2.5. Morfonologija	91
2.5.1. Osnovna morfonološka obilježja Büttnerovog rječnika	92
2.5.2. Tablični prikaz stanja I- i U-sufiksa	93
2.5.3. Morfemi klase I	96
2.5.4. Morfemi klase U	102
2.5.5. Morfemi klase E	110
2.6. Morfologija i sintaksa	113
2.6.1. Imenice	113
2.6.2. Zamjenice	115
2.6.3. Brojevi	117
2.6.4. Glagoli	117
2.6.5. Veznici	122
2.6.6. Red riječi u rečenici	122

2.7. Leksikologija i koncept Rječnika	123
2.8. Zaključak	127
3. Summary: The Priest Gjuro Adam Büttner's manuscript legacy in Turkish language	131
4. Prijepis rječnika	135
5. Prerađeni rječnik	241
6. Kratice	349
7. Literatura	353
8. Prilog: ilustracije	367

Gjuro Adam Büttner, svećenik Srijemske biskupije i prvi župnik u Zemunu po oslobođenju od Turaka, Nijemac porijeklom, župničku službu u Zemunu obnašao je od 1744. do 1779. godine. Njegova rukopisna ostavština na turskom jeziku pronađena je u Biskupijskoj knjižnici Đakovačke i Srijemske biskupije u Đakovu¹ kamo je prenesena nakon njegove smrti. Sastoji se od njemačko-turskog Rječnika (126 str.), nekoliko svešćića i listića katekizamskoga i jezikoslovnog sadržaja te dva popisa poslovice na turskom jeziku.

Ostavština takve vrste, tolikoga značaja i obima može se na području Hrvatske smatrati pravom rijetkošću. Naime, budući da je osmanski turski jezik te ostavštine pisan latinicom, ona pripada skupini tzv. transkribiranih tekstova, odnosno tekstova u kojima osmanski turski nije pisan arabičkim pismom. Sastavljači takvih tekstova bili su stranci, autori neturskog porijekla, koji su osmanski jezik zapisivali vlastitim, pripadajućim pismom (latiničkim, grčkim, ćiriličkim, armenskim, gruzijskim i dr. pismima), nastojeći što vjernije prenijeti obilježja turskoga jezika prostora u kojemu su djelovali. S obzirom na sadržaj, ta se djela okvirno mogu podijeliti na leksikografska (rječnike, gramatike i razgovornike turskog jezika) i vjersko-prosvjetna djela. Osmansko pismo (osmanska arabica) kojim su tekstove na turskom jeziku zapisivali izvorni govornici nije bila u potpunosti prilagođeno bilježenju fonoloških i morfonoloških obilježja turskoga jezika, zbog čega ga na temelju tih tekstova nije moguće u potpunosti rekonstruirati, pa su transkribirani tekstovi u kojima je jezik dokumentiran drugim pismima vrijedan izvor za povijest turskog jezika.

Već nakon prvog uvida u ostavštinu – a s obzirom na to da je riječ o neautoriziranoj građi – nametnula su se dva važna pitanja: prvo, o njezinu porijeklu i drugo, o stupnju njezine originalnosti. Kako je nađena kod Büttnera, jedan od odgovora na ta pitanja bila je i mogućnost da je ostavštinu Büttner u Zemun donio dolazeći iz Njemačke što bi, s obzirom na onovremene škole orijentalnih jezika u Europi, bilo posve moguće. U literaturi u kojoj se spominje Büttner, njegova je ostavština na turskom jeziku spomenuta na samo jednom mjestu: u članku Marina Srakića, u kojemu su popisane

1 Od travnja 2007. godine čuva se u Središnjoj biskupijskoj i fakultetskoj knjižnici u Đakovu.

inkunabule i značajniji rukopisi biblioteke Biskupije đakovačke i srijemske. Uz kraći opis rukopisa dodana je i bilješka o njegovu vlasniku: “Djuro Adam Büttner (Sommerach, 3.9.1714 – Zemun, 1779), završio je škole u Würtzburgu. Bamberški biskup F. Schönborn predložio je srijemskom biskupu Szörenyju Büttnera za prvog zemunskog dije. župnika. Ovu službu obavlja od 1744. do smrti. Imenovan je arhiđakonom, a obavljao je i službu generalnog vikara. Poznao je više jezika (lat., njemački, talijanski, francuski, mađarski, hrvatski, a učio je i turski). Nakon smrti ostavio je 350 svezaka veoma vrijednih knjiga” (Srakić, 1979: 78). U ostalim izvorima koji dotiču Büttnera ili Zemun njegova vremena uglavnom se govori o njegovom pastoralnom radu, važnoj ulozi na području Srijemske biskupije te djelovanju usmjerenom na obnovu i izgradnju vjerskih objekata (Soppron: 1890; Vincetić: 1925, 1926; Pavić: 1897; *Visitationes Canonicae – Kanonske vizitacije*, Knjiga IV. Srijem, 1734-1768.: 2006; Pavlović: 2008, i dr.). Njegovo zanimanje za turski jezik, kako je već rečeno, ne spominje se nigdje drugdje osim u spomenutom izvoru.

Moguće zanimanje za turski jezik ne spominje se ni u radovima koji govore o redovničkim zajednicama na području Zemuna, Petrovaradina i Beograda (Korade et al.: 1993; Vanino, 1934; Landeka, 2009; Predragović, 1939; Hoško, 1999.). Jednako tako ni raspitivanjem u franjevačkom samostanu i župnom uredu u Zemunu nije bilo moguće doznati nikakvih novih informacija, samo toliko da u njima nema sačuvanih rukopisnih ili tiskanih gramatika ili rječnika turskog jezika. No, (višegodišnja) analiza same ostavštine dala je odgovore na većinu pitanja koja su se namerala kad je bila tek otkrivena. Za daljnje praćenje analize potrebno je preskočiti poprilično dugo razdoblje bavljenja ovim tekstovima tijekom kojega nije bilo jasno tko ih je, kada i gdje napisao te odmah na početku napomenuti da je analizom dokazano da je Büttner autor gotovo svih tekstova ostavštine i da su gotovo svi nastali u Zemunu, tijekom njegova župnikovanja u tom gradu.

1.1. Opis ostavštine

Büttnerova rukopisna ostavština na turskom jeziku sadrži uvezani Njemačko-turski rječnik te 4 svešćića i 3 listića. Sve dijelove ostavštine, osim dva listića, povezuje isti rukopis. U popisu Büttnerovih knjiga sastavljenom tijekom vizitacije 1765. godine spomenuti su, između ostalog, “Njemačko-turski rječnik” te jedna “Turska gramatika” (*Kanonske vizitacije*: 315). Nije jasno na što se pod potonjim mislilo, jer u pronađenoj ostavštini – osim svega desetak na nekoliko različitih mjesta raspoređenih popisa gramatičkih pravila – nije zatečeno nešto što bi se moglo nasloviti s “Gramatika”. U posthumno sastavljenom popisu njegovih knjiga koji se također čuva u Biskupijskoj knjižnici u Đakovu ne nalazimo ni Rječnik ni Gramatiku; možda stoga što je posrijedi rukopisna, neobjavljena literatura.

Glavna tema ovoga rada je Rječnik, na njemu se temelji i analiza Büttnerovog turskog jezika. Popratni tekstovi iz sveščića i listića nisu uključeni u analizu jer bi time građa bila preobimna. Osim toga, kako je riječ o nesrodnim sadržajima, teško bi ih bilo objediniti. Ipak, i ti su popratni tekstovi tijekom rada transkribirani i poslužili su kao izvor za informacije o okolnostima u kojima je Rječnik nastaja(o).

Slijedi kratak opis svih dijelova ostavštine:

1.1.1. Rječnik

Njemačko-turski rukopisni rječnik najopsežniji je dio Büttnerove ostavštine. Uvezan je u knjigu (vel. 35 x 23 cm) od koje su ispisane 134 stranice (ne uključujući naslovnu). Listovi su označeni s dvije vrste vodenih žigova: slovom W i slovima AS.

Knjiga je uvezana kožnim hrptom; korice (od kojih gornja nedostaje) su kartonske, s kožnim ukrasima u kutovima. Naslovna stranica rječnika nalazi se na trećem listu, a naslov glasi: *Türkisches Wörter-buch oder Dictionarium Seu Vocabularium*. Paginacija počinje s prvom stranicom rječnika, odnosno slovom A (v. ilustraciju br. 1). Stranice su paginirane do 127.; rječnik je na 126 stranica, a njemu slijedi 8 stranica na kojima su dva popisa poslovice. Preostali dio, oko stotinjak stranica, ostao je prazan.

Rječnik sadrži oko 3.700 natuknica na njemačkome jeziku koje su prevedene s oko 3.150 leksičkih jedinica na turskom jeziku. Na svakoj stranici rječnika nalazi se između 25 i 30 natuknica. Natuknice su složene abecednim redom. Njemački je jezik pisan goticom, a turski jezik (kao i sporadična pojašnjenja na latinskom koji je služio kao metajezik) latinicom. Kako kod nekih bilježaka dodanih sa strane nedostaje pokoje slovo uz rub stranice, jasno je da je rječnik uvezan nakon što je napisan (v. ilustracije br. 2 i 3). Rukopis je najvećim dijelom lijep i čitak, te, ako se izuzme svega nekoliko manjih intervencija dopisanih očigledno naknadno, u cijelosti pripada istoj osobi.

Prvi popis poslovice sadrži 27 poslovice koje su uključene u rječnik. Uz većinu poslovice upućeno je na natuknicu uz koju u rječniku stoje (npr. *Alma sarry, satma sarry. vide Gelb.*). Drugi popis poslovice na preostalim sedam stranica grafijom se razlikuje od rječnika. Uz svaku je naveden talijanski prijevod, što pokazuje da je taj popis prepisan iz izvora talijanske provenijencije.

1.1.2. Sveščići

Sveščić 1

Sveščić se sastoji od dva presavijena lista (na sredini se nalazi vodeni žig u obliku srca), koji tako čine malu neuvezanu bilježnicu od 8 stranica (vel. 24 x 18 cm). Na prve dvije stranice nalazi se popis priloga bez uočljivoga reda (*mukaddem, sonrah, en sonrah*, (1) itd.). Svaki je prilog preveden na latinski te primjerom smješten u kontekst rečenice na turskom jeziku. Način zapisivanja uklapa se u grafijski sustav Rječnika, iako u njemu

ne nalazimo identične primjere. Utvrđeno je da se popis priloga može izravno povezati s Gramatikom Meninskog, o čemu više u 1.5.

Na trećoj i četvrtoj stranici nalazi se još jedan popis s naslovom *Verba notanda* (*Glagoli koje valja upamtiti*). Premda nije jasno kojim su redom posloženi, razvidno je kako je riječ o značenjskoj skupini glagola: o glagolima koje bi se moglo okupiti oko središnjeg značenja “nauditi (kome)”, primjerice: *fenalük istemek* (3), *işine enghelük etmek* (3), *aiblamak* (4). Očigledno je, to su glagoli kojima se u ispovijedi priznavalo grijeh, a to potvrđuje i tekst na kraju popisa, čin kajanja na turskom jeziku.

Slijede potom dvije stranice nasumičnog popisa leksema i fraza na turskom jeziku. Prema neurednosti kakva se u ovoj ostavštini rijetko sreće, i s obzirom na to da su turske natuknice od primjera do primjera različito prevedene – na latinski, njemački, a u nekoliko primjera čak i na talijanski, te da je nekoliko natuknica zapisano na njemačkom, a zatim prevedeno na turski, može se pretpostaviti da je riječ o bilješcima zapisanim tijekom čitanja izvora (v. ilustraciju br. 4.)

Sveščić 2

Sastoji se od 6 presavijenih listova (s vodenim žigom u obliku ljiljana i devet uzdužno utisnutih linija), što čini bilježnicu od 24 stranice (vel. 22 x 18 cm, ispisane i paginirane do dvadeset i druge), uvezanu koncem. Naslov joj je latinski: *Miscellanea pro lingua Turcica, circa materias et res spirituales animae et salutis*, a nakon njega slijede tekstovi katekizamskoga (ili, ponekad, propovjedničkog) sadržaja. Počinje s nekoliko cjelina na koje upućuju i naslovi na latinskom upisani sa strane: *Ave Maria*, *Psalam 122*, *Preparatio ad confessionem* i *Confiteor*. Od 6. stranice do kraja obrađuju se Deset Božjih zapovijedi, svaka kao poseban podnaslov. Način na koji se o njima govori sadržajno podsjeća na sveobuhvatan “ispit savjesti”: tekstovi se sastoje od nizanja svih onih djela kojima je dotična zapovijed mogla biti prekršena.

Premda je rukopis Büttnerov, prema grafiji (koja se također temelji na njemačkom) i osnovnim obilježjima jezika bitno se razlikuje od rječnika. Za pretpostaviti je da je Büttner ovaj sveščić odnekud prepisao prije nego što se počeo baviti rječnikom. Tijekom pisanja rječnika uspostavio je svoj način transkripcije od kojega naknadno zasigurno ne bi toliko odstupio.

Sveščić 3

Na tri presavijena lista (odnosno 12 stranica formata 23 x 18 cm s vodenim žigom u obliku ljiljana na sredini lista) nalaze se tri sadržajno različite cjeline. Prve dvije stranice ispisane su turskim leksemima i frazama kombiniranim s inačicama na njemačkom, latinskom i talijanskom, slično kako je to učinjeno i u Sveščiću 1. U jednoj natuknici nailazimo na “domaće” toponime: *neher oder nehr. fluss. nehr* Duna. *nehri Sava*. (1), što znači da je sveščić sastavljen u Zemunu.

Na sljedeće tri stranice na turskom su jeziku ispisane, ponovno, Deset Božjih zapovijedi (u kraćoj verziji nego u Sveščiću 2), Pet crkvenih zapovijedi, Sedam svetih sakramenata, Sedam darova Duha Svetoga, Sedam djela milosrđa i Sedam glavnih grijeha. Potom slijedi popis grijeha, i opet vjerojatno sa svrhom pripreme za ispovijed.

Sveščić 4

Sastoji se od 4 presavijena lista uvezana koncem u malu bilježnicu vel. 23 x 18 cm, na grubom papiru bez vodenog žiga. Prvih osam stranica ispunjeno je popisima riječi. Riječi i natuknice koje se nalaze na prvih 6 stranica toga popisa prenesene su i u rječnik, gdje ih uglavnom nalazimo pod slovima W i Z. O tome vidjeti više u poglavlju 1.6.

Na preostalim stranicama ovoga sveščića nalazi se još jedna lista raznih priloga, najčešće dopunjenih primjerima. I njih se može izravno povezati s Meninskijevom gramatikom, o čemu vidjeti u poglavlju 1.5.

1.1.3. Listići

Listić 1 po obimu je najmanji dio ostavštine. Na polovici lista (vel. 22 x 18 cm, s jedne strane polovina vodenog žiga u obliku ljiljana) nalazi se pismo napisano u Pančevu, a datirano s “bu ayn onicisinde” i godinom 1755. Od toponima, spominju se Beograd, Pančevo i Temišvar, a od osoba “elci Beg Halil effendi” te “Baron Pengler”². Potpis sastavljača pisma je, međutim, posve nečitak. U tekstu su brojne mrlje od tinte, kao da ga je pisala ruka nevična pisanju (v. ilustraciju br. 5).

Listić 2 od ostale se ostavštine bitno razlikuje i po rukopisu i po grafemskim rješenjima, pa je očito da također ne pripada sastavljaču ostalih tekstova. Na grubom listu (vel. 16 x 21 cm) s jedne se strane nalazi popis poslovice na turskom jeziku i njihov prijevod na latinskom. Na drugoj strani je pismo na latinskom jeziku u kojemu se ponovno spominje barun Pengler³.

2 Prijevod pisma: *Pozdrav i svako dobro našem časnom, cijenjenom i uzvišenom prijatelju. Dajemo vam na znanje da smo jučer s nekoliko ajana krenuli prema vama preko Pančeva kako bismo se kod časnoga generala sastali s gospodinom izaslanikom Halil-begom. No, kad barun Pengler stigne u Beograd, doći ćemo k vama i susresti se.*

Nedavno smo, dok smo bili u Temišvaru, pročitali vaše cijenjeno pismo i pokazali ga spomenutom časnom generalu koji je na to bio veoma zadovoljan jer mu se jako sviđjelo.

Vaš odani rob _____

*Pančevo, jedanaesti dan ovoga mjeseca
godina 1755.*

3 Prijevod pisma: *Javljam da me je, kada sam se prije osam dana po svojim poslovima našao u vojarni, neočekivano presreo mladi vojnik pukovnijskog svećenika te mi prenio vaš pozdrav. Tako je za mene nastala obveza da vam, pošto sam mu naložio neka uzvrati pozdrav, uputim i ovo malo pismo. Stoga znajte da vas uvijek čuvam u svojem srcu.*

Listić 3. Na 4 stranice gruboga papira (vel 36 x 23) gusto su ispisani primjeri iz gramatike turskoga jezika na francuskom. Usporedbom s gramatikama turskog jezika nastalim do Büttnerova vremena, ustanovljeno je da se radi o Holdermannovoj gramatici, o čemu vidjeti više u poglavlju 1.5.2.

Dakle, listići 2 i 3 nije napisao Büttner, a svešćić 2 se prema sustavu transkripcije i jezičnim obilježjima razlikuje od ostalih dijelova ostavštine, i moguće je da nije napisan u Zemunu. Preostali listić i tri svešćića svojim se obilježjima slažu uz Rječnik i mogu se smatrati njegovom izravnom dopunom. Preko njih se, kako će se vidjeti, donekle mogu rekonstruirati način i izvori prema kojima je Büttner učio turski te proces nastajanja rječnika koji je najveći dio ove ostavštine.

1.2. Latinički transkribirani tekstovi

Prije nego što nastavimo o ovoj ostavštini, potrebno je podastrijeti, koliko je to moguće, potpun popis ostalih transkribiranih tekstova. Autori transkribiranih tekstova često su znali za druge takve tekstove pa su ih i koristili sastavljajući svoje ili barem tijekom učenja jezika, zbog čega se u tekstovima nerijetko primjećuju manje ili više jasni utjecaji jednih na druge.

Ranije je spomenuto da transkribirani tekstovi obuhvaćaju tekstove na turskom jeziku bilježene raznim ne-arabičkim pismima. U Büttnerovoj ostavštini turski je jezik pisan latinicom. Latinični tekstovi na turskom jeziku nastajali su ili unutar zapadnih pokrajina Osmanskog Carstva ili na prilazima Balkanu, a jezik kojim su pisani nosi obilježja i osmanskoga književnog jezika i, nerijetko, balkanskih dijalekata turskoga jezika.

Balkanski dijalekti turskog jezika nastali su na temelju turskoga jezika kojim su govorile turkofone skupine koje su se sredinom 14. stoljeća počele doseljavati na Balkan. Taj je jezik bio jednak jeziku prvih turskih stanovnika Istanbula. No, u razdoblju od 15. do 18. stoljeća na području Istanbula formirao se novi dijalekt na kojemu se temeljio književni osmanski jezik, dok je turski jezik na Balkanu, oblikujući se u ne-

Proteklih tjedana do naših je ušiju došlo da se u Carigradu zbog potresa srušilo 20 tisuća kuća, da je pao jedan dio Svete Sofije i prevalila se tri tornja, da je unutar toga izgorjelo nekoliko radionica te na koncu da je sam Kralj bolestan; o tim i sličnim novostima, ako imaju kakvih znanja, molim da i nama javе.

Ako bude turski govorio s poslanikom _____, i pritom budem ja spomenut, neka nas obavijeste; jer sam vam u nekoliko navrata napomenuo da je on bio moj neprijatelj. Poslije toga sam vas bio zamolio da se kod dolaska Bara Benglera, kad pred njime budete turski govorili, sjete mene zbog stanovite moje potrebe; tu uslugu od vas tražim i vama mojim prijateljima dobro od Boga želim; i nazivam se spremnim slugom koji se u svakoj prilici nalazi na usluzi: u Temeziji (= Temišvaru?) na kraju godine. (prev. Stanko Andrić).

koliko balkanskih ili zapadnorumelijskih dijalekata, očuvao arhaična obilježja po kojima je usporediv s današnjim dijalektima turskoga jezika u sjeveroistočnoj Anadoliji odnosno istočnom Crnomorju. Uz dijalekte, na rubnim dijelovima Carstva zaživio je i pučki varijetet turskog jezika (tzv. bosanski i srpski turski) koji se formirao pod jakim utjecajem južnoslavenskoga jezičnog supstrata (Čaušević, 2014). Transkribirani se tekstovi tako oslanjaju na četiri sloja jezika: 1) osmanski koji je bio službeni jezik, 2) istanbulski idiom, 3) zapadnorumelijski dijalekt i 4) pučki varijetet turskog jezika. Njihov udio varira ovisno o načinu na koji je tekstopisac učio turski jezik, sredini u kojoj je djelovao, jezikoslovnom predznanju i sl.

Najstarijim dosad nađenim latiničnim transkribiranim tekstom smatra se inkunabula “Tractatus de moribus, conditionibus et nequicia Turcorum” nastala u razdoblju između 1438. i 1458. Gornja vremenska granica transkripata novijega razdoblja u literaturi se nigdje ne spominje. Budući da je za definiranje transkribiranih tekstova najvažnija činjenica to da su pisani ne-arabičkim pismom, logično bi bilo kao gornju granicu postaviti godinu 1928. kad je u novoosnovanoj Republici Turskoj ukinuta arabica i uvedena latinica. Ipak, gramatike i rječnici iz 19. stoljeća (npr. Redhouse, Zenker, Jehlitschka i dr.) u kojima je (novo)osmanski jezik već jasno odgovarao današnjem stanju (posebno s obzirom na razvoj vokalne harmonije) ne spominju se u radovima koji se bave transkribiranim tekstovima. Izuzetak su gramatike i rječnici turskog jezika bosanskih franjevaca koji mahom potječu iz 19. st.⁴

Tekstopisci su imali razne motive za sastavljanje svojih tekstova, što je uglavnom ovisilo o prilikama u kojima su se zatekli, kao što su primjerice boravak u Osmanskom Carstvu u zarobljeništvu (Đurđević, Ferraguto, Georgius de Hungaria), profesionalno prevodilaštvo (Meninski), nužno poznavanje jezika radi reguliranja odnosa s osmanskom vlašću (bosanski franjevci) i sl. U većini se slučajeva može primijetiti više od jednog motiva.

U sustavu transkripcije koji su tekstopisci primjenjivali redovito je najjasniji trag ostavljala abeceda materinjeg jezika sastavljača. Ipak, kako neki jezici još nisu imali utvrđeni pravopis ili se nisu koristili u pisanim tekstovima, u transkribiranim tekstovima pored utjecaja abecede materinjeg jezika primjećujemo i onu jezika na kojemu se autor teksta školovao.

Nije jednostavno utvrditi povezanost (odnos) između turskog jezika teksta i vremena u kojemu je dotični tekst nastao, jer zapisi često bilježe starije faze jezika, posebno ako su pisani pod utjecajem ranije nastalih gramatika i rječnika.

4 Ovdje će biti spomenuti samo neki od autora iz redova bosanskih franjevaca, a za sveobuhvatan popis i prikaz njihova filološkog djelovanja pogledati u: V. Boškov, *Katalog turskih rukopisa franjevačkih samostana u Bosni i Hercegovini*, Orijentalni institut, Sarajevo, 1988.; E. Čaušević: *The Turkish Language in Ottoman Bosnia*, The Isis Press, Istanbul, 2014.

Sustavni popis pisaca latiničkih (i drugih) transkribiranih tekstova ne postoji, ali su najčešće spomenuti u općim pregledima razvoja turkologije (npr. Eren (1998), Kononov (1976) ili leksikografije (Tietze (1991)). Mnogi su spomenuti u uzornom i detaljnom pregledu izvora u Adamovićevoj *Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache*. Ovdje navedeni popis zasigurno nije konačan, ali može biti koristan do savstavljanja novog i opširnijeg⁵.

1438-1458 – “Tractatus de moribus, conditionibus et nequicia Turcorum”, inkunabula pisana goticom, pripisuje se dominikancu po imenu Georgius de Hungaria koji je živio u Rimu, a u razdoblju od 1438. do 1458. boravio negdje u turskom ropstvu. Na temelju toga iskustva napisao je navedeno djelo u kojemu je u 23 poglavlja opisao povijest, vjeru i svakodnevni život Turaka. Tu je uvrstio i dvije poeme na turskom jeziku “pjesnika Junusa”, po svemu sudeći Junusa Emrea. Te su pjesme (zasad) najstariji latinički zapis u skupini transkribiranih tekstova, a Foyeva niže navedena analiza tih pjesama iz 1902. prethodnica je filoloških analiza transkribiranih tekstova. (Foy, Karl: *Die ältesten osmanischen Transcriptionstexte in gotischen Lettern*, I. i II., Berlin, 1902.; Stein, Heidi: Das türkische Sprachgut im “Tractatus de Moribus, Conditionibus et Nequicia Turcorum” (1481) des Georg von Ungarn (Teil 1), *Archivum Ottomanicum* 14 (1995/96); s. 39-78.; Stein, Heidi: Das türkische Sprachgut im “Tractatus de Moribus, Conditionibus et Nequicia Turcorum” (1481) des Georg von Ungarn (Teil 2), *Archivum Ottomanicum* 15 (1997); s. 89-118.; Stein, Heidi: Neuere Forschungen zu den türkischen Sprachproben im “Tractatus de moribus, conditionibus et nequicia Turcorum” (1481), *Turkologie heute - Tradition und Perspektive. Materialien der dritten Deutschen Turkologen-Konferenz Leipzig, 4.-7. Oktober 1994.*, Wiesbaden, 1998.; s. 267-284.)

1489 – U inkunabuli “Victoria contra Judeos” Petrusa Brutusa iz 1489. nalazi se kratak transkribirani tekst, vrijedan spomena manje kao izvor, a više zbog vremena svoga nastanka. (Adamović, Milan: *Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache*, Leiden, 1985.)

1496-1499 – Njemački vitez Arnold von Harff u navedenom je razdoblju hodočastio po svetim mjestima na Istoku, a u svojim bilješkama zabilježio je riječi i rečenice

5 Natuknice o transkribiranim tekstovima složene su sljedećim redom: 1. Godina ili približno razdoblje nastanka ili tiskanja transkribiranog teksta. 2. Informacije o tekstopiscu. 3. U zagradama je popisana literatura koja se izravno bavi navedenim transkribiranim tekstom, kao i sam transkribirani tekst, ukoliko je bio dostupan uvidu (većinu spomenutih objavljenih gramatika moguće je naći na internetskim stranicama). O nekim od navedenih tekstova ne postoji ni jedan izvor. O nekima su pak informacije bile dostupne samo u navedenoj Adamovićevoj studiji, što je posebno navedeno u zagradama.

na turskom i arapskom jeziku. (Eren, Hasan: *Türklük Bilimi Sözlüğü, I. Yabancı Türkologlar*, Ankara, 1998.)

1525-30 – “Opera a chi se delettasse de saper domandar ciascheduna cosa in Turchesco” anonimnog autora najstariji je transkribirani tekst s područja Italije. Sadrži dvjestotinjak riječi na turskom koje su tematski raspoređene i prevedene na talijanski. (Adamović, Milan: *Ein Italienisch-Türkisches Sprachbuch aus den Jahren 1525-1530, Wiener Zeitschrift der Kunde des Morgenlandes*, 67, 1975.; s. 217-247.)

1526-1536 – Bartol Đurđević (alias Bartholomaeus Georgievits) (?-1556) iz Male Mlake (Turopolje), pisac, putopisac i leksikograf. Zarobljen u bici na Mohačkom polju 1526., odveden je u sužanjstvo, prvo na nekoliko godina u Istanbul, a potom u Malu Aziju. Spasio se 1535. bijegom u Jeruzalem preko Armenije. Po povratku je putovao po cijeloj Europi, pokušavajući nagovoriti kršćanske vladare na vojnu za oslobođenje od Turaka. U tu je svrhu napisao nekoliko tekstova u kojima opisuje život i običaje Turaka, među kojima su posebno važni “Knjižica doista vrijedna da je kršćanin pročitati iznosi građu o Turcima” te “Kako su me zarobili i odvukli u Tursku”. U njima, opisujući svoja zapažanja iz sužanjstva, donosi termine na turskom jeziku (uvedene u tekst frazom “za koji oni kažu”, “koji se na njihovu jeziku zove” i sl., npr.: “...ponekad običavaju povesti i slonove, zvane njihovim jezikom PHIL...”), jednu listu riječi na turskom jeziku, jedan dijalog, četiri molitve i jednu pjesmu na turskom jeziku, a sve to zapisano latinicom. Rasprava o Đurđevićevom turskom jeziku vođena između Heffeninga i Németha sredinom prošlog stoljeća (odnosno Némethov ispravak Heffeningove interpretacije Đurđevićevog turskog, objavljen u vrijeme kad je Németh već jasno iscrtao granice između balkanskih dijalekata turskog jezika, v. niže navedene radove) u području istraživanja transkribiranih tekstova aktualizirala je pitanje na koji način treba čitati transkribirane tekstove, kojem području i razdoblju pripada jezik odnosno dijalekt koji se na temelju njih može rekonstruirati i sl. (*Bartol Đurđević: bibliografija izdanja: 1544-1686*, Bartol Đurđević, Jürgen Schwarzwald; ur. Josip Bratulić, Zagreb, 1980.; Heffening, Willi: *Die türkischen Transkriptionstexte des Bartholomaeus Georgievits aus den Jahren 1544-1548*, Leipzig, 1942.; Németh, Gyula: *Die türkische Sprache des Bartolomaeus Georgievits, Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Tom 18 (3-4), 1968, s. 263-271.)

1533 – Firentinac Filippo Argenti nekoliko je godina vršio dužnost tajnika firentinske konzula u Carigradu. Kao rezultat njegovih carigradskih godina nastao je zbornik naslovljen s “Regola del parlare turco” koji se sastoji od gramatike (prva gramatika turskog jezika u Europi!), razgovornika i talijansko-turskog rječnika podijeljenog u dva dijela, *Vocabulario de nomi* i *Vocabulario de verbi*. Argenti bilježi njegovani istanbulski govor svoga vremena, što njegovo djelo čini izuzetno vrijednim izvorom. (Bombaci, Alessio: *La “Regola del parlare turcho” di Filippo Argenti. Materiale per la*

conoscenza del turco parlato nella prima metà del 16 secolo, Istituto superiore orientale, Napulj, 1938.; Adamović, Milan: *Das Türkische des 16. Jahrhunderts: Nach den Aufzeichnungen des Florentiners Filippo Argenti (1533)*, Göttingen, 2001.; Rocchi, Luciano: *Filippo Argenti: Ricerche sulla lingua osmanli del XVI secolo; Il corpus lessicale turco del manoscritto fiorentino di Filippo Argenti (1533)*, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2007.)

1551 – Rukopisnoj povijesti grada Siene “Libro primo delle historie senesi” M. A. Begliarmatija drugim je rukopisom i neovisno o ostalom tekstu dodan tekst dijaloga na turskom jeziku datiran godinom 1551. Jezik teksta je razgovorni. (E. Teza: Un dialogo turco fatto in Italia nel cinquecento, *Rendiconti della Reale Accademia dei Lincei. Classe di scienze morali, storiche e filologiche*, 5, Vol. I., Rim, 1892.; s. 391-407.; (Adamović, Milan: *Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache*, Leiden, 1985.))

1551 – Spis sultana Sulejmana I. upućen poljskom i litavskom kralju Sigismundu Augustu sačuvan je u latinskoj transkripciji i poljskom prijevodu. Autor mu je dragoman Ibrāhīm Beg, obraćenik na islam poljskog porijekla i prevoditelj na Porti. (Zajączkowski, Ananiasz: List turecki Sulejmana I do Zygmunta Augusta w ówczesnej transkrypcji i tłumaczeniu polskiem z r. 1551, *Rocznik Orientalistyczny* 12, Lavov, 1936.; s. 91-118., (Adamović, Milan: *Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache*, Leiden, 1985.))

1567 – Gore spomenuti Ibrāhīm Beg uputio je 1567. Mlečaninu Micheleu Membreu pismo na turskom jeziku pisano latinicom. (Bombaci, Alessandro: Una lettera turca in caratteri latini del dragomanno ottomano Ibrāhīm al veneziano Michele Membre, *Rocznik Orientalistyczny* 15 (1939-49), s. 129-144. (Adamović, Milan: *Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache*, Leiden, 1985.))

1570-1590 – Valentin Balassa (1554-1594), ratnik, aristokrat burnoga života i vodeći mađarski pjesnik 16. st.⁶ latinicom je zapisao nekoliko pjesama na turskom jeziku. Pjesme nisu datirane, ali se pretpostavlja da su nastale u navedenom razdoblju. (Németh, Gyula.: *Die türkischen texte des Valentin Balassa*, Acta Orientalia Hungarica II, 1, 1952, s. 23-61. (Adamović, Milan: *Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache*, Leiden, 1985.))

1574 – “Vocabulario nuovo” jezični je priručnik anonimnog autora iz Venecije koji se oslanja na svoju nesačuvanu verziju iz 1567. Jezik pripada istanbulskom idiomu. (Adamović, Milan: *Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache*, Leiden, 1985.)

1575 – Guillaume Postel (1520-1581) bio je francuski lingvist, profesor, diplomat i astrolog. U dva je navrata (1535-38 i 1546(?) -51) putovao po Turskoj i Bliskom Istoku gdje je naučio arapski i turski jezik. Po povratku s prvog putovanja na Collège de Franceu u Parizu osnovao je katedru za bliskoistočne studije na kojoj je i sam pre-

6 Riedl, Frederick: *A History of Hungarian Literature*, New York, 1906.

davao. 1560. objavio je knjigu “De la république des Turcs” koja je 1575. objavljena ponovno, ali pod naslovom “Des histoires orientales et principalement des Turkes ou Turchikes et Schitiqucs ou Tartaresques et aultres qui en sont descendues” pri čemu joj je dodao novo poglavlje (“Instruction des mots de la langue turquesque les plus comuns”) koje se sastoji od kratkoga pregleda gramatike turskog jezika i popisa riječi. (Eren, Hasan: *Türklük Bilimi Sözlüğü, I. Yabancı Türkologlar*, Ankara, 1998.)

1587-1588 – Reinhold Lubenau (1556-1631) ljekarnik je iz Königsberga koji je tijekom višegodišnjeg putovanja po srednjoj i istočnoj Europi 1587-88. posjetio i Istanbul, a po povratku u rodni grad opisao je doživljaje s putovanja. U to je uvrstio i listu riječi i fraza na turskom koju je, sudeći po obilježjima jezika, zapisao u Istanbulu. (Adamović, Milan: *Das Osmanisch-türkische Sprachgut bei R. Lubenau*, München, 1977.)

1611 – Pietro Ferraguto (1580-1656), isusovac iz Napulja, za potrebe svoje redovničke zajednice napisao je 1611. gramatiku s razgovornikom i rječnikom naslovljenu s “Regole per posser praticare il presente ditionario et per imparare da per se la lingua turchesca etc”. Ta je gramatika nastala kao rezultat njegova šestogodišnjeg boravka u zarobljeništvu u osmanskom Tunisu. (Bombaci, Alessandro: Padre Pietro Ferraguto e la sua Grammatica turca (1611), *Annali del R. Istituto Superiore Orientale di Napoli*, 1940; s. 205-236.; *Il Dittionario della lingua turchesca di Pietro Ferraguto (1611)*, ur. Luciano Rocchi, Edizioni Università di Trieste, Trst, 2012. (Adamović, Milan: *Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache*, Leiden, 1985.))

1612 – Hieronymus Megiser njemački je polihistor koji je u Leipzigu 1612. objavio zbornik o turskom jeziku s naslovom “Institutionum linguae Turcicae libri quatuor”. Kako se iz naslova vidi, Megiserovo se djelo sastoji od četiri dijela: *De orthographia, Etymologia* (pod čime se podrazumijeva morfologija), *Diversa linguae Turcicae exercitia* te *Dictionarium latino-turcicum et turcico-latinum*. To je prvi tiskani opis turskog jezika, zbog čega, za razliku od rukopisnih, nije (bio) rijetkost u europskim knjižnicama i često je zastupljen kao izvor u kasnijim filološkim radovima o turskom jeziku. Megiser nije putovao na osmansko područje i ne zna se pouzdano na koji je način došao u kontakt s turskim jezikom, ali se pretpostavlja da se to dogodilo dok je boravio na području današnje Slovenije, u blizini granice s Osmanskim Carstvom. Obilježja jezika pak ukazuju na to da je turski učio 70-ih i 80-ih godina 16. st. Turski jezik Megiserova djela nosi obilježja i razgovornoga i pisanog jezika, a među raznim izvorima koje je koristio zasigurno su bili Bartol Đurđević, “Vocabulario nuovo” anonimnog autora te Guillaume Postel. (Megiser, Hieronymus: *Institutionum linguae Turcicae libri quatuor*, Leipzig, 1612.; Stein, Heidi: Hieronymus Megisers türkische Grammatik als Quelle zur türkischen Sprachgeschichte, *Sprach- und Kulturkontakte der türkischen Völker. Materialien der zweiten Deutschen Turkologen-Konferenz*

Rauischholzhausen, 13.-16. Juli 1990., Wiesbaden, 1993.; s. 173-179.; Stein, Heidi: Einige Mittelosmanische Daten zur Labialharmonie (Suffixe der genera verbi bei H. Megiser), *Scholarly Depth and Accuracy. A Festschrift to Lars Johanson – Lars Johanson Armağanı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2002.; s. 351-362.; Stein, Heidi: Ein mittelosmanischer Elementarwortschatz (die Dictionarien von H. Megiser), *Turkologie für das 21. Jahrhundert Herausforderungen zwischen Tradition und Moderne; Materialien der vierten Deutschen Turkologen-Konferenz, Hamburg, 15.-18. März 1999*; Wiesbaden, 2006.; s. 243-264.)

1630 – André du Ryer koji je kao prevoditelj djelovao u Istanbulu, navedene je godine objavio gramatiku pod naslovom “Rudimenta grammatices linguae Turcicae”. (André du Ryer: *Rudimenta grammatices linguae Turcicae*, Pariz, 1630.; Eren, Hasan: *Türklük Bilimi Sözlüğü, I. Yabancı Türkologlar*, Ankara, 1998.)

1641 – Rječnik “Dittionario della Lingua Italiana Turchesca” Giovannija Molina objavljen je 1641. godine u Rimu. O Molinovu životu ne zna se mnogo, ali je poznato da je kao prevoditelj neko vrijeme živio u Istanbulu, prvo u službi francuskoga kralja, a potom Mletačke Republike. Rječnik je jednosmjernan, talijansko-turski, a sustav transkripcije baziran je na talijanskom alfabetu. Turski jezik rječnika odgovara istanbulskom govoru. Uz Rječnik je dodana i kratka gramatika turskoga jezika s visokim stupnjem originalnosti, bez tragova ranije objavljenih i rukopisnih gramatika. (Molino, Giovanni: *Dittionario della Lingua Italiana Turchesca*, Rim, 1641.; Adamović, Milan: Giovanni Molino und seine Türkische Grammatik, *Acta linguistica Academiae scientiarum Hungaricae*, 24 (1-4), 1974, Budimpešta; s. 37-67.; Tanış, Asim: *Giovanni Molino'nun İtalyanca-Türkçe Sözlüğü ve Halk Türkçesi*, Ankara, 1989.; Siemieniec-Golaś, Ewa: *Turkish Lexical Content in Dittionario della Lingua Italiana, Turchesca by Giovanni Molino (1641)*, Krakov, 2005.)

1643 – Francisco-Maria Maggio, katolički svećenik, napisao je gramatiku “Syntagmatum linguarum orientalium” objavljenju u Rimu 1643. i 1670. Nastala je na temelju ranijih gramatika, a jezik nosi obilježja jezika vremena u kojemu je nastala. (Adamović, Milan: *Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache*, Leiden, 1985.)

1643 – Pietro della Valle, (1586-1652), talijanski učenjak i putnik koji se na putu prema Perziji i Indiji zadržao godinu dana u Istanbulu (1614.) gdje je učio turski i arapski jezik. Godine 1620. u Isfahanu je napisao djelo “Grammatica della Lingua Turca di Pietro della Valle, il pellegrino, divisa in sette libri”. Dio na turskom pisan je i arabicom i latinicom, a jezik gramatike nosi obilježja istanbulskoga govora. Nije objavljena i čuva se u rukopisu u Vatikanu. (Rossi, Ettore: *Importanza dell'inedita grammatica turca di Pietro Della Valle, AM del 19. Congresso internazionale degli Orientalisti*, Rim, 1938. (Adamović, Milan: *Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache*, Leiden, 1985.); s. 202-209; Stein, Heidi: *Traces of Türki-yi Acemi in Pietro della Valle's Tur-*

kish Grammar (1620), *Linguistic Convergence and Areal Diffusion: Case Studies from Iranian, Semitic and Turkic*, ur. Éva Á. Csató, Bo Isaksson and Carina Jahani, London: Routledge, 2005; s. 227-240.)

1650 (približno) – U Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti čuva se rukopis-autograf bosanskoga poliglota Nikole Palinića, porijeklom vjerojatno iz okolice Jajca. Sadrži 63 pjesme divanskih pjesnika i jedan dokument datiran godinom 1650. (koji počinje rečenicom “Emre koje mi dođe od Murat Paše iz Budima zaradi Pruda i Liskovice”). Tekstovi su s osmanske arabice transkribirani bosančicom, a pročitani su pod utjecajem balkanskoga dijalekta turskog jezika. (Adamović, Milan: *Die türkischen Texte in der Sammlung Palinić*, Göttingen, 1996.)

1657 – U Zemaljskom muzeju u Sarajevu čuva se autograf rukopisnog zbornika dubrovačkog vlastelina Miha Martelinija koji između ostaloga sadrži i 18 pjesama na turskom jeziku. Jedna je od njih pisana bosančicom, a ostale latinicom. Zbornik je datiran godinom 1657. Jezik pjesama je balkanski dijalekt turskog. (Korkut, Derviš: *Turske ljubavne pjesme u Zborniku Miha Martelinija Dubrovčanina 1657., POJ, VIII-IX/1958-59 (1960)*; s. 37-62.)

1668 – Za ugarskog grofa Nikolausa Illésházyja (1653-1723) anonimni je autor sastavio priručnik turskog jezika, zbornik naslovljen s “Dictionarium turcico-latinum”. Sastoji se od latinsko-turskog rječnika, popisa brojeva, latinsko-turskog razgovornika, kratke gramatike turskog jezika na talijanskom i nekoliko raznih kraćih tekstova, kako na turskom, tako i na talijanskom, njemačkom i latinskom. Filološka analiza ovoga izvora Gyule Németha (v. niže) bila je uzor mnogim kasnijim obradama transkribiranim tekstovima. Njom je, uz to, postavljen povijesni okvir koji objašnjava i pruža mogućnost povezivanja nekih od transkribiranih tekstova sa zapadnobalkanskim dijalektima turskog jezika. (Németh, Gyula: *Die türkische Sprache in Ungarn im siebzehnten Jahrhundert*, Akadémiai Kiadó, Budimpešta, 1970.)

1669 – Giovanni Battista Podestà koji se obrazovao u Rimu, u Beču je djelovao kao učitelj mladića koji su se pripremali za dužnosti na Istoku. Za tu je svrhu napisao nekoliko udžbenika među kojima su “Tractatus varii de linguis orientalibus, praecipue Arabica, Persica et Turcica” (Beč, 1669.), te “Cursus Grammaticalis Linguarum Orientalium Arabicae Scilicet, Persicae Et Turcicae” (Beč, 1703.). (Eren, Hasan: *Türklük Bilimi Sözlüğü, I. Yabancı Türkologlar*, Ankara, 1998.)

1672 – Jakab Nagy de Harsány (1615-?), ugarski plemić, već je tijekom gimnazijskog obrazovanja počeo učiti turski. Sedam je godina proveo u Turskoj (u Istanbulu i drugim gradovima) kao poslanik brandenburškog vladara Fridrika Vilhelma. Istom vladaru posvetio je i latinsko-turski razgovornik “Colloquia Familiaria Turcico-Latina: seu Status Turcicus Loquens” objavljen u Brandenburgu 1762. Jezik ovoga razgovornika bliži je službenom, pisanom jeziku nego razgovornom. Analiza ovoga

transkribiranog teksta mađarskog turkologa Györgyja Hazaija (v. niže) zaslužen je hvaljena i uzorna po mnogo čemu, prije svega po preglednosti njegova rada zasnovanog na strukturalističkom konceptu, kao i po minucioznosti u definiranju i analizi statističkih podataka dobivenih iz teksta. (Jacobus Nagy De Harsány: *Colloquia Familiaria Turcico-Latina: seu Status Turcicus Loquens*, Coloniae Brandenburgicae, 1672.; Hazai, György: *Das Osmanisch-türkische im XVII. Jahrhundert; Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jakob Nagy de Harsány*, Akadémiai Kiado, Budimpešta, 1973.)

1680 – François à Mesgnien Meninski (1623-1698) rodio se u Totainvilleu (Lorraine), a školovao kod isusovaca u Rimu gdje je stekao i naobrazbu iz orijentalnih jezika. Potom se uputio u Poljsku (ne zna se točno ni povod ni godina njegova odlaska u Poljsku). Od 1653. djelovao je kao prevoditelj u poljskom veleposlanstvu u Istanbulu. Ondje je učio turski od dragomana Wojcieha Bobowskog koji je nakon što je prešao na islam dobio novo ime, ‘Alī Ufqī (alias Ali Bey), a kasnije i od stanovitog Ahmeda, šejha mevlevijske tekije na Galati. Nakon kraćeg boravka u Varšavi još se dvaput vratio u Tursku, jednom u funkciji uhode za poljskoga kralja u Istanbul, a drugi put u Edirne na pregovore s Mehmetom IV. i Mehmet-pašom Ćuprilićem. U to je doba pripremio projekt osnivanja prevodilačko-diplomatske škole za službe na Istoku u Varšavi, koji je odbijen zbog nedostatka sredstava. To je vjerojatno bilo razlogom da je 1661. ili 1662. otišao u Beč i stupio u službu prevoditelja na Habsburškom dvoru. Sudjelovao je na sastancima s osmanlijskim izaslanikom i budimskim pašom u Beču te pratio izaslanstva koja su išla u Tursku i u Budu. 1669. je putujući do Jeruzalema u posjet Svetome grobu ponovno neko vrijeme boravio u Turskoj i u Siriji usavršavajući poznavanje istočnih jezika. Pokopan je u karmelićanskom samostanu u Beču, a njegov je život u Knjizi pokojnika sažet sljedećim riječima: “Glavni carski prevoditelj orijentalnih jezika, član Dvorskog ratnog vijeća i vitez jeruzalemskog Svetog groba”. Dio rukopisnih djela koje je sakupio na Istoku prodao je za tisuću talira i taj novac darivao kao pomoć siromasima svoga rodnog grada.

Godine 1680. u Beču je objavljena Meninskijeva gramatika turskoga jezika na latinskom s naslovom “Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae Institutiones Seu Grammatica Turcica”, te kolosalni trotomni rječnik pod naslovom “Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae”. U oba djela turski je dio pisan i osmanskom arabicom i latinicom. Prvi put je uvedena i sustavna transkripcija turskog jezika s posebnim znakovima za č, š, ž, ö, ü i i. Rječnik sadrži najopširniji korpus turskoga jezika sastavljen do 20. st. Rječničke natuknice (riječi iz “orijentalnih” jezika, odnosno iz osmanskog), prevedene su na pet europskih jezika: latinski, njemački, talijanski, francuski i poljski. I u gramatici i u rječniku Meninski sustavno upozorava na razlike između pisanog i razgovornog (“vulgarnog”) jezika. Ta su dva djela otvorila

novo razdoblje u bavljenju turskim jezikom i bila stalan izvor u kasnijim filološkim radovima, sve do danas. (Meninski, François à Mesgnien: *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae*, Beč, 1680. (reprint: Istanbul, 2000.); Meninski, François à Mesgnien: *Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae Institutiones Seu Grammatica Turcica*, Beč, 1680. (reprint: Istanbul, 2000.); Stachowski, Stanisław: François à Mesgnien Meninski und sein Thesaurus Linguarum Orientalium, u: *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae*, Istanbul, 2000., s. XXIII-XXXIV).

1709 – Thomas Vaughan bio je engleski trgovac koji je zbog posla putovao po Orijentu i pri tome duže vrijeme proboravio u Izmiru. Njegova gramatika “A Grammar of the Turkish Language” objavljena je 1709. u Londonu. Dok ju je pisao, koristio je, prema njegovim riječima, Seamana i Meninskog, kao i “neke druge knjige, i vlastitu opservaciju”. (Hitzigrath Gilson, Erika: *The Turkish Grammar of Thomas Vaughan, Ottoman-Turkish at the End of the XVIIth Century According to an English “Transkriptionstext”*, Wiesbaden, 1987.)

1730 – U tiskari İbrahima Müteferrike u Istanbulu objavljen je 1730. priručnik za učenje turskoga jezika na francuskom s naslovom “Grammaire turque ou méthode courte et facile pour apprendre la langue turque avec un recueil des noms, des verbes, et des manières de parler les plus nécessaires à sçavoir avec plusieurs dialogues familiers”. Premda u samom priručniku ime autora nije spomenuto, zna se da ga je napisao isusovac Jean-Baptiste Holdermann, dragoman u francuskom poslanstvu u Istanbulu. Djelo se sastoji od gramatike pisane pod utjecajem gramatike Meninskog, tursko-francuskoga tematskog rječnika te razgovornika (podijeljena u dva dijela: popis čistih sintagmi i fraza te dijalozi). Turski dio pisan je i osmanskom arabicom, i u latiničkoj transkripciji. (*Grammaire turque ou méthode courte et facile pour apprendre la langue turque avec un recueil des noms, des verbes, et des manières de parler les plus nécessaires à sçavoir avec plusieurs dialogues familiers*, Istanbul, 1730.; Menz, Astrid: “Pour apprendre une langue avec methode, il faut commencer par étudier les termes de la grammaire”: Eine türkische Grammatik aus dem Jahre 1730., *Scholarly depths and thought. A Festschrift for Lars Johanson*, Ankara, 2002.; s. 295-306.)

1786 – Cosimo Comidas de Carbognano bio je misionar i prevoditelj kod papinog izašlanika u Istanbulu. Za Congregatio della Propaganda Fide u Istanbulu je 1786. napisao gramatiku s naslovom “Primi Principi della Grammatica Turca ad uso dei missionari apostolici di Constantinopoli”, koja je tiskana u Rimu 1894. Bilježi istanbulski govor 18. st. (Carbognano, C. C.: *Primi Principi della Grammatica Turca ad uso dei missionari apostolici di Constantinopoli*, Rim, 1894., (Adamović, Milan: *Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache*, Leiden, 1985.))

1790 – Pierre François Viguier (1745-1821), bio je misionar i filolog. Nakon što su ustanove koje je na Levantu utemeljila Družba Isusova 1782. predane u ruke lazarišta, on je 1783. imenovan za apostolskog prefekta u Istanbulu. Njegova je zadaća bila da u tom gradu uspostavi Kongregaciju za misije na Levantu. Ondje je proveo 18 godina i produbio svoje poznavanje orijentalnih jezika. Njegova gramatika “*Éléments de la langue Turque*” tiskana je u Istanbulu 1790. U gramatici se upućuje na razlike između govornog i pisanog jezika. Prvi je definirao *vokalnu harmoniju* (i uveo taj termin, “*l’harmonie vocalique*”). (Viguier, P. F.: *Éléments de la langue Turque*, Istanbul, 1790.)

19. st. (prva polovica) – Zbornik fra Andrije Glavadanovića (1804-1877) koji se čuva u franjevačkom samostanu u Fojnici sastoji se od tri dijela: 1. Latinsko-turski rječnik, 2. Gramatika turskog jezika na latinskom i 3. Bosansko-turski rječnik. U tekstovima se spominju domaći toponimi, kao i imena osoba važnih u Bosni toga vremena. Jezik pokazuje obilježja i istanbulskog idioma 19. st., i zapadnorumelijskog dijalekta, i bosanskog varijeteta turskog jezika. (Čaušević, Ekrem: *Turska gramatika fra Andrije Glavadanovića (I)*, *POF*, 52-53, Sarajevo, 2004; s. 15-51.; Čaušević, Ekrem: *Turska gramatika fra Andrije Glavadanovića (II)*, *POF*, 54/2004, Sarajevo, 2005; s. 17-50.)

1847 – U franjevačkom samostanu u Tolisi čuva se latinsko-turski rječnik s gramatikom naslovljen s “*Vocabula Latino-Turcica et alia nonnulla usui et utilitati Auditorum Linguarum Orientalium plurimum necessaria*” koji je napisao fra Mate Mikić (1826-1862) u Sutjesci. Ima 444 stranice i sastoji se od 4 dijela: 1. Latinsko-turski rječnik, 2. Učestaliji turcizmi u svakodnevnom govoru, 3. Gramatika i 4. Tursko-latinski rječnik s frazeologijom. (Babić, Milan: *Vocabula Latino-Turcica et alia nonnulla usui et utilitati Auditorum Linguarum Orientalium plurimum necessaria fratris Matthei Mikic et eiusdem curriculum vitae*, *POF*, 37, Sarajevo, 1987; s. 119-130.)

1873 – U Sarajevu je u Vilajetskoj štampariji tiskan prijevod gramatike *Kavâid-i Osmâniye* Ahmeta Dževdeta i Mehmeta Fuada objavljene 1851. u Istanbulu. Preveo ju je prevoditelj i diplomat Josip Dragomanović (1828-1908, porijeklom iz Nove Gradiške), a naslov prijevoda glasio je “*Kavâ’idi Osmânije ili Pravila otomanskoga jezika*, spisao Mehmed Fuad i Ahmed Dževdet, iz turskoga jezika preveo a stranom preradio i koristnim spisi nadopunio J. D.”. Jezik dijela originalnoga teksta koji je u prijevodu transliteriran nosi svojstva i zapadnorumelijskoga dijalekta i bosanskog varijeteta turskog jezika. (Čaušević, Ekrem: *Das Türkische des Josip Dragomanović*, *Materialia Turcica*, 17, 1996.; s 119-141.)

1.3. Büttner u Zemunu

Mađarski turkolog György Hazai 1978. prvi je postavio osnovne parametre kojima se trebaju voditi istraživači transkribiranih tekstova, a 1990. E. Čaušević sažeo ih je u sljedeće: a) analiza teksta s obzirom na razdoblje u kojemu je nastao, b) razvrstavanje s obzirom na vrstu teksta (prednost imaju prozni tekstovi), c) utvrđivanje porijekla autora i procjena razine njegova poznavanja turskog jezika, d) utvrđivanje i opis sredine u kojoj je tekstopisac djelovao (prisutnost nativnih govornika, jedno- ili višejezična sredina), i e) procjena razine do koje je drugi jezik (neturski) utjecao na tekst odnosno autorov turski (Čaušević, 1990: 368). Shodno tome, započet ćemo okvirnim opisom sredine u kojoj je Büttner živio i djelovao.

Kako je već spomenuto, Büttner je u Zemun stigao 1744. godine posredovanjem grofa Schönborna, kojemu je Zemun 1728. predan kao leno (Vincetić, br. 17, 1925: 130). Kad su se nakon Beogradskog mira (1739) te nakon povlačenja austrijske vojske iz Beograda 1740. godine, granice Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva ustalile na Savi i Dunavu, Zemun je postao pogranično naselje i, samim time, prometno i trgovačko središte na austrijskoj granici prema turskim zemljama na Balkanu. Osim njemačkog stanovništva koje je u Zemun naseljavano tijekom austrijske okupacije Srbije, od 1740. doseljavaju se i Nijemci i Srbi iz Beograda, te zanatlije iz Srbije i Bosne, a naročito iz Makedonije i drugih turskih zemalja s juga Balkanskog poluotoka (*Istorija Beograda*: 681). Tu mnogoetničku (a time, nesumnjivo, i višejezičnu) sredinu opisuje i sam Büttner, govoreći o okolnostima pod kojima je bolesnicima nosio svetu pričest: morao ju je nositi “uvijek kriomice” jer “u toj mješavini raznih plemena i naroda – primjerice Turaka, Židova, shizmatika itd. – presveti bi sakrament možda nailazio na više nepoštovanja nego počasti”⁷. Vincetić navodi još jedan primjer u kojemu se u Zemunu spominju Turci (iako, dakako, ne mora biti riječ o etničkim Turcima): “Isto tako upozoruje (Büttner, op. M.A.) svoje nasljednike, da za Brašančevo na vrijeme upozore oblast grada, koja ima izdati naredbu, da Turci, koji u gradu stanuju, toga dana, dok se procesija vodi, iz kuće ne izlaze, a sljedbenici istočne crkve da budu otkrivene glave i da kleknu dok pored njih prolazi ophod sa presv. oltarskim sakramentom” (Vincetić, br. 18, 1926: 145.).

Etničkoj raznolikosti austrijskoga Zemuna pridonosila je i činjenica da se njemu nasuprot nalazio osmanlijski Beograd. Kad je austrijska vojska 1740. predala Beograd, grad je bio gotovo potpuno prazan, pa su za Büttnerova vremena i beogradsko stanovništvo sačinjavali uglavnom došljaci, muslimani porijeklom iz raznih dijelova

7 Prema: “Prije 1752, župnik je nosio svetu pričest bolesnicima ‘semper occulte’, te ovaj svoj postupak obrazlaže i ispričava opaskom: ‘nam in hac variarum gentium et nationum – puta Turcarum, Judaeorum, Schismaticorum etc – commixtione venerabili sacramento... plus irreveretiae forsan, quam honoris contingeret.’”, Vincetić, br. 18, 1926: 145.

Osmanskog Carstva, narod koji “nije bio poslovan svet, a još manje bogat” (*Istorija Beograda: 675*).

Beogradski esnaflije toga doba najčešće su bili aktivni janjičari koji su se zanatima bavili kao dopunskom djelatnošću jer od svojih nesigurnih i niskih plaća nisu mogli živjeti. Čak je i trgovina bila u rukama trgovaca koji su ondje samo privremeno boravili, smješteni po hanovima.

Protok stanovništva između ova dva grada, odnosno, preko njih, dvaju carstava, bio je vrlo velik. *Regularni* posjetitelji s Balkanskog poluotoka u Zemun su ulazili nakon što bi prethodno bili podvrgnuti višednevnom, a ponekad i višetjednom pregledu u gradskom kontumacu. I austrijska i turska strana na ovom su se području zalagale samo za jačanje razgraničenja na Savi i Dunavu; austrijska zato što je veći pritisak trpjela na drugim, europskim stranama, a turska stoga što je bila svjesna da je ono što je Beogradskim mirom postigla “prevazilazilo ne samo njezine stvarne mogućnosti, nego i očekivanja” (*Istorija Beograda: 587*). No, unatoč obostranom nastojanju, život na granici bio je praćen i svakojakim ispadima, koji su često prerastali u afere o kojima su morale raspravljati i najviše vlasti dviju država. Naime, na obje se strane razvio i društveni talog tipičan za pogranična područja koji je uključivao uhode, lopove, krijumčare lažnoga novca i robe, hajdučke skupine, konjokradice, pa čak i trgovce robljem; pripadnici tih skupina su, poput rječnih nanosa, plavili oba grada, a posebno zemunske obale⁸.

To bi, u kratkim obrisima, bilo okružje u kojemu je, u poprilično nesigurnim i skromnim životnim uvjetima djelovao svećenik Büttner. U ne osobito prostranom župnom stanu živio je s kapelanom, svoje dvije sestre, sluškinjom i slugom (*Kanonske vizitacije: 201-202 i 207*). Nakon njegove smrti, sastavljen je popis od 311 knjiga koje su iza njega ostale: tiskane su u Veneciji, Pragu, Beču, Parizu, Zagrebu, Trnavi, Milanu, Tübingenu i drugim europskim kulturnim središtima. Nameće se, dakle, zaključak da je onovremeni Zemun – sredina koja, zacijelo, nije bila nimalo ugodna ni laka – ipak bio veoma poticajan poliglotu kakav je bio Büttner.

8 Neki od mnogih ‘pograničnih’ događaja opisanih u iscrpnoj “Istoriji Beograda” gotovo graniče s fikcijom, primjerice događaj koji je 1748. pobudio veliko uzbuđenje među zemunskim stanovništvom:

“Reč je o dolasku dvojice, čak i za ono vreme, neobičnih putnika u zemunski kontumac. O malom sinu poraženog persijskog Nadir-šaha – potonjem caričinom pitomcu i oficiru Francu, prvom baronu fon Zemlinu – i njegovom baštovanu, jednom starom Jermeninu. Prerušeni u prosjake, kao slepi starac i njegov pratilac, oni su uspjeli da neopaženo prebrode neprijateljsko Tursko Carstvo, da u porubima svojih rita prenesu dragulje persijskog dvora, koji su zadivili zemunske građane i da zatraže azil u Austriji.” (*Istorija Beograda: 593.*)

1.4. Mjesto i vrijeme nastanka ostavštine

Kako nijedan dio građe nije autoriziran, u početku rada na ovome rukopisu nije bilo jasno tko mu je autor. Jednako tako nije bilo poznato ni kada je i gdje nastao. No, u tekstovima se našlo dovoljno podataka i pokazatelja da se odgovori na ta osnovna pitanja o njegovom nastanku.

O vremenu nastanka zaključak se mogao nazrijeti i okvirno utvrditi posredno, primjerice: pismo s Listića 1 datirano je godinom 1755., ili: u Rječniku se pojavljuju primjeri po kojima je jasno da je u vrijeme zapisivanja Beograd bio osmanlijski, a primjeri vezani sa Zemunom sugeriraju vrijeme austrijske vladavine, što okvirno upućuje na razdoblje nakon 1740. godine. Kako se pretpostavlja da je Büttnerova ostavština u Đakovo stigla nakon njegove smrti, kao vrijeme nastanka definirano je razdoblje između 1740. i 1779. godine.

O mjestu nastanka govore toponimi u rečenicama navedenim kao primjer u Rječniku i sveščićima: u nekoliko se navrata spominju Zemun, Beograd, Sava i Dunav (v. ilustraciju br. 6). Primjeri s tim toponimima su sljedeći:

(5)⁹ *Vera – Bayraky tikmek. Belgrad veraile verilmischdür.* Istaknuti zastavu za predaju (bijelu zastavu). Beograd je predan na vjeru¹⁰.

(15) *Paschanun aghrliki Belgrada gheldy.* Pašin tovar stigao je u Beograd.

(17) *Bana ghürünür = ghellir, ki bu vakitlerde Belgrad – kalesi kolai alynyr.* Čini mi se da bi beogradsku tvrđavu sada bilo lako zauzeti.

(35) *Zann – küas eteirüm, ki Lazaret tes acsilmasa gherek.* Smatram da se karantena neće uskoro otvoriti¹¹.

(39) *Türklerin Zemünde oturmasina peida ve hasyl edenün Tangri hakyndan ghel-sün ~ hasyl edene Allah kaseb versun.* Neka Allah kazni one koji su dopustili da se Turci nastane u Zemunu.

(49) *Duna dongmusch.* Dunav se zamrznuo.

(70) *Zemün – ile Belgradiün ortasinda Savadiür.* Između Zemuna i Beograda nalazi se Sava.

(72) *Belgrad zemune jakünder.* Beograd je blizu Zemunu.

(73) *Zemüniün büjüghi = baschi kimdr?* Tko je zemunski upravitelj (zapovjednik)?

(101) *Dün Belgradda bir ghülecsek isch ~ fassyl oldy.* Jučer se u Beogradu dogodilo nešto smiješno.

9 U zagradi je naveden broj stranice u Rječniku, a ako se radi o sveščićima, dodana je i oznaka S te broj sveščića. Rečenice su prevedene zato što je u ovom dijelu naglasak na sadržaju, a ne samo na obilježjima jezika ostavštine.

10 Južnoslavenska riječ *vera* odnosno *vira* u kontekstu turskoga, odnosno osmanskog jezika javlja se primjerice i u *Autobiografiji Osman-age Temišvarskog* (s. 8 odnosno 120).

11 Kako je već spomenuto, Zemun je imao karantenu.

(106) *Duna taschdy, Zemüniin idğinde ghyrdi*. Dunav se prelio i poplavio Zemun.

(112) *Paša Belgradda Teptil gheser*. Paša hoda po Beogradu *incognito*.

(125) *Belgradda bir schei ~ bir isch suhur oldy ki iki orta csenghe csikdiler*. Jučer se u Beogradu dogodilo to da su se dvije (skupine) vojske međusobno sukobile.

(S.1.1.) *Belgrad mukaddem Xtianün*¹² *idy*. Beograd je nekada bio kršćanski.

Na jednom se mjestu spominje i Grocka¹³, u kontekstu koji pokazuje da je autor Rječnika okolicu Beograda ako ne poznao, a ono barem nastojao upoznati:

Flecken. Marckflecken. kasaba. hisarcsyk. Nb. /nota bene/ hoc ultimo uoc' /voce/ etm' /etiam/ vocatur Krotska. (45)¹⁴ Prijevod napomene na latinskom jeziku glasi: "Upamti da se tom posljednjom riječi (*hisarcsyk*, op.a.) naziva također i Grocka." Potvrdu za dvostruko ime Grocke nalazimo u Indeksu knjige "Smederevski sandžak" Eme Miljković-Bojanić gdje uz natuknicu Grocka stoji: "(Hisarlik, Gradište, Staro Gradište), varoš, palanka, hisar, selo" (s. 337)¹⁵.

Primjeri u kojima se spominju "domaći" toponimi sastavni su dio natuknica i nisu naknadno dopisani, iako u Rječniku dometnuti primjeri, pa i čitave na taj način umetnute natuknice, nisu rijetkost. Informaciju o sredini u kojoj je Büttner živio daje i sljedeća rečenica:

(101) *bu köide bir pai nemczedr, bir pai serb*. U ovom selu jedan dio su Nijemci, jedan dio Srbi.

U Rječniku je spomenuto još desetak toponima, ali samo kao natuknice. U rečenicama-primjerima pored navedenih zastupljen je još samo Beč:

(4) *Schindi Becsde yryskün pahasi düšmišdr*. Sad je u Beču pala cijena robe.

(37) *Elci saldanatile becse ghyrdi*. Poslanik je ušao u Beč u sjaju i raskoši.

Zanimljivo, Istanbul se ni jednom ne spominje.

12 Na ovakav su način i u Rječniku bilježeni leksemi kojima bi, prema hrvatskom, osnova bila *kršćan-*.

13 Grocka je "varošica u Srbiji na desnoj obali Dunava", istočno od Beograda, "važna stanica na Carigradskom drumu, a kao prvo konačiste od Beograda imala je karavan-seraj". (Enciklopedija Jugoslavije, sv. 3, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1954-71.; s. 625).

14 U kosim su zagradama riječi rekonstruirane na temelju skraćenica; u originalu ih nema.

15 U istoj knjizi nalazimo i dalja objašnjenja imena Grocke: "Grocka – Prvi pomen ovog utvrđenja u turskim izvorima srećemo u dnevniku o pohodu sultana Sulejmana na UgarSKU 1521. godine, koji je vodio Hajdar Čelebija. Grocka se najpre javlja pod nazivom Hisarlik (tur. Gradište), a kasnije se naziva Hisarlik (tur. mala utvrda, tvrđavica). Ipak, izvesno je da je ovo mesto podignuto pre 1521. godine, jer se već 1526. naziva Starim Gradištem (tur. Eski Hisarlik)." (S obzirom na srpski prijevod, vjerojatno je ovdje kod drugog spomena imena "Hisarlik" trebalo stajati "Hisarcik"; očito se radi o tipkarskoj ili tiskarskoj pogrešci.)

Uz navedene, u rečenicama nalazimo još neke informacije o vremenu i prostoru u kojemu je živio. Prije svega, iz njih se može doznati što je Büttner znao i kakvo je mišljenje imao o Turcima i Osmanskom Carstvu:

(18) *Osmanlida Taun olmasy megtübler ~ haberler ghercsekteirler ~ tachtikleirler*. Pisma ~ vijesti javljaju da kod Osmanlija vlada kuga.

(20) *Türkler Xtianlara csok sullum eteirler*. Turci kršćanima nanose mnoga zla.

(22) *Frenk Osmanlidan daba akylidr Schifesys*. Europljani su pametniji od Turaka, u to nema sumnje.

(38) *Türklerin fenalüghindan bir sefer dogsa ~ bitse gerek*. Zbog turskih zala moglo bi doći do rata.

(38) *Anadolu Osmanlinün Has – mevleketidür*. Anadolija je domovina Turaka.

(64) *Osmanlinün csoghu ghöksüny dügmelemes*. Većina Osmanlija ne kopča (košulju) na prsima.

(88) *Osmanli altön alcsakdr, fenadr*. Osmansko je zlato bezvrijedno, loše.

(107) *Christiana jasakdr Osmanlida jeschil ghjimek ~ taschymak*. Kršćanima (koji žive) pod Osmanlijama zabranjeno je odijevati zeleno.

(113) *Osmanlia scharab jasakdr*. Osmanlijama je vino zabranjeno.

(116) *Pašanün destir mikierrremlighi var her jerde adamy jog – jeketmee*. Paša je ovlašten da svugdje čovjeka osudi i da ga ubije.

Uz to, spomenuti su i opisani i neki odjevni predmeti svojstveni Turcima:

(59) *Hosen. weisse unterhosen. Don. ordinari oder oberhosen. Csagschir. Türki-sche hosen aus schwartz oder Roth leinwad wie die Türcken oder Griechen im Sommer tragen: Dimi = csindghian = Tuman*. Winter oder reis hosen, gemeiniglich aus blau Tuch: *Schalvar = Jol – schallvary*.

(90) *Schuhe. babucs. Jemene*. Schuhe wie die Türcken tragen.

U mnogim rečenicama spominju se hajdučija, razbojništva i razne okrutnosti, i time Büttner ilustrira gore navedeni opis sredine u kojoj je djelovao. Primjerice:

(23) *okater Dögmischler ki Tenin¹⁶ mossmor olmusch*. Toliko su ga istukli da je sav pomodrio.

(36) *birlik olup evi basmak*. Napasti na kuću u skupini.

(42) *Dun iki hyrsys yakalatyler*. Jučer su uhapsili dva lopova.

(107) *Ol adamy asdylar ise, meheldr*. Ako su toga čovjeka objesili, on je to zaslužio. (S.1.1.) *Biz jemek jeriken hyrsyslar bizi apansys/apansysdan bastilar*. Dok smo jeli, iznenada su nas napali lopovi.

(S.4.10.) *gheride ghellenler haramilere bengserler*. Ovi što idu straga nalikuju razbojnicima.

16 Tu je trebalo stajati "teni"; prema njemačkome se vidi da se misli na 3. lice.

U Rječniku je na turskoj strani zapisano nekoliko (južno)slavenskih riječi, odnosno riječi koje su u turski ušle posredovanjem slavenskoga jezika, što također pokazuje na kojem je području Rječnik nastao:

- (17) *Becken. Handbecken. LAVOR.*¹⁷ Legien.
- (38) *Erbsen. krah.*
- (56) *Hausen. ein fisch. moruna* – balyky.
- (57) *Hecht. Stuka* – balyki.
- (72) *Nachen. kleines schifflein.* kaik. hic dicunt: oranicza.
- (83) *Sardelle. Sardella* – balyky.
- (99) *Stube. oda. soba.*
- (101) *Tisch. sofra. astal*¹⁸.

Vrlo su česte rečenice koje govore o učenjima i vrijednostima kršćanstva po kojima je jasno da je autor rječnika crkvena osoba, primjerice:

- (20) *Xtian Dinini bise agnat.* Opiši nam kršćansku vjeru!
- (33) *bir Allah, ücs sefat.* Jedan je Bog, a tri su božanske osobe.
- (77) *Den, bak bu adamy, Christian olurmi?* Ispitaj i provjeri ovoga čovjeka, je li i želi li biti kršćanin.
- (107) *Ghülleceghim gheldy kilissede, ghendummy sapt etdüm.* Došlo mi je u crkvi da se smijem, ali sam se suzdržao.

1.5. Kako je i zašto Büttner učio turski

Putem sveščića i listića donekle se mogu rekonstruirati načini i izvori prema kojima je Büttner učio turski te proces nastajanja rječnika koji je najveći dio njegove ostavštine. To se može pratiti na dvije razine: usporedbom tekstova s listića i sveščića s gramatikama i rječnicima koje je Büttner mogao koristiti, te analizom jezika tih tekstova i usporedbom toga jezika s jezikom rječnika.

Kako je rečeno, s obzirom na karakteristike rukopisa Büttner nije napisao Listiće 1 i 2. Od preostalih dijelova Büttnerove ostavštine kojima je prema rukopisu on sâm autor, samo Sveščić 2 i drugi popis poslovice (koje slijede rječniku) pokazuju obilježja koja se ne uklapaju u njegovu ostavštinu, pa se može pretpostaviti da ih je odnekud prepisao prije nego što se počeo intenzivnije baviti turskim jezikom.

17 Riječi su podvučene za ovu priliku. U Rječniku nisu posebno označene.

18 “Riječ stô je kulturna riječ, koju posudiše Litavci stalas, Mađžari asztal (1293), koja je opet došla k nama kao astal, gen. -ala (Vuk), odatle pridjev na -ski astalski (ubrus) i deminutiv astalčić. Mađžarski slavizam posudiše Rumunji premda imaju svoj lat. masa < mensa, bug astal, Arbanasi (u Srijemu) astal. Tako postade preko Mađžara praslav. riječ balkanskom.” (Petar Skok: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1971-74; sv. 3, s. 332.)

Dosada je ustanovljeno da se tekstovi filološkoga sadržaja mogu povezati s gramatikama turskog jezika Meninskog i Holdermanna te rječnikom Giovannija Molina. Poredba tekstova katekizamskog sadržaja s dostupnim katekizmima toga vremena, a posebno s onima koji se nalaze na popisu Büttnerovih knjiga sastavljenom nakon njegove smrti, nije dala temelja da bi se među njima mogla uspostaviti bilo kakva veza, pa se mogućnost izravnog prevođenja takvih izvora na turski zasad mora isključiti. Osim toga, u odnosu na katekizme toga vremena, sadržaji te vrste kod Büttnera toliko su pojednostavljeni i šturi da se vjerojatno radi o *ad hoc* sastavljenim tekstovima.

1.5.1. Büttnerova veza s Meninskim

Gramatika i rječnik Franciscusa á Mesgniena Meninskog objavljeni su prvi puta 1680. godine pod naslovom *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae*¹⁹. Premda se prateći Büttnerov rječnik ne može pronaći sustavna sličnost s Meninskim (u odnosu na Büttnera Meninski je nerijetko arhaičniji), u Sveščićima 4 i 1 ustanovljena je Büttnerova izravna povezanost s Meninskijevom gramatikom. Naime, dio Sveščića 4 sadrži popis priloga koji se, vrlo sličnim redom, nalaze i kod Meninskog, ali su oni kod Büttnera probrani, a transkripcija je izmijenjena i jezik prilagođen tako da u potpunosti odgovara onoj u Büttnerovom rječniku. Büttnerov popis sastoji se od dva dijela. U prvom dijelu prilozi stoje sami, sa ili bez latinskog prijevoda²⁰. U Meninskijevoj gramatici nalazimo ih na stranicama 124, 125 i 126 (u poglavljima *Adverbia qualitatis*, *Adverbia quantitatis* te *Adverbia loci seu in loco*). Među njih su kod Büttnera umetnuti i pokoji veznik (iz poglavlja *De Conjunctione*, str. 138-9), postpozicije iz poglavlja *De præpositione* (str. 132-134) i nekoliko uzvika koji se u gramatici nalaze na str. 130 (*Minandi*) te 143 (*De Interjectione*). Ovdje donosimo prvi dio Büttnerova popisa uspoređen s Meninskim.

Büttner	Meninski, i str. u Gramatici
s. 9.	
Adverbia qualitatis	
ghüsel	g'üzel – 124
ei	ejü – 124
hosch	choş – 124
fema	fena – 124
kem	kem – 124
bet	bed – 124

19 O Meninskom v. u 1.2.

20 Budući da dijelom uopće nisu prevedeni, Büttner ih je svakako i ranije poznao, ali mu se vjerojatno učinilo korisnim prepisati ih ovako sistematizirane.

güselcse	k'üzelge – 124
asla	aslā – 124
latinsche	latynge – 124
dogru. dogrucse	doghruge – 124
zire	
uzre	uzre, üzre – 124
de. bu de / bu da	de – 138
hususa	
dost jane	doftāne – 125
baba jane	bābājāne – 125
lakin. amma	lāk'in. emmā – 139
az kaldi	az kaldy – 126
jetişecsek kadar	jetişegek' kadar – 126
eksik	e'ksik' – 126
hics	hyć – 126
serrekadar	zerre kadar – 126
de. den. cse / ğe. csilein.	de, den, ğe, ğilein – 133
bende. benden. bencsilein. üzre. ile.	bende, benden, benümk'ilein – 133
dek. güre. dogru. karşi. ötürü.	dek', g'öre, karşü, ötürü – 134
jana. sonrah. öte.	jan-ā, fon-ra, öte – 134
Adverbia quantitatis	
csok. vafir	ćiok, wāfir – 125
az. azağik.	az, azağik – 125
bir ez.	birez – 125
bir pare	bir pāre (vul. bir para) – 125
bir sehel	bir fehel – 125
bir ğisvi	bir ğiüzwī – 125
bir mikdar	bir myktār – 125
siate. artük	ziāde, artuk – 125
hai ile (haylı)	chaylī – 125
bukadar, olkadar	bukadar, olkadar – 125
pek. katy	pek', kati – 125
ghaietile. ghaietile güsel.	ghajetile – 125
Adverbia loci	
hani. neierde. ne mahalde. handa. neredede	kani. vul. hany, neredede, vul. pro ne jerde, handa, ne mähælde, handa – 126

scunda, bunda, handa, orada. ol arada. oljerde.	şunda, bunda, handa, orada, orada, ol arade, ol jerde & o jerde – 126
beride. bu tarafde.	berüde, bu taräfte – 126
öte. otede.	öte, ötede – 126
beri. ghel beri	berü – 126
herjerde	her jerde – 126
hics bir jerde	hyç bir jerde – 126
her neredde. her ne jerde	her neredde. her nejerde – 126
s.10	
Modus minandi:	
vai sana. vai baschuna	waj fan-a – 143, way başun-e – 130 i 143
haide.	hajde – 143
bre.	bre – 143
hei.	hej – 143

Na temelju popisa mogu se vidjeti gotovo sve karakteristike Büttnerova transkripcijskog sustava, kao i osnovna obilježja njegovog turskog. Popis ujedno pokazuje i to da je Büttner jezik poznavao dovoljno dobro da ga je mogao prilagođavati svome idi-olektu, te, pored toga, sažima obilježja turskoga jezika određenog dijela popratnih dokumenata nađenih uz rječnik, ukazujući da je taj jezik istovjetan s jezikom rječnika.

Drugi dio popisa sadrži priloge i postpozicije kojima se izražavaju prostorni odnosi. Oni se u gramatici nalaze u poglavljima *Adverbia loci seu in loco* (s. 126), *De præpositione* (s. 135) te *Adverbia temporis* (s. 127). Kod Büttnera je popis formiran upravo navedenim redom, s tim da se dio *Adverbia temporis* nalazi u Sveščiću 1. (Sveščići su očigledno složeni i šivanjem uvezani naknadno, pa je zbog toga ovaj popis razdvojen.) Za razliku od prvoga, u drugom dijelu popisa svakom je prilogu dodana i rečenica, kao primjer kako ga smjestiti u kontekst:

*hani*²¹. *hani agcse?* (s. 10)

ilerde kimdr ghiten? (s. 11)

gheride ghellenler haramilere bengserler. (s. 11).

Takvih je rečenica ukupno 88: u sv. 1. – 18, a u sv. 4. – 70. Rečenice nisu iz Meninskijeve Gramatike, jer transkripcijom u potpunosti odgovaraju rječniku, a kako se u jednoj od njih spominje i Beograd, očito je da ih je sastavio sam Büttner.

21 Sâm je Büttner u svakom primjeru podvukao riječ koja se oprimjeruje rečenicom.

1.5.2. Büttnerova veza s Holdermannom

Büttnerova veza s gramatikom Jean-Baptistea Holdermanna²² koja je 1730. objavljena u Istanbulu vidi se, kako je već rečeno, prema Listiću 3. U njemu su, pored iscrpnih paradigmatičkih primjera za kategoriju posvojnosti (izraženu genitivom ličnih zamjenica i imenicom s posvojnim sufiksom, kao u “benum kitabum, senun kitabun...”, kod Holdermanna je isti primjer na s. 18), zabilježeni i primjeri za izražavanje komparativa i superlativa, izražavanje kategorije lika i sl. Za svaki, pa i najjednostavniji primjer na turskom jeziku, dodan je i prijevod na francuskom, iako se, budući da u turskim primjerima ne postoje odstupanja koja bi se mogla proglasiti pogreškama, stječe dojam da ih je zapisivao netko tko jezik već poznaje. Po bilješkama kojima se upućuje na stranice u gramatici: “Pro nomina personalia vide pag. 14”, “Numeri distributivi pag. 24” i dr. (pri čemu stranice odgovaraju onima u originalu) reklo bi se da se Büttner nije namjeravao odvajati od gramatike, te da su mu ovih nekoliko stranica služile samo kao vježba, odnosno da su odraz uobičajene učeničke tehnike “sažimanja”.

Ni u rječniku ni u ostalim tekstovima nije primijećen nikakav dalji utjecaj Holdermanna. Jedino što se s njim može povezati jest digraf *eu* za /ö/ u nekoliko natuknica: npr. ST *dört* Büttner u nekoliko spomena piše kao *deurt* (Holdermann: *deurt*, s. 21). Može se prema tome zaključiti da je Büttner dobio priliku pregledati Höldermana nakon što je formirao svoj način transkripcije. I poznavanje jezika moralo mu je tada već biti na takvoj razini da se Holdermannovom gramatikom vjerojatno poslužio samo informativno.

1.5.3. Büttnerova veza s Molinom

Rječnik *Dittionario della Lingua Italiana, Turchesca* Giovannija Molina objavljen je 1641. godine²³. Uz rječnik, Molino je napisao i gramatiku, ali se kod Büttnera izravno ne vidi da se i njome koristio. Opis gramatike i sažetu analizu Molinova jezika dao je Milan Adamović (Adamović, 1974). O vrijednosti Molinove gramatike i rječnika Adamović je istaknuo: “Die lateinische Schreibung ist zwar ihr erster, aber nicht ihr einziger Vorzug. Hinzu kommt noch, daß in ihnen eine lebendige und unmittelbar in Konstantinopel aufgezeichnete Umgangssprache vertreten ist, bei deren Niederschrift dem arabischen Schriftbild keine Rechnung getragen wurde, sowie daß Molinos Werke einen solchen Grad der Originalität und Einheitlichkeit des türkischen

22 O Holdermannu v. u 1.2.

23 Više o Molinu vidjeti u 1.2. Tijekom rada na Büttnerovu rječniku Molinov rječnik nije bio dostupan u originalu, nego u preradama Ewe Siemieniec-Gołaś, te Asima Tanışa (Siemieniec-Gołaś, Ewa: *Turkish Lexical Content in Dittionario della Lingua Italiana, Turchesca by Giovanni Molino (1641)*, Kraków, 2005; Tanış, Asim: *Giovanni Molino'nun İtalyanca-Türkçe Sözlüğü ve Halk Türkçesi*, Ankara, 1989.). Obrada Siemieniec-Gołaś više je korištena jer je preglednija. Nijedan od ova dva rada ne sadrži opis Molinovog turskog.

Sprachstoffes aufweisen, wie er sich nur in wenigen einschlägigen Texten des genannten Jahrhunderts wiederfindet.” (Adamović, 1974: 37). Budući da je Büttner redovito sličniji Molinu, odnosno onim oblicima koje Meninski u svome rječniku označava kao *vulgarni*, iznimno je važna i Adamovićeve usporedbe Molinovog i Meninskijevog jezika: “Der Grammatik von Molino, gleich seinem Lexikon, liegt eine relativ progressive Schicht der türkischen Sprache zugrunde, nämlich die damalige Umgangssprache, während sich der jüngere Meninski vorwiegend auf die Schriftsprache gestützt hat.” (Adamović, 1974: 59).

Büttnerova sličnost s Molinom otkrivena je pri traženju objašnjenja za Büttnerovu verziju riječi ST *sarhoş*: ona kod njega glasi [šarhoš] (*scharhosch etmek–olmak* (19); *Scharhosch* (104); *scharhosch* (107)). Molino je zapisuje kao *sc-arhocs*, što treba čitati jednako kao i kod Büttnera²⁴. Jednako se tako našlo objašnjenje i za ST *şüphe*: Büttner ima oblik *schiffe* (9), *Schife* (125), a Molino *sci-fé*. Potom se ustanovilo da se sustavna sličnost može pratiti i u manje *neobičnim* primjerima. Nije posrijedi potpuna sličnost; osim toga, mnogo riječi koje ima Büttner, Molinov rječnik ne sadrži. No, jasno je da je Büttner imao uvida u Molinov rječnik, pa je zbog toga u ovoj analizi Büttnerova jezika svaka rječnička natuknica uspoređena s Molinom.

1.5.4. Zaključak

Prema Büttnerovom sustavu transkripcije vidi se da jezik nije učio i zapisivao samo prema slušanju: Büttner je dobro poznao morfologiju pa su granice riječi jasno postavljene. Njegovo znanje o turskoj gramatici vjerojatno se najvećim dijelom formiralo na Meninskijevoj gramatici. Od rječnika je sasvim sigurno koristio Molinov, a vjerojatno i Meninskijev. Koristeći te izvore, Büttner ih je konstantno prilagođavao sebi, te na taj način oblikovao svoj idiolekt kojega prije svega karakterizira utjecaj njegova materinjeg jezika. Osim toga, budući da je Büttner bilježio govorni jezik koji odgovara području Istanbula, Meninski je u odnosu na Büttnera u mnogim obilježjima arhaičan. To se može zamijetiti već i u navedenoj tablici usporedbe njegovih oblika s onim što je prepisao iz Meninskijeve gramatike. Kao ilustracija razlike između Meninskog i Büttnera mogu se navesti sljedeća obilježja:

a) arhifonem /ŋ/ supstituiran je kod Büttnera drugim fonemima (najčešće s /n/), npr. Büttner: *alailarda patischah ensonrah ghiter* (Meninski: fon-ra, s. 128; kod Meninskog je n- znak za /ŋ/),

b) na mjestu arhifonema /č/ kod Meninskog, kod Büttnera stoji /e/, npr. Büttner: *guedgeile – jola ghitmek hatadr* (Meninski: *g’iže ile*, s. 128),

24 Kako je Siemieniec-Golaś u opširnom indeksu riječi davala u svojoj transkripciji i interpretaciji (u ovom slučaju *sarhoş*), veza Büttnera i Molina otkrivena je tek naknadno, provjera izvorne transkripcije.

c) vokalni arhaizmi prilagođeni su ili su u fazi prilagođavanja vokalnoj harmoniji, za što je kod Büttnera karakterističan grafem ü na mjestu /i/, npr. Büttner: *ghel beri; beride juvarlandy; artük* (Meninski: *berü*, s. 126; *artuk*, s. 125),

d) /g/ u intervokalnoj poziciji na kraju i početku sloga prelazi u /ğ/ (u izgovoru [j]), npr. Büttner: *meier allah bu sullumkiarlary görmes* (Meninski: *meğ'er*, s. 139) i dr.

Büttner se u Zemunu vjerojatno imao prilike susresti i sa živim jezikom, ali to, kako će još biti obrazloženo, vjerojatno nije bio zapadnorumelijski turski. Sadržaj njegove knjižnice pokazuje da je imao vrlo široke filološke interese. Na to upućuju i bilješke u rječniku i ostalim tekstovima, koje su, osim njemačkog, pisane i latinskim, talijanskim te francuskim jezikom. U tom se kontekstu ne čini nemogućim da se i njegova veza s turskim mogla velikim dijelom temeljiti na pisanim izvorima.

Činjenica da je imao prilike koristiti i Holdermanna dodatna je ilustracija načina na koji je njegovao svoj jezik. Treba naglasiti da je ta gramatika objavljena 1730. godine u Istanbulu, a Büttner ju je po svemu sudeći koristio u Zemunu već dvadesetak godina kasnije.

Razina Büttnerovog poznavanja turskog jezika prilično je visoka (*gramatičke cjeline* uspješno je svladao sve do sintaktičke razine²⁵) zbog čega je sigurno da se turskim jezikom dugo bavio, i vrlo ga je vjerojatno počeo učiti još u Njemačkoj. Moguće je da je upravo stoga i bio izabran za župnika u Zemunu, na granici s Osmanskim Carstvom. Kad se pak razmišlja o njegovoj motiviranosti za bavljenje turskim jezikom i pisanje rječnika, o kojoj se danas doduše može samo spekulirati, treba imati u vidu činjenicu da cijela ova ostavština ostavlja dojam da ju je pisao disciplinirani, daroviti i oduševljeni filolog i poliglot²⁶. Pitanje kakav je cilj imao sa svojim Rječnikom i koju mu je svrhu namijenio ostaje i dalje neodgovoreno.

1.6. Kako je Büttner pisao Rječnik

Kad se ima u vidu opseg Rječnika i uredenost njegove lijeve strane, možemo pretpostaviti da je njegova njemačka strana preuzeta iz nekoga drugog rječnika. Tome u prilog idu i natuknice na njemačkome koje su ostale neprevedene: *Adjutant* (6), *Gefrieren* (49), *Gelenck am finger* (50), *Gugu* (54), *Hausen-fang* (57), *Lerche* (67), *Musicanten* (71), *Süd. mittag* (99), *Todten-trugel* (102), *Triumph* (103), *Überschrift* (106), *Ver-mächtnis* (109)²⁷; Büttner se tijekom pisanja očito nije mogao sjetiti kako ih prevesti

25 Ako njegovu razinu usporedimo sa današnjim programom npr. zagrebačke Turkologije, Büttner bi bio na razini studenata treće godine, *prvostupnika*.

26 Kao ilustracija ovomu: uz glagol *ehmalük etmek* (zanemariti, pustiti) kao primjer je dodana rečenica: *Ehmalük etmem, jasarüm*. (Neću prestati pisati, neću zanemariti pisanje.)

27 Zanimljiva je natuknica na str. 49 u kojoj je glagol ostao bez infinitivnog oblika, ali je pravilno upotrijebljen u rečenici: "*Gefrieren*. 0. *die Donau ist gefroren*. Duna dongmusch."

(v. ilustraciju br. 7). Naknadan prijevod dobile su, moguće, i sve one natuknice u kojima prijevod na turski (uz eventualne dopune i proširena značenja) izlazi izvan retka koji je za tu natuknicu predviđen.

Način na koji je pisao rječnik dijelom se vidi prema sveščiću 4. Prvih osam stranica toga sveščića ispunjene su popisima riječi, od kojih su posebno zanimljive prvih šest: na njima su popisane natuknice za slova W i Z (natuknice su na njemačkom, a prijevod na turskom, s mjestimičnim pojašnjenjima na latinskom), koje nalazimo i u Rječniku. Međutim, u ovom su sveščiću veoma neuredno popisane, tako da ovaj popis izgleda kao pripremni rad za pisanje Rječnika (v. ilustraciju br. 8). Uz sporadičnu razliku u načinu zapisivanja (pr. S4: *ditremek* : R 122: *titremek*; S4: *jumušak* : R 122: *jumuschkak*), u Rječniku su neke natuknice dopunjene, npr: S4: *Ziegel. Tach-ziegel. kier/e/mid.* : R 123: *Ziegel. Tach-ziegel. kieremid. ziegel zum mauer. Duwla.* U Sveščiću je natuknici na str. 3: *Zahnloß. Disch-sys. Dišleri Dökülmisch* dodan i glagol *dökülmek* pojašnjen sljedećim primjerima: *Agacsdan jobraklar döküldy. Kessenden aghcsem döküldü. Usdume csok adam töküldü. Ne dökülürsünus üsdüme? Sinekleri üsdüme döküldüler. Ne düşersyn üsdüme?* U Rječniku prva dva od ovih primjera nalazimo uz natuknicu *Fallen* (42), a ostale uz *Überfallen* (105). Jednako tako, u Sveščiću (4) nalazimo sljedeću natuknicu: *Zerlassen. Eritmek. neut. Erimek. Zergehen. Bu hastalükda csok eridüm.* U Rječniku navedena rečenica dolazi s natuknicom *abzehren* (5). I pored ovih natuknica iz sv. 4, u rječniku se može primijetiti da se neke sintagme i rečenice pojavljuju na nekoliko mjesta, uz manje razlike u transkripciji, npr. na s. 26: *ko sabat koininda tursun.* (uz natuknicu *Busem*) i na s. 66: *Ko sabat koininda toursun.* (uz natuknicu *Lassen*). Usporedive su i natuknice sa 13. i 80. stranice:

s. 13: *Ausrichten, ein geschäft.* Togrutmak. kotarmak. *Ich hab meine sach ausgericht, richtig gemacht.* benim ischümi togrutdum. *richte mir diese sach aus.* bu ischymi kotar.

s. 80: *Richtig machen. ausrichten.* Togrutmak. kotarmak. *Ich habe meine Sache ausgericht.* Benüm ischymi togrutum. *mach mir diese meiner sache richtig.* Bu ischymi kotar i dr.

Pronalazak te radne verzije isključuje mogućnost da je Büttnerov rječnik nastao pukim prepisivanjem iz kojega drugog rječnika. Naime, da je Büttner samo prepisivao drugi rječnik, ne bi bilo potrebe za prijelaznom verzijom, pogotovo ako se uzme u obzir da je rječnik vrlo obiman pa je prepisivanje zacijelo zahtijevalo i dugo vremena i mnogo papira. U rječniku su tijekom prepisivanja prema njemačkom abecednom redu dodane još neke natuknice u kojima se ne može ustanoviti nikakva razlika u načinu transkripcije u odnosu na ove koje se nalaze i u Sveščiću 4, što znači da ih je sve sastavila ista osoba. U jednoj od tih dometnutih natuknica spominje se Beograd, pa je to jedan od primjera po kojima se rječnik može smjestiti u prostor u kojemu je nastao:

Zutragen sich. Suhur olmak. *zu Belgrad hat sich was zu getragen, daß 2 regimenter mit einander angefangen zu streitz, zu krieg.* Belgradda bir schei ~ bir isch suhur oldy ki iki orta csenghe csikdiler (125).

Na nekoliko mjesta natuknicama u sveščiću dodane su i riječi koje im ne pripadaju, ali ih se Büttner očigledno sjetio naknadno ili tijekom pisanja. One se u rječniku uglavnom nalaze uz pripadajuće natuknice. Pod slovom Z se nakon natuknice *Zimbal. Cembalo.* (s. 5) nalaze pobrojani nazivi petnaestak drugih glazbala (tako da je prvo dana imenica na turskom, a nakon toga prijevod i pojašnjenje na njemačkom) koji se u rječniku nalaze dodani nakon natuknica koje počinju slovom I (vjerojatno zato što ih objedinjuje imenica *Instrument*). Riječima i rečenicama na turskom koje u sveščiću nisu prevedene na njemački u rječniku je dodan prijevod ili pojašnjenje (npr. natuknica *Zischen.* fslamak. yslük csalmak. *pfeiffen.* (S. 4. 5.²⁸) u rječniku glasi *Zischen.* fslamak. yslük csalmak. *mit dem maul pfeiffen.* (123) i sl.).

Po svemu navedenom najvjerojatnija pretpostavka o načinu na koji je rječnik nastajao jest da je Büttner njemačku stranu sastavio po uzoru na neki drugi rječnik, natuknice preveo na turski, a zatim sve još jednom prepisao²⁹. Sve navedeno pokazuje da se Rječnik može smatrati autorskim djelom, kao i to da je Büttnerova razina poznavanja jezika bila dovoljno visoka da je mogao započeti i dovesti do kraja tako velik rad.

1.7. Transkribirani tekstovi – povijest i perspektive

Posljednji opširniji bibliografski pregled područja osmansko-turskih izvora pisanih nearapskim pismom napisao je Hazai 1990. godine³⁰. Odmah na početku Hazai je izrazio svoje protivljenje terminu “transkribirani tekstovi” i kao ispravan predložio termin “Denkmäler in nicht-arabischer Schrift” (Hazai, 1990: 63). Taj termin, iako je prikladniji, nije zaživio, vjerojatno zbog toga što je duži. Zato je i u ovom radu korišten stariji termin.

Prvi radovi koji su ukazali na veliku važnost *transkribiranih* tekstova kao izvora za historijsku gramatiku turskog jezika javljaju se početkom 20. stoljeća (Karl Foy: *Die ältesten osmanischen Transcriptionstexte in gotischen Lettern*, 1902). U prvoj polovici prošloga stoljeća uslijedilo je nekoliko studija posvećenih izvorima iz 15. i 16. stoljeća. Toj su vrsti tekstova 1950-ih i 1960-ih poseban interes posvetili mađarski turkolozi,

28 Kratica za: sveščić, broj sveščića, broj stranice.

29 U popisu njegovih knjiga nalazi se samo jedan rječnik u kojemu je lijeva strana njemačka. Naslov mu je *Dictionarium Germanico Hebraicus*, ali nije navedeno ni mjesto ni godina izdanja (što može značiti da je također bio u rukopisu), pa još nije ustanovljeno o kojemu je rječniku riječ.

30 Hazai, György: *Die Denkmäler des Osmanisch-Turkeitürkischen in nicht-arabischen Schriften, Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft*, Teil I, Budimpešta 1990; s. 63-73.

koji su uz studije tekstova iz 17. stoljeća tome području istraživanja dodali još jednu dimenziju jer su pažnju skrenuli i na živuće turske dijalekte na Balkanu, upozoravajući i na to da porijeklo turcizama prisutnih u balkanskim jezicima ne treba tražiti u književnom osmanskom jeziku, nego u balkanskim turskim dijalektima. Studije mađarskih turkologa (G. Németh: *Die türkische Sprache in Ungarn in siebzebnten Jahrhundert* (1970), i G. Hazai: *Das Osmanisch-Türkische im XVII. Jahrhundert; Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jakab Nagy de Harsány* (1973)) uspostavile su metodološki okvir koji je postao oslonac svim daljim radovima te vrste. Osnova te metodologije je deskriptivni analitički postupak koji posebno mjesto daje historijskoj gramatici turskoga jezika, a ujednačenim sustavom analize i komparacijom tekstova omogućuje rekonstrukciju jezika pripadajućega razdoblja. Do kraja stoljeća objavljeno je nekoliko studija europskih turkologa potaknutih novootkrivenim rukopisnim ili objavljenim djelima (E. Hitzigrath Gilson: *The Turkish grammar of Thomas Vaughan, Ottoman-Turkish at the end of the XVIIth century according to an English "Transkriptionstext"* (1987); E. Čaušević: *Turska gramatika fra Andrije Glavadanovića I i II, Prilozi za orijentalnu filologiju* (2004, 2005) i dr.) kao i radova iz područja historijske gramatike koji su se temeljili na komparaciji tih djela (M. Adamović: *Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache* (1985); E. Siemieniec-Golas: *The formation of substantives in XIIth century Ottoman-Turkish* (1997) i dr.).

Premda se istraživanje transkribiranih tekstova, posebno 60-ih i 70-ih godina prošloga stoljeća, činilo vrlo perspektivnim područjem, nameće se zaključak da se nije uspjelo razviti do očekivanih i mogućih razmjera. U vrijeme pojave spomenutih studija mađarskih turkologa u području transkribiranih tekstova vladalo je poprilično oduševljenje tom vrstom tekstova; očekivalo se da će oni biti izuzetno važan izvor, prije svega za povijest i dijalektologiju turskog jezika. No, toj je fazi '90-ih godina prošloga stoljeća uslijedila faza začudnosti nad time koliko je malo učinjeno i koliko je čak i vrlo važnih transkribiranih tekstova još uvijek manje-više neobrađeno³¹. Tursku je turkologiju val oduševljenja sustigao tek naknadno, u kasnim '90-im, i još uvijek traje, bez znatnijih kreativno-produktivnih pomaka, sputan prije svega praktičnim problemom, činjenicom da turski turkolozi koji se bave transkribiranim tekstovima ne vladaju jezicima na kojima su ti tekstovi nastajali³².

31 "Later on there was apparently no further interest in doing research on this interesting manuscript, which I find quite astonishing. The grammar of Pietro Della Valle is not only one of the earliest Turkish grammars, but also one of the best examples." Heidi Stein: *Traces of Türki-yi Acemi in Pietro della Valle's Turkish Grammar (1620), Linguistic Convergence and Areal Diffusion: Case Studies from Iranian, Semitic and Turkic*, ur. Éva Á. Csátó, Bo Isaksson and Carina Jahani, London: Routledge, 2005, s. 227-240.

32 Ipak, i u Turskoj su se i ranije pojavljivali radovi posvećeni toj temi, npr. Dilaçar, Agop: 1612'da Avrupa'da yayınlanan ilk Türkçe gramerinin özellikleri, *TDAYB* 1970; 197-210.

Većina radova koji se bave transkribiranim tekstovima, uostalom, kao i ovaj, sastoje se od manje ili više opširnih opisa jezika tih tekstova na svim jezičnim razinama. No, transkribirani tekstovi su izvori koji bi se mogli i trebali obrađivati u puno širem kontekstu, koji podrazumijeva uključivanje i historijske gramatike turskog jezika, i dijalektologije, kao i ekstralingvističkih elemenata po kojima se svaki od tekstova smješta u stvaran, konkretan prostorni i vremenski okvir. Vrijednost transkribiranih tekstova kao izvora za navedena moguća područja istraživanja je neupitna, ali je unatoč tome do sada nastalo relativno malo radova u kojima transkribirani tekstovi nisu samo objekt opisivanja, nego i izvor u analizi konkretnih filoloških i lingvističkih tema (takvi su radovi npr.: Johanson, 1991; Brendemoen, 1980; Adamović, 1985; Stein, 2001³³). Osim toga, još uvijek ne postoji rad koji bi sintetizirao većinu onoga što je dokumentirano u transkribiranim tekstovima, pa je područje poprilično nepregledno. Gy. Hazai je prije više od dvadeset godina rekao sljedeće: «Es ist gewiß, daß die systematische Präsentation der einzelnen Texte in einem gut aufgebauten Gesamtkorpus für weitere Untersuchungen von großem Nutzen wäre. Mit dieser philologischen Synthese wäre eine wichtige Phase der Forschungen abgeschlossen und eine neue eröffnet.» (Hazai, 1990: 67). No, kako je rečeno, još uvijek nije napisana nikakva sinteza transkribiranih tekstova te, u skladu s time, još uvijek nije otpočela očekivana *nova faza* u području ovih istraživanja.

Drugi problem vezan uz ovo područje je taj što veliki broj analiza transkribiranih tekstova ne podastire tekstove u originalnoj transkripciji, nego u *re-transkripciji* provedenoj od strane autora analize nakon što je utvrdio inventar fonema i označio ih odgovarajućim znakovima. Nitko pri tome ne koristi znakove IPA-e (to nije učinjeno ni u ovome radu) pa se za moguće isti fonem od analize do analize koriste različiti znakovi. Ovakvo je stanje otežano i time što su analize pisane u rasponu dugom više od stotinu godina. Osim toga, u takvim se *re-transkripcijama* događaju i ispravke kojima su iskrljvjene originalne varijante.

Sinteza ili bilo kakva vrsta *korpusa* (koji bi se mogao oformiti, npr. oko rječnika Meninskog) znatno bi olakšala mogućnost komparacije tekstova i njihovo razvrstavanje s obzirom na to jesu li jezično bliski službenom (arhaičnom) osmanskom jeziku, istanbulskom idiomu, zapadnorumelijskom dijalektu, ili je pak riječ o “pučkom”

33 Johanson, Lars: Die westghusische Labialharmonie, *Linguistische Beiträge zur Gesamt-türkologie*, Budimpešta, 1991.; s. 26-70.; Brendemoen, Bernt: Labiyal uyumunun gelişmesi üzerine bazı notlar, *Türkiyât Mecmuası* 19, 1977-79 (1980); s. 1-19.; Adamović, Milan: *Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache*, Leiden, 1985; Stein, Heidi: Zur Frage osmanischer Sprachvarietäten im 16./17. Jh. nach den Quellen in lateinischer Schrift, Akten des 27. Deutschen Orientalistentages. (Bonn – 28. September bis 2. Oktober 1998). Norm und Abweichung, Würzburg, 2001.; s. 715-723.

turskom kojim su se služile neturkofone skupine. Na nove mogućnosti rada na ovom području vjerojatno bi ukazalo i otvaranje i komparativno povezivanje s filologijama i leksikografskom praksom drugih područja i razdoblja. Jednako bi tako bilo korisno filološku i leksikografsku praksu na temelju koje su nastajali ti tekstovi uklopiti u okvir takve vrste stvaralaštva u europskom kontekstu.

2.1. Sažetak analize Büttnerova rječnika

Rad na Büttnerovu rječniku tekao je u nekoliko faza. U ovom su poglavlju one ukratko opisane te je navedena samo osnovna literatura koja je korištena tijekom rada.

Njemačko-turski rječnik anonimnog autora koji je nađen kao dio cjelokupne ostavštine koja je nakon Büttnerove smrti prenesena u Đakovo zahtijevao je, prije svega, računalni prijepis. To je učinjeno tako da su transkribirani ne samo turski, nego i njemački dio, pa i natuknice na latinskom. Pri čitanju i prijepisu turske strane, osim Steuerwaldovog njemačko-turskog i tursko-njemačkog rječnika (Wiesbaden-Istanbul, 1974.) korišteni su i *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* i *Tarama Sözlüğü*, te, u manjoj mjeri, svi ostali dostupni rječnici koji su navedeni u literaturi. Neke od natuknica pročitane su tek naknadno, prema svojim ekvivalentima u rječnicima i ostalim transkribiranim tekstovima nastalim u 17. i ranijim stoljećima.

Transkribirani rječnik prerađen je zatim tako da je turski dio izdvojen, a sve su natuknice (s dopisanim brojem stranice) okupljene oko svoga ekvivalenta na suvremenom turskom i dodan im je djelomičan morfološki opis. Sljedeći korak bila je sustavna usporedba svake natuknice s ekvivalentom u rječniku Meninskog. Time je prerađeni rječnik dobio svoj konačni oblik; u analizi (koja slijedi) natuknice su uglavnom donošene onakve kakve se u njemu nalaze³⁴.

Analiza rječnika zahtijevala je prije svega utvrđivanje Büttnerovog sustava transkripcije. Pri tome se posebno nastojalo izdvojiti ona obilježja koja su posljedica utjecaja njegovog materinjeg njemačkog jezika, i time irelevantna za svrhu ovoga rada.

U fonetsko-fonološkoj analizi jezika rječnika primijenjen je donekle različit pristup kod konsonanata odnosno kod vokala, jer je utjecaj njemačkog izgovora na konsonante bio puno jači. S druge strane, za analizu vokala Büttnerov je turski u odnosu

34 I velika i mala slova ostavljena su onakva kakva su u originalu, ne samo u prijepisu, nego i u prerađenom rječniku i u analizi. Za sve ostale oznake i kratice korištene pri sastavljanju prerađenog Rječnika koje su prenesene i u analizu, pogledati *Upute uz prerađeni Rječnik* (5. Prerađeni Rječnik).

na neke druge transkribirane tekstove (npr. one koje su pisali Talijani) pouzdaniji, jer mu je samo vokal /i/ bio nepoznat. Kroz cijelu fonetsko-fonološku analizu nastojalo se na konstantnom poređenju Büttnerovog turskog s ostalim transkribiranim tekstovima (posebno onima koji su mu mogli biti izvor, a to su rječnici Molina i Meninskog), s transkribiranim tekstovima koji potječu s geografski bliskih područja (to su Harsányev razgovornik te rječnik s razgovornikom napisan za grofa Illésházya), s balkanskim turskim (prema: Németh, Gyula: *Die Türken von Vidin, Sprache, Folklore, Religion*, Budimpešta, 1965. i dr.), s ostalim turskim dijalektima (prema: *Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü*) te, posebno, s Brendemoenovim opisom trabzonskih dijalekata (Brendemoen, Bernt *The turkish dialects of Trabzon: their phonology and historical development*, Wiesbaden, 2002.). Jednako se tako kroz cijelu analizu nastojalo utvrditi i etimone navođenih riječi (najčešće prema etimološkim rječnicima Tietzea i Clausona). Time se na koncu obilježja Büttnerovog turskog moglo razvrstati u nekoliko skupina: obilježja koja su jednaka zapadnorumelijskom turskom, obilježja po kojima se razlikuje od zapadnorumelijskog turskog, obilježja koja su zastupljena u turskim dijalektima (i koja se redovito odnose na riječi stranoga porijekla), te obilježja svojstvena samo Büttneru (koja su uvjetovana njemačkim jezikom). Jednako tako, sustavna usporedba s Büttnerovim prethodnicima pokazala je u kojoj ga se mjeri i u kojim slučajevima može vezati uz njihove tekstove.

U morfološko-sintaktičkoj analizi poredba s ranijim transkribiranim tekstovima nije više ukazivala na direktnu povezanost s njima, jer je Büttner morfologiju poznao, a velik dio sintagmi i rečenica sam je sastavljao. Morfonološka analiza uglavnom je provedena po uzoru na Hazaievu metodu (koja je kasnije primijenjena u mnogim drugim obradama transkribiranih tekstova, npr.: Hitzigrath Gilson, Erika: *The Turkish Grammar of Thomas Vaughan, Ottoman-Turkish at the End of the XVIIth Century According to an English "Transkriptionstext"*, Wiesbaden, 1987.; Stein, Heidi: Die "Institutionum linguae turcicae libri IV" als türkisches Sprachdenkmal, *Archivum Ottomanicum* 22 (2004); s. 75-105., i dr.). Prema toj metodi, analiza morfema podijeljena je na analizu I-, U- i E-sufiksa, a zaključke o osnovnim obilježjima te jezične razine donosi se na temelju broja pojava analiziranih morfema, odnosno njihovih alomorfa. Interpretacija morfonoloških obilježja dopunjena je teorijom koju su krajem 1970-ih formirali Lars Johanson i Bernt Brendemoen (sažetom u dva članka: Johanson, Lars: Die westghusische Labialharmonie, *Linguistische Beiträge zur Gesamttürkologie*, Budimpešta, 1991; s. 26-70.; i Brendemoen, Bernt: Labiyal uyumunun gelişmesi üzerine bazı notlar, *Türkiyat Mecmuası* 19, 1977-79 (1980); s. 1-19.).

U morfološko-sintaktičkoj analizi dan je kratak pregled cijele analize sa širim opisom onih elemenata koji u morfonološkoj analizi nisu spomenuti (npr. prezent na -yir). U poglavlju "Leksikologija i koncept rječnika" nastojalo se istaknuti one sufikse

čija su produktivnost i distribucija bitno različite u odnosu na ST. Jednako se tako nastojalo istaknuti neka od obilježja po kojima se Büttner razlikuje od dostupnih transkribiranih tekstova, u nadi da će ga se na taj način jednom moći povezati s dosad nedostupnim transkribiranim tekstovima, što bi doprinijelo upoznavanju okolnosti i načina na koji je Büttner učio jezik i sastavio svoj rječnik.

2.2. Transkripcija

2.2.1. Napomene uz transkripciju

Transkripcija Büttnerovoga turskog jezika temelji se na onovremenoj njemačkoj grafiji. Sam Büttner nije dao nikakve upute o čitanju, kako su to učinili neki drugi sastavljači; njegov rad u cjelini, uključujući cjelokupnu ostavštinu na turskom jeziku – i sam Rječnik, i ostale papire koji su ostali kao dio njegove ostavštine na turskom jeziku – nema nikakvih “gramatičkih” pretenzija jer je vjerojatno smatrao kako se njegov rad može pratiti preko neke od u ono vrijeme poznatih gramatika.

Sigurno je da Büttner nije znao arabicu. U cjelokupnoj ostavštini ni na jednom mjestu nema nikakvih zapisa arabicom. (Da ju je znao, teško da to barem negdje ne bi pokazao; što se poznavanja jezika tiče, prema bilješkama u njegovoj ostavštini može se, kako je spomenuto, zaključiti da je pored turskog poznao još i latinski, talijanski i francuski, pa bi vjerojatno i poznavanje arabice negdje zabilježio.) Time je donekle smanjena mogućnost odstupanja od pravilne transkripcije pod utjecajem arabice, ali nije u potpunosti, jer ostaje mogućnost utjecaja nekoga tko ju je znao, a koga je Büttner koristio kao izvor.

Nadalje, sigurno je da se u transkripciji nije sustavno oslanjao ni na jednog od *autoriteta* koji su mu prethodili, iako je očigledno da je neke elemente preuzeo od prethodnika: tako je od Meninskog možda uzeo grafeme γ i ζ^{35} , ali nije uzeo ostale (npr. grafem æ , znak ‘ kao oznaku palatalnosti – kod Büttnera se taj znak javlja samo u jednoj riječi – i drugo). Od Molina vjerojatno potječu grafemi *ki* i *gi*, ali ga, iako na leksičkoj razini ima zanimljivih sličnosti, nikako nije sustavno i direktno prepisivao. Od Holdermanna, čiju je gramatiku sigurno imao, preuzeo je možda digram *eu* za fonem / \ddot{o} /, koji se javlja u svega nekoliko riječi³⁶.

Njegov se Rječnik uglavnom treba razumijevati kao njegova fonetska interpretacija turskoga jezika, u onoj mjeri i na onoj razini do koje ga je usvojio. Promjene uvjetovane pravilima njemačkoga jezika ujedno upućuju na to da je Büttner jezik poznao toliko da ga je mogao prilagođavati svome, odnosno stvoriti vlastiti idiolekt.

35 I kod Meninskog i kod Büttnera kvačica toga slova okrenuta je u suprotnom smjeru.

36 K tomu, Büttner je, kako je rečeno, znao talijanski i francuski, pa se utjecaj grafije ta dva jezika može tumačiti i na taj način.

Vrlo su rijetke rukopisne pogreške kao što je npr. ispadanje ili premetanje slova, i one su redovito odmah i ispravljene.

Granice među fonemima i njima pripadajućim grafemima u transkripciji su veoma jasno naznačene; kao ni grafija suvremenoga turskog jezika, ni Büttnerova grafija uglavnom nije uključivala više znakova za jedan fonem na temelju kojih bi se mogli rekonstruirati alofoni. Stoga broj grafema korištenih u Rječniku gotovo da i nije bitno veći od broja grafema u suvremenom turskom jeziku. Više grafema za jedan fonem u ovom slučaju uglavnom označuje foneme kojih nema u njemačkom jeziku, kao što su /č/ i /dž/. U nekim od transkribiranih tekstova autori su koristeći nekoliko grafema za isti fonem dali temelja za prepoznavanje alofona određenog fonema; primjerice u Harsányievoj ostavštini fonem /e/ ima sljedeće grafeme: æ, e, ë i é (Hazai, 1973: 324). Büttner alofone ne opisuje uvođenjem novih grafema, nego direktno prelazi na grafem nekoga drugog fonema, pa je u takvim slučajevima mnogo teže utvrditi radi li se o fonologizaciji ili o alofonskoj varijanti, bilo iz perspektive turskog ili njemačkog jezika.

U radu se nastojalo prepoznati svaki utjecaj Meninskog i Molina na Büttnerovu transkripciju, za što je bila potrebna konstantna poredba s ekvivalentima u njihovim rječnicima. Provedena je također i sustavna poredba s turskim dijalektima (prema TTAS), i transkribiranim tekstovima nastalim na području Balkana (Hars., III.³⁷ i dr.). Jednako se tako nastojalo prepoznati svaku promjenu koja je uvjetovana isključivo pravilima njemačke grafije, i time relevantna samo na nivou transkripcije. Redovito se uz svaki fonem može definirati jedan osnovni grafem, a broj preostalih grafema toga fonema i broj njihovih pojava ovisi o tome koliko je Büttneru kao Nijemcu dotični fonem bio poznat: za one koji su mu nepoznati, broj grafema zamjetno je veći (vidjeti npr. /k/, /dž/ i /č/). Ako se neki grafem javi u malom broju riječi, najčešće ga je moguće povezati s nekim od Büttnerovih prethodnika (često s Molinom). Zbog toga ti *pomoćni, marginalni* grafemi, posebno kod konsonanata, najčešće ne upućuju na alofonske varijante, nego su problem transkripcije, odnosno rezultat utjecaja tuđe grafije.

2.2.2. Konsonanti

Jednim su grafemom bilježeni /l/, /m/, /n/ i /r/. Kod ostalih fonema korišteni su sljedeći grafemi³⁸:

37 Za izvore koji se često spominju korištene su skraćenice; vidjeti popis skraćenica, poglavlje 6.

38 Fonološka i fonetska transkripcija u ovom radu nisu predstavljene prema međunarodnoj transkripciji, nego prema transkripciji koja se dosada ustalila u radovima ove vrste.

fonem	grafem (i)
b	b, p
p	p, b
d	d, t
t	t, d, dt, th
ɣ	gh, g, k
g	g, gh, ghi, ki
q	k, c, q, g, gh
k	k, ki, k', ghi, gy, gh, g
ć	cs, ć
v	v, f
f	f, ph
z	s, z, sz, ss
s	s, ss
š	sch, ś
ž	sch, ś
y	j, i
h	h, ch, k, g
h /χ/	h, ch, k, g
l	l
r	r
m	m
n	n
dž	cs, ği, ğ, tsch
č	cs, ğ, ć, tsch, cz, ki

B

U anlautu i inlautu fonem /b/ bilježen je grafemom *b*, primjerice: *baba* (105); *bütün* (66); *böyük* (54); *habar* (72); *kasaba* (45); *kurbaghü* (46). U nekoliko primjera na početku riječi³⁹ zapisan je grafemom *p*, u ST⁴⁰ *bahtsız*, *bereketlik*, *biber*, *bikir*, *buyurmak*, *buyurun*.

Kako u drugim izvorima (Meninski, Molino) i u dijalektima (TTAS) navedeni primjeri ne počinju bezvučnim fonemom, a u navedenim riječima nema nikakva razloga koji bi u kontekstu turskog jezika mogao uzrokovati obezvučenje, pojava da se /b/

39 I u ovom dijelu o transkripciji i u fonetsko-fonološkoj analizi termin *riječ* znači *leksičku riječ*, a podrazumijeva se da je osnovna jedinica analize *fonem*.

40 ST je oznaka za suvremeni turski. U Prerađenom Rječniku (poglavlje 5) sve su natuknice posložene uz pripadajući ekvivalent iz suvremenoga turskog, pa se u ovom dijelu, ukoliko nije neophodno, ne navodi svaki zapis dotične riječi u Büttnerovom Rječniku.

na početku riječi zapisuje grafemom svoga bezvučnog parnjaka /p/ može se objasniti činjenicom da se u njemačkom /b/ na početku riječi ostvaruje bezvučnim alofonom (Duden Ausspracheworterbuch: 63). Ostaje, naravno, pitanje zašto je to primijenjeno samo u ovako malom broju riječi, i to posve dosljedno.

Jedini primjer kod kojega je /b/ u inlautu zapisan grafemom *p* je ST *tebdil*. O /b/ u auslautu vidjeti u poglavlju 2.3.6.

P

Osnovni grafem ovoga fonema je *p* (npr. koparmak (1), öpmek (65), parlak (9) itd.). Pojava da se na mjestu fonema /p/ u anlautu pojavljuje i grafem (fonem?) *b* objašnjiva je i promjenom /b/ > /p/, i spomenutom pojavom da se fonem /b/ u njemačkom na početku riječi ostvaruje bezvučnim alofonom (koja je, moguće, dodatno potencirana promjenom /b/ > /p/) (o /p/ u anlautu v. 2.3.9.1.). No, siguran utjecaj njemačkog jezika zbog kojega se na mjestu fonema /p/ javlja grafem *b* očituje se u inlautu i auslautu (o /p/ u auslautu v. 2.3.6.). U inlautu je to dosljedno zabilježeno u ST *ispat*, *kahpe*, *kahpecilik*, *nispet*, *rençper*, *şapka*, *şarampol*, *yaprak* i *yapyap*, te u pojedinim slučajevima u sljedećim riječima⁴¹:

arpacık (Men.: arpağık, 130): arbacsik (dem.) (125) (ali: *arpa* (Men.: arpa, 130): arpa (51); arpa–kasch (51); arpa–suju (g.v.) (24); arpasujundan (g.v., abl.) (2))
çiplak (Men.: çiplak, 1578): csiblak (23); csiplak ajakden (abl.) (15)
kalpak (Men.: kalpak, 3742): kalbak (56); kalpak (62)
toprak (Men.: toprak, 3135): tobrak (113); Tobrak (38); Tobrak (54); Tobrakdan (abl.) (117); toprakdan (abl.) (109); msyr–tobraki (g.v.) (6)
yapmak (Men.: japmak, 5531): jabmak (36); japmak (101); japmak (106); Japmak (11); japmak (122); japmak (69); japmak (89); Japmak (16); Süret japmak (1).

Većinu ovih riječi objašnjava pravilo da se u njemačkom /b/ uz likvide i nazale [m, n, l, r] (neovisno o tome da li mu prethode ili ga slijede) ostvaruje kao [p] (Duden Ausspracheworterbuch: 63). U ostalima se *b* može objasniti etimonom, ili neizravnim utjecajem arapskoga pisma, odnosno mogućim posredovanjem izvora koji je bio obilježen utjecajem arabice: tako ST *ispat* i *nispet* Meninski arabicom zapisuje s ب, ali

41 Zbog lakšeg razumijevanja natuknica, uz njih su navođeni i njihovi ekvivalenti iz ST, a natuknica iz Meninskog dodana je da bi se mogla provesti sustavna poredba i s njegovim jezikom. Kod riječi kojima u rječnicima suvremenog jezika nije nađena potvrda, ali su morfološki moguće i kao takve jedna od karakteristika morfološke razine ovoga korpusa, pored riječi na suvremenom turskom stavljen je upitnik. Najčešće su dane sve verzije riječi, kako bi se pokazalo je li riječ u cijelom rječniku pisana na isti način, odnosno, češće, kako bi se uputilo na višestruki način pisanja. Tumačenje kratica korištenih za morfološki opis koji je riječima dodan u zagradama vidjeti u poglavlju *Upute uz prerađeni Rječnik* (poglavlje 5).

transkribira s *p*, *rençber* piše s *ç* ali transkribira s *b* i *p*, a *kahpe* piše s *ç* i *ç*, ali transkribira samo s *p*. Jedino ST *şapka* u dijalektima postoji kao *şabka* (TTAS, Rize), pa se u njoj odnos *p* ~ *b* eventualno može tretirati i kao promjena fonema.

D

Osnovni grafem fonema /d/ je *d*, npr. u: *ad* (72); *badem* (69); *daha* (107); *dilim-dilim* (123) itd. Ipak, u svim pozicijama (anlautu, inlautu i auslautu) na mjestu današnjeg fonema odnosno grafema *d* nalazi se u nekim riječima i grafem *t*. Njegovo javljanje u anlautu i auslautu nije samo problem transkripcije, nego je objašnjivo i na historijsko-lingvističkom planu (za anlaut v. 2.3.9.2., za auslaut v. 2.3.6.). U inlautu pak grafem *t* nema potvrdu ni u dijalektima, ni u ostalim transkribiranim tekstovima, pa se prema tome može gledati kao obilježje isključivo Büttnerovog jezika, odnosno utjecaj njemačkoga. To se događa sustavno u ST *bardak*, *endaze*, *hudut*, *hudutlaşmak* (?)⁴², *kadife*, *ordu*, *ördek*, *perde*, *tebdil*, *ziyadelik*, *ziyadesince* (?), te sporadično u sljedećim riječima:

aldanmak (*refl.*) (Men.: *aldanmak*, 387): *altanir* (-r) (105)

aldatmak (*fakt.*) (Men.: *aldatmak*, 386): *Aldatmak* (21); *altatyr* (-r) (105)

beddua (Men.: *bed du-a*, Indeks: 991): *betduva* (108); *betova* (45)

bednamlık (?) (Men. *nema*, *bednām*, 733): *betnamlık* (85)

dudak (Men.: *dudak*, *dodak*, 2157): *Dutak* (67)

ebedelâbâd (Men.: *ebedül- vel ebedelâbâd*, 18): *Ebetul abatia* (41)

ebedi (Men.: *ebedi*, 21): *Ebbedi* (112); *Ebbedi* (97); *Ebeti* (41);

kardeş (Men.: *karyndaş*, vul. *kardaş*, 3678): *kardasch* (25); *kardasch-üldürüğü* (g.v.) (25); *kartasch* (97).

U većini navedenih riječi promjenu je moguće objasniti činjenicom da se /d/ uz [m n l r] izgovara kao [t] (Duden Aussprachewörterbuch: 63); to pravilo vrijedi za ST *al-*

42 Uz natuknice kojima nije nađen ekvivalent ni u jednom rječniku suvremenoga turskog jezika (uključujući i Derleme Sözlüğü), stavljen je upitnik. To su najčešće natuknice kod kojih se uvođenjem derivacijskih morfema (npr. sufiksima za tvorbu gl. lika, sufiksom -lik (posebno uz riječi porijeklom iz arapskog jezika te uz gl. imenice na -mak i -ma), sufiksima -daş, -(y)ici, -dar, -baz i -kâr itd.)) tvore novi oblici koji, iako teoretski mogući, u rječnicima suvremenog turskog nisu zastupljeni. U tim slučajevima upitnik uz natuknicu ne dovodi u pitanje ispravnost samoga oblika, nego najčešće upućuje na njegovu neobičnost, a o osobinama i uzrocima pojava takvih tvorenica govori se u dijelu posvećenom morfologiji. S druge strane, kod nekih natuknica nije moguće dokraja objasniti njihov oblik, ali se barem donekle može razumjeti način na koji su nastale, uključujući i to da se ponekad mora računati na krivo interpretirane i krivo zapisane/prepisane riječi (pr.: *aşçı*? (Men. *nema*, v. *aşçı*): *aschcs* (65); *aschcsde* (lok.) (65); u značenju: *kubinja.*). I o njima se govori u dijelu rada posvećenom morfologiji. I uz nekoliko riječi slavenskog porijekla stavljen je upitnik samo zato da bi se naznačilo da nisu prisutne u korištenim rječnicima, iako je njihovo značenje kao i prisutnost u Büttnerovom Rječniku lako objasniti.

dan-, *aldat-*, *bardak*, *bednamlik*, *endaze*, *kardeş*, *ordu*, *ördek* i *perde*. U ostalim riječima promjenu je moguće objasniti asimilacijom, bilo jukstapozicijskom (u ST *tebdil*), bilo distantnom (u ST *dudak*, *hudut*, *kadifè*).

T

Osnovni grafem ovoga fonema je *t*, npr.: *at* (71); *Dost* (46); *orta adam* (71); *temis* (72) itd. Na mjestu očekivanoga /t/ javlja se i grafem *d*. Usporedba riječi u kojima se to događa s njihovim ekvivalentima u dijalektima i transkribiranim tekstovima pokazuje da se ta pojava uglavnom može objasniti samo kao problem transkripcije, odnosno ili kao utjecaj njemačke grafije, ili kao transkripcijski arhaizam. To vrijedi za anlaut dije-lom, a za inlaut u potpunosti (o toj pojavi u anlautu vidjeti i 2.3.9.2.). Utjecaj njemačkog jezika i ovdje se, kao i uz grafem *d*, može objasniti bezvučnim alofonom fonema /d/ u anlautu, realizacijom /d/ kao [t] uz [m n l r], asimilacijom, disimilacijom i sl. Riječi u kojima se to događa u anlautu su:

tabak (Men.: *tæbæk*, 3086): *Dabak* (50); *Tabak* (90)

taban (Men.: *taban*, 3083): *Daban* (47); *Taban* (93)

tahta (Men.: *tæchtæt*, 1108): *dagda* (111); *dagda* (80); *Tagda* (25)

tarih (Men.: *tārÿch*, 1037): *Megdübün Darüghini* (g.v., ak.) (30); *Tarik* (51)

testere (Men.: *deftere*, 2077): *destere* (83); *destere* (83); *Destereile* (instr.) *kesmek* (4), i dr.

U inlautu se npr. pojava susreće u sljedećim riječima:

balta (Men.: *balta*, 683): *balda* (14); *balda* (55)

hantal (Men.: *chæntæl*, 1853): *handal* (112)

hoşnut (Men.: *choşnüd*, 1975): *hoschnud olmak* (17); *hoschnuda* (78)

hoşnutluk (Men.: *choşnudlyk*, 1902): *hoschnudluk* (30)

kutu (Men.: *kutu*, *kuty*, 3783): *kudu* (84); *Schegyer–kudu* (g.v.) (84); *kutu* (25); *Burnuot kudu* (g.v.) (25)⁴³

mektup (Men.: *mek'tüb*, 4861): *Megdübün Darüghini* (g.v., ak.) (30); *megtübler* (18); *mekdub* (25), i nekoliko drugih.

U svega nekoliko primjera za fonem /t/ koristi se i digram *th*, koji se čita kao [t] (Duden Aussprachewörterbuch: 98):

kantar: *Canthar* (27)⁴⁴

43 Sonorizacija /t/ u intervokalnoj poziciji nije bila rijetkost u osmanskome (Adamović, 1975: 227), ali se i u ovom slučaju čini ispravnije ovu promjenu gledati kako Büttnerovu interpretaciju naučenoga jezika.

44 U ovoj su riječi dva grafema (i *c* i *th*) vjerojatno napisana pod utjecajem nekog stranog alfabetu.

yumurta: Jomurta (41); Jomurta (41); ballyk–jomurtasy (g.v.) (44); Jomurthanun beasi=aki (g.v.) (41); Jumurtha Sarysi (g.v.) (32).

Primjer utjecaja njemačke grafije je i pojava digrama *dt* koji se također čita kao [t] (Duden Aussprachewörterbuch: 78); kod Büttnera se javlja samo jednom, u auslautu: *ant* (Men.: and, 448): andt etmek (91).

G, Ğ

(U ovom će dijelu biti govora samo o ova dva fonema u poziciji u kojoj im ne prethodi vokal. O istim fonemima u postvokalnoj poziciji v. 2.3.9.3.).

U svim riječima u kojima se nalazi u anlautu fonem /ɣ/ pisan je grafemom *k*, u ST *gam*, *gaml*, *gammazlamak*, *gani*, *ganilik*, *garip*, *gayret*, *gazel*, *gonca*, *gurbet*, *gurbetlik* (?). Izuzetak su samo dva spomena ST *gayri* u kojima je pisan s *gh* (*gayri/gayri* (Men.: ghəjrī, 3445): ghairi (13); ghairi (22); kairi (13); okairi durlidr (imek) (7); kairisina (posv., dat.) (124)). /k/ je u anlautu u nekim od navedenih riječi potvrđen i u dijalektima, ali bez mogućnosti da se tu pojavu poveže uz neko određeno područje (u Crnomorju se javljaju samo *kayret* i *kurbet*). Pojava se ne može objasniti utjecajem njemačkog jezika. Jednako tako, ni prema zapadnorumelijskom turskom na tome mjestu ne može stajati /k/. No, ovakav način pisanja može se povezati uz tradiciju talijanskih filologa (Argentija i Molina), koju Adamović objašnjava utjecajem grčkog jezika (budući da su i Argenti i Molino turski učili pod utjecajem grčkih *dolmečera* u Istanbulu (Argenti: 112)). Tako se ovaj problem može tretirati samo kao pitanje transkripcije. Ipak, ni Argenti nije u tome posve dosljedan (npr. u: *ghamse*, *gharbiler* (Argenti: 185)).

Büttner, s druge strane, grafem *k* koristi i u anlautu nekoliko riječi s palatalnom vokalom osnovom, u ST *gerdan*, *gergef*, *gölge*, *gölgelik* te u jednom slučaju u:

gelin (Men.: g'elin, 4002): ghellin (24); kiellin (91).

Uobičajeni grafem fonema /g/ u anlautu je *gh*, i vrlo rijetko *g* koji se najčešće pojavi u nekom od spomena riječi koja inače u anlautu ima *gh*, npr.:

gerek (Men.: g'erek', 3922): gerek (38); gherek olmak (imek) (93); gherek (35); gherekdr (imek) (93)

göstermek (*fakt.*) (Men.: g'östermek', 4077): ghöstermek (116); ghöstermek (110); göstirmek (92); göstürmek (3).

U inlautu se /ɣ/ bilježi fonemima *g* i *gh*, a da nije moguće ustanoviti upućuje li to na bilo kakvu glasovnu razliku, npr.:

bozgunluk (Men.: bozghunlyk, 919): Bosghunluk (72)

yorgun (Men.: jorghun, 5616): Jorgun (69); jorgun (71)

karga (Men.: kargha, 3671): karga (65); kargha (78); kara kargha (78) i dr.

Za fonem /g/ ne koristi se u inlautu grafem *g*, nego najčešće *gh*, npr.:

çengel (Men.: çeng'el, 1664): Csenghel (55)

süpürge (Men.: süpürg'e, 2698): Süpürghe (21).

mengene (Men.: meng'ene, 4986): meghenede (lok.) (77); menghene (77);
meng-heneje (dat.) (77) i dr.

Oba se fonema u inlautu vrlo često bilježe i sa *k* što se u ovom slučaju, budući da Büttnerove varijante nisu zastupljene ni u transkribiranim tekstovima ni u dijalektima (prema TTAS), može objasniti isključivo utjecajem njemačke grafije, odnosno ili činjenicom da se /g/ uz [m n l r] izgovara kao [k], ili asimilacijom prema zvučnosti, npr.:

çilingir (Men.: çiling'er vel çiling'ir, 1642): csillinkir (88)

damga (Men.: damgha, 3127): Damka (24)

çekirge (Men.: çek'irg'e, 1630): csekirke/cseghirke (58) i dr.

Ukoliko mu ne slijedi /i/, /g/ se u ovom slučaju piše i digramom *ki*, npr.:

dülger (Men.: dülg'er, 2189): Dürkier~dülkier (123)

işgal (Men.: eşghâl, 238): Eschkial (51) i dr.

Jednako je tako palataizirani izgovor fonema /g/ na početku sloga u nekim riječima naglašen dodavanjem vokala *i* grafemu *gh*, odnosno trigrafom *ghi*, ali taj način najčešće nije sustavno proveden. Prema toj osobini Büttnerovoga turskog, može se reći da on nije eksplicitan predstavnik zapadnorumelijskog turskog kakav je npr. Ill., iako nosi pokoji trag i toga dijalekta. Pr.:

bügün (Men.: bu giün, 936): böghiün (7); Böghiünki (41); boghün (108); böghün (48); boghün (68)

gümrük (Men.: g'ümrük', 4018): Ghiümrük (5); ghömrük (123); ghümrük (69).

Čini se da ne postoji nikakvo pravilo po kojemu se grafema *g*, *gh* i *ghi* smjenjuju, jer se ista riječ može naći zapisana na sva tri načina, npr.:

sürgün (Men.: sürg'ün, 2704): Sürghiün (66); Surghün etmek-olmak (15)

sürgünlük (Men.: sürg'ünlik', 2704): Sürgünlük (15).

Prema svemu rečenom, grafemi ova dva fonema u anlautu i inlautu raspoređeni su na sljedeći način:

fonem	anlaut	inlaut
γ	k (gh)	g, gh, k
g	gh (g, k)	gh, k, ki, ghi

O fonemima /g/ i /γ/ u auslautu vidjeti 2.3.6.

K, Ć, Q

Uobičajen i najčešći grafem fonema /k/ u svim pozicijama u riječi je *k*, npr. kitab (63), csirkin (56), csuruk (42).

U manjem broju natuknica na palatalniji izgovor upućuje bilježenje ovoga fonema grafemom *ki*, pa se na taj način mogu ustanoviti i minimalni parovi s obzirom na /q/, npr.:

kar (Men.: kar, 3577): kar (89); kar–topu (g.v.) (89)

kâr (Men.: k'âr, 3837): kiar (51); Ilatsch kiar etmes (part.) (114); kiar (114).

U riječima arapskog i perzijskog porijekla bilježenje mekše artikulacije u Rječniku je pravilo, dok se kod turskih riječi bilježi vrlo rijetko, npr. kior (23), kiatib (90), Inkiar etmek (66), schekierli (124), kiül (10), ali i: kül–renki (g.v.) (53) i sl.

U dvije riječi palatalni izgovor fonema /k/ zapisan je grafemima ϵ^{45} odnosno *cs*:

hüküm (Men.: hük'm, 1791): höcsm etmek (107); höcümilen (instr.) almak (1);

hökm (114); hökm (114); hökm (17); Hökm (9); Jyldyslarün hökmü (g.v.)

(35); hökmünü (posv., ak.) (109)

U jednom slučaju koristi se grafem *k'*:

šükür (Men.: šük'r, šük'ür, 2841): Schük'ür (54).

Grafemi *k'* i *ć* vjerojatno su preuzeti od Meninskog, dok se *ki* treba vezati uz tradiciju filologa talijanskog porijekla.

Na palatalizirani izgovor po svemu sudeći upućuju i grafemi *ghi* i *gy*:

bereketlik (Men. nema, v. *bereket*): pereghiedluk (30)

šeker (Men.: šek'er, 2840): Schegyer–kudu (g.v.) (84); Schekier (124);

Schekier–kamischy (g.v.) (124); nöbet–schekiery (27).

Palatalizirana varijanta fonema /k/ bilježi se, dakle, sljedećim znakovima: *ki*, *k'*, *ć*, *cs*, *ghi* i *gy*. Može se reći da se ovdje radi o nešto većem stupnju (i grafijom pokazane) palatalizacije nego što je to kod /g/ (v. 2.2.2. (G, Γ)). Za razliku od /g/ koji se nikad ne zapisuje grafemom *ġ* koji je osnovni grafem fonema /dž/, ovdje se u jednom slučaju koriste i grafemi fonema /č/⁴⁶. Zato je vjerojatno opravdano u ovim primjerima palatalizirano /k/ ne smatrati samo njegovim alofonom, nego i posebnim fonemom koji ćemo obilježiti znakom *ć*. I pored toga, palatalizacija /k/ na početku sloga u mnogim riječima (ili barem u nekim od njihovih spomena) nije nikako naznačena, npr. Erkek–kedi (62), kebab–furuny (g.v.) (15), kel (62), kenar (30) i dr.

Iako se ni ovdje, kao ni u slučaju palatalizacije fonema /g/, ne može govoriti o direktnoj povezanosti s dijalektalnim rumelijskim turskim kakvu su pokazali neki drugi

45 U grafemu *ć* kod Büttnera je crtica okrenuta na suprotnu stranu.

46 Usp. i sa: *çaycı*: kiaiçsi furuni (g.v.) (15).

sastavljači transkribiranih tekstova (npr. Ill.), uvođenje velikoga broja grafema za ovaj fonem govori u prilog visokom stupnju njegove palataliziranosti, tolike da je Büttneru zapravo bio stran. On ga je vrlo rijetko prepoznavao kao [k] i uglavnom ga je, jednako kao /dž/ i /ž/ koji su za njega također bili strani fonemi, opisivao na razne načine.

Velarno /q/ također se najčešće zapisuje grafemom *k*; preostali grafemi (koji su spomenuti niže) zastupljeni su u vrlo malom broju riječi. Taj je fonem Büttner očigledno smatrao identičnim s njemačkim fonemom /k/, pa nije imao problema u njegovu prepoznavanju (za razliku od turskog palatalnog /k/, v. gore). Pr.: *kara kargha* (78), *csukur* (13); *kalpak* (62), itd.

Ovaj se fonem u nekoliko riječi piše i grafemom *c*:

arka (Men.: arka, 146): arca–ortasy (g.v.) (81); arka (28); bycsaghün arcasy (g.v.) (89)

kafa (Men.: kəfā, 3732): Cafa (58); Cafasy (posv.) (58); kafa (102); kafa (85)

kafes (Men.: kəfes, 3734): Cafes (115); cafes (32)

kahve (Men.: kəhwet, kəhwe, 3815): Cafée (123); Café–ibriki (g.v.) (62); Cave–agcsesy (g.v.) (103);

kanarya (Men. nema): Canaria–kuschi (g.v.) (27)

kantar (Men.: kyntār, vul. kantar, 3769): Canthar (27)

karnabit (Men.: kærnebit, 3678): carnabit (62); karnabit (23).

U jednoj je riječi dosljedno korišten grafem *q*:

şekva (Men.: šekwā, 2848): Schegua (19); schequa (63); Schequa etmek (8);

sche–qua etmek (8);

şekvacı? (Men.: šekwāgi, 2849): Schequacsi (63).

U inlautu i anlautu oba ova fonema pišu se i grafemima fonema /g/, *gh* i *g*. Da bi uputio na mogućnost njihova variranja odnosno alofonskog odnosa, i sam je Büttner jednu riječ zapisao dvojno: *csekirke/cseghirke* (58). Vrlo rijetko te riječi takve kakve su kod Büttnera imaju potvrdu u dijalektima (v. u 2.3.9.2.) ili kod Molina, i najčešće ih treba tumačiti u okvirima njemačkog jezika (po kriterijima navedenim uz fonem /g/). U anlautu su to ST *keriz*, *kırmızı*, *kıyamet*, *körfez* i *kumru*.

Grafemi *g* i *gh* u inlautu zabilježeni su u ST *akçe*, *bakla*, *bekri*, *bereketlik*, *çakşır*, *fakir*, *fakirlik*, *fikir*, *hırka*, *işkence*, *işkencelemek* (?), *mektup*, *nakit*, *öksüz*, *tekerlek*, *tegere*, *yükletmek*.

Inventar grafema ova dva fonema u anlautu i inlautu je dakle sljedeći:

fonem	anlaut	inlaut
k	k, ki, g, gh	k, ki, ć, cs, k', ghi, gy, g, gh
q	k, c, g, gh	k, c, q, g, gh

U auslautu se fonemi /k/ i /q/ bilježe grafemom *k*, osim u tri riječi: Bucsagh (120); Jadagh (21) i gögh (58).

V

Za fonem /v/ koristi se grafem *v* u svim pozicijama u riječi. Pr.: vakyf (97), avlu (59), kav (124) itd.

U nekoliko riječi pod utjecajem njemačke grafije na mjestu /v/ stoji *f*:

alev (Men.: əlew, 402): alef (45)

alevlenmek (*refl.*) (Men.: alevlenmek', 403): aleflenmek (38)

pezevenk (Men.: püzewenk', 921): pösefenk (60)

vişne (Men.: wişna, 5376): vişne~fişne (119)

zevk (Men.: zewk, 2245): Sefk (120); sefk etmek (120); Sevk (54); Sevk (54); sevk (68); Sevk etmek–sürmek (19); Ten–sevki (g.v.) (45).

U ST *vişne* sam je Büttner stavio obje mogućnosti: *vişne~fişne*. Varijante s bezvučnim konsonantom mogu se naći i u dijalektima (*alef*, *fişne*, TTAS), ali je ovdje utjecaj njemačkog izgovora vjerojatno bio važniji. Isto obilježje imaju i drugi transkribirani tekstovi (npr. Georg von Ungarn, Stein, 1997: 96-97)⁴⁷.

U nekolicini riječi fonem /v/ je zapisan i kao *u*. To se događa:

- a) u slijedu *avu* u ST *Arnavut*, *dalkavukluk*, *davul*, *kavuk*, *kavun*, *savurmak*, *tavuk*, *tavus* te
- b) u slijedu *avC* u ST *havlamak*, *havruz*, *kavrulmak*, *navlun*, *tavla*, *tavşan*, *yavru*, *yavrulamak*.

U obradama transkribiranih tekstova pitanje prikazivanja /v/ kao *u* interpretirano je na nekoliko načina: kao diftongizacija (Hazai: 336), realizacija /v/ kao poluvokala (Stein, 2004: 88), ili kao problem transkripcije (Argenti: 102). Kod Büttnera se ovaj problem može promatrati kao pitanje transkripcije, jer je *u* bio uobičajen grafem fonema /v/ i u ranijim transkribiranim tekstovima (npr. Molino je fonem /v/ u inlautu pisao isključivo kao *u*). Ukoliko ga se pak promatra u okvirima utjecaja rumelijskog turskog na Büttnerov jezik, u tom se slučaju samo skupinu a) treba gledati kao diftong, budući da se slijed *avu* u rumelijskom turskom realizira kao *au* (npr. u Vidinu: *arnaut*, *çauş*, *tauq/tavuş*; u turcizmima na području Jugoslavije: *arnaut*, *daul/davul*, *kauk*, i dr. (Škaljić)), dok se o slijedu *avC* koji se i na Balkanu tako realizirao i dalje može govoriti samo kao o problemu transkripcije.

⁴⁷ U ST *kova* koju već Argenti piše kao *chouá* (Argenti: 222) prevladao je Meninskijev utjecaj: kogha, vul. kofa, kufa), pa i kod Büttnera glasi *kofa* (25). Molino pak ima *alefi* i *alefgik*, pa se u toj riječi Büttner s njim podudara.

F

Kao i fonem /v/ bilježen je samo jednim pripadajućim grafemom *f* i to u svim pozicijama u riječi, npr. *fes* (56), *csiftlük* (16), *def* (61) i dr.

Samo u jednom slučaju koristi se i grafem *ph*, pod utjecajem njemačkog jezika: *Yusuf* (Men.: nema): *Jusuph* (61).

Z

Fonem /z/ je najčešće, a pogotovo na početku riječi, bilježen grafemom *s*; podrazumijeva se da na početku riječi izgovor u tome slučaju glasi [z], dok se na kraju riječi grafem *s* i izgovara kao [s] (Duden Aussprachewörterbuch: 95). Npr.: *Sararly* (84), *jasmak* (30), *Jas* (93) (ST *yaz*)⁴⁸.

Moguće je da je na ovakav način zapisivanja (dakle da se /z/ piše kao *s*) pored njemačke grafije utjecala i inače poznata tendencija promjene *z > s* u svim položajima u riječi, na kakvu se nailazi i u drugim tekstovima sličnim ovome⁴⁹. Osim toga, i pisci talijanskog porijekla za /z/ su koristili grafeme *s*, *sz* i sl. (v. Argenti, Molino i dr.). Ipak, u Büttnerovom slučaju utjecaj njemačkog je, kako se vidi, bio tako sustavan, da se ostale utjecaje, ukoliko ih je i bilo, nema na temelju čega rekonstruirati.

Pod utjecajem nekoga nenjemačkog grafemskog sustava, sastavljač koristi i grafem *z* pri čemu podrazumijeva i obilježja fonema /z/, u svega nekoliko primjera, ali poprilično dosljedno (po ugledu na izvor iz kojega je dotične primjere preuzeo, najvjerojatnije prema Meninskom). To se dodada u ST *arz*, *arzuhal*, *az*, *aziz*, *bez*, *hazret*, *hiz*, *icazetlenmek* (?), *razi*, *saz*, *vezir*, *zerdali*, *zil*⁵⁰.

U nekoliko primjera, i opet u kombinaciji s drugim grafemima, koristi se i grafem *sz* koji je moguće protumačiti i kao Molinov utjecaj; u mađarskom se taj znak čita kao [s]⁵¹, ali u ovom se rukopisu, osim u jednom slučaju, koristi samo za /z/. Pr. ST *iz*, *öz*, *sira*, *tuzak*, *zalim*, *zikir*, *zindan*, *zirh*.

48 Usp. s: *yas* (Men.: *jas*, 5543): *Jas-rubasy* (g.v.) (98).

49 V. npr. III. U osmanskom je postojala tendencija /z/ > /s/, u prvom redu u auslautu (Neméth, 1970: 93). Promjena je poznata u dijalektima (Caferoğlu, 251).

50 Riječ *zaman* zapisana je i u arhaičnijem i u novijem obliku, pri čemu je noviji oblik zapisan sa *s*, a stariji sa *z*, što može upućivati i na različite izvore: *zaman*: *Zeman* (122); *Zeman* (122); *zeman* (99); *zemanlarde* (pl., lok.) (112); *zemanlarden* (pl., abl.) (112); *zemanys* (posv.) (54); *öile-samany* (g.v.) (70); *Sa/a/many* (posv.?) (40); *saman* (88); *Seman* (122). Nedosljednost autorova načina zapisivanja potvrđuje usporedba s natuknicom *saman*: *arman-samany* (g.v.) (39); *saman* (122); *Saman* (95); *saman* (98); *samandan* (abl.) (98); *samán-döschehy* (g.v.) (98), koju bi, da nije bilo njemačkih ekvivalenata, bilo nemoguće razlikovati od natuknice *zaman*. Ove dvije natuknice, naravno, nisu jedini primjeri u kojima se, zbog zbunjujuće grafije, riječi moglo razlikovati samo prema njemačkom prijevodu.

51 Neméth, 1970: 67.

Prema Molinu te riječi glase: *isz, os/osz, sra, salim/szalim, szndan, szrk*.

Samo u dva slučaja /z/ se bilježi grafemom *ss*, što znači da ga treba čitati kao [s]:

karadüzen (Men.: nema, v. kara 3681): karadussen (61)

kızıl (Men.: kyzyl, 3690): kyssyl alma (80); kyssyl Elmanün basch Ruhbani (g.v. (75); kyssyl (75).

O ovom fonemu u auslautu v. 2.3.6.

S

Najčešći grafem za bilježenje ovoga fonema je *s*. Tako je i na početku riječi kad se podrazumijeva da se, prema pravilima njemačkoga jezika, grafem *s* čita kao [z]. Npr.: *sabah* (71), *saboncsu* (92), itd.

Ukoliko želi naglasiti da se grafem *s* mora i pročitati kao [s], autor Rječnika zapisuje ga udvostručeno, ali i tada nedosljedno. Isti je digram poznat i u talijanskoj transkripciji (Argenti: 101), ali prednost ipak treba dati njemačkom. Npr.: *assyl* (9), *hissar* (26), *kssä* (65), *kilisse* (97).

O ovom fonemu u auslautu v. 2.3.6.

Š

Bilježen je u većini primjera grafemom *sch*, i u mnogo manjem broju grafemom *š*⁵². Prvi je iz njemačkog, a drugi se može povezati, kako se vidi, s Meninskim. Među njima nema fonološke razlike pa se često nailazi na natuknice u kojima je ista riječ zapisana na oba ova načina. Primjeri:

karşılık (Men.: karşılık, 3668): *Sehire* (dat.)–*karschilük* (10); *karşilük* (120)

muşamba (Men. nema, müsemma', 4685): *muschamba* (51); *muşamba* (117); *muşamba* (67)

şekerli (Men.: şekerlü, 2843): *schekierli* (124); *Schekierli* (124); *şekierli* (124) (sic!: različiti grafemi za isti fonem nalaze se na istoj stranici, čak i u istoj natuknici).

Ž

Fonem /ž/ prisutan je u samo jednoj natuknici, gdje je zapisan bezvučnim parnjakom /š/ u njegove dvije grafemske verzije: *sch* i *š*:

ejder (Men.: ejder, 161): *Aschder* (16); *aşder* (32).

Y

Glavni grafem ovoga fonema u anlautu je grafem *j*. U inlautu grafem *j* koristi se samo kad /y/ nije u predkonsonantskoj poziciji, i ukoliko mu ne prethodi ili ne slijedi /i/ ili /i/. Pr.: *büjümek* (12), *pujurmak* (7), *Sojunmak* (3), *Taja* (7).

52 Kvačica nad znakom u rukopisu ide nalijevo.

Ukoliko /y/ u inlautu stoji pred konsonantom, koristi se grafem *i*, npr.: *aina* (94), *Seitin-jaghy* (g.v.) (16) i dr.

Grafem *i* se u inlautu koristi i za nizove *iy*, *ÿy*, *yi* te *yÿ* (s time da se kod Büttnera /i/ uz /y/ palatalizira):

evliya (Men.: ewlijā, 549): *Evliā* (57)

eziyet (Men. nema): *Esiet etmek~vermek* (21)

hiyar (Men.: chyjār, 1982): *hiar* (28); *hiar turchisy* (g.v.) (28); *hiar* (54)

tayin (Men.: tæ'jin, 1265): *Tain* (93); *Tain-ekmeghi* (g.v.) (28)

geyik (Men.: g'ejik', g'eik', 4119): *gheik* (58)

halayik (Men.: chælāik, 1972): *halaik* (31)

kayik (Men.: kajak, 3605): *kaik* (72); *kaik-köprüsü* (g.v.) (86).

U auslautu je *i* jedini grafem fonema /y/.

H, X

U cijelom Rječniku za oba ova fonema koristi se grafem *h*. U svega desetak riječi oba su ova fonema zapisana i kao *ch*. Npr.:

hainlik (Men.: chāinlyk, 1851): *Chainlük etmek* (109); *hajinlük* (115)

hisim (Men.: chysm feu chysým, 1905): *hyssym* (110); *Hyssum/chyssym* (9)

huy (Men.: chūj, 1980): *Chui* (60); *chui* (60); *Hui* (6); *hui* (72)

ihitiyar (Men.: ychtyjār, 94): *Ichtiar* (7)

mih (Men.: mych, 5068): *mch* (59); *mchyna* (posv., dat.) (59), te u ST *nahoşluk*, *tasdik* (*tabkik*), *tabdikletmek* (?), *tahdiklik* (?).

Po navedenim bi se riječima reklo da *ch* uglavnom stoji na mjestu spiranta /x/, međutim to se, kako je rečeno, događa samo u ovih nekoliko riječi, dok ga u ostalima piše kao *h*, npr. u ST *halk*, *hasta*, *haber* itd.

Kako se vidi u ST *hisim*, Büttner je vjerojatno mislio da se u istoj riječi mogu koristiti oba grafema: *Hyssum/chyssym* (9). Za razliku od njega, Meninski je razliku između *ch* i *h* opisao⁵³ te je na njoj uspostavio i razliku između regularnog i *vulgarnog* jezika, npr. u:

hav (Men.: chaw, vul. haw, 1850): *csohanün havini* (g.v., ak.) (104), ili: *halu* (Men.: chāli, vul. hāli, 1844): *hallü* (100).

53 Razliku među njima objasnio je na sljedeći način: “ch – Mora se izgovoriti malo jače nego *ch* kod Poljaka, a ipak ne s onakvim piskom i reskošću s kakvima svoje *ch* izgovaraju Nijemci, nego tako da se taj jaki dah potegnut iz dubine grla slobodnije ispusti prije (ili bez) stiskanja usta.

h – Treba se izgovarati s osjetnim izdahom (hakom), kao u poljskim, njemačkim i nekim francuskim izgovorima (glasovima)” (Meninski, nepag., iz uvoda).

Možda se kod Büttnera činjenicu da je prevladao *h* treba gledati i iz toga kuta. Zanimljivo je i to da se *ch* pojavljuje u dvije riječi koje pripadaju europskom kulturnom krugu:

Hristos (Men. nema): Christosun Tevabileri (g.v.) (10)

leh (Men.: leh, 4211): lech–mevlekety (76).

U takvim se riječima i inače češće jave grafemi koji pripadaju europskim jezicima (npr. *c* kao grafem fonema /k/ i sl.). Moguće je da i u gore navedenim riječima *ch* treba promatrati samo kao utjecaj strane grafije, uveden bez namjere da se ukaže na razliku u glasovnoj vrijednosti između ova dva fonema.

U nekoliko dolje navedenih riječi u usporedbi s Meninskim na mjestu očekivanoga *h* stoje *k* i *g*, u ST *ahlat*, *anahtar*, *baḥçe*, *baḥçeci*, *baḥçwan*, *baḥşiş*, *bahusus*, *muhtaç*, *narh/nark*, *perhiz*, *pıhtı*, *sabtiyan*, *tahta*, *zirh*.

I ovdje se uglavnom radi o /x/, međutim, za Büttnerovu je transkripciju vjerojatno bio presudniji utjecaj Molina, kod kojega te riječi nalazimo kao: *anakdarci*, *bakca*, *baghs-cisc*, *nargh*, *pkti*, *sakdyan*, *takta*, *szrk*⁵⁴.

Dž

Gotovo da bi se moglo reći da je izbor grafema kojima se zapisuje ovaj fonem identičan grafemima za fonem /č/, i samo je u nekoliko primjera jasno da je autor bio svjestan razlike među njima, što se može vidjeti prema minimalnim parovima:

čan (Men.: čiaŋ, 1554): Csank (52); Csank–dili (g.v.) (52); csank (52); csank (86); csankcsighas (dem.) (86); Csank–sessi (g.v.) (49); csank–kulesi (g.v.) (52)

can (Men.: ġiān, 1563): ġian vermek (20); ġian (49); ġian (91); ġiandr (imek) (101).

Inače je, kao i /č/, i /dž/ bilježen najčešće grafemom *cs*, pr:

cuma (Men.: ġium-aʿ, 1652): csumaa ghiün (g.v.?) (46);

cumbur (Men.: ġiümhür, 1654): Csumhur (10), itd.

Njemu slijedi grafem *ġi*, odnosno *ġ*⁵⁵ kojemu u riječi, osim u nekoliko primjera, uvijek slijedi vokal /i/. Može se pretpostaviti da je zapisivač samo u ovom slučaju prepoznao i u zapisivanju pokazao osobine turskog fonema /dž/. Npr.:

canlı (Men.: ġianlü, 1568): ġianly (18)

cansız (Men.: ġiānsyz, 1567): Csan–sys (63); ġiansys (111)

54 I kod Argentija kojemu je digraf *ch* bio između ostalih i grafem fonema /h/ i /x/, u nekoliko riječi umjesto *ch* stoji *c* (*anactargi*, *macrúm*, *tactá* (taht, dat.) i dr.); prema Adamoviću *h* je “ispušten”, ali je glasovna vrijednost grafema i dalje jednaka (/h/ odnosno /x/) (Argenti: 96).

55 Kvačica nad znakom u rukopisu ide nalijevo.

acemi (Men.: æ'gemī, 3223): aĝiamy (112); hatschamy (72)

incil (Men.: inĝil, 448): Inĝil (40); Inschil (111)

cüce (Men.: ĝiüĝe, 1673): csüĝe (125).

Kao i /č/, i /dž/ se zapisuje grafemom *tsch*. Pr.:

gece (Men.: g'ĝe, vul. g'ĝe, 4110): guecse (110); Guesceny (posv.) (54); guetsche (107); guetsche–fassyly–schenlighi (g.v.) (2); guetsche–bekcsisy (g.v.) (72); guetsche–kullughu (g.v.) (72); Guetsche–kušu (g.v.) (40); guetsche–takiasy (g.v.) (72).

U jednom slučaju koristi i trigraf *csj*:

ilca (Men.: iliĝe, 609): Licsja (15).

Č

Zapisivanje ovoga fonema i njegova zvučnog parnjaka /dž/ Büttneru je očigledno predstavljalo velik problem. Ipak, za razliku od pitanja vezanih uz transkripciju npr. fonema /p/ i /b/, sve nedoumice vezane uz /č/ i /dž/ uglavnom se mogu objasniti činjenicom da je autor rječnika Nijemac. Fonem /č/ najčešće je bilježen grafemom *cs*, pr.: *csikmak* (1), *alcsak* (31), *secsmek* (12), *havucs* (81).

Njemu po učestalosti slijedi grafem *ĝ*, a ukoliko je riječ u rječniku spomenuta više puta, vidi se da varijanta s ovim grafemom najčešće nije jedini zapisivačev izbor. Pr.:

ačlık (Men.: ačlyk, 64): aĝlük (60)

inatçı (Men.: y'nādci, 3335): Inadĝi (31)

ziyaretçi (Men.: zijāretci, 2495): Siaretcsi (117); Siaretĝi (76); Siaretçi (76).

U nekoliko primjera javlja se i grafem *č⁵⁶*, također kombiniran s ostalim grafemima ovoga fonema:

čift (Men.: čift, 1624): csift (75); Csift (76); Csift sürmek (6); čift (75)

čiftçi (Men.: čiftci, 1624): Csiftci (6)

čiftçilik (Men.: čiftçilik, 1625): Csiftçilik (6)

elçi (Men.: elci, 384; ilci, vul. elci, 605): Elci (11); Elci (2); Elci (37); Elcsi naminde (g.v., lok.) (102); Elcsi (123)

elçilik (Men.: ilçilik, 605): Elcsilük (24); Elçilük (2).

Ponekad se čini da je i sam autor rječnika htio svratiti pozornost na vlastitu nedosljednost odnosno nesigurnost, ili ukazati na različite mogućnosti zapisivanja: tako na 23. stranici leksem *çiçek* zapisuje na sljedeće načine: *csicsek* (23); *čićek* (23); *csiček* (23); *Csičeklenmek* (23).

⁵⁶ U rukopisu je kvačica nad ovim slovom okrenuta ulijevo. Büttner je ovaj grafem vjerojatno preuzeo od Meninskog.

Na nekoliko mjesta koristi i grafem *tsch*, dosljedno u ST *haç*, te u nekoliko spomena ST *içmek* i *kaç*.

Grafem *cz* u cijelom se Rječniku dosljedno koristi u samo jednoj riječi:

Nemçe (Men.: nemçe, etiam nemfe, 5257): Nemcze dilinden (g.v., abl.) (31); Nemcze (100); nemcze (31); nemczedr (imek) (101).

Jednako se tako i grafem *ki* koristi na samo jednom mjestu:

çaycı (Men. nema, v. *çay I*): kiaiçsi furuni (g.v.) (15).

Slijed *csj*, kao i kod /dž/, koristi u samo jednoj riječi:

nöbetçi (Men.: newbetçi, nöbetçi, 5271): nöbecsji (ak.) degchischdürmek (4).

Hemze i ‘ayn

Konsonant hemze u Rječniku se bilježi:

- a) kao *v*: *sual* (Men.: süäl, 2697): suval (78); Suvaletmek (17);
- b) znakom ‘naglasaka’: *ceza* (Men.: çezâ, 1608): csesâ (75); ğesa vermek–etmek (19); ğesâ vermek (5); *sefa* (Men.: sæfâ, 2962): Sefa (54); Sefâ (54).

Konsonant ‘ayn zapisuje se na sljedeće načine:

- a) udvojenim grafemom odnosno sekundarnom dužinom vokala: *cuma* (Men.: ğium-æ’, 1652): csumaa ghiün (g.v.?) (46);
- b) kao *h*: u svim spomenima ST *saat* i *taâm*, te u nekoliko sljedećih:
 - sanat* (Men.: sæn-æ’t, 2992): sennahat (51)
 - şairlik* (Men.: şâ-y’r, 2750): Schahirlük (79)
 - şeriat* (Men.: şerī-æ’t, 2809): Scherahat (50); Scherahat (79); Scherahat–jeri–evi (g.v.) (79); Scherat kesmek (38); Scheher–scherat (g.v.) (96);
- c) kao *v*: *dua* (Men.: du-a’, 2086): Duva Etmek (21); Din–Duvasy (g.v.) (52); duvany (posv., ak.) (73); Duvasy (posv.) (52);
- d) kao diftong:
 - mimar* (Men.: mi’mâr, 4780): meimar (16)
 - mimarlık* (Men.: mi’mârlyk, 4780): meimarlık (16).

U cijelom rukopisu grafem *x* nalazi se u samo jednom primjeru:

saksağan (Men.: saksyghan, 2633): Saxegan (7)⁵⁷.

57 K tome, grafemom *x* počinju riječi kojima bi u hrvatskom prijevodu osnova bila *kršćan-*, ali se u tim primjerima korištenje toga znaka može prije svega protumačiti činjenicom da je autor pripadnik kršćanskog (i crkvenoga) kruga (pr.: *Xtian Dinini* (g.v., ak.) (20)).

2.2.3. Vokali

a	a
e	e
i	i
ĩ	y, ø (ĩ, ü, e, ö, u, a)
o	o
ö	ö, o (?), eu ⁵⁸
u	u
ü	ü, u (?)

Prepoznavanje vokala nije Büttneru predstavljalo problem, a činjenica da je preko njemačkog jezika poznao vokale ö i ü daje mu dodatnu vrijednost u odnosu na druge transkribirane tekstove. Stoga su i slučajevi kad su /ø/ i /ü/ zamijenjeni svojim velarnim ekvivalentima pitanje na koje se odgovori ne trebaju tražiti samo u okviru sustava transkripcije.

Jedini vokal koji je imao više grafema jest /i/. Grafem koji sigurno pripada ovom fonemu je *y*; jednako tako, i na mjestima gdje je grafem ispustio nesumnjivo se radi o fonemu /i/. Budući da razlog uvođenja ostalih grafema za ovaj fonem nije samo grafijski nego i fonetsko-fonološki, o tome će se više govoriti u fonologiji.

Grafemom *y* prikazuje se u svim pozicijama u riječi:

ıslık (Men. nema): *yslük* (123); *yslük* (61)

biçak (Men.: *biçiak*, 711): *bycsaghün arcasy* (g.v.) (89); *bycsaghün–aghıy* (g.v.) (89); *bycsak* (70); *csep–bycsaghy* (g.v.) (100); *bycsak–aghıy* (g.v.) (70);

cadı (Men.: *ğıädü*, *ğıädı*, 1543): *csady* (58), itd.

Nultim grafemom u korijenskim morfemima bilježi se najčešće uz sonante /r/, /l/, /m/ i /n/, te uz /s/⁵⁹, najčešće u poziciji kad /i/ prethodi /k/ ili /f/, npr.:

uz /r/:

şadırvan (Men.: *şadırwân*, 2743): *şadrvan* (95); *schadrvan* (80)

kır (Men.: *kyr*, 3822): *kr* (36); *kr* (74); *kyrr* (43)

fırça (Men.: *furçia*, 3490): *Frcsá* (26)

uz /n/:

fındık (Men.: *funduk*, 3551): *fndük* (56)

kın (Men.: *kyn*, 3764): *kn* (47); *kn* (86)

58 Grafem *eu* vjerojatno je preuzet iz Holdermannove gramatike, a ST *dört* (-) je jedina riječ u kojoj se pojavljuje.

59 Isto je primijećeno i u drugim transkribiranim tekstovima, npr. kod Palinića uz /n/, /l/ i /r/ (Adamović, 1996: 17).

uz /l/:

kılık (Men. nema): klyk (96)*kılmak* (Men.: kylmak, 3753): klmak (21); kyllmak (7)

uz /m/:

mih (Men.: mych, 5068): mch (59); mchyna (posv., dat.) (59)

uz /s/ odnosno [s]:

fıslamak (Men. nema, fyfyldamak, 3522): fslamak (123)*fıstık* (Men.: fıtyk, fıftuk&fustak, 3520): Fstyk (44)*kısa* (Men.: kyffæ, 3711): kssá (65)*kız* (Men.: kyz, 3823): Ics–kösy (g.v.) (27); kösün (posv.) (102); ks bosmak (85);

ks bosucusu (61); ks (61); ks–kartasch (97); kys–evlat (102).

Ponekad se čini da Büttner i nije nastojao na uspostavljanju distinkcije u zapisivanju ovoga fonema, tako npr. na str. 22 u natuknicama pisanim jedna ispod druge koristi različite načine bilježenja:

Bewegen. kmültatmak. kmültanmak.*Bewegung.* kymültanisch.

Za dužinu vokala ili upućivanje na naglasak Büttner je na nekoliko mjesta uveo znakove *á* i *é*.

Na znak *á* nailazimo (nedosljedno) u sljedećim pozicijama:

a) u riječima u kojima je autor smatrao potrebnim upozoriti na naglasak na drugom (zadnjem) slogu:

ada (Men.: ada, 107): ada (110); adá (61)*fırça* (Men.: furčia, 3490): Frcsá (26)*kızak* (Men.: kyzak, 3688): ksák (88)*kısrak* (Men.: kyfrak, 3694): ksrák (99); kysrak (71)*mızrak* (Men.: mizrak, 4599): msrák (94); mysrak (66)*sıra* (Men.: fyra, 2731; Men.: ardysyra, 138): Szra (79); szrá (79); Szrá (68)*saman* (Men.: faman, 2986): arman–samany (g.v.) (39); saman (122); Saman (95); saman (98); samandan (abl.) (98); samán–döschehy (g.v.) (98).

b) ukazivanje na dužinu sloga:

belâ (Men.: belâ, 868): bela (113); bela (37); bela (86); belá (86); beladen (abl.) (106); belai (ak.) (33); Belaja/e (dat.) (117)*cefa* (Men.: ğefâ, 1623): Csefâ etmek (21); ğefâ etmek (106); csefa etmek (75)*zerdali* (Men.: zerdâli, vul. zerdeli, 2440): zerdály (4).

Na dužinu vokala upućeno je i u sljedećem primjeru:

lâle (Men.: lâle, 4134; læ'le, 4180): lahale (104).

U svim ostalim riječima, osim ovdje navedenih, dužinu vokala ne bilježi.

c) za konsonant hemze, odnosno dužinu sloga:

ceza (Men.: ğezā, 1608): csesá (75); ğesa vermek–etmek (19); ğesá vermek (5);
sefa (Men.: fæfā, 2962): Sefa (54); Sefá (54).

I znak *é* u nekoliko riječi ukazuje na naglašenost zadnjeg sloga:

çizme (Men.: çizme, 1612): Csismé (97)

kahve (Men.: kæhwet, kæhwe, 3815): Cafée (123); Cafeé–ibriki (g.v.) (62); Cave–
agcsesy (g.v.) (103)⁶⁰

köse (Men.: k’ofe, k’öfe, 4078): kössé (113)

vade (Men.: wæ’det, , wæ’de, 5390): vadé (100); vade (99).

2.3. Fonetsko-fonološki opis i promjene: konsonanti

Za razliku od promjena vokala koje se nerijetko identične nalaze i u Crnomorju ili u zapadnorumelijskom turskom, promjene i obilježja konsonanata Büttnerovoga turskog, ukoliko i imaju potvrdu u turskim dijalektima, teže je geografski odrediti nekim područjem; nalaze se po cijeloj Anadoliji. Puno se rjeđe nalaze u dijalektima, pa se uglavnom trebaju tumačiti kao promjene koje su rezultat prilagodbe turskog jezika neturskim govornicima.

Kod Büttnera se tako kod konsonanata primjećuje tendencija spirantizacije koja je uglavnom uvjetovana utjecajem njemačkog jezika (npr. nč > nš, k > h, itd.). Kako se i kod transkripcije vidjelo, u Büttnerovom se turskom sustavnost može lakše primijetiti u onim segmentima koji su uvjetovani njemačkim jezikom, nego turskim, što je i razumljivo s obzirom na to da njegov turski nije bio prirodan jezik, nego idiolekt koji je velikim dijelom temeljen na pisanim izvorima i određenim dijelom svojstven samo Büttneru (i, eventualno, školi u kojoj ga je učio). Unatoč tome, analizom konsonanata mogu se ustanoviti osnovne crte njegova jezika, a to su i djelomična bliskost sa zapadnorumelijskim turskim, i upućenost u razvoj turskog jezika područja Istanbula koja se nije mogla formirati samo na temelju Molina i Meninskog (što se najjasnije vidi u analizi /g/ i /ɣ/ u odnosu na ST /ğ/).

Neke od navedenih promjena za koje se može pretpostaviti da su uzrokovane neznanjem ili i opet utjecajem njemačkog jezika nije bilo moguće interpretirati, pa je svrha njihova izdvajanja samo nada da će se i za njih jednom naći zadovoljavajuće objašnjenje.

U analizi se nastojalo svaku promjenu provjeriti i kod Meninskog, Molina i u TTAS (ekvivalent iz rječnika Meninskog nalazi se uz svaku natuknicu iz ST pisanu kurzivom). Ukoliko su ekvivalenti kod Molina jednaki Büttnerovim, stavljeni su u

60 Moguće je da je u ovoj riječi prevladao naglasak iz nekog europskog jezika.

kurziv. Iz TTAS-a su stavljene samo one riječi koje su jednake Büttnerovim. Svaki put kad se to činilo potrebnim, obilježja i promjene promatrane su s obzirom na njihovu poziciju u riječi (u anlautu, inlautu i auslautu).

2.3.1. Ispadanje konsonanata

U turskom najčešće ispadaju velarni plozivi i sonanti (od kojih /l/ i /r/ češće ispadaju na kraju) (Duman, 1995: 24). Kod Büttnera je pojava rjeđa u anlautu (samo /h/ i /y/), a češća u inlautu (/h/, /l/, /r/, /s/, /v/, /y/) i auslautu (/h/, /k/, /l/, /m/, /t/, /y/). Promjena je u više riječi uvjetovana asimilacijom (odnosno degeminacijom asimilacijom tvorenih geminata), te razbijanjem konsonantskih skupina na kraju sloga. Ispadanje /h/ u svim pozicijama, a posebno u auslautu, karakteristika je samo Büttnerovog turskog.

I. Anlaut

Istim se konsonantima događa i ispadanje i umetanje.

h > ø:

havruz (Men.: chæwruz, hauroz, 1970): arus~haurus (25), Haurus~Harhus (67)⁶¹; *hususa* (Men.: chufusā, 1906): ususa (5).
(Molino: haurus. TTAS: *avruz*.)⁶²

ST *hususa* i kod Argentija se piše sa *h*. Promjena je neobična jer je za ovaj rječnik tipičnija pojava neetimološkog /h/ u anlautu, v. 2.4.6.

y > ø:

yegen (Men.: jeg'en, 5595): Eghien (37); *yengeç* (Men.: jeng'eç, 5612): engetsch (64); *yiğit* (Men.: jig'it, 5590): ijit (61), Jjit (30), Jjit adam (30), jjit (97), *yiğitlik* (Men.: jig'itlik, 5590): ijitlighine (posv., dat.) (84), ijitlük (101); *yılan* (Men.: jilan, 5646): İlan Ballyki (g.v.) (1), İlan-sehiri (g.v.) (88), İlan-taschi (g.v.) (88); *yıpranmak* (*refl.*) (Men.: ipranmak, 24): ipranmak (107); *yıpratmak* (*fakt.*) (Men.: ipratmak, 22): İpratmak (107); *yüksük* (Men.: juk'sük, 5629): üksük (44), üksük (44).

(Molino: ieghien, *ighit*, *ighitluk*, *ilan*, iuksuk. TTAS: engeç, ilan, ipranmak.)

U anlautu je /y/ redovito pisan grafemom *j*, pa su ovih nekoliko riječi iznimke. Grafem *i* je inače uobičajen za slijed *yi* i *yı*, ali ga u anlautu i u toj poziciji mijenja grafem *j*. Od gore navedenih riječi potvrde u dijalektima imaju *engeç*, *ilan* i *ıpranmak*. I u SO je na mjestu toga slijeda stajao znak koji interpretatori čitaju kao /i/

61 Nisu izostavljani ni oni primjeri u kojima se spomenuta promjena nije dogodila, navedeni su svi spomeni dotične riječi.

62 Svaki je primjer uspoređen sa stanjem kod Molina te u TTAS. Ukoliko su nađeni oblici jednaki kao kod Büttnera, stavljeni su u kurziv.

(npr. Timurtaş: ilan, ılduz, ırlamak; s. 79; Guzev, 26: ylan, ylduz). U svakom slučaju, u navedene tri riječi koje su potvrđene u dijalektima radi se ili o promjeni y > ø, ili o oblicima kod kojih se protetsko /y/ nikada i nije formiralo, dok se ostale trebaju objasniti kao problem transkripcije, po svemu sudeći utjecaj Molina koji je u anlautu na mjestu /y/ uvijek imao *i*.

II. Inlaut

h > ø:

güherçile (Men.: g'ewherçile, 4099; köherçile, 4104): ghüercsile (83); *kâhya* (Men.: k'âhjâ, vul. pro k'etçudâ, 3835; k'ihaja, 3870; k'ehija, 4106): kiaja (12), kiaja (73), kiaja (73), Ev-kiajasy (g.v.) (59), köü-kiahiasy (g.v.) (90); *kebribar* (Men.: k'ehrübâ, vul. kehrübar, 4103): Kerijbar (81); *merhamet* (Men.: merhæmet, 4563): meramet (16), mehramet (111); *mezheb* (Men.: mezheb, 4536): mesep (91); *siyahlamak?* (Men.: sijaçlamak, 2727): sialamak (91); *bihuzur* (Men.: bî huzür, 975): böhsür etmek (21), böüsür olmak (105); *nasihat* (Men.: næsÿhat, 5196): nasahat vermek (78), nasahat (9), nasiet (9).

(Molino: kahya, *meramet*, *meseb*, nasehat/*nasiet/nasijet*, siyah. TTAS: *kâya*, *meramet*.)

Ovo se treba objasniti kao utjecaj izvora talijanske provenijencije; /h/ se i kod Argentija često gubio, u svim pozicijama u riječi (Argenti: 116).

l > ø:

anlama (Men.: aŋ-lama, 358): Agnamaa (gl.im., dat.) (115); *anlamak* (Men.: aŋ-lamak, 355): agnamak (110), agnamak (18); *anlatma* (Men. nema, v. *anlatmak*): agnatmaa (gl.im., dat.) (112), agnatmaa (gl.im., dat.) (112); *anlatmak (fakt.)* (Men.: aŋ-latmak, 355): agnat (imp.) (20), agnatamam (imposib.,-r) (68), agnatmak (106), agnatmak (20); *böğrülce* (Men.: böğ'rülçe, 935): bögrüçe (24); *dinlemek* (Men.: diŋ-lemek', 2109): dignemek (18), Dignemek (3), dignemek (39), Dignemek (59), dignememek (106), dignemes (-r) (113), Dignemes (part.) (113), dignesyn (imp.) (93); *dinlenmek* (Men.: diŋ-lenmek', 2109): Dignenmek (13), Dignenmek (81), Dignenecsek (part.) (82).

(Molino: anglamak, dinglemek. TTAS: *agnamak*, *böğürce*, *dignemek*.)

Uz ST *anla-*, Büttner ima samo jednu riječ sa sačuvanim /l/: agnlatdürmak (20). Promjenu vjerojatno treba rekonstruirati kao ŋl > ŋn > gnn > gn. Ekvivalenti u dijalektima javljaju se po središnjoj i istočnoj Anadoliji, pa ih je teško povezati s Büttnerovim turskim. Od transkribiranih tekstova *digne-* ima samo Hars.

r > ø:

çark (Men.: *ciærch*, 1598, *ciærchlü*, vul. *ciarklü*, 1599): *csak* (78); *mağrurluk* (Men.: *mæghrürlyk*, 4795): *mauruluk* (59).
(Molino: *çark*, *mayrurluk*. TTAS: ø.)

Ispadanje jednog od dva konsonanta na kraju sloga (u ovom slučaju u ST *çark*) uobičajena je pojava i u drugim tekstovima (Duman, 1995: 33), a i kod Büttnera se sreće više puta (vidjeti niže ST *putperest*), iako nije česta (konsonantska se skupina zadržava npr. u ST *çift*, *dostluk*, *rast* i dr.). S druge strane, u ST *mağrurluk* događa se i kad nema konsonantske skupine.

s > ø:

mescit (Men.: *mesćid*, 4643): *mecsit* (27).
(Molino: ø. TTAS: *meçit*.)

Promjenu je moguće opisati kao (sdž) > sč > šč > čč > č. Isto je zabilježeno i u drugim tekstovima (npr. Adamović, 1975: 230).

v > ø:

tövbe (Men.: *tewbet*, vul. *töbe*): *Töbe* (112); *tövbesiz* (Men.: *nema*, v. *tövbe*): *Töbesys* (112).
(Molino: ø. TTAS: *töbe*.)

Do ispadanja je došlo asimilacijom: vb > bb > b.

y > ø:

beygir (Men.: *bärg'ir*, vul. *beig'ir*, 647): *beghirleri* (ak.) (37), *beghyr* (75), *beghyr* (85), *Beghyrleri* (ak.) (13); *peygamber* (Men.: *pejghämber*, 998): *pegamber* (27).
(Molino: *beighir*, ø. TTAS: *begir*, *pegamber*.)

Promjenu je uzrokovala monoftongizacija.

III. Auslaut

h > ø:

dergâh (Men.: *derg'âh*, 2059): *derkia* (119); *feth* (Men.: *feth*, 3463): *Fet olmas* (part.) (115), *fet islam* (115), *Feth olunmak* (36); *ıslah* (Men.: *ıslâh*, 257): *Isla etmek* (21); *iştah* (Men.: *ıstâh*, 231): *ischta olmak*~*csekmek* (10), *Ischta* (10), *ischta* (68); *kadeh* (Men.: *kædæh*, 3637): *kade* (62); *meth?* (Men. *nema*): *met* (68), *met* (82), *met olmusch* (-miş) (82); *methetmek* (Men. *nema*): *met*–*etmek* (68); *nikah* (Men.: *nik'ah*, 5244): *Nikia* (111), *nikia* (24), *nikiah* (36); *siyah* (Men.: *fijah*, 2726): *Ismir Siai* (g.v.) (123), *sia* (91), *sia* (91); *siyahlamak?* (Men.: *nema*, *fijahlamak*, 2727): *sialamak* (91); *talih* (Men.: *tâli'*, vul. *talih*, 3075): *Tale* (52), *tale* (68); *tezgâh* (Men.: *dezg'âh*, *tezg'âh*, 2073): *desghia*.

(Molino: dergâh, *fet*, islah, iştah, *met*, nikâh, siyah, *tale*, taleh. TTAS: *siya*.)

Promjena je, kako se čini, karakteristika samo Büttnerovoga turskog, a događa se samo u apsolutnom auslautu, ne i na kraju sloga, te se tako formiraju parovi: *kade* (62) ~ *kadehcsy* (86), *Tale* (52) ~ *dalehsys* (113).

k > ø:

abuk sabuk (Men. nema): habu-sambakdr (imek) (110); *örümcek* (Men.: örüm-ğek, 503): örümğe (95), örümğe-evi (g.v.) (95).

(Molino: *örünce*. TTAS: *örümce*.)

l > ø:

kaşkaval (Men. nema): kaschkava (62); *sicil* (Men.: fiğill, vulg. fiğil, 2557): Siği (23), Siğill etmek (36).

(Molino: ø. TTAS: ø.)

m > ø:

müneccim (Men.: müneğğim, 4946): münecsy (117); *müneccimlik* (Men. nema, v. *müneccim*): münecsilük (117); *sicim* (Men.: fiğim, 2558): Sicsi (94).

(Molino: munecim. TTAS: ø.)

t > ø:

putperest (Men.: bütperest, vul. pütperest, 705): Putperes (3); *putperestlik* (Men.: nema, v. *putperest*): Putpereslik (3).

(Molino: *putperes*. TTAS: ø.)

Vidjeti promjenu r > ø u inlautu.

y > ø:

buğday (Men.: boghdaj, 851): bogda (51), Bogda-baschi (g.v.) (6), Bogda ei basch baglamisch (-miš) (6), Bogdai (ak.) dögmek (14), bogdai-biğini (g.v.) (39), bugdai (53), bugdai (53), bugdai-danesi (g.v.) (53); *üvey* (Men.: öğ'ej, 535): öghe anadan (abl.) (97), öghe-ana (97), öghe-anadan (abl.) (97), öghe-baba (97).

(Molino: *boghda*/boghdai, *oige*/*oighie*. TTAS: *boğda* (Rize), *öge*.)

Etimon je *buyday* (Clauson: 312), a ispadanje finitnog /y/ karakteristika je crno-morskog i rumelijskoga turskog. U obje riječi treba računati na utjecaj Molina.

2.3.2. Konsonantska epenteza

Konsonantskom epentezom u turskom jeziku umeću se konsonanti /b/, /p/, /m/, /d/, /t/, /n/, /l/, /r/, /k/, /h/, /y/, /v/ (Duman, 1995: 61). Kod Büttnera se u anlautu događa epenteza /h/, /v/ i /y/, u inlautu /dž/, /g/, /h/, /k/, /m/, /n/, /r/, /t/ i /y/, a u auslautu fonema /l/. Protetsko /h/ u anlautu karakteristika je samo Büttnerovog turskog. U inlautu se neetimološko /m/ javlja uz /b/, /n/ uz /d/, /r/ uz /g/, a /t/ uz

/k/. Posljednju od navedenih pojava moguće je objasniti i kao problem transkripcije (*tk* kao grafem fonema /č/).

I. Anlaut

h:

abuk sabuk (Men. nema): habu-sambakdr (imek) (110); *abur cubur* (Men.: abur ğiubür, 33): habur csubur (110); *acemi* (Men.: æ'gemī, 3223): aĝiamy (112), hatschamy (72); *Acemistan* (Men.: æ'ĝemistān, 3223): Haĝemistan (75); *ambar* (Men.: embār, 436): Hambar (94), Hambardaki (lok,-ki) (67); *amel* (Men.: æ'mel, 3329): amel (119), amelerden (abl.), ameler (48), hammeleriny (posv., ak.) (73); *arzuhal* (Men.: æ'rzu hāl, 3245): arzuhal (99), arzuhal (99), Harsuhal (23); *asır* (Men.: æ'ır, u'ır&u'fur, 3274): Jilün deurt azyri (g.v.) (78), Jilün dört hassirleri (g.v.) (61); *avaz* (Men.: āwāz, 479): havas (98), havasini (posv., ak.) (98); *aziz* (Men.: æ'ziz, 3260): aziz adam (19), aziz (67), aziz (8), azys (34), haziz (101), hazyz (64); *azizlik* (Men. nema, v. *aziz*): azizlük (103), hazizlik (49); *ebsem* (Men.: ebfem, feu ebsem, 26): hebcsem otur (46); *icat* (Men. nema): hicsat etmek (2), bir jeni hicsat oldy (2); *ocak* (Men.: oĝiak, 490): hocsak (27), Hocsak (78), Hocsak-jeri (g.v.) (57), Hocsak-kurumy (g.v.) (63), hocsak-süpürüğü (g.v.) (44); *orospu* (Men.: orufpi, orufpy, 501, rufpi, vul. orufpi, 2383): horospu (60); *orospucu* (Men.: nema, v. *orospu*): horospucusu (60); *orospuluk* (Men.: rufpilik', vulg. orufpilik', 2384): horospuluk (60).

(Molino: ambar, amel, arsi hal, auas, oĝiak. TTAS: *hambar, hamel, hepsem.*)

Mada u dijalektima ima nekoliko potvrda, početna vokalska aspiracija treba se očigledno pripisati Büttnerovom turskom.

v:

vurmak (Men.: urmak, vul. wurmak, 504): vurdu (perf.) (118), vurdu (perf.) (118), vurdughu (propart.) (98), vurdy (perf.) (17), vurmak (100), vurmak (116), vurmak (119), vurmak (119), vurmak (119), vurmak (15), vurmak (7), vurmak (8), vurmak (8), vurmak (87), vurmak (94), vurmak (94), vurmak (99), vurmak (7), baschuny (posv., ak.) vurmajasyn (opt.) (9), vurur (-r) (59), ğhörme-mekden ghelmek ~ guecsmek ~ ğhürmemeghe vurmak (9).

(Molino: urmak. TTAS: urmak.)

Etimon glasi: ur- (Clauson: 198), a Büttner prema Meninskom ima isključivo *vulgarnu* varijantu.

y:

esir (Men.: ešir, vul. Tart. yafyr, 227): Jessir (67), jessir (91), Jessirler kurtaricsi (g.v.) (13), Jessirler (13), Jessir–pahasy (g.v.) (68); *esirlik* (Men.: eširlik', 227): Jessirlik (31), jessirlik (91).

(Molino: *iesir*. TTAS: *yesir*.)

Oblik s protetskim /y/ uobičajen je i u transkribiranim tekstovima, i u rumeljskom i istočnocnomorskom turskom.

II. Inlaut

dž:

fičci (Men.: fućigi, 3555): Fuğğicsi (22), fuğğigi (26)

(Molino: fuçl. TTAS: ø.)

Promjena je uvjetovana raznim rješenjima u zapisivanju /č/ koje je Büttner u ST *fiçt* u nekoliko navrata krivo interpretirao (v. niže).

g:

fiçt (Men.: fući, 3555): fugği–cseberi (g.v.) (42), fugği–dibi (g.v.) (42); *fiçci* (Men.: fućigi, 3555): fuğğigi (26), Fuğğicsi (22); *örnek* (Men.: örnek', 507): ögrünek vermek–olmak (10).

(Molino: fuçi, örneg, ör(ü)nek. TTAS: ø.)

U ovom slučaju može se pretpostaviti da je u potonjoj riječi ovakvu interpretaciju /r/ uzrokovala njegova različita artikulacija u njemačkom i turskom.

h:

havruz (Men.: chæwruz, hauroz, 1970): Haurus~Harhus (67), arus~haurus (25).

(Molino: havruz. TTAS: ø.)

k:

seccade (Men.: feğgiadet, feğgiade, 2555): Sekcsade (100).

(Molino: ø. TTAS: ø.)

Umetnuti konsonant može se protumačiti i kao pogrešna interpretacija grafema u tekstu iz kojega je Büttner prepisao, i kao pogrešna artikulacija.

m:

abuk sabuk (Men. nema): habu-sambakdr (imek) (110).

(Molino: ø. TTAS: ø.)

Nectimološki /m/ pojavljuje se samo uz /b/ (Duman, 1995: 64).

n:

firsat (D. S.: firsand) (Men.: furfæt, 3497): frsand (19), frsand (50); *yeşillik* (Men.: jeşillik', 5578): Jeschilük (51), Jeschilük (53), Jeschinlik (47).

(Molino: *f(ɪ)rsent*. TTAS: *firsand*.)

U ST *yeşillik* pojava /n/ se vjerojatno treba tumačiti kao disimilacija fonema /l/ na granici morfema. Do sinkope nije došlo u: *tüfek* (Men.: *tüfenk'*, vulgo etiam *tüfek'*, 1296): *Töfenk* (25), *Top*, *töfenk* (4), *töfenkile* (instr.) (43), *Tüfek* (25).

r:

kyamet (Men.: *kyjāmet*, 3820): *griamet* (51); *söğüt* (Men.: *sög'üt*, 2713): *Sögrüt-agatschi* (g.v.) (43); *ügütmeke* (Men.: *ög'ütmek*, 530): *ügürtmek* (69).
(Molino: *vghiutmek*. TTAS: *sögürt*.)

S obzirom na dijalektalni oblik ST *söğüt*, u toj bi se riječi moglo pomišljati i na metatezu.

t:

erken (Men.: *erk'en*, 148): *ertgen* (122), *ertgen* (71); *noksanlı?* (Men.: *nema*, *næks*, *noksān*, 5237): *noksantly* (113); *serçe* (Men.: *ferçe*, 2586): *sertge* (94), *Serçe* (52), *Serçeden* (abl.) (58);
sirke (Men.: *fırk'e*, 2599): *sirtge* (85), *Sirtke* (40); *topal* (Men.: *topal*, 3135): *Töbal* (58), *topal* (66).
(Molino: *erken*, *sirke*, *serçe*, \emptyset . TTAS: \emptyset .)

Kombinacije *tg* i *tk* u ST *serçe* i *sirke* (jednako kao i *tğ* u *serçe*) moguće upućuju na palatalni izgovor /k/, a ako je tako, to se može smatrati pitanjem samo na razini transkripcije. U ostalim primjerima moguće je da se na ovaj način upućuje na aspirirani izgovor ploziva.

y:

kebribar (Men.: *k'ehrübā*, vul. *kehrübar*, 4103): *Kerijbar* (81).
(Molino: \emptyset . TTAS: \emptyset .)

III. Auslaut

l:

belli (Men.: *bellü*, 879): *bellil~belli* etmek (21).
(Molino: *belli*. TTAS: \emptyset .)

2.3.3. Promjene konsonanata

Najbrojnije su u inlautu. Uz asimilaciju i disimilaciju, vrlo se često javlja i spirantizacija. Budući da Büttnerova spirantizacija nema potvrdu u dijalektima, ta se tendencija može smatrati karakteristikom samo njegovoga turskog, uvedenom zbog utjecaja nje-mačkog jezika.

I. Anlaut

dž > ž ~ š:

civa (Men. nema): Schiba (78).
(Molino: civa. TTAS: ø.)

Grafemi fonema /š/ i /ž/ su isti pa se ne zna u koji se od njih /dž/ mijenja.

k > h:

kubat (Men. nema): hubat (54).
(Molino: ø. TTAS: ø.)

s > š:

sarhoş (Men.: ferhoş, vul. farhoş, 2589): scharhosch etmek–olmak (19), Scharhosch (104), scharhosch (107); *sarhoşluk* (Men.: ferchoşlyk, 2589): Scharhoschluk (58), Scharhoschluk (79), Scharhoschlyghi (ak.) savmak (13).
(Molino: ø, *şarhoş*. TTAS: ø.)

Vidjeti s > š u inlautu.

II) Inlaut

b > v:

tabanca (Men.: tabançe, tapanğia, 3083): Csep–Davancsasy (g.v.) (42), Tabanca (74), Tabanca (76).
(Molino: tabança. TTAS: ø.)

Promjena je usporediva s frikativizacijom b > v u SO (npr. ber- > ver-), ali je, budući da je u ovoj riječi zabilježena samo kod Büttnera, manje vjerojatno da bi se mogla uklopiti u procese lenicije iz toga razdoblja, nego se, kako je u uvodu rečeno, treba vezati uz utjecaj Büttnerovog materinjeg jezika.

č > s:

rençper (Men.: renğber, feu renćper, 2365): Rensber (100), Rensberin halini (g.v., ak.) (106).
(Molino: ø. TTAS: ø.)

S obzirom na položaj (nakon /n/) očekivana bi promjena bila č > š (v. nč > nš). Promjena je suprotna s > č u *hepsem/hebsem*. U oba slučaja nije isključeno da se radi o krivo prepisanom grafemu (*cs*). Slično je i kod Molina koji ST *kamçı* piše kao *kamsi* (E. Siemieniec-Gołaś to čita kao *kamçı*, bez obrazloženja).

nč > nš:

dinç (Men.: dinğ, 2146): dinsch (120); *dinçlik* (Men.: dinğlik', 2146): Dincshlük (57), Dincshlik (19); *kamçı* (Men.: kamçi, 3597): kamschi (49), kamcsi (89),

kamğy (27); *kemençe* (Men.: k'emānğe, kemançe, 4014): kemensche (49); *turunç* (Men.: turunğ, 1162): Turunsch (76).

(Molino: ø, kamçı /kamsi/, turunc. TTAS: ø, *turunç*.)

Dezafrikacija č > š događa se nakon /n/, ali ne u svim riječima. U istim uvjetima događa se i promjena dž > (j) > š, v. niže. Promjena je prisutna i u dijalektima, gdje se događa neovisno o susjednim fonemima, pa i u anlautu (Caferoğlu: 253).

ndž > nž ~ nš :

eğlence (Men.: eg'lenğe, 357): Eilensche (122); *eğlencelik* (Men. nema, v. *eğlence*): Eilenschelük (122); *gonca* (Men.: għonçe, rar. għunğe, 3432): konscha–ghül (80); *incil* (Men.: inğil, 448): Inğil (40), Inschil (111); *latince* (Men.: latynğe, 4131): Latinsche (66); *zincir* (Men.: zenğir, zingir, 2472): Sinschille (dat.) vurmak (8), Singhir (92), Singir (63), Singir–halkasy (g.v.) (63); *zincirlemek* (Men.: zingirlemek, 2472): Sinschillemek (8).

(Molino: eglence, ø, zincirlemedi. TTAS: ø.)

Promjena se, kao i č > š, događa samo nakon /n/. Vjerojatno se ne radi o direktnoj promjeni dž > š, jer se treba pretpostaviti i postojanje prijelaznoga fonema /ž/. A kako se taj fonem kod Büttnera javlja u samo jednoj riječi i nema svoj grafem nego se označava grafemom fonema /š/, pitanje je je li ga Büttner uopće poznao. Ako jest, ovu je promjenu moguće čitati i kao /dž/ > /ž/.

g > h:

şagirt/şakirt (Men.: şāğ'ird, 2752): Schahird (61), Schahird (67), Schairdlarün Jasduklary (g.v.) (52).

(Molino: sc-aghird. TTAS: ø (ali je poznato şeyirt i sl.))

k > h:

nekbet (Men.: nek'bet, 5247): nechbet (84).

(Molino: negbet. TTAS: ø.)

q > h:

akçe (Men.: akcia, 334): achcse (64), ackcse (40), agcse (100), agcse (11), agcse (113), agcse (15), agcse (15), agcse (15), agcse (42), agcse (50), agcse (55), Cave–agcsesy (g.v.) (103), agcseje (dat.) (84), agcsemy (posv., ak.) (110), aghcse (50), aghcse (71), aghcse–faidasıy (g.v.) (123), aghcsem (posv.) (42), akcse (15), akcse (15), akcse (33), akcse (50), Akcseden (abl.) (15), akcseile (instr.) (21); *iktiza* (Men.: yktyzā, 332): ichtisa olmak (17), Ichtisa (116); *iktizalı* (Men. nema, v. *iktiza*): Ichtsaly (17), ichtisaly (39); *vakit* (Men.: wākt, 5399): vacht (122), Vacht (122), Vacht (46), vacht (50), Vachtdur (imek) (50), vacht (61), ölüm–vachtı (g.v.) (97), vachtı (posv.) (40), Vacht–ile (instr.) (46), vachtile (instr.) (122), Vachtile (instr.) (122), Vachtında (posv., lok.) (122), vachty (posv.) (82), vachtyng (posv.)

(54), vakitlerde (lok.) (17); *vakitlenmek?* (Men.: nema, wæktlanmajüp, 5400): Vachtlanmisch (part.) (35); *vakitsiz* (Men.: wæktfyz, 5400): vachtsys (115), Csocsuky (ak.) vachtsys Düšürmek–guescirmek (5).
(Molino: akcia, vakt, vakat. TTAS: *ahça, vahit*).

Zbog opće tendencije spirantizacije nije promijenjeno ni /χ/ u ST *akşam* (< aḥşam, Clauson, 96), jednako kao kod Meninskog (achśam, 100), a različito od Molina i Argentija (*aksc-iam*, odnosno *achfciam*): achschamyng (posv.) (54), achscham–jemeghi (g.v.) (72), Achśam (1), Achśam havasi–serini (g.v.) (2), Achśam Tahumy–mañgiasi (g.v.) (1), Achśam–vachti (g.v.) (2). U dijalektima postoje kao *ahşam* na širem području Anadolije, uključujući i Crnomorje.

l > r:

iskemle (Men.: isk'emle, 217): iskemli (99), Iskemrie (dat.) dajanmak (9), Skemri (15); *müsliman* (Men.: müsülman, 4656): müsülman (104), müsürman (104), müsürman (9), müsürmanilen (instr.) (9); *zelzele* (Men.: zelzele, 2459): Sersele (38).

(Molino: *iskemri*, ø. TTAS: ø.)

m > n:

dümbelek (Men.: dümbelek, 2146): Dümbelek (61), Dünbellek (75); *kulampara* (Men.: ghułämpäre, vul. kulambara, Index, 1566): kulanbara (63); *kulamparalık* (Men. v. *kulampara*): Kulanbaralük (63); *tembel* (Men.: tembel, 1412): Tembel (42), Tenbel (42); *zembil* (Men.: zembil, 2470): sembil (64), Senbil (121).
(Molino: ø, tembel, zembil. TTAS: *dönbelek, zenbil*.)

Uz /b/ se događa disimilacija, a uz /d/ asimilacija. Ni jedna ni druga promjena nisu uobičajene u zapadnorumelijskom turskom.

m > v:

memleket (Men.: memlek'et, 4914): Bei–sade–mevleketi (g.v.) (58), Has–mevleket (38), Has–mevleketidür (imek) (38), Ingilis–mevleketi (g.v.) (38), lech–mevlekety (76).

(Molino: ø. TTAS: ø.)

Promjena je uzrokovana ulaganjem manjeg napora u artikulaciji, i u ovoj je riječi poznata samo kod Büttnera.

ph > f:

šüphe (Men.: šübhet, šübhe, 2774): schiffe (9), Schife (125); *šüpheli* (Men.: šübhelü, 2775): Schifely olmak (107); *šüphelik?* (Men.: nema, v. *šüphe*): Schifelük (107); *šüphesiz* (Men.: šübhefyz, 2776): Schifesys (22).

(Molino: *sc-ife*. TTAS: *šife*.)

Promjena odgovara i Molinu i dijalektima, k tome se uklapa i u opću tendenciju spirantizacije u Büttnerovom turskom.

r > l:

dülger (Men.: dülg'er, 2189): Dürkier~dülkier (123); *merhem* (Men.: merhem, vul. melhem, 4588): mehlem (83).

(Molino: *mehlem*. TTAS: *mehlem*.)

Na dvojnju mogućnost *Dürkier*~*dülkier* uputio je sam Büttner, ali nigdje drugdje nije nađena potvrda za to.

s > č:

ebsem (Men.: ebfem, feu ebsem, 26): hebcsem otur (46).

(Molino: ø. TTAS: ø.)

Za promjenu suprotnu ovoj vidjeti ST *rençper*. Vrlo je moguće da te promjene treba promatrati samo na razini grafije, kao odraz pogrešnoga prepisivanja grafema *cs*.

s > š:

paskalya (Men.: paskalia, 656): paschkália (74).

(Molino: ø. TTAS: ø.)

S obzirom na to da se javlja i kod Argentija, možda se ova promjena može vezati uz krivu interpretaciju utjecaja grčkog (zbog kojega je bila uobičajena promjena s > š, Argenti: 106). ST *paskalya* se dvaput spominje i u Sveščiću 3, ali je ondje pravilno zapisana (*paschaliada*, *paschalianün*).

š > s:

işkence (Men.: išk'enğe, 244): Deghirlek~sghenğesi (g.v.) (78), Isghenğe (45);

işkencelemek? (Men.: išk'enğelemek', 244): Sghenğelemek~ysghencselemek (75).

(Molino: *iskence* /*ischienge*/. TTAS: ø.)

I ovo je sasvim sigurno Molinov utjecaj.

š > v:

çarşaf (Men.: ćiarşeb, ćiarşef, vel vul. ćiarşaf, 1546): Csarşav (67), Csarşav~csarvav (21).

(Molino: *ciarciaf*. TTAS: ø.)

Ovo je najvjerojatnije pogreška.

v > b:

civa (Men. nema): Schiba (78); *esvap/esbap* (Men.: efwāb, vul. efpāb, 55): Esbab (80), Esbablarindan (posv., abl.) (3), Esbablarindan (posv., abl.) (13), esbablarindan (posv., abl.) (14).

(Molino: *civa*, *esbab/espab/esbap*. TTAS: *esbab*.)

v > y:

evli (Men.: ewlü&ewli, 546): Eili (50).
(Molino: ø. TTAS: ø.)

Moguće da je i pogrešno s obzirom na: Evlenmek (58) i Evlenmelik (gl.im.) (34).

y > h:

seyirtmek (*fakt.*) (Men.: feg'irtmek', 2640): Sehirdmek (66); *seyirtmeklik* (*fakt.*)? (Men.: nema, v. *seyirtmek*): Sehirdmeklik (gl.im.) (66).
(Molino: ø. TTAS: ø.)

y > n:

biberiye (Men.: beberije, 704): biberine (81).
(Molino: ø. TTAS: ø.)

y > r:

öfkelenmek (Men.: öjk'elenmek', 557, ök'elenmek', 534): örkelenmek (124); *öfkeli* (Men.: ök'elü, 534, öjk'e, 557): örkeli (98), örkelik (123), örkely (124).
(Molino: ökelenmek, ökeli/öfkeli. TTAS: *örke*.)

U staroosmanskom riječ *öyke* se prema Guzevu realizira kao *öfke*, *öpke*, *övke* (Guzev: 23), a u dijalektima je poznata i u ovom obliku u kojemu je zastupljena kod Büttnera.

III) Auslaut

l > v:

şarampol (Men.: şarampo, ex Hung., 2793): Scharambov (75).
(Molino: ø. TTAS: ø.)

Ova riječ, porijeklom iz mađarskog, i u jezicima prostora bivše Jugoslavije glasi şarampov (Skok, 382/IV) pa se s time treba vezati i Büttnerov oblik.

n > m:

kurşun (Men.: kurşun, 3788): kurschum (23), Kurschum–ghülesi (g.v.) (23); *lakın* (Men.: lāk'in, 4133, lek'in feu lāk'in, 4193): lakim (2).
(Molino: ø, kurşın, ø, tembih. TTAS: *kurşum*.)

Promjena n > m (kao i m > n koju Büttner nema) u ausloutu tipična je za rumeljski turski (Neméth: 96-7, Adamović: 1975: 229, kod Ill. npr. i: *ilam*).

r > l:

zincir (Men.: zenğir, zingir, 2472): Sinschille (dat.) (8), Singhir (92), Singir (63), Singir–halkasy (g.v.) (63); *zincirlemek* (Men.: zingirlemek', 2472): Sinschillemek (8).
(Molino: zincirlenmiş. TTAS: *zencil*.)

t > ø > h:

beraat (Men.: berat, 744): berah etmek (110), Bera–olmusch (part.) (66), Barat (77), Barat (75).

(Molino: berat. TTAS: ø.)

2.3.4. Metateza

Metateze se uglavnom događaju u duhu turskog jezika, što se vidi prema oblicima iz dijalekata.

heybe (Men.: hækybet, feu hækybe, vul. heg'be): hebghe (79)

insaflu (Men.: insäflü, 460): nissafly (20)

insafsız (Men.: insäfsyz, 460): nisafsyz (112)

kervan (Men.: k'erwän, 3930): kevran (28)

kirpik (D. S., sv. 8.: *kibrük*) (Men.: k'irpik, k'irpük, 3905): kibrik (12)

merhamet (Men.: merhæmet, 4563): mehramet (111), meramet (16)

merhem (Men.: merhem, vul. melhem, 4588): mehlem (83)

müsliman (Men.: müsülman, 4656): müsülman (104), müsürman (104), müsürman (9), müsürmanilen (instr.) (9),

perhiz (Men.: perhiz, 799): Behris, behrislük dutmak (1), begris (42), begris (42), pegris (94)

sarimsak (Men.: farymfak, 2916): Sarymsak~sarmysak (63)

tecrübe? (Men.: teğribe, 1076): Terçibe etmek (77), Terçibe etmek (77)

Molino: heybet, insaf, *kiprikler*, meramet, *perhiz*, *sarmusak*, tecribe.

TTAS: *kevran*, *kibrük*, *mehrimed*, *mehlem*, *pebriz*, *sarmusak/sarmisah*.

2.3.5. Konsonantski arhaizmi

U ovom je poglavlju navedeno nekoliko riječi u kojima se navedena konsonantska promjena, očekivana s obzirom na druge transkribirane tekstove, *nije* dogodila.

b > ø:

pamuk (Men.: pambuk, feu pamuk, 893): Pambughun pasary (g.v., ak.?) (4), pambugha (dat.) (110), Pambuk (16).

(Molino: *pambuk*. TTAS: *pambuk*.)

b > v:

bahçivan (Men.: baghçiaewän pro baghçiaebän, 671): Bagcseban (48).

(Molino: bakçivan. TTAS: ø.)

g > h:

bahçe (Men.: bachçia, 629, baghçia, 670, 671): bagcse (48); *bahçeci* (Men.: baghçiaği, 671): baghcsecsi (48); *bahçivan* (Men.: baghçiaewän pro baghçiaebän, 671): Bagcseban (48).

(Molino: *bakca*, *bakçivan*. TTAS: ø.)

h > k:

akşam (Men.: achśam, 100): achschamyng (posv.) (54), achscham–jemeghi (g.v.) (72), Achśam (1), Achśam havasi–serini (g.v.) (2), Achśam Tahumy–manğiasi (g.v.) (1), Achśam–vachti (g.v.) (2).

(Molino: akşam. TTAS: *ahşam.*)

n > ø:

fışek (D. S.: fışenk, sv. 5) (Men.: fišek', 3524): fischenk (46), fischenk (78), Donanma–fischengi (g.v., gl.im.) (78); *tüfek* (Men.: tüfenk', vulgo etiam tüfek', 1296): Töfenk (25), Top, töfenk (4), töfenkile (instr.) (43), Tüfek (25).

(Molino: ø. TTAS: *fışenk, fışeng, tüfek, tüfeng.*)

n > m:

şimdi (Men.: şimdy, 2858): schimdi (105), Schinden (abl.)–sonrah (58), Schindi (4), Schindi (6), Schindi (61); *şimdilik* (Men.: şimdilik', 2858): Schindilighe (dat.) (61), Schindilük (61).

(Molino: şindi. TTAS: *şindi.*)

2.3.6. Zvučnost odnosno bezvučnost konsonanata u auslautu

Kod Büttnera zvučnost odnosno bezvučnost konsonanata u auslautu, u usporedbi s drugim transkribiranim tekstovima, pokazuje da je svoje varijante pisao prema fonetskoj interpretaciji, pod utjecajem njemačkog jezika, prema kojemu je auslaut pozicija neutralizacije na kojoj se /b/ izgovara kao [p], /d/ kao [t] i /g/ kao [k]. Grafem *z* u njemačkom se u svim pozicijama čita kao [ts], a na mjestu turskog /z/ koristi se grafem *s*, u svim pozicijama, pa i u auslautu. /č/ i /dž/ su fonemi koji su Büttneru strani, a u auslautu se pojavljuje samo onaj bezvučni. Treba još napomenuti da u svim slučajevima u auslautu prevladavaju grafemi bezvučnih fonema (dakle: *t, k, s* i *č*), osim u odnosu *b~p*, jer se grafem *p* ni u njemačkom ne koristi u auslautu.

Navedeno vrijedi u višesložnim riječima, dok u jednosložnim riječima češće uspostavlja razliku između zvučnih i bezvučnih fonema u skladu s pravilima turskog jezika, npr.:

çöp (Men.: çiop, 1672): csöp (102); üsüm–csöpi (g.v.) (102); Csöp (95); csöp (95);

cep (Men.: ğejb, vul. ğeb, 1697): Csep (100); csepünde (posv., lok.) (100); csep (111); csep (59); csep–bycsaghy (g.v.) (100); Csep–Davancsasy (g.v.) (43); csep–sahati (g.v.) (83)

(ali i: *ip* (Men.: ip, 679): ib (58); Ib (92); Ib (98); Ib–csambasy (g.v.) (92); < *yıp* (Clouston: 402), i dr.).

Jednako tako uspostavlja i minimalni par između /d/ i /t/:

at (Men.: at, 34): *At* (42); *at* (71); *ata* (dat.) (79); *ata* (dat.) (12); *At–Deghirmeny* (g.v.) (81); *Atile* (instr.) (65); *At–kuiruku* (g.v.) (81); *atlary–jemi* (posv., ak., g.v.) (47); *aty* (ak.) (124); *Aty* (ak.) (15)
ad (Men.: ād, 106): *ad* vermek (19); *ad* (72),

ali ne i između /z/ i /s/ (budući da grafem *z* nikada ne koristi u auslautu):

yaz (Men.: jaz, 5541): *Jas* (93)
yas (Men.: jas, 5543): *Jas–rubasy* (g.v.) (98).

2.3.7. Degeminacija

Javlja se kod sljedećih fonema: *b, dž, d, k, l, m, n, q, t, v* i *y*. Npr.: *Muhabet* (31), *möre-keb* (31), *oka* (6), *Saraf* (15), *kuvet* (56) i dr.

Pojava degeminacije relativno je rijetka i uglavnom se ne podudara s ekvivalentima kod Molina. Objašnjenje se nalazi kod Meninskog: po njemu su degeminirani oblici *vulgarni*, odnosno bliži govornom jeziku, npr.:

battal (Men.: battāl, vul. batal, 841): *batal* etmek (109); *batal* (112); *batal* (7).

2.3.8. Udvajanje konsonanata

Zabilježeno je sa sljedećim fonemima: *f, l, m, n, r, t* i *v*. Npr.: *affiet* (54), *ghellingik* (78), *fenner* (66), *Köttü* (24) i dr.

Ni geminacija, kao ni ukidanje geminata, nema potvrdu kod Molina. Prema nekim interpretacijama transkribiranih tekstova njemačkih sastavljača, geminacija može značiti i kratkoću vokala koji joj prethode⁶³, ali to ne vrijedi kod Büttnera. Prema Caferoğluu, geminacija je češća kod sibilanata (Caferoğlu: 255), što također ne vrijedi za Büttnera. Prema Hazaiu geminacija kod Hars. nema fonetsko zaleđe nego je samo pitanje grafije (Hazai: 323). Büttnerovi geminati pak najvjerojatnije upućuju na način na koji je on izgovarao spomenute riječi.

U slučaju konsonanta *l* pisac Rječnika ne samo da je, izuzev nekoliko primjera, uvijek točno zapisao geminirani konsonant, nego ga je i bez osnove udvajao u velikom broju riječi u kojima se javlja. To je, na neki način, obilježje ovoga Rječnika. Obje se varijante javljaju u riječima i velarne i palatalne vokalne osnove pa razlika u zapisivanju ne upućuje na eventualnu tvrdu i meku varijantu toga fonema.

63 “Deutsche Orthographie entspricht auch die häufige Schreibung von Doppelkonsonanten die im Deutschen lediglich die Kurze des vorhergehenden Vokal kennzeichnet.” (Stein, 1997: 90).

2.3.9. Konsonantske promjene u kontekstu prijelaza iz staroosmanskog u srednjoosmansko razdoblje

Kao i inače kod Büttnera, i ovdje se postavlja pitanje treba li promjene o kojima se govori gledati u kontekstu turskog jezika, ili kao utjecaj materinjeg njemačkog jezika. Kao kriterij za izbor između te dvije mogućnosti postavljeno je to u kojem se obliku dotične riječi javljaju u dijalektima (s naglaskom na rumelijske i istočnocrnomske dijalekte): ukoliko je određeni oblik prisutan u dijalektima, promjena je smještena u kontekst turskog jezika, odnosno u kontekst promjena koje su se u njemu događale. Ukoliko promjena nema potvrdu u rumelijskom turskom odnosno u transkribiranim tekstovima koji su nastajali na Balkanu i u Istanbulu prije Büttnera, objašnjena je utjecajem njemačkog jezika, kao obilježje samo Büttnerovog turskog, čak i u onim slučajevima kad se u potpunosti poklapa s obilježjima Crnomorskog turskog (tako je npr. u odnosu d-t u anlautu).

Sustavnost promjena koje su se događale u SO razdoblju i nastavile postojati u dijalektima u nekom od svojih stadija teško je određiva i u prirodnom jeziku, odnosno u dijalektima; tako je u istočnocrnomorskim dijalektima – a isto je primjenjivo i za rumelijske – i u području konsonanata, jednako kao i kod vokala, za neka pitanja karakteristična tzv. Indifferenz-Stufe⁶⁴: “However, it is important that one and the same word or stem may occur sometimes with a voiced, sometimes with an unvoiced initial velar or dental stop, and sometimes with an ML (Media Lenis, op. M. A.) not only because the different degrees of emphasis it can have, but also because the different stop realizations in quite a number of the texts to some extent seem to be used *promiscue*, thus representing a kind of “Indifferenz-stufe” in the development of the stops.” (Brendemoen: 203).

Isto ili još i kompliciranije stanje može se primijetiti u transkribiranim tekstovima koje nerijetko, a posebno kad je o Büttneru riječ, treba promatrati kao idiolekt nastao pod jakim utjecajem pisanih tekstova. Ta osobina Büttnerovog turskog, koji je obilježen utjecajem njemačke grafije, smanjuje sigurnost da mu se može *vjerovati*. Čak je i Brendemoen, koji je analizirao tekstove koje je sam sakupio na području Trabzona, imao mnogo mjesta koja su “neobjašnjiva” (Brendemoen: 211). Unatoč tome, nastojalo se sve što je kod Büttnera primijećeno razvrstati tako da ga se maksimalno iskoristi, znajući da se tim razvrstavanjem postavljaju i neka pitanja koja nisu posve relevantna za rumelijski turski, čije tragove on u određenoj mjeri nosi.

Osnovne promjene koje su se događale tijekom SO razdoblja, s naglaskom na promjene ploviva u inicijalnoj poziciji, mogu se sažeto opisati kao proces lenicije koji je uključivao deaspiraciju, ozvučenje i spirantizaciju. Prema Brendemoenu koji je opisujući trabzonske dijalekte dao izvrstan prikaz tih promjena, kod ploviva u inicijal-

64 V. poglavlje 2.5.

noj poziciji važnu su ulogu imali zvučnost odnosno bezzvučnost sljedećeg konsonanta (prema kojima se uspostavljala tzv. "konsonantska harmonija") te (rečenični) naglasak (po kojemu su se u nenaglašenoj poziciji pojavljivali zvučni, a u naglašenoj bezzvučni konsonanti) (Brendemoen: 203). Takvu je analizu vrlo teško primijeniti kod Büttnera budući da su kod njega i ozvučenje i (de)aspiracija i spirantizacija mogli biti uvjetovani i pravilima njemačkog jezika.

2.3.9.1. Odnos /b/ ~ /p/ u anlautu

U staroosmanskom razdoblju /p/ se veoma rijetko nalazilo u anlautu (Guzev: 24, Brendemoen: 205). Stoga se i kod stranih riječi preuzetih u tome razdoblju zapaža sustavan prijelaz /p/ > /b/, npr. *başa*, *Bursa* i dr. Od o. 1400-1450. u narodnom jeziku, a kasnije i u kolokvijalnom i pisanom jeziku, primjećuje se generalno obezvučenje fonema /b/ u anlautu (Lubenau: 21-22). Kao i u drugim transkribiranim tekstovima, i kod Büttnera ima riječi kod kojih se to obezvučenje nije dogodilo:

pabuç (Men.: pāpuğ, 625): babucs (90); *pabuççu* (Men.: pāpućci, 625): babucusu (90); *panayır* (Men.: panair, 893): bannair (61); *paralanmak* (Men.: paralanmak, 643): baralanmak (122); *paslanmak* (Men.: paslanmak, 656): baslanmak (9), paslanmak (81); *paşa* (Men.: pāšā, 662): bascha (58), Pascha (119), Pascha (50), Pascha (75), Paschanun aghrliki (g.v.) (15), paša (112), Paša (119), Pašanün (gen) (116); *peder* (Men.: peder, 728): beder (105); *pekmez* (Men.: pek'māz, vul. pek'mez, 866): bekmes (71); *peksimet* (Men.: pek'simāt, vul. pek'fimet, 863): beksimet (124), Beksimet (23); *perhiz* (Men.: perhiz, 799): Behris, behrislük dutmak (1), begris (42), begris (42), pegris (94); *peşin* (Men.: pişin, 995): beschin (15), beschin (15); *pişirmek* (*fakt.*) (Men.: pişürmek, 834): bischirmek (24), bischirmek (15), bischirmek (64), bişirmek (93), pischirmek (81); *poğaç* (Men.: poghaćia, 931): bogacsa (45); *pusat* (Men.: pusāt, 922): Csenk-busatları (g.v.) (64), pusat (117), pusat (119), Csenk-pusatları (g.v.) (10).

Od navedenih riječi, kod Molina obezvučenju nisu podvrgnute *begsimet*, *bişirmek/bişürmek* i *boyaça*, a *pabuc*, *pana(y)ır*, *paslanmak*, *peder*, *pehriz* i *peşin* jesu, pa se ne može računati na njegov utjecaj na Büttnera. U dijalektima su sa zvučnim fonemom u anlautu potvrđene sljedeće riječi: *babuç*, *başa*, *bekmez*, *bessimet*, *bişirmek/bişürmek* (TTAS)⁶⁵. Supstituciji fonema odnosno grafema *b* i *p* u anlautu svakako je mogla pri-

65 U nekim anadolskim dijalektima desonorizacija se očigledno nije dogodila, ali u pregledima dijalekata (Caferoğlu, 1959, i sl.) nije nađen podatak koji su to dijalekti (prema podacima u TTASu navedene riječi rasprostranjene su po cijeloj Anadoliji). U rumelijskom turskom se svakako dogodila (usp. s Hars., Vidin i sl.).

donijeti i činjenica da se u njemačkom /b/ na početku riječi ostvaruje bezvučnim alofonom (Duden Aussprachewörterbuch: 63).

2.3.9.2. Odnos /d/ ~ /t/ i /g/ ~ /k/ u anlautu

Problem ozvučenja i obezvučenja ovih ploziva s obzirom na njihov razvoj tijekom SO u literaturi je sistematiziran na nekoliko načina. Prema Guzevu, u odnosu /d/ i /t/ u anlautu je prevladavao zvučni fonem (ali ima i iznimaka, npr. *türk*), u odnosu velarnih ploziva u okruženju velarnih vokala prevladavao je bezvučni, a u palatalnom okruženju zvučni fonem (Guzev: 25). U radovima turskih turkologa uglavnom nije pronađen dovoljno sustavan pregled njihova razvoja, te se ono što se u tim izvorima nalazi može sažeti sljedećom Timurtaševom rečenicom: “Türkçede kelime başındaki *t/d* meselesi pek karışiktir.” (Timurtaş: 74). Najsustavniji pregled razvoja ovih ploziva dao je Brendemoen, oslanjajući se na Doerfera i Mollovu⁶⁶. Prema Brendemoenu, ozvučenje odnosno obezvučenje velarnih i dentalnih ploziva odvijalo se u sljedećim etapama:

1. Ozvučenje /k/ i /t/ u inlautu kad im slijede palatalni vokali. Ovaj je proces vjerojatno počeo u 11. st. i trajao do 14. st. Ta tzv. *oguska sonorizacija* je i prema Adamoviću u razdoblju 1290-1340/1350. uglavnom završena (npr. *gişi, gendü, gez, gemi*) (Konjugationsg.: 315).
2. /t/ u inlautu pred velarnim vokalima prolazi isti proces od 13. do 15. st. Paralelno s tim promjenama, u SO se u 13. i 14. st. događa i obezvučenje (aspiracija) dentalnih i velarnih ploziva koji su nedavno prošli proces ozvučenja, a promjena se događa u okruženju palatalnih vokala, i jedino u onim slučajevima kad je konsonant koji im slijedi bezvučan (dep- > tep-). Unatoč tome, i dalje se koriste grafemi zvučnih konsonanata.
3. U 15. st. asimilaciju prema bezvučnosti prolaze i dentalni plozivi u velarnom vokalnom okruženju (daş > taş). Danas se bezvučne forme često nalaze u zapadnoj Anadoliji (i ST), dok su zvučne obilježje istočne Anadolije.
4. Paralelno ozvučenje inicijalnih velarnih ploziva pred velarnim vokalima počelo je najvjerojatnije krajem 15. st. u azerskom, anadolskom i balkanskom turskom, osim u većem dijelu područja Trabzona i Rize, i određenim rumelijskim dijalektima (Brendemoen: 201-2).

No, ne smije se zaboraviti da su i u SO razdoblju postojale dijalektalne razlike. U nekim dijalektima dentalni i velarni plozivi u inicijalnoj poziciji nisu bili podvrgnuti

⁶⁶ Doerfer, Gerhard: Das Vorosmanische (die Entwicklung der Oghusischen Sprachen von den Orchoninschriften bis zu Sultan Veled), *TDAYB*, 1975-1976; s. 81-132.; Mollova, Mefküre: Les *ga*-dialectes turcs dans les Balkans et leur rapport avec les autres langues turkes, *Linguistique Balkanique* 4, 1962; 107-130. Precizan i sustavan pregled razvoja vokala i konsonanata od 8. do 15. st. također i u: Doerfer, 1990.

ozvučenju ukoliko je sljedeći konsonant bio bezvučan (ili ukoliko mu je slijedila konsonantska skupina koja je uključivala bezvučni konsonant, kao u spomenutoj riječi *türk*.)

Kod Büttnera *t* na mjestu ST *d* u anlautu djelomično je zastupljeno u ST *damlā*, *damlamak*, *dargınlık*, *delik*, *diken*, *dikici*, *dikili*, *dikiş*, *dikmek*, *doğramacı*, *doğramak*, *doğranmak*, *doğru*, *doğruluk*, *doğrutmak*, *dökülmek*, *domuz*, *doymak*, *doyum*, *durmak*.

U dijalektima potvrdu bezvučnog fonema u anlautu prema TTAS (uglavnom u istočnom Crnomorju, i prema Brendemoenu) imaju ST *tiken*, *tikiş*, *tikmek*, *toğramak*, *tökme*, *toymak* i *turmak*. U zapadnorumelijskim dijalektima (prema Hars., Ill., Vidin) u spomenutim riječima u anlautu stoji zvučni fonem (osim: *tiken*, (Vidin), gdje je bezvučnost uvjetovana fonemom /k/). Jednako je tako i u starijim transkribiranim tekstovima koji su nastajali na području Istanbula (npr. Argenti). S obzirom na to, u ovom je slučaju vjerojatnije da ovu pojavu treba objasniti u kontekstu njemačkog jezika, odnosno činjenicom da se u njemačkom jeziku /d/ u anlautu ostvarivao i svojim bezvučnim alofonom (Duden Aussprachewörterbuch: 63). Ipak, zbog velike sličnosti s trabzonskim dijalektima, ostavlja se mogućnost da se ovdje ne radi samo o problemu transkripcije.

S druge strane, /d/ u anlautu na mjestu ST /t/ u nekoliko je riječi zabilježeno i u TTAS (bez ograničenja na određeno područje), i kod Hars., Ill. i Argentija. To su ST *tadıcı*, *talıhsız*, *tane*, *taşmak*, *tezgâh*, *tutmak*.

U ST *dane* i *dezgah* zvučni je fonem etimološki uvjetovan, ali je indikativno i to da nije došlo do njegova obezvučenja.

Kao ilustracija promjena velarnih fonema u anlautu, Büttner ima svega nekoliko riječi koje se tu mogu svrstati, a i one su vjerojatno rezultat prepisivanja; i kod Molina nalazimo *gendi* i *güçük*. Pored toga, uz jednu natuknicu (na str. 35) Büttner daje zamjenicu *kendi* u svim padežima, što posve sigurno znači da je odnekud prepisana: *ghendini* (ak.) (35), *ghendini* (ak.) (35), *ghendimün* (posv., gen.) (35), *ghendinun* (gen.) (35), *ghendini* (ak.) (35), *ghendümüsün* (posv., gen.) (35), *ghendinüsün* (posv., gen.) (35), *ghendilerini* (posv., ak.) (35), *ghendümi* (posv., ak.). Primjeri za ST *kışı* i *küçük* kod Büttnera su sljedeći:

kışı (Men.: k'ışı, 3945): *ghischinun arasunda* (g.v., lok.) (32), *kischi* (32), *Kischih* (75), *kischi-sade* (58); *küçük* (Men.: k'üciük, 4056): *ghücsük* (117), *gücsük* (86), *guscuk* (63); *küçüklenmek* (refl.) (Men.: k'üciük'lenmek', 4057): *gucsuklenmek* (42); *küçükletmek?* (fakt.) (Men.: k'üciük'letmek', 4057): *gucsukletmek* (37).

U inlautu promjena /k/ > /g/ potvrdu u dijalektima ima samo u jednoj riječi koja je zanimljiva i stoga što se u istom obliku nalazi i kod Anonymusa čiji je jezik opisao Adamović (Adamović, 1975):

öküz (Men.: öküž, Indeks, 125): öghiüs (25), öghiüs (74), öghiüs (75).

2.3.9.3. Promjene /g/ i /ɣ/ na kraju i početku sloga u postvokalnoj poziciji

Tijekom 16. stoljeća postvokalno /ɣ/ u poziciji na kraju i početku sloga gubilo je obilježje frikatovnosti, što se manifestiralo kao: *bayladım* > *ba'ladım*, *saylıq* > *sa'lıq*, *yaγmur* > *ya'mur* (u nekim dijalektima i *bavladım*, *savlıq*, *yavmur*). U isto vrijeme događala se i promjena postvokalno /g/ > /ɣ/, npr. u riječima: *legen* > *leyen*, *begen-* > *bejen-* i sl. Budući da /g/ nije moglo direktno prijeći u /ɣ/, u ovoj se promjeni mora pretpostaviti i postojanje prijelaznog /ɣ'/ . Na području Jugoslavije, zapadne Bugarske i istočne Anadolije ta se promjena nije dogodila: u zapadnorumelijskom turskom na kraju i početku sloga u postvokalnoj poziciji *ɣ* je postalo ploziv /ğ/, a /g/ ostalo neizmijenjeno. U istočnoj Anadoliji /ɣ/ i /g/ su sačuvali svoja izvorna obilježja (Konjugationsg., 321). Kod Büttnera u vezi s pitanjem realizacije ovih fonema nije moguće dati jednoznačan odgovor: s jedne ga se strane može povezati sa zapadnorumelijskim turskim (prema gore spomenutom kriteriju), a s druge strane Büttner pokazuje prilično visoku razinu poznavanja razvoja turskog jezika područja Istanbula, u koju nije mogao biti upućen koristeći Molina i Meninskog.

Niže su navedeni grafemi kojima Butner bilježi foneme /ɣ/ i /g/, te je opisana fonetska vrijednost svakoga grafema:

I) grafem *g*:

I u riječima s velarnom i s palatalnom vokalnom osnovom ovaj grafem treba i čitati kao [g], dakle kao ploziv. To je najčešći grafem za bilježenje postvokalnog /ɣ/, i u intervokalnoj i predkonsonantskoj poziciji, npr.:

ağa (Men.: agha, 293): aga (58), Spahilar agasy (g.v.) (80), Atlylar-agasy (g.v.) (80), agasina (posv., dat.) (93); *ağaç* (Men.: aghaç, seu aghağ, 295): Agacs (16), Hurma-agacsi (g.v.) (75), Agacsdan (abl.) (42), agacsik (dem.) (96), Agacslar (107), Agağkabughu (g.v.) (16); *uğramak* (Men.: oghramak, 522): ogramak (113), ogramak (49), ogramak (86), ogramak (99); *yağma* (Men.: jaghma, 5546): jagma etmek (118), Jagma etmek (78), Jagma (78), i dr.

Na mjestu /g/ ovaj se fonem nalazi u svega nekoliko riječi:

böğrülce (Men.: böğ'rülçe, 935): böğrüge (24); *diğer* (Men.: dig'er, 2215): digeri (ak.) (45); *düğme* (Men.: (Men.: dög'me, 2182): Dugmelery (ak.) (11); *düğmelemek* (Men.: dög'melemek', 2182): Dügmelemek (124), Dügmelemek (64), dügmelemes (-r) (64); *düğmelenmek* (refl.) (Men. nema, v. *düğmelemek*):

Dügmelenmek (124); *eğri* (Men.: eg'ri, 350): Egri (78); *ügütme* (Men.: ög'ütme, 530): ügürtmek (69).

II) grafem *gh*

Fonetska vrijednost ovoga grafema u riječima s velarnom vokalnom osnovom imala je vjerojatno obilježje frikativnosti pa je njegova realizacija najbliža onoj današnjeg *yumuşak* ğ; nalazi se i u predkonsonantskoj i u intervokalnoj poziciji, ali u potonjem slučaju rjeđe ukoliko slijedi niski vokal (budući da se u toj poziciji uglavnom nalazi grafem/fonem g). Da se ovim grafemom upućuje na frikativ pokazuje i primjer prema kojemu se ista riječ može pisati i sa *h*: Doghan (52), Dohan (78). U riječima s palatalnom vokalnom osnovom vrijednost ovoga grafema najbliža je gore spomenutom fonemu /ɣ'/. Tako se može zaključiti da uporaba ovoga grafema upućuje na promjenu /ɣ/ > /ğ/, odnosno /g/ > /ɣ'/. I u finalnoj poziciji vrijednost fonema ovoga grafema odgovara današnjem /ğ/. Primjeri za inlaut su sljedeći:

Velarna vokalna osnova:

ağır (Men.: aghyr, 299): aghr (86), aghr (91); *doğmak* (Men.: doghmak, 3146): doghan (part.) (40), doghar (-r) (11), doghar (-r) (58), Doghmak (58), dogsa (kond.) (38), Dogmak (11), Dogmak (38); *oğlan* (Men.: oghlan, 524): Ics-oglan (g.v.) (34), oghlan (63), oghlan (63); *soğan* (Men.: fohan, 3006): soghan (125), kaba-soghan (125), i dr.

Palatalna vokalna osnova:

değirmen (Men.: deg'irmen, 2106): degirmen (71), jel-deghirmeny (g.v.) (71), At-Deghirmeny (g.v.) (81), Deghirmen-Taschi (g.v.) (71); *değnek* (Men.: deg'enek, 2113): koltuk-degeneghi (g.v.) (65), deghenek (96), deghe-neksys (92); *düğüm* (Men.: dug'üm, 2181): Dühüm (64), i nekoliko drugih.

III) grafem *ghi*

Javlja se svega nekoliko puta, isključivo u riječima s palatalnom vokalnom osnovom, a njegova se fonetska vrijednost može definirati kao prijelaz između fonema /ɣ' / i /y/.
Primjeri:

eğe (Men.: eg'e, 361): Eghie (43), Eghie-tosu (g.v.) (43); *eğelemek* (Men.: eg'e-lemek, 361): Eghielemek (13), Eghielemek (43); *yeğen* (Men.: jeg'en, 5595): Eghien (37).

IV) gubljenje grafema, uz nastajanje diftonga

U riječima s palatalnom vokalnom osnovom na to se nailazi ukoliko fonemu /g/ slijedi ili prethodi /i/. U tim se riječima promjena može opisati kao /g/ > /y/ > /ø/.
Primjeri:

ciğer (Men.: ğig'er, 1630): ğier (67); *değil* (degül, vul. deil): degyldr (65), deil (106), deil (111), deil (111), deil (112), deil (114), deil (116), deilder (39),

deildir (119), deildür (15), Düs-deil (112); *değış* (Men.: deg'ış, 2107): Deisch etmek (100), Deisch tokusch etmek (110), deisch (95).

U riječima s velarnom vokalnom osnovom događa se promjena u kojoj se i u okruženju neutralnih i labijalnih fonema stvara diftong, odnosno fonem /v/, pa se promjena može predstaviti kao /ɣ/ > /ø/ (>/v/). (O odnosu fonema /g/ i /v/ vidjeti 2.3.9.4.).

Primjeri:

mağrurluk (Men.: məğrürlyk, 4795): mauruluk (59); *soğucak* (Men.: fouğiak, 3002): Soucsak (65); *soğuk* (Men.: fowuk, fouk, 3008): souk (62), soukdr (imek) (79); *soğuklatmak?*(*fakt.*) (Men.: nema, fouklanmak, 3009): Souklatmak (12).

Kako Molino ove riječi piše kao *gighier*, *deghisc*, *deghil*, odnosno *maghrurluk/magrurluk*, *souk* (!) ova promjena, kao i promjena /g/ > /y/ (v. niže) svjedoči o mogućem Büttnerovom naknadnom doradivanju Molinova jezika, u skladu s promjenama koje su se događale na području Istanbula.

V) grafem *i* odnosno *j*

Ovi su grafemi zastupljeni isključivo u riječima s palatalnom vokalnom osnovom, a fonetska promjena na koju upućuju može se definirati kao /g/ > /y/. Primjeri:

beğnemek (Men.: beg'nemek', 866): bejenmedum (perf.) (32), bekenmek (19), bekenmek (49); *değmek* (Men.: deg'mek', 2110): Deimek (20), Deimek (8); *eğlence* (Men.: eg'lençe, 357): Eilensche (122); *eğlencelik* (Men. nema, v. *eğlence*): Eilenschelük (122); *eğlenmek* (Men.: eg'lenmek', 358): eilenelüm (opt.) (122), Eilenmegh (122), Eilenmek (122); *yığit* (Men.: jig'it, 5590): ijit (61), Jjit (30), Jjit adam (30), jjit (97); *yığitlik* (Men.: jig'itlik, 5590): ijitlighine (posv., dat.) (84), ijitlük (101).

Ekvivalenti ovih riječi kod Molina su: *beghienmelik*, *deghmek/degmek*, *eglen-*, *ighit*, a kako ni Meninski ne bilježi navedenu promjenu, još se jednom potvrđuje da je Büttner imao prilike pratiti razvoj istanbulskog jezika.

VI) grafem *k* odnosno *ki*

Navedeni su grafemi uobičajeni grafemi fonema /g/, pa ih vjerojatno tako treba i čitati. Primjeri:

bağışlamak (Men.: baghyşlamak, 852): baghişlamak (111), baghişlamak (86), bakischlamak (20); *beğnemek* (Men.: beg'nemek', 866): bejenmedum (perf.) (32), bekenmek (19), bekenmek (49); *düğün* (Men.: düğ'ün, 2182): Dükiün (59), dükiün (59).

VII) grafem *b*

Frikativizacija / γ / > /h/ zabilježena je u samo dvije riječi:

boža (Men.: bugha, 930): boha (42), buha (112), buha (97); *dožan* (Men.: doghan, 3145): Doghan (52), Dohan (78).

Tako se prema navedenom fonemi / γ / i /g/ u postvokalnoj poziciji ostvaruju na sljedeći način:

fonem	grafemi i njihova fonetska vrijednost
g	g*[g], gh [y'], ghi [y'~y], ø [ø], i/j [j], k*[k], ki*[ki]
γ	g [g], gh [ğ], ø*[v], h*[h]

* = rijetko.

Promjene uvjetovane spirantizacijom /g/ i / γ /:

γ > (ø) > r : *fağfuri* (Men.: faghfüri, 3534): farfuri–philcsan (76)

γ > (ø) > v : *tuğla* (Men.: tughla, 3143): Duvla (123)

(Molino: tughla. TTAS: ø.)

U obje se riječi promjena veže uz razvoj postvokalnog / γ /, a ovakav je ishod nađen (zasad) samo kod Büttnera.

U auslautu se fonemi /g/ i / γ / ostvaruju grafemima *g* i *gh*. I ovdje se *g* treba čitati kao /g/, a *gh* kao ST /ğ/. Primjeri su sljedeći:

ağ (Men.: agh, 293): ag (44), Ag (115), kusch–aghy (g.v.) (115); *bağ* (Men.: bagh, 670): bagh (119), bagh (15), bagh (55), bagh (67), baghün–acsilmasy (gl.im., g.v.) (79); *bey* (Men.: beg', 859, bejg', 1000): Alai–beghi (g.v.) (74); *buzzağti* (Men.: buzaghy&buzaghu, nonnullis vitiose⁶⁷ buzak, 918): busagh (62); *çiğ* (Men.: çig', 1629): csig (101), csig (80); *dağ* (Men.: dagh, 3070): dag (95), Dagh (20); *fariğ* (Men.: fārīğ, 3451): farig olmak (109), farigh (107), farigh olmak (5); *sağ* (Men.: fagh, fagh fālim, 2917): Sagh (120), sagh (39), sagh (39), Sagh (67), sagh–salem (51); *tuğ* (Men.: tugh, 1470): Tug (81), bir tuglu Pascha (81), Iki tuglu pascha (81), ucs tuglu pascha (81); *yağ* (Men.: jagh, 5545): Jagh (88), Domus~Donghus jaghy (g.v.) (94), Pellesen–jaghy (g.v.) (15), Scitín–jaghy (g.v.) (16), tere–jaghi (g.v.) (26), Jagla (instr.) (74); *zirh* (Men.: zirh, 2444): Szrg (56), Szrgly askier (56).

2.3.9.4. Odnos /g/ ~ /v/

Promjena / γ /, /g/ > /v/ moguća je u dijalektima u okruženju svih vokala, a u ST samo u okruženju labijalnih. U odnosu SO /g/ ~ ST /v/ uz labijalne vokale kod Büttnera se uglavnom – jednako kao i kod Molina – ne nailazi na oblike jednake ST:

67 'Nonnullis vitiose': 'gdjekada pogrešno.'

dövmek (Men.: döğ'mek', 2181): dögmek (123), Dögmek (123), dögmek (14), Dögmek (49), dogmek (96), dogmek (96), Dögmek v.g. kapuy (ak.) (7); *dövüş* (Men.: döğ'üş, 2180): Dögüşch (gl.im.) (87), Döüşch (gl.im.) (32); *dövüşmek* (rec.) (Men.: döğ'üşmek, 2180): Dögüşchmek (78), döüşchmek (32), Döüşchmek (87), döüşchürler (-r) (32); *övmek* (Men.: öğ'mek', 533): öghümek (68); *övmeklik?* (Men. nema, v. *övmek*): öghümeklik (gl.im.) (68); *övünmek* (refl.) (Men.: öğ'ünmek', 533): ögünmek (20); *övünücü* (refl.?) (Men.: öğ'ünüği, 533): oghünüsü (34), öghünüsü (82); *sövmek* (Men.: söğ'mek', 2713): sögmek (108), Sögmek (53); *üvey* (Men.: öğ'ej, 535): öghe anadan (abl.) (97), öghe-ana (97), öghe-anadan (abl.) (97), öghe-baba (97). (Molino: *dögmek, döğüş, döğüşmek, ögmek, sögmek, öge/öyge*. TTAS: *dögmek, döğüşmek, ögmek, ögünmek, sögmek/söymek, öge*.)

Jednako je i kod Hars. (düg-, süg-) pa time Büttner zadržava oblike svojstvene zapadnorumelijskom turskom.

U nekim se riječima promjena g > v događa (barem u nekim spomenima), to su sljedeće:

dövüş (Men.: döğ'üş, 2180): Dögüşch (gl.im.) (87), Döüşch (gl.im.) (32); *dövüşmek* (rec.) (Men.: döğ'üşmek, 2180): Dögüşchmek (78), döüşchmek (32), Döüşchmek (87), döüşchürler (-r) (32); *güvercin* (Men.: g'ög'erğın, 4086): güvercsin (100), güverğın palasy (g.v.) (100).

2.3.9.5. Arhifonem /ŋ/

Pregled riječi koje sadrže arhifonem /ŋ/ formiran je na temelju Meninskijeve transkripcije, a potom su i provjerene prema Tietzeovom i Clausonovom rječniku. U nekoliko riječi kod Meninskog se fonem /ŋ/ javlja vjerojatno pogreškom: u ST *engin* (Tietze: 725) i *konak* (Clauson: 637). ST *geniş* nije pronađen kod Clausona pa se ne može reći je li Meninski bio u pravu. ST *alın* bi samo prema Büttneru trebala imati ovaj arhifonem (ang (98), Annüm (posv.) (98), anni (posv.) (98)), ali to nije potvrđeno ni kod Meninskog (alyn, 405) ni kod Clausona (alın, 147). Büttner je kod ST *domuz* usporedno stavio dva načina realizacije ovog arhifonema: *Domus~Donghus jaghy* (g.v.) (94).

U Istanbulu i na Balkanu tijekom 16. stoljeća dogodila se promjena ŋ > n, što je uzrokovao indoeuropski supstrat (Konjugationsg.: 324). Jednako se tako i na području istočnog Crnomorja ovaj fonem ostvaruje kao /n/, što se također može pripisati utjecaju neturskog supstrata (Caferoğlu: 254, Brendemoen: 216).

Već je utvrđeno da je razvoj ovoga arhifonema prije počeo i prije završio u sufiksima nego u korijenskim morfemima (Hazai: 358); takvo je stanje i kod Büttnera. Iako

u posvojnim sufiksima ovaj arhifonem kod Büttnera nije sačuvan, nalazimo ga samo na jednoj stranici (54) u naknadno dopisanim natuknicama⁶⁸.

Staroturkijski /ŋ/ kod Büttnera je bilježen sljedećim grafemima: *n, gn, ng/ngh, nk, m, j, jn/nj, g/gh, ø*. Raspored tih grafema u riječima gotovo da je identičan onome kod Molina (s malim razlikama u samim grafemima). Najbrojniji su primjeri s /n/.

a) ŋ > n:

ST *apansız, apansızlık* (?), *aydın, benzemek, benzemeklik* (?), *bin, binbaşı, çin, derin, donyağı, en, kalın, pınar, sinek, tanyeri, yanak, yalnız, yeni*.

b) ŋ > gn

ST *anlama, anlamak, anlatma, anlatmak, anlattırmak, dinlemek, dinlenmek, peynir*.

c) ŋ > ng/ngh

ST *anılmak, anmak, çene, deniz, domuz, don I* (hrv. *led*), *donmak, gönül, son, sonra, sonraki, tanrı, yanılmak, yanlış, yenilmek, yenmek*.

d) ŋ > nk

ST *çan*.

e) ŋ > m

ST *domuz, gömlek, komşu, yenilmek*.

f) ŋ > j

ST *denemek*.

g) ŋ > jn/nj

ST *çene, inlemek*.

h) ŋ > g/gh

ST *ön*.

i) nulta realizacija: ŋ > ø

ST *gönül, gönüllü*.

68 *Guten Morgen*. Sabahyng hairola; *Guten Tag*. bu vachtyng ~ bu zemanys hairola. *Antwort*: Akybetyng hairola.
Guten Abend. achschamyng hairola. *Gute Nacht*. Guescenyng hairola. *Antwort*: haira karši.
(Rječnik, s. 54).

2.4. Fonetsko-fonološki opis i promjene: vokali

Za razliku od konsonanata od kojih su neki Büttneru kao Nijemcu bili posve nepoznati, vokali su područje u kojemu je mogao pokazati do koje je razine poznao turski jezik, i po kojemu se vidi do koje je mjere njegov Rječnik iskoristiv kao izvor za turski jezik njegova doba.

Analiza vokala uglavnom se temelji na usporedbi Büttnerovog turskog s jezikom Meninskijeva rječnika koji predstavlja pisani jezik onoga vremena. Potom je dopunjena turskim jezikom Harsányja i Illésházyjeve ostavštine koji su izvori za dijalektalni turski prostora bliskog onome na kojemu je nastala i Büttnerova ostavština, te Molinovim turskim koji je, za razliku od Meninskog, također bliži govornom jeziku. Dodatna sustavna usporedba s anadolskim dijalektima (prema TTAS) trebala je pokazati imaju li neka obilježja Büttnerovog turskog, u slučajevima kad se razlikuje od spomenutih pisanih izvora, potvrdu u dijalektima. Cilj ovakve analize bio je definirati glavna obilježja te utvrditi koja se od njih pouzdano mogu proglasiti obilježjima jezika Büttnerova vremena, a koja su eventualno rezultat Büttnerove (pogrešne) interpretacije ili predstavljaju natruhe koje su se u jeziku skupljale dok se prenosio s jednog filologa na drugog.

U analizi su riječi turskog i neturskog porijekla rastavljane: na taj se način npr. lakše uočavaju i povezuju obilježja koja su uvjetovana etimonima, a omogućena je i bolja poredba s anadolskim dijalektima: u riječima turskog porijekla mnogo se lakše uoči s kojim su područjem Anadolije bliske, dok su one neturskog porijekla najčešće rasprostranjene na širem području⁶⁹.

Uz stanovite ograde, može se reći da inventar vokala zastupljenih u Rječniku odgovara onome u standardnom turskom, i uključuje osam vokala /a, e, o, ö, u, ü, i, i/. Granice među vokalima jasno su naznačene te se osim kod fonema /i/ kojega pisac Rječnika nije poznao pa je morao uložiti više napora kako bi ga prepoznao i opisao služeći se pri tome i grafemima drugih vokala, u vrlo malo slučajeva može govoriti o alofonima; njihovo se prisustvo u nekim slučajevima može tek pretpostaviti, u skladu s dosada utvrđenim pravilima turskih dijalekata i ST.

2.4.1. Niski neutralni vokali

Fonemi /a/ i /e/ koji su kod Meninskog i u ST predstavljeni grafemima *a* i *e* kod Büttnera, su, pored ta dva osnovna grafema (v. u transkripciji, 2.2.3.), bilježeni i grafemima drugih fonema: /a/ kao *e* i *y*, a /e/ kao *a*, *i*, *ö*, *u* i *u*. Teško je odrediti upućuje li Büttner

⁶⁹ Takav je pristup primijenjen i u analizi SO V. G. Guzeva, u skladu s činjenicom da je u osmanskom postojao dvojni jezični sustav, u kojemu je primaran bio turski (Guzev, 32). Isto se nije moglo primijeniti i u analizi konsonanata, jer transkripcija ne omogućava tako pouzdanu rekonstrukciju kao kod vokala.

time na fonologizaciju ili na alofonske varijante. Kako je već rečeno, u drugim transkribiranim tekstovima sastavljači su sami uvodili posebne znakove na temelju kojih se mogu rekonstruirati alofoni; Harsány npr. za ova dva fonema ima sljedeće znakove: *a*, *á*, *â*, *æ*, *e*, *ë*, *é*, koje Hazai prepoznaje kao foneme *a*, *ā*, *e* i *ē* (Hazai: 324). Büttner, kao i kod konsonanata, direktno prelazi na grafeme drugih fonema. Svaki put kad se prema ekvivalentima u dijalektima ili drugim transkribiranim tekstovima može naći potvrdu za fonologizaciju, navedeni grafemi definirani su kao fonemi kojima prvenstveno pripadaju. Pri tome se promjene koje se analiziralo činilo ispravnije opisati kao *supstitucije*, a ne *alternacije fonema*, s obzirom na to da alternacija prije svega podrazumijeva “pravilnu zamjenu jednoga glasa drugim” (Simeon, I: 53), a na temelju Büttnerovog jezika vrlo često nije bilo moguće utvrditi *pravilnosti*: njih se samo može prepoznati ukoliko su već definirane u dijalektima ili u transkribiranim tekstovima koji su, u odnosu na Büttnera, bili bliži živom jeziku. U dosadašnjim opisima i dijalekata i transkribiranih tekstova vrlo se rijetko eksplicitno govorilo o alofonskim varijantama fonema. Jedan od radova u kojima je primijenjena takva analiza fonema Brendemoenov je rad *The Turkish Dialects of Trabzon*. Budući da Büttnerov jezik pokazuje sličnosti s turskim istočnoga Crnomorja, u radu se nastojalo pokušati prepoznati neke od alofona usporedbom s dijalektima toga područja.

Stanje i osnovne promjene niskih neutralnih vokala mogu se sažeti u nekoliko sljedećih zaključaka:

- a) Supstitucija fonema /a/ i /e/ koja se vrlo često događa uglavnom u riječima stranog porijekla uvjetovana je vokalima etimona, utjecajem okolnih (konsonantskih) fonema te asimilacijom prema vokalnoj harmoniji (npr. Tabiet (28), karenfil (52), zeman (99) i dr.).
- b) Labijalizacija fonema /e/ uz labijalne konsonante kod Büttnera je zastupljena u skladu s turskim dijalektima (npr. dövlet (68), csuvab (9), pösefenk (60) i dr.).
- c) Promjena /e/ > /i/ poznata je dijelom u dijalektima, a dijelom samo kod Büttnera, a višu artikulaciju toga vokala uzrokuju /dž/, /k/ i /y/ (npr. csikinmek (69), askir (32) i dr.)
- d) Arhifonem /è/ ostvaruje se kao /e/, što je u skladu s rumelijskim turskim.

U riječima turskog porijekla kod Büttnera supstitucija fonema /a/ i /e/ zabilježena je u svega nekoliko slučajeva. Mnogo je češće dvojba između /a/ i /e/ prisutna među riječima arapskog i perzijskog porijekla⁷⁰. Promjene u tim riječima uvjetovane su utjecajem

70 Pravila o promjenama koje su se događale u prilagodbi tih riječi turskom jeziku su, ukratko, sljedeća: Kratki arapski vokal /a/ u turskom se izgovara kao /e/, osim u blizini guturalnih i laringalnih konsonanata (ط, ظ, ص, ض, ع, غ, ق, ح, خ) kad se izgovara kao /a/ (pr. harf, zarf i dr.). Kratki arapski vokal /u/ u susjedstvu konsonanata ق, ط, ظ, ص, ض, ع, غ, ق, ح, خ izgovara se kao /u/, a u svim ostalim slučajevima kao /ü/. U nekoliko iznimaka ostvaruje se i kao /o/ odnosno

susjednih fonema te asimilacijom prema vokalnoj harmoniji. Jedan dio njih jednak je svojim ekvivalentima kod Meninskog, što uglavnom znači da su ostale bliže etimonu. U nekim se riječima događa i tzv. *imāle*, odnosno promjena $\bar{a} > \bar{ä}$. U drugim transkribiranim tekstovima u nekim riječima nije uspostavljena jasna razlika između /a/ i /e/ u zadnjim slogovima (Argenti: 109), a isto se primjećuje i kod Büttnera (npr. u *haber* (Men.: *chäber*, 1854): *habar* (72); *Habar* (77); *haber/habar etmek* (7); *haberler* (18), gdje Büttner u spomenu na str. 7, kako se vidi, i sam upozorava na dvojnju mogućnost, i dr.).

Uz usporedbu sa stanjem u Meninskijevom rječniku treba napomenuti da Meninski za fonem /a/ koristi tri grafema: *a*, *æ* i \bar{a} . Zadnji od njih oznaka je za dugi vokal, dok prethodna dva Meninski objašnjava sljedećim riječima:

“a, æ – Literam *a* fine nota aut accentu in Turcicis, & literam *æ* in Arabicis & Persicis eodem modo leges aut pronuntiabis, hoc est clarè, ut *a Italicum aut Gallicum, seu ut á Polonicum & Hungaricum*; sed est naturâ suâ breve ad differentiam sequentis \bar{a} .”⁷¹ (Meninski, I. sv.; Prooemium, nepaginirano). Prema toj uputi, taj bi se grafem uvijek trebao čitati kao /a/. Büttnerova grafija na tome mjestu najčešće i daje grafem *a*, ali ima i iznimaka⁷².

Kako je supstitucija ova dva fonema relativno česta, može se pretpostaviti i postojanje alofona koji su potvrđeni u dijalektima, posebno u crnomorskom s kojim Büttnerov turski pokazuje sličnost. Prema Brendemoenu, glas /ä/ potvrđen je u Crnomorju kao alofon i fonema /a/ i fonema /e/. Kao alofon fonema /a/ javlja se u sljedećim po-

/ö/; prema Denyu te su iznimke sljedeće: *nokta, lokma, sobbet/söbbet, Ömer, Osman, sofrä, sof, tohaf, öz(ü)r, töhmet, şöret, möhlet/mühlet i hök(ü)m* (prema: DENY, Jean: *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, Istanbul, 1941.).

Kratki arapski vokal /i/ u turskom se izgovara jednako, osim u slučajevima u kojima se zbog blizine velarnih i guturalnih konsonanata izgovara kao /i/.

Inače, u literaturi se često navodi da je problem arapskih i perzijskih riječi tema koju je teško obuhvatiti, samim time što ni iz jezika izvornika nisu preuzimane samo u jednom obliku, a mogućnost sveobuhvatne analize još je teža zbog promjena koje su te riječi prošle u turskom zbog razlika između dijalekata i pisanog jezika.

71 U prijevodu:

“a, æ – Slovo *a* bez note (bilješke, znaka, crtice) ili naglaska u turskim [riječima] te slovo *æ* u arapskima i perzijskima na isti češ način čitati ili izgovarati, to jest jasno, kao talijansko ili galsko (=francusko) *a*, ili kao poljsko ili mađarsko \bar{a} ; ali je ono po svojoj naravi kratko za razliku od \bar{a} koje slijedi.” (U popisu grafema grafem \bar{a} nalazi se ispod grafema *a* i *æ*, pa je u tome smislu rečeno ovo “koje slijedi”)

72 Stachowski Meninskijev grafem *æ* interpretira kao /ä/. Tako se prema Stachovskom Meninskijevu \bar{a} 'kl treba čitati kao *äkl* (iako i sam Meninski kao varijantu uz \bar{a} 'kl (s. 3298) daje i \bar{a} 'kyl (s. 3195), jednako kao i npr. ST *taşra* koju Meninski na istoj stranici na jednom mjestu piše kao *taşra*, a na drugom *taşne* (s. 3107)), i tako redom: *ävret* (ST *avrat*), *äyb* (ST *ayıp*), *äziz* itd. (Stachowski-ar.).

zicijama: u kontaktu s /y/ i sibilantima (/s/, /z/, /ʃ/, /ç/, /c/) te u zadnjim slogovima (sufiksima) prije /r/ i /n/. Kao alofon fonema /e/ javlja se u korijenskim morfemima prije /l/, /n/ i /r/ te u poziciji ispred velarnih ploziva.

Neke riječi, npr. ST *bahis*, *haber*, Büttner je na istom mjestu zapisao na dva načina i između njih stavio povlaku (bahs~behs (119), haber/habar⁷³ etmek (7)), vjerojatno nastojeći pokazati da su ta dva oblika ravnopravna. Primjeri u kojima se javljaju dva (ili više) različitih oblika iste riječi ne treba tumačiti kao rezultat slijepog preuzimanja iz nekoliko izvora: Büttnerov je turski bio na toj razini da je to primjećivao, i takve pojave, stavljajući riječi jedne uz druge, na neki način i komentirao. Govoreći o slobodnim varijacijama u trabzonskim dijalektima koje je obrađivao, Brendemoen je potvrdio teoriju Chambersa i Trudgilla⁷⁴ prema kojoj, kad dođe do promjene dijalekta, govornici u jednoj prilici kažu jedan, u drugoj drugi oblik iste riječi. Isto se to vjerojatno može primijeniti i na pisce transkribiranih tekstova koji su svoj turski obrazovali na temelju turskog jezika koji je bio u razdoblju promjena, na pisanim izvorima koji su, svaki pojedinačno, zabilježili neki od stadija toga razdoblja, i u mogućem kontaktu s nativnim, ali i nenativnim govornicima turskog.

Posuđenice iz arapskog i perzijskog kod Büttnera se redovito podudaraju sa svojim *vulgarnim* ekvivalentima kod Meninskog (npr. ST *hafta* Meninski zapisuje kao “hefte, vul. haftā”, a Büttner ima: haftā (120)). Meninski, kako je poznato, čuva knjiške oblike bliže etimonima, a u usporedbi s ostalim transkribiranim tekstovima, Büttnerov jezik pokazuje podmaklu fazu u prilagodbi, donekle *napredniju* od one u kojoj su Illésházy, Harsány i Molino, što se s obzirom na vrijeme u kojemu je Büttnerov Rječnik nastao i očekuje. Navedenim se ne želi sugerirati da je razvoj jezika kad su u pitanju posuđenice (pa ni inače) išao u samo jednom pravcu, nego samo ukazati na to da je Büttner na neki način bio upućen u razvoj turskog jezika područja Istanbula.

Promjena arhifonema /è/ > /e/ karakteristika je turskog jezika već prvih stanovnika Istanbula, odnosno prvih turkofonih naseljenika na Balkan (Konjugationsg.: 321), što se vidi i prema Molinu. Ima ipak riječi u kojima se taj arhifonem na Balkanu ostvario kao /i/, (v. npr. Vidin: 32-33; Hazai: 340). Büttnerov je turski u vezi s time gotovo potpuno jednak suvremenom turskom; samo u nekoliko riječi ima promjenu /è/ > /e/ na mjestu gdje je u ST /è/ > /i/: u ST *indirmek*, *inişlik* (?), *inme*, *inmek* i *ivedilemek* (?).

73 U tom primjeru u Rječniku je iznad *-er* dopisano i *-ar*.

74 Chambers, J. K., Trudgill, P.: *Dialectology*, Cambridge, 1998.

2.4.2. Niski labijalni vokali

Za vokale /o/ i /ö/ Büttner ima samo dva pripadajuća grafema, *o* i *ö*. Iako dijalekti spominju nekoliko njihovih alofona, Büttnerov turski grafijom pokazuje gotovo potpunu sličnost sa suvremenim turskim, pa je teško govoriti o alofonima (osim o onima koji se, s obzirom na foneme koji ih okružuju, podrazumijevaju i u suvremenom turskom). Büttnerov turski dijelom se sigurno oslanja na Molinov rječnik koji je oba ova fonema bilježio grafemom *o*, ali je Büttner unatoč tome foneme /ö/ i /o/ gotovo u potpunosti ispravno zapisao.

Dva osnovna rezultata analize niskih labijalnih vokala su sljedeći:

- a) u Büttnerovom turskom nije poznata velarizacija fonema /ö/, jednako kao ni velarizacija /ü/ (nekoliko riječi u kojima je zastupljena vjerojatno su pisane prema Molinu, koji je, kako je navedeno, /ö/ bilježio kao *o*), i
- b) arhifonem /ö/ se u prvim slogovima dijelom ostvaruje kao /ü/, što je karakteristika balkanskog turskog, a u ovom je slučaju zanimljiva i zato što je Molino i Meninski nemaju (npr. *ülcmek* (9), *ülmek* (97) i dr.).

Činjenica da je distribucija vokala /ö/ odnosno /o/ kod Büttnera vrlo bliska suvremenom turskom i u potpunosti registrirana može se smatrati jednim od obilježja ove ostavštine; u vezi s tim, Büttner je *pouzdaniji* od nekih drugih transkribiranih tekstova kod kojih je /ö/ rekonstruiran naknadno, kod obrade teksta (kako je npr. s Molinovima rječnikom).

Promjena /ö/ > /ü/ i/ili /ö/ > /u/ kod Büttnera je zastupljena u ST *çökmek, çöl, çömlek, çömlekçi, gömlek, görmek, görünmek, görüşme, görüşmek, öksürük, ölçmek, öldürmek, öldürücü, ölmek, ölü, ölüm, ölmek, örtü* i *söylemek*. Govoreći o Vidinu, Németh tu promjenu nalazi po cijelom Balkanu gdje je vrlo zastupljena; štoviše, promjena /ö/ > /ü/ jedna je od osam kategorija prema kojima Németh definira zapadnorumelijski turski (Bulgaristan: 125). Kod Büttnera ta promjena nije tako dosljedna kako je u nekim od Némethovih lokaliteta⁷⁵. Prema Némethovoj analizi, promjena /ö/ > /ü/ potječe od arhifonema /ö/ koji se dijelom ostvario kao /ö/, a dijelom kao /ü/⁷⁶. Németh nije našao potvrdu za tu promjenu u crnomorskim dijalektima (Bulga-

75 Büttner npr. promjenu ne potvrđuje u dvije riječi koje su Némethu osnovni indikatori u analizi: *köprü* i *ördek* (*köprü* (Men.: *k'üpri*, 4050): *köprü* (25); *köprü* (42); *kaik-köprüsü* (g.v.) (86); *Eigreti köprü* (87); *ördek* (Men.: *ördek'*, 500): *örtek* (38)). Zanimljivo je da bi se prema prvom primjeru i Meninski uklopio u Némethovu analizu, iako nema tu promjenu u primjerima u kojima je ima Büttner.

76 "Demek ki Batı Rumeli ağzı olan Murad'ın ağzında Dip Osmanlıca *ö sesinin tıpkı Vidin'de, yani Batı Rumeli ağzlarında olduğu gibi, kısmen ö, kısmen de ü ile gösterildiğine kuşku yok." (Bulgaristan, 144).

ristan: 157). Brendemoen u istim riječima navodi promjenu /ö/ > /o/, što bi značilo da se ova promjena dogodila samo, odnosno tek na Balkanu.

Ovdje je važno primijetiti da Molino uopće nema tu promjenu, a nema je ni Meninski osim u ST *döşek* i *sönmek* (od ovdje navedenih riječi). Stoga se može pomišljati na to da je Büttner u ovom slučaju imao neki treći (narativni?) izvor koji je bio povezaniji s balkanskim govornim turskim, ili ovu pojavu objasniti kao osobinu njegova idiolekta, odnosno kao posljedicu njegove interpretacije ovoga fonema.

2.4.3. Visoki vokali

Kako je već dosad u literaturi mnogo puta rečeno, visoki su vokali mnogo nestabilniji od niskih. Na prvi pogled, pogotovo ako se Büttnerovom turskom pristupi imajući na umu suvremeni turski, čini se da problem distribucije visokih vokala potječe od nemogućnosti prepoznavanja i grafijskog predstavljanja problematičnog vokala /i/ koji je najčešće supstituiran drugim visokim vokalima, a u mnogim transkribiranim tekstovima gotovo i u potpunosti zamijenjen drugim vokalima. Ipak, Büttner ga je poznao, i za njega imao poseban grafem (grafem *y*, po grafijskoj tradiciji koju vjerojatno treba vezati uz Meninskog). U mnogim riječima Büttner je pokazao da ga zna pravilno upotrijebiti što se može dokazati i minimalnim parovima, treba samo pogledati odnos /i/ : /u/ : /ü/ u sljedećim primjerima: *kul*: *kyl* (55); *kyl* (55); *kyl*–*kalem* (75) : *kul*: *kul* (26); *kul* (93); *Issa*–*kulu* (g.v.) (27) : *kül*: *kiül* (10); *kül*–*renki* (g.v.) (53); *kiül* (10), kao i odnos /i/ : /i/ u primjerima: *sik*: *Syk* (31); *syk* (9) : *sik*: *Sik* (69). Stoga se činjenica da se visoki vokali kod Büttnera ipak vrlo često supstituiraju treba tumačiti ne kao nerazlikovanje tih vokala, nego kao odraz razvojne faze u kojoj su se nalazili sufixi s visokim vokalima, onoj fazi koju Lars Johanson u radu “Die westghusische Labialharmonie” naziva “Indifferenz-Stufe”, a za koju je karakterističan neutralni vokal ə⁷⁷ kojega su pisci transkribiranih tekstova prepoznavali na nekoliko načina. Na način sličan Johansonu, Adamović takvo stanje objašnjava vokalom *ë* koji je prethodio razvoju vokalne harmonije u sufixima s visokim vokalom⁷⁸. Obje te teorije kod Büttnera se mogu jasnije primijeniti i šire obrazložiti u dijelu o morfonologiji. U ovom dijelu rada nastojalo se da ostanu samo one riječi u kojima su visoki vokali u prvom slogu, ili one

77 Johanson ga prikazuje velikim naopakim E, znakom kojega program Word ne poznaje, pa će u ovom radu biti zamijenjen navedenim znakom. Nadalje, pojam “Indifferenz-Stufe” Johanson je u jednom radu na engleskom preveo kao “indifference stage” (JOHANSON, Lars: The indifference stage of turkish suffix vocalism, *TDAY*, 1978-79, (1981.); s. 151-156.), no kako nije prevodio i nazive ostalih faza, činilo se prikladnijim tu terminologiju u ovom radu ostaviti u izvornom obliku.

78 Johanson, Lars: Die westghusische Labialharmonie, *Linguistische Beiträge zur Gesamt-türkologie*, Budimpešta, 1991; s. 26-70.; Adamović, Milan: *Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache*, Leiden, 1985.

riječi kod kojih taj vokal nije u prvom slogu, ali kod kojih ni na temelju etimoloških rječnika i literature nije bila moguća pouzdana morfološka raščlamba. U korijenskim morfemima vokal /i/ Büttner bilježi grafemima svih vokala. Budući da je u gotovo svim primjerima navedeni vokal u istom morfemu zapisan na nekoliko načina, u tim se primjerima ne događa fonologizacija, nego se radi o alofonskim varijantama fonema /i/ ([a], [e], [i̇], [i], [o], [ö], [u] i [ü]), o čemu će biti više govora niže.

Za početak treba napomenuti da se kod Büttnera visoki vokali u auslautu ne ostvaruju samo kao /i/; tako je npr. u ST *köprü*, *kuzu*, *kapı*, *ölü*, riječima koje su Némethu poslužile kao indikatori u definiranju granica rumelijskog turskog⁷⁹, kod Büttnera sačuvan labijalni vokal. O riječima turskog porijekla koje završavaju deverbalnim sufiksom ST -i⁴ (< SO -i, -u (Guzev: 37) < STAT -iy (Tietze: 160)) govori se u morfologiji (v. u 3.5.3.), a u ovom dijelu analize zadržane su samo one riječi koje nije bilo moguće morfološki raščlaniti. I te riječi turskog porijekla, i riječi neturskog porijekla u kojima je visoki vokal u auslautu, ne pokazuju tendenciju mijenjanja visokih vokala u /i/, osim u onim pozicijama u kojima finitnom vokalu /i/ prethode sibilanti ili /y/ što je uobičajena pozicija njegove palatalizacije. Štoviše, u odnosu na Meninskog i ST, događa se i promjena /i/ > /i/ u auslautu, u skladu s pravilima vokalne harmonije (nakon /a/, npr. *yabani* > *yabani*, *zati* > *zati*, itd.), a u jednoj riječi i suprotno vokalnoj harmoniji (*gemi* > *gemi*). Zanimljiva je i promjena /i/ > /e/ (*kari* > *kare*), slična kao u sufiksu ST -dir⁴ (v. 2.5.4.).

2.4.4. Visoki neutralni vokali

Vrlo komplicirano stanje i osnovne promjene visokih neutralnih vokala mogu se sažeti u nekoliko sljedećih zaključaka:

- a) Palatalizacija /i/ uz /y/ i sibilante koja je kod Büttnera prilično dosljedna obilježje je i balkanskog i crnomorskog turskog, nastalo pod utjecajem neturskog supstrata. Ne treba zaboraviti da je i Büttner imao vlastiti neturski supstrat koji je mogao djelovati na isti način kao i onaj u dijalektima (npr. *jil* (46), *arschin* (34), *csiplak* (15) i dr.).
- b) Velarizacija fonema /i/ događa se pod utjecajem velara /k/ i /g/, te kao asimilacija prema vokalnoj harmoniji, odnosno kao rezultat njezine *predosljedne* primjene. Promjena je u izvorima i dijalektima rijetka i uglavnom je karakteristična samo za Büttnera (npr. *ghyrmek* (33), *kyra* (123), *Syncsab* (58) i dr.).
- c) Promjena /i/ > /ö/, /o/ uz /k/ također je karakteristika samo Büttnerovog turskog (npr. *kösch* (120), *köskanmak* (19) i dr.).

79 Németh, Gyula: Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine, *TDAY*, 1980-81: s. 113-167.

- d) Na mjestu fonema ST /i/ u riječima stranog porijekla nalaze se i /a/ (rjeđe) i /e/ (češće) (npr. Sahap (57), mekdar (81) i dr.). Ekvivalenti Büttnerovih oblika nemaju potvrdu u balkanskom turskom, ali imaju u anadolskim dijalektima (pokoja i u istočnom Crnomorju). Razloge pojave zato ne treba tražiti kod Büttnera, nego u promjenama koje su te posuđenice prošle prilikom prilagodbe turskom.
- e) Fonemi /a/ i /e/ na mjestu ST /i/, osim u nekoliko riječi u kojima su uvjetovani etimonom, uglavnom se ne javljaju dosljedno nego samo u nekom od spomena, i pokazatelj su neprepoznavanja fonema /i/ (kessaltmak (3), kasmet (7) i dr.).
- f) U odnosu visokih labijalnih i visokih labijalnih vokala stanje je mnogo komplikiranije. Osnovni je zaključak da je u riječima s palatalnom vokalnom osnovom labijalni aspekt vokalne harmonije gotovo jednak onome u ST, dok u riječima s velarnom vokalnom osnovom još nije uspostavljen. Tako se u riječima s palatalnom vokalnom osnovom izvorni labijalni vokal dijelom zadržao samo u *berü, gerü i kendü*. U riječima s velarnom vokalnom osnovom, pored najčešćih izvornih visokih labijalnih vokala, javljaju se još i /ö/ i /i/ (npr. na istoj strani: *altön~altun* (53); *altün* (53) i sl.). Vjerojatno je i tu takvom stanju pridonijelo neprepoznavanje fonema /i/.

2.4.5. Visoki labijalni vokali

Osnovni rezultati analize visokih labijalnih vokala su sljedeći:

- a) Palatalizacija fonema /u/ događa se samo u riječima stranog porijekla; čini se da je glavni razlog tome Büttnerovo *dotjerivanje* tih riječi u skladu s vokalnom harmonijom, pa ih donosi u oblicima kakvih nema u dijalektima (npr. *megtübler* (18), *Süret* (3) i dr.).
- b) Velarizacija fonema /ü/ nije poznata, jednako kao ni velarizacija /ö/, po čemu se Büttner razlikuje od rumelijskog turskog.
- c) Na mjestu ST /u/ nema nelabijalnih visokih vokala (ni u auslautu).
- d) Ni /ü/ se ne supstituira s ostalim visokim vokalima, osim u stranim riječima pod utjecajem /dž/, što je karakteristika samo Büttnerovog turskog (npr. *vicsut* (64) i dr.).
- e) Na mjestu ST /u/ u prvim slogovima i kod Büttnera se javlja /o/, ali manje zastupljeno nego u dijalektima, iako je to prisutno i kod Molina i kod Meninskog (npr. *bogda* (51), *ogramak* (49) i dr.).
- f) U nekoliko riječi kao rezultat otvorenije artikulacije i neuvjetovano etimonom na mjestu ST /ü/ kod Büttnera se nalazi /ö/. Pojava ima potvrdu u dijalektima (npr. *böjümeke* (117), *mörekebe* (31) i dr.).

2.4.6. Stanje protetskih i interkalarnih vokala

Ispadanje protetskih i interkalarnih vokala relativno je često, što je karakteristično za rumelijski turski, npr.:

ilica (Men.: iliĝe, 609): Licsja (15)

işkence (Men.: išk'engĝe, 244): Deghirlek–sghengĝesi (g.v.) (78); Isghengĝe (45)

işkencelemeke? (Men.: išk'engĝelemeke', 244): Sghengĝelemeke~ysghencselemeke (75), i dr.

Umetanje protetskih vokala događa se u riječima koje počinju konsonantima /l/ i /r/, budući da izvorno turska riječ njima ne može počinjati (Čaušević, 1996:36; Brendemoen: 218):

liman (Men.: liman, 4219; iliman, 608): Limandan (abl.)~Ilimandan (abl.) csikmak (1)

limanlık (Men.: limanlyk, 4219; ilimanlyk, 608): Ilimanlık (70); Ilimanlık–hava (120)

rica (Men.: reĝiā, 2283): iriĝa etmek (23); Iriĝa etmek (8)

ryzk (Men.: ryzk, 2305): yrysk (55); yryskün pahasi (g.v.) (4)

Rum (Men.: rüm, vul. urum, 2387): Urum (54)

rüzgar (Men.: rüzig'ār, 2380): ürüskiar (120); ürüskiar (49); yrüskiar (33); yryskiariar etmek (117).

Finalne konsonantske skupine u riječima iz arapskog i perzijskog uglavnom su razbijene interkalarnim vokalom, iako se može primijetiti dvojba u vezi s time je li taj vokal potreban (kao npr. u: haps/hapüs (10)), i još više neodumica oko izbora vokala, što je u skladu s distribucijom visokih vokala u cijelom rječniku. Dodatan problem uz riječi s interkalarnim vokalom predstavljala je i deklinacija, što se vidi po tome što je uz natuknicu *Erlaubnus* na 39. strani imenica stavljena u svim padežima, doduše pogrešno, jer je u dativu i ablativu bez ikakva objašnjenja umetnut i posvojni sufix:

Isin. gen. Isnün. Dat. Isnüne. Acc. Isny. abl. Isnünden.

Zadržavanje vokala tvorbenih morfema registrirano je u sljedeće tri riječi:

deĝnek (Men.: deg'enek', 2113): koltuk–degeneghi (g.v.) (65); deghenek (96); degheneksys (92)

uyku (Men.: ujuku, 556): uiku (87); ujukudan (abl.) (11); ujüküm (posv.) (87); ujku–odasy (g.v.) (87)

yalnuz (Men.: jalyñ-yz, jalün-üz, 5550): Jallynys. Jab jallynys (6).

2.5. Morfonologija

Ova se analiza velikim dijelom oslanja na teoriju koju su postavili Lars Johanson (u članku “Die westghusische Labialharmonie”⁸⁰) i Bernt Brendemoen u svojoj disertaciji (dostupnoj u sažetom obliku, u članku “Labiyal uyumunun gelişmesi üzerine bazı notlar”⁸¹). Na početku dajemo kratak sažetak njihovih zaključaka.

Sufikse s visokim vokalom u staroturkijskom razdoblju tradicionalno se dijeli na tri skupine:

1. sufiksi s nelabijalnim vokalom
2. sufiksi s labijalnim vokalom
3. sufiksi s četverovarijantnom izmjenom vokala.

Budući da nije jasno jesu li vokali iz prve skupine imali stražnju varijantu i jesu li vokali druge skupine doista bili visoki, Johanson za njih koristi simbole {i} odnosno {W}. Jednako tako, budući da su kvaliteta vokala treće skupine kao i način njihove izmjene velikim dijelom nepoznati, Johanson koristi simbol {°}. (Pr.: 1. posvojni sufiks {(s)i}; 2. kauzativni sufiks {tWr}, 3. posvojni sufiks {(°)m}, sufiks pasiva {(°)l}.)

Sufiksi staroanadolijskog turskog dijele se tako u sljedeće skupine:

1. sufikse sa sačuvanim {i}
2. sufikse sa sačuvanim {W}
- 3a. sufikse s labijalnim vokalima i
- 3b. sufikse s nelabijalnim vokalima, koji (i 3a i 3b) potječu od {°}.

Tu se postavlja pitanje kako objasniti da je staroturkijski u trećoj skupini imao četvero-varijantnu izmjenu vokala ({X} = i/i/u/ü), a staroanadolijski je nema. Tradicionalno se pretpostavlja da skupinu 3a treba predstaviti kao {U} = u/ü, a skupinu 3b kao {I} = i/i. Pretpostavlja se da je u staroanadolijskom turskom razvoj prema vokalnoj harmoniji započeo u 14. st. i to labijalizacijom vokala skupine 3b pod utjecajem labijalnih vokala u osnovi. Nakon toga dogodila se delabijalizacija vokala skupina 2 i 3a nakon nelabijalnih vokala osnove. Promjena prema vokalnoj harmoniji u skupini 1 dogodila se posljednja.

Između inicijalne razvojne faze u kojoj je labijalnost odnosno nelabijalnost obilježje sufiksa (tzv. *Relevanz-Stufe*, R-S), i finalne faze u kojoj je labijalnost odnosno nelabijalnost uvjetovana vokalima osnove (tzv. *Angleichungs-Stufe*, A-S), Johanson pretpostavlja prijelaznu fazu, tzv. *Indifferenz-Stufe*, I-S. Za nju je karakteristično istovremeno pojavljivanje varijanti koje predstavljaju starije stanje (*Relevanz-Stufe*)

80 Johanson, Lars: Die westghusische Labialharmonie, *Linguistische Beiträge zur Gesamt-türkologie*, Budimpešta, 1991; s. 26-70.

81 Brendemoen, Bernt: Labiyal uyumunun gelişmesi üzerine bazı notlar, *Türkiyat Mecmuası* 19, 1977-79 (1980); s. 1-19.

i novih, fonološki *indiferentnih* varijanti koje su često fonetski neutralne s obzirom na labijalnost. Takve neutralne varijante Johanson označava posebnim simbolom, ə⁸². Pri tome se podrazumijeva da Indifferenz-Stufe nije inicijalna faza vokalne harmonije, nego preliminarno razdoblje koje joj je prethodilo. I u toj fazi labijalni vokali sufiksa mijenjali su se lakše u nelabijalne nakon nelabijalnih vokala osnove i obratno, pa je vokal sufiksa ostajao duže zaštićen ukoliko mu je u osnovi prethodio istovrsni vokal, ali to nije isto što i aktivna labijalna harmonija koja se razvila tek kasnije.

Neutralni vokal ne treba promatrati kao rani produkt labijalne harmonije, nego kao vokal razdoblja koje je prethodilo Angleichungs-Stufe. Za očekivati je da se u Indifferenz-Stufe ne javljaju istovremeno asimilirani i neasimilirani oblici (s obzirom na labijalnu harmoniju), nego se javljaju:

1. sufiksi koji sadrže labijalne odnosno nelabijalne vokale (u skladu s njihovom raspodjelom u R-S) te neutralne vokale, ili
2. sufiksi koji sadrže neutralne vokale i vokale prilagođene vokalnoj harmoniji (u skladu s A-S).

Idealan tekst na koji bi se mogla primijeniti ova teorija bio bi onaj za koji se pouzdano zna da predstavlja jezik određenoga vremena, i to kraćeg perioda. Budući da Büttnerov turski nije samo turski onih godina u kojima je pisao Rječnik, nego i jezik jednog dužeg perioda koji mu je prethodio i u kojemu su napisani udžbenici i rječnici po kojima je Büttner učio, kod njega je teško ustanoviti jasne granice, ali se mogu utvrditi osnovne karakteristike.

Kako je rečeno, sufiksi sve tri skupine u svome su razvoju prošli kroz spomenuto međurazdoblje, i to ne svi u isto vrijeme. Skupina 1 je najkonzervativnija, a zatim gornjim redom idu sve naprednije: skupina 3b prva je dostigla stupanj vokalne harmonije kakva postoji u suvremenom turskom.

2.5.1. Osnovna morfonološka obilježja Büttnerovog rječnika

U Büttnerovom Rječniku palatovelarni aspekt vokalne harmonije gotovo u potpunosti odgovara stanju u ST, a labijalni aspekt uglavnom pokazuje obilježja I-S, s naginjanjem prema A-S ili R-S.

Po nekoliko osnovnih obilježja, Büttner se razlikuje od zapadnorumelijskog turskog:

- a) visoki vokali u auslautu ne ostvaruju se samo kao /i/
- b) E-sufiksi imaju obje varijante
- c) posvojni sufiks 3. lica nema samo palatalnu varijantu; u skladu s tim, kod pluralnog i padežnih sufiksa nije zastupljenija palatalna varijanta

82 Johansonov originalni znak je veliko naopako E, koje u programu Word nije moguće koristiti.

d) nema promjene /i/ > /i/ u zatvorenim i ne-zadnjim slogovima.

Jednako tako, prevladavajuću jednovarijantnost nekih od sufiksa ne mora se objašnjavati kao vezu sa zapadnorumelijskim, nego je ona uvjetovana razvojnom fazom u kojoj se sufiks nalazio (prema gore navedenim kriterijima).

Kako je rečeno, prema Johansonu i Brendemoenu, za I-S karakteristična je pojava glasa ə, vokala koji je s obzirom na labijalnost fonetski indiferentan. Isti taj glas Adamović je označio grafemom *ë*, te ga opisao kao vokal čija se artikulacija nalazi u *trokutu* između /i/, /e/ i /i/ (Konjugationsg.: 323). Kao i u drugim transkribiranim tekstovima, i kod Büttnera je taj vokal najčešće bio predstavljen grafemima *ï* i *ü*. To se npr. potvrđuje i time što se u I-sufiksima pored očekivanog izvornog *i*, kao prevladavajući grafemi vokala pojavljuju i *ü* i *ï*. Istovremeno, u toj skupini ni u jednom sufiksu nije prevladala varijanta *u* (v. niže tablicu I-sufiksa). Jednako tako, kod U-sufiksa su prevladale *ü*- i *ï*-varijante (u jedinom sufiksu koji se pojavljuje s prevladavajućom *i*-varijantom, to je uvjetovano blizinom sibilanta). Pored navedena dva prevladavajuća grafema, /*ë*/ je predstavljen i grafemima *u*, *e* i *i*. Da je svim tim grafemima bio predstavljen fonem /*ë*/, odnosno njegove alomorfne varijante, pokazuje i analiza onih primjera u kojima I- i U-sufiksima slijede dvovarijantni E-sufiksi: neovisno o tome kojim je grafemom zapisivao vokal I- ili U-sufiksa, Büttner je E-sufikse dodavao gotovo u potpunosti u skladu s pravilima vokalne harmonije kakva je prisutna u ST (npr. ortalükda (lok.) (97), csepünde (posv., lok.) (100), baschina (posv., dat.) (39), ghösine (posv., dat.) (95) i dr.).

Jasno je da navedeni i njima slični primjeri prvenstveno pokazuju stabilnost palatovelarnog aspekta vokalne harmonije, koji je ionako uvijek bio postojan. Međutim, oni upućuju i na to da je s obzirom na stabilnu palatovelarnu harmoniju Büttner grafeme vokala u sufiksima, npr. grafem *ü* (prema gore navedenom primjeru), morao različito čitati u riječima s palatalskom odnosno velarnom vokalnom osnovom. U tome je sigurno veliku ulogu imalo učenje putem slušanja.

2.5.2. Tablični prikaz stanja I- i U-sufiksa

Morfemi su svrstani u tablicu prema onom alomorfu koji je najbrojniji. No, to u nekoliko slučajeva nije pravi pokazatelj stanja: uz takve morfeme stavljena je zvjezdica, a ispod tablice se nalazi objašnjenje⁸³.

83 U tablice su uvršteni samo oni sufiksi koji se javljaju više od 5 puta.

I-sufiksi:

ï	i	u	ü
{(y)I}	{CI}		{IIK}
{sIn}(predikat.)	{(s)I}		{(I)n}(refleks.)
{DI}	{(I)š}		{(I)n}(deverb.im.s.)
	*{(I)I}		
	{mIš}		
	{(y)Iš}		
	{(y)IC}		

*Sufiks pasiva ({(I)I}) nalazi se u skupini "i" jer se veći broj alomorfa /il/ pojavio zbog glagola ST *açıl-* i *bayıl-*, u kojima su na vokal utjecali /č/ odnosno /y/. Inače ima tipična obilježja I-S, sa 62 neutralne i 57 labijalnih varijanti.

Tablica s I-sufiksima pokazuje da je njihovo stanje arhaičnije nego stanje U-sufiksa. Osnovna karakteristika mu je prijelaz iz R-S u I-S. Očigledan je konzervirajući utjecaj sibilanata kod sufiksa svrstanih pod "i". Vokali sufiksa koji prema Johansonu pripadaju skupini I koja je najkonzervativnija (to su: {CI}, {(s)I}, {mIš}, {(y)I}, {DI}) ostali su nela-bijalni (bilo kao *i-* ili kao *ï*-varijante), dok su vokali sufiksa skupine 3b (koja je prema Johansonu prva dostigla stupanj vokalne harmonije kakav je u ST) ili u *ü*-varijanti ({IIK}, {(I)n}), ili, unatoč prevladavajućem *i*, sadrže jasna obilježja I-S ({(I)I}). Kod reciprocitativnog sufiksa koji kao infiks također pripada skupini 3b presudio je utjecaj sibilanta.

U-sufiksi:

ï	i	u	ü
{IU}	{CUK}	***{Ur}(prezent)	{(U)m}(posv.)
{sUz}	*{Ur}(fakt.)	{DUm}	{(U)n}
{sUn}(imp.)	**{Uk}(deverb.im.s.)	{U}(deverb.im.s.)	{(n)Un}
{DUr}(kopula)			{DUr}(fakt.)
			{DU _n }
			{(U)m}(predik.)
			{GU _n }
			{Um}(deverb.im.s.)

* Distribucija alomorfa faktitivnog sufiksa {Ur} gotovo u potpunosti odgovara stanju u ST (/ü/ se 4x nalazi nakon /i/, a /i/ 2x nakon /a/), ali se u ovoj skupini našao jer su među glagolima najbrojniji oni prema kojima bi i u ST morala prevladati *i*-varijanta. Inače bi, s obzirom na rečeno, bilo ispravnije smjestiti ga u stupac *ü*.

** Deverbalni sufiks za tvorbu imenica {Uk} nalazi se u stupcu *i* jer su među riječima koje su njime tvorene velik broj pojava imale one čija osnova završava sa /č/ ili /š/ (npr. *açık*, *açıklık*, *karişık* i dr.). Pravo mjesto ovoga sufiksa bilo bi u stupcu *ü*.

*** Sufiks prezenta {Ur} slučajno se našao u skupini po kojoj ga se može okvalificirati kao arhaičan (jer je veći broj glagola zbog kojih bi i u ST prevladala ta varijanta), a pravo stanje vokala toga sufiksa pokazuje gotovo u potpunosti razvijenu vokalnu harmoniju.

Tablica U-sufiksa pokazuje da su gotovo svi sufixi u fazi ranog prijelaza iz I-S u A-S. Za I-S je karakteristično prevladavanje i- i ü-varijanti (neki sufixi imaju i *e*-varijantu), a za A-S jasni znakovi vokalne harmonije s relativno pravilnom raspodjelom svih varijanti. Tako se stanje i I- i U-sufiksa uklapa u opisanu teoriju prema kojoj su I-sufiksi vokalnu harmoniju dostigli nakon U-sufiksa.

Kako je već rečeno, Büttnerov turski nije pogodan izvor za ovakvu analizu jer se ne može procijeniti koliko su na njegu utjecali izvori preko kojih je jezik učio. Ipak, i kod njega se mogu utvrditi osnovna obilježja. Jedno od važnijih jest da, s obzirom na stanje koje pokazuju tablice, morfonološka obilježja Büttnerovog rječnika ne daju razloga da ga se povezuje sa zapadnorumelijskim turskim. U tekstovima koji jasno pripadaju zapadnorumelijskom turskom, ta su obilježja dokumentirana već gotovo stoljeće prije Büttnerovog rječnika (npr. kod Illésházya). I Molinov turski ima mnogo više obilježja zapadnorumelijskog (što se može sigurno vidjeti samo prema njegovoj gramatici (Adamović, 1974), budući da za rječnik nije napravljena analiza). Stoga se mora pretpostaviti da se Büttnerov turski razvijao prema četverovarijantnoj vokalnoj harmoniji. Tako se, jednako kao i kod vokala, može utvrditi da je njegov turski bliži istanbulskoj varijanti, a da se obilježja zapadnorumelijskog turskog javljaju samo u tragovima.

Ipak, u odnosu na istanbulski turski toga vremena, njegov je jezik zasigurno arhaičniji. Vrlo je vjerojatno da su morfonološka obilježja formirana na temelju Meninskijeve gramatike. Holdermannova gramatika je u odnosu na Meninskog novija (objavljena je 1730.), ali su u njoj paradigme pisane samo s jednom varijantom, što je A. Menz protumačila time da je Holdermann nastojao “pojednostaviti” učenje jezika (Menz, 2002: 298). I prema grafiji se vidi da je Büttner Holdermanna malo koristio. Budući da se Büttner, kako je rečeno, i od Molina razlikuje, jedino Meninski ostaje kao siguran izvor preko kojega je mogao učiti. No, i tu se Büttnerov jezik mora promatrati kao osuvremenjena *interpretacija* Meninskog, a ne kao potpuno dosljedna primjena ondje navedenih pravila.

Niže slijedi cijela analiza na temelju koje se došlo do navedenih podataka. Po uzoru na Hazaia, primijenjena je metoda brojanja varijanti. Jednako tako, po uzoru na Hazaia primijenjena je i tradicionalna podjela SO sufixa na I-, U- i E-sufikse kakvu je primijenio i Guzev; na slične popise nailazi se i kod drugih autora (npr. Brendemoen, 1980; Adamović, 1972-3) pa je Hazaieva podjela, ukoliko je to bilo potrebno, dopunjena prema njihovim podacima⁸⁴.

84 Hazaieva je podjela s obzirom na Johansona i Brendemoena upitna samo po tome što je Hazai mislio da je takva vokalna harmonija rezultat pravilnog i jednoobraznog razvoja koji je tekao od STAT: “Die der Angleichung unterlegenen Morpheme können wir, wenn wir den Stand, der sich aus den ältesten Denkmälern ergibt, als historischen Ausgangspunkt nehmen, in drei Klassen einteilen“ (Hazai: 365).

2.5.3. Morfemi klase I

a. Denominalni sufiks {IIK}: /lik/, /lik/, /luk/, /lük/

Hazai ovaj sufiks svrstava u grupu I-sufiksa, jednako kao i Adamović, (Adamović, 1972-73: 282), a prema Guzevu sufiks je u SO bio i labijalan i neutralan: *-lik*, *-luk* (Guzev: 35). Brendemoen to objašnjava na sljedeći način: “(..) isim eki *-IIK*, neden > *-IUK* değil, *-IIK* olarak kaldığı bilinmemektedir. Bunun bir sebebi, genellikle *isim* türeten *-IIK* morfemi ile hemen hemen eşsesli sıfat eki *-LXG* (> *-IUG*) arasında daha belli ayırım yaratmak istenmesinden olabilir. Fakat göreceğimiz gibi, *-IIK* ekinin Eski Anadolu Türkçesinde ve Orta Osmanlıcada hangi uyum grubuna âid olduğu kesin değildir.” (Brendemoen, 1980: 225).

U ostalim transkribiranim tekstovima stanje vokala ovoga sufiksa je raznorodno: kod Argentija je prisutna netransparentna distribucija (Argenti: 119), kod Hars. prevladavaju neutralne varijante, a kod Ill. i u Crnomorju labijalne (Németh: 82, Brendemoen: 113). Kod Molina je, pak, već jasno četverovarijantan (u skladu s njegovom grafijom: /u/=u, /ü/=u, /i/=i, /i/=i, u) (Adamović, 1974: 44). Kod Büttnera se četverovarijantnost samo naslućuje i nije jasno bi li se ovakvo stanje razvilo u četverovarijantnost, ili u jednovarijantnost svojstvenu za zapadnorumelijski turski. Na nesigurnost oko izbora vokala Büttner je na jednom mjestu i sam uputio (i to u poziciji očekivanog /i/ koji obično nije problematičan): *Telbizlük/Telbizlik* (21).

Distribucija visokih vokala ovoga sufiksa u odnosu na vokal koji im prethodi je sljedeća⁸⁵:

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-lik	4		1		1				6
-lik	19	3			46	40			108
-luk	5	3	9	33	1	2	1		54
-lük	79	22	3		20	35	2	19	180

b. Denominalni sufiks {CI}: /ci/, /ci/, /cu/, /cü/

Kod Hars. sufiks ima isključivo neutralne varijante, a jednako je tako i u Crnomorju. Kod Büttnera neutralne varijante prevladavaju, ali se vidi i pravilan razvoj prema četverovarijantnosti, suprotan zapadnorumelijskom turskom.

85 U svakoj su tablici u gornjem redu vokali koji prethode sufiksu, a u lijevom stupcu varijante sufiksa zastupljene kod Büttnera.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-cï	7							1	8
-ci	36		1		7	13		1	58
-cu			5	5					10
-cü							1	1	2

c. Posvojni sufiks 3.l.sg. {(s)I}: /sï/, /si/, /su/, /sü/

U Crnomorju je nelabijalan, a kod Hars. ima svega nekoliko labijalnih primjera.

Ne može se reći da je na vokal utjecala blizina vokala osnove odnosno da je razvoj prema vokalnoj harmoniji uočljiviji kod vokala bližih osnovi kako sugerira Johanson (Johanson: 40): u nekim riječima koje u osnovi imaju labijalni vokal, sufiks i dalje ima vokal {i}, neovisno o poziciji, npr. *ghösi* (67), *ghösine* (posv., dat.) (95). U drugim transkribiranim tekstovima ima jasnih primjera takve asimilacije, npr: *yuzi* – *yuzuni* (Németh: 52). Može se dakle zaključiti da {(s)I} pokazuje tek prve znakove I-S. Određen broj labijaliziranih sufiksa ide uz postpozicije ön (3x) i üst (11x), jednako kao i kod Harsányja; tu se može pretpostaviti utjecaj neke od korištenih gramatika.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-(s)ï	23	1		4	3	1	1	2	34
-(s)i	31	5	3	3	37	29	3	6	117
-(s)u	1			2					3
-(s)ü	5			1		2	4	14	26

d. Akuzativni sufiks {(y)I}: /(y)ï/, /(y)i/, /(y)u/, /(y)ü/

I kod Hars. i u Crnomorju sufiks je isključivo neutralan. Kod Büttnera ovaj je sufiks nešto očitiji primjer prijelaza iz R-S u I-S: velik broj ï-varijanata vjerojatno predstavlja /ə/. Kod Argentija sufiks je isključivo nelabijalan (Argenti: 120), a kod Büttnera se vide tragovi razvoja prema četverovarijantosti.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-(y)ï	49	4	2	9	15	1	1	4	94
-(y)i	5	5			18	51	1	3	83
-(y)u				9				1	10
-(y)ü							2	3	5

e. Faktitivni sufiks {(I)D}: /it/, /ut/, /üt/

Zbog blizine vokala osnove, sufiksi glagolskih likova (ST {-Xt}, {-Xl}, {-Xn}, {-Xš}) koji se pojavljuju neposredno nakon morfema osnove među prvim su sufiksima u kojima se dogodila promjena prema labijalnoj harmoniji (Brendemoen: 142). Osim važnosti pozicije, za njihov razvoj prema labijalnoj harmoniji važna je i činjenica da su oni već i u staroturkijskom razdoblju bili podvrgnuti nekoj vrsti asimilacije prema vokalnoj harmoniji (Johanson: 50-51), ali su u SO razdoblju postali sufiksi {I}-klase (Doerfer, 1985: 22, 25-30).

Svaki put kad se kod Büttnera vokali ovih sufiksa pojave u poziciji koja ne odgovara pravilima vokalne harmonije, treba ih tumačiti kao {ə}, jednako kao i pojavu [e]. Preostali primjeri, u skladu s četverovarijantnom promjenom vokala, svjedoče o prijelazu iz I- u A-S, što je zajedničko obilježje sva četiri sufiksa gl. lika (ostale v. niže).

Kod Hars. faktitivni sufiks ima isključivo nelabijalnu varijantu, pa se može zaključiti da se kod Büttnera nalazi u naprednijoj fazi.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-it	1								1
-ut			2						2
-üt								1	1

f. Reciprocitativni sufiks {(I)š}: /iš/, /uš/, /üş/

Velarna varijanta {i} izostala je zbog utjecaja /š/, a labijalni aspekt vokalne harmonije tek se uspostavlja, što se vidi po malom broju labijalnih varijanata.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-iš	11	2			18	3			34
-uš			3	2					5
-üş							6	3	9

g. Refleksivni sufiks {(I)n}: /in/, /in/, /un/, /ün/

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-in	2								2
-in	1				3	3			7
-un	1		10	4					15
-ün	7				2		5	8	22
-en						2			2

h. Sufiks pasiva {(I)l}: /il/, /il/, /ul/, /ül/

Kod Hars. u potpunosti poštuje vokalnu harmoniju; kod Büttnera pak prevladava varijanta /il/, a sve četiri varijante nisu pravilno raspoređene, što je jedno od glavnih obilježja I-S.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-il	7	8			3	1			19
-il	20	1			18	4			43
-ul	5		14	16					35
-ül	6	2					9	5	22

i. Sufiks perfekta na –miš, {mIš}: /miš/, /muš/

Ovaj sufiks prema Johansonu pripada skupini 1 (uz sufikse –ci, di, (s)i i dr.), u kojoj se prijelaz na četverovarijantnost dogodila kasno te u 17. st. još uvijek jasno pokazuje znakove R- i I-S (Johanson: 38). I velarne varijante ovih vokala kasno su se obrazovale: u Meninskijevom rječniku, koji predstavlja službeni i konzervativniji jezik, prevladavaju palatalne forme, npr. *donanmiš* (s. 2192), *unudulmiš* (551), *ujukuği* (557), *odunği* itd. U transkribiranim tekstovima iz 17. st. ponegdje se nailazi i na labijalne varijante. Zbog prisutnosti sibilanta /š/, kod Büttnera sufiks je gotovo u potpunosti sačuvao samo {i} varijantu. Labijalna varijanta javlja se kod Büttnera dijelom leksikalizirano, u 6 primjera uz glagol *olmak*.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-miš	11	3	4	5	3	6	1	2	35
-muš			8						8

j. Sufiks participia {mIš}: /miš/, /miš/, /muš/, /müš/

Jednako kao i kod perfekta na –miš, sufiks je ostao sačuvan u arhaičnoj fazi, iako nešto naprednijoj nego kod perfekta. Kod Hars. ni u ovom slučaju nema nijednu labijalnu varijantu.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-miš	1								1
-miš	21	2	2	1	10	6	1	5	48
-muš			5	11					16
-müš								2	2

k. Gerund {(y)Ince}: /indže/

Sufiks se javlja u samo dva primjera po kojima se može s rezervom reći da je imao jedino palatalnu varijantu: *acsincsedek* (*ger.*) (19); *ülmeingedek* (*ger.+dek*) (111).

l. Sufiks glagolske imenice {(y)Iš}: /(y)iš/, /(y)uš/, /(y)üş/

U Crnomorju sufiks ima samo neutralnu varijantu. Kod Büttnera, opet zbog sibilanta /š/, vokal se nijednom ne javlja s obilježjima velaran-neutralan.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-(y)iš	3	1			8	2			14
-(y)uš			6						6
-(y)üş							2	7	9

m. Deverbalni sufiks {(y)IcI}: /(y)ïci/, /(y)icï/, /(y)ici/, /(y)eci/, /(y)üci/, /(y)ucu/, /(y)ücü/

Na arhaičnost vokala drugog sloga utjecao je /dž/, a vokal prvoga sloga podložniji je promjeni zbog blizine vokala osnove.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-(y)ïci	6								6
-(y)icï					1	1			2
-(y)ici	14	1	1		12	8			36
-(y)eci					1	1			2
-(y)üci	1								1
-(y)ucu			2	6					8
-(y)ücü							1	5	6

n. Predikativni sufiks 2.l.sg. {sIn}: /sîn/

Kod Hars. nema labijalnu varijantu, a u Crnomorju prevladava varijanta {sUn}. Kod Ill. i Georgievitsa je također labijalan (Németh: 104-105; Heffening: 83). Büttnerovo {sîn} treba tumačiti kao {ə}, po čemu se ovaj sufiks zasigurno nalazi u I-S.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-sîn	1			1	5	3			10

o. Upitna partikula {mI}: /mī/, /mi/

Budući da se javlja vrlo rijetko (jer Büttnerov turski dopušta da se pitanje postavi i bez korištenja ove partikule), prema ovih nekoliko primjera može se zaključiti da je bila isključivo neutralna, jednako kao i kod Hars.

	a	ī	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
mī						1			1
mi		1		1		1			3

p. Deverbalni sufiks za tvorbu imena {(I)n}: /ün/

Prema Guzevu, sufiks glasi samo -n, (u *yakın, ekin, bütün*, s. 38). Hazai uz ovaj sufiks navodi *uzun, ekin* i *yakın*, ali upozorava da etimologija nije sigurna. No, kod Erdala se potvrđuje sufiks -Xn (Erdal, 1991: 301-8), uz koji su navedene i sve riječi koje su uzete kao primjer kod Büttnera: *biçin, bütün, düğün, gelin, kalın, tütün, yakın, yarın*. Stanje u tablici pokazuje i postojanje /ə/ i razvoj prema četverovarijantnosti.

	a	ī	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-in					2	2			4
-un	2			3					5
-ün	10							14	24

r. Sufiks perfekta 3.l.Sg. {DI}: /Dī/, /Di/, /Du/

Sufiks pripada 1. skupini, koja je sve do 17. st. zadržala neutralnu i pretežno velarnu varijantu. I u transkribiranim tekstovima iz 17. st. i u crnomorskim dijalektima prevladava ta varijanta. Kod Büttnera je taj sufiks tek na prijelazu iz R- u I-S.

	a	ī	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-dī	12		7	2	4	2		3	30
-di	5	3	1	2	6	4	1	1	23
-du			1	6					7

s. Sufiks perfekta 3.l.pl. {DIIEr}

Kod Büttnera se nalazi u nekoliko primjera koje je teško objediniti. Drugi morfem sufiksa samo u jednom slučaju ima velarnu varijantu, dok se vokal prvog morfema mijenja u potpunosti u skladu s pravilima vokalne harmonije. To je još jedan dokaz da su vokali sufiksa svoja obilježja iz R-S lakše gubili u nefinitnoj poziciji.

Primjeri u kojima se javlja su: *asdylar ise* (*perf.*, *kond.*) (108); *basdylar* (*perf.*) (105); *bulunduler* (*perf.*) (13); *csikediler* (*perf.*) (125); *döktüler* (*perf.*) (107); *döküldüler* (*perf.*) (105); *düsürdüler* (*perf.*) (107); *etdiler* (*perf.*) (50); *jakalatylar* (*perf.*) (42).

2.5.4. Morfemi klase U

a. Denominalni sufiks {IU}: /li/, /li/, /lu/, /lü/

U SO sufiks je imao isključivo labijalnu varijantu, a u transkribiranim tekstovima delabijalizacija se javlja već kod onih najstarijih (npr. kod Argentija i Molina). Tek krajem 18. st. sufiks pokazuje prve naznake A-S. Dok je kod Hars. već 90 % delabijaliziran, kod Meninskog, s obzirom na arhaičnija obilježja njegova jezika, još uvijek prevladavaju labijalne varijante. Delabijalizacija kod Hars. je stadij koji je prethodio uspostavljanju vokalne harmonije. I u Preindlovoj gramatici još se nailazi na konzervativne oblike kao što je *keremlu* ili *kouvetlu*, iako se njih već može smatrati zastarjelima (Johanson: 56). Jednako kao i kod Hars., i kod Büttnera se prevladavajuća varijanta ({i}) treba tumačiti kao neutralni vokal {ə}.

	a	ı	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-li	33	5		1	31	7		3	80
-li	13 ⁸⁶	7		1	12	5	1	3	42
-lu	1		6	18					25
-lü	1						3	7	11

b. Denominalni sufiks {sUZ}: /süz/, /süz/, /süz/, /süz/

U transkribiranim tekstovima i rječnicima 17. st. prevladava varijanta s neutralnim vokalom {ə}. Kod Büttnera je stanje jednako, a prisutnost sufiksa s ostalim visokim vokalima, s obzirom na to da se pojavljuju u skladu s vokalnom harmonijom, pokazuje da se ovaj sufiks nalazio na prijelazu iz I- u A-S. Ovakvo stanje vjerojatno ne bi dovelo do jednovarijantnosti kakva je svojstvena zapadnorumeljskom turskom.

	a	ı	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-süz	22	14	6		22	1		2	76
-süz					1	1			2
-süz				1					1
-süz							2	4	6

86 Od toga 8 puta u *osmanli*, pod utjecajem europskih jezika.

c. Deminutivni sufiks {CUK}: /cik/, /cik/

Ovaj se sufiks ubraja među sufikse koji završavaju na {-Uk} koji su prema Brendemoenu u Crnomorju bili izrazito stabilni. Na Balkanu stanje nije takvo: kod Hars. nema labijalnih varijanata. Nema ih ni kod Büttnera, s tim da je zbog /dž/ vokala sufiksa gotovo u svim slučajevima palatalan.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-cik	1								1
-cik	5	1			2	4	1		13

d. Posvojni sufiks 1.l.sg. {(U)m}: /im/, /im/, /um/, /üm/

Kod Hars. prevladavaju labijalne varijante jednako kao i kod Büttnera. U crnomorskim dijalektima vokal sufiksa također je labijalan ({Um}), ali uz vokal posvojnog sufiksa 2. l. sg. pripada skupini koja pokazuje najveća odstupanja, pogotovo u poziciji kad mu prethodi nelabijalni vokal (Brendemoen: 114).

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-im	1				1	2			4
-im	3			1	3	5			12
-um	3		2	3					8
-üm	4		1		3	2	3	7	20

e. Posvojni sufiks 2.l.sg. {(U)n}: /in/, /in/, /un/, /ün/

Prevladava labijalna varijanta vokala, a distribucija alomorfničkih varijanata pokazuje razvojnju fazu sličnu onoj u kojoj je i posvojni sufiks 1.l.sg.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-in	4				2				6
-in	1		2		3	1			7
-un	3		1						4
-ün	1				1	2	1	4	9

f. Posvojni suf. 1.l. pl. {(U)m}+{Uz}

Kod Büttnera ovaj se sufiks javlja samo dva puta: *janümsda* (posv., lok.) (22); *mura-dumusy* (posv., ak.) (121).

Prema Johansonu, kod sufiksa 1. i 2. l. pl. izvorno labijalni vokali su reducirani i, posebno nakon neutralnih vokala osnove, tako nejasno artikulirani, da u pismu redovito nisu jasno registrirani. Stoga u oba sloga tih sufiksa treba računati na neutralni vokal, koji se u većini transkribiranih tekstova nerijetko bilježi samo u jednom od dva sloga (Johanson: 54-5).

g. Posvojni sufiks 2.l.pl. $\{(U)n\} + \{(U)z\}$: /inuz/, /ünüz/, /nüz/, /nüz/

Kao i kod sufiksa 1. l. pl., i u ovom sufiksu vokali su nejasno artikulirani, a u njihovu rasporedu, s obzirom na vokale osnove, nije moguće ustanoviti nikakvo pravilo.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-inuz				1	3				4
-ünüz								2	2
-nüz						1			1
-nüz					1				1

h. Genitivni sufiks $\{(n)Un\}$: /(n)in/, /(n)in/, /(n)un/, /(n)ün/

Sufiks je labijalan i u Crnomorju, i kod Hars., Ill. te Georgievitsa.

Büttnerovo {ü} treba tumačiti kao {ə}, odnosno odraz I-S.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-(n)in					2	1			3
-(n)un	11		2	6	2	2	1	1	25
-(n)ün	28	1			13	8	1	5	56

i. Faktitivni sufiks $\{Ur\}$: /(i)r/, /ir/, /ur/, /ür/

U crnomorskim dijalektima sufiks ima prevladavajuću varijantu $\{Ur\}$, a kod Hars. i Büttnera pokazuje da se nalazi na prijelazu iz I- u A-S. Büttner neke od oblika vjerojatno koristi leksikalizirano (tako se npr. ST *bitirmek* u rječniku javlja isključivo kao *bitürmek*.)

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-(i)r	2								2
-ir	2				8	7			17
-ur			6	2					8
-ür						4		9	13

j. Faktitivni sufiks {DUr}: /Dür/, /Dir/, /Dur/, /Dür/, /Der/

Sufiks se nalazi u I-S, a vokal alomorfa /Der/ (kod Hars. varijanta /dör/) odraz je neutralnog vokala /ə/ (isto i u Adamović, 1975: 232; Lubenau: 26). I u ovom se slučaju neki od oblika javljaju leksikalizirano (npr. *getürmek*). U crnomorskim dijalektima prevladava varijanta {DUr}.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-dir	15	2				1			18
-dir	9				12	9	1		31
-dur			3	6	1				1
-dür	9	1	1	1	10	15	10	4	51
-der	1				1	2	2		6

k. Necesitativni sufiks {mElU}

U Büttnerovom rječniku necesitativ je upotrijebljen samo jednom: *almamalydür*. Kod Hars. prevladava varijanta /meli/. Vokal drugog sloga u oba je slučaja izgubio izvornu labijalnost.

l. Sufiks prezenta {Ur}: /ir/, /ir/, /ur/, /ür/, /er/

U crnomorskim dijalektima taj se sufiks smatra jednim od konzervativnijih ({Ur}), a kod Büttnera i Hars. nalazi se na prijelazu iz I- u A-S, čemu je dokaz i alomorf /er/.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-ir	2	1							3
-ir	3				3	3			9
-ur			3	9		1			13
-ür								4	4
-er					1	3			4

m. Sufiks participa {DUK}: /dik/, /duk/, /dük/

Kod Büttnera se ovaj sufiks javlja samo 5 puta pa je teško donijeti bilo kakav zaključak. Prema Brendemoenu, svi sufiksi koji završavaju na {-Uk} u Crnomorju su bili izrazito stabilni (Brendemoen: 126). Kod Hars. pak prevladavaju neutralne varijante.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-dik						1			1
-duk	1			1					2
-dük	1							1	2

U gerundima se kod Büttnera javlja samo 2 puta: *ghitükces* (48); *ghördükce* (122).

n. Sufiks gerunda {(y)Üp}: /up/, /üp/

Kod Büttnera se javlja samo dva puta, oba puta labijalno: *birlik olup* (36); *kapäüp* (109).

Johanson pretpostavlja da je labijalni konsonant imao konzervirajući učinak pa je ovaj sufiks jedan od arhaičnih sufiksa skupine 3.a. (Johanson: 49-51).

o. Sufiks perfekta 1.l.Sg. {DUM}: /dim/, /dum/, /düm/

Sufiks pripada najkonzervativnijim sufiksima treće skupine. U starijim transkribiranim tekstovima nosi obilježja najranijih perioda R-S (Johanson: 52). Jednako je i kod Büttnera.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-dim					1				1
-dum	1	1	1	4	3	3		1	14
-düm	1				3	3	1	1	9

p. Sufiks perfekta 2.l.Sg. {DUn}: /dun/, /dün/

Skupa sa sufiksom 1.l.sg. perfekta, sufiks pripada izrazito arhaičnima; tako se kod Büttnera ne javlja ni jedna neutralna varijanta.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-dun			1	2	1				4
-dün	1				3			1	5

r. Predikativni sufiks 1.l.sg. {(U)m}: /im/, /um/, /üm/

Kod Hars. sufiks, osim uz perfekt na –miš, ima isključivo labijalne varijante, jednako kao i u crnomorskim dijalektima. Kod Büttnera se pak uočava prijelaz ka vokalnoj harmoniji.

Uz prezent na –r sufiks ima sljedeće varijante:

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-im					3	1			4
-um				1		1			2
-üm	1	2							3

Uz perfekt na –miš samo u: *boschamischim* (34), *olmischim* (38).

s. Imperativ 3.l.sg. {sUn}: /sın/, /sun/, /sün/

Izvorno labijalni sufiks kod Büttnera je očigledno u I-S. Kod Hars. ima samo neutralne varijante.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-sın	4				8				12
-sun	1			1					2
-sün					2				2

š. Optativ 1.l.pl. {lUm}: /lum/, /lüm/

U crnomorskim dijalektima oblik ovog sufiksa je {lUm}. Kod Büttnera se javlja samo 4 puta, sa sačuvanim labijalnim vokalom: *eilenelüm* (opt.) (122); *gheselüm* (opt.) (122); *ghitelüm* (opt.) (122); *ghürelum* (opt.) (65).

t. Predikativni sufiks 2.l.pl. {sInUz}

Prisutan je samo u dvije riječi, uz prezent na -r: *csallersynus* (g.z.) (15); *tökülürsynüs* (g.z.) (105).

u. Imperativ 2.l.pl. {(U)nUz}

Također je zastupljen u samo dva primjera, uz labijalne vokale u osnovi, pa nije moguće bilo što zaključiti: *puirun* (imp.) (111); *pujurynys* (imp.) (111).

v. Kopula {DUr}: /d (i)r/, /der/, /dur/, /dür/

Kopula 3. l. sg. čiji vokal nije identičan s morfofonemom {W} nego se povezuje s izvornim oblikom [durur] vrlo je kasno prešla na {X} varijantu. U Crnomorju prevladava varijanta {dur}.

Velikim je dijelom u neutralnoj fazi. Neutralni vokal nalazi se i nakon labijalnih vokala osnove. Kod Hars. je još gotovo u potpunosti labijalan. Büttner se tu kronološki nastavlja, te ovu kopulu dokumentira u I-S, za što je dokaz i e-varijanta.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
-d (i)r	18	3	7	6	13	16		2	65
-der					1	3		1	5
-dur	5		3	1	1	1			10
-dür	1				4	3			8

w. Deverbalni sufiks za tvorbu imenica {GU}: /Gi/, /Gi/, /Gu/, /Gü/

Kod Büttnera se javlja u sljedećim natuknicama⁸⁷: ST *burgu, çizgi, içkici, saygısızlık, sevgili, uyku, vergi*.

Staroturkijski etimoni nekih od navedenih riječi prema Clausonu su: *boryuy* (361), *içgü* (26), *sewgü* (787), *bé:rgü* (362), a kod Molina su nađene sljedeće: *buryu, sevgüli, uyku, vergi*.

Prema Clausonu i A. von Gabain sufiks je imao samo labijalnu varijantu (Gabain: 52), a prema M. Erdalu samo neutralnu (Erdal, 1991: 320-323). Prema Guzevu, u SO bio je labijalan (Guzev: 37). U starijim razdobljima nakon sonanata (/n/, /r/) imao je isključivo bezvučnu varijantu.

Kod Büttnera je gotovo u potpunosti u A-S, s uspostavljenom vokalnom harmonijom.

	a	ı	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
Gi		ı				ı			2
Gi	ı				6	ı			8
Gu				4					4
Gü					2			ı	3

ž. Deverbalni sufiks {GUn}: /Gin/, /Gun/, /Gün/

Prema Guzevu, u SO je imao sljedeće alomorfe: -gin, -gun, -kin, -kun (s. 38).

Kod Büttnera se javlja u sljedećim riječima: u ST *çapkin, dargın, dargınlatmak?*(fakt.), *dargınlık, düşkün, kaçkın, kızgın, sürgün, sürgünlük, şaşkın, şaşkınlık, yangın, yangıncı, yorgun*.

Kod Clausona su nađeni etimoni samo dvije riječi: *tüşgün* (562), *kaçgın, kaçgun* (591), a kod Molina sljedeće: *şaşkun, yanyun, yoryun*. I u dijalektima je zastupljena labijalna varijanta ovog sufiksa, neovisno o vokalu osnove.

Dodavanjem sufiksa -gin na glagolsku osnovu tvore se i imenice i pridjevi (Tietze: 475). Prema M. Erdalu, ovaj je sufiks s obzirom na vokal bio četverovarijantan ({GXn}); uz /r/ i /l/ velar se ostvarivao kao bezvučan (Erdal, 1991: 327). Kod Büttnera je ovaj sufiks jedan od arhaičnijih, na ulazu u I-S.

⁸⁷ Budući da je uz ovaj i nekoliko narednih derivacijskih sufiksa bilo problema u etimologiziranju, njihovo stanje nije prikazano samo tablicom, nego su navedene i sve riječi za koje se smatra da su tvorene dotičnim sufiksom. S obzirom na postojeće etimološke rječnike turskog jezika, pronalaženje pouzdanog etimona i morfološka raščlamba nisu jednostavan pothvat.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
Gin	1								1
Gun			2	1					3
Gün	9			1				3	13

x. Deverbalni sufiks {Uk}: /ik/, /ik/, /ük/

Primjeri u kojima se taj sufiks javlja kod Büttnera su sljedeći: ST *açuk*, *açıklık*, *arık*, *artık*, *artıklık*, *delik*, *dolaşık*, *eksik*, *karişık*, *kazık*, *sarık*, *sırık*, *şişik*, *uyanık*, *yarık*, *yazık*.

Etimoni ovih riječi su prema Clausonu: *açuk* (22), *aruk* (214), *artuk* (204-205), *delük* (Tietze: 584), *egsük* (116), *kazuk* (681), *sırık* (848), *yazuk* (985), a kod Molina glase: *açık/açuk*, *arık*, *artuk*, *delik/delük*, *eksik*, *kazuk*, *sırık*, *şişik*, *yarık*, *yazuk*. Sufiks {Ik} u staroturkijskom se može povezati s dva sufiksa: {(X)g} i {(O)k}, među kojima je nerijetko teško uspostaviti razliku (Erdal, 1991: 224). Prema Clausonu, vokali oba ta sufiksa bili su labijalni, a takvi su dijelom sačuvani i kod Meninskog, Molina te Büttnera, kod kojega pokazuju obilježja I-S, na što upućuje učestalost fonema /ü/ u sufiksima, te ostvarivanje vokala sufiksa kao /i/ uz sibilante.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
ik				1					1
ik	15				9	2			26
ük	9	1							10

y. Deverbalni sufiks {Um}: /im/, /um/, /üm/

Primjeri za taj sufiks kod Büttnera su ST *adım*, *atım*, *biçim*, *dilim*, *doğum*, *doyum*, *düğüm*, *giyim*, *kaldırım*, *kurum*, *ölüm*, *ölümlü*, *ölümsüz*, *salkım*, *takım*, *uçurum*, *yıldırım*.

Kod Clausona su pronađeni samo sljedeći etimoni: *atım* (59), *biçim* (295), *salkım/salkum/sarkum* (826). (Kod Clausona su riječi s ovim sufiksom manje zastupljene jer se ova tvorba vjerojatno podrazumijevala). Za ostale je potvrda tvorbe ovim sufiksom nađena kod Tietzea i Nişanyana.

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
im						10			10
um	1		3	5					9
üm	5				1	1	8	1	16

z. Deverbalni sufiks {U}: /i/, /i/, /u/, /ü/

Prema Guzevu sufiks je u SO imao i labijalnu i neutralnu varijantu: -i, -u (s. 37), a prema Adamoviću samo labijalnu (Adamović, 1972-73: 283). Potječe od STAT -iy (Tietze I.: 160). U SO razdoblju, nakon ispadanja finitnog velara, labijalna se varijanta razvila pod utjecajem labijalnih konsonanata (Timurtaş: 43-4).

U rječniku tim su sufiksom tvorene ST *bati, doğu, dolu, kapı, koku, komşu, korku, kuru, ölçü, ölü, örtü, sari, sürü, yaki, yapı, yarı, yazı*.

Distribucija vokala sufiksa je sljedeća:

	a	ï	o	u	e	i	ö	ü	zbroj
ï	10								10
i	5		1						6
u	11		8	7					26
ü	3		1				2	4	10

Za razliku od zapadnorumeljskog turskog, u auslautu prevladavaju labijalne varijante.

2.5.5. Morfemi klase E

Za razliku od labijalnog, palatovelarni aspekt vokalne harmonije gotovo u potpunosti odgovara stanju u ST. U odnosu na druge transkribirane tekstove, malo je primjera koji se mogu proglasiti *pogrešnima*.

a. Denominalni sufiks {DEš}: /daš/, /taš/

Kod Büttnera ima samo velarnu varijantu: sve riječi u kojima se javlja imaju velarnu vokalnu osnovu⁸⁸.

b. Dativni sufiks {(y)E}: /(y)e/, /(y)a/

U 89 riječi s velarnom, i u 119 riječi s palatalnom osnovom sufiks $-(y)e^2$ zapisan je u skladu s vokalnom harmonijom. Odstupanje od vokalne harmonije kad se sufiks dodaje na morfeme osnove događa se samo u nekoliko slučajeva: *beşiğha (dat.) (120); kiora (dat.) (92); binaje (dat.) (113); Belaja/e (dat.) (117); zemune (dat.) (72)*⁸⁹.

⁸⁸ Kod Hars. se pojavljuje jednom u palatalnom obliku, uz palatalnu osnovu: mesebdeş (3) (Hazai: 380).

⁸⁹ U ST *kari* zadnji je vokal zapisan u nekoliko varijanti i tek se na temelju sufiksa može zaključiti da se radi o velarnom vokalu. (*kari* (Men.: kary, 3683): kare (119); Jahudy-kareesy (g.v.) (61); karia (dat.) vurulmak (119); patischah-kareesy (g.v.) (64); kareile (instr.) (34); kareja (dat.) varmak-ghitmek (20); karelara (dat.) (109); Karemy (posv., ak.) (34); karisini (posv., ak.) (35); Kary (34); kary (50).)

U ST *bina* i *bela* promjenu vokala sufiksa vjerojatno uzrokuje kombinacija dugi vokal+hemze. Kako se vidi, Büttner je uz ST *bela* ostavio mogućnost i velarnog i palatalnog vokala sufiksa. Ipak, u kombinaciji s ablativnim nastavkom prednost daje velarnim vokalima (v. dalje). Riječ *Zemun* inače piše s palatalnim vokalom u drugom slogu, pa je ovdje dativni nastavak ispravan, ali je riječ krivo zapisana.

U transkribiranim tekstovima 16. i 17. st. ovaj sufiks često ima palatalni vokal i kod onih riječi kod kojih je osnova velarna: Németh bilježi da u njegovom korpusu vokal dativnog sufiksa ima palatalni vokal i nakon velarnih vokala osnove, npr. *zema-ne*, *iardume* (Németh: 44, 100). Ista se pojava u crnomorskim dijalektima javlja vrlo rijetko (Brendemoen: 146). Kod Büttnera se ta osobina zapadnorumelijskog turskog javlja samo u tragovima.

Zanimljiviji je problem kad se sufiksi s niskim vokalima (ne samo dativni, nego i sufiksi za lokativ, ablativ, plural itd.) dodaju riječima koje u zadnjem slogu osnove imaju visoki vokal. To su redovito riječi s velarnom vokalom osnovom koje završavaju sufikslnim morfemima (odnosno derivacijskim ili gramatičkim sufiksima) s visokim vokalom. Neovisno o tome je li vokal u sufiksima s visokim vokalom zapisao grafemom za visoke velarne ili visoke palatalne vokale, Büttner je izborom sufiksa s niskim vokalom pokazao da te vokale smatra velarnim. Tako se tek pomoću sufiksa s niskim vokalima može suditi o vrsti vokala sufiksa s visokim vokalima. U riječima s palatalnom vokalom osnovom takvih odstupanja nema jer je u njima Büttneru palatalne vokale bilo lakše predstaviti odgovarajućim grafemima. U 30 riječi s velarnom vokalom osnovom takvi se primjeri javljaju:

- a) uz sufiks –luk: *hastalügħa* (dat.) (97); *ghiünabkiarlügha* (dat.) (48); *Schaskün-lügħa* (dat.) (17); *faghirligħa* (dat.) (105);
- b) uz sufiks –(i)k: *kasügħa* (dat.) *komak* (94);
- c) uz posvojne sufikse: *Ajaghüma* (posv., dat.) (32); *kanina* (posv., dat.) (102); *Saghlükünüsa* (posv., dat.) (54) i dr.

c. Lokativni sufiks {DE}: /da/, /de/

U 13 riječi s velarnom i 41 riječi s palatalnom vokalom osnovom sufiks je zapisan u skladu s vokalom harmonijom. Konsonant ima isključivo zvučnu varijantu.

U dvije riječi: *aschcsde* (lok.) (65) i *kacsdedr?* (lok., imek) (111) palatalizacija je vjerojatno uvjetovana fonemom /č/, a u sljedeće dvije radi se ili o pogreškama, ili o navedenom obilježju zapadnorumelijskog turskog: *olmamakde* (gl.im., lok.) (5) i *zemanlarde* (lok.) (112).

Hazai i Németh u svojim tekstovima često bilježe “Störungenscheinungen” s obzirom na vokalnu harmoniju (Hazai: 382; Németh: 100).

U riječima s velarnom vokalom osnovom koje završavaju sufiksima s visokim vokalima u ovom je slučaju lokativnim sufiksom pokazano na koji je način Büttner

čitao grafeme odnosno alofone fonema /ë/. Takvih je riječi 19, a završavaju sljedećim sufiksima:

- a) –luk: *bastalükda* (lok.) (5); *ortalükda* (lok.) (97); *sorballükda* (lok.) (125)
- b) –(i)n: *Jaründaki* (lok.) (41); *Jakünlarda* (lok.) (114)
- c) posvojnim sufiksima: *altünda* (posv., lok.) (114); *baschinda* (posv., lok.) (55); *janümüsda* (posv., lok.) (22) i dr.

d. Ablativni sufiks {Den}: /dan/, /den/

U 50 riječi s velarnom i 61 riječi s palatalnom vokalnom osnovom sufiks –den² zapsan je u skladu s vokalnom harmonijom. U nekoliko riječi zabilježen je utjecaj zapadnorumeljskog turskog: *mesarden* (abl.) (12); *Taschden* (abl.) (14); *zemanlarden* (abl.) (112).

Kao i uz sufikse za dativ i lokativ, i ovdje je padežnim sufiksom pokazano na koji način treba čitati vokale u sufiksima s visokim vokalom:

- a) –luk: *fenalükdan* (abl.) (107); *bastalükdan* (abl.) (107); *pasarghianlükdan* (abl.) (62)
- b) posvojne sufikse: *baschümdan* (posv., abl.) (3); *ghiünahümdan* (posv., abl.) (33); *Esbablarindan* (posv., abl.) (13) i dr.

e. Postpozicija {dEk}: /dak/, /dek/

Kod Büttnera je zastupljena u sljedećim primjerima:

dek (Men.: dek', deg'in, 2103): *sabahadak* (dat.) (107); *gheri deghini* (posv.?, ak.) (124),

pa se može protumačiti da se ta postpozicija ravnala prema vokalnoj harmoniji. I u anadolskim dijalektima ima i velarnu varijantu (Tietze: 548). Brendemoen navodi da je u trabzonskim dijalektima poznata pojava da se u prvim slogovima enklitičkih riječi /a/ ostvaruje kao [ä], pr. *bi däba* (Brendemoen: 53). No, kako je palatovelarni aspekt vokalne harmonije stabilan teško da se može pomišljati samo na tu vrstu prilagodbe. Jer i kod Hársanyja i Preindela (Hazai: 383) te u Carbognanovoj gramatici (Duman, 2000: 57) ta se postpozicija prilagođuje riječi koja joj prethodi prema vokalnoj harmoniji (npr. *şehiredek*, *burayadak*).

f. Niječni sufiks {mE}: /ma/, /me/

Spominje se 30 puta, i nijednom nema odstupanja od vokalne harmonije. (13x uz {mİš}, 3x uz optativ, 1x uz necesitativ, 8x uz imperativ i 5x uz particip –(y)an.)

g. Pluralni sufiks {lEr}: /lar/, /ler/

Uvijek je u skladu s vokalnom harmonijom, osim u sljedećim primjerima u kojima se očigledno radi o pogreškama:

hassirleri (g.v.) (61) (u: *asır* (Men.: æ'fr, u'fr&u'fur, 3274): Jilün deurt azyri (g.v.) (78); Jilün dört hassirleri (g.v.) (61)),
Dervischlarun baschi (g.v.) (28) (u: *derviş* (Men.: derwîs, 2067): Dervisch (37); Dervischlarun baschi (g.v.) (28))
ghiünlar (43) (u: *gün* (Men.: g'ün, 4094): ghiun (22); ghiün (33); csumaa ghiün (g.v.?) (46); Et-ghiüni (g.v.) (45); Sali ghiun (g.v.?) (31); ghiünler (44), itd.) te
Schairdlarün Jasduklary (g.v.) (52) (u: *şagird/şakird* (Men.: şäg'ird, 2752): Schahird (61); Schahird (67); Schairdlarün Jasduklary (g.v.) (52)).

Nepravilnu uporabu ovoga sufiksa s obzirom na vokalnu harmoniju odnosno vokale osnove Németh smatra obilježjem zapadnorumelijskih dijalekata (Németh: 126).

h. Enklitika i kondicionalni sufiks {ise // sE}: /sa/, /se/, /ise/

Enklitiku ponekad piše zajedno s riječi koja joj prethodi (pr. *varise* (15)). Javlja se u 12 primjera i u potpunosti poštuje vokalnu harmoniju, osim u *olurse* (39).

2.6. Morfologija i sintaksa

U ovom su poglavlju ukratko opisana osnovna morfosintaktička obilježja Büttnerovog rječnika. Kao i za druge transkribirane tekstove, i za Büttnera su karakteristične neobičnosti koje se generalno mogu opisati kao nedovoljno poznavanje sintaktičke razine. Na pogreške na koje se konstantno nailazi nije sustavno upozoravano. Kontrastivna usporedba njemačkog i turskog dijela rječnika vjerojatno bi dovela do zanimljivih podataka, ali bi oni zasigurno ostali samo na području pojava koje se javljaju pri usvajanju stranoga jezika.

2.6.1. Imenice

a. Kategorija posvojnosti

Posvojnost se izražava posvojnim sufiksima koji su već opisani u morfonologiji. U rječniku nijednom nije upotrijebljen posvojni sufiks 3. l. množine. Uz posvojni sufiks pod utjecajem njemačkog često je korišten i genitiv zamjenice, npr.:

mein schutz-engel. benüm saklaicsi melaikim / sahab melaikim (90)

Ich hab meine sache ausgerichtet, richtig gemacht. benim ischümi togrutdum. (13), i dr.

Posvojni sufiks 3. lica jednine imenici je ponekad dodan već u osnovnoj natuknici; za pretpostaviti je da tada ima posvojnu, deiktičku i anaforičku funkciju, i da vjerojatno nije namjerno dodan, npr.:

Mittel. was in der mitte ist. orta. arasy. (70)

in der Sprach abrichten. Dilinde alişdürmak. (4)

Ufer. Jaly. Kenary. Su-kenary. (111).

Ukoliko je riječ u množini, ponegdje se može uočiti kontaminacija s posv. sufiksom 3. l. množine, npr.:

die achsel. omuslary (5)

Die fliegen haben mich überfallen. Sinekleri üsdüme döküldüler. (105).

b. Kategorija padeža

Morfonološka obilježja genitiva, dativa, akuzativa i lokativa već su opisana. Ovdje će biti opisani relativ-ekvativ i instrumental. Relativ-ekvativ javlja se samo dva puta, i čini se da je imao samo palatalnu varijantu: *adetçse* (94); *Jolincse* (106).

Sufiks instrumentala (odnosno postpozicija *ile*) ima 4 alomorfne varijante:

a) (-)ile:

mit der flinten einen menschen nit treffen, fehschiessen. Töfenkile adamy rast-ghetürmemek. (43)

Sägen. destere ile kesmek. (83)

b) -ila:

Verstehen. agnamak. Akylila jetischmek. (110)

c) -la:

Oelen. mit oel speisen. Jagla sürmek. (74)

d) -(i)len:

Tretten. basmak. ajaghilen cseinemek. (103)

Ich hab meinen Freund besucht. Dostümlen ghürüschdum. (21).

Najbrojnija je prva varijanta.

c. Genitivna veza

Primjeri genitivne veze veoma su brojni zbog toga što je ta vrsta imeničke fraze poslužila kao vrlo pogodan deskriptivni način za prijevod onih imenica na njemačkom kojima Büttner nije znao odgovarajući ekvivalent u turskom (o tome više u 2.7.).

Razlika između prve i druge genitivne veze uglavnom je pravilno uspostavljena. Češće se javi prva genitivna veza na mjestu druge, nego obratno, npr.:

Brosam, vom Brod. Ekmeghün – icsi. (25)

Überfabr. guecsit. sujun – guecsiti. (105).

U drugoj genitivnoj vezi brojnije su pogreške izostavljanja sufiksa, npr.:

Birck hubn. Jaban tauk. (23)

Freytag. csumaa ghiün. (46)

Edelknabe. Ics – oglan. (34), i dr.

Izostavljanje posvojnog sufiksa češće je ukoliko se genitivna veza koristi u kontekstu rečenice, npr.:

das ausserliche aussehen dieses menschengs ist nit gut. Bu adamün görüghüsch fenadr.
(14).

Er hat sich selbst unter eines andern gewalt gegeben. ghendini onun hökm altünda
kodi.

S obzirom na opseg rječnika, sve su ove pogreške malobrojne.

2.6.2. Zamjenice

a. Lične zamjenice

Zamjenica 3. lica jednine nije spomenuta, a oblici ostalih zamjenica su sljedeći:

	ben	sen	o	biz	siz
Nom.	ben (5x)	sen (2x)	∅	∅	∅
Gen.	benüm (4x), benim (2x)	senun (2x)	onun (1x)	bisüm (1x)	∅
Dat.	bana (8x)	sana (4x)	ona (2x)	bise (3x)	∅
Ak.	beni (1x)	seny (1x)	∅	∅	∅
Lok.	∅	∅	∅	bisde (1x)	∅
Abl.	benden (3x)	senden (2x)	∅	∅	∅
Instr.	∅	senunlen (1x)	∅	∅	sisunlen (1x)

Genitivni su nastavci, osim dijelom u 1. l. jednine, još uvijek labijalni. No, arhifonem /ŋ/ promijenio se u /n/.

b. Pokazne zamjenice *bu*, *šu* i *ol*.

Šu je registrirana samo u nominativu, *bu* u nominativu (*bu* (49x)), dativu (*buna* (1x)), akuzativu (*bunu* (1x)) i ablativu (*bundan* (3x)), a *ol* u nominativu (*ol* (5x)) i dativu (*ona* (1x)).

U anaforičkoj funkciji zamjenice *bu* i *o* su zamjenjive:

davon ist kein frag. buna ~ ona sös jokdr. (49)

c. Upitne zamjenice

Od upitnih zamjenica upotrijebljene su:

kim (Men.: k'im, 4009): *kim* (39); *kimdr* (73),

ne (Men.: ne, 5182): *ne* (101); *Ne* (105); *ne* (109); *ne* (113); *ne* (117); *nedr* (116);
nedr (72), *i*

nice (Men.: niće, niđe, 5197): *nicse* (79); *niđe* (124); *niđe* (54); *niđedr* (54).

d. Neodređene zamjenice

Od neodređenih zamjenica poznate su:

a) bir:

Javlja se samo u pridjevskoj funkciji, a ukoliko imenica ima i atribut, red riječi može biti narušen. Primjeri:

gestern ist zu Belgrad eine lüberliche That geschechen. Dün Belgradda bir ghülecsek isch ~ fassyl oldy. (101)

unter beyden hab ich keinen theil kein interesse. Ikisinün arasinda benüm bir lakam jokdur. (114)

b) kimse:

U rječniku se javlja samo jednom, u rečenici:

wan den dieben oder raubern kein hinhalt gethan wird, so erfolgt daraus, daß kein mensch sicher ist. hyrsyslar Sapt olunmaslarsa, bundan biter ki kimse Emmin deilder. (39)

c) kimi:

Upotrijebljena je jednom, u imeničkoj funkciji u udvojenom obliku:

Einer schlagt ihm auf den huf, den andern auf den Hufnagel. kimi naluna vurur, kimi mchyna. (59)

d) hep:

Registrirana je i samostalno i s posvojnim sufiksom -si:

Alle. Alles. gantz. Her. Heb. (6)

Mich ausgenohmen waren alle da. benden ghairi ~ made hebsi bunda bulunduler. (13)

d) başka:

Korištena je samo u pridjevskoj funkciji:

Anderes. daß ist ein anderes. bu baschkadr. okairi durlidr. *heut ist ein anderes glück.* böghiün baschka kasmel. (7)

e) diđer:

Zapisana je samo jednom:

Fresser. bok – bogaz. csok – jeicsi. Lotu adam. Joldan ~ kanondan digeri jeicsi. (45).

f) öbür:

Zamjenica glasi *obir*, i korištena je i u pridjevskoj i u imeničkoj funkciji:

Übermorgen. Jarün deil, obirghiün. (106)

Vorgestern. Dün deil obirghiün. (116)

Der mensch bestehet aus zwey Theilen; ein theil ist der Leib, der andere die Seel.

Insanun iki pai var, bir pai ğiandr, obir ten. (101)

g) her:

Zamjenica se koristi često, bez ikakvih razlika u odnosu na ST.

e. Posvojno-povratna zamjenica *kendi*

Zamjenica ima oblike *ghendüi*, *ghendü* i *ghendi*. Zadnji je najbrojniji. Uz noviji oblik dodavano je i pronominalno *n*, a za starije oblike to nije moguće ustanoviti, budući da se koriste uz posvojne sufikse. Npr.:

Ich opfere mich Gott auf. ghendümi Allaha salairim. (11)

U pridjevskoj funkciji zamjenica je pogrešno definirana (u genitivu, odnosno akuzativu):

Eigen. eigenthümlich. ghendini. / ghendimün, ghendinun, ghendini. *Mein – dein – sein eigenthümlich.* ghendümüsün, ghendinüsün, ghendilerini. *unser; euerm ihr eingethümlich.* (35).

Unatoč tome, u primjerima je pravilno korištena, npr.:

Still. sus. uslu. süküt. arab. maslym /mansultus/. ghendi halunda. (97).

f. Odnosna zamjenica *ki*

Zamjenica je upotrijebljena samo jednom:

der fällt in betrüger Hände, welcher seins sach übereilig macht, sich in seiner sach übereilet. Dolanderigilarün eline duşer ol adam, ki ischini saighisyslighile / *übereilig/ ~ üsdün köü japar.* (105).

2.6.3. Brojevi

Spomenuti su samo glavni brojevi, i to samo sljedeći: *bir*, *iki*, *ucs/ücs*, *deurt*, *on*, *oniki*, *jüs*, *bin*.

U anaforičkoj funkciji ili u značenju izdvajanja, s posvojnim su sufiksima korišteni *bir* i *iki*, npr.:

ikisinden biri (posv., abl., g.v.) (111);

Beyde. Alle beyde. Ikisi deh. (17).

U rječniku su navedeni sljedeći izrazi vezani uz izražavanje vremena:

um wie viel uhr kommst? katsch sahatda ghellersyn? (99)

Wie viel ißt uhr? Sahat kacsdedr? *Es gehet auf ein uhr.* bire varjör. (111)

Ablaußen, vg. die Uhr ist abgelaufen. Sahat boşanmişdur. (3)

2.6.4. Glagoli

a. Glagol *imek*

Većina oblika glagola *imek* opisana je u morfonologiji. Ovdje će biti spomenuti samo predikativni *var* i *yok* te negacija *değil*.

Zanimljivo je da Büttner nema pogrešaka u izražavanju kvalifikacije odnosno egzistiranja svojstvenih nenativnim govornicima, što treba povezati s distinkcijom koja

postoji i u njegovom materinjem jeziku. Stoga su predikativi i kopulativni oblici glagola *imek* redovito pravilno upotrijebljeni, npr.:

dort ist ein Lochgrab, gib acht, hüt dich daß du nit drein fallst. onda kuju var, sakün düšmejesyn. (116)

dieser mensch hat mich befördert, ist mein beförderer. Bu adam benim ğyrakimdr. (17).

Negacija *değil*⁹⁰ relativno je brojna jer se često javlja u prijevodu osnovnih natuknica (u prijevodima od kojih bi neki, posebno ukoliko se radi o pridjevima, bili točniji da je uveden negirani particip glagola biti), npr.:

Unlängst. Jakünlarda. guecsenlerde. csokdandeildir. (114)

Uneben. Eigri – bügrü jer. Düs-deil. (112).

b. Kategorija lika

Morfonološka obilježja sufiksa glagolskih likova već su opisana, a ovdje će biti spomenuto samo nekoliko primjera pogrešne tvorbe, npr.:

Abmatten. Jorutmak. (4) (Ispravno bi bilo *yormak*, ili, s obzirom na njemački ekvivalent, i *yorulmak*).

Curiren. Ei etmek. Sagdirmak. (29) (Ispravno bi bilo *sağlığa kavuşturmak*, *iyileştirmek* ili sl.).

Ovakvi primjeri pokazuju da je Büttner na svoj način svladao morfološku razinu i znao samostalno baratati sufiksima (u ovom slučaju onima za tvorbu gl. likova), makar je time dobivao i tvorenice koje u jeziku ne postoje. To se jasno vidi i kod glagola tvorenih denominalnim sufiksom -la-. Ta je tvorba kod Büttnera veoma brojna, i često nema potvrdu u ostalim rječnicima, pa se mora pripisati njemu, npr.: *gucsukletmek* (37) (*küçültmek*); *kuduslanmak* (102) (*kudurmak*); *ghebelenmek* (37) (*gebe kalmak*), i dr.

c. Glagolska vremena

Tvorba indikativnih formi i glagolskih načina opisana je u morfonologiji.

Od jednostavnih glagolskih vremena, Büttner je poznao perfekt na -di, perfekt na -miş, prezent na -r, prezent na -yir i futur. U morfonološkoj analizi opisani su sufiksi za tvorbu svih vremena, osim prezenta na -yir. Sufiks toga prezenta kod Büttnera glasi -yir, što je delabijalizirani oblik od -yür, koji je skraćeni oblik od -yürür, koji se na Balkan proširio s prvim govornicima turskog jezika: „Die türkischen Einsiedler, die während des 15.-16. Jahrhunderts auf die Balkanhalbinsel zogen, entstammen hauptsächlich der Zone von -yürür, und sie haben dieses Präsens auf der Halbinsel weit verbreitet.“ (Konjugationsg.: 328). U Istanbulu se prezent na -yir zadržao do početka

90 U fonologiji je već spomenuto da nema sačuvan stariji oblik i glasi: *degyldr* (65); *deil* (106); *deil* (111); *deil* (111); *deil* (112); *deil* (114); *deil* (116); *deilder* (39); *deildir* (119); *deildür* (15); *Düs-deil* (112) (Men.: *degül*, vul. *deil*).

18. st. U Vidinu su se sačuvala samo prva lica toga prezenta (Vidin: 86). Isti je oblik (također s veznim vokalom -a/-e) poznat i u Rizeu i Trabzonu (Konjugationsg.: 124). Ne zna se kako je Büttner naučio to vrijeme, jer ga Molino nema, a kod Meninskog glasi -yür (Konjugationsg.: 120). To je još jedan dokaz da je Büttner jezik učio i preko nekih drugih izvora, ili pismenih ili usmenih. Oblici prezenta u rječniku su zabilježeni u 1. l. jednine, te u 3. l. jednine i množine: *bakairüm* (107), *csekeirim* (18), *csekeirüm* (33), *eteirüm* (35), *okuirum* (122), *salairim* (11), *smarlairum* (113); *edeir* (48), *sappteir* (124), *süreir* (33) te *eteirler* (20), *ghercsekteirler* (18) i *tachtikleteirler* (18).

U dva spomena sufiks glasi -yör: *düschejör* (35); *varjör* (111). Varijanta -yör u Istanbulu je prvi puta zabilježena u Holdermannovoj gramatici (Konjugationsg.: 148), pa vjerojatno i ove primjere kod Büttnera treba vezati uz Holdermanna.

d. Modalnost na -dir

Kopula -dir u rječniku se u značenju modalnosti dodaje prefektu na -miş te predikativima var (najčešće) i yok. Primjeri:

die waaren seyed jetzt zu Wien wohlfeil. Schindi Becsde yryskün pahasi düšmišdr.
(4)

was habens zu thun? ne ischlery vardr? (101)

unter beyden hab ich keinen theil kein interesse. İksinün arasında benim bir lakam jokdur. (64)

e. Morfološko-sintaktički načini izražavanja subjektivne modalnosti

Od formi za izražavanje navedenoga kod Büttnera su poznate samo forme *-mama-zlıktan gelmek/geçmek*, odnosno *-mamazlığa/-mamazlıktan vurmak*. Njima se izražava pretvaranje subjekta da neku radnju ne vrši. Primjer:

Oghlumu ghördüm, bir müsürmanilen syk konuschur, kastila ghend^{*91}ini ghörmeslighe vurdum, korkundan ki müsürman olmasyn. kastila saghyrligha vurmak, bilmemezlighe vurmak. bilmemekden, ghörmemekden ghelmek ~ guecsmek ~ ghürme-mege vurmak. (9)

f. Infinitni oblici glagola

U morfonološku analizu uključeni su participi na -miş, -(y)acak i -r. Pored njih, u rječniku su korišteni još i particip -(y)an te negirani particip prezenta, -maz. Oni su i po tvorbi i po uporabi jednaki kao u ST. Npr. *Danckbar.* Eilik – bilen. (30)

Schlag-ubr. Csallar sahat. (79)

Ungleich. id e' dissimilis. bensem. uimas. (113), i dr.

91 Znak * prenesen je iz transkribiranog rječnika gdje znači da dotično mjesto nije bilo moguće pročitati (zbog oštećenja papira, nečitkosti i sl.).

Glagolske imenice na -ma i -mak također ne pokazuju razlike u odnosu na ST. Registrirano je da u rečenici mogu imati funkciju subjekta, objekta, ili biti dopuna imenskog predikata (uz pogreške kakve se mogu i očekivati od nenativnog govornika) npr.:

Die Brief oder zeitung en beglauben ~ bestättigen, daß untern Türcken /in der Türckey / die fest ist. Osmanlida Taun olmasy megtübler ~ haberler ghercsekteirler ~ tachtikleirler. (18)

Ich nehme diesen menschen aus dem gesicht ab, daß er ein dieb ist. Bu adamy jüsünden seserim chysys olmasyna. (4)

Es ist ein ausgemachte Sach, daß dem nachts bis frühe morgens spatzieren herum gehen, übel nachklenget, übel nachred macht. Aklydr ki guetsche sabahadak ghesmek jabana söilemekdr. (107)

Adverbijalna funkcija (namjerna i uzročna) zabilježena je samo u sljedeća dva primjera:

Der zeit vertreib leß ich. Eilenmegh icsin okuirum. (122)

Ablauffen sich, sich müd lauffen. Seirdmeden jorulmak. (3).

U proparticipima se također ne vidi nikakva razlika u odnosu na ST. Vrlo se rijetko koriste, nerijetko pogrešno. Ovdje navodimo sve primjere.

U imenskoj funkciji korišteni su u sljedećim primjerima:

Hemmet. ghümlek. Deischderecek. Deischderecegim jokdur. *Ich kann der Hemmet nit wechsen. hab kein mehr.* (57)

Versagen. vermemek. Inkiar etmek. Diledighin etmemek. (109)

Es ist mir in kirche zu lachen ankommen, hab mich eingehabt, hab verbissen. Ghüllecegim gheldy kilissede, ghendumy sapt etdüm. (107)

U atributnoj funkciji koriste se u sljedećim primjerima:

der geschlagene orth ist blau-licht worden.* vurdughu jer mosmor oldy. (98)

Glaubens-articul. Hazreti Issanün on iki Schairdlarün Jasduklary Din – Duvasy ~ Dine Laik Duvasy. (52)

Ich halte dafür, der Fisch den du kaufft hat 2. ock. Tahmin eterim, aldüghün ballyk iki oka jadak vardr. (3)

Za adverbijalnu funkciju samo je jedan primjer:

Vor hefftigen Zürnen haben thun die Zähne geknirsche. csok darüldüghindan dischlerini bileridi. (121).

So bald der Tag anbricht, erwarte ich dich. Dan – jeri acsildüghy ghibi ~ acsilmadan seny beklerim. (31)

Gerundi i kvazigerundi također su rijetki, pa i za njih slijede svi primjeri:

-(y)up:

Einbelliglich das Haus stürmen, angreifen, überfallen. birlik olup evi basmak. (36)

Es ist in Gottes gewalt oder vermögen, diese Welt in einem Augenblick zu vernichten.
 Allahun elindedr ~ Allah kadirdr, bu düniay ghosun kapaüp acsincsedek /in
 einem augenblick/ jeketmek. (109)

-madan:

So bald der Tag anbricht, erwarte ich dich. Dan – jeri acsildüghy ghibi ~ acsilmadan
 seny beklerim. (31)

Prophetzeyen. Ischi olmadan ilderden bilmek. (77)

-(y)ince:

Es ist in Gottes gewalt oder vermögen, diese Welt in einem Augenblick zu vernichten.
 Allahun elindedr ~ Allah kadirdr, bu düniay ghosun kapaüp acsincsedek /in
 einem augenblick/ jeketmek. (109)

bey uns, solang nit einer vom andern stirbt, ist die Ehe unauslöslich. Bisde ikisinden
 biri ülmeingedek Nikia bosulmas. (111)

-dikçe:

das Völck sobaldes die soldaten gesehen, hat sich zerstreut. halk csenkcsileri ghördük-
 cse darma-daghün oldy. (122)

Es geziemt sich, daß du fort und fort gut thunst. Sughur eter, ghitükcses ei ameler
 etesy. (48).

Nije jasno kako protumačiti finitno -s u drugom primjeru. Možda je to analogija pre-
 ma starijem obliku gerunda -(y)ince (koji je glasio -(y)indžagaz, Guzev, 72).

g. Imperativ glagola *komak*

Jedna od karakteristika ovoga rječnika je relativno česta upotreba 2. l. imperativa gla-
 gola *komak* uz 3. l. jednine imperativa nekog drugog glagola. Iako se njegovo značenje
 u nekim primjerima može shvatiti doslovno (hrv. *ostavi*), čini se da bi bliži prijevod
 bila poticajna čestica *neka*. U rječniku se navodi kao ekvivalent imperativa njemačkih
 glagola *lassen* i *sollen*. Primjeri:

Busem. Schoos. Kucsak. Koin. *Laß die Uhr im Bußem stehen.* ko sahat koininda
 tursun. (26)

soll kommen. ko ghelsün. *er soll nit schauen.* ko bakmasyn. *er soll nit ohne pass ge-
 hen.* ko paschusus ghesmesyn. (93)

Tasche. Csep. *Laß, das geld in der Tasche, im Sack.* ko csepünde agcse tursun. (100)

Lassen. brakmak. koivermek. *Laß regnen.* ko jaghsun. *Laß stehen.* ko tursun. *Laß
 die Uhr im bußem stehen.* Ko sahat koininda tursun. (66)

Nešto slično nije dosad nađeno u drugim transkribiranim tekstovima, ali bi se
 preko ovoga oblika eventualno mogla uspostaviti veza s tekstovima koje je Büttner
 koristio, ukoliko to nije svojstveno samo njegovom turskom.

2.6.5. Veznici

a) Veznik *ve* se u rječniku javlja četiri puta.

Liege täglich deinem gebet und guten werken ob. herghün duvany ve ei hammeleriny bak ~ ghos et. (73)

b) Veznik *ne..ne* javlja se u dva primjera.

Recht. ist nicht zu süß nit zu bitter, ist just recht. ni pek datly, ni pek datsys, eneider. *ist nicht zu kalt, nicht zu warm, ist just recht.* ni pek ysycsak, ni soukdr enei havadr. (79).

c) *am(m)a*:

Aber. Ama. lakim. arab.

d) Veznik *kimi* također se javlja samo jednom, u poslovice:

Einer schlägt ihm auf den huf, den andern auf den Hufnagel. kimi naluna vurur, kimi mchyna. prov. (59)

e) *ki*. Ovaj je veznik relativno čest, jer je ekvivalent njemačkom vezniku *daß*. U rječniku se njime uvode izrične, posljedične i namjerne rečenice, prema pravilima jednakim kao u ST. Npr.:

Ich verstehe, begreiffe, daß die Sonn gleich einer stuck kugel laufft. ben bulurum, akli-la jetischirum, ki ghünesch Top-ghülesy ghibi ghiter ~ jürür. (110)

mach die fenster auf, damit der lufft durch streiche. Acs pengereleeri, ki yrüskiar Ischlesyn. (33)

Sie haben ihn so sehr geschlagen, daß sein Leib ganz blau worden ist. okater Dögmi-schler ki Tenin mossmor olmusch. (26)

2.6.6. Red riječi u rečenici

U nizanju rečeničnih konstituenata često se jasno vidi da Büttner prevodeći prati red riječi rečenice na njemačkom, npr.:

Es ist in Gottes gewalt oder vermögen, diese Welt in einem Augenblick zu vernichten.

Allahun elindedr ~ Allah kadir dr, bu düniay ghosun kapaüü acsincsdek /in einem augenblick/ joketmek. (109)

Der Pascha hat vollmacht aller orten den menschen hin zu richten, am leben zu strafen. Pašanün destir mikierremlighi var her jerde adamy jog – joketmee.

(116)

Ipak, ni pod utjecajem njemačke sintakse gotovo nikada ne dolazi do narušavanja poretka rečeničnih konstituenata (SOP), ili nepoštivanja ljevostranog nizanja zavisnih u odnosu na glavni član sintagme. Inverzije do kojih dolazi pod utjecajem njemačkog ne naruše bitno nizanje rečeničnih članova, ali zbog njih red riječi odgovara onome u kontekstualno uključenim rečenicama.

2.7. Leksikologija i koncept Rječnika

Kako je već ranije rečeno, lijeva, njemačka strana Rječnika po svemu sudeći preuzeta je iz nekog drugog rječnika. U izboru natuknica mogu se primijetiti brojni nedostaci, npr. nisu dani svi osnovni brojevi, imena mjeseci ili strana svijeta. To se vjerojatno može opravdati time što su takve podatke redovito davale onovremene gramatike turskog jezika.

Iako zbog opsega rječnika nije bilo moguće utvrditi brojčani podatak o tome koliki je udio riječi arapskog i perzijskog porijekla, sigurno je da prevladavaju izvorno turske riječi. Jednako je tako i kod Argentija (Argenti: 130). Kod Megisera je prema porijeklu riječi 62% turskih, 21% arapskih, 14% perzijskih, 3% grčkih te vrlo malo talijanskih i slavenskih (Stein, 2004: 103). Kod Büttnera se, pored navedenih, može još spomenuti i vrlo malen udio riječi armenskog porijekla, koje su većinom prijevodi pojmova vezanih uz crkvu. U rječniku su uz neke riječi stranog porijekla stavljene natuknice *arab.*, *pers.* i *arm.*⁹² Ne zna se na koji je način Büttner to definirao, ali je sigurno da ih nije prepisao iz nekih od dostupnih rječnika (npr. Meninskog, Molina i Megisera).

92 Natuknica *arab.* stoji uz sljedeće riječi:

Aber. Ama. lakim. arab.

Apostel. Tevabi. Resul. arab.

Ausreissen. durch-gehen. kacsma. sivischmek. firar olmak. arab.

Brachmonath, id e' Junig. Husairan – ai. arab.

Geiſt, der heilige geiſt. Ruhu kadus. arab.

Handel-schaft. Alisch-verisch. Ticsaret. arab. pasarghianlük.

Nahme. ad. ism. arab.

Obgemeldet. Szikr. arab.

Pflicht. Schuldigkeit. borcs. fars. arab.

Schwein. Domus. Hansir. arab.

Seite. Jan. Taraf. ğenab. arab.

Still. sus. uslu. süküt. arab.

Strahl. yschyk. nur. arab.

Traum. Düsch. vaka. arab.

Tugend. Hüner. Elim. arab.

Überlaufer. katschkün. Firar etecsi. arab.

Verwirrt, unordentlich durch einander habur csubur. kariſch burusch. kariſ-burusch sös – jol – isch – ada. ischün – gücsün /tuû operari/ kariſ buruſdur herzaman. Ischün – gücsün habu /arab/ - sambakdr. habu *.

Verzagen. ğiansys olmak. korkak olmak. Sefig /arab./ olmak.

Unterſt. Schlechtest. alcsak. Enalcsak. Etna. arab. Etna adam.

Vorfallen. düschmek. sughur /arab/ olmak. Suhur etmek.

Wein-monats. id e' october. Teskuri evel. arab.

Natuknica *pers.* stoji uz sljedeće riječi:

Fell-eißen. csamadan. pers. Sepet.

Ponekad se čini da je u izboru riječi Büttner preferirao one turskog porijekla, čak i onda kad bi se npr. s obzirom na balkanske turcizme mogla očekivati riječ neturskog porijekla; npr. sintagmi koja kod Meninskog glasi: *defter chāne kātibi* (2097), Büttnerov je ekvivalent *Defter–hane–jasicsisi* (27), iako je vrlo vjerojatno da je (barem posredno) prepisana od Meninskog. (I iako i Büttner ima riječ *kātīp*: kiatib (90); Ssr–kiatibi (g.v.) (49)).

Sastav tvorbenih morfema i njihovo značenje uglavnom odgovaraju stanju u ST. Od toga odstupaju jedino deminutivni sufiks SO *-džugaz* (Guzev: 36) u: *köücses* (17) i *csankcsighas* (86), te denominalni sufiks za tvorbu glagola SO *-ar-* (Guzev: 38), ali samo u ova dva primjera: *Evermek* (108); *evermek* (12), i *Suarmak* (17). No, produktivnost i distribucija sufiksa razlikuje se od ST; sufiksi *-IIK* (i u: *-mAKLIK* i *-mALIK*) i *(y)IcI* te *-IA-*, i nešto manje *-CI* i *-II* iznimno su brojni.

Za Büttnerov je turski karakteristična tendencija *poimeničavanja imenica*: sufiks *-IIK* dodavan je na imenice i turskog i stranog porijekla. Npr.:

Abbruch thun sich v.g. im essen. Behris, behrislük dutmak. (1)

Dampfloch. Sollukluk. (30)

Danck. pereghiedluk. (30)

Lehre. Ilimlik. (67)

Tyraney. Sullum. Sullumluk. (104), i dr.

Brojnost sufiksa *-mAKIIK* i *-mALIK* uvjetovana je relativno malim brojem glagolskih imenica *-mA* i *-(y)Iš*, te nepoznavanjem odgovarajućeg ekvivalenta, bilo da je on porijeklom iz turskog ili arapskog i perzijskog. Primjeri:

Glaub. Inanmaklik. Din. (52)

Schutzen-schirm. Sahabsikmaklük. Sahablük etmelük. (90)

Sinn. Duimaklük. (93), i dr.

I brojnost sufiksa *-(y)ICI* najčešće je uvjetovana nepoznavanjem odgovarajućih ekvivalenata, npr.:

Handwerks-mann. Sennatkıar. pescheker. pers. marifet – sahabı.

Leder. Deri. *Leffze.* Dutak. Lebler. pers.

Lustiger orts. acsiklik – jer. sergiah – jer. Tamascha – jeri. pers.

Stincken. fena – pis /pers./ kokmak.

Verthun, verschwenden. Esmek. *Sein gut verthun.* Mallini ezmek. ite Eksiltmek. hartsch etmek. Tüketmek. pucs /pers./ etmek. Joghetsmek.

Wasser. su. ab. persice.

Wein. Scharab, bade. pers.

Welt. Dünya. ğihan. pers. derkia. pers.

Natuknica *arm.* stoji uz sljedeće riječi:

Ablaß-Pfenning. Süret. Mendal. arm.

Firmung. oczun. arm.

Einwohner. oturuĝu. Duruĝu. (37)

Mittler. araja ghitecsi. (71)

Trincker. Icsicsi ~ icsghycsi⁹³. (103)

Sufiksom -IA tvore se glagoli od imenske osnove. Takvi glagoli ne ostaju samo u aktivu, nego se zatim proširuju i sufiksima drugih likova, npr.:

Trucken. basmalamak. (103)

Angstigen. Dargünlatmak. (8)

Sauer-teig. Ekcschi hamur. hamur ekschilenmisch. (84)

Angräntzen. hututlaschmak. (8), i dr.

Primjeri za neobičnu uporabu sufiksa -CI i -II su sljedeći:

Tugendsam. Elimli. (104)

Ruhig. Rahatly. (82)

Ochsen-händler. Cselepsi. Cseleb. (74)

Schenck. mundschenck. kadehcsy. kadehdar. (86)

Posljednja dva primjera pokazuju da je Büttner znao i ispravne prijevode, ali je ipak dodavao i ove druge. Uz natuknicu *ebedijet* Meninski je, uz napomenu *Turcicum* naveo i varijantu *ebedilik'* (s. 21). Prema tome, moguće je da se i navedene Büttnerove natuknice ne mora uvijek gledati samo kao njegove tvorbe, nego da su bile uobičajene u govornom jeziku, iako ih rječnici ne bilježe.

Kako je već spomenuto, genitivna veza poslužila je kao vrlo produktivan deskriptivni način prevodenja onih riječi kojima Büttner nije znao ekvivalente. Primjeri za to su sljedeći:

Schlaff-kammer. ujku – odasy. (87)

Sieg-haus. krancken-haus. Hastalar – evi. (93)

Tisch-gesell. Sofra – joldaschy. (101)

Elenbogen. kol – disii. (37)

Ruhe-platz. Dignenecsek jer. Rahat – jeri. (82)

Ruhe stund. rahatlük sahaty – vachty. (82)

Ruben – tag. Rahat – rahatlük – ghüni. (82), i dr⁹⁴.

93 Zanimljiv je slučaj sa ST *saraç* što se kod Büttnera bilježi kao *saracsy* (80, 83). Iako bi se moglo pomisliti da se radi o pogrešnoj interpretaciji /č/ (što bi, doduše, bio jedini slučaj takve interpretacije), vjerojatnije je da je Büttner smatrao da ta riječ također sadrži sufiks -ci, uz što se uklapa i njezino značenje zanimanja odnosno vršitelja radnje.

94 Zanimljiv je i slučaj složenica kojima je u drugom dijelu riječ *bağa* (staroturkijski: *bağa* (Tietze, 259)): *kaplumbağa* (Men.: *kaplü bagha*, 3619): *kablim-baghy* (87) *kurbağa* (Men.: *kyrbagha*, *kurbagha*, 3662; *kurbagha*, 3786; također i: *bagha*, 853): *kurbaghi* (66); *kurbaghü* (46)

Nadalje, jedna od vrlo uobičajenih tehnika prevođenja bila je i prevođenje negiranjem antonima natuknice navedene na njemačkom, npr.:

Verachten. adam jerine komamak. Saimamak. (106)

Fell-schlagen. nit treffen. rast ghetürmemek. (43), i dr.

Neki od manje učestalih načina *približnog* i *opisnog* prijevoda (participi, atribuiranje, i sl.) mogu se vidjeti i u sljedećim natuknicama:

Schlaf-sucht. uikulu – hastalyk. (87)

Artzney-mittel wieder gift. Sehire – karschilik. (10)

Kinderlehrbuch. Din-scheileri-bilenecsek kitab. (63)

Vollmond. Dolu – ai. tamam ai. (116)

Danckbar. Eilik – bilen. (30), i dr.

Vrlo je malo radova koji transkribirane tekstove obrađuju s aspekta leksikologije i, posebno, leksikografije. Jedan od novijih je analiza E. Siemieniec Gołaś: *The Formation of Substantives in XVIIth Century Ottoman Turkish* (Krakov, 1997). Međutim, u njemu su natuknice iz nekoliko rječnika i djela iz toga vremena statističkom metodom okupljene oko pripadajućega sufiksa, bez daljih obrazloženja. Tako se prema njemu može vidjeti samo toliko da su sufiksi koji su kod Büttnera bili nešto produktivniji nego u ST jednako tako brojni i u ostalim tekstovima toga vremena. Treba li to pripisivati autorima transkribiranih tekstova i činjenici da su bili stranci ili je to, kako se po spomenutoj natuknici iz Meninskog može vidjeti, obilježje jezika nižih slojeva odnosno onih koji nisu bili upućeni u službeni osmanski jezik, ostaje pitanje.

Ovdje se, nastojeći istaknuti osnovne crte Büttnerovog rječnika, više prostora posvetilo onim riječima i frazama koje su neobične ili vjerojatno netočne. No, treba jasno reći da rječnik i s leksikološkog aspekta odražava vrlo visok stupanj poznavanja jezika. Među navedenim primjerima vjerojatno su najneispravniji bili primjeri genitivne veze. U odnosu na cijeli rječnik, takvih je primjera relativno malo; oni su, na neki način, samo odraz Büttnerove smjelosti i upornosti u iznalaženju prijevoda. Puno je više onih u kojima je Büttner i na semantičkom i na sintaktičkom planu ispravan. Npr. uz natuknicu ST *bal* Büttner ima sintagme: Baal–mumu (62), baal–suju (70), bal–schebety (70) i Bal–kabaghy (64). Meninski pod natuknicom *bal* (679) ima *bal mumy* i *bal suji*. Sintagmi sa *şerbet* i *kabak* nema ni pod navedenom, ni pod tim natuknicama (str. 2794 te 3610 i 3616). Kako ove sintagme nemaju ni Molino ni Meninski, očigledno je da

tosbağa (Men. nema, v. *kurbağa*): Tos–baghy (87).

Promjenu /a/ > /i/ ne podržavaju ni Meninski ni Molino (*kaplubaya*, *kaplubaya*; *kurbaya*, *tosbaya*). Promjena u navedenim riječima nema potvrde ni u dijalektima. Stoga je najvjerojatnije rješenje to da je Büttner ove složenice shvatio kao genitivnu vezu, što se vidi i po tome što ih je u dva primjera pisao s povlakom.

pripadaju samo Büttneru. Pored ovakvih običnih primjera kojima se može pokazati razina Büttnerovog znanja, ima i nekih koje pokazuju puno više bliskosti s jezikom. Takav je primjer sintagma *Ismir Siai*, naziv vrste grožđa kojemu je u natuknici dodan opis na njemačkom kao da je taj naziv naučen uživo, u izravnom dodiru s jezikom: *Zi-beben*. kuru üsüm. *grosse gelbe mit stengel*: rasaki üsüm. *kleine schwarze*: kusch üsümi. *andere etwas grössere schwarze*: Ismir Siai (123). Ovdje ga navodimo u nadi da će se, budući da nije zastupljen ni u jednom od velikih rječnika, jednom možda naći u nekom od tekstova koje će se na taj način moći povezati s Büttnerom.

2.8. Zaključak

S obzirom na područje i vrijeme u kojemu je Büttnerova ostavština nastala, u analizi njegova jezika moglo se računati da će se u obilježjima prepoznati neka od sljedeća četiri jezična sloja: 1) osmanski koji je bio službeni jezik, 2) istanbulski idiom, 3) zapadnorumelijski dijalekt i 4) pučki varijetet turskog jezika koji se razvio na južnoslavenskom supstratu.

Kad se turski jezik Büttnerovog rječnika analizira prema kriterijima po kojima je Németh definirao obilježja zapadnorumelijskog turskog (prema: Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine, *TDAY*, 1980-81: s. 113-167.), vidi se da se Büttner ne može svrstati u taj dijalekt, jer prema Némethovim parametrima, Büttnerov turski samo prema pravilu 2. i dijelom 6. nosi obilježja zapadnorumelijskog turskog. Usporedba s Némethovim parametrima daje sljedeće rezultate:

1. Visoki vokali u auslautu ne ostvaruju se samo kao /i/
2. Sufiks -mİş pretežno se ostvaruje alomorfom /miş/
3. /i/ se ne realizira kao /i/ u "određenim pozicijama"⁹⁵
4. Nije poznata velarizacija fonema /ö/ i /ü/
5. Palatalni aspekt vokalne harmonije u potpunosti je proveden
6. Promjena STAT /ö/ > /ü/ kod Büttnera je poznata, ali ne u svim primjerima u kojima bi se trebala ostvariti: nema je npr. u ördek (Büttner: örtek (38)) i köprü (Büttner: köprü (25); köprü (42); kaik-köprüsü (g.v.) (86); Eigreti köprü (87)), riječima koje su Némethu poslužile kao indikatori ove promjene na Balkanu
7. Velari /g/ i /ɣ/ velikim dijelom nisu sačuvani u postvokalnoj poziciji i u auslautu
8. Prezent na -y nije poznat.

I cijela je analiza upućivala na slične rezultate, premda, s obzirom na veličinu analiziranog korpusa, uglavnom nije bilo unisonih odgovora. Nadalje, Büttnerov jezik ni na

95 Prijevod "određene pozicije" naveden je na mjestu originalnog "belli durumlarda" u turskom prijevodu Némethovog članka (s. 122). Pravilo je bilo moguće tek okvirno primijeniti na Büttnera, jer nije jasno o kojim je pozicijama riječ: Németh istovremeno analizira i korijenske i derivacijske i dezinencijalne morfeme.

jednoj od analiziranih jezičnih razina ne pokazuje sličnosti ni s *pučkim turskim* odnosno varijetetom turskog jezika nastalim na južnoslavenskom supstratu. U njegovu su jeziku, posebno na sintaktičkoj razini, prisutne neobičnosti koje se generalno mogu opisati kao nedovoljno poznavanje sintaktičke razine, ali se njegov jezik generalno ne podudara s obilježjima tog varijeteta.

Kad se obilježja Büttnerovog jezika uspoređuju s dijalektima (zapadnorumelijskim i anadolskim), može ih se podijeliti u sljedećih nekoliko skupina:

I) obilježja jednaka zapadnorumelijskom turskom:

- a) arhifonem /è/ ostvaruje se kao /e/ (npr. *elçi* (11), *elçilük* (2))
- b) arhifonem /ö/ se u prvim slogovima ostvaruje kao /ü/ (u ovom slučaju zanimljivo jer kod Molina i Meninskog nije tako) (npr. *ülmek* (97), *üldy* (*perf.*) (102))
- c) palatalizacija /i/ uz /y/ i sibilante (npr. *csikmak* (1), *jildys* (28))
- d) na mjestu ST /u/ u prvim slogovima se javlja /o/, ali manje zastupljeno nego u dijalektima (iako je to prisutno i kod Molina i kod Meninskog) (npr. *bogda* (51), *ogramak* (49)).

II) obilježja različita od zapadnorumelijskog turskog:

- a) nije poznata velarizacija fonema /ö/ (npr. *böcekler* (113))
- b) nije poznata velarizacija fonema /ü/ (npr. *büllbül* (72))
- c) visoki vokali u auslautu ne ostvaruju se samo kao /i/ (npr. *csakü* (100), *gherü* (79)).

III) obilježja koja su poznata u anadolskim dijalektima, ali nisu ograničena određenim područjem (u ovoj su skupini uglavnom riječi neturskog porijekla):

- a) međusobna supstitucija fonema /a/ i /e/ koja se vrlo često događa uglavnom u riječima stranog porijekla, uvjetovana vokalima etimona, utjecajem okolnih (konsonantskih) fonema te asimilacijom prema vokalnoj harmoniji (npr. *haber/habar etmek* (7))
- b) labijalizacija fonema /e/ uz labijalne konsonante (npr. *dövlet* (68); *Dövsiürmek* (4))
- c) na mjestu fonema ST /i/ u riječima stranog porijekla nalaze se i /a/ (rjeđe) i /e/ (češće) (npr. *sahab* (124); *hekmet* (70))
- d) u nekoliko riječi kao rezultat otvorenije artikulacije i neuvjetovano etimonom na mjestu ST /ü/ kod Büttnera se nalazi /ö/ (npr. *ösinhiler* (96))
- e) Fonemi /a/ i /e/ na mjestu ST /i/, u nekim riječima uvjetovane i etimonom (npr.: *kiaghat* (45)).

IV) obilježja karakteristična samo za Büttnerov turski dijele se u dvije skupine:

- a) promjene uvjetovane utjecajem okolnih konsonanata:

1. /e/ > /i/; višu artikulaciju toga vokala uzrokuju /dž/, /k/ i /y/ (npr. *askir* (32))
2. /i/ > /i/ pod utjecajem velara /g/ (npr. *gbyrmek* (33); *ghysli* (107))
3. /i/ > /ö/, /o/ uz /k/ (npr. *kösch* (120), *köskanğ* (34))
4. /ü/ > /i/ u stranim riječima pod utjecajem /dž/ (npr. *terğime etmek* (1), *üsüm csibresy/ğübresy* (g.v.) (103)).

b) prema *predosljednoj* primjeni vokalne harmonije (češće u riječima stranog porijekla)

1. velarizacija fonema /i/ (npr. *kyra* (123), *Syncsab* (58))
2. palatalizacija fonema /u/ (npr. *meğtübler* (18); *Süret* (3)).

Kako je u uvodu i kroz analizu pokazano, Büttner je turski učio prema Meninskom, Molinu, Holdermannu, a možda i prema nekim drugim autorima transkribiranih tekstova. U usporedbi s jezikom Meninskog vidjelo se da je Meninski u odnosu na njega arhaičan. Büttnerov se turski, unatoč arhaičnih crta koje ima i koje su vjerojatno nastale po ugledanju u njegove prethodnike, kronološki uglavnom treba smjestiti u ono vrijeme u kojemu je i napisan.

Činjenica da je imao prilike koristiti i Holdermannovu gramatiku dodatna je ilustracija načina na koji je njegovao svoj jezik. Treba naglasiti da je ta gramatika objavljena 1730. godine u Istanbulu, a Büttner ju je po svemu sudeći koristio u Zemunu već nekih dvadesetak godina kasnije.

Razinu i način interferencije sa živim jezikom nije moguće utvrditi, ali se mora naglasiti da je Büttner na neki način poznao osnovne tendencije koje su bile prisutne u razvoju istanbulskog idioma vremena prije i tijekom razdoblja u kojemu je pisao svoj rječnik, pa je svoj idiolekt njima prilagođavao.

Na temelju svega rečenoga, zaključak je da jezik Büttnerovog rječnika i ostalih dijelova ostavštine koji su s njim direktno povezani karakterizira nekoliko osnovnih obilježja koja su u njegovom jeziku konstantno prisutna u većoj ili manjoj mjeri. Ta su obilježja sljedeća:

- a) utjecaj materinjeg, njemačkog jezika
- b) utjecaj pisanih izvora, i spomenutih, i mogućih drugih
- c) relativno visoka razina poznavanja turskog jezika (uz pretpostavku da ga je možda počeo učiti već u Njemačkoj, prije dolaska u Zemun)
- d) slab utjecaj zapadnorumelijskog turskog
- e) poznavanje jezika koji se približno u njegovo vrijeme govorio na području Istanbula
- f) eventualni kontakt s izvornim govornicima.

3. SUMMARY
THE PRIEST GJURO ADAM BÜTTNER'S MANUSCRIPT LEGACY
IN TURKISH LANGUAGE

Gjuro Adam Büttner was German by descent and a priest by vocation. He served as a priest in Zemun from 1744 to 1779, as the first diocesan priest after the liberation from the Turks. His manuscript papers in Turkish language were found in the Diocesan Library in the Diocese of Đakovo and Srijem. As far as it can be determined, nobody has previously worked on them. Büttner's papers include a German-Turkish Dictionary (128 pages), several small volumes dealing with religious and linguistic instruction and two lists of proverbs in the Turkish language. We can assume that he used the materials for religious and educational purposes since during Büttner's tenure in Zemun the parish was on the very frontier between the Christian world and the Ottoman Empire. Manuscript materials of this kind and size can be considered a real rarity in Croatian terms.

Immediately after the first insight into the papers, as one of the most important issues – regarding the fact that this is a material whose author, place and time of writing are unknown – a question concerning its origin arose. Since it was found at Büttner's, one of the possible answers to this question might be that Büttner had brought it to Zemun with him from Germany, which, considering the European "oriental" schools at the time, might have been completely possible. The fact that the Turkish language in the manuscript reveals some features belonging to the West-Rumelian dialect of the Turkish language itself cannot sufficiently support the "Zemun origin" of the material. However, the papers contain toponyms which locate it rather precisely: the examples mention Zemun, Belgrade, the rivers Sava and Danube in a number of occasions. Conclusions can be made in a similar immediate way on the grounds of several notes from the manuscript that it was written in the period between 1740 and 1790, i.e., at the time of Büttner's tenure in Zemun.

This book, due to the extent of the materials, deals solely with the Dictionary. The Dictionary itself comprises c. 3700 entries in the German languages which were translated to c. 3150 lexical units in the Turkish language. The material gathered from

the volumes and documents served only in the purpose of comparison in certain cases. Furthermore, it helped to determine that Büttner used the grammar books of François M. Meninsky, published in 1680, and Jean-Baptiste Holdermann, which was published in 1730 in Istanbul.

The transcription of Büttner's Turkish language is based on German graphy at the time. Büttner himself left no reading instructions, as was done by some other compilers; his complete work, including the Turkish legacy, has no "grammar" pretensions, thus, it is evident he deemed his work could be followed through some familiar grammar book from that time.

It is certain that Büttner had no knowledge of Arabic alphabet. His entire manuscript bears no Arabic writings. Furthermore, in his transcription he was inconsistent in following any "authority" before him, although it may be assumed that some elements were indeed acquired from his predecessors. His Dictionary should in this light be considered as his phonetic interpretation of the Turkish language, in the extent and stage he had acquired.

Unlike vowel changes which often had identical forms in the Black Sea area or the West-Rumelian Turkish, the consonant changes and features of Büttner's Turkish, provided they may be confirmed in Turkish dialects, can be assigned to a certain geographical area with more difficulty; they are found in entire Anadolia. On much rarer occasions they may be found in dialects and thus should partly be interpreted as changes resulted from the adjustment of Turkish pronunciation to German.

Hence, Büttner's consonants reveal a tendency toward spirantization which is mostly conditioned by the influence of the German language (e.g. *nč* > *nš*, *k* > *h*, etc.). In Büttner's Turkish language, the consistency may be noticed more easily in the segments conditioned by the German language, and not Turkish, which is understandable since his Turkish was a language largely acquired via written sources and most likely idiosyncratic only to Büttner (and, possible, *the school* from which he acquired it). Nevertheless, basic features of his language can be determined with consonant analysis. These features are a partial similarity with the West-Rumelian Turkish and the knowledge of the Turkish language from the Istanbul area which could not have been formed solely from Molino and Meninsky (as may most evidently be seen in the analysis of /g/ and /ɣ/ in postvocalic position).

The features determined via vowel analysis may be classified into several groups:

I) features found in the West-Rumelian Turkish:

- a) the archiphoneme /ɛ/ takes the form of /e/ (e.g. *elçi* (11), *elçilik* (2))
- b) the archiphoneme /ö/ in the first syllable takes the form of /ü/ (which is interesting in this case since it differs from Molino and Meninsky) (e.g. *ülmek* (97), *üldy* (*perf.*) (102))

- c) palatalization /i/ with /y/ and sibilants (e.g. *csikmak* (1), *jildys* (28))
- d) in the position of /u/ in modern standard Turkish (MST), in first syllables there is /o/, but less used than in dialects (although present both with Molino and Meninsky) (e.g. *bogda* (51), *ogramak* (49)).

II) features different than those found in the West-Rumelian Turkish:

- a) absent velarization of the phoneme /ö/ (e.g. *böcsekler* (113))
- b) absent velarization of the phoneme /ü/ (e.g. *büllbül* (72))
- c) high vowels in auslaut do not exclusively take the form of /i/ (e.g. *csakü* (100), *gherü* (79)).

III) features found in Anatolian dialects, but not limited to certain areas (this group comprises words mostly of non-Turkish origin):

- a) mutual substitution of phonemes /a/ and /e/ quite often found in words of foreign origin, conditioned by etymon vowels, the influence of surrounding (consonant) phonemes and assimilation according to vowel harmony (e.g. *haber/habar etmek* (7))
- b) labialization of the phoneme /e/ with labial consonants (e.g. *dövlet* (68); *Dövşürmek* (4))
- c) in the position of /i/ in MST in words of foreign origin there are both /a/ (less often) and /e/ (more often) (e.g. *sahab* (124); *hekmet* (70))
- d) in several words as a result of more open articulation and unconditioned by etymon, in the position of /ü/ in the MST Büttner uses /ö/ (e.g. *ösenghiler* (96))
- e) phonemes /a/ and /e/ in the position of /i/ in MST, in some words they are conditioned by etymon (e.g.: *kiaghat* (45)).

IV) features characteristic only for Büttner's Turkish are divided into two groups:

- a) changes conditioned by the influence of surrounding consonants:
 - 1. /e/ > /i/; higher articulation of the vowel is caused by /dž/, /k/ and /y/ (e.g. *askir* (32))
 - 2. /i/ > /i/ under the influence of velar /g/ (e.g. *ghyrmek* (33); *ghysli* (107))
 - 3. /i/ > /ö/, /o/ with /k/ (e.g. *kösch* (120), *köskanğ* (34))
 - 4. /ü/ > /i/ in foreign words under the influence of /dž/ (e.g. *terğime etmek* (1), *üsüm csibresy/ğübresy* (103)).
- b) according to *overconsistent* use of vowel harmony (more often in words of foreign origin):
 - 1. velarization of the phoneme /i/ (e.g. *kyra* (123), *Syncsab* (58))
 - 2. palatalization of the phoneme /u/ (e.g. *megtübler* (18); *Süret* (3)).

V) features of Büttner's Turkish with regard to a labial aspect of vowel harmony:

The primary conclusion is that in words with a palatal vowel base the labial aspect of vowel harmony is almost the same as the one found in MST, whereas in words with a velar vowel base it had not been established yet. Thus in words with a palatal vowel base the original labial vowel part was only kept in *berü*, *gerü* and *kendü*. In words with a velar vowel base, together with the most common original high labial vowel, there are also /ö/ and /i/ (e.g. on the same side: *altön~altun* (53); *altün* (53) i sl.). Most likely the lack of knowledge of the neutral sound /ə/ also contributed to this case.

Morphophonological features of the Dictionary have been defined within the frame of Johanson's theory of vowel harmony development stages, with special attention to *Indifferenz-Stufe* and the neutral vowel /ə/, which writers of transcribed texts recorded in several ways. Suffixes with low vowels are expectedly stable and do not show a one-variant feature of the West-Rumelian Turkish. Suffixes with high vowels, in accordance with Johanson's theory, show that I-suffixes are more archaic than U-suffixes. I-suffixes are in the transition stage between *Relevanz-Stufe* and *Indifferenz-Stufe*, and U-suffixes between *Indifferenz-Stufe* and *Angleichungs-Stufe*.

Büttner's Turkish is not a convenient source for analysis as suggested by Johanson, since the extent of the influences from which he learnt cannot be estimated. Nevertheless, basic features can be determined even for him. One of the most relevant ones is that morphological features of Büttner's dictionary do not provide grounds for a connection with the West-Rumelian Turkish. In texts which clearly belong to the West-Rumelian Turkish these features had been documented as nearly as a century before Büttner's dictionary (e.g. in Illésházy). Molino's Turkish bears more features of the West-Rumelian Turkish (which is evident solely in his grammar (Adamović, 1974), since the dictionary has not been analysed yet). Thus it is necessary to assume that Büttner's Turkish was developed according to a four-variant vowel harmony. In such a way, the same as with vowels, it may be determined that his Turkish is closer to the Istanbul variant, and that the West-Rumelian features can only be found in traces.

In Büttner's, as well as other transcribed texts, there are characteristic peculiarities on morphological and syntax level which may be interpreted as insufficient knowledge of the syntax.

In conclusion, it can be determined that Büttner's Turkish bears features of a learnt language, having poor contact with a living language. The features of the West-Rumelian Turkish were most likely taken from written sources before Büttner's Dictionary. On the other hand, Büttner himself knew certain basic tendencies present in the development of the Istanbul language of the time, before and during the period in which he wrote his dictionary, and had thus adapted his language to these tendencies.

4. PRIJEPIS RJEČNIKA

Znakovi:

* – mrlje, oštećen papir, nečitko

/.../ – dopisano iznad riječi

#...# – naknadno dopisala neka druga ruka

0 – prazno mjesto, natuknica na njemačkom bez turskog ekvivalenta

~ – znak iz rukopisa za sinoniman odnos

Türkisches Wörter-Buch

oder

Dictionarium Seu Vocabularium

honorate, pretiose ~ aestimate, Eximie Amice!

Rayetlü, hür*metlü, sadakatly dostüm!⁹⁶

I

A

Aal. İlan Ballyki.

Aas. Lesch. *friss Vogel oder stirb.* İa Dövlet basche, İa kuskun lesche. i.e. aut vincendum aut moriendum.

Abarten. Soisys olmak. i.e. degenerare.

Abbilden. Süret japmak. *Er hat mich abgebildet.* benüm Süretüm aldy ~ yasyd.

Abbitten. af olmaga dilemek.

Abblatten. Jabrak jolmak.

Abbrechen v.g. frucht. koparmak.

Abbrechen v.g. handel, zahlung. hakynden eksik vermek. hakinden kesmek.

Abbrechen, sich einhalten. ghendini Sapt etmek.

96 Zbog lakšeg praćenja teksta, njemački je dio pisan kurzivom, a latinski podvučen.

Abbrechen, einreissen. Bosmak. Jikmak. veran etmek. q[ua]si desertum facere.

Abbrennen, Zu brand stecken. Jakmak. Tutuschdurmak. Atesche vermek.

Abbringen. Bosmak. *Böse gewohnheit abbringen.* fena adety bosmak.

Abbruch, schade thun. Zarar, sian etürmek.

Abbruch thun sich v.g. im essen. Behris, behrislük dutmak.

Abbrühen, absieden. kainatmak.

Abbüßen v.g. Sünd. Ghiünahy Silmek.

Abbützen. Silmek, paklamak.

Abschreiben. Terğime etmek.

Abdanken, abschaffen. Masul etmek.

Abdienen. hysmetilen ödemek.

Abdringen. Abnöthigen. Sorlen atmak. höcümilen almak.

Abdrucken. basmak. *v.g. Buch, sigill abdrucken.* kitab, mühür basmak.

Abdrucken, abfahren vom Land. Limandan ~ Ilimandan csikmak.

Abend. Achşam.

Abend-essen. Achşam Tahumy – mangiasi.

2

Abend-luft. Achşam havasi – serini.

Abend-ständerlein. Abend-music. guetsche – fassyly – schenlighi.

Abend-stunde. Abend-zeit. Achşam – vachti.

Abentheuer. Acsalağai.

Aber. Ama. lakim. arab.

Abermahl. ghene. bir daha.

Abfallen v.g. von glauben. Dininden – dinden dönme. murtad – olmak. murtad. apostata.

Abfassen. Projectiren. hicsat etmek. *Es ist etwas neues projectirt worden.* bir jeni hicsat oldy.

Abfaumen. köpük almak. *v.g. dem wein, beer.* Scharabdan, arpasujundan.

Abfertigen. bitürmek. Ischden kurtarmak.

Abfinden sich. Vergleichen. Laka kesmek.

Abfliessen. akmak.

Abfluss des wassers. Su–akmasi.

Abfressen. Aschindürmek.

Abführen v.g. vom weeg, aus dem weeg führen. Joldan-baschdan csikarmak. Item *Verführen.*

Abführen. Abrathen. Abhalten. Csevirmek. Döndürmek.

Abgang. Hinuntergang i.e. descensus. Enmesi. Enişlik.

Abgang. v.g. an gewicht. Eksiklik.

Abgang, v.g. an waaren. hartsch – olunmaklük.

Abgehen. v.g. dieße Waar gehet dahier ab, wird starck verschliessen. Bu mal bunda harcs olunur.

Abgehen. Mangeln. Eksilmek.

Abgelebt. alt. fraltet. ychtyarlanmiş. kotschanmiş. Pirlenmiş. ult. in laudem.

Abgelegenheit. Weite. Entfernung. Usaklik. Iraklik.

Abgeorderter. Deputierter. Vekil.
Abgesagter feind. Basch – Düšman.
Abgesandter. Elçi.
Abgesandschaft. Elçilük.
Abgeschmackt. Datsys. *Abgeschmackter mensch.* Bet adam.

3

Abgestanden. Abgestandener Wein. bosuk scharab. *abgestandene farb.* bet renk. solmusch renk.
Abgewöhnen sich. Vasgucsmek. *abl. a qua re** vg. fena adeten. *böse sitten. böse lebens-art.*
Abgott. Put. *Abgötterer.* Putperes. *Abgötterey.* Putpereslik.
Abgraben vg. das Wasser. Suju kesmek.
Abgräßen. ot kesmek – bicsmek.
Abgrund. Derin. Ucsurum.
Abhacken vg. baum. kesmek. Jarmak vg. agatschy.
Abhalten, einen von etwas. Döndürmek. Csevirmek.
Abheben. kaldyrmak. *karten abheben.* kiaghaty kesmek. kes kiaghaty.
Abhelfen. kurtarmak. Togrutmak.
Abhoblen. gleich machen. Düs etmek. Togrutmak.
Abhold, ungünstig sich zeigen. Dostsyslük göstürmek.
Abhohlen etwas. Allmagha ghelmek.
Abhören. Dignemek.
Abjochen, das Joch abnehmen. Bojunluk kaldyrmak.
Ableiden, auskleiden sich. Sojunmak. Esbablarindan sojunmak.
Abkommen. loß werden. kurdulmak.
Abkoppeln. Airmak. *2 hund von einander abkoppeln, von einander söndern.* Iki köpeghün biri birinden airmak.
Abkratzen. Syghyrmak.
Abkühlen. Soutmak.
Abkümmern sich. kasaveten erimek.
Abkürtzen, abschneiden. kesmek.
Abkürtzen, v.g. die Red. Sösy kessaltmak.
Abladen. Endürmek. *den Last, die Bürde abladen.* Jüky endürmek.
Abladen aus den Schiff. Ghemiden csikarmak.
Ablaß. Nachlassung. Af. Ablaß der Sünden. Ghiünahlarun Af* - Afy.
Ablaß-Pfenning. Süret. Mendal. arm.
Ablassen, vg. den Wein vom Lager, von der hefen. Scharaby tortusyndan actirmak – akytmak.
Ablauffen sich, sich müd lauffen. Seirdmeden jorulmak.
Ablauffen, vg. die Uhr ist abgeloffen. Sahat boşanmıšdur.
Ablegen, vg. den degen, sabl. Schyischy, kylöcsi brakmak.
Ableiten, vg. das Wasser. Suju bir jerden öbir jere savyschdyrmak.

Ableiten, von sich abwenden. Jollamak, savuśdurmak. *Ich hab den Zanck * von mir abgeleitet.*
Kavkai baschümdan jolladüm, savuśdrdum.

4

Ablernen. Elden ilym almak.

Ablößen, abwechseln, vg. die Wacht. Nöbecsji deghischdürmek.

Abmahnen, abhalten von etwas. ol scheiden vasgüestirmek.

Abmatten einen. Jorutmak. kuverten düśürmek.

Abmessen. ülsmek.

Abnehmen. Sesmek. *id e. arguere, colligere, vg. Ich nehme diesen menschen aus dem gesicht ab, daß er ein dieb ist.* Bu adamy jüsünden seserim chyrsys olmasyna.

Abpflücken, ablesen. koparmak. Dövśürmek.

Abrathen. Döndürmek. Csevirmek.

Abraumen. vg. Tisch. Sofrai kaldymak. Dövśürmek.

Abrechnen. Hisap ghiürmek.

Abreiű. Reyű. Jolcsuluk.

Abreiűen, Verreiűen sich. Jolcsu olmak. Jola ghitmek.

Abrichten, lehren. ögretmek. Alischdyrmak. *vg. in der Sprach abrichten.* Dilinde aliśdürmak.
Ich lehre dich Türkisch. Ben sana türkce ögreterim.

Abricosen. kaisi. *kleine abricosen.* zerdály.

Absagen einer sacht, verlassen. brakmak. vasgüescmek. dönnek.

Absägen. Destereile kesmek.

Abscheu. Eckel. Ikrah. *Abscheu haben.* Ikrah olmak. *vg. bu scheiden ikrah olmiűim. Ich hab eine abscheu von dieser sacht gehabt.* ghiünahdan, fena amelerden ikrah olurmysin? *hast du einen abscheuen vor der sünd, vor böűen wercken?*

Abscheulichkeit. Ikrahlük.

Abschiessen vg. ein stuck, flinde. Atmak *vg. Top/Tob, töfenk.*

Abschiessen. vg. ein farb. Solunmak. *vid. sup[ra] abgestanden.*

Abschlagen, den Preys mindern. Pasar kesmek. *Ich hab die Baumwolle abgeschlagen, auf mindern preyű gesetzt. gebracht.* Dambughun pasary kesdim.

Abschlagen, wohlfeiler werden. pahadan düschmek. *die waaren seyed jetzt zu Wien wohlfeil.*
Schindi Becsde yryskün pahasi düśmiűdr.

Abschnitt. kessik.

Abschnitzel. Tos. p[os]t, *deinde addi wo *on? Von waűű?*

Abschraufen. Abschrauben. Csösmek.

5

Abschüttlen. atmak.

Abseigen. Süsmek. güecsirmek.

Absetzen. Abschaffēn. kovmak.

Absonderlich. Bakusus. ususa.

Abstenden ein kind. Sutden – memmeden kesmek.

Abstechen, Schlachten. Bogaslamak.

Abstehen, verderben. vid. sup. *abgestanden.*

Abstehen, vg. ein fisch. ghebermek. #*Abstehen, ablassen.* farigh olm.#

Abstraffen. hakyndan ghelmek. ğesá vermek.

Abstrapatzieren. örselemek. d[icitu]r de actis et in actis.

Abtöden, mortificiren. bastırmak. *Böse natúr, böse neigung abtöden, bezwingen.* Fena tabıety bastırmak.

Abtreiben v.g. geburt, leibs-frucht. Csocsuky vachtsys Düsürmek – guecsirmek. Quando una persona non in se, sed in alia procurat, ut fiat abortus. d[icitu]r: Düşürtmek – guecsirtmek – *drey monats – kind.* ücs ailük csocsuky.

Abtreten, aufgeben, resignieren vg. sein Amt. Mansubini brakmak.

Abtritt. Ajak – joly. Hale. *Ich gehe auf den Abtritt.* Halee – Taschera ghiterim.

Abwägen. Tartmak.

Abwaschen, abspühlen. Jikamak.

Abwasch-schaff. Tekne. Csiber.

Abwesend seyn. olmamak. *da ich nicht zu Haus ware,* Ben evde olmamakde.

Abwesenheit. Olmamaklik.

Abwischen, abstreichen vg. schweiß. tery silmek.

Abzehren. Erimek. *In dieser kranckheit bin ich sehr abgezehrt.* bu hastalükda csok eridüm.

Acciß. Zoll. Ghiümrük.

Accidentien. Einkünften. ghellir. *dieses orts einkunften seyed wenig.* Bu jerun ghellilij azdur.

Accord. Kavul.

Accord. einer Stadt vg. mit accord übergeben. Capitulieren. Vera – etmek. Vera – Bayraky tikmek. *Belgrad ist mit accord übergeben worden.* Belgrad veraile verilmischdür.

Ach! aäh. longius protrahitur cum aspirare. Etiam váh.

Achsel. omus. *die achsel.* omuslary.

6

Acht haben. Beklemek. ğhösetmek.

Achten, schätzen vg. im kauff- und verkauffen. paha kesmek.

Achten. dafür halten. Tahmin etmek. *Ich halte dafür, der Fisch den du kauffst hat 2. ocken.*

Tahmin eterim, aldüghün ballyk iki oka jadak vardr.

Acker. meidan. tarla. Locus seminabilis.

Ackerbau. Csiftçilik. item Csiftlük. *Ackern.* Csift sürmek. *Acker-man.* Csiftçi.

Adel. Spahilük. *Ist ein adelicher Mensch.* Spahi adamdr.

Ader. Damar. *Aderlassen einem.* kan almak. *Aderlassen sich.* kan altyrmak. kan koivermek.

Adler. kartal.

Aegipten. msyr–tobraki.

Aehr. Korn-aehr. Bogda – baschi. *Das getreid hat gute aehr getrieben.* Bogda ei basch baglamisch.

Aendern. Deghischdirmek.

- Aff.* Maimun.
Affecten. naigung, passionen. Hui.
Aforn. Afornbaum. csinar.
*Aicher. naib. das aichen, *imentiren, probiren der maas, gewicht. obr gerecht ist.* naiblük.
Adjutant. 0
Alabaster. sommaki mermer.
Alaun. schab.
Alcoran. kuran.
Allbereits, Schon. hé.
Alle. Alles. gantz. Her. Heb.
Allee. ghesinecsek Jer.
Allein. Jallynys. Jab jallynys.
Allenthalben. her jerde.
Allerdings. butun. heb.
Allererst. Schindi. henis.
Allgemach. Jabjab.
Allgemein. Allesevie. *Allgemeine seucht, kranckheit.* Allesevie hastalyk.
Allianz. Verbündnuß. Birlik. *allianz brechen.* birlik bosmak.
Allmachtig. herschei kadir. *Allmacht.* herschei-kadirlik.
Allmosen. Sadaka. Sekiat.
Allwissend. Her schei bilen.
Allzu. pek.
Alöe. Saber.
- 7
- Alster. ein Vogel.* Saxegan.
Alt. de rebus inactis. Eski. batal.
Alt. de personis. kotscha. Ichtiar. Babalük. *sic plerumque appellat hunc senem.*
Altgebacken Brod. bajat ekmek. *Alte dinge.* eski scheiler. *alter krieg.* eski sefer.
Altvatter. großvatter. Dede.
Alßo. büile. öile. Schuile. *eben alßo.* tamam buile.
Altars-sacrament. El pak kurban.
Amboß. kös.
Ameiß. karinge.
Amme. Säugame. Sütana. Taja.
Ampel. Lampen. kandil.
Amt. mansub. paje. *kleines amt.* hysmet. *dieser mensch hat ein großes amt, würde.* bu adamün pajesı bujukdr.
Amt-man. hysmetdar. mansub – sahabı.
Amt-schreiber. jasicsı.
Amulet oder breve. hamailı.

Anbauen. Aussähen. Ekmek.
Anbefehlen. pujurmak.
Anbellen. ormek.
Anbetten. Tapmak v.g. Allahy. Secsde kyllmak.
Anbinden. baglamak.
Anblick. bakisch.
Anblicken. bakmak.
Ancker. Demir. *Ancker werffen.* Demiry brakmak.
Anklopfen. Anbochen. vurmak. Dögmek v.g. kapuy.
Andacht. Imanlik.
Anderes. daß ist ein anderes. bu baschkadr. okairi durlidr. *heut ist ein anderes glück.* böghiün
 baschka kasmek.
Andencken. in sinn kommen. fighire düschmek. *das Andencken.* fighire – düschmeklik.
Andeuten. haber/habar etmek.
Anfahren aus land. anländen. Janaschmak.
Anfahren, anstossen an eine felse. Karaja vurmak.
Anfallen, angreifen. Jürügüsch etmek.
Anfang. basch. Evel.
Anfänglich. baschdan. evelden.
Anfangen. baschlamak.
Anfechten. Versuchen. Synmak. *der teuffel ficht den Mensch an.* Scheidan, Insany synar.
Anfeinden. Csesalamak.
Anfrau. großmutter. bujuk Ana.

8

Anfrischen. Antreiben. Muth machen. Jürek vermek. Jüreklemek.
Anfüllen. Voll machen. Dolturmak.
Angeben, anklagen. kamaslamak. Schequa etmek.
Angebohren. Zaty.
Angehen, guten fort gang haben, von statten gehen. bascha csikmak.
Angehen. Betreffen. Düschmek. *Diese Sach geht mich nicht an, betrifft mich nicht.* bu schei bana
 düschmes.
Angel, an Thüren. Rese.
Angel, fisch angel. Volta ~ olta.
Angelegen seyn lassen sich. mukajet olmak. dat.
Angelegenheit. Isch.
Angeloben. Versprechen. Ikrar etmek.
Angenehm. Lieb. werth. Sevkiülü. aziz.
Angesicht. Jüs. Csehere. Sima. Süret.
Angräntzen. Synorlaschmak. hututlaschmak.
Angreifen, anrühren. Tokanmak. Deimek.

- Angreifen. Anfallen.* Jürüghusch etmek.
Angst. Dargünlük.
Angstigen. Dargünlatmak.
Anhalten. Verarrestiren. Habsa komak – kaldyrmak – vurmak.
Anhalten. fortfahren. fortsetzen v.g. ein sach. bascharmak vg. ischy. *Wird er seine reis nacher Jerusalem fortsetzen?* Kutı-scherife ghitmee bascharirmi?
Anhalten. bitten. Iriğa etmek.
Anhang. Adharenten. Hampa. Tevabilik. Tevabiler.
Anhangen. hampa olmak. *Ich hab grossen anhang – oder hangen mir viele an.* Csok hampam var.
Anheften. Japischtirmak. *Ein Bild an die wand anheften.* Sürety Duvara japištirmak.
Anhöhe. Jokusch.
Aniß. Anison.
Anketten. Sinschillemek. Sinschille vurmak.
Anklagen. kamaslamak. schequa etmek.
Ankleiden sich. ghjimek. *Ich leg ein neues kleyd an.* Jeni ruba ghjirim. ghjinmek. Jeni ruba ghjiririm. *einen ankleiden.* ghjitirmek.
Ankommen. Anlangen. Jetischmek.
Anlag. auflage. Verghi.
Anländern. Janaschmak.
- 9
- Anlauffen, Feucht werden.* baslanmak.
Anlaß. Ursach. Sebeb. assyl. *was ist ursach?* assly nedur? *Anlaß, ursach.* kulb kap*
Anlaß, ursach geben. Sebeb vermek – olmak.
Anlegen. vid. ankleiden. Ankleiden einen. ghjitirmek.
Anlehnen. Dajanmak. *An stuhl anlehnen.* Iskemrie dajanmak.
Anmercken. zeichnen. nischlanlamak.
Anmerckung. nischan.
Anmüthig. lustig. Schen. acsik. *lustiger, anmüthiger orts.* acsiklik – jer.
Annehmen. kabul etmek.
Anreitzen. Csekmek. *mit süssen worten einen mensch anreitzen.* Datly sösile adamy csekmek.
Anrichten vg. Speisen. kotarmak.
Arühren. vide angreifen.
Anschlag. nasahat. nasiet.
Ansehen. Autorität, gewalt. Hökm.
Anspannen, v.g. oxsen zum pflug. Csiftlemek. koschmak. koschtürmak.
Anspruch. Pratension. Laka. Hak.
Anstalt machen. Tedarik etmek. hasyr etmek.
Anstand. Zweifel. Schiffe. müskül.
Anstand. Vershub. usatmalik.

- Anständig seyn.* Laik olmak. düschmek. *Dieses amt ist dir anständig.* Bu mansub sana laikdur – düscher.
- Anstossen vg. das schiff an eine felse.* karaja vurmak vg. ghemii. *gib acht, daß du dein kopf nicht anstoßt.* Bekle, baschuny vurmajasyñ.
- Anstoss. Hindernus.* Enghellik.
- Anstreichen. hindernuß leiden.* Enghellenmek.
- Anstoss. hindernuß machen.* Enghellemek.
- Anstreichen. parlatmak. Weib daß sich im gesicht angestrich bat.* Avrat cseheresini parlatmisch. *sie ist glantzend im angesicht.* parlak cseheresi vardur. sive à natura sive ab arte sit.
- Anstrich. Schmincken.* Parlamisch.
- Antwort. csuab. Antwort geben.* csuab vermek.
- Anvertrauen. Inanmak. einem freund ein geheimnus anvertrauen.* Dosta syr / sr inanmak.
- Anverwandter.* Hyssum / chyssym.
- Anverwandschaft.* Hyssymlük.
- Anwenden. Brauchen.* kulanmak.
- Anwessend seyn.* bulunmak.
- Anstellen sich. Ich habe meinen Sohn öfters mit einem Türck er möger ein Türck werden.* Oghlu-mu ghördüm, bir müsürmanilen syk konuschur, kastila **/audio*/ ghend*ini ghörmeslighe* vurdum, korkundan ki müsürman olmasyn. *sich *anstellen alß höre, wisse man nicht.* kastila saghyrligha vurmak, bilmemezlighe vurmak. *sich anstellen als wisse oder *nicht.* bilmemek-den, ghörmemekden ghelmek ~ guecsmek ~ ghürmemeghe vurmak.

10

- Anwesenheit.* bulunmaklik.
- Anwünschen.* mubareklemek vg. bairamy.
- Anzahl vg. vieler Leutem.* Csumhur.
- Anzug. Anmarsch.* Jürüghüsch á jürümek.
- Apfel.* Elma. *grmessy patlicsan.
- Apostel.* Tevabi. Resul. arab. Christosun Tevabileri oniki idiler. *Christi aposteln waren zwölff.*
- Apostema. geschwär.* Jara. bere.
- Apothek.* Ilatsch – Dükiani.
- Appetit.* Ishta. *Appetit, Lust haben.* ishta olmak ~ csekemek.
- Aprobiren.* kabul etmek.
- April.* Abril.
- Arabia.* Arabistan.
- Arbeit.* Isch. *arbeiten.* Ischlemek. *baum – arbeit.* arcad – ischi.
- Aergern. Aergernuß geben. Böß Exempel geben.* fena ögrünek vermek – olmak.
- Argwohn.* Ischkil. *Argwohnen.* Ischkilenmek. abl.
- Arm.* kol. id e. brachium.
- Arm, dürfthig.* faghir. *Armuts.* faghirlik.
- Armenspithal.* Hastalar. Hastalar – evi.

Arrest. haps / hapüs. szndan.
Arrendator. Emmin.
Arrestiren. hapsa komak – kaldyrmak – vurmak.
Arschlings, umgekehrt. Tersine.
Art. Natur. Tabiet.
Art. zucht, gezücht von Thier. ğins.
Articul. made.
Artig, wohlgestalt. Cselebi.
Artischock. Enghinar.
Artigleria. Kriegs – rüst – zeug. Csenk – pusatlary.
Artzney. Ilatsch. keferet.
Artzney-mittel wider gift. Schire – karschilük.
Artzney kunst. Hekimlik.
Artzt. Hekim.
Aschen. kiül.
Ast. Zweig. Dal.
Athem. Soluk. nefes.

II

Athem hoblen. Solumak. nefeslenmek.
Audientz haben. bulusmak. Soileschmek. *der bottschafter hat beym Sultan Audienz gehabt.*
 Elci Patischahile buluschdy.
Aufbauen. Japmak.
Aufbehalten. Bewahren. saklamak. ghösetmek.
Aufblehen. Blebung machen. Schischirmek.
Aufblehen. Aufschwellen. pass. Schiśmek.
Aufbrechen. krmak.
Aufbürden. Jügletmek. Jüklemek.
Aufbutzen. Donatmak. Silmek.
Aufdörren. kurutmak.
Aufeinander. einer nach dem andern. biri bir artisyre.
Auferstehen, von toten. Dirilmek.
Aufwachen. ojanmak.
Aufwecken. ojandürmak. kaldyrmak. ujukudan kaldyrmak.
Auferzihen. beslemek.
Aufführen sich. guetschinmek, ei ia fena.
Aufgeben, sein Amt. Mansubini brakmak.
Aufgehen. Dogmak. *die Sonn gehst auf.* ghün doghar. *aufgang der Sonnen.* ghün doghüsy.
Aufgehen. hingehen. Verzehrt werden. Sürülmek. harcs olunmak. *Es gehet viel geld auf.* csok
 agcse harcs olunur.
Aufgraben. graben. kasmak.

Aufgeschaut. tinus quo h[omi]nes jubentur viâ excedi, Spatium facere, currere, vg. Saula* à Saulmak. inde dividere, ad partes pellere.

Aufheben. kaldyrmak.

Aufhelfen. kaldyrmak. vide uberheben.

Aufhencken. asmak.

Aufhören. endigen. bitürmek.

Aufhören. nachlasen. Turmak. *v.g. Es hort auf zu regen.* Jagmur turdu.

Aufknöpfen. Dugmelery csösmek.

Aufkratzen, vg. wunde. Jarai kaschymak.

Aufmachen. Aufhun. acsmak.

Aufnehmen. bewillkommen. kabul etmek.

Aufopfern sich. Teslim olmak. Salmak. *Ich opfere mich Gott auf.* ghendümi Allaha salairim.

Aufrichtig. Tamam. Hakiketly.

Aufrubr. Empörung. Allavere – ortalük. sorballük. Anababaghüny. *Aufrubr machen.* ortaluky velveleje vermek.

12

Aufschauer. Überreuther. Dildaban.

Aufsehen. Verwalten. Vekil – kija olmak.

Aufritzen zu Pferd. ata binmek.

Aufspannen. kurmak.

Aufsteigen. binmek. csikmak.

Aufsuchen. aramak.

Auftrennen. was genähnt ist. sökmek. *Die Nad ist aufgetrennt.* Tikisch sökilmisch.

Aufwachsen. büjümek.

Aufwärmen. kösdürmak. Sicsak etmek.

Aug. gös.

Augapfel. bebek.

Augbrauen. Kasch.

Augenlinder. gös kapaghi. kibrik.

Augenblick. Ein augenblick nach seiner bin ich kommen. ğisvi senden sonrah gheldüm. *wart einen augenblick.* ğisvi bekle.

Augenläßer. brillen. göslük.

August. Monath. Ağustos.

Ausblasen. ausleschen. Söndürmek.

Ausbrechen. Ausreissen, vg. zahn. Dischy csikarmak.

Ausbrutten. Jaurulamak.

Ausdauern. Dajanmak.

Ausdehnen. sermek.

Ausdeuten. Auslegen. Dolmetschen. Terğime etmek.

Ausdingen. kaulile vermek – saklamak.

Ausdrücklich, drücklich. acsik. *Ich rede drücklich.* acsik söilerim.
Ausdünsten lassen. Souklatmak vg. friggij.
Auserwehlen. secsmek.
Ausfiltzen, ausschänden. Csekiśmek.
Ausflicken. ausbessern. jamaglamak. Jama. *fetzen.*
Ausgehen. auslöschen. pass. Sönmek.
Ausgraben. vg. einen Todten. mesarden csikarmak.
Ausgelassenheit. Edepsyslük.
Ausglitschen mit dem fuß. kaimak. *Auf dem eys ausglitschen.* bus üstünde kaimak. *mein Fuß ist ausgeglitscht.* Ajakim kaidi.
Ausgreinen. vid. *ausfiltzen.*
Aushayrathen. v.g. seine Tochter. Evermek.
Ausheitern sich. acsilmak. *das wetter hat sich ausgeheitert.* Hava acsildy.
 *Duttughun * bascha csikmas ~ jaramas.

13

Aushöhnen. Spotten. maskara etmek. Taklite allmak.
Aushöhlen. csukur kasmak.
Aushüngern. Sabunlatmak. ariklatmak.
Auskebren. Süpürmek. Silmek.
Ausklopfen v.g. kleyder. Silmek.
Auskratzen. kasmak.
Auskleyden sich. Sojunmak. Esbablarından sojunmak.
Auskundschaften. csaschütlamak. csaschitlik etmek. *kundschaft bringen.*
Auslären. boschatmak.
Ausländer. Jabancı.
Auslösen. kurtarmak. Jessirler kurtarmak. *gefangene auslösen. Auslöser der gefangenen.* Jessirler kurtarıcı.
Auslüften. havalatmak.
Ausmustern. kovmak. csikarmak. *vg. aus dem Regiment.* ortadan.
Ausnahm. Ausgenohm. kairi. baschka. made. *Mich ausgenohmen waren alle da.* benden ghairi ~ made hebsi bunda bulunduler.
Ausnüchtern. Scharhoschlyghi savmak.
Auspoliren. feilen. Silmek. paklamak. Eghielemek.
Ausrasten. Dignenmek.
Ausrauchern. Tütsü vermek.
Ausred. Entschuldigung. Mahane. Sebeb. Sucusluk.
Ausreißen. durch-gehen. kacsmak. sivischmek. firar olmak. arab.
Ausrichten, ein geschäft. Togrutmak. kotarmak. *Ich hab meine sach ausgericht, richtig gemacht.* benim ischümi togrutdum. *richte mir diese sach aus.* bu ischimy kotar.
Ausruffen. Csav etmek – olmak.

Aussage. Ausspruch. Sös. Kelam.
Aussatz. eine kranckheit. ujusluk.
Aussähen. Ekmek.
Ausschänden. Ausgreinen. azarlamak.
Ausschencken v.g. wein. Scharab Satmak. mehanacsilük etmek.
Ausspannen, Pferd. Beghyrleri arabadan csösmek.
Ausschirren, Pferd. Hamutlari ve ejery almak.
Ausschlaffen v.g. den rausch. Scharhoschlyghi savmak.
Ausschlagen, weigern. kabul etmemek.
Ausschlagen, wie die Pferd. Depmek. tekmelemek.
Ausschlagen, wie die Bäum. acsilmak.
Ausschliessen. kovmak.

14

Ausschneiden, ausschnitzen, ausbauen. Taschy oimak. Taschden Suret japmak.
Ausschweiffen. fighirini öteje bereje ghestirmek.
Aussehen, Prospect. gosterisch. *dieses aussehen, dieser prospect ist schön.* bu gösterisch dilberdür.
Ausserlich. görügüş. *das ausserliche aussehen dieses menschengs ist nit gut.* Bu adamün görügüş fenadr. ~ Bu adamün Discherisi fena ghürünür.
Ausspatzieren. ghesünmek.
Ausspenden. öleschdirmek.
Ausspeyen. Tükürmek.
Ausspotten. mascara etmek. Taklite almak.
Ausstand, an schuld. kussur bortsch.
Ausstehen, leyden. Csekmek.
Auster. Stridia.
Austreschen. Bogdai dögmek.
Austrucken, auspressen. Sykmak.
Ausüben. kullanmak. *das schneider handwerck üben, treiben.* Tersilük kullanmak.
Auswechseln. Deischdirmek. Teptil etmek. Deghismek.
Ausweichen, aus den weg treten. airilmak. Iraklanmak. Csekilmek.
Auswendig lernen. Esberlemek.
Ausweiden. *Ingeweid ausersein.* bakirsaklary csikarmak *.
Auswiklen. Csösmek. Acsmak.
Auswirken eine sach, eine affaire. bascha csikarmak.
Auswerffen, weggwerffen. atmak.
Auszahlen. ödemek.
Ausziehen, auskleiden sich. Sojulmak. esbablarindan sojunmak.
Ausziehen, einen. soimak.
Auszug, v.g. aus dem Protocoll. gem.
Auxiliar – hülffe völcker. Imdad.

Aqt, beyl. balda.

15

B

Baar, Toden Baar. Tabut tahdaravany.

Baar geld. nokut akcse. beschin agcse. beschin akcse varise, dutuky csallersynus. *Wan du baares geld hast, kanst* *. item nagd agcse. ucs bin nagd agcse var.

Baarfuß. csiblak ajakden.

Baarkopfet. basch acsik.

Baare v.g. im Roß stall. Taula.

Babilon, Babilonien. Bagdad. *Der Lieb ist nicht zu schwer.* Bagdad aschika irak deildür.

Bach. ary. csai. *Bächlein.* arycsik. Csaicsik.

Backen in der pfanen. kaurmak.

Backen, brod. Ekmek bischirmek.

Backen, wangen. avurd. Janak.

Backenstreich. Sille. *Streich ins Angesicht geben.* Jüsüne Sille vurmak.

Backofen. Furun. *Backofen zu Pastete, Brod, Bratel.* kiaicsi furuni. Ekmek – kebab – furuny.

Backtrog. Desghia. Sofra.

Bad. Hamam. *natürliche warme Bäder.* Licsja.

Baden sich. Jikarmak. Jaikanmak.

Bagage. Jük. Agrlik. *Des Pascha sein bagage ist auf Belgrad kommen.* Paschanun aghrliki Belgrada gheldy.

Bahn, gebabnter weeg. Taht Joly.

Balcke. Direk.

Balg, haut. deri.

Ball. Tob. *Ballenspiel.* Tob ojuny.

Balsam. Pellesen–jaghy. *Balsamiren.* Jaglamak. baharlamak.

Banquet. Festin. Söhbet. Schenlik. Siafet.

Banck. Skemri.

Banco. ubi etiam mutantur pecunia. Saraf.

Banckrot. Mufflys.

Band. bagh. *Bänder am Thüren.* Rese.

Bändiggen. Zähmen. v.g. Pferd. Javaschlatmak v.g. Aty.

Bangigkeit. Sykletlyk. *Des Gelds weg bin ich ängst, bangigkeit.* Akcseden tarafe Sykletde im.

Bann. Verweisung ins fleed. Sürgünlük. *Verweisen, verweisen werden.* Surghün etmek – olmak.

16

Bäär. Ajy.

Barbarey. Land. ğezair – vilajety.

Barbieren. Trasch etmek – olmak. Sakaly trasch etmek.

Barbierer. Berber.

- Barbierbeken.* Legien.
Barbier-messer. usdura.
Barcke. Schiff. ghemy.
Barmhertzig. Rahymli. Merhametly.
Barmhertzigkeit. Merhametlik.
Bärmutter. Rahm.
Bart. Sakal.
Basilisk. Aschder.
Bast. Baumschelfe. Ics kabuk. *quasi innere schelfe.*
Bastant. Kadir. Jetischer.
Bastard. Hurenkind. Pics.
Bastey. Bollwerck. Beden.
Bau. Gebäu. Japü. Bina.
Bauch. Karn.
Bauchfluss. Durchfluss. karnün–sürmesy.
Bauchgrimmen. Ics – agrisy. Sangi. karn agrisy.
Bauch-würme. Soghulcsan.
Bauen. Japmak.
Baufällig. Jyklacsak. Düscecsek. *Wan das Haus nit repariert wird, wirds bald zusammen fallen, baufällig werden.* Bu eve meramet olmasa, tes jyklacsak ~ düsecsekdr.
Bauholtz. Japü – keresdesy. *Baumaterialien.*
Bau-material-verkauffer. keresdecsi.
Baukunst. meimarlik.
Baumeister. meimar.
Baum. Agacs.
Baumfrüchte. meive.
Baumgarten. agağlik.
Baum oel. Seitin – jaghy.
Baum-rinde. Agağkabughu.
Baumwolle. Pambuk.
Bauer. köülü. *Bauernhof.* csiftlük.
- 17
- Bauern-dorff.* Köü. *dörfflein.* köücsik. köücses.
Bauern-hund. Köü – köpeghy.
Beamter. Obrigkeit in einem dorff. Sabit. Köü Sabiti.
Becker. Ekmekcsi.
Becken. Handbecken. Lavor. Legien.
Bedachtsamkeit. firasset.
Bedancken sich. hoschnud olmak.
Bedauern. ağımak.

- Bedecken.* örtmek.
Bedencken. Tüschünmek.
Bedeuten. bildirmek. bean etmek. arz etmek.
Bedürffen. *bedürffen.* Eksiklik csekmek. ichtisa olmak.
Bedürfftig. Ichtysaly.
Bedrecken. *Bekotzigen.* Boklamak. Murdarlamak.
Bedrohen. korkutmak. sarsmak.
Bedüncken. *Scheinen.* ghürünmek. ghellmek. *Es bedüncket mich bey yetzigen zeiten, oder umständen konne man die Belgrader-festung leicht einnehmen.* Bana ghürünür ~ ghellir, ki bu vakitlerde Belgrad – kalesi kolai alynyr.
Beyde. *Alle beyde.* Ikisi deh.
Beer. Tane. *Weinbeer.* Usüm–tanesi.
Beerdigen. *Begraben.* gömmek.
Befehl. Buyuruldy. hökm. Tenbih.
Befestigen. pekletmek. *auch v.g. ein Statt, orth.*
Befeuchten. Sullamak *v.g. garten.* Suarmak.
Beflecken. *Bemacklen.* Lekelemek.
Beflecken sich. se polluere. nefş boschatmak. act. nefş boschanmak. pass.
Befleissen sich. mukajet olmak. Dat. *Er befließt sich auf sein Haus.* Evine mukajetdr.
Beflügelt. kanatly.
Befördern einen. Ileri ghetirmek ~ csekmek. gyarak olmak. *dieser mensch hat mich befördert, ist mein beförderer.* Bu adam benim gyarakimdr.
Befördert. *promoviert werden.* Ileri ghelmek.
Befragen. Sormak. Suvaletmek.
Befriedigen. hatyrini hosch etmek.
Begeben. *Er hat sich aufs hohe meer begeben.* Enghine vurdy ghemini.
Begeben sich zu fragen. Suhr ~ sugr olmak.
Begeben ein Festtag v.g. Jortulamak.
Begeben. *Narretbei, hinfältigkeit begeben.* Schaşkünügha vurmak.

18

- Begehren.* *Verlangen.* Dilemek. hassret csekmek.
Begierd, Verlangen. Hassret. Dilek. *Verlangen haben nach dem himmel.* ğenetden hassret csekmek. *Ich habe begierd, verlangen in mein Vatterland zu gehen.* Vilajetime ghitmee hassret csekeirim.
Beglauben. *glaubwürdig machen.* ghercsekletmek. Tachtikletmek. *Der Brief oder zeitungen beglauben ~ bestätigen, daß untern Türcken /in der Türckey / die pest seyn.* Osmanlida Taun olmasy meğtübler ~ haberler ghercsekteirler ~ tachtikleteirler.
Begleiten. Joldaşch olmak. bileghitmek.
Begleiten, das geleite geben. v.g. biß zu thür einem gast der fortgehet. Jollamak.
Begnädigen. Eilik etmek.

Begreifen. Verstehen. agnamak. fighirile saptetmek.
Begrieff, kurzer. gem.
Begrüssen. Selamlamak. Selam etmek.
Begütert, reich. Senkin. Senkinlenmisch.
Behalter. Schrank. Dolab.
Behandigen, übergeben. Teslim etmek.
Behängen mit Tapezerey vg. Donatmak. dde' addenda res, qua adornat*.
Behaupten. Verthätigen vg. eine Person, einen Mensch. Sahap csikmak.
Behausen. Beherbergen. konak vermek. misafir almak.
Beherschen. befehlen. pujurmak. dat.
Behelffen. csallischmak.
Behend, Lustig. Jenghil. Csapkün. Csabuk.
Beherbergen. konak vermek. vid. *behausen.*
Behertzt, wohlgemuth. Jürekly. ğianly.
Bezaubern. Csadirlik etmek. Seirbaslük etmek.
Behülflich. nützlich. faidaly. kiarly.
Behutsam. ghendini ghösetiği.
Bejahren. Ikrar etmek.
Beichten. ghünah sölemek.
Beicht hören. ghünah dignemek.
Bein. os. ofsis/ossis. kemik.
Bein. Schienbein. bacsak. *Verstehet das ganze Bein.*
Beissen. syrmak.

19

Beissen. Jucken. ghicsischmek.
Beitzen. bastyrmak.
Bekannt. bilischik.
Bekehren. Umkehren etwas. Csevirmek.
Bekehren sich. Dönmek.
Beklagen. Schegua etmek.
Bekümmern einen, einem leyd / übel thun. ğesa vermek – etmek.
Belagere eine Statt. Mohassere etmek. kuschatmak.
Beleidigen. Hatyrini bosmak.
Belesen. Belesener mann. okumusç adam.
Belieben. Gefall. kabul etmek. bekenmek.
Beliebt. Beliebter mensch. aziz adam.
Bellen, wie ein hund. haulamak.
Belobt. Berühmt. Namdar.
Belustigen sich. Schen olmak. Sevk etmek – sürmek.
Bemachtigen sich. Sapt etmek ~ Sapht etmek. Sahap olmak.

Bemühen einen. Sahmet vermek.
Bemühen sich. Sahmet csekme. Csallischmak. kasavet etmek.
Benahmsen. Nahmen geben. adlamak. ad vermek.
Benedeyen. mubareklemek.
Beneiden. köskanmak.
Bequem. Tauglich. Jarar. münasip.
Bequemlichkeit, gemächlichkeit. Rahatlik. Dincslük.
 0 frsand. opportunitas.
Beratschlagen. Müschavere etmek.
Berauben. ausrauben. Soimak. *Die dieb haben ausgeraubt.* hyrsylar soimischler.
Berauschen. Scharhosch etmek – olmak.
Beredsam. Dilbas. *Beredsamkeit.* Dilbaslük.
Beregnen werden. Nass-werden. yslanmak vg. jagmurdan. yslatmak. act.
Bereiten. hasyrlamak. hasyr olmak. Tedariklenmek.
Bereitwillig. hasyr. *Bereit. Fertig.* Tedarikly. *Bist du bereit vg. zur Beicht?* Tedariklymisyn?
Berenen. Jürügüş etmek.
Bereuen. püşchman olmak.

20

Berg. Dagh. Bergicht. Daghlik.
Berg gipfel. Tepe.
Bergwerck. maden. gümüş – madeni. *silber-bergwerck.*
Bericht. Bericht geben vg. ein gesamter an seinen Principal von dem was beschlossem worde.
 umury agnlatdürmak.
Beruben. In dem beruhet die sach. Isch bundadr.
Berühmen sich. ögünmek. Taslamak.
Berühmt. Namdar.
Berühren. Tokanmak. Deimek.
Besatzung. Kalle beksileri. Sakin askir. quasi milites in alquo loco stabiliti.
Beschäftigen sich. Ischde olmak.
Beschämen einen. utandirmak.
Bescheiden. akly. nissafty.
Bescheinen. Beleuchten. aidinlatmak. *die sonn bescheinet die gantze welt.* ghünesch Düniay
 bütün aidinlaterir.
Beschellen. Csiftleschmek. exprimit coitum omnium alium
Beschencken. peshkeschlemek. bakischlamak.
Beschiessen. Tob atmak. Dat. vg. die Stadt beschiesen. Kaleje tob atmak.
Beschimpfen. Herabschneiden. yrsini bosmak.
Beschlaffen. ğim etmek. sikmek. kareja varmak – ghitmek.
Beschlagen. mit eisen. Demirlemek.

Beschleunigen. Tes etmek. Evetlemek. *Eyle, daß du diesen Menschen einhoblest.* Evetle, schu adama jetischesün.

Beschneiden. Sünnet etmek. circumcidere.

Beschreiben. agnatmak. *Beschreibe uns den Xtlichen glauben.* Xtian Dinini bise agnat.

Beschubten, Schube anlegen. ghijmek. ghijinmek.

Beschweren. überlegen. Sullum etmek. *Die Türcken beschweren die Christen sehr.* Türkler Xtianlara csok sullum eteirler.

Beschwören, Teuffel austreiben. Scheitany insandan csikarmak – kovmak.

Beseelen. ğian vermek.

21

Besen. Süpürghe.

Besessen werden. dutarik olmak.

Bessener. Tutarikli.

Besitzt. Sapt. *Besitzen.* Saptetmek. *In besitz nehmen.* Saptine almak. *In besitz genohmen.* Sapt olmisch.

Besoldung. ölefe.

Besprengen. *Besprützen.* Serpmek. etiam Begiessen. tunc de liquidis usurpatur.

Bessern. besser werden. vid. verbessern.

Bessern sich. vas ghelmek. vas ghetschmek.

Bessern. Besser machen. Isla /purû/ etmek. de moribus dicitur in alijs: Togrutmak.

Bestechen. vg. mit geld. Csevirmek akseile.

Bestellen. Comision zu etwas geben. Smarlamak.

Bestimmen, ort, zeit. bellil ~ belli etmek.

Bestreichen. *Beschmieren.* Jaglamak.

Bestürzen, einen. Csefá etmek.

Besuchen. ghürüschmek. *Ich hab meinen Freund besucht.* Dostümlen ghürüschdum.

Betten. Namas klmak. *Allaha jakvarmak.* Duva Etmek.

Betrüben sich. *Traurig werden.* Kasavetly / Kasevetly olmak. *Betrübnus.* Kasavet. Kam.

Betrügen. Aldatmak.

Betrüg, betrügerey. Telbizlük / Telbizlik.

Bett. Döschek. *Bett machen.* Döschek japmak – düsetmek.

Bett-decke. Jorgan.

Bettlen. Dilenmek. *Bettler.* Dilenği.

Bett-Polster. Jastük. Basch – jastüghi.

Bett-tuch, leil-tuch. Csarşav ~ csarvav.

Bett-zeug, Bett-gewand. Döschek – Donanmasy.

Bett-statt. Döscheklik. Döschek–sofrasi. Jadagh.

Beule, Kleine Beule. Csiban. *Große* – Jara.

Beunruhigen. Esiet etmek ~ vermek. böhüsür etmek.

Bevolckern, mit leuten besetzen, Leutselig machen. Schenletmek vg. Scheheri.

Bevollmächtigen. Vollmacht einen geben. Vekil etmek.

Beut machen. Schikiar etmek – almak. Schikiar almak. etiam significat, levi pretio emere.

Beutel. Säcke. Kesse.

22

Bewaffen. Sillahlamak. Sillahlanmak. pass.

Bewähren. Bekräftigen. ghercsekletmek.

Bewahrungs-Mittel. Saklaicsi.

Bewegen. kmültatmak. kmültanmak. pass.

Bewegung. kymültanisch.

Beweisen. isbat etmek.

Beweissen. Beaslamak. aklamak.

Bewerffen, eine Mauer. Suvallamak.

Bewust. weisend. biliği. vukuf.

Beyderseith. Iki tarafdan. Iki janundan.

Bey. Bey uns. Bisüm janümüsda.

Beyfallen. einwilligen. Kail olmak. Razy olmak.

Beyläuffig. kadar. on ghiun kadar. *ohngeföhr 10 tög.*

Beynabe, schier. az kaldy.

Beyerbens. bundan ghairi.

Beyschläferin. odalük.

Bey seith. bir jana.

Beysitzen. bile oturmak. *in einer Versammlung beysitzen.* meğilide oturmak.

Beyspringen, helfen. İmdad etmek – vermek.

Beysteuer. İmdad.

Betragen seynen theil. paini vermek.

Beyweitem. Schifesys. *francken seyed beyweitem gescheiter alß die Türcken.* Frenk Osmanlıdan
daha akylidr Schifesys.

Beywohnen. bile jaschamak.

Bezämen. sapt etmek.

Bezäunen. kapamak. *vg.* tiken ile. kuschatmak.

Bezeugen. Schahatlik vermek.

Bieber. kundus.

Bibliothek. Kidab – hana.

Biene, Imme. ary.

Bienen-korb. ary – sepety.

Billig. Togrü.

Binde. Gürtel. Kuschak.

Binden. Anbinden. Bağlamak.

Binder. Fuggicsi. Csemergi.

23

Bindfaden. Siği.*Birck hubn.* Jaban tauk.*Birn.* armut. *Wilde, holtz-birn.* aglat.*Bischoff.* Rohban.*Bischoten.* beksimet.*Bisem.* misk.*Bissen.* lokma.*Bitten. anhalten.* iriğa etmek.*Bitter.* aғы.*Bittschier.* mühür. vid. *Petschier.**Bittschrift.* Harsuhal. arz.*Blasen.* üflemek. üfürmek.*Blaßbalg.* körük.*Blass-bleich.* Renksys. bensys.*Blattern. kinderblattern.* csicsek. *kinderblattern bekommen.* çiçek csikarmak.*Blatt.* Jabrak.*Blau. Himmel-blau.* ghök – mavi.*Blaustrimmigt, vom schlagen.* Mossmor. *Sie haben ihn so sehr geschlagen, daß sein Leib ganz blau worden ist.* okater Dögmischler ki Tenin mossmor olmusch.*Blech.* Teneke. id e. lamina alba.*Bleiben.* kalmak.*Bleichen vg. Leinwad.* Beaslamak. aklamak.*Bley.* kurschum.*Bleykugel.* Kurschum – ghülesi.*Bleyweis. Schrift.* debeschir.*Blick. anblick.* ghös bakisch.*Blind.* kior. Emma.*Blindlings.* kapali ghösler. kiorlameden.*Blitz.* Schimschek.*Block. glotz.* kütük.*Blöd. Schwach.* Sabun. Kuvetsys.*Bloß. nackend.* csiblak.*Blüsen.* Csićeklenmek.*Blum.* csićek.*Blümenköhl.* karnabit.

24

Bluth. kan.*Bluthegel.* Süllük.*Bluten.* kan dögmek.

- Blutstillen.* kan dutmak.
Blutfluss. Majassyl. id e. hemoroides.
Blutfluß der weiber. ai – baschi.
Blutzeug, Martyr. Schehit.
Bock. Teke.
Boden. id e. pavementum. Döscheme. *boden, grund. v.g. eines geschirrs oder eines fluß.* Dib.
Boden, id e. superius pavementum. Tavan.
Bogen. Jai.
Böhmen. Bohem – vilajeti.
Bohnen, grosse. bagla. aber kleine, ordinaria, bögrüge.
Bombe. Tob – kumbarasi.
Bohren. Delmek.
Bohrer. Burghu.
Borgen. auf Borg geben. veresie vermek.
Borgen. auf Borg nehmen. veresie almak. *Viel geborgt wenig bezahlt.* veresi csok, para jok.
Böß. Fena. Köttü. Ipsys.
Bößheit. fenalük. köttülük. Ipsislük.
Bossen. Schaka. Latife.
Bott. Sahy.
Bottschafft. Elcsilük.
Brachmonath, id e' Junig. Husairan – ai. arab.
Brand. Feuers brunst. Jankyn. *das haus in brand stecken.* Evi atesche vurmak.
Brand-eisen. Damka. *gebrandmahlt.* Damkalanmisch.
Brandschatzung. Salian. *Brandschatzung fordern.* Salian atmak.
Brandwein. Raky.
Bratpfanen. Dava.
Braten. kaurmak. *Brat diese kestenen.* kaur schu kestene.
Bratten. pass. kaurulmak. *ist gebraten.* kaurulmisch. *nicht gebrat.* kaurulmamysch.
Bratwurst. Sucsuk.
Bratl. kiabab.
Bräuen, bier brauen. arpa – suju bischirmek.
Braun. Esmer. de ho'c d'r.
Braun. De alibi et rebus inactis. kestane – renky.
Braut. ghellin.
Bräutigam. küveghi.
Braut-leut. Neue Eheleut. Jeni ~ Tase nikia.
Breit. Enly. meidanly.

25

- Brennen.* Jakmak. id e. urere ~ accendere.
Brennen. id e. ardere. Janmak.

Brennessel. id e. urtica. ysyrgħan. *venit a* Srmak.
Brett. Tagda. *Heist auch eine Tafel von Peltzwerk.*
Brettspiel. Taula.
Bretzel, dickere. Simid. *dünnere.* Halka.
Brief. mekdub. kiagħat.
Briefwechseln. kiagħatlaschmalük.
Briefwechslen. kiagħatlaschmak. megdublaşmak.
Brocken. Brod in wein einbrocken. Ekmegħi Scharaba batirmak.
Brücke. id e. pons. köprü.
Bruch. krmaklük.
Brosam, vom Brod. Ekmegħün – icsi.
Bruder. Kardasch.
Bruder-mörder. kardasch – üldürügü.
Bruderschaft. Kardaschlük.
Brügel. Sobba.
Brühe. csorba. *fleisch süppe – brühe.* Et – suju.
Brüllen, wie ein ochs, löw. bagħirmak, öghüis, aslan għibi.
Brunn. id e. fons. Cseşme. *zieg-brunn-schöpfbrunn.* bunar. kuju.
Brunn Eymer. kofa.
Brunn-quell. Sujun – baschi.
Brunn-meyster. Su – baschi.
Bruntze, seiche. Sidik.
Bruntzen. Ischemek. Su dögmek.
Bruntz-topf. arus ~ haurus.
Brust. ghöghs.
Brust-fleck. göghüslük.
Brust. Brüsten der frauen. memme. memeler.
Bub. uschak. Csocsuk. erkek.
Buch. kitab. *Bücher – Moysis.* Tavrat ~ tevrat.
Buch-binder. kitab – baglaicsi.
Buch-drucker. Kitab – basigü.
Buch – führer – händler. kitabcsi.
Büchse. Schachtel. kutu. kab. *Salz-buchse.* Tus – kabi. *Tabak-büchse.* Burnuot kudu.
Büchse. Flinte. Tüfek. Töfenk.

26

Buchstabe. Jasi.
Buckel. Kambur.
Büffel. Büffel – ochs. Su – syghyri. ğamus. manda.
Bübel. hügel. Tepe. Tepegik. ;
 **eltreiber. **amadan. **

Bublen. Sevišmek.
Bublerey. Sevischmelik.
Bund, türkisch. Sarük.
Bundfärbig, scheckigt. allágia.
Bürde. Last. Jük. Agrlik.
Burg. Vestung. hissar.
Bürg. kiefil.
Burger. Scheherli.
Burgermeister. Sabit. Saptsci.
Bürsten. Frcsá.
Busem. Schoos. Kucsak. Koin. *Laß die Uhr im Bußem stehen.* ko sahat koininda tursun.
Büttel. gerichts-diener. kul. Jasakcsi.
Butter, frische. Tere – jaghi.
Büttner. faßbinder. fuggiği.
Butzen. Butz das liecht. mumun burnuny kes.

27

C

Calesche. mensil – arabasy.
Cameel. Deve. *Cameel-haar.* Deve – tujú.
Camin. hocsak. Dütünlük.
Camisol. Subbun.
Cammer. oda.
Cammerad. gespan. Joldasch. ortak. in negotiis. Ajakdasch. *reiß camerad.*
Cammer-fräulein. Cammer Jungfer. Ics – kösy.
Camfer. kiafiri.
Canal. Su – joly.
Canarien – Vogel. Canaria – kuschi.
Canarien-zucker. nöbet – schekiery.
Caninchen. Tauschangik.
Cannafas. keten.
Cantzley. Defter – hane.
Cancellist. Defter – hane – jasicisi.
Capell. auf türkisch verstanden. prout ipsi h[abe]nt. mecsit.
Capitain. Hauptman. oda – baschi. csorbacsi.
Capital. Summa. ğemi. ğemi nekadardur?
Cappern. ghebere.
Capaun. yblük.
Capriol – lust – sprung – thun. Sicsiramak.
Carbatsch. kamgy.
Cassierer. Hasnadar.

Castanien. kestene.
Castrat. Schöpf. küvrčsik.
Catharr. öksürük. vide *strauchen.*
Cederbaum. Agatsch. kaunun – agatschi.
Centhner. Canthar.
Christ. Christian. Issa – kulu.
Christ- Monath. December. Kanuni – evel.
Christus. Isa – pegamber.

28

Ciserl. Nohut. *gekochte ciserl.* Leblebi.
Cistern. Regenbrun. Sarnics.
Citron. Limon.
Citronne-saft. Limon – suju.
Citronne-getranck. Limon Scherbeti.
Cloac. gheris.
Closter. monastir. Turcarum autem, ubi ipsorum Dervischi Stant: Tekie. prov. Tekiei bekleen, csorbasini jer.
Closter-abt. Dervischlarun baschi.
Comet-stern. kuirüklü – Jildys.
Commendant. Dujurucusu.
Commiss-brod. Tain – ekmeghi.
Commedie. Csenklik. ubi ludunt, sonant. Comoediant. okubas.
Compagnie. gesellschaft. Joldaschlük.
Copliment. Selam. *Compliment machen.* Selamlamak. *mach diesen menschen ein Compliment.*
 bu adamy selamla. item. karsilamak.
Complexion. Tabiet.
Concilium. Müschavere.
Confect. Schekierlame. Datly.
Conversation. konuschmaklük.
Convoj. Begleitung. kevran.
Cordovan. Sagdian.
Credentzer. Daticsi. Cseschnigi.
Credit. Inam.
Crepieren wie ein Virhe. ghebermek.
Creutz. hatsch. *mach das Creutz.* hatsch csikar.
Creutz. Theil des leibs. arka.
Creutzigen. hatscha csikarmak.
Crystall. bilor.
Cron. Tatsch.
Crucifix-bild. Hatsch.

Cucumber. hiar. *eingemachte cucumern oder ümorken:* hiar turchisy.

Courier. Sahy.

29

Curiren. Ei etmek. hastalükdan adamy savdirmek. Sagdirmek.

Ciserl. nohut. *gekochte Ciserl.* leblebi. vide sup.

30

D

Dach. Ev – ürtüsy. Dam.

Dach-rinne. oluk.

Dach-schindel. Dam – pertesy.

Dach-ziegel. kieremid.

Dacht – in der Lampen. fitil. mum – fitili.

Dacke. hasyr.

Damast. kiemha.

Damm. kenar. agger.

Damhirsch. *Rehe.* karatscha.

Dampf. bugu.

Dampf-loch. Sollukluk.

Danck. pereghiedluk. hoschnudluk.

Danckbar. Eilik – bilen.

Danckbarkeit. Eilik bilmeklik.

Dancken. *Danck sagen.* minet etmek.

Dantz. Raks. *Dantzen.* Raks oinamak. hic locorum etiam dicunt: Danz oinamak.

Dapfer. Jjit. Jjit adam.

Darbieten. vermek.

Datiren v.g. einen Brief. Megdübün Darüghini jasmak.

Dattel. hurma.

Daum. basch – parmak.

Da vor sey Gott. Allah vermesyn – Irak eilesyn – saklasün.

Dauern. Dajanmak.

Dauerhaftig. Dajanicsi. á Dajanmak. *dauern.* *dauerhaftig seyn.* *Dis Tuch ist sehr dauerhaftig.* bu
csuha csok dajanir.

Deckel. *Stürtze.* kapak.

Deckmantel. *pratest.* mahana.

Degen. Schisch.

Degengehänck. kuschak.

Degen-spitz. ucs. Scischün–ucsu.

31

Deichsel am waagen. araba dümeni.*Deinetwegen.* Senun – sebebine. Senun icsin. Senden ötüri.*Demant.* Elmas.*Demerung id e. crepusculum.* Dan – jeri. Dan jeri acsilmak. *So bald der Tag anbricht, erwarte ich dich.* Dan – jeri acsildüghy ghibi ~ acsilmadan seny beklerim. Csin sabah.*Demuth.* alcsak jürekliük. münüz.*Demüthig.* ghöül alcsak.*Deuckwürdig.* anghilacsak.*Deutlich. klar.* acsik. bean.*Deutsch.* nemeze.*Dicht, nit dünn, nit schikericht.* Syk. *Dichter Leinwad.* Syk Bez.*Dichten.* uiturmak. *gedichte sach.* uidurma. japma.*Dick.* kalun. Semis.*Dieb.* hyrsys.*Diebstabl.* hyrsyslük.*Dienstag.* Sali ghiun.*Dienstbarkeit.* Jessirlik.*Dienstmagd.* halaik.*Dienstverpflicht.* hysmete bortschlu. hysmete baghly.*Dienstwilligkeit.* ademlik. *dieser mensch ist dienstwillig, göttlich.* bu adamun ademlighi vardur.*Dinte.* mörekeb.*Dintenfaß.* Divit.*Discurs. Unterredung.* Muhabet. lakerdi.*Distel.* Deve – tikenı.*Distel – finck.* Saka – kuschu.*Distilliren.* Csikarmak. Raki csikarmak.*Doctor.* ülama. Ehli – ilim.*Dolch. pignial.* 0*Doll ~ capriccios ~ obstinat.* Inadgi.*Dollmetschen.* Tergime etmek. csevirmek. *Aus der deutschen sprach in der türckische übersetzen.*

Nemeze dilinden Turksee csevirmek.

32

Donau. Duna.*Donnern.* gürlmek. gürler. *Es donnert.* gürüldemek. *Es donnert.* gürülder.*Donnerkeile.* Jildirüm.*Doppelt.* ikikat. *Doppeltes kleyd.* ikikat ruba.*Dörffen. nit dörffen.* Düschmemek. *Ich darff dieses nit offenbahnen.* bana düschmes bunu bean etmee.*Dorn.* Tiken. *Es ist mir ein dorn in fuß kommen.* Ajaghüma Tiken gymisch – batmisch.

Dörrsucht. Syska. verem. quando simul sanguinem exspuit.

Dotter. Eyer-dotter. Jumurtha Sarysi.

Drach. aşder.

Dragoner. atly askir. Spahi. *Er ist von dragonern, er ist ein dragoner.* Atly askirdendr.

Drat. Tel. deide applicatur v.g. von gold, von eisen. aldünden, demirden. *gold drat.* altün – teli.

Drat-fenster. Demir – cafes. etiam de cavea dicitur.

Drechsel-kunst. csikrikcsilik.

Drechsler. csikrikcsi.

Dreck. Bok. Ters.

Dreschen. harman dögmek.

Dresch-platz. harman.

Drey-angel. ücs – kösche.

Drey-angelicht. ücs – köschely.

Dreyerley. ücs – dürli. ücs – babet. *Ich hab dreyerley Tuch gesehen, hat mir doch nit eins davon gefallen.* ücsbabet csuha ghiüdüm, birisinide bejenmedum. gsi' daha.

Dreyfaltigkeit. ücslük. *ein Gott, drey Personen.* bir Allah, ücs sefat.

Dreyfuß. Instr. Sacsajak. *setz eine Pfanne auf den dreyfuß.* Sacsayak usdune bir tavya ko.

Duelliren. Döüschmek. *Es duellire zwene mit einander.* Iki kischi döüschürler.

Duell. Zweykampf. Döüsch iki ghischinun arasunda.

33

Ducken. sich neigen. Eghilmek.

Dulten. csekmek. Sabretmek. *dieses Ernutz dulte ich um meiner Sünden willen.* bu belai cseke-irüm ghiünahümdan ötüri.

Dunckel. Finster. karanlük. Ak akcse kara ghiün icsindür. prov.

Dünn. fein. inçe. zahif. *dünn, nit dicht.* Seirek *vg.* bes, csoha.

Durchdringen. ghyrmek.

Durcheinander. karischik. karisch – burusch.

Durchfluß. Bauchfluß. Jürek – Sürmesi. *Ich hab den durchbruch oder durchfluß.* Karnum süreir.

Durchläuchtig. Titulus. Dovletly. quasi fortunaus.

Durchschauen. eine-sach-genau durch- oder einsehen. Dört – jandan ischi araschdürmak.

Durchpassiren. ghecsmek. *durchstreichen.* Ischlemek *vg.* *mach die fenster auf, damit der luft durch streiche.* Acs pengereleeri, ki yrüskiar Ischlesyn.

Dürr. kuru.

Dürr machen. kurutmak.

Durst. Sususluk.

Dursten. Súsus olmak. Sususluk csekmek.

Dutte, brüste. memme.

Dützend. Deste. Sive 10 sive 12 sint.

Dützend weiß. deste ile *vg.* pasaretmek.

34

E

Eben. gleich. dūs.*Ebenholtz.* Abanos.*Eck. winckel.* bucsak. kösche.*Eckstein.* kösche – taschi.*Edelknabe.* Ics – oqlan.*Edelstein.* Csevahir.*Ehe. Ehestand.* Evlenmelik.*Ehe brechen.* Sina etmek.*Ehefrau.* Avrat. Kary.*Ehelos. ledig.* azat.*Ehemann.* Er. kotscha.*Ehescheidung.* boschamaklük. *Ich hab mich von meiner frau geschieden. scheiden lassen.* Karemy boschamischim.*Ehepflicht leisten.* kareile jadmak – konuschmak.*Ehestens.* harbi. tes. hemen.*Ehle.* arschin. Entase.*Ehr abschneiden.* yrsini bosmak.*Ehre. yrs. ohne ehre.* yrssys. *Zur Ehr Gottes.* Allah ~ Allahün eschkinē.*Ehren.* Rajet eilemek. Ikram etmek.*Ehrenwert.* azys. yrsehli.*Ehrgeitzig.* csardtasan. oghüncsü.*Eichbaum.* mesche. pelit – agatschi.*Eichel.* palamut. pelit.*Eid. Eidschwur.* Jemin.*Eidam. hochtermann.* güveghi.*Eidbruch.* Jallan jemin.*Eidbrüchig.* Jallan jemin etiği.*Eifer.* kairet.*Eifer-sucht.* köskangilük.*Eifer suchtig.* Köskang.

35

Eifer süchtig seyn. köskanmak. abl. *Er eifert mit einem jeden menschen wegen seines weibs.* heradanden karisini köskanir.*Eigen. eigenthümlich.* ghendini. / ghendimün, ghendinun, ghendini. *Mein – dein – sein eigenthümlich.* ghendümüsün, ghendinüsün, ghendilerini. *unser, euerm ihr eingethümlich.**Eigentümer.* Sahab. *Eigentümer des hauses.* Evün Sahabi.*Eil. Subst.* Teslük. Csapüklük.*Eilen.* Evetlemek.

Eimer. Brunnen eimer. kurna.

Einäugig. bir ghöslı.

Einbilden sich. Zann – küas etmek. *Ich bild mir ein die Contumacz wird sobald nit offen werden.*

Zann – küas eteirüm, ki Lazaret tes acsilmasa gherek.

Einblasen. üflemek.

Eindreben, hinschmeichlen. ghyrischmek.

Einerley. Bir tars, bir renk.

Einfach. Bir kat, birdurli.

Einfäden. ghecsirmek. *Eine nadel einfäden.* Iblighi Iknee ghecsirmek.

Einfluß des gestirns. Jyldyslarün hökmü.

Einfältig, vg. de hoc. bön, bön adam.

Einfalt. Bönlük.

Einfallen. zu gedanken kommen. fighire düsmek – ghellmek.

Eingang. Einzug. ghirmeklik. ghirisch.

Eingebobren. biriğik. illoque de filio.

Eingedenck seyn. fighirinde tutmak. fighirinde olmak.

Eingehen, zu grund geben. düschmek. Jikylmak. *Dieses haus gehet ein, gehet zu grund.* bu ev düschejör.

Eingemacht Oliven. Vachtlanmisch seitin ~ seitün. id e. perfecte praeparatum, quod suum tempus attigit.

Eingeweid. baghirsak.

36

Eingezogen. uslu, örschli.

Eingreifen. in einem anderen Recht. Elin mali csekmek – haram ile sapt etmek.

Eingreifend. El mali jeicsi – kapügi – allycsi.

Einheimisch, ins Haus gehörig. Einheimisches Thier. Evv – hayvany. *Haus-hund.* Evv – keopeghi.

Einbelligkeit. birlik.

Einbelig werden. birlik olmak. *Einbelliglich das Haus stürmen, angreifen, überfallen.* birlik olup evi basmak.

Einkehren. konmak.

Einkehr verschaffen, einem. kondurmak.

Einkünfften. ghellir.

Einladen. Davet etmek. cum Dat. loci.

Einländig. Jerli.

Einleitung zweier verlobte. Copulationes. Nikiah.

Einmachen mit zucker. Schekierlame jabmak – etmek. Schekierlemek. *Mandeln einmachen.* bademy Schekierlame etmek ~ Schekierlemek.

Einnehmen. Almak. Tutmak. *ingenohmen worden v.g. eine Festung.* Tutulmak. Feth olunmak. *Jene festung ist von Suliman ingenohmen worden.* Ol kale Süliman elinden feth olundi.

Einnöde. kr. csöl.

Einpropfen, peltzen. Aschlama etmek. aschlamalamak. *eingefropft.* aschlanmisch.

Einraumen, vg. Platz. Jer vermek.

Einrichten, in ordnung bringen. Jola komak. Togrutmak.

Einsaltzen. Tuslamak.

Einschencken, zu trincken geben. Icsirmek. Icsmee vermek. Scharab Sürmek.

Einschlaffen. ujumak.

Einschläffern. ujutmak.

Einschmeichlen. ghyrischmek.

Einschreiben. Jasmak. kütüghe komak. Sigill etmek.

37

Einseegenen. mübareklemek.

Einseiffen. Sabonlamak.

Einsiedler. Dervisch.

Einspannen v.g. Pferd. beghirleri arabaia kuschmak.

Einspruch thun. darwider protestiren. hasymina /Adversarius/ karschi /opponere/ komak. hasmini sebeblerile baglamak.

Einzel. Einzig. birigik.

Einzug. ghyrmeklik, ghyrisch. *Der gesandte ist mit Pracht im Wien eingezogen.* Elci saldanatile becse ghyrdi.

Einwenden. karschi komak. karschi csuvab vermek.

Einwicklen. Sarmak.

Einwohner. oturuğu. Duruğu.

Einwurtzlen. köklenmek.

Einziehen, kleiner machen. csekmeke, kesmek, azaltmak, gucsukletmek.

Eisen. Demir.

Eisen-erz. ham – demir.

Eisenschmied. Demirgi.

Eiß. bus. *Eiß-gruben.* bus – hane.

Eiß-scholle. bir partscha, bir para bus.

Element. Terkib.

Elenbogen. kol – disi.

Elend. Unglück. bela.

Elephant. fil.

Empfangen. schwanger werden. ghebelenmek. ghebe. *schwanger. Christus ist empfangen worden im Leib der reinesten Jungfrau Maria durch Wirkung des S. geistes.* Issa pikir /virginis/ Meiremün karnünda tutulmisch, Ruhu Kadusun kuvetiile ~ marifetiile /opera/.

Empfinden. Duimak.

Enckel. Eghien.

Ende. Song. Enscham.

38

Endlich. Sonra.*Eng.* Darr.*Engbrüstig.* Dyknefes.*Engel.* Melaik.*Engeland.* Inglis – mevleketi.*Entdecken.* acsmak, bean – etmek.*Ente.* örtek.*Enderben.* Vassysys – etmek. Vassilikden kovmak – csikarmak.*Entgegen gehen.* Karschilamak. rastghellmek.*Entfremden.* haram olmak. El maly jemek.*Enthalten sich.* Sakünmak *vg. vom Fleisch.* Etden.*Enthaupten.* basch kesmek. kelle kesmek – uscurmak.*Entkräften.* kuvetden sabunlatmak. Sabunlanmak. neutr.*Entscheiden.* Scherat kesmek. bittürmek.*Entsetzen sich vor etwas.* korkmak. ürkmek.*Entstehen. Herkommen.* Dogmak. Bitmek. *Aus der Türcken üblen betragen kan ein krieg entstehen.* Türklerin fenalüghindan bir sefer dogsa ~ bitse gerek.*Entziehen, heimlich weg nehmen.* ghyqli almak.*Entzündend.* Tutuschdurmak. act. Aleflenmek. pas. Inflammari.*Erb.* Vassi.*Erben.* Vassi olmak. *Ich hab meinen Vatter geerbt, bin meines vatters Erb worden.* babamün vassisi olmischim.*Erbschaft.* Vassilik.*Erbittern.* act. darutmak. Darkün etmek.*Erbland. Erbreich.* Has – mevleket. *Anatolia ist der Türcken Erbland.* Anadolu Osmanlinün Has – mevleketidür.*Erbsen.* krah.*Erbsünd.* hazreti Ademün ghiünahi. *Die Tauff ist das mittel wider die Erbsünd.* Vafdis hazreti Ademün ghiünahinün keferetidr.*Erde.* Tobrak. Jer.*Erdbeben.* Sersele. Jer – Titremesi.*Erdbeer.* hotscha /dives, nobilis/ – jemischi.

39

Erd-kreys. Erdkugel. hiğra.*Erfahren. geübt.* Vukuf. usta. biliği.*Erfinden.* peida etmek. hasül etmek. *Der erfunden hat, daß die Türcken in Semlin wohnen sollen*, den soll Gott dafür strafen.* Türklerin Zemünde oturmasina peida ve hasyl edenün Tangri hakyndan ghelsün ~ hasyl edene Allah kaseb versun.

Erfolgen. hinaus erfolgt. bundan biter. *wan den dieben oder raubern kein hinhalt gethan wird, so erfolgt daraus, daß kein mensch sicher ist.* hyrsyslar Sapt olunmaslarsa, bundan biter ki kimse Emmin deilder.

Erfreuen sich. Sevinmek.

Erfrieren. Dongmak.

Erfüllen, ausmachen, vollenden. Eda etmek.

Ergrimmen. Darülmak.

Erhobener Orth. Jüksek jer. Tepe. *Ein erhobener orth, so gegen einer Vestung über stehet von wann der Vestung kan schad gestehen, heist:* Havale.

Erhalten, erlangen. almak.

Erheben. Jükseghe ~ jokari kaldürmak.

Erhebliche sach. maslahatly isch. ichtisaly schei.

Erhencken sich. asylmak.

Erhitzen. act. kösdürmak. neut. sich. kösmak.

Erhohlen sich. *vg. von Ohnmacht.* ghendine dönnek – akyli baschina ghelmek.

Erhören. dignemek. kabul etmek.

Erlahmen. Lahm machen. sakat etmek.

Erlaubnus. Destir. Isin. gen. Isnün. Dat. Isnüne. Acc. Isny. Abl. Isnünden.

Erlaubt. Isindr.

Erleben. jetischmek. *wer gesund bleibt, wird erleben.* kim sagh olurse ~ sagh olan jetisch*.

Erleichtern. Jenghil etmek.

Erliegen. unterliegen. alt olmak.

Erlöser der welt Jesus Christus. Düniay kurtaran Issus Christos.

Ermel. kol.

Ernähren. beslemek. Sakamak.

Erndte. bicsin. bogdai – bigini. arman – samany.

40

Erinnern etwas. fighirine düschürmek.

Erquicken. Jüreklemek. Tessela etmek.

Ersättigen. Dojurmak.

Ersäuffen. Suda bogmak.

Erschaffen. Jaratmak *vg.* Jeri, göghü.

Erschaffen. Jaratan. Jaradiği.

Erscheinen. ghürünmek.

Erschöpfen, ausschöpfen. boschatmak.

Ersetzen. Jerine komak. *Du hast von mir 10 *genohmen, bringe, ersetz wider.* benden on florind aldün, ghetir, jerine ko.

Ersetzen. *vg. einen Schaden.* Ersetz mir meinen schaden. sararümi jerine ko. Itē csevirmek.

Erspahren. artrmak. *Ich kan von meinem salario nichts erspahren.* Ölefemden bir ackcse artramam.

Erst, erster. Ilk. Evel. Ileri *vg.* ghellen.
Erstaunen, sich verwundern. Schaśmak.
Erst – gebohre. Ilk doghan. Ilk.
Ersticken. bogmak. pass. bogulmak.
Erstummen. Dilsys olmak.
Erweichen. Jumuschatmak. pass. ~ neutr. Jumuschanmak.
Ertz, vid. *.
Ertzbischoff. bujuk Rohban ~ basch Rohban.
Ertz Vatter. Patriarch. Padrik.
Erzehlen. Nakl etmek.
Erzeugen. Doghurmak.
Esel. Eschek.
Esel-treiber. Eschekcsi.
Esbarn waaren. Jemilegek ~ jeegek schei.
Essens-zeit. Jeegek vachti ~ Sa/a/many.
Essig. Sirtke.
Evangelius. Inġil.
Eul. Guetsche – kuśu.

41

Ewig. Ebeti. Daima. Ebetul abatia.
Examiniren. Deftisch etmek.
Exampel. Ibret. *sollen ein Exampel nehmen.* Ibret alsunler.
Ey. Jomurta. *Heutiges ey ist besser als eine morgige henne.* prov. Böghiunki Jomurta Jaründaki
 Taukdan eider.
Eydec. kertenkelle.
Eyerweiß-klar. Jomurthanun beasi ~ aki.
Eyter. Jarak.
Eyterbeule. Jara. bere.

42

F

Fabel. Massal.
Fach von einem Kasten. Dolab – csekmeġesi.
Fackel. Windlicht. maschala.
Fackel-trager. maschalaġi.
Faden. Iblík.
Fähig. kadir.
Fahne. bairak.
Fähndrich. bairakdar.
Fahrende und ligende güter. mal. aliam disti[ncti]onem non habent.

Fabrlässig. Tenbel. Dorlak.

Fallbrücke. Eigreti köprü.

Fallen. düschmek. quando de pluribus rebus simulibus ~ successive cadentibus semines etiam d[icitu]r: Dökülmek. *fallen.* *vg. die Blätter seyed vom Baum gefallen.* Agacsdan jabraklar döküldy. *Mein geld ist aus dem Beutel gefallen.* kesseden aghcsem döküldy.

Fallen, abnehmen, vg. das Wasser. Enmek. Eksilmek. gucusklenmek. csekilmek.

Falsch. kalb. *falsch geld, falscher mensch.* kalb agcse, kalb adam.

Falten, vg. in ein kleyd. buruschmalük. *gefaltet.* buruschmusch.

Fangen, betreten. Tutmak. Jakalamak. *gestern haben sie 2 dieb gefangen.* Dun iki hyrsys jakalatyler.

Fangen sich, in die Falle, Falleisens kommen. Dusagha düschmek. *Der Fuchs ist ins Falleisen kommen.* Tilki Dusagha Düşdi.

Fantasy. vaka. *fantasieren.* *Fantasieren, vg. in Fantasy. irr reden.*

Färben. bojamak. renklemek. Saiklamak.

Farr. Stier. boha. *wan noch jung ist, d[icitu]r:* Tossun. Etiam appl[latu]r hominibus: *starcker Mensch.* Tossun adam.

Farzen. osurmak. kavara csekemek.

Faßan. Sullun.

Faschine. Demet. est nomen commune applicabile omnibus rebus ligneis, virgultis. Spinis*.

Faßel-hengst. At. Aigr.

Faßer, fäserlein. fitil.

Faß-reif. fuggi – cseberi.

Faß-boden. fuggi – dibi. Dib. Sgfat fundum alicujus vasis ~ etiam fluvij, maris.

Fasten. orucs – begris tutmak. *sante, drücken fasten.* kuru begris.

Fastnacht. Et – kiessini.

Faul, nachlässig, träg. Tembel.

Faul. vermodert. csuruk. vg. de fructibus.

Faust. jumruk.

43

Faust-rohr. Terzarol. Csep – Davancsasy.

Feder, vg. zum schreiben. kalem.

Feder zu bettgewand. Tüü. *feine feder.* kusch – Tüü.

Feder-bett. Tüü – Döscheghi. Tüülü Döschek. kusch – tüülü – Döschek.

Feder-messer. Kalem – Träsch.

Fegfeuer. paklanacsak – Jer.

Fehlen. Janglich etmek. Janghylmak.

Fehler. Janglichsh. Eksik.

Fehlgehen. Joly janghylmak – kaibetmek.

Fehl-schlagen. nit treffen. rast ghetürmemek. *mit der flinten einen menschen nit treffen, fehlschießen.* Töfenkile adamy rastghetürmemek.

Feigen. Inğir.

Feyer tag. Jortu, Jortughiünü. mubarek ghiünlar. Foula apprecandi dies festos: mubarek ghiününüs Allah veresyn, daha csok jillara jetischesyng: Foula Respondendi: Senunlen ~ Sisunlen baraber.

Feil. zu *Verkauffen ist.* Satylacsak.

Feile, zum *Feilen.* Eghie.

Feilen. Eghielemek.

Feilspänn, daß vom *feilen abfallt.* Eghie–tosu.

Fein. inğe. d[icitu]r de pane, farina, Cafeae, Tela et similis. Sed de auro alijsque mineralibus d[icitu]r: has. *grob.* iri.

Feind. Düşchman. Hasm.

Feindschafft. Düşchmanlük. hasymlük.

Felber. Sögrüt – agatschi.

Feld. meidan. kyrr.

Feld zum streiten, das *lager.* ortu.

Feld-bett. ortu–jol döscheghi.

Feld-huhn. reb-huhn. keklük.

Fell-eißen. csamadan. pers. Sepet.

Felße. kaja.

Felsicht. kajalük.

Fenckel. anison.

Fenster. pengire.

Fenster-rahme. Pengire – csercsivesi.

Fenster-schube. pengire – Delighi.

44

Ferkel. junges-schweinlein. Domus – jaurusu.

Fern-glaß. Dülbün.

Fessel, eißen, womit *arrestanten belegt werden.* Tomruk.

Fest. Fett. Semis.

Fetze. csaput. jama.

Feucht. nem.

Feucht machen. nemlemek.

Feuer. atesch. *Kohl – feuer:* ubi jam asumptis lignis, sine flamma et fumo meri ardentis carbonibus restant : kös.

Feuer-mauer Kehrler. hocsak – süpürügü.

Feuer-zeug. Csakmak.

Feyertäg. Festtäg. Gala Täg. Sinetly ghiünler.

Fichte. Fstyk.

Fieber. Sytma.

Fieber-sitz. Fieber-aleteration. hariret. hariretlük.

Figur. Süret.

Finantz. *Lands-einkünfftte.* ghellir. verghi. vilajet – verghisi – ghelliri.

Finck. Spinos – kusch.

Findling. Sahabsys – evlat – csocsuk.

Finger. parmak.

Fingerhut. üksük. üksük kadar kotschanün borüsü ghökde csallinur. prov.

Firmung. oczun. arm.

Fiscal. miri. *Fiscalisches gut.* miri – maly.

Fisch. balyk.

Fisch-bein. ballyk ghemighi.

Fischer. ballykcsi.

Fisch fangen. *Fischen.* ballyk dutmak.

Fisch-garn. ag.

Fischrogen. ballyk – jomurtasy. *Von Haußen aber:* haivar ~ haviar.

Flachs. üskülü.

45

Fladen, kuche. bogacsa.

Flamm. alef.

Flasche. Schische. boza.

Flaschen-keller. Shische – sandykcsighi. Canabet.

Flechten. bükmek.

Flecke, mackel. Leke.

Flecken. *Marckflecken.* kasaba. hisarcsyk. NB. hoc ultimo uoce etiam vocatur Krotska.

Fleder maus. Sicsan – kuschu.

Fleisch. Et.

Fleisch-banck. kasab.

Fleisch-brühe. Et – Suju.

Fleischliche lüste. Ten – sevki. Ten husuru. nefš.

Fleisch-tag. Et – ghiüni.

Fliege. *Mucke.* Sinek.

Fliegen-wedel. Sinek – kovucusu. Sinek – katschirigi.

Fliegen. ucsmak.

Fliessen. akmak.

Fliess-papier. kaba – kiaghat.

Flocke. certa artefacta ex lana ~ serico quae alicubi appenduntur. – püskül.

Flobe. pire.

Floss. Saz. *Flösser.* Sazy – kulan.

Flöte. Dütük.

Fluch. betova. *Alter leuthen fluche muß man nicht über sich ziehen.* kotscha adamlarıun betovasy
almamalydür.

Folter. Isghengē.

Fortsetzen. vide sup. *anhalten.*

Fragen. Sormek. *davon ist kein frag.* buna ~ ona sös jokdr.

Frauen-haus des groß-Türcken. Patischah – Serrai.

Frech. arsys. Jüsüs.

Fremd. Jabancsi. *nicht von hier.*

Fremdes gut an sich bringen. vide sup. *eingreifen.*

Fresser. bok – bogaz. csok – jeicsi. Lotu adam. Joldan ~ kanondan digeri jeicsi.

Fress-lust. *Fraß.* *füllerey.* Lotuluk. *Ich hab fraß und füllerey begangen im essen und trincken.*

Itschmekde, jemekde lotuluk etdüm ~ jolsys jedum, itschdum.

46

Freuden-feuer. Atesch – ojunu. fischenk. Rachet.

Frevel. edepsyslük. arsyslük. Jüsüslük.

Freund. Dost. Jaran.

Freundschaft. Dostlük. Jaranlük.

Frey. azat.

Freygebig. Csömerd.

Freyheit. Azatlük. Eminlük.

Freytag. csumaa ghiün.

Freywillig. Radetly. ghiünly.

Fried. barischyk. *Fried ruhen.* *gib fried ruh.* hebcsem otur.

Frieden schliessen, abhandlen. Sulch etmek. barischmak.

Frieden-bruch. barischyk – bosulmasy.

Friedens-tractat, friedens-artickl. barischyk – kanonlary. barischyk – kaulu.

Friedsam. Javasch. Uslu.

Frisch. Tase. de rebus commestibilibus.

Frist. Zeitfrist. Vacht. *In zeitfrist.* Vacht – ile.

Fromm. ei. uslu. yrsehli.

Frosch. kurbaghü.

Frost. Eysß. dong.

Frucht. Erd-frucht. Tereke. Sahre. *Dieses Jahr gibts viel Erd-früchte.* bu jil Tereke ~ Sahre csokdr.

Früh. Csin – sabah.

Frühling. Ilkjas. Ilkbahar.

Fruhe-stuck. Cave – alty.

Fuchs. Tilki. *Fuchs, schlauer mensch.* Tilki adam.

Fuchsschwantz. Tilki – kuirughu.

Fuchschwäntzen. Tilkilenmek. Ikijsülü olmak. musaver olmak. musaverlik etmek.

Fügen. zusammen fügen. bitischdürmek. *zusammen gefügt.* bitischmisch.

47

Führen. ghetürmek.

Führman. arabacsi.
Fülle. überfluß. csokluk. boluk. kanilik.
Fülle, junges Pferd. Tai.
Füllen. Dolturmak. *gefülltes. gefüllte Speiß.* Dolma. *gefüllte körbes.* kabak – dolmasi. *gefüllte patlicsan.* patlicsan – dolmasy.
Funcken. klöcsim.
Fürbitt. barischik.
Furch. csukur.
Fürhang. Perte.
Fürsetzliche Sach. bascharilmisch Schei.
Fürst. Schah – sade.
Fürtuch. fyssdan.
Fürwitz. *Fürwitzige, curiose sach.* Tamascha. aǵaib. Tamaschalü schei.
Fuß. ajak.
Fuß-fall thun. Dis csukmek.
Fuß-gänger. Jajan.
Fuß-socke. Terlik.
Fuß-sohlen. Daban.
Fuß-stapfen. Iz.
Fuß-volck. jajan askir.
Futter. Jeschinlik. Jem. atlary – jemi. *pferdfutter.*
Futter eines kleydes. azdar.
Futteral. kn. parmis.

48

G

Gabel. Csatal. Etiam homini forti partes applicari v.g. csatal – jürekli. quasi duplici corde ~ res. csatal. proprie sgfa't duas res à nova ~ arte unitas. Etiam d[icitu]r: csatal – sös. ambigua vox. csatal isch. anceps cadenda ~ res. *du redst zweydeutig.* Csatal suilersyn. *die sach, der handel ist zweifelhaftig worden, gibb buch herunter.* Isch csatalandy, kitab endür. prov. Tigren Etiam sgft' gabel.
Gähe, gähling. apansys. *gäher Tod.* apansys olüm. *Gäber abgrund.* ucsurum.
Galgen /2/. dar – agatschi.
Gall /3/. id e. bilis. Szafra. *gall, id e. fel.* öt. *vor furcht ist ihm die gall ausgebrochen, hat sich ausgallen.* korkusundan öty kopmusch.
Galeer /1/. kürek. *einen auf die Galeer schicken.* küreghe vermek.
Gallern, gefrorens, conficitur. Pkty.
Gallopieren, im reiten. deurtleme ghitmek.
Gaß. kas.
Garn. keten – iblighi.
Garten. bagcse. *kraut, gemuß garten.* bostan.

Gartner. Bagcseban. baghcsecsi. bostangi.

Gasse. sokak. mahale.

Gast. misafir. konak. *Heut bist du mein gast, bleibst bey mir.* böghün bana misafir ~ konak olursyn.

Gattung. Dürlü.

Gebähren. Doghurmak. Lohussa olmak.

Gebiss am zaum. ghem.

Gebrechlichkeit. ghiünahkiarlügha kolailik. *der mensch ist gebrechlich, sündigt leicht.* Insan ghünah kolai edeir.

Gebühren. Laik olmak. *das gebühret dir.* sana bu laikdr. Jakischmak.

Gebühren, gezimen sich. Duşmek. Sughur etmek. *Es gebührt sich daß du ein brafer mann werdest.* Düşer ki adam olasyn. *Es geziemt sich, daß du fort und fort gut thunst.* Sughur eter, ghitükcses ei ameler etesyn.

Geburth. Doghusch.

Geburts-glieder. Edep – jerleri.

Geburts-schmerzen. Dogma – agrilary.

Gedreng. Ex. *von viele Leute.* Kallaba. Kallaballük.

Gedult. Sabr. Sabrlük.

Gedulten sich. Sabr etmek.

Gedultig. Sabrly.

49

Gefahr. Korkuluk.

Gefährlich. korkulu, v.g. Jer.

Gefallen. *gefallen haben an etwas.* has etmek. bekenmek.

Gefäß, griff an einem geschirr. kabse.

Gefrieren. 0 *die Donau ist gefroren.* Duna dongmusch.

Gegentheil. karschi pai. karschi-ki pai.

Gegenwähr thun. karschi komak.

Gegenwind. karschi jel ~ ürüskiar.

Gehackt. Togramisch. á Togramak. *klein gehackt.* ufak ~ ufacsik Togramisch.

Geheim. Ssr. item geheimunß. Ssrdasch. Socius arcani.

Geheim-schreiber. Secretarius. Ssr – kiatibi.

Gienen. aksrmak.

Gehör. ohr. kulak.

Gehörloß. Saghyr.

Gehorsam. mütü. *gehorsamen.* mütü olmak.

Gehorsam, der. Subst. mütülük.

Geige. kemensche.

Geil. Sinaği. verbum. Sina etmek.

Geilheit. Fena nefis. nefis per se appetitque suspiscia nasalis.

Geiß. ketschi.

Geißel. Peitsche. kamschi. csibuk.

Geißlen. Peitschen. kamğilamak. csibuklamak. Dögmek. kütek vermek.

Geiſt. Ruh. ğian.

Geiſt, der heilige geiſt. Ruhu kadus. arab.

Geiſt, böſſer. Csin.

Geitz. Peklik. hazizlik. Tamahkiarlik. *wegen eines kleinen gewinſſ große schaden.* Az tamah, csok Sian. idem nekeslük, varjemeslük, Elipeklik.

Geitzig. Elipek. varjemes.

Geläut. sess. Csank – sessi.

Gelb. Sarry. *Hell gelb.* Limony. *Fleisch-farb gelb.* Fstyki. alma sarry, satma sarry. prov. wird von Rothbart- oder haarigen leuten gesagt.

Gelbsucht. Sarrilük. *gelbsucht haben.* Sarrylügha ogramak. Sarilügha var.

50

Geld. akcse. *baares geld.* hasyr ~ nokut agcse.

Geld-casse. Hasna. *Es ist kein geld in der cassa.* Hasnada aghcse jokdur.

Geld-ſtraf. ğerüme.

Gelegenheit. frsand.

Gelegene zeit. vacht. *Es ist gelegene zeit in der Kirche zu gehen.* Vachtdur klisseje ghitmek.

Gelehrt. Ilim sahaby. quasi sciam possidens. okumusç adam. kitablardan vukuf.

Gelenck am finger. 0

Gelübd. nijet. *Gott ein gelübt thun.* Allaha nijet etmek.

Gemach. *langsam.* jab.

Gemach geben in einer ſach. jabisçlemek.

Gemabl, gemablin. Eili. joldaschi. kary. quando est persona nobilissima: Hanüm.

Gems, Gäms. Jaban ketsçesi.

Gemüth. Gönghül. Jürek. kani. *Ist ein mensch von guten gemüth.* kani adamdr.

Geneigt. *Günstig.* Sevdaly. muhabetly.

General. Pascha. *General-feld-zeugmeister.* Tobcsi – baschi.

Generalissimus. Vezir.

Genesen. *Gesund werden.* ei olmak. hastalükdan kurtulmak.

Genick. näcken. Enghse. id e. cervix.

Geniessen. kulanmak.

Genöthiget, gezwungen. Sor olmusç. *Ich bin genöthiget worden.* bana sor olmusç ~ bana sor etdiler.

Gerad, recht. Togru. *der rauch kommt gerad auf uns.* Dütün dogru bise ghellir.

Geräuchert, aufgeseligt. Dutün – bastirmasi.

Geräusch. Schamata. vide geschrey.

Gerber. *Weiß-gerber.* Dabak. *Roth-gerber.* köseleği.

Gerechtigkeit. Togrülük. haklik.

Gericht. Scherahat.

Gerichts-händel. Dava.

51

Gerunnen. *Gestockt.* Dongmusch.

Gern. ğiani gönghülden.

Geröst. kaurulmusch *vg.* ekmek.

Gersten. arpa. *gerenmelte, gereinigte gersten.* arpa – kasch.

Geruch. koklamaklik. *Schöner geruch.* ghüsel kokisi.

Gesang. Türkü.

Gesäss. der Hintern. ghöt. büsük. honestius: oturak – jerleri.

Geschäft. Isch. maslahat. Eschkial.

Geschicht. Historie. nakl. Tavarik. hekijat. Tarik.

Geschirr. Aman. kab.

Geschmack. Dat. Leset. Csešni.

Geschmacksam. Datly. Lesetly.

Geschossen. Aufgeschossen. v.g. aufgeschossener Salat. Salata Doghuma ghitmisch – sicsiramisch – katschmisch.

Geschrey. Schamata. griamet. sess.

Geschwätz, Gefisper. was leißer geschiehrt. Ses – fsrdesi.

Geschwind. munter. Csabuk.

Geschwulst. schisch. *Gesellschaft leisten.* bile ghitmek – jollamak /*geleit geben*/ - joldasch olmak.

Gesetzgeber. kanon – baglaicsi.

Gestanck. fena koku. kem ~ pis koku.

Gestell, worauf man etwas setzen kan. Raf.

Gesund. sagh – salem. Solent sejungi haec duo Uba. *wieder gesund werden* – ei olmak. Davranmak. *Der krancke ist wieder gefund worde.* Hasta davrandi. hastalüghy savmak. akly baschina ghelmek.

Gesundheit. Saglük.

Getreu. Togru. Sadük. Inam. helal.

Getraid. bogda. *getraid butzen, reinigen.* saurmak. id e. ventilare ut mundetur.

Gewächs. Jeschilük.

Gewichste Leinwad. muschamba.

Gewahr werden. Duimak.

Gewalt. Sor. Szarp. hyz. *Er ist mit gewalt, mit ungestim kommen.* hzila ~ sorilen gheldi.

Gewand. Ruba. ghijim.

Gewölb. kömer. quod in fornice constrictatum est.

Gewerb. kiar. sennahat.

Gewinnen. kasanmak. jutmak. *vg. das spiel gewinnen.* ojunu jutmak.

Gewiss. ghercsek. Tachtik. Sahi.

Gewissen. Allah – korkusu. *Hast du kein gewissen?* Allahdan korkmamisyn?

52

Gewitter. fortuna.*Gewürtz.* bahar.*Gewürtz-händler.* Akder.*Gewürtz-nägelein.* kuru – karenfil. Dane – karenfil.*Geyer.* Doghan. Doghancsi – Baschi. magnus minister apud portam-Ottomanam* super aves spitutus.*Gezelt.* Csadir.*Giessen.* Dökmek. *stuck, glocken giessen.* Tob, csank Dökmek.*Gifft.* Schir. Aghy. *vergifften.* Schirlemek. aghylamak.*Glaß.* Schische. Serée.*Glatt.* düs.*Glatt-ey.* kajar. *ausglitschen.* kaimak.*Glatz-kopf.* kel. Tüüsys-basch.*Glaub.* Inanmaklik. Din.*Glauben.* Inanmak.*Glaubens-articul.* Hazreti Issanün on iki Schairdlarün Jasduklary Din – Duvasy ~ Dine Laik Duvasy.*Gleichen.* bensemek. *Ein mensch ist dem andern gleich.* adam adama benser.*Gleichnuß.* bensemeklik.*Gleißner.* Telbis.*Gleißnerey.* Telbislük. murailük.*Glied.* bedenun bir jany ~ Tenün bir pajy.*Glieder-lahm.* mecsnun. Sakat.*Glieder-webe.* Ekiabur /i.e. divitum magnatum/ hastalyghy ~ sahmety. id e' podagra.*Glimpf.* usluluk. Edep. id e. modestia.*Glocke.* Csank.*Glocken-schwengel.* Csank – dili ~ tokmak.*Glocken-thurm.* Csanklük. Csank – kulesi.*Glori.* namdarlük.*Glorreich.* namdar.*Glück.* Tale.*Glückseelig.* mutlu.

53

Glückseeligkeit. mutluluk.*Glüend.* ateschlenmisch *vg.* demir.*Glut.* kös.*Glut-pfanne.* Saksy.*Gnad.* Lüt. *Thu die gnad, komm zu uns.* Lütfeile, bise ghellesyn.*Gnädig.* Insanetly. mürvetly. Sadetly. magnis Dominis' jam dantur ipsi tiruli v.g. uni Pascha.

Genug. Jetischer. vafir.

Genug thun. ödemek. hakini vermek.

Gold. altön ~ altun.

Gold-arbeiter. *Gold-schmitt.* kujumğu.

Gold-färbig. altön renki. altuna benser. quando volunt landare foeminam v. ~ puellam à pulchris dicunt: Altön – partschasy.

Gold-waag. altön – terasysy.

Goltzen. Sivri – sinek.

Gröltzen, görsen. Jelenmek *v.g.* agsdan. Jokardan jelenmek. id e. ructare.

Gott. Allah. Tangri. Huda. mevla. Hak.

Gottes-dienst. Tangria ibadetlük.

Gotts-lästern. Küfür – küfr etmek. Sögmek.

Gottloß. Jaramas. Szalim.

Graben. kasmak.

Grab. mesar. *Edler leuten oder großer Herren grab:* Tülbe.

Grab-schrift. mesar – Jasysy.

Grab-stein. mesar – taschi.

Grab-schaufel. kürek.

Gran-körnlein. Dane. bugdai – danesi. *getraid-körnlein.*

Gran am gold-wägen. bugdai. *diese ducat ist drey gran zu gering.* bu altün ücs bugdai eksikdr.

Granat-apfel. nar. dulce, sed acre dicitur: ülüfer nary.

Gräntze. Granitz. Snor. Hutut.

Graß. ot. Jeschilük.

Grau. akbak. *grau werden.* akbak olmak. id e. Canum fieri.

Grau. asch-farb. kül – renki.

54

Grausam. Zalüm.

Greu. vide meer rettig.

Griech. Urum.

Griß oder stein schmerzen. Sidik – sahmetry ~ hastalyghy.

Grimmig, zornig seyn. darülmak. csin olmak. Jüreghe csikmak.

Grind, grätzen. ujusluk.

Grindig. ujus.

Grob. kalün, pelit. *grober mensch.* hubat.

Groß. böyük. *groß-Vatter.* babalük.

Groß-Türk. Osmanli Patischahy.

Grube. Telik. Csukur.

Grün. Jeschil.

Grund. Jer. Tobrak.

Grünen. Jeschilenmek.

Grüssen. Selam etmek.

Gugu. 0

Gulden. ein Muntz. Solloda, florind.

Gummi. Sakys, Csam – sakysi. Samk.

Gürten, umgürten. kuschankmak.

Gurke, cucumern. hiar.

Gurgel. bogas.

Gurt. Gürtel. kuschak.

Gut. Güter. habschaft. mal.

Gutsche. araba.

unterschiedliche weiß zu grüssen:

Guten Morgen. Sabahyng hairola; *Guten Tag.* bu vachtyng ~ bu zemanys hairola. *Antwort:*

Akybetyng hairola.

Guten Abend. achschamyng hairola. *Gute Nacht.* Guescenyng hairola. *Antwort:* haira karši.

gruß zu gesundheit trinken:

eschkynuse ~ Schevkynuse ~ Saghlükünüsa. *zu eurer gesundheit.* *Antwort:* affietler ola ~ affiet

ola ~ schatler ola ~ daima ola.

weiß einander zu grüßen oder zu fragen, wie stehts oder gehts:

Hosch gheldün! Sefa gheldün! niže kiefynus? halun nižedr? Elegantius: missađi scherifler?

Hosch buldun! *Antwort:* Sefá buldun. Schük'ür Allaha kiefüm eidr. ~ Allaha Rasi ola! ~

umrynus csok ola ~ olsun!

gruß zum niesen:

hair ola. – *zu danken:* allaha rasi ola!

*gut. v.g. hier ist gut, oder hier lebt man gut, hier hat man gut *.* *hier kan man gute fisch haben.*

Ballykdan bunda Sevk olunur ~ hazy csikar. *Ihr lebt gut.* Sevk ederseng.

55

H

Haar. Sacs. kyl. *Es ist *kein häärlein auf seinem kopf blieben.* Baschinda bir tel ~ kyl /quasi filii,
capilli/ kalmamisch.

Haber. Julaf.

Hacke. v.g. an der wand etwas aufzuhengen. Csenghel.

Hacken, hauen. v.g. im weingarten. bagh kasmak.

Hack-Messer. balda. Item: beil. Item: holtz-hacke.

Hafeu. Topf. Csümlek.

Hafner. csümlekcsi.

Hafte. kopcsa. id e. fibula.

Hagel. Dolu.

Halb. jari. *nur halb mus man nicht lassen.* Jari – bucsuk alikomaa ghierekmes. bucsuk. *Halb*
wein, halb wasser. Jari scharab, jary su.

Halfter. Jular. ex fune. De corio si est; kandyрма.

Halm. kalem.

Halß. bojun. pars proxima infra collum dicitur; kerdan.

Halß-webe. Bogas agrisi. Csenje düschmesy.

Halß-kette. bogaslük. bojunluk.

Halß-strafe. katyl ~ katl.

Hammel. kocs. id e. integer, non castratus.

Hammer. csekics.

Hahn. horos.

Hand. el. *Hoble hand.* avucs. id e. cava. eine hand-voll-geld. bir avucs agcse.

Handel-schaft. Alisch-verisch. Ticsaret. arab. pasarghianlük.

Handeln. pasar etmek. gewerb treiben. allisch-verisch etmek.

Handel-waar. yrysk. mal.

Hand-geld. pei.

Handhabe an einem geschirr. Kulb.

Hand-pferd. Jedek.

Handschlag geben v.g. in stractu. El vermek.

Handschrift. El – jasy. Temesük.

Handschube. Eldiven.

Hand-tuch. peschkir.

56

Handwerks-mann. Sennatkiar. pescheker. pers. marifet – sahabý.

Handwerks-gesell. kalfa.

Handft. keten.

Hangen. asylmak.

Häng-leuchter. Asyly schamdan. quando in medio pendet cum pluribus brachiis. asma – schamdany.

Hanrey. kodosch.

Harpfe. kanun. Santur. /cymbalus/.

Hanswurst. macsarađi.

Harn-blaße. Sidik – kaby. Sidik – kaughu.

Harn-gänge. Sidik – joly.

Harnisch. Szrg. Szrgly askier. Curiassier.

Hart. pek. serd.

Hart-hertzig. Tasch – jürekli adam.

Hartleibig. Constipirt. kaps. karn pek. constipirt werden oder seyn. kaps olmak.

Hartz. kadran.

Haase. Tauschan.

Hasel nuss. fndük.

Hass. Ikrahlük. hassymlük.

Hässlich. csirkin.

Haue. karst. kasma.

Haube, Haüblein, klein wie geistliche tragen: fes. *großer, belz haube.* kalbak.

Hauptsache. temel. Ischün – temel. quasi fundamtum rei. kuvet. Ischün – kuveti.

Hauptstatt. Taht – scheher. Basch – scheher.

Haupt-ursach. basch – sebeb.

Haupt-zweck. Ensçam.

Haus. Ev. Konak. *Das hertz-haus Oestreich. á Turcis vocatur:* Aleman – Dövlety ~ Austria – dövlety.

Haus-armed. faghyr utankan. *pauvre honteux*⁹⁷.

Hausen. *ein fisch.* moruna – balyky.

Hausen Rogen. haivar ~ haviar.

57

Hausen-fang. 0 Specula – domuncula ex qua capturea intenditur, dicitur: Dalian.

Hausgenossen. Ev – adamlary. Ev – tevabilery.

Hausrath. Ev – takümy.

Haus. Hiesig. Jerli. burada jerlidr. *ist von hier.*

Haus-zinß. Ev – kyrasi. Ev – ödemesi.

Hebamme. Ebe.

Hecht. Stuka – ballyki.

Heer. Kriegs-beer. askier.

Heerd. Sürü.

Hefen. Lager. Tortu. Dib. Csirkef. *Wein-hefen.* Scharab – dibi.

Heft. Stirl. kol. sap.

Heil. Saglük. Dincshlük. kief. husurluk. rahatlük.

Heilig. Heiliger. Evlia. *Heiligkeit.* Evlialük.

Heiligen v.g. feyertäg-heiligen. Jortulary mubareklemek.

Heimlich. ghsly. *heimliches wort.* ghsly sös.

Heimsuchen. gürüschmek. gürüsmee ~ buluschmaa ghitmek.

Heiter. acsik. ajas. hoc ultimum in hycmetmm dicitur.

Held. aslan – adam.

Helden-that ausrichten. metinlük etmek.

Helffen. Imdad etmek. Sahap csikmak. Jardüm etmek. El dutmak.

Helffen-bein. fil – dischi.

Hellegard. harba. *Hellebardirer.* harbacsi.

Hemmen. aufhalten. Alikomak. *auf dem weeg hemmen oder aufhalten.* Jollini kesmek ~ baglamak.

Hemmet. ghümlek. Deischdereçsek. Deischdereçseghim jokdur. *Ich kann der Hemmet nit wechslen. hab keins mehr.*

97 Francuski.

Hencker. Csellat.
Henne. Tauvuk.
Herb. acsy. Ekschij.
Herbst. ghüs.
Herbst-monath. September – ai.
Herd. Hocsak – jeri.
Hergegen. *Hingegen.* tersine.

58

Herkommen. *entspringen.* Doghmak. *Von der sünd kommt viel Schaden her.* ghüinahdan csok sian doghar. csikmak. *Von viel wein trincken entspringt die trunckenheit.* Csok scharab itschmeden Scharhoschluk csikar. *Aus einem Bösen Menschen entspringt böse rede.* Fena adamandan fena sös csikar. *Aus dem stehlen kommt der strick.* hysyslukdan ib doghar.
Hermelin. Syncsab.
Herr. ordinarijs personis datur: bascha. paulo plus quam ordinarijs: bilazer. kischi-sade. majoribus autem: aga.
Herrschaft. Beghi – sadelük. Bei – sade – mevleketi. Bei – sade datur marchionibus, comitius, Baronibus.
Hertz. Jürek.
Hertzhafftig. Csatal – jürekli. quasi gemino corde.
Hertzenleyd. Jürekden – aġimaklük.
Hertz-klopfen. Jürek – oinamasy.
Hertzog. Begiler – beghi.
Herumgehen. dolaschmak.
Heu. ot. otlük.
Heuschrecke. csekirke /cseghirke/.
Hex. csady, falġy. Seirbas. *Hexerey.* Csadyrlük.
Heyrathen. Evlenmek. barklanmak.
Hiesig. vid. *haus sässig.*
Himmel. gögh.
Himmelreich. göghün patischahlüghi.
Hinckend. Tobtal.
Hinternussen. Engellik.
Hinternuss machen. Enghellemek.
Hinternuss leyden. Enghellenmek.
Hinführ. ghellecseghi. Schinden – sonrah.
Hintertheil. ard – jany. arddaki. arddaki ev. *das hintern haus.*
Hirn. behn.
Hirschalle. Cafä. *dummer mensch, eines hartes kopfs.* Cafasy – pek – kalün.
Hirsch. gheik.

Hirse. Dary. *wer sich vor Schätzen fürcht, sehet kein hirse aus.* Serçeden korkan Dary ekmes.
prov.

59

Hirt. csoban. sürücsü.

Hirten oder halter-hund. Csoban –keopeghi. asman köpek. Saghar. Sagharcsi Baschi. magnus quidam minister apud portam Superiorem canes.

Hitz. Sicsak. kösghünlük.

Hobel. Rende.

Hobeln. rendelemek.

Hoch. Jüksek.

Hochmuth. mauruluk.

Höchmüthig. Dafragi.

Hoch-zeit. Dükiün. Dükiün bitmisch. *die hochzeit hat ein end.* prov.

Höchericht. bucklicht. kambur.

Hoden. Taschaklar. hajalar.

Hof. meidan. avlu. *Wan ein übelthäter in den Kirch-hof fliehr, ist er sicher oder frey.* Kilisenun avlusuna katschan kabahatly kurdulur ~ emindr.

Hoffärtig werden. böbreklenmek.

Hoffen. umutlanmak.

Hofgericht. Divan – meğilisi.

Haus-hofmeister. Ev – kiajasy.

Hohl. csukur.

Höln. magara. id e. spelunca.

Hölle. gehenem.

Holler. Csimschir.

Holtz. odun. *geffalt holtz.* Jarulmisch odun. *ungeffalt.* Jarulmamisch. *Holtz spalten.* Odunu jar-mak. *bauholtz.* japu agatschi. *Brennholtz.* Jakmaa.

Hönig. bal.

Hören. Dignemek. ischitmek.

Horn. *. kodosch.

Hosen. *weisse unterhosen.* Don. *ordinari oder oberhosen.* Csagschir. *Türkische hosen aus schwartz oder Roth leinwad wie die Türcken oder Griechen im Sommer tragen:* Dimi ~ csindghian ~ Tuman. *Winter oder reis hosen, gemeiniglich aus blau Tuch:* Schalvar ~ Jol – schallvary.

Hosen-sack. csep. *so am kleyd angemah ist.*

Hufeisen. nal.

Hufschmied. nalband.

Huf-nagel. mch. *Einer schlägt ihm auf den huf, den andere auf den Hufnagel.* kimi naluna vurur, kimi mchyna. prov. d.i. einer rauft ihm die haar, der andere den bart aus.

60

Hüfft-webe. bacsak – agrisi.

Huhn. Henne. Ta/v/uk. *Hünner-stall.* kümes. *Ich bin den gantzen Tag zu haus oder eingeffert gewesen.* bütün ghün kümesde idüm.
Humor. Naturr. Tabiet. Chui. **übler humor. böse Naturr. Untugend.* fena tabiet. fena chui.
Hund. köpek. It.
Hunds-beis. keopek – srmasy.
Hündin. kaṅgik.
Hunds-täg. keopek – ai. Jani /h.e./ bu aida köpekler kudururler. /fiunt rabiosi/
Hunger. aḡlük.
Hungers-noth. kdlük. Sahere /annona/ – kydlighi /caritas/.
Hur. kahbe. horospu. Fohs.
Huren. kahbeje ghitmek.
Huren-hauß. babul – hane.
Huren-kind. pics. kahbe – evlaty.
Huren-wirt. pösefenk.
Hurer. horospucu.
Hurerey. horospuluk. kahbecsilük.
Husten, der. üksürük.
Hüten. aufsehen aufetwas. ghös etmek.
Hüten, bewahren sich. vid. Infra. *vorbewahren.*
Hut. schabka.
Hütte. koliba.

61

Jagen. avlamak.
Jagd. av.
Jäher orth. ucsurum jer. jar.
Jahr. Jil. *die vier Jahres-zeiten.* Jilün dört hassirleri.
Jahrmarkt. bannair.
Jahrzeit. vacht.
Janitschar. Jenitscheri.
Jerusalem. Kuti – Scherif.
Jetzt. Schindi. Schindilük. *für jetzt.* Schindilighe.
Igel. Kirpi.
Immer. hersaaman. daim. daima.
Indianischer habn. mysir tauvughu. hind tauvughy.
Ingedenck seyn. fighirinde tutmak. /vid Infra/
Insul. adá.
Joch. bojunluk.
Joseph. Jusuph.
Jucken. ghicsischmek.
Jud. Jahudy. Csifut. *Juden-weib.* Jahudy – karesy.

Jugend. ghencsluk. Deli – kanlilük.

Jünger. *Lehr-jung.* Schahird.

Jungfrau. ks. pikir.

Jungfrauschafft. kslük. pikirlük.

Jungfrauschänder. ks bosucusu.

Jungling. ijit.

Instrument. *unterschiedliche türkische instrumenten als:*

csöghür. *grosse kytharr.* baglama ~ scharky ~ karadussen. *mittelmäsiege Detto.*

bosuk. *noch kleiner Detto.*

tambura ~ iki telli. *kleinste kytharr, nur mit 12 Saitz.*

def ~ daire. Tympanum manuale.

Surna. *Instrument zum bloßen wie schallmei.*

Dütük. *flauten. Pfeiffen.* Nai. *Lange flauten.*

Csighyrdma. *kleine flaut aus storchbein.* yslük. *das Pfeiffe mit dem Maul.*

Niskal. Instrumentum ex varijs fistulis arundinicijs apparatusum, quod ore Instatur hac illac tra-
hendo per* modum organi.

Santur. *Cymbal.* Zil. *Türkische Trompet.*

Daul. *grosse Trommel.* Dümbelek. *kleine trommel.*

62

K

Kabl. kel. tüsüs basch.

Kalb. busagh.

Kalch. kirecs. *geleschter kalch.* Sönmisch kirecs.

Kalch löschen. kirecs söndürmek. *ausweißen mit kalch.* kirecslemek.

Kalt. souk.

Kamelhaaren zeug. Zof.

Kamm. Tarak. *zum bart auskämmen.* Sakal – taraghy.

Kamm an den Hahn. bibik. horos – bibighy.

Kamm-futer. Tarak – kesesy. Tarak – ğestan.

Kandel. krüg. bartak. Item. ibrik. *vg. Caféé-kantel.* Caféé – ibriki. *gieß-kantel zum händ waschen.* El – ibrighi.

Kannen-giesser. kalaicsi.

Kaper. ysbandit. h.e. corsaro. *Seerauber.*

Kappe. Haube. baschlük. kalpak.

Kappen-macher. kalpakcsi.

Karten-spiel. kiaghat – ojuny. *mit karten spielen.* kiaghat oinamak.

Käß. pegnir. *Prinzen käß.* Tulum – pegniri. *Frischer-käß.* Taze pegnir. *gar frisch im fruhe – jahr.*

Dil – pegniri. *ordinari-käß wird auch gennent:* kaschkava.

Käß-köhl. carnabit. id e. Cauli-fieri.

Katz. kedi. *wann ein weiblein ist.* Dischi – kedi. *Katter.* Erkek – kedi. *Junge kätzlein.* kedi javri-si. *Die katz hat das fleisch gesessen.* kedi ety jedi.

Kauen. cseinemek.

Kauffen. satün – almak.

Kauff. satün – almaklük.

Kauffman. pasarghian. satycsi. *kaufmanschaft.* pasarghianlük. pasarghianlükdan duschmisch.

Von kaufmanschaft herunterkommen.

Kaum. filhal.

Keil. csivi.

Kelch. kade.

Keller. podrum. mahasa.

Keppereih. kepenek.

Kerbe. *Rabosch.* Csetelle. Nuntium Sgft' id, quod ad lignum Scinditur sed etiam alibi ad portam, murum, pro notando d[e]bito s[i]gnatur.

kertze. mum. *Unschlicht kertze.* Jak – mumu. *Wachs-kertze.* Baal – mumu.

Kessel. Kasan.

63

Ketten. Singir.

Ketten-ring. halka. Singir – halkasy.

Keusch. pikir. pak. nefsinî sapt eden.

Kinn. csenghe.

Kien – ruß. Hocsak – kurumy.

kind. csocsuk. uschak. Jauru. Evlat. *Komm mein kind.* ghel – jaurum.

Kind-betterin. Lohussa.

Kinderlehrbuch. Din-scheileri-bilenecsek kitab.

Kinds-nöthen. Doghurmak – agrilari.

Kinds-tauff. vaftis.

Kirche. kilise. Ibadet – jeri.

Kirchhof. mesarlük.

Kirsche. kiras.

Kieselstein. kaja – tasch.

Kisten. Sandük. Sepet.

Kitzel. id e. *Junges geiß oder böcklein.* olak.

Klaffier. kulacs.

Klage. schequa.

Kläger. Schequacsi.

Klammer. mascha.

Klar. duruk. pak.

Klaue. Trnak.

Klee. Jönge.

Klein. guscuk. ufak.

Klein müthig. Jürek – sys. Csan – sys.

Klemmen. Sykmak.

Klett. japischkan.

Kleyen. csavdar.

Klistir. hokna.

Klopfen mit hammer. Csekiclesmek.

Knab. csocsuk. oghlan. uschak.

Knaben-schänderey. Kulanbaralük. id e. sodomia. In sfipione autem solet dici: Erkeghe ghitüm.

Knaben-schänder. kulanbara.

Knecht. hismetkiar. oghlan.

Knoblach. Sarmysak ~ sarymsak.

64

Knopf. Düghüm.

Knopfloch. Iliklik. *zukunft.* Dügmelemek. *Viele Türcken knöpfen ihr brust nicht zu.* Osmanlinün csoghu ghöksüny dügmelemes.

Knye. Dis.

Knyen. Dis csukmek.

Koch. aschcsi. ab asch cibus.

Kochen. bischirmek. kotarmak. *Sie hat die Speisen /das Essen/ schon gekocht, schon fertig.* Jemeklery kotardy.

Köhl. Kraut. frenk lahanasy.

Koble. Kömür.

Koblfeuer. *Glut, wo kein rauch, kein flamm mehr.* kös.

König. patischah. kral. Sahap – kran.

Königs-cron. Patischah – tatschy.

Königin. Haseki sultan. Dictum ad morem Turcicum, quia femina una ex multis, est proprie Regina. patischah – karesy.

Königreich. Patischahlük.

Können. kadir olmak.

Köpfen. Kopf abschlagen. baschini almak – kesmek – uscurmak – düschürmek.

Korb. sepet. sembil. *zecher.*

Körbiß. kabak. *gemeine / ordinary körbiß.* Tomus – kabaghi. ~ aliis in locis . Bal – kabaghy.

Kostbar. unschätzbar. hazyz. pahasy – jok.

Koth. csamur. csamur csok, achse jok.

Kraft. Kuvet. vicsut. kadirlük. kadir. *Von der krankheit ist mir meine krafft gleichsam abgschnith, abgeschlagen worden.* hastalükdan vicsudim heman kessyldi.

Krampf. sighir – csekilmesy.

Kräften. Derman. *Ich habe keine kräften, bin schwach.* Dermanim jokdur.

Kranck. hasta. kiefsys. kiefi – bosuk.

Kranich. Turna.

Krantz. Istifan. üt v.g. Sponsi sciunt portare in nuptijs. Tacs. proprie tamen Regibus ivenit.

Kraut. lahana. basch – lahana. *süß kraut.* Datly lahana. *Sauer kraut.* Ekschi lahana. *Kraut knödel.* Sarma.

Krebs. ex fluminibus. kerevit. Item. engetsch. ex mari autem; csaghanos.

Kreide. Debeschir.

Kriechen. Sürtürmek. *Auf der Erde kriechen.* Jerde sürtürmek.

Krieg. csenk. Sefer.

Krieg – rüstung, Kriegs – waffen. Csenk – busatlari.

65

Krücke. koltuk – degeneghi.

Krum. karga.

Kuchel. asch – hane. aschcs. dutun aschcsde var. *Es raucht in der Kuchel.*

Kugel. ghüle. Juvarlak.

Kube. Inek.

Kühl. Soucsak. Serin.

Kundern, zum kauf. gäßt. muschderi.

Kundschaft bringen. csaschitluk etmek.

Kunst. marifet, isch. *Mit einer Pferd über die Theiß setzen* ist kein kunst, aber über die Tonau' laß einer*.* Atile Tissai ghetschmek marifet ~ isch degylidr; Dunay ghürelum. Item ustalük, dicitur.

Kupfer. bakyr.

Kürbiß. kabak. *lange kürbiß.* Dolma – kabaghi.

Kürschner. kürkcsi.

Kurtz. kssá.

Küssen. öpmek.

Kuss. öpüschmeklik. öpüschmelik.

Küssen. Polster. Bett – küssen. Jastük. *Kopf-küssen.* basch ~ jüs – jastüghy. *Polster zum sitzen oder auszieren der Zimmer:* Oda – jastüghy. Sedir – jastüghy.

Kutte. gyrga. id e. habitis monarhis.

Kytharre. musichalisches instrument. Tambura.

66

L

Lachen. ghülmek.

Laden. vg. *an einem fenster oder dudian*.* kiepenk.

Lakey. hismetkiar.

Lager. vg. der Thieren. Jadaklar.

Lager. Heer Lager. ortu. *Versteht sich sowohl das feld, als kriegs-beer.*

Lager. vide *hefen.*

Lagern sich. ortu kurmak.

Lahm. sakat. *Hinckend.* topal. *Lahm, unbrauchbar werden.* Dutulmak. Dilim – elim tutuldu.

Meine zung, hand ist mir lahm worden.

Laib-brod. bütün ekmeç.

Lamm. kusu.

Lampe. Kandil.

Lands-mann. hemischeri.

Lands-brauch. Vilajet – adety.

Lands-verwiesener. Sürghüin. kovulmuş. Bera – olmuş.

Lang. usun. *langmachen.* *vg. einen discours.* Lakerdey usatmak.

Langsam. jab. jabjab. acselesys.

Langweilig. byktyran. osandüran.

Langwierig. usanan. csokda janan.

Lantzen. mysrak. *die stange oder stiel davon.* syrük.

Lärme. velvele.

Lassen. brakmak. koivermek. *Laß regnen.* ko jaghsun. *Laß stehen.* ko tursun. *Laß die Uhr im bußem stechen.* Ko sahat koininda toursun.

Laster. Sucs. kabahat.

Lästern. *Verläumden.* Scheratmak. ijftyra etmek.

Lasterschaft. Sucslu. kabahatly.

Latein. Latinsche.

Latern. fenner.

Lathen. kuschak.

Lau. glycsak.

Lauberhütte. kölgelik.

Laubfrosche. Jeschil – kurbaghi.

Lauff. das Lauffen. Sehirdmeklik.

Lauffen. Sehirdmek.

Lauche. *Lauge.* bugada.

Läugnen. Inkiar etmek.

Lauß. kiehelle.

67

Leben. Jaschamak. *Lebendig.* Sagh. diri. ad precandam longam vitam: csoklar jaschasyn, Allah ümrüni csok eilejessun.

Lebens-mittel. Sahare. Ev – saharesy. *Lebens-mittel ins Haus.*

Leber. ğier.

Lebhaft. ğhösi acsik. csabük. Jenghil.

Lecken. Jallamak.

Leder. Deri. *Lefftze.* Dutak. Lebler. pers.

- Lehre.* Ilimlik.
Lehren. ögretmek.
Lehr-jung. Schahird.
Lehr-meister. hoca. usta.
Leib. Ten. Beden. karn. *menschlicher-leib.* Insanün – bedeni. Hambardaki karninda, sandük-daki Teninde. prov. *wird gesagt von einem Mensch der auf nichts sorgt, nichts hat, als was isst und am Leib tragt.*
Leib-eigener. Jessir.
Leibs-gestalt. Person. Endam. *Mensch von anschulicher Person, leibs-gestalt.* Endamly adam.
Leibs-straß. Ten – ğerümesy.
Leib-stuhl. Haurus ~ Harhus.
Leilarb. Csarşav.
Leim. Dutkal.
Leimen. Dutkalamak.
Leinwad. Bez. *gewichste Leinwad.* muşamba. vid. *wächsen.* *Ein stück Leinwad.* bir Tob bez. *feine Leinwad.* Inĝe bez. *grobe Leinwad.* kalün bez.
Leiß reden. Jab soillemek. alcsak sösile söilemek.
Leiter. merdiven.
Lerche. 0
Lernen. ögrenmek.
Lesen. okumak.
Lesen. *Weintrauben ablesen.* bagh bosmak – devşermek.
Letzt. Songhn. Songraki.
Leuchten. aidinlük etmek.
Leuchter. Schamdan.
Leute. Volck. Halk. alem.
Lidlohn. hak. ölefe. donluk.
Lieb. Dostluk. Sevmeklük.
Lieb. wert. angenehm. Sevküli. aziz. *Lieb seyn. vg. es ist mir lieb.* haz eterim. *Es ist mir nit lieb.* haz etmem.
Liecht. yschyk. id e. luminosum.
Liecht, kertze. Mum. *Liecht Butze.* mum – makasy.
- 68
- Liegen.* jatmak. usanmak. *Liegen. daran liegen. Es liegt an der gewohnheit.* alischmaa baglidr.
Lilien. Sambak.
Linck. sol. *Lincke Hand – seite.* Sol el. sol taraf. korkma oglum! Sala sola ghitme. togru ghit, Selavat gheter.
Lind. gelind. weich. jumuschak.
Lindern. Jumuschatmak.
Linden-baum. Flamur – agatschi.

- Linie.* Szrá. csysky.
Liniren. csysmak.
Linse. mergimek.
List. fitnelik. tilkilik.
Listig. fitne. fitne-ficsur. Tilki adam. Scheidan adam.
Listiger streich. Scheidanluk. Renk. *heut ist mir ein so listiger, wunderlicher streich gessesenn daß ich es nit beschreiben kan.* boghün bana bir renk oldy ki agnatamam.
Lob. Ruhm. öghümeclkik. met.
Loben. öghümek. met – etmek.
Loch. Delik.
Löchericht. Delikly. venit á delmek.
Loch durch machen, durchlöchern. Delmek.
Löffel. kaschyk. *Höltzerner löffel.* odun – kaschyghi.
Loßmachen. kurtarmak. csösmek.
Loßwerden. kurtulmak.
Loß. das Loß. tale. nasib. dövlet.
Löß-geld. Jessir – pahasy.
Löw. aslan. *Lövvín.* aslan dischisy.
Lücke, öffnung. orta – jeri. ara – jeri. bosch.
Lufft. hava.
Lügen. Jalan söilemek. halt – etmek.
Lunge. ak – gier.
Lunte, zum anzünden. fitil.
Lust. sevk. haves. ischta.
Lustiger orth. acsiklik – jer. sergiah – jer. Tamascha – jeri. pers.

69

M

- Mackel.* leke.
Madrätze. Düschek. minder.
Magen. made. kursak.
Mager. sabun. arük.
Magnet. Maglatys – taschi
Mahlzeit. Tractament. Siaffet. *Ich bin bey einer Mahlzeit gewesen.* Siafetde idüm.
Malen. ügürtmek. *id e' molere.*
Mandel. Badem.
Mandel im hals. boghas – schischighi. quasi gonfiatura.
Mann. Erkek. Er adam.
Mannbarkeit. Aklbalyk.
Manns-glied. Sik. Insanün – Edebi.
Mantel. Rocklor. Jagmurluk.

Marck, in beinen. Illik.

Marckstein. Marckstein setzen. nischanlamak. *Liegende güter mit marcksteinen auszeichnen.*

Mülkleri nischanlamak. mülklerün /possessionum/ snoru.

Marmorstein. mermer.

Maas. Ehlen maas. maasstab. ölcüsü.

Matelot. Boots-mann. ghemicsi.

Mat. müd. Jorgun.

Maul. aghs.

Maulesel. katir.

Mauer. Duvar.

Mauren. Duvar japmak – kaldyrmak.

Maurer. Duvarcsi.

Mauß. Sicsan.

Maut. ghümrük.

May. Mays.

Medicin. Ilatsch. Derman.

Meel. un.

Meel-sieb. un – eleghi.

Meel-speiß. un – mangiasy. hamur – mangiasy.

Meer-Rettig. grau. *

Meiden. Sakünmak. csikinmek. savuschmak.

Meil. bir mil.

Melancholey. kasevetlik. kam.

Melcken. Salmak. Süt salmak.

Meldung thun. angmak.

Melon. kaun.

Mengen. Mischen. karischtürmak.

Mensch. adam. insan.

70

Menschen-koth. Insan – bughu. Ters. Insan – tersi.

Meer. Denys. Deria. *das hohe meer.* Enghin.

Meerbusen. gürfes. bogas. dil.

Meerschnecke. Strigna.

Meerstillle. Ilimanlük.

Mertz. Mard.

Messe. Mess-opfer. El pak kurban Ibadety. Paderagh.

Messer. bycsak. *groß türkisch messer.* Jadaghan.

Messer-schneide. bycsak – aghsy.

Messing. pirintsch. Tucs.

Metall. id e. 0

- Meth.* baal – suju. bal – scherbetý.
Meuchel – *mord*. Soikunluk. baskanlúk.
Milch. Süt.
Milch-raum. kaimak.
Mild. javasch. maslüm. id e. *sanftmütig.*
Million. Million.
Miltz. Dalak.
Miniren. Unterminiren. Laghüm etmek.
Minirer. Laghümcsi.
Mirackl. mügezet. hekmet.
Mißbrauch. Jolsysluk.
Mischen. karişdürmak.
Mißfallen. auch schwer fallen. ghücsine ghelmek. Jokuschina ghelmek.
Mißfallen. das mißfallen. ghücsine ghelmeklik.
Missenthäter. kabahatly. sucsly.
Mißgebähren. düschürmek. vg. csosucuk.
Mißgünstig seyn. köskanmak.
Mißgünst. eifersucht. köskančilük. hassytlik.
Mißgünstig. Köskanğ. Hassyt.
Mist. ghübre. fyschky.
Mittag. jary – ghün. öile – samany.
Mittag-essen. das mittagmahl. tahüm. öile jemeghi.
Mittel. was in der mitte ist. orta. arasy. in der mitte. zwischen Zemlin und Belgrad ist die Sau.
 Zemün – ile Belgradün ortasinda Savadür.
Mittel, wodurch etwas geschi.* Jol. Jol dutmak.

71

- Mittelmäßig.* orta. *Mittelmäßiger mensch.* orta adam. *mittel-mäßiger statür.* orta boilu.
Mittel-punct. orta.
Mitter-nacht. Jary-guetsche.
Mitter-nacht, welt theil. Schimal.
Mittheilen. pai vermek.
Mittler. araja ghitecsi. *Mittler, unterkäufer im handeln.* Miangi.
Mitwoch. csarschamba.
Mohr. arab.
Molcken. käßwasser. pegnir – suju.
Monath. ai.
Mond. ai.
Montag. paserertesý.
Morast. Dere.
Mord. Todtschlag. adam – ülüsy.

Mord-brenner. Jankünġy.
Morgen. sabah, sabahdan, sabahsy.
Morgen-röthe. Csin – sabah, ghün – acsilmary. Danjer sökülmesy. Sabahdan ertgen.
Mörser. havan.
Mörtel. Suva.
Most. Schira, bekmes, *gekochter most.*
Mucke, fliege. sinek.
Müd werden. Jorulmak.
Müd. jorgun.
Mühe, arbeit. Isch. *Baum arbeit.* arcad – ischi.
Mühle. Deghirmen. *Wasser-mühle.* *Roß-wind-mühle.* Su – at – jel – deghirmeny.
Mühlstein. Deghirmen – Taschi.
Mühlrad. Deghirlek.
Mulder. Tekne.
Mund-fäule. Aghys – Janasy – Jarasy.
Mundschenck. vid, *Schenck.*
Müntz. aghcse.
Murren. illique de animalibus. murmlanmak.
Muscat – nuss. hindistan – csevisy.
Musicanten. 0
Music. Csalki.
Müssig. bosch, ischsys.
Musterung. alai.
Muth machen. Jürek vermek, Jüreklemek.
Mutter. ana, nene.
Mutter-pferd. *stute.* kysrak.
Mutter-sprach. Ana – dili, Soi – dili.

72

N

Nachbar. komschu.
Nachdruck, vg. im rede. Dilbaslük.
Nachen, kleines schifflein. kaik. hic dicunt: oranicza.
Nachkömmling. songra ghellenler.
Nachricht. habar.
Nacht-haube. guetsche – takiasy.
Nachmachen. uidurmak.
Nacht euhle. Baikusch.
Nachtigall. büllbül.
Nachtmahl. achscham – jemeghi.
Nacht-wacht. guetsche – kullughu, guetsche – bekcsisy.

- Nadel.* ikne.
Näderin. Tikicsy.
Nagelein. Karanfil. *gewürtze nagelein.* kuru karanfil.
Nagel. Ekser. Csivi. *holzerner nagel.* csivide tursun, jirdilmes. *Soll am nagel hangen bleiben,*
zerreißt nit.
Nabe. jakün. *Belgrad ist nabe bey Semlin.* Belgrad zemune jakünder.
Nabe herankommen. Jaklaschmak.
Nabe herbeybringen. Jaklaschtirmak.
Nahrung. Jemek. subst.
Nahme. ad. ism. arab. *wie heißt du? wie ist dein nahme?* Ismin nedr?
Narr. Deli. divane. budala.
Narrheit. Delilük. Divanelik.
Närrisch machen. Deli – divane etmek.
Närrisch werden. Delilenmek. divane olmak.
Naße. burun. *groß naßig.* burnas.
Nebel. Duman. *Neblicht wetter.* Dumanly hava.
Negelein. karenfil.
Neigung. *passion.* hui.
Nest. Juva. *der vogel v.g.*
Nett. temis. pak.
Neu. jeni. tase.
Neu-jahr. Jeni jil. Jil – baschi.
Neulich. guecsende ~ guecsenlerde.
Neuling. Jeni, hatschamy. id e. novitii in aliqua re nondum practici.
Neu-mond. *Neu-licht.* Jeni ai. Ai – baschi.
Neutral. Mapeine /quasi inter duos/. karischmajan.
Niedergang. ghün – batysy.
Niderlag. Bosghunluk. /ruinas/ krkynlük /occisio multon/.

73

- Niderträchtig, demutig.* alcsak. miskin.
Nieren. böbrekler.
Niesen. aksyrmak.
Nöthigen. *zwingen.* sykmak. sor etmek.
Noth-züchtigen. Sorile sina etmek.
Nüchtern. *ungegessen.* orucslu.
Nuß. csevis.
Nuß-kern. csevis – icsi. quasi internum nucis.
Nuß-schale. csevis – kabughu.

O

- Obenhin.* üstünköü. *obenhin erzehlen.* üsdü köghü nakletmek.

Oberfläche. Jüs üstü.

Obertheile. üst-pai. üstündeki pai. Jokarky pai.

Obgemeldet. Szikr. arab. Sikr olan ~ olmiş. mesbur olan ~ olunan.

Obliegenheit. bortsch. obliegen. borcs olmak.

Obliegen. bakmak. ghösetmek. *Liege täglich deinem gebet und guten werken ob.* herghün duvany
ve ei hammeleriny bak ~ ghos et. cum accus[ativo]. quasi attende ut facias. alias cum Dat.

Obrigkeit. Sabitler.

Oberst höchte – vorsteher. bujuk. basch. *wer ist der höchte oder höchte befehl haber von Semlin?*

Zemünün büjüghi ~ baschi kimdr?

Obrihter. Id e. colonello. Bin – baschi.

Obriht-hofmeister. kiaja. Vekil – hartsch.

Obriht-jägermeister. Avcsi – baschi.

Obriht-gewalthaber, id e. plenipotentarius. Vekil. kiaja.

Obriht-Lieutenant. Bin – baschi Jamaghy. quasi adjunctus.

Obriht-Postmeister. mensilcsi – baschi.

Obriht-quartier-meister. konakcsi – baschi.

74

Obriht-stallmeister. Imrahor.

Obriht wacht-meister. Alai – beghi. quia disponit regimen.

Obsicht. kiajalük. ghösetmeklik.

Obsiegen. Jengmek.

Obsieger. Jenghicsi.

Obst. meive. jemisch. Turfanda, d[icitu]r die allererste frucht, da man zum allerersten mahl zu’
essen bekommt.

Ochs. öghiüs. syghyr.

Ochsen-händler. Cselepcsi. Cseleb. *ein Trieb oxsen.*

Odem. id e. halitus. nefes.

Öde. wüst. verlassen. csül. kr. Jaban jer.

Oel beer. Oliven. Zeitin – tane.

Oelen. mit oel speisen. Jagla sürmek.

Ofen. Soba.

Offen. acsik.

Off. csok kierre. sykcsa. sykcsyk.

Ohnmacht. Bailmaklik. *in ohnmacht fallen.* bailmak. *Ich bin ohnmächtig worden.* baidum.

Ohr. Kullak. Duvar daha kullak var. etiam parietes audiunt.

Ohrfeige. Maul-schelle. Sille. Tabanrsa. Item schamar.

Ohrgehänck. küpe.

Ostern. Bairam. paschkália.

75

P

Pabst. kyssyl Elmanün basch Ruhbani.*Pascha.* Pascha.*Path. Göt. Taufgöt.* günkahar. à genunk. baptismus, quasi Bapt. Patr.*Pallast.* Sarai.*Palisaden.* Kasük. Scharambov.*Palm – baum.* Hurma – agacsi.*Pantoffel.* kundura.*Papier.* kiaghat. *Schreib Papier.* Jasi – kiaghati.*Paar.* csift. *ein paar pferd, oxsen.* bir çift beghyr, öghiiüs.*Paradeys.* ğennet.*Partey.* pai. taraf.*Parthey-gänger.* Csalkacsy. venit á csalkalamak. rüttlen, bewegen. quia quasi agitant armata.*Perrücke.* Eigreti sacs. id e' fictitii capilli.*Pass.* guecsit.*Passport.* ferman.*Pastete.* börek.*Pastete-becker.* börekcsi.*Patent.* Barat. quasi per modum privilegii in Scripto.*Pater.* Padri.*Patriarch.* Padrik.*Paucke.* Daul. *kleine paucke.* Dünbellek.*Pech.* kadran.*Peckel-fleisch.* Tuslu – et.*Peyn.* agri.*Peinigen.* csefa etmek. Sghenġelemek ~ ysghencselemek.*Peltz.* kürk.*Peltzen. Beltzen.* aschlamak. vide eintropfen.*Peltzer.* aschlama.*Pembsel. Pentzel.* kyl – kalem.*Penitentz.* csesá. kieferet.*Perle.* Inġi.*Perlen-mutter.* Sedef.*Perlen-schnur. Schnur-perlen.* bir taküm – inġi.*Persien.* Haġemistan.*Person.* Kischi.*Petschier.* mühür.

76

Pest. Jumurcsak. Taun. mubarek. hastalük.

- Pest zubringen, mit der pest anstecken.* Jumurcsak ghetirmek.
Pfabl. kasük.
Petersilie. magdanos.
Pfand. Rehn.
Pfanne. Tava. cum D. Significat item: dava.
Pfau. Taus – kuschu.
Pfeffer. pipér. *Pfefferony.* grmesy pipér. Arnaud – piperi.
Pfeiffe. Dütük. nai. *ein lange Pfeiffe.* *Taback-pfeiffe.* Lulle. *Ein Pfeiffe Taback.* Bir lulle tutun.
Pfeiffen. Dütük csalmak.
Pfeil. ok.
Pferde-knecht. *Pferde-wärter.* Seis.
Pfirsche. Schefdally. *heist auch ein kuss.*
Pflantze. Fidan. Item *junge Baumlein.*
Pflantzen *vg. Bäum.* Agatsch tikmek. Item *tikmek heist auch nähen.*
Pflaster zum heilen. Jakü.
Pflaster, der gassen. Kalderüm. *geplasterte statt.* kalderümlü schehir.
Pflegkind. *Zieckind.* metin. öksüs. vide *ziegkind.*
Pflicht. *Schuldigkeit.* borcs. fars. arab.
Pflug. Csift.
Pflug-eisen. Pulluk.
Pforte. kapu.
Pförter. kapucusu.
Pfund. Turcae non h[abe]nt, ideoque nobiscum dicunt: fund. In o okas h[abe]nt.
Pilger. Siaretgi.
Pilgerfahrten. Siarete ghitmek.
Pistol. Tabanrsa.
Pistol – hulschter. kubur.
Plancke. etiam dicunt: palanka. Daraba.
Planet. Jyldys.
Platte. fasla. dde. (sic!) ponitur cupri ~ ferri.
Platz. *Marck-platz.* csarschi.
Pöbel. Halk.
Podagra. ajak – agrisi.
Poln. lech – mevlekety.
Pommerantze. Turunsch.
Porcellan. farfuri – philcsan.
- 77
Post. menzil. *Postmeister.* Mensilcsi baschi.
Postzeitung. Habar.

- Pracht, pomp, gala.* Saltanat. Sinet. *Aus dem Bairiam gehts pompos, prächtig zu**. Bairam ghiününde bo* sinet olur*.
- Practiciren.* alischmak. vukuf olmak.
- Pretension.* hak. *pretension machen.* hak istemek.
- Predigen.* vais ~ vas vermek.
- Preys.* paha. vide *schätzen.*
- Press.* menghene. vide *Roll.*
- Pressen.* *Rollen.* mengheneje komak. meghenede sykmak.
- Priester.* kiešís. papas.
- Printz.* Scheh – sade.
- Privilegium.* Barat.
- Probieren.* Denmek. *Probier diesen mensch.* Den bu adamy. *Probier, schau diesen mensch ober ein Christ ist, Christ worden will.* Den, bak bu adamy, Christian olurmi? Ite Tercíbe etmek.
- Prophetzeyen.* Ischi olmadan ilerden bilmek.
- Proßpect.* gösterisch.
- Protocoll.* kütük.
- Protocolliren.* kütükde jasmak. Saptetmek. *Protocolliere diese Sach.* sapt eile bu schei.
- Proviand – haus.* Sahere – magasasy.
- Prüffen.* *probieren.* Tercíbe etmek.
- Pulß.* *Pulß ader.* Damar. *Pulß greiffen.* Damar tokenmak.
- Pulver.* Barut.
- Purpur.* *purpur-farb.* gülgülü.
- Publiciren.* Csav etmek. eškire etmek.

78

Q

- Quecsilber.* Schiba.
- Quatember.* *Vier Jahres-zeiten.* Jilün deurt azyri.
- Quer.* *Querg.* Egri.
- Quitte.* aiva.

R

- Rabarber.* Ravend.
- Rabe.* kargha. *grosser Raab.* kara kargha.
- Rach.* intikam. quando Turca volunt minitari vindicta esra alterum dicunt: hoschnuda. quasi: ist schon gut, ich werd ihn schon bekommen.
- Rachet.* fischenk. Donanma – fischengi. Etm' Patronen in die flinten fischenk dr'.
- Rächen.* Intikam almak. cum abl. a quo.
- Rachgierigkeit.* Intikam hasreti. *Er ist begierig sich an seinen feind zu rächen.* hassret cseker, hasminden intikam almagha.
- Rad.* Deghirlek.

- Rad-brechung.* id e. poena, Rotae. Deghirlek – sghendġesi.
Rad, vg. wie die schleiffer, dreschler haben. csak.
Rahm. v.g. um ein bild. cserġive. Suret – cserġivesy. *fenster-rahm.* Pengere – csercsevesi.
Rand. ucs. Item quae fossa est. aghs. *Rand einer gruben.* kuju – aghsy.
Rar. selten. nadir. askierret. seirek. *selten erscheinen.* seirek ghellmek – ghürünmek.
Rar, was seltsam ist, selten gefunden wird. Seirek bulunur.
Ratz, id e. Rastiang. Serb. *Die Raitzen.* Serblar.
Raserey. Targunluk. kudusluk. kudurmaklik. ultima et penultima etiam venit analibus. *Ra-*
sender hund. kudurmusch köpek.
Rath geben. nasahat vermek.
Ratzel. dunckle frag. suval.
Ratze. Ratte. ghellingik.
Raub. Jagma.
Rauben. Jagma etmek.
Rauber. Jagmaġy.
Raub-vogel. Dohan. *kleiner raub-vogel.* *Sperber.* atmaca.
Raub-gut. ungerrechtes gut. Haram. Csallünmisch schei.
Raub-schiff. Jürük ghemi. /quasi cito, currens/.
Rauchfang. Hocsak.
Rauch-faß. künlüklük. buhardar.
Rauffen. Dögüşmek. Kauka etmek.
Rauch machen. Tütsü vermek.
Rauch, Haaricht. kylbas, tüülü.
- 79
- Rauppe.* Lahana – kurtu.
Rausch. Scharhoschluk.
Räuspern. husten. öksürmek.
Raute. wein-raute. Sedef – otu.
Rebe. wein-rebe. asma.
Reb-auge. quando vites incipiunt gemmas protrudere. baghün – accilmasy.
Rechen. hisap eilemek. saimak.
Recht. ist nicht zu süß nit zu bitter, ist just recht. ni pek datly, ni pek datsys, eneider. *ist nicht zu*
kalt, nicht zu warm, ist just recht. ni pek ysycsak, ni soukdr enei havadr.
Rechtfertigen sich. Togru csikmak. Helal – succsus csikmak ~ bulunmak.
Rachtglaubig. Togru ~ hak dinden.
Recidif. büsülmisch.
Regen. jagmur. *großer – starker regen.* Saganak.
Regnen. Jagmak.
Reich. Senkin. hotscha. Dövletly. maldar. Ekiabur.
Rebe, willpert. karaca.

Reiff. cseember. id e. circulus.

Reiff. id e. pruina. kraghy. *bittern kürbiß verbrennet der reiff nicht.* aġiy patlicsany kraghy jak-mas. id e.: *Unkraut verdirbt nicht.*

Reiff. id e. maturus. olmusch. jetischmisch.

Reiff werden. Jetischmek.

Reyhe. Szra. bir szrá evler. *eine reyfe häußer.*

Reime. vers. kasel.

Reim- oder dicht-kunst. Schahirlük.

Reiß. piring.

Reiß. Jol. Jolcsiluk. *wie seyeds gerreist? wie ist die reiß angeloschen?* Jol sahmetlery nice? formula precandi felix iter: Allah jola acsiklük veresun.

Reiß-geld. Jol – harcslüghü.

Reißen. *sich verreißen.* Jolcsu olmak. Jola ghitmek.

Reissend. *Reissendes wasser.* fluß. Jürük su.

Reiten. ata binmek. *Reit-tasche.* hebghe.

Reitzen. *nit mit fried lassen.* Dürtmek. halyna komamak.

Rentmeister. Hasnadar.

Resigniren sein amt. Mansubyny brakmak.

Rest. *Ruckstand.* kalan. kususch.

Retiriren sich. gherü chekilmek – ghitmek.

Rettig. turb.

Richten. *urtheilen.* Scherahat etmek.

Richter. Scherahatġi. kady.

Richter-haus. Scherahat – jeri – evi. magnum tribunal vocatur: Divan.

80

Richter-stuhl. Scheri-scherif. id e. tribunal. coeutum.

Richtig machen. *ausrichten.* Togrutmak. kotarmak. *Ich habe meine Sache ausgericht.* Benüm ischymi togrutum. *mach mir diese meiner sache richtig.* Bu ischymi kotar.

Richt-platz. kaseb – jeri. *galgen.* dar – agatschi.

Riechen. kokmak. id e. dare odorem.

Riechen. id e. olfacere. koklamak.

Riechend. kokulu. *der geruch.* koku.

Riegel. küskü. plerumque ex ligno habent Turca.

Riem. kaisch.

Riemer. Saracsy.

Ring. jüsü.

Ringen. *kämpfen.* pehlivanlük etmek.

Ringer. *Kämpfer.* pehlivan.

Ringeren. *geringer machen.* Eksiltmek. *der heer hat dem halter* seinen lohn verringert.* cso-banün hakyny sahabbysy eksiltidi ~ kesdy ~ eksik verdi.

Rings-herum. Dört Jani. Dört Tarafy. *vg. das wasser hat das haus rings herum umgeben.* Evün dört tarafi su bagladi.

Rinne. oluk.

Rinnen. akmak. Tamlamak. *Das Tach rinnt.* Kieremid akar ~ tamlar.

Rippen. kaburgha. kaburghalar.

Ritz. Geritzt. Csatlak. Csatlak dagda.

Ritz bekommen. aufspringen. csatlamak.

Rittmeister. Spahilar agasy. Atlylar – agasy.

Robotter. Sarahor.

Rock. Esbab. *Rock. weiber-rock.* fisdanlük.

Rob. id e. crudis. csig.

Robr. kamisch.

Röhre. wasser-röhre. Su – jolu.

Röhr-meister. brunn-meister. su – jolcsusu.

Röhr-wasser. springbrun. schadrvan.

Röhren-brunne. cseśme.

Rom. kyssyl alma. quasi Rubeum pomum.

Rose. ghül.

Rosen-knospe. konscha – ghül.

81

Rosinen. Zibeben. kuru üsüm.

Rosmarin. Rosmarin. biberine.

Roß-mühl. At – Deghirmeny.

Roß-schweiff. At – kuiruku. pro insigni Turcico statu Significat: Tug. *Pascha von einem*

Roß-schweiff. bir tuglu Pascha. *Pascha von 2 Roß-schweiff.* Iki tuglu Pascha. *Pascha von 3*

Roß-schweiff. ucs tuglu pascha ~ seraskier. id e. marschall.

Rost. scara.

Rösten auf dem Rost-braten. Scarada pischirmek.

Rost, v.g. am eisen: pas.

Rosten. Rostig werden. paslanmak.

Roth. grmesy.

Rothlauf. kysamuk.

Rothe ruhr. Dissenteria. Jürek – surmesy.

Rotte. banda. bir mekdar vg. hyrsyslar. *diebs-rott.*

Rotz. sümük.

Rotzig. sümüklü.

Rube. Schalkam. *gelbe ruben.* havucs. *rothe ruben.* pancsar. *eingemachte rothe ruben.* pancsar turschisi.

Rubin. leal tasch. #carneol hakik. quasi Agat. Kerijbar.#

Ruchbar. bekannt. bean. Eşkire.

Rucke. id e. dorsum. arca.

Rucksprung. bir adum-gherü. id e. un passo indietro⁹⁸.

Ruck-grad. id e. Spina dorsi. arca – ortasy.

Ruder. kürek. Dumen. *Ruder so der Curmanosch* *hält.

Rudern. küreghy csekme.

Ruder-banck. Hamla – sofrasy.

Ruder-knecht. kürekécy.

Ruder-schiff. Sandal. id e. kleines schiff mit ruder.

Ruff. nam.

Ruffen. csaghyrmak, sös vermek. davet etmek. okumak. *geb, ruff diesen menschen.* ghid, oku bu adamy.

Ruhen. Dignenmek. Rahatlanmak.

82

Ruhe-platz. Dignenecsek jer. Rahat – jeri.

Ruhe stund. rahatlük sahaty – vachty.

Ruhen – tag. Rahat – rahatlük – ghüni.

Rubig. Rahatly.

Ruhm. met. *gerühmt, gelobt.* met olmusch. *ruhmsprechig,* *, öghünücü.

Rühren. bewegen. kymyldatmak. act.

Rühren sich. kymyldanmak. kymyldamak.

Rumpeln. Rumoren. getöfß machen. Schamata etmek. Schamatağı. *der getöfß macht.*

Rund. deighirmi.

Runtzlicht. buruschmusch. *sein angesicht ist runtzlicht.* Jusy buruschmusch. á buruschmak.

Rütten sich, mit gewehr bewaffnen. Sillahlanmak.

Rüsten sich zum krieg. Tedariklenmek vg. csenghe.

Rüst-haus. Rust-kamar. Ters – hane. vid. zeug-haus.

Rüttlen. schüttlen, vg. den kopf. basch sallamak.

83

Sabel. kylöcs. *kleinerer und breiterer so man aus pferd anhencket,* d[icitu]r: katere.

Sach. schei. isch.

Sack. größerer sack. csuval. *kleinerer. torba. noch kleinerer zum geld.* kesse.

Sack-ubr. kojun – sahati. csep – sahati.

Säen. ekmek.

Saffian. sagdian.

Saffran. safran.

Safft. su. *Limoni safft.* Limon – suju. ösz. quasi' substantiva, extractus.

Säge. destere.

Sägen. destere ile kesmek.

98 Talijanski.

Sagen. Sprechen. demek. söilemek.
Saite. tel. tambura – teli.
Salat. Salata.
Salbe. Schmier. mehlem.
Salbey. id e. salvia. Disch – otu.
Salpeter. ghüercsile.
Salze. tuncke. terbie.
Saltz. Tus. *Saltzamt-niederlag.* Tus – hane.
Saltz-fass. Tus – kaby.
Saltz-grube. Tus – madeny.
Saltz-steine. Tus – taschy.
Samen. toghum.
Sammlen. devsürmek.
Sammet. katife.
Samstag. ğiuma ertesy.
Sand. kum.
Sandiger ort. kumsal. kumsalük.
Sand-ubr. kum – sahaty.
Sanfftmüthig. javasch. uslu. mülaim. maslüm.
Sänger. Irlaicsi.
Sardelle. Sardella – balyky.
Saracener. oder Egiptier. mysirly.
Sarg. Toden-sarg. meit – sandüghy. ülü – makberesy.
Satan. Scheitan. csin.
Satt. Tok. *Ich bin satt.* karnum tokdr.
Sattel. Ejer.
Satteln. Ejerlemek.
Sattler. Saracsy.

84

Sättigen. Dojurma. Tok etmek. Dojum etmek.
Satt werden. Toimak. Tojum olmak. pro phrasi etiam accipitur: vg.: askier Tojum oldy. Exercitus Satiatus e sin[gu]lis spolijs.
Sau-borste. Tomus – kyli.
Sauffen. Trincken. Icsmek.
Sauffer. Icsghicsi. begri.
Säugen. Süsmek. Emmek. neutrum. aspirare ad infantes: memme yemek.
*Säugen. act. id e. lactare. dare lac. Emdürmek. Süt vermek.
Säugame. Süt-ana.
Säugling. säugender kind. memmedeki csocsuk.
Saum. das äusserste am kleyd. kenar.*

Saumen, einsaumen das kleyd. kenary tikmek.

Sauer. Ekschy.

Sauerampfer. kusu – kulaghy. proprie stant longiores illae in campis. oder rotundae* in hostis. ponunt dici: ekschy ot.

Sauerbrun. Ekschi su.

Sauer-kraut. ekschi lahana. Lahana turschusu.

Sauer-teig. Ekschi hamur. hamur ekschilenmisch.

Sausen. vg. vom wind. csadirdamak.

Schaben. kaschymak.

Schabracke. Pilposch.

Schah-spiel. Schach – ojunu.

Schachtel. kudu. *Zucker-schachtel.* Schegyer – kudu.

Schad. Sian. Sarar. *Ist schad davor.* Jasükdr.

Schädlich. Sararly.

Schaden. Böß thun. kyimak. *sich selber schaden.* ghendine kyimak. *das geld verschwenden, nicht spabren.* agcseje kyimak. *seinem guten ruf, nahm schaden.* ijitlighine keimak. *nicht schaden.* kyimamak.

Schadloß halten. Siandan saklamak ~ sakyndürmak.

Schaf. Schebb. kojun.

Schaff. zuber. gelte. csavar.

Schaiden, spän. jonka.

Schäfer. Schaf-halter. kojunlar – csobany.

Schaff-stall. kojunlar – agyly.

Schaffwolfe. kojun – japaghysi. *lambel-wolle.* kusu – japaghysi.

Schalck. schelm. Jaramas. Telbis. Telbeder. fitnecsi. fitne-ficsur. nechbet.

Schalckheit. Telbislük.

Schale. Tass. kiase. *vg. suppenschaale.*

Schämen sich. utanmak. arlanmak. sykylmak.

Schamhaftigkeit. utanmaklük. arlanmaklik.

85

Schamhaftig. utankan. arlanan.

Schamroth. utanmisch.

Schankung. peschkesch. Baksís.

Schand. ajib. betnamlük. rsyslük. Edepsislük. erkiansyslük.

Schandbar. ex prioribus deduci possunt: rsys. edepsys.

Schänden. Schmähnen. adety csekmek. ajiblamak. artük – eksik söilemek.

Schänden einen Jungfrau. ks bosmak.

Schand-that. Edepsys isch ~ schei.

Schand-that begeben. boklamak. *hat der gemeinde ein schand-fleck angebenckt.* ortalük boklady.

Schantze, Schanz. meteris.

- Schantz wieder den feind aufwerffen.* meteris almak.
Schaarbock. mund fäulung. aghs – jarasy.
Scharf. streng. keskin. serd. *scharffer essig.* keskin sirtge.
Schärfen. scharf machen. bilemek.
Scharffsichtig. quoad oculos oris. keskin bakischly. *quoad animum veri, et mentis oculos.* acsik ghösi.
Scharlach. Iskerlet chohasy.
Schatten. kölghe.
Schattigter orth. kölgelik – jer.
Schatz. mal. ghyli mal. *einen schatz finden.* mal bulmak.
Schätzbar. Tefarik schei.
Schätzen, aufeinen was halten: saimak, adam ~ insan jerine komak.
Schätzen, eine waar. vg. paha kesmek. quando autem à Judice destinatur pretium ut carignon vendatur, dicitur: nark vermek ~ komak. *Dahier ist aufs fleisch der preys gesetzt, daß man das Pfund um 2 *verkauffen soll.* Ete burada nark olmuschr, fundu iki creuzera satulsyn.
Schatzkammer. Hasna.
Schatzmeister. Hasnadar.
Schatzung. Steuer. verghi.
Schaufel. kürek.
Schaum. köpük. Schaum von fleisch wans gekocht wird. kef.
Schauspiel. ojun.
Schau thurm. Wacht thurm. Bekcsiler kulesy.
Scheckigt vg. Pferd. Alacsa beghyr.
Schedel, der Haupt. kafa.
Scheel, in augen. Schaschy.

86

- Scheibe. nischan. nach der scheibe schissen.* nischana atmak.
Scheibe in einen fenster. csam.
Scheide. kn. kab.
Scheiden sich. airilmak. *vid. theilen.*
Scheid-brief. Boschanmak – teskeresy /*carta, libellus*/.
Scheids-mann. miangi. araja ghircisi.
Scheid-pfruch, so vom schiedsman gegeben wird. Mianginun nark – kesmesy.
Scheidwand. orta-duvar.
Scheid-wasser. kesab – suju.
Scheid-weege. Csifte-sokak.
Scheinen. aidinlük vermek. *der scheinende mond.* ai aidin.
Scheissen. Sycsmak. Dischary ~ taschraja csikmak.
Scheidel vg. des haupts. Tepe. *auf dem scheidel des haupts fallen.* tepe üstüne düschmek.
Scheider hauffen. bir tepe odun.

Schelle. gücsük csank. csankcsighas.
Schelt wort. Edepsys – aghr – jolsys sös.
Schenck. mundschenck. kadehcsy. kadehdar.
Schenckel. baldyr. pacsá.
Schencken. baghišlamak. csaba vermek.
Scheer. makas.
Scheeren vg. schAAF. krkmak.
Scheer-schleiffer. bileiscy.
Scheer-messer. ustura.
Schertzen. Schaka etmek. latifé etmek.
Schicksal, gutes. nasib. kysmet. *dieses amt ist mir von Gott beschehrt, geschickt.* bu mansub
 #Allahdan# bana kysmet ~ nasib oldy.
Schicksal, übles. belá. hal. kada. hata. *Es ist ein unglück über mich kommen.* baschuma bir bela
 ~ kada ~ hal ghelyd.
Schifer stein. Döscheme – taschy.
Schiff. ghemi. *kleines schifflein.* Kallion.
Schiff-armee. Denghys – donanmasy. Deria – askieri.
Schiffbruch leyden. fortunaja ogramak. fortunay csekmeK.
Schiffbrück. kaik – köprüsü.
Schiffen. ghemiile ghitmek.
Schiffer. Schiffman. ghemicsi. kaikcsi.

87

Schiffart. ghemicsilük. kaikcsilük.
Schiffgeld. naulun.
Schiff-knecht. ghemi – taifasy.
Schiffbeer. Schiffmeister. ghemicsi – baschi. ghemi – sahabi.
Schiffcapitain. reis. alias etiam Referendarius Aulicus, d[icitu]r: Reis – Effendi.
Schiffreicher fluss. Ischlek germak. quasi practicabilis fluvius.
Schild. nischan.
Schilder-häufse. bekcsi – nöbecsi odasy.
Schild-krote. Tos – baghy. kablím – baghy.
Schimmel-pferd. Ak – beghyr.
Schimmel. küf.
Schimmellicht werden. küflenmek.
Schimmernen. Ischyklamak.
Schimmerend. Ischykly. Ateschly. d[icitu]r vg. de lapidibus pretiosis Scintillantibus.
Schimpf. nisbet.
Schimpfen. nisbet etmek.
Schimpf-rede. Spot-rede. Latifé. Schaka.
Schirm vg. gegen die Sonne. kölghe. kölghelük.

Schüttericht. dünn. seirek.

Schlacht. Dögüş. Csenk. Tokusch. veniunt á Döüşmek. Tokuschmak. unus alterum tan- gere. *Die kriegs-heer hat aufs andere gestossen, mit dem anderen geschlagen.* askier askiere tokuschdu.

Schlacht-banck. kanara.

Schlack, vg. Eisen-schlack. Demir – boku.

Schlack, ins gemein. maden – boghu.

Schlaffen. ujumak.

Schlaf. uiku.

Schläfrig. uikulu. *Ich bin schläfrig.* ujüküm var ~ ghellir.

Schlaff-kammer. ujku – odasy.

Schlaf-sucht. uikulu – hastalyk.

Schlag-brücke. Eigreti /quasi ficlitis/ köprü.

Schlagen. vurmak. jaralamak.

Schlag-wasser. Tamla /guttra/ – ilatschy ~ keferety.

Schlag-uhr. Csallar sahat.

88

Schlangen-gifft. Ilan – sehiri ~ aghysi.

Schlangen-stein. Ilan – taschi.

Schländern. Sapan. *Schländerstein.* Sapan – taschi.

Schlecht, vg. schlechte zeit, da nichts zu' gekommen ist.* kessat saman, kessatlük.

Schlee. Jaban erighi.

Schleiffen. bosmak *vg. ein Vestung.* Jikmak. veran etmek.

Schlecht. fena, alcsak. *Türkisch gold ist schlecht.* Osmanli altön alcsakdr, fenadr.

Schleifen auf dem Eys. bus usdune kaimak. bus üstünde oinamak kaimaghile. bus üstünde mari-
fertile ~ ustalighile seyrilmak. quasi tali hae duae ultimae phrases intelligitur, quando lupus
causa est studio fit illa super glaciem excursio.

Schleim. Sümük.

Schleif-stein. bileik – taschi.

Schleppen. Schleffen. Sürüklemek. per terram trahere. pass. sürüklemek. neutrum sürünmek.
Etiám Sgft' jacere in terra, phrasice. *vg. das gewand liegt oder fahrt auf der Erd herum.* ruba
jerde sürüklenir ~ sürülür, á sürülmek. quando' idem. Sgft'.

Schleier. Dülbend, cseember, basch – ürtüsü. *weiße Schleier, so die Türkische weiber ums gesicht
binden.* Jaschmak.

Schliessen, sperren. kapamak. örtmek. pekletmek *vg.* kapuu.

Schlinge. kemend. duszak. quando pro hoc secundum prae aliis ethoibus. dū quando brachium
circumponit collo, d[icitu]r: kemend.

Schlimm, Schlimmer werden, vid. verargen.

Schlitte. Schleife. ksák.

Schlitz. Delik. Jarik. si est longior ~ latior. item csatlak.

Schlitzten. csatlamak. jarmak. delmek.
Schloss. killid.
Schlösser. killidgi. csillinkir.
Schloss. *kleine Vestung.* kalleğik. hisarğik.
Schlüpferig, glatt. kajacsak ~ seyrillacsak jer.
Schlupf-loch. ghyli. ghyslenecsek – jer. saklanacsak jer.
Schlüssel. Anagdar.
Schmaltz. Jagh.
Schmarotzen. dalkaukluk etmek.
Schmäcken. Datmak. lesetiny almak. cseschnisy almak.
schmeichlen. hoschamet etmek. jüsüne ghülmek. tilki etmek. iki jüslük etmek.
Schmelzen. Dögmek. eritmek. primum valet quando ad aliquam famam liquatur magis commune. vg. Tob Dögmek. *Stuck schmelzen, giessen.*
Schmelzer. Doghicsi. Eriticsi.

89

Schmerzen. *weh thun.* agrmak. ağımak. ağı csekmek. act. Sprüm (sic!): ağıtmak. vg. *Er hat meinem hertz weh gethan.* Jüreghümy ağıtdi.
Schmerz. agry. ağı.
Schmid. Demircsi.
Scmiden. Csekicslemek. Demir icshi japmak.
Schmieren. Jaglamak.
Schimerig, Schmutzig. murdar. kirli. pinti. nepak.
Schmutzen. murdarlamak. kirletmek. pintilemek. nepaklamak.
Schnabel. burun.
Schnacke. göltze. Sivri – sinek.
Schnallen. kopcsa.
Schnaltzen. patlatmak. vg. *die peitsche schnaltzt.* kamcsi patlar. item, das stuck knallt. Tob patlar.
Schnarchen. yrlamak. *brumen, mit zanck unter einander.* yrlaschmak. Etiam de analibus d[ici-tu]r quando cum murmure inter se pugnant.
Schnee. kar.
Schnee-balle. kar – topu. Top – Etiam Significat rotunditem.
Schneide vg. *eines messers.* bycsaghün – aghsy. *messer-rucke.* bycsaghün arcasy ~ serdi.
Schneiden. vg. *das kleyd zu schneiden.* bicsmek. *der Schnitt.* bicsim. vg. *der schnitt dieses kleydes ist gut.* bu rubanun ei bicsimi var.
Schneider. Tersci.

90

Schossen. *ausschlagen.* acsilmak. filislenmek.
Schräncken. *schräncken setzen.* nischanlamak. mülkleri /possesiones/ nischanlamak.
Schrecken. korkutmak. ürkütmek.
Schreiben. Jasmak – csesmak. Saepe ita associantur haec duoe syllabae*.

Schreiber. Jasicsi. In cancelaria autem scriba d[icitu]r: kiatib.

Schreib-papier. Jasacsak kiaghat. Jasi kiaghati.

Schreib-zeug. Divid.

Schrepfen. hacsamat etmek – etirmek. *schrepfen lassen*.

Schrift. Jasy.

Schritt. bir adüm.

Schrot, zum schiessen. Sacsma.

Schub-karn. El – arabasy.

Schube. babucs. Jemene. *Schube wie die Türcken tragen*.

Schube macher. babucusu. *Alt-reuss**. Eskicsi.

Schuld. Sucs. kabahat. Eksiklik.

Schuld so zu bezahlen. borcs. *In schuld kommen, geratzen*. borcslanmak. borcslandum. *ich bin in schuld gekommen*.

Schuldgläubiger. borcs – sahabı.

Schuldig. *Schuldner*. borğlu.

Schuldig. Sucsı. kabahatlı.

Schuld. ausstehende schuld. veresi. id e. creditum. *Schuld einforderen*. veresy döschürmek.

Schuldheiß. *kneß*. köü – baschi. köü – kiahiasy.

Schuppe an einen fisch. pull.

Schupfe. *wagen-schupfe*. araba – jeri.

Schürzen. *umgürten*. kusanmak.

Schüssel. Tabak. Tepsi. Csanak. quando est profundior item sahan.

Schütteln. Silkmek vg. agatschy. *Das feber schüttel mensch*. sytma adamy silker. *Die kleyder ausstauben*. Rubay tosdan silkmek. *den kopf schütteln*. silkmek ~ sallamak. *sich bewegen, schütteln*. Sallanmak.

Schutz. Emin jer.

Schützen-schirm. Sahabcsikmaklük. Sahablük etmelük.

Schutz-engel. Saklaıcsı – göseticsı – bakıcsı melaik. *mein schutz-engel*. benüm saklaıcsı melaikim / sahab melaikim.

Schwach. Sabun. kuvetsys. ghevrek. **scwach*. kyrylacsak. haff.

Schwächen. kuvetiny kesmek. kuvetsys etmek. sabunlatmak.

91

Schwager. Enicshte.

Schwalbe. kyrlanghics.

Schwam. id e. spongia. Süngher. mantar. id e. fungus.

Schwamm. ak – baba.

Schwanger. ghebe. hamile.

Schwanger werden. ghebelenmek. ghebe olmak.

Schwartz. sia. kara.

Schwartz-braun. karacsa. esmer.

- Schwärzten.* karalamak. sialamak. sia – kara etmek.
Schwefel. kibrit. kükürd.
Schweif. kuiruk.
Schweigen. susdurmak. dilini dutmak. sös csikarmak. agsyni kapamak – dutmak. süküt olmak.
Schwein. Domus. Hansir. arab. #gianavar.# *wild-schwein.* jaban – domusy.
Scweiß. Ter.
Schwellen. *Ausschwellen.* Schiśmek. *schwellen machen.* Schischtirmek.
Schwemen. jikamak.
Schwencken. *umdrehen.* dönmek.
Schwer. aghr.
Schwer fallen. Ghücsine ghelmek. Jokuschuna ghelmek. vide *mißfallen.*
Schwerlich. gücs. csetin. pacsarys.
Schwibogen. Deghirmi. Deghirmi – kapuu. *Triumph-pforte.*
Schwieger Vatter. kainada.
Schwieger Mutter. kain ana. *Schwieger Sohn.* güveghi. *schwieger Tochter.* kiellin. *Schwieger Vater.* kain ata.
Schwimmen. jüsmek.
Schwindel ein haupt. basch – dönmesy.
Scwindsucht. verem – hastalyghy. syska.
Schwingen. atmak.
Schwitzen. terlemek. tere batmak. Kan – tere batmak. quando multum sudatur. Ter beni basdy. á basmak. sudor me obruit, quasi calcat.
Schwören. jemin etmek – vermek. jemin – andt etmek. utrunque conjung[untu]r* *schwören lassen einen.* jemin etirmek, vertirmek.
Slavery. jessirlik. *Slav.* jessir. kiolle, *der schon bey einem her im haus ist.*
Sect. kutzerey. mesep.
See. dere.
Seele. ğian.
- 92
- Seegel.* Jelken. *Seegel einziehen.* Jelken baglamak – devşürmek. *Die seegel aufspannen.* Jelken acsmak – endürmek.
Seegen. Perekiet.
Seelig. illique de mortuo. vg. der n. seel: rahmetly.
Sehend machen, vg. ein blinden. kiorun ghösini acsmak. kiora ghös vermek. *sehen lassen.* göstirmek.
Seiden. Ipek. *gespinnene seiden.* ybürschüm. Item. Ibryśim ~ bükülmüş ipek. id e. *gedrechte seiden.*
Seiden-wurm. Ipek – kurtu.
Seiden-zeug. kumasch.
Seiffé. Sabon.

Seiffen-kugel. Juvarlak /quasi rotundus/ -sabon. misk – sabon. *feine wohlriechende seiffen.*

Seiffen-sieder. saboncsu.

Seil. Ib.

Seil-dantzer. Ib – csambasy. Csambas ite Sgft, publicum operestore Equom.

Seite. Jan. Taraf. ġenab. arab. inde venit titulus ġenabünüs. sumendo parte toto. item ġenabisy.
ġenabileri.

Seiten-stechen. Satlicsan – hastalyghy.

Semmel, weiße colatsch. Simid.

Sencken. vg. ins wasser. act. Suja batmak. Dalghycs. qui profitetur arte in profundum aquam demittendi et allibi extrahendi.

Senff. Hardal.

Senne-blätter. Sinameki.

Sengen. Brennen. ütölemek.

Senn-ader. Spau-ader. Singhir.

Sense. Trpan.

September. September – ai.

Setzen. legen. stellen. komak.

Seuche. hastalük. Jumurcsak. Taun. mubarek. vid Pest.

Seuffzen. ah – etmek. ijnlemek. *das seuffzen nach Vaterland. Heim wehe.* Sila/patria/ – sevday.

Seule. direk. *steineren – säule.* Tasch – direk.

Sicher. Emin.

Sichtbar. ghürünen schei. prov: ghürünen köje klavuz /ductor/ istemez. **NB non d[icitu]r ka-**
laus sunt hic dicunt, sed klavuz. prov: keopeksys köide degheneksys ghesylir.

93

Sieb. Elek. pro crassiori ma[teri]a vocatur: kalbur. *reitere.*

Sieben Bürgen. Erdel.

Siech-haus. krancken-haus. Hastalar – evi.

Sieden. kochen. bişirmek. haşlamak. kainamak. neutr.

Sieg. jenghmeklik.

Silber. ghümüş.

Sims. gesims. raf.

Sincken. zu boden sincken im wasser. Derine ~ dibine ghitmek. enmek.

Singen. yrlamak. Turki csaghermak. intelligitur autem de mundanis cantilenis.

Sinn. Duimaklük.

Sinnbild. Tylysim. quasi aliqua ligatura ~ occultum partum. Item sic d[icitu]r Scriptura qua dantur Irupenetrabilis, item in Scripto quando est aliquid obscurum, misteriosum sic d[icitu]r.

Sitzen. oturmak.

Sodomitischer knob, quando alliquas abuteretur ad sodomia. puscht. kekes. puştluk. subst.

Sohle. Taban.

Sohn. Evlat, oghl.

Sold. ölefe. Tain. hoc ultimum proprie Summis de rebus commestibilibus quae in singlos dies certa qualite dantur.

Soldat. csenkcsi. kul. askierly nefer. bir meckdar nefer. *eine Rott soldaten.*

Sollen. Müssen. borcslu olmak. düsmek. *der soldat muß schildwache stehen.* csenkcsie borcscludur nöbet /vigilia/ beklesyn. *der soldat muß mit der armee gehen.* csenkcsie düscher askierile ghitmek. item: boinina borcs olmak. *der knecht muß seinem herre gehorsam seyn.* hysmetkiarun boinina borcsdr, agasina mütü olmak. gherek olmak. *das kind muß der eltern rath oder unterweisung anhören.* Evlata gherekdr, atalarün öghütlerini dignesyn.

soll kommen. ko ghelsün. *er soll nit schauen.* ko bakmasyn. *er soll nit ohne pass gehen.* ko paschusus ghesmesyn.

Sommer. Jas. *Sommerlich.* Jasluk. *vg. sommerkleyd, sommer-zimmer.* jaslük rubasy – odasy.

Sonn. ghünesch.

Sonnen aufgang. ghün doghusy.

Sonnen-blumen. ghünesch – csicseghy.

Sonnen-finstermus. Ghünesch – dutulmasy. ghün – dutulmasy.

Sonnen-stillstand. Ghünesch – dönmesy.

94

Sonntag. Paserghüni.

Sorge. bakmaklük. ghösetmeklik.

Sorg-loß. Dertsys. Emalük.

Sorglosigkeit. Dertsyslük.

Spagat. Sicsi.

Spalten. jarmak. krmak.

Spanisch-wachs. mühür – mumu.

Spanne. karisch. id e. palmas.

Spabren. artrmak. gherü brakmak.

Spat. guecs.

Spatz. sertge.

Spatzieren. ghesünmek. ghesünmee ghitmek. volta vurmak. quando aliquis in uno loco ultro citro ambulat.

Specerey. gewürtz. baharlar.

Speck. Domus ~ Donghus jaghy.

Speichel. Sümük. Tükruk. id e. sputum.

Speicher. Hambar.

Speiße. jemek. mangia. Tahym.

Speiß kammer. killer.

Speiß-ordnung. ordnung im essen und Trincken. adetcse jemeklük. pegris.

Speyen. Tükürmek. id e. sputare. Kusmak. id e. vomere ~ honestig: Istifrá / Istisrá etmek.

Sperber. kleine raub-vogel. atmácsa.

Spiegel. aina. *großer spiegel, so in lebens – größe repräsentiert.* Endam – ainasy. *künstliche spiegel, so verkebert oder auf vielerleyart repräsentieren.* scheitan – ainasy.

Spiegeln. in *spiegel schauen.* ainaia bakmak.

Spiel. ojun. *spieler.* pro vitio sptūm (sic!). kumarbas. *spiel gewohn seyn.* itidem pro vitio; kumarbaslūk.

Spielen. oinamak. ojun etmek.

Spieß. *Lanzen.* msrāk. harba. *kleiner spieß.*

Spiessen. kasūgha komak ~ vurmak.

Spiessen *vg. das brat! an Spieß stecken.* Scische komak ~ vurmak.

Spinat. spanak.

Spiendel. Ilik.

95

Spinnrocke. öreke.

Spinnen. öreke ischlemek.

Spinne. örumge.

Spinne-webe. örumge – evi.

Spitz *vg. eines degens.* ucs.

Spitzig id e' oben in die höhe hinaus. sivri. *spitziger berg, kopf.* sivri dag, basch.

Spitz-heule.* pyramid. Tikili Tasch.

Splitter. Csöp. Csöpluk. Scopatura, Londes, in cubiculis. *ist mir ein splitter ins aug gekommen.* csöp ghösüme ghyrmisch.

Sporn. mahmus. *Sporen.* mahmuslamak.

Spotten. maskara etmek. taklite almak.

Sprach. dil.

Sprachlos. dilsys.

Sprechen. söilemek, lakerdi etmek.

Spritzen sich. omuslarini silkmek.

Spreu. Stroh. Saman.

Springen. Sicsiramak.

Spring-brunne. csešme. *wasser so in die hohe springt.* sadrvan. fiskije.

Sprosse an einer leiter. basamak. merdiven – basamaghy.

Spruch. deisch.

Sprüch-wort. misal. kasel. *Spruchwort reden.* kasel söilemek.

Sprudlen das Wasser *vg. mit mund.* aghsile su saurmak.

Sprützen. serpmek.

Spubr. Isz.

Spühren. duimak.

Stachel. dürtücsü. a dürtmek, stechen.

Staffel. basamak.

Staffieren. auszieren. donatmak.

Stahl. cselik. *starcker, stableisen, fester mensch.* cselik gibi adamdr.

Stahr im aug. ghös – pertesy.

Stahrblind werden. ghösine perte csekilmisch ~ enmisch.

Stall. ahyr.

Stallmeister. Imrahor.

Stamm. Geschlecht. soi.

96

Stamme, vg. des Baumms. agatschün – kütüghü.

Stammeln. peltek söilemek.

Stämpfel vg. vom Morsner. havan – sapy. sap.

Stampfen. dogmek. havanda dogmek. esmek. sterere.

Stand. hal. Ehval. *Es stehet schlimm mit dem krancken.* hastanün haly fenadr.

Stange. längere. Sryk. *kürtzere.* sopa.

Star. vogel. syghyrcsik kusch.

Starck. kuvetly. kavi. keskin. *starcker mensch. Mensch der zwey hertz hat.* csatal – jürekli adam.

Stärke. kuvet. k/i/eskinlik.

Starcken. kuvetletmek. kuvet vermek. kieskinletmek.

Starr, Steiff. csekilmisch. dik olmisch. tutulmisch.

Stat. regierung. sabitlük.

Statt. Scheher.

Statt-belagerung. Scheheri – kuschatmak. muhassere.

Statt-mauer. Scheher – bedeni.

Statt-recht. Scheher – scherat.

Statt-thor. Scheher – kapusu. kalle – kapusy.

Stattlich. Sundurlu. Schöhöretly. Donanmisch. gösterischly.

Statur. boi. klyk.

Staub. Tos.

Staude. agacsik. fidan.

Stecke. csubuk. deghenek. *sehr dicker stecke.* sopa.

Steck-nadel. Toplu. Top. quoque rotundum significat, quia hae acus h[abe]nt caput rotundum.

Stecken. japischdürmak. kakmak.

Steben. durmak. *auf den fuß stehen.* ajak üsdünde durmak. ajakda durmak.

Stehlen. csallmak. hyrsyluk etmek.

Steig-bügel. ösenghiler.

Steige. das steigen in die höhe. csikmaklük. binmeklük.

Steigen. csikmak. binmek.

Steinigter orth. kajalük.

97

Steinigen. Taschlamak.

Stein-metz. Taschcsi.

Stein-salz. Tasch – tus.

Stellen, an ein ort. komak.

Stellen sich, vg. sich kranck stellen. hastalügha vurmak.

Sterben. ülmek.

Sterblich. ölümlü.

Sterb-stund. ölüm – vachti. ülüm – sahaty.

Stätwährend. Ebbedi. Daima.

Steuer. Dümen.

Steuer-man. Dümengi.

Stich. Delmeklük.

Stichlen. mit worten vegiren.* Sösile delmek – ingitmek. sataschmak.

Sticken. kerkief ischlemek. nakischlamak. nakisch – ischlemek.

Stick-rahmen. worauf die materie zum stick aufgefannt wird. kerkief.

Stieffel. Csismé.

Stief-mutter. öghe – ana. *rechte mutter.* ösz ana. *stief-vater.* öghe – baba. *rechter vater.* ösz baba.

Stief Vater. item Sgfat. babalük. quod verbum etiam appellatur cuilibet homini seniori.

Stief-Bruder. öghe – anadan kartasch. *Stief-schwester.* öghe anadan ~ babadan ks – kartasch.

Stiege. merdiven.

Stifften. vakyf etmek – baglamak. *dieser mensch hat zu der kirche 100 f* gestiftt oder vermacht.* bu adam kylisseje jüs forind vaküf etdi ~ bagladi ~ brakdy. *gestifttes, vermachtes geld.* vaküf agcsesy. *diese gantze kirche ist mit gestiftte geld erbaut word.* bu kilisse bütün vaküf agcsesiyile japilmischdr.

Stier. buha. *Jüngerer:* Tossun. Etiam appellatur homini forti; vg. tossun jjit. *starcher jüngling.*

Still. sus. uslu. süküt. arab. maslym /mansuetus/. ghendi halunda /tranquillis/. *die gemeinde ist still, ruhig.* ortalük susdr ~ ortalükda bir sös – selenk jokdr. Selenk tunc adjungi solet quasi idem Significans.

98

Stillstehen. Stillhalten. durmak. kmyldanmamak.

Stimme. ses. seda. havas /etiam halitus/. havasini el verirse borusancsi /trompeter/ ol. prov.

Stincken. fena – pis /pers./ kokmak.

Stinckend. kokmusch. non est opus addere fena. *Stinckend wie ein Aab.* lesch gibi kokan.

Stirn. ang. g leniter pronuntiat. *mein stirn.* Annüm. *sein stirn ist glatt.* anni jassidr.

Stoff. Zeug. Jaslük. quia pro aeste valet. *zengeners kleyd, sommer kleyd.* Jas – rubasy.

Stolpern. Anstossen. Ilischmek.

Stopfen. zustopfen. Tykmak. Kapamak. *Stopfloch zu.* Tyk deli*. *Stopf ihm das mau.* agsyny tik.

Storck. leilek.

Stöbren. unter einander mischen. karişdürmak. bulandürmak. Ingitmek.

Stossen. Iti vermek. dürtmek.

Stoß. Iti vermeklik. Dürtmeklik.

Straf. kaseb. *Exemplarische straf.* Ibretly kaseb.

Strafen. kaseb vermek. hakindan ghellmek.

Strabl. yschyk. nur. arab.

Sträfllich. Schuldig. sucslu, kabahatly, mahanaly, ösürlü.

Strantzen. daher strantzen. id e. cum gestu oris incedere. salanmak.

Strauche. Catharr. nasyle. baschdan enme. sükghiam – nusla.

Streben nach etwas. dilemek. ah etmek.

Strecken. ausdehnen. sermek. jaimak. usatmak.

Streng scharf. Jaramas. Titis. Dargün. Serd. örkeli.

Streu. Strohe – bett. samán – döscheghy. samandan döschek.

Streu-sand. kiaghat – tosu.

Strick. csösghü. hat. *strick.* Ib. urgan.

Striegel. kaşaghü.

Striegeln. kaşaghylamak.

Strieme von schlagen. mosmor. *der geschlagene orth ist blau*-nicht worden.* vurdughu jer mosmor oldy.

Strohe. saman.

Strumpf. csorab.

99

Stube. oda. soba.

Stück. bir partscha.

Studieren. okumak.

Stubben. dünsten. kavurmak.

Stuhl. iskemli.

Stuhlgang haben. Dischari csikmak. Taschria/Taschraja/ ghitmek.

Stuhlgang nit haben. constipirt seyn. kabs olmak.

Stümpfen, einen angliedereren. Sakat etmek.

Stümpf werden, vor schmidende waffen zu verstehen. kior olmak. jaramamak. *dieser sabel ist durch liegen stumpf worden.* bu kylöcs csok jatmaghile aghsy kiorolmisch.

Stund. sahat. vade. zeman. *um wie viel uhr kommst?* katsch sahatda ghellersyn? *gleich.* filhal.

Stürmwind bekommen. vg. auf dem meer. fórtunaja ogramak. fórtunay csekemek.

Stürzen. jüksekden atmak. ucsuruma atmak ~ düschürmek. jüksekden ucsurmak.

Stürzen sich selbst. vg. ins wasser. ghendini suja vurmak.

Stürzen, umbenden vg. das korn. csevirmek.

Stute. Mutter pferd. ksrák.

Stütze. stolle. untersatz. dajak. dajanacsak.

Stützen, unterstützen. dajanmak. dutmak.

Stutzen, sich verwundern ob einer sacht. Schaschmak. Tacsib kalmak.

Suchen. aramak.

Süd. mittag. 0

Süd-wind. Lodos. Lodos – havasy.

Sünd. ghünah. Eksiklik.
Sünder. ghünahkiar.
Sündigen. ghünah etmek.
Suppe. csorba. et – suju.
Supplication. arz. arzuhal. quasi noti[ti]a Status qui exponitur in illa – *Supplication eingeben.*
 arzuhal vermek.
Süß. Datly. Lesetly.
Syrien. Sorian – vilajeti.

100

Tabak. burunotu.
Tabak zum rauchen. *Rauch-tabak.* Dütün. Icsecsek dütün.
Taback rauchen. Dütün icsmek.
Taback schnuppen. burunotu csekmek.
Tabackspeiffe. Lulle. *ist ausgang, ausgelöff.* sundi. *Ist ausgeraucht.* Dükendi/jandi.
Tabacks-röhre. Dütün – csybuku.
Tach, vg. am Hauß. dam. kieremitlük.
Tadlen. Eksiklighiny jusine vurmak. Zem etmek.
Taffel. *Tisch.* Sofra.
Tag. ghün.
Taglohn. ghündylük.
Tagreiche. bir ghünlük jol. *ein tag arbeit.* bir ghünlük isch. *Tagwerker.* Rensber.
Tapet. Sekcsade. *kleine. grössere:* killim. *gröste:* Hallü.
Tartar. Tatar.
Tarterey. Tatar – vilajeti. Tatarlük.
Tasche. Csep. *Laß, das geld in der Tasche, im Sack.* ko csepünde agcse tursun.
Taschen-messer. csakü. csep – bycsaghy.
Taub. Saghyr.
Taube. güvercsin. *Junge tauben.* güvergin palasy – jaurusy.
Taufen. vafdis etmek.
Taugen. *Tauglich seyn.* El vermek. *dieses kleyd taugt mir.* bu ruba bana el vereir. item: ghöre olmak. *dieser dienst taugt für ihm.* bu hysmet ona ghöredür. *nicht taugen.* el vermek.
Taumen. *hin und her wancken.* sallanmak.
Tauschen. *wechsen.* Deghischdürmek. Deisch etmek.
Teich. *zum backen.* hamur. hamurlanmisch.
Teig, mürb. *vg. wie birn.* csuruk. bosulmusch.
Teller. Tepsi. *Hobler teller oder schüssel.* Sahan.
Temperirt. jarar. ajar.
Termin. vadé.
Testament. vasiet ~ vasijet. *Testament machen.* vasijet etmek.
Teuffel. Scheitan. Csin.

Teutsch. Nemcze. allaman.

Thal. ova.

101

That. Isch, fassyl. *gestern ist zu Belgrad eine lüherliche That geschechen.* Dün Belgradda bir gñülecsek isch ~ fassyl oldy. *Tapfern That.* ijtlük.

Thäter. usta. Peida – eticsi – bulucsu. *der thäter ~ ubr-beber seyn.* sebeb olmak.

Thau. csig. g- quasi non sonat.

Thee. csai.

Theil. pai. vide infra Theilhaftig.

Theilbar, zerteilig. airilicsi.

Theilen. airmak. *sich theilen.* airilmak. *paß. vom Freund theilen.* Dostdan airilmak, *Von der welt theilen.* Duniadan airilmak.

Theilhaftig. paidar. pai – alycsy. pai. Significat partem. bir pai. *Der mensch bestehet aus zwey*

Theilen; ein theil ist der Leib, der andere die Seel. Insanun iki pai var, bir pai ğiandr, obir ten.

In diesem dorff seyed theils teutschen theils raitzen. bu köide bir pai nemczedr, bir pai serb.

Theuer. kostbar. pahaly, haziz, kyimetli.

Theuerung. kytlük, pahalilük.

Thier. Haivan, Csanavar. id e. wildes Thier.

Thor. kapu. per antonom. etiam Significat Aulam.

Thor-flügel. kapu – kanaty.

Thorhüter. kapucusu. quando etiam appetit aulicis personis, qui solent postare regia decreta. Item occidunt ministros, Paschas.

Thränne. Jasch. *Thränne vergiessen, weinen.* Jasch dögmek. Jasch non est derivatum à ubo' unde non potest dici jaschlamak.

Thron. Taht. *auf dem Thron sitzen.* Tahtda oturmak.

Thun. etmek. japmak. *was habens zu thun?* ne ischlery vardr?

Thürangel. kuschak. rese. reseler.

Thurn. kule. *Glocken-thurn.* csank – kulesy.

Thürschwelle. Eschik.

Tieff. derin.

Tisch. sofru. astal. *Tisch decken.* Sofray sermek. *ist der tisch gedeckt?* Sofra serylmischmi?

Tisch-gesell. Sofra – joldaschy. pysontasch: id e. qui simul simedum et expediunt, communi sumptu vivunt.

Tischler. Togramacsy. á togramak. zehrschneiden.

102

Tisch-tuch. Sofra – bezi.

Titul. nam. *mit dem Titul einens gesandten.* Elcsi naminde.

Toben. wüten. Javuslanmak. kuduslanmak. kudurmak.

Tob-sucht. Javusluk. kudusluk. kudurmaklik.

Tobend. wütten. Javus. kuduslanmisch. kudurmusch.

Tochter. kys – evlat. Etiam ks solum poni potest. *Wie viel Töchter hast?* kacs kösün var?

Todt. *der todt*. ölüm. Duniadan guescinmeklik. quasi transitus ex hoc mundo. Ecsel. non h[a-
be]t verbum: attamen d[icitu]r. *Er ist des Todtes gestorben*, Ecselden üldy.

Todt, *gestorben*. ülmisch.

Töden. *umbringen*. uldürmek. kan etmek. ümrine kyimak. quasi non parcere vitae. kanina ghitmek.

Todengraber. ülü – ghömücsü.

Todten-gewand, *worin der todt eingewickelt wird*. Kiefin.

Tödlich. *Tödliche krankheit*. ülüm – hastalüghy. *Tödliche wunde*. ülüm – jarasy.

Todten-bar. Tecsghere.

Todten-kopf. kafa.

Todten-körper. meit.

Todten-trugel. 0

Todt-sünd. büjüük – ghünah.

Töpel. Schaškün. budala. deli-dolu.

Topf. csümlék. kab. *küpferner topf*. tengere.

Torte. baklava. *mandel-torte*. badem – baklavasy.

Tragbar. *fruchtbar*. Semis. vg. semis jer. de arbore aliter, vg: ein fruchtbar baum. ğins agatsch.

Tragen. taschymak. ghetürmek. *Dieser mensch trägt ein saubers, feinens kleyd*. Bu adam pak ruba taschyr.

Tragend. vg. tragende kube. agrlanmisch inek. improprie a ghebe.

Tranck. icsim. ab Icsmek.

Träncken. *orth das Virbe zu träncken*. Sullajacsak jer.

Traube. üsüm. *ein gäntzer wein traube*. salküm* (üsümü).

Trauben-beer. bir tane üsüm.

Trauben-hülse. üsüm – derisi. üsüm – kabughu.

Trauben-kamm. csöp. üsüm – csöpi.

103

Trauen. inanmak. teslim olmak.

Traumen. düsch ghörmek. vaka – ghörmek.

Traum. Düş. vaka. arab.

Traum-ausleger. Düş-vaka acsicsi.

Traumer. Düş ghörücsü.

Trauer. *Traurigkeit*. kam. kasavet. agri.

Trauren. kam – kasavet – aghri csekmek.

Traurig. kamly. kasavetly. aghrily. ğefaly.

Traurig werden. kasevetly olmak.

Trauerfall. ğefaly azizlük /accidens/.

Treber, *von gepresste Weintraub*. basylmisch üsüm. üsüm csibresy / ğübresy.

Treiben. Ileri dürtmek. *zuruck treiben*. gherü dürtmek.

Tretten. basmak. ajaghilen cseinemek.
Treue. Inamlük. sadyklük.
Treu. adject. Inam. sadyk.
Treuloß. inamsys. Tasib.
Treuloßigkeit. Inamsyslük. Tasiblik.
Trincken. Icsmek. Süsmek.
Trincker. Icsicsi ~ icsghycsi.
Trinckgeld. bakşiş. ajakteri. Cave – agcsesy.
Triumph. 0
Trocken. kuru.
Trompete. Boru.
Trompeter. borucusu. borusan.
Trompeten blaßen. boru csalmak.
Tropf, Tröpflein. damla.
Tropfen, tropfen. damlamak. *tropfen lassen.* damlatmak.
Trössen. bogasy sykmaq. *Ertrössen. Ersticken oder ersäufen.*
Trost. tessela.
Trösten. Tessela etmek.
Trötzen. İnğitmek. üsdüne baghyrmak. nisbet etmek. azarlamak.
Trüb machen. bullatmak. bullandirmak.
Truck. *Truckerey.* basma.
Trucken. basmalamak.
Trucker. basmacsy. basma etiam vocatur flores telis impressi ut cuton.

104

Truckerey. *Orth wo man trüct.* basma – hana.
Trumm. stuck. partscha. *zu trümern geben.* parcsa parcsa olmak.
Truncken, Trunckerer. Versoffener Mensch. Scharhosch. bekri adam.
Tuch. csoha.
Tuch-handler, Tuchmacher. csohacsy.
Tuchscheeren. csohanün havini kır/k/mak.
Tugend. Hüner. Elim. arab.
Tugendsam. Hünerly. Elimli.
Tulipan. Lahale.
Tunckel. karanlük. *Es ware so tunckel, so finster, daß ein aug das andere nich sabe.* Okadar karan-
 lük idi, ki ghös ghösü ghörmesidy. *Tunckle augen.* Kararmisch ghös.
Türk. müsülman. müsürman. osmanly. Türk.
Turtel-taube. gumru. jaban – gumrusy. *wilde turtel taube.*
Tyger. kapplan.
Tyrraney. Sullum. Sullumluk. Sullumkiarluk.
Tyrran. Sulumkiar.

105

Vagabund. ghesisci. jel kovan. hovarda.*Vatter.* baba. beder.*Vatters vatter.* Ata. *Groß eltern.* Atalar.*Vaterland.* Ata – vilajeti. Dogma vilayeti.*Vaterloß.* öksüs. id e. *orphang.**Übel.* *schlimm seyn.* *Es ist mir schlimm gewesen.* fenalüküm varidi.*Üben.* *treiben.* kullanmak. *das schneider – handwerck treiben.* Tersilik kullanmak.*Überdrüssig werden.* osanmak. böüsür olmak. rahatsys olmak. Sykylmak.*Übereilen sich.* *der fällt in betrieger Hände, welcher seins sach übereilig macht, sich in seiner sach übereilet.* Dolanderiğilarün eline duşer ol adam, ki ishini saighisyslighile /*übereilig/* ~ üsdün köü japar.*Übereinkommen.* uimak. *einer mit dem andere übereins kommen.* *ein mit dem andere gleich seyn.* bir birine uimak. item: uslaşmak. birlik olmak. *Der käuffer ißt mit den Verkäuffer eins worden.* Aliscy satycsiile uslaşdy.*Überfahren, vg. über wasser.* ghemi/i/len guescmek.*Überfahr.* guescit. sujun – guesciti.*Überfall.* Jürühüş, basmaklik.*Überfallen, ohngefehr.* ghysli ~ apansysdan basmak. *Sie haben ein dorf überfallen.* Köü bas-dyler. Item: üsdüne dökülmek. *vg. Es haben mich viele Leut überfallen.* üsdüme csok adam döküld**. *Was überfallts mich?* Ne tökülürsynüs üsdüme? illique Si sunt multi*. *Die fliegen haben mich überfallen.* Sinekleri üsdüme döküldüler. Si autem de uno tunc sermo est d[ici-tu]: ne düşersyn üsdüme? *Was überfallst mich?**Überfließen.* Daschmak.*Überführen.* Su üsdüne guescirmek. id e. *übers wasser.**Überfuhr.* *Übergang.* Jol. guescit.*Übergeben.* Teslim etmek.*Übergehen mit Stillschweigen.* Sus ~ ghysli guescmek.*Überhäufen.* hiigmak. küme etmek. ğem etmek.*Überhaupt.* tahminile. quasi ad iudicium ~ arbitrium aestimatis. *vg. kaufen oder verkaufen.* almak ~ satmak. *der überhaupt Verkaufte, betriegen entweder oder wird betrogen.* Tahmin ile satan ia altatyr ay altanir. Item potest dici: ghösile almak. quasi: nach dem gesicht kauffen.*Über*.* *zu Hülff kommen.* *unter die arm greiffen.* Imdad etmek. El dutmak. adamy kaldyrmak. *Der Johannes ware zimlich herunter gekommen, ich aus mitleyd hab ihm aufgeholffen, unter die arm gegrieffen, jetzt steht er zimlich gut.* Jani pek düşkün idi *vg. faghirligha; ben ağımakile ona el dut** ve kaldyrdum; schimdi haly eb /pek/ eicseder.*

106

Überspringen. Überhupfen. Sicsiramak. atlamak. atylmak. *vg. csukur ~ Si est magna fossa:* Dere. *die gefahr oder straf überspringen, der gefahr oder straf ausweihen entgegen.* beladen

~ kasebden sivišmek. *Ich bin den raubern mit harter müh entgangen.* hyrsyslarün elinden gücsile sivišdum.

Überladen *vg. den Magen.* agrlatmak. *vg. medei.*

Überlastigen, überlast machen. ingitmek. gefá etmek. ingiletmek. *paß.* inginmek. ingilenmek.

Überlaßt. Inġinlenlük, Inġinlenmischlük.

Überlaufer: katschkün. Firar etecsi. arab.

Überlaut schreyen. firiat etmek. Nb firiat Sgft clamorem alicuius phona dolentis. *vg. dem Tagwerker seinen Taglohn nit bezahlen, ist ein sünd die in himmel schreyt.* Rensberin halini vermekem – ghiunahy ghöghedek firiat eder. *Ungerechten weiß vergossenens blut schreyt in den Himmel.* Nahak /sine justitia/ ölüün ~ ülünmischün kany ghoghedek firiat eter.

Übermeistern. üst olmak. pujurmak. Ileri olmak.

Übermorgen. Jarün deil, obirghiün.

Übernachten. guecselemek. quasi ad illigiam.

Überreden. *zu verstehen geben.* beinine komak. agnatmak.

Überschreiten. Joldan discheri csikmak. Jolincse ghitmek. adetden discheri etmek. puiuruldulara /Itra praecepta/ karschi komak. fermanlary dignememek.

Überschrift. 0

Überschwemmen, überlaufen, übergehen. aşmak. taşmak. *Die Donau übergeng, ist im Zemlin hinein gängen.* Duna taschdy, Zemünün idġinde ghyrdi.

Übersteigen. aşmak. *Er hat die mauer überstingen.* Duvary as*.

Überzeugen. isbat etmek. *überzeuge, überweiße und **. Isbat eile, hakyndan ghel.

Überzweg legen. tersine komak. *Überzweg ma**. Tersine japmak, söilemek.

Üblich. bräuchlich. kullanylmisch.

Veipel-blau. mor.

Verabraumen. Ehmälük etmek. Ehmalsi. subst. **

Verachten. adam jerine komamak. Saimamak.

Verändern. Deghişdürmek.

107

Verargen, übelaufnehmen. Jabana söilemek. *Weil jener mensch betruncken war, nahm mans * übel auf.* ol adam scharhosch olduise jabana söiledi. *Es ist ein ausgemachte Sach, daß dem nachts bis frühe morgens spazieren herum gehen, übel nachklenget, übel nachred macht.* Aklydr ki guetsche sabahadak ghesmek jabana söilemekdr.

Verärgern. Verschlimmern. de rebus inamatis et solidis d[icitu]r: Ipratmak. act. pass. Ipranmak. de hominibus: kiöttülenmek. pass. Kiöttülemek. Köttü etmek. act. Etiam de liquidis rebus, d[icitu]r: *Ich schaue darauf, daß du sollt von böcken abstehe, dennoch bist du schlimm.* Ben bakairüm ki sen fenalükdan farigh olasyn, sen ise /tunc/ köttü oldun.

Schlimmer werden, vg. in kranckheit. vid. *verbessern.*

Verbeissen, einhalten. sapt etmek. *Es ist mir in der Kirche zu lachen ankommen, hab mich eingehalt, hab verbissen.* Ghülleceghim gheldy kilissede, ghendummy sapt etdüm.

Verbergen, verdecken. Saklamak, örtmek, ghislemek, ghykli dutmak, ghislenmek, pass.

Verbessern. besser machen. daha ~ dahi ei etmek. *besser werden.* davranmak. *Er ist von der krankheit besser worden.* hastalükdan davrandy. *Schlimmer werden, vg. in Kranckheit.* dahi beter olmak. *Es ist mit dem Krank schlimmer.* Hasta daha betedr.

Verbieten. Jasak etmek. tenbih etmek. *Einem Christen ist verboten beyrn Türcken was grüns zu tragen.* Christiana jasakdr Osmanlida jeschil ghjimek ~ taschymak.

Verbittern. zornig machen. Darutmak. ghürekini acsitmak.

Verblenden. kior etmek. Emma etmek. *blind worden.* kiorlanmisch. kiorolmusch.

Verblühen. csicseklerini dögmek. *die Bäum haben verblüht.* Agacslar csicseklerini döktüler ~ düsürdüler.

Verblümt reden. ortülü söylemek.

Verbündnus, contract eingeben. bağlanmak. baghly olmak. bir sös olmak.

Verdacht. Schifelük. müschiüllük.

Verdachtig werden. Schifely olmak. müschiüllü olmak.

Verdammen. verurtheilen. höcsm etmek. ğerumelemek /zur geld straf/. kasebe fetia etmek.

Verdanen. vg. speiß. hasm etmek. eritmek /dissolvere/.

108

Verdäulich, leicht zu verdäuen. hasm olucusu. Jenghil. hafif. sararsys. omnia de cibis d[icitu]r.

Verderben, zu grund richten. Jogh etmek.

Verderben, zu grund geben. Jogh olmak, harab olmak.

Verdienen. laik olmak. mehel olmak /in malam partem accipitur/. *Jenen mensch wan ein aufgebenct haben, so hat er verdient.* Ol adamy asdylar ise, meheldr. *Er hat verdient, daß man ihn ein/aufgefangen, soll nit ohne Pass geben.* Meheldr, ki dutuldu, ko paschussys ghesmesyn.

Verdingen, zu zinz geben, vg. ein haus. kyraja vermek. *zu zins nehmen.* kyraja almak. zinz. kira. *Zinsman, der zinz zahlt.* kiracsi.

Verdopplen. Iki kat etmek. ikilemek.

Verdorben. abgestand. vg. wein. bosuk.

Verehlichen, verheyraten einen. Evermek. Ev-bark sahabı etmek. * *Haus ein richtung in besitz geben.*

Vereinigen. vergleichen. bitischdürmek. biritmek. Ikisini bir etmek. barischdürmak. ulaschdürmak.

Verfälschen. kalblamak, kalbetmek.

Verfinstern. karanlık etmek.

Verfluchen, sögmek. azarlamak. betduva etmek.

Verfolgen. ardina ~ peschine /schoß vom kleid/ düschmek. Csefá etmek.

Vergänglich. guecsit. guescmek. *die vergänglich welt.* boghün var, jarün jok dünya. Jallancsi dünya.

Vergeblich. Bosch. Bosch jerde ~ jere. faidasys.

Vergelten. ödemek.

Vergessen. unutmak. fighirinden csikmak.

Vergesslicher mensch. unutkan.

Vergiften. Szehirlemek. agulamak.

Vergnügt, zufrieden seyn. hatyri hosch olmak.

Vergrossen. böjütmek. Jokari ~ jükseghe kaldyrmak.

Vergilden. altünlamak. Jaldyslamak. *diese uhr * von Gold, sondern nur vergult.* bu sahat altün de* jaldyslanmischdr.

Verharren, dauern. Durmak, cavi durmak.

Verhasst machen. ghösden csikarmak. Jüsden düsür*mek*.

*kysmet*kysmety*kysmety*ülmes*

109

Verheissen. sös vermek. Ikrar etmek.

Verhexen. csadirlük etmek.

Verkaufen. satmak.

Verkrümplet, vg. ein kleyd in der Trugel. Ruba büsülmisch.

Verlangen. Istemek. Dilemek.

Verlassen. brakmak. farig olmak, abl. vas guecsmek. abl. vid. absagen.

Verlogen. Lügenbafft. Jallancsi, Jallan söileicsi.

Verlieben sich. Sevdaja duşmek. aschik olmak. cum Dat. *bat sich in die Weiber verliebt.* karelara sevdaja duşmıs ~ asık olmiş. aschik olmak. Etiā appetitur ei, qui vg. artem musicam amat, Item Significat os aliquod in genu (sic!).

Vermächtnis. 0

Vermeinen. Sann etmek /putare/. fighir etmek /cogitare/. Düşünmek.

Vermögen. können. kadir olmak. Elinden ghellmek. *Es ist in Gottes gewalt oder vermögen, diese Welt in einem Augenblick zu vernichten.* Allahun elindedr ~ Allah kadir, bu dünıay ghosun kapäp acsıncsedek /in einem augenblick/ joketmek.

Vernichten. bosmak. batal etmek. Jogh etmek.

Vernunft. akyl. *Was meinst du, was halst du darvon, wie viel Meil ist der Himmel von der Erde entfert?* Akylün ne kesser? göghü katsch mil usakdr Toprakdan?

Verpfänden. Rehyne komak ~ vermek ~ sokmak /quasi intrudere/.

Verrathen. kamaslamak. müsaverlük etmek. Ele vermek. Chainlük etmek.

Verrechen, wie ein Virhe. ghebermek. csatlamak.

Versagen. vermemek. Inkiar etmek. Diledighin etmemek.

Verrücken. kymyldatmak. Jerinden kaldyrmak.

Versammeln. bir-itmek. Devsirmek. bir jere ghetirmek. ğem etmek. küme etmek.

Verschantzen sich. pekletmek. kaviletmek. mamur etmek. pederis almak ~ japmak.

Verschieben. usatmak.

Verschlingen. Verschluchen. Jutmak. quod etiam in alio sensu Significat lucrari.

Verschnauffen. Sollugh almak.

Verschub. usatmaklik.

Verschwinden aus dem augen. ghösden sivişmek. kaib olmak. ucsmak. ghorünmes olmak.

Versetzen, ein Amt. kulanmak. *ein Amt versetzen.* hökmünü kulanmak.

110

Versehen, provision machen. Tedarik ghürmek.

Versiegeln. möhürlemek.

Versöhnen. baricschdirmak. uslaschtirmak.

Versichern. Tachtikleme. Sös vermek.

Versprechen. Ikrar etmek.

Verstehen. agnamak. Akylila jetischmek /pertingere/ ~ bulmak. *Ich verstehe, begreiffe, daß die Sonn gleich einer stuck kugel laufft.* ben bulurum, aklila jetischirum, ki ghünesch Top – ghülesy ghibi ghiter ~ jürür.

Verstellen sich. Jureghini ghöstermemek, nijetini ghislemek.

Verstockt werden. peklenmek vg. ghünahda.

Versuchen, probiren. dejemek. *Ich habe probiert, wohlfeiler als um ein Ducat gibt er nicht.* Dejedum, bir altündan eksighe vermes.

Versuchen, anfechten, zür sünd reitzen. sennamak. *der Teuffel versucht menschen tag und nacht, daß er ihn in die Sünd bringe.* Iblis /arab/guecse ghiündüs insany sennar, ghünaha braksyn /impingat ut cadat/ ~ soksun /inducat/.

Verthun, verschwenden. Esmek. *Sein gut verthun.* Mallini ezmek. item Eksiltmek. hartsch etmek. Tüketmek. pucs /pers/ etmek. Joghetmek. *vg. mit sauffen, spatzieren, mit weibern.* Itschmehgile, ghesmehgile, avratlarile.

Verträulichkeit. Dostluk, Jaranlük. musahabetlük. *Ich komm aus verträulichkeit, freundschaft zu dir.* Sana ghellyrüm Dostlük icsin.

Vertauschen. Deghiödürmek. *Vertauschen vg. eine waar mit der anderen.* Deisch tokusch etmek.

Vertreiben. kovmak. kacsirmak. berah etmek.

Verunehren. yrsini bosmak. csarys etmek.

Verwahren. Saklamak. ghösetmek. bakmak.

Verwandter. befreundter. hyssym.

Verwandschaft. hyssymlük.

Verwenden. bosulmak. *Ich hab mein geld in Baumwol verwendet.* agcsemy pambugha bosuldum.

Verwircken, vg. das Erben. Katyle laik olmak.

Verwirrt, unordentlich durch einander: habur csibur. karişch burusch. kariş-burusch sös – jol – isch – ada. ischün – gücsün /tunc operari/ kariş buruşdur herzaman. Ischün – gücsün habu /arab/ - sambakdr. habu *. *In hoc casu quasi nihil Significat quod sine fundito est.*

111

Uhr. Sahat. *henck uhr.* asma – sahaty. *Stöckluhr:* Deurt dagda sahaty. *Sackuhr.* Koin ~ csep sahaty. *Wie viel ißt uhr?* Sahat kacsdedr? *Es gebet auf ein uhr.* bire varjör.

Verwunden. Jaralamak.

Verwundet. Jaraly.

Verwundern sich. Schaşmak. Tacsib kalmak. acaiblanmak.

Verwunderliche sach. Schaschacsak Schei. Tascib schei. acaib Schei.

- Verzagen.* ġiansys olmak. korkak olmak. Sefig /arab./ olmak.
Verzagt. korkak. *bist ein Verzagter mensch.* korkak adamsyn.
Verzeichnen. af eilemek. Sucsuny – kabahatini baghişlamak.
Verzukt werden. ghendinden dischary olmak.
Verzweifflen. Nijetini kesmek. umutünü kesmek.
Ufer. Jaly. Kenary. Su – kenary.
Virhe. haivan. *Virhe ist crepirt.* haivan ghebermisch.
Verzeibets. nemmt mit vor Lieb.* masur ~ masul. puiurun. pujuryyns. termino di Compliment^o.
Vielheit. csokluk. kallaballük.
Vier. Deurt. *Vier dings den Vorzug haben:* Akyl frenkisdani, *der Frank oder Lateiner verstand.* Ilm arabistani, *die Wissenschaft der Araber.* Mal chindistani, *der Indianer Reichthum.* Saltanat aliosmanni, *der Türck pracht.* ; 4. *schriftt oder *bücher **: Sebur, lex naturalis, Devrat, lex moesanna, Inschil, Evangelium, Curan, Alcoran.
Vierfüßig. Deurt-ajakly.
Viertheil. der vierthe theil. Deurtingi pai. *Ein viertheil.* Deurt-pajin biri. Item: cseirek. *vg. ein Viertheil oka.* okanun bir cseireghi, *Ein viertheil fleisch, ein viertheil von einem stück Virhe.* Etün ~ haivanün bir cseireghi.
Viertheilen. cseireklemek. cseirek etmek.
Viole. Veiglein. meneksche.
Um. Um gnad bitten. minnet istemek. mehramet dilemek. *um deinert willen.* senun hatyirin icsin.
Umarmen. kuscaklamak. cum acc. Sarulmak. cum dat. kucsamak. cum acc.
Umsonst. badihava. csaba.
Umdrehen. csevirmek. döndürmek. dolaschdürmak. dde (sic!) passiv. vel neutrum. csevirmek. dönnek. dolaschmak. *sich geschwind umdrehen.* frlak ghibi dönnek. frlak, instrumentum quo in vineis ponitur et circum agendo strepitu facit ad pellendas aves.
Umfallen. dönnek *vg. waag.* csevirmek. *der waagen ist umgefallen.* araba döndi, csevirdi.
Umgeben. kuschatmak. ite huc servire. it: Dökülmek.
Umber. ringsherum. Deurt tarafi. Deurt jana.
Umkreiß. Etraf. daire. quasi rotunditas. *Umkreiß. umfang der statt, der Vestung.* Scheherün – kallenün etrafy.
Umstand einer sach. Ischün ehvaly. quasi status rei.
Umweeg. Dolaschik.
Unabläßig. Unaufhörlich. Daima. herzaman.
Unanflößlich. bosulmajacsak schei. *bey uns, solang nit einer vom andern stirbt, ist die Ehe unauflößlich.* Bide ikisinden biri ülmeingedek Nikia bosulmas.
Unanständig. Unziemlich. laik deil. bu adama laik deil.

112

Unausgearbeitet. unvollkommen. noch nicht ganz. kaba. Endamsys. uslupsus. Jolsys. handal. ba-tal. Eriam hoc rudi Impolito hoc applicari potest.

Unausleglich, unbeschreiblich. agnatmaa mugdacs. quasi difficile ad faciendum illigatur. agnatmaa gücsdr.

Unbändig. Javus. Sapt olunmamiś. Aliśmamiś. *der stier ist wild, unbändig.* buha javusdr, jabany. *Der Bähr ist noch nicht heimlich, zahm. ist wild.* Aji dahi alischmamiś, jabanydr.

Unbekannt, fremd. Jabany. ghörülmemisch. *Unbekanterweiß geben, id e. alio incognito.* Teptil ghitmek. *der pascha zu Belgrad gehst unbekanter weiß herum.* Paša Belgradda Teptil gheser.

Unbequem, Untauglich. Ische jaramas. Ische ghellmes.

Unbereit. hasyr olmamiś. Tedariksys.

Unberührt. Tokanilmamiś. Ellenmemisch. Elietiśmemiś. Elden guecsmemisch.

Unbescheiden. nisafsys. arsys. insanetsys. gheveze.

Unbeschnitten. Sünnetsys.

Unbeständig. Dönük. á Dönmek.

Unbeweglich. Duruk. á durmak. Jerinden kmyldanmas.

Unbillig. Nahak.

Unbilligkeit. Nahaklik.

Unbilliger, ungerechter mensch. Nahak. Jaramas.

Unbußfertig. Töbesys.

Unbußfertig seyn. Töbe ghelmemek.

Undanckbar. Namkior. Eilik bilmeen – tanymaen.

Undencklich. von undencklich zeiten. Eski zemanlarde ~ zemanlarden berü.

Uneben. Eigri – bügrü jer. Düs-deil. *i.e. unebener orts.*

Unedel. köülü. raje. yrghad. quasi rusticus, subditus.

Unehlich. Unverheyrathen, ledig. Evlenmemiś. karesys.

Uneinigkeit. uimamaklik.

Unendlich. Ebbedi. bitmes. Tükienmes.

Unerdultlich. Unertraglich. kaldyrimas. csekilmes.

Unerfahren. csahil. bilmes. aġiamy. behabar. N. be Significat non. vukuf deil. *In einer sach unerfahren seyn.* bir scheiden behaber /behabar/ olmak. *Ich bin dieser sach nit erfahren.* ben bu scheiden behaberim.

113

Unerlaubt. jasak. haram. duśmes. *den türcken ist der wein nit erlaubt, verboten.* Osmanlia scharab jasakdr.

Unersattlich. Dojumas. Lotu. csok jeicsi. lokma kapan /quasi frusti raptum/.

Unerschrocken. korkmas. korkusus. ghyricsi /quasi intrasandacter/ . sokulucusu. sallycsi /aggre-dins/.

Unflätig. kirli, pinti, murdar.

- Unförmlich.* csirkin, uslupsus /sproportionato/¹⁰⁰.
Unfruchtbar. faidasys. *unfruchtbares erdreich.* faidasys tobrak. meivesys jer. *unfruchtbares weib.*
 kysyr ~ ksr. Etiā dicitur de animalibus.
Ungebauet, wüst oder öd. veran, jaban.
Ungebartet. ohne bart. Sakalsys. Si am[at] alquos pilos habett in mento: kössé.
Ungedultig. Sabrsys.
Ungedult. Sabrsyslük.
Ungedultig seyn, werden. Sabrsys olmak.
Ungefähr. gäbling. apansysdan.
Ungefährn, gäbliege zu fälligkeit. apansyslük.
Ungeheuer, ungeheueres ding, sach. aǵalacsaiib schei. hiibetly. de rarioribus etiam aestimabili-
būs d[icitu]r. Item de animalibus ~ hominibus monstruosis.
Ungehorsam. mütüsüs. Dignemes. *Was ich aufleg, befehlen thut er nit, folg nit.* ne smarlairum,
 dignemes. *ungerecht, ungerechtes geld.* Charam agcse ia sinaie, ia binaje. prov: *
Ungern. Tabietine karschi. Sorile. Syt.
Ungescheut, frey. acsikdan, korkusus.
Ungesund, schädlich. Sararly. noksantly. marasly.
Ungesund. illice de phonis. Hastacsā, hastaǵier, saif, marasly.
Ungewiss. bilenmes. Tachtiksys, müseveš.
Ungewitter. fortuna. *Ins ungewitter kommen. vg. auf dem Meer.* fortunaja ogramak. fortunay
 csekmeK.
Ungeziefer. böcekler.
Ungezogen, ungeartet. Insanetsys. horiat. köülü. jabany. erkiansys.
Unglaublich. dinsys. dini jok. dinden dischary.
Unglaublich. Inanmajacsak. Inanülmajacsak.
Ungleich. id e. dissimilis. bensemes. uimas. *ein mensch ist dem andern nicht gleich.* adam adama
 uimas.
Unglück. bela. kada.
Unglücklich. pachtsys. dalehsys. sytarasys.

114

- Ungnad, in ungnad gefallen.* Jüsden ~ ghösden düsmüš, ghösden csikmisch.
Unheylbar. Ilatschsys. Ilatschkiar etmes. Dermansys. Derman jetischmes. derman kiar etmes.
Unkosten. harcs. mazraf.
Unkraut. Jaban ot. Jaramaz ot.
Unlängst. Jakünlārda. guescenlerde. csokdandeildr.
Unlangbar. unumstoßlich. bosulmagha muhal /negari, destrui impossible/. *Gottes gebott*
können nicht verlangnet, nit umgestossen werden. Allahün Tembihini csevrimēghe ~ bo-
 smaa muhaldr.
Unmächtig, unfähig. kadirsys.

100 Talijanski.

Unmöglich. muhal. olmajacsak, kabil /possible/ deil.

Unparteiisch seyn. Lakasys /pars/, Lakasi olmamak. *unter beyden hab ich keinen theil kein interesse.* Ikinünün arasinda benüm bir lakam jokdur. item: *untheilhaftig.*

Unschlicht. Don – jaghy.

Unsterblich. ölümsys, daimaly.

Unterdessen. bu arada. bir asdr. ğisvi. *unterdessen komm ich.* bir asdr bu arada ben ghellyrüm.

Unterfangen. *anheben.* başlamak. üsdüne almak.

Unterfuder. astar.

Unterfüttern. astarlamak. astarkomak.

Untergeben sich. El altünda olmak. hökm altünda olmak. *Er hat sich selbst unter eines andern gewalt gegeben.* ghendini onun hökm altünda kodi.

Unter, drunter setzen / legen. Altüna – dibine komak. cum Gen. Sub quo: *unter den Tisch setzen.* astalün dibine komak.

Untergebener. *Unterthan.* Raje.

Untergraben. *Unterminiren.* Laghüm etmek. Laghümlamak.

Unterhändler, unterkauffer. miangi.

Unterhandlen. miangilük etmek.

Unterlassen. *verschieben.* *verzögern.* Ische – scheje aralük vermek. quasi ad interum, intermittere. bir as Bosch brakmak, usatmak.

Unterlassen. *Versäumen.* *Vernachlässigen.* Ehmälük etmek. *Ich werd nit unterlassen zu schreiben.* Ehmälük etmem, jasarüm.

115

Unterscheid. fark.

Unterscheiden. fark etmek. secsmek.

Unterschleicht. saklanacsak jer.

Unterschreiben. Dibine – acshaghisina jasmak. *Unterschreib dich.* dibine jasył.

Unterst. Schlechtest. alcsak. Enalcsak. Etna. arab. Etna adam.

Untersuchen. aramak.

Unterdrucken. bastirmak. basmak.

Untreu. Verrätherey. hajinlük.

Untreuer mensch. Verrätherer. hajin.

Untze. h.e. 8 Dragma. Dragma dr: Drem. *hat gar kein verstand.* bir drem akly jok. *Ist gar kein wasser da.* bir drem su jok. Et sic de multis rebus per proverbiis loquitur.

Unüberwindlich. illce de personis. Jenghilmes. alt olmas.

Unüberwindliche Vestung. Alunmas. Fet olmas. Infra orsovam est unum fortalitum cui Turca dederunt nomen: fet islam. Islam Significat apud Turcas ipsorum religionum Din Islam quasi religio sancta pura. Itaque volunt Significari quasi ipsorum religio communis illum expugnaverit.

Unverfälscht. dogru, sadyk, pak, jüreggi pak.

Unvermeidlich. guesmes. savulmas. kysmet. quasi fatu Divino deffinitio juxta more Turcarum.

- Unverständlich.* Agnamaa mugdacsdr, sordr. id e. *schweer zu verstehen.*
Unzeit. vachtsys.
Unzeitig. ham. aġij. jetischmemiś. *unzeitige, saure wein trauben.* kuruk.
Vogel. kusch.
Vogel häusel. Cafes.
Vogelfange. *Vogelhändler.* avcsi. kuschcsi.
Vogelgarn. Ag. kusch – aghy.
Vogel-gesang. kusch – sesi. kusch yrlamasy.
Vogel-nest. Juva. kusch – juvasy.
Volck. nation. millet. soi.
Volck. halk. id e. plebs, vulgus.
Voll. dolu.
Vollbringen. *gantz ausmachen.* Eda etmek. bascha csikarmak. bitürmek.
- 116
- Vollkommen.* *gantz.* Tamam. bütün.
Vollmacht. Vekilük. destir mikierremlük. *Der Pascha hat vollmacht aller orten den menschen hin zu richten, am leben zu strafen.* Paśanün destir mikierremlighi var her jerde adamy jog – jeketmee.
Vollmachts – brief. ferman.
Vollmond. Dolu – ai. tamam ai.
Vonnöthen. lasüm. Ichtisa.
Von statten gehen. bascha csikmak.
Vorbedencken. Ilerden fighir etmek ~ bakmak.
Vorbehalten. *ausnehmen.* airi etmek. airmak.
Vorbewahren. Sakünmak. Sakündürmak. *dort ist ein Lochgrab, gib acht, hüet dich daß du nit drein fallst.* onda kuju var, sakün düśmejesyn. *Bewahrs wohl, daß du nit verliehret.* Ei sakla, sakün kaibetmejesyn.
Vorfabrer. Ilerde olan. *Ist im dienst mein vofabrer, gehet mir vor.* hysmetde benden ileridr.
Vorfallen. düśmek. sughur /arab/ olmak. Suhur etmek.
Vorgestern. Dün deil obirghiün.
Vorhaben. müġedele, nijet.
Vorhab machen, vornehmen. müġedele etmek.
Vorhof. öġü. kapunun öġüü.
Vorig. guecsen. ileri.
Vorlegen. *Vorausgen stellen.* öġhüne komak.
Vormunder. besleicsi. *Vormünderin.* Taja. Item: kairyġi. á kairmak.
Vorschützen. *Vorwenden.* Mahana bulmak.
Vortheil. artüklük. Siatelük.
Vorweißen. ġhöstermek. Ikrar etmek.
Vorwerffen. *vg. einem seiner fehler.* İnsanun Eksiklighini Jüsüne vurmak.

Urlaub. Destir. *Urlaub nehmen.* Destir almak. iğazetlenmek.

Ursach. sebeb. asyl. *was ist ursach?* asly nedir?

117

Waar, kauffmans-waar. mal. *was für waaren hast du gebracht?* ne mal ghetürdün?

Wacht. bekcsi. ghöscsü.

Wachen. ojanük olmak. *Ich wache.* ojanükim.

Wachs. bal – mummy.

Wachsen. zu nehmen. groß werden. bitmek. böjümek.

Wächsen. wichslen. mumlamak. *gewichslte leinwad.* mumlanmisch bez. Item d[icitu]r: muşam-ba.

Wachtel. byldyrçsin.

Wädel. waderl. Jelpese.

Wädlen. wind machen. Jelpeselemek ~ Simpliciter: Jel etmek. yryskiar etmek.

Wadel. wad. baldyr.

Waffen. pusat.

Waffnen sich. pusat ~ silahlanmak.

Waag. Terasi.

Wäglein. ghücsük terasi ~ vesne.

Wägen. Tartmak. Terasilemek.

Wagen. Belaja/e ogratmak ~ komak.

Wagen sich. dieser mensch wagt sich über zehne. bu adam on adamün ustüne sallar ~ icsine ghyrer ~ sokulur.

Wagen. i.e. currus. araba.

Wagendeichsel. araba – Dümeny.

Wagen – rad. Deghirlek.

Wagner. arabacsi.

Wahrsagen. Weissagen. olacsak scheileri ileri söylemek.

Wahrsagen, wie die zingäuner. falcsilük etmek. wahrsager aus dem gestirn. münecsy. *solche wahrsagerey.* münecsilük.

Wald. orman.

Waldig. ormanlük.

Wall, vg. um eine statt. Tobrakdan beden.

Wallen, wallfarten. Siarete ghitmek.

Wallfarter. Pilgram. Siaretsi.

Wandern, in fremden Ländern umreißen. kurbetlighe ghitmek.

Wanderer, der fremde Länder zu besuchen reißt. kurbet. karib.

Wanderschaft. kurbetlik. NB Etiam qui extra domum suam est, vocatur: kurbet. karib. Et locus: kurbetlik.

118

Wangen. jüs. avurd. janak. *Er hat mir eine maulstoße ins gesicht geben, mich ins gesicht geschlagen.* Jüsüme bir stille vurdu. Avurduma bir jumruk vurdu.

Wanst. bauch. karn. karni bujukdr.

Wappen. nischan. *Familie-wappen,* Sojun – nişany. Turca tum non habent.

Wahr. Togru, guercsek. Tachdik.

Wahrhaftiger mensch. Togru söiller /signum/ adam. guercsek söiller.

Wahrheit. togruluk. guercseklik. Tachtiklik.

Warm. sicsak.

Wärme. Sicsaklük.

Wärmen. kosdürmak. Sicsak etmek.

Warten. beklemek. katlanmak.

Wäsche. csamaşir. *weißzeug.* item.

Wäscher oder Wäscherin. Csamaşircsi.

Wäsch waschen. Csamaschir jikamak.

Wäsch ausbencken. asmak – sermek.

Wasser. su. ab. Persice.

Wässern. Sullamak.

Wässerig. Sullu.

Wasser krug. bartak.

Wasser-sucht. syska.

Wasser-träger. saka.

Weben. Dokumak.

Weber. Dokujucu.

Wechsel. polize. teptil.

Wechsel treiben, per wechsel geld aufzählen. Polize etmek.

Wechsler. Saraf.

Wechsel, wechs geben oder nehmen. d.i. hin und wieder: bir birine vermek ~ almak.

Wechseln. münzt verstauchen. deisdürmek. bosmak. quia quasi destruc.* prior pecunia, in alias substitutas.

Weeg. jol. *weeg-scheide.* Iki jol, csifte jol.

Weggehen. Jola ghitmek. Jola csikmak.

Wegjagen. kovmak. dischari etmek.

Wegnehmen. almak. kaldyrmak.

Wegreifen. wegraffen. jagma etmek. kapmak.

Wegschicken. Jollamak. Savuśdurmak.

Weegweiser. klaus.

Wegwerffen. atmak.

Wegschütten. Dökmek.

119

Webethun. agrmak. ađimak.*Webren sich, widersetzen.* karschi komak. *ich habe mich gegen meinen feind gewehrt.* Düşmany-
ma karşı kodum.*Weib.* avrat. kare. *weiblich. weibs-person.* dischi.*Weichen, platz machen.* Jol vermek. csekilmek. *auf die seit weichen.* bir jana csekilmek.*Wechsel.* vişne ~ fişne.*Weide.* otlanacsak jer – csair.*Weiden.* otlatmak. csairlatmak.*Wein.* Scharab, bade. pers.*Weinberg.* bagh.*Weinen.* aglamak. syslamak. /proprie dolere/. *Er weint.* aglar – syslar. Spr. sejunguntur. Jasch
dögmek.*Weingartner.* baghcsi.*Wein-monats.* id e. october. Teskuri evel. arab.*Wein-reben.* asma csybughu.*Weiß.* beas. ak.*Wein-traube.* üsüm. *geiß-dut.* certa species uvarum: katun – parmaghi. quasi: frau-finger.*Weit, nit eng.* meidanly, gheniş.*Welle, Wasser-welle.* Dalga. Talasse.*Welt.* Dünia. ğihan. pers. derkia. pers.*Wenig.* az. ğisvi.*Werck.* Isch. amel. emek. *Ist nicht Gottes sondern mensches werk.* ajebat semel unus Turca alteri
de irrectitudine sui horologij aquaerenti. Allah Ischi deildir, Insan ischi dr.*Werkzeug.* pusat.*Werden.* olmak. jetişmek. *Ein janitschar hats dahin gebracht, ist pascha worden.* bir jenicseri
jetischtı Pascha oldy ~ Paşa olmaa. item. vurmak. *ein narr werden.* Delilighe vurmak. *Faul*
werden. Tembelighe vurmak. item. vurulmak. v.g karia vurulmak. *geil werden.**Werffen.* *sich selbst ins Wasser werffen.* ghendini suja vurmak.*Wermuth.* pelin – otu. *Wermuth-wein.* Pelin – scharaby.*Wetten.* bahs ~ behs dutmak.*Weyrauch.* ğhünlük. *Weyrauch faßen.**Weyland.* Vorzeiten. ahyr – zeman.*Wicklen, einwicklen ein kind.* maximy sarmak.*Wieder keuen, keuen.* cseinemek. ghemmek.*Wiederkehren.* Dönmek.*Wiederkehr.* Dönmeklik.*Wiederpart.* *gegentheil.* hasm. hasm – tarafi.

120

Wiederrathen. *von einer sach abrathen.* Peinini /mente/ csevirmek. oscheiden vasguecsirmek.

Wiederspiel. karšilük.

Wiege. Beschik. *In die wiege legen.* bešigha komak.

Wiegen. bešighy sallamak.

Wildpret. Av.

Wild-shwein. Jaban Tomus.

Will. Istemeklik. gönghül. *Ich will, mein will ist.* göünüm ister. plerumque haec duo verba ita sejunguntur. ~ *Ich will gehen, dableiben.* göünüm var ghitmee, kalmaa.

Willkommen heissen. hoš – gheldun ~ saghlughlen gheldün demek.

Winckel. Bucsagh. kennar.

Wincken. ghös etmek. isaret etmek.

Wind. Jel. ürüskiar.

Windstille. Ilimanlük-hava.

Winter. kösch, koškiamet. idem hyems Tempestosa, malum tempus, hyenis. *Bey dieser ungeschümnen winterzeit wo wirst hingehen?* bu koškiametde nereje ghitersyn?

Winter-quartier. köschla. *die regimenter oder die armee ist winterquartier gangen.* ortal ar köschlaja ghitti.

Wirth. mehanascy.

Wirths-haus. mehana.

Wittib. dul. *wittiber.* dul – er.

Wohin? modus allquando obvius. ugr ola.

Woche. hafta.

Wohnen. oturmak. konmak.

Wohnung. konak. Si est propria hbitatio, d[icitu]r: ev.

Woblaufseyn. Sagh – dinsch – olmak. *Er ist nit wohl auf.* kiefi bosuk, nachoschlüky vardr.

Woblaufgeraumt seyn. kiefi jerinde olmak.

Wolcke. bulut. *Trüb, gewülckigt wetter.* bulutlu hava.

Wolff. kurt.

Wohlfeil. ucsus. kani.

Wohlfeilkeit. ucsusluk, kanilük.

Wohlfeil, sehr wohlfeil einkauffen. Schikiar almak.

Wohlhalten einen. Rajet etmek. ei Dutmak.

Wollust. Sefk. *wollust genießen, sich belustig.* Sefk etmek. has etmek. id e. spiacersis.

121

Wucher. mamel.

Wucherer. mamelecsy.

Wundarzt. cserah.

Wunde. Jara.

Wundmahl. Jara kabuklanmisch.

Wünschen etwas. bir nesneje talyb olmak.

Wunsch, willen. murad. Tangri muradumusy versun. *Gott gebe, daß *uns nach unsern Wunsch oder willen gebe.*

Würde. mansub. paje.

Würffel. Sar. Sar – ojunu. *würffel-spiel.*

Würfflen. Sar oinamak. Sar atmak.

Wurm. kurd. *Längere, grössere:* Soghulcsan.

Wurmig, vg. Apfel oder Biern. kurdlu ~ kurdlanmisch.

Wurste. Sucsuk. *Leber wurst.* Bumbar.

Wurtzel. kök.

Wurtzlen. Wurtzel lassen. köklenmek.

Z

Zächer. korb. *etwas zu tragen.* Senbil.

Zabl. saji. a saimak. *zehlen.*

Zahm. ališmiš. *zahmes thier.* Ev – haivany.

Zahn. Diš.

Zahnfleisch. Diš – eti.

Zahn knirschen, zahn klappern. Disch – bilemesy. *Vor hefftigen Zürnen haben thun die Zähne geknirsche.* csok darüldüghindan dischlerini bileridi.

Zahnloß. Disch-sys. Dišleri Dökülmisch.

Zahnlücke. boš. iki dischin arasy boschdr.

Zahnpulver. disch – tosu.

Zahn-stocher. Zahn-stührrer. Disch – aitlaicsi.

Zahn-wehe. Disch – agrisi.

122

Zanck. kavka.

Zancker. kavkacsi.

Zange. kelpodin.

Zäpfen, vg. wein aus dem Faß. csekmek ~ csikarmak.

Zapf am faß. csivi.

Zapflen. Titremek.

Zart. jumuschak, tase.

Zaum. ghiem.

Zaumen. bezwingen. sapt etmek.

Zaun. csit. *einen zaun von dörnern machen.* Dikienden csit japmak.

Zeichen. nischan.

Zeichnen. nischanlamak.

Zehe am fuß. ajak – parmaklari.

Zehlen. saimak.

Zeit. Zeman. vacht. *mit der zeit.* vachtile. *mit der zeit wird aus unzeitigen weintrauben Confect.*

item: *mit der zeit wird aus Maul-beer blättern seiden oder atlas: daß ist:* Vacht ile kuruk

helva olur. Vachtile Dut – jabraghi serbab ~ kumasch olur. Zeman saman satar. *zeit verkauft Strobe.* prov.

Zeitlich. Vachtinda. ertgen. Tes.

Zeit vertreiben. Seman guecsirmek. Eilenmek.

Zeit vertreib. Eilensche. Eilenschelük. *Laßt uns gehen, die zeit vertreiben.* ghitelüm, gheselüm, eilenelüm. *Zur zeit vertreib laß ich.* Eilenmegh icsin okuirum.

Zelt. csadir. *schlechte aber wie die zingeuner oder bauren* zu weil haben.* cserghie.

Zeller. kerevis.

Zergliedern. dogramak, parcsa parcsa ~ fasla fasla etmek.

Zerlassen. Eritmek.

Zerreissen. pass. jerdilmek. baralanmak.

Zerschmetterern. krmak. bosmak. *in stücken zerschmetterern.* hurduhaş etmek.

Zerstreuen. kaibetmek. Darma-daghün etmek. NB. Simul summuntur ita duo verba: Darma-daghün. *das Volck sobaldes die soldaten gesehen, hat sich zerstreut.* halk csenkcsileri ghördükce darma-daghün oldy.

123

Zerstossen. Dögmek. vg. Café dögmek, esmek.

Zerstückern. dilim-dilim etmek. *Er hat mein fleisch mit zähnen in stück zerstückern.* Etymy disheslerii*(le)* dilim-dilim etdi. *kaunu ia karpusu dilim kesmek ~ etmek.

Zerreissen. Jirtmek. parcsa parče etmek.

Zeug. Stoss. Schall. Schajak.

Zeug. id e. testis. Schahat.

Zeugnuß. Schahatlük.

Zeugnuß geben. Schahatlük vermek.

Zeugen vg. kinder. Doghurmak.

Zeug-haus. Top-hana. Ters-hane.

Zibeben. kuru üsüm. *grosse gelbe mit stengel:* rasaki üsüm. *kleine schwarze:* kusch üsümi. *andere etwas grössere schwarze:* Ismir Siai.

Zieche. über ein Polster. Jüs. Jastük – jüsü.

Ziegel. Tach-ziegel. kieremid. *ziegel zum mauer.* Duvla.

Ziegäuner. Csinghene.

Zieg-kind. metin. öghsüs.

Ziehen. csekmek. *das schiff gegen den strohm ziehen.* Jedek csekmek.

Zieren. Donatmak. sinetlemek. Sinet etmek. *geziert kirche.* Sinetly kilisse.

Zierlich. sinetly. *der gesandte hat einen zierlichen Einzüg gehalten.* Elcsi Sinetly alai etdi.

Zimmermann. Dürkier ~ dülkier.

Zinn. kalai. *Zinnen.* kalailamak.

Zinnern. kalaali.

Zinngiesser. kalaicsy.

Zins. kyra. verghi. faida. Interiectio quod est pecunia mutuo exposita venit. aghcse – faidasy.

In zins geben. kyraia vermek. *in zins nehmen.* kyraia almak.

Zinß-mann, der zinß zahlt. kyracsi.

Zipfel, vg. vom kleyd. ucs, kennar.

Zischen. fslamak. yslük csalmak. *mit dem maul pfeiffen.*

Zoll. ghömrük. bacs.

Zöllner. ghömrükcsi.

Zorn. darülmaklük. örkelik.

124

Zornig. Dargün. örkely. kudurmisch. *zornig, raßig, wie ein hund.* keöpek ghibi kudurmisch.

Zörnen. darülmak. örkelenmek.

Zubringen, vg. das leben. guecsinmek. item guecsirmek. *wie lebst du, wie bringst du dein leben zu?* niße guecsinersyn? *du bringst dein leben übel dabier zu.* ümrünü bunda fena guecsirir-syn.

Zuchtmeister. usta. hotscha.

Zucker. Schekier.

Zuckerrohr. Schekier – kamischy ~ schekierli kamisch.

Zuckerbrod. Schekierli beksimet. Śekierli hamur.

Zudecken. örtmek. kapamak.

Zueignen sich, an sich zihen, sich eigen machen. ghendini csekmek. Sapt etmek. Sahab csikmak.

Zueignen einem andern, einem andern zu schantzen, zu bringen, eigen machen. kairisina altür-mak ~ sapt etirmek. sahab csikartmak.

Zuflucht. Emmin jer. korkusus jer.

Zufrieden. kail.

Zug-schuss. atüm. *Ich hab 10 schuss Pulver.* on atüm barutum var.

Zugehören. düsmek.

Zügel vom zaum. kandyрма. *der zügel halt das pferd.* kanytarma aty sapteteir.

Zuheylen, vg. eine wunde. jaray kapamak.

Zuknopfen. Dügmelemek. pass. Dügmelenmek.

Zukünftig. ghellecsek.

Zulassen. koivermek. Isin vermek. Saly vermek /dimitlere/.

Zunaben. Jaklaschmak. Jakün ghitmek – ghellmek.

Zunder. zündschwamme zum feueranmachen. kav.

Zunder brennend machen. kav tutuschturmak.

Zunge. dil. *Mein zung sollst in stückengehen, wan.* Dilüm dilim dilim olasyn. Dil tutmak. Sgft. quando tempore bellis aliquis ab inimico capitur, ut exillo illgitur, quid agatur in exercitu inimico.

Zuruck gedencken. gherüsiny ~ gheri deghini fighir etmek ~ gherisine bakmak. cum dat.

125

Zuruck ruffen. gheri csaghirmak.

Zuruck treiben. gherü iti vermek ~ dürtmek.

Zusammen schwören. bir olmak – birikmek sorballükda, velvelede. velvele ~ sorbalük etmek. ajagha kalkmak.

Zusammenstossen. biri birine tokanmak. Tokusçmak.

Zusammen steuern. bir jerde verghi vermek.

Zusammen ziehen. biritmek, bir jere ghetirmek. ğem etmek. biriktürmek.

Zutragen sich. Suhur olmak. *zu Belgrad hat sich was zu getragen, daß 2 regimenter mit einander angefangen zu streitz, zu krieg.* Belgradda bir schei ~ bir isch suhur oldy ki iki orta csenghe csikdiler.

Zuviel. csok. vafir. siatesingé.

Zweideutig, Zweischlaffig. *zweydeutig – zweischlaffiges wort – sach.* csatal sös – csatal isch. *du redest zweideutig.* csatal süilersyn. *die sach ist zwei*haftig worden, thu' das buch herunter.* prov. Isch csatalandy, kitab endür.

Zweifel. müškül. Schife.

Zweig, vg. an einem baum. Dal.

Zwerg. csüğe. id e. nanus.

Zwibel, kleine. arbacsik. *mittelmäsige.* soghan. *groß oder größte.* kaba – soghan.

5. PRERAĐENI RJEČNIK

Upute uz prerađeni Rječnik

Zbog lakše preglednosti leksičkih jedinica zastupljenih u Rječniku, u ovom su dijelu one grupirane uz svoj ekvivalent na suvremenom turskom jeziku (pisan kurzivom). Ovako prerađen, Rječnik sadrži 3.202 natuknice na suvremenom turskom¹⁰¹. Za natuknice na suvremenom turskom kao mjerilo uzet je rječnik Karla Steuerwalda (*Türkçe-Almanca Sözlük, Wiesbaden-İstanbul, 1995*) budući da je u njemu pronađeno najviše natuknica kojima se ni u jednom drugom rječniku suvremenog turskog nije mogao naći ekvivalent. Ukoliko neka od natuknica nije nađena kod Steuerwalda, ali je zastupljena u nekom drugom rječniku (to su uglavnom Derleme Sözlüğü ili Redhouse Sözlüğü), to je stavljeno kao napomena u zagradi (pr.: *bilici* (Redhouse) (Men.: *biliği*, 874): *biliği* (22)). Uz natuknice kojima nije nađen ekvivalent ni u jednom rječniku suvremenog turskog jezika (uključujući i Derleme Sözlüğü), stavljen je upitnik. To su najčešće natuknice kod kojih se uvođenjem derivacijskih morfema (npr. sufiksima za tvorbu gl. lika, sufiksom –lik (posebno uz riječi porijeklom iz arapskog jezika te uz gl. imenice na –mak i –ma), sufiksima –daş, -(y)ici, -dar, -baz i -kâr itd.¹⁰²) tvore novi oblici koji, iako teoretski mogući, u rječnicima suvremenog turskog nisu zastupljeni. U tim slučajevima upitnik uz natuknicu ne dovodi u pitanje ispravnost samoga oblika, nego najčešće upućuje na njegovu neobičnost, a o osobinama i uzrocima pojave takvih tvorenica govori se u dijelu posvećenom morfologiji. S druge strane, kod nekih natuknica nije moguće dokraja objasniti njihov oblik, ali se barem donekle može razumjeti način na koji su nastale, uključujući i to da se ponekad mora računati na krivo

101 Nastojalo se na tome da uz natuknicu na suvremenom turskom njezin ekvivalent iz Rječnika stoji sam (izdvojen iz konteksta, ako ga je u Rječniku imao); sintagme i kolokacije prenesene su samo ako se time htjelo naglasiti npr. izmijenjeno značenje riječi, (neobična) valencija glagola ili sl.

102 Pri tome se može primijetiti da se neke od njih – primjerice riječi tvorene sufiksima –yici i –lik – može naizmjenice naći ili kod Steuerwalda ili u Redhouse Sözlüğü, dok se npr. glagolske imenice na –maklik koje su u Büttnerovom Rječniku veoma česte ne nalaze ni u jednom od korištenih rječnika.

interpretirane i krivo zapisane/prepisane riječi (pr.: *aşç?* (Men. nema¹⁰³, v. *aşçı*): *aschcs* (65); *aschcsde* (lok.) (65); u značenju: *kuhinja.*). I o njima se govori u dijelu rada posvećenom morfologiji. I uz nekoliko riječi slavenskog porijekla stavljen je upitnik samo zato da bi se naznačilo da nisu prisutne u korištenim rječnicima, iako je njihovo značenje kao i prisutnost u Büttnerovom Rječniku lako objasniti.

Među natuknice uvrštene su i neke riječi koje inače u leksikografskoj praksi ne dobivaju mjesto natuknice (radi se o natuknicama tvorenim sufixima -*siz*, -*li* itd.). U ovom slučaju to je učinjeno zbog bolje preglednosti i mogućnosti pretraživanja, a s obzirom na to da je poznato da su neki od tih tvorbenih morfema odnosno varijante u kojima se javljaju transparentan element za utvrđivanje osobitosti idiolekata onovremenog turskog jezika.

Homonimni oblici također su razdvojeni kao posebne natuknice te je uz njih naznačeno kojoj vrsti riječi pripadaju (pr.: *dolu* (pridj.) (Men.: *dolu*, 2190): *dolu* (115); *dolu* (im.) (Men.: *dolu*, 2190): *Dolu* (55)), ili su, ako se radi o istoj vrsti riječi, označeni rimskim brojem (pr.: *çay* I (Men. nema): *csai* (101); *çay* II (Men.: *ćiaj*, 1571): *csai* (15); *Csaicsik* (dem.) (15)).

Nakon natuknice na suvremenom turskom jeziku, naveden je njezin ekvivalent prema Meninskom (kratica: Men.). U radu nije uočena sustavna sličnost Büttnerovog Rječnika s bilo kojim od rječnika koji su mu prethodili, pa tako ni s Meninskijevim¹⁰⁴. Ipak, njegov je rječnik izabran za poredbu zbog svoga obima i neupitne važnosti kao izvora za jezik 17. st., pa i zato što je u usporedbi s npr. Molinovim i drugim rječnicima sastavljenim prije Büttnerovog kronološki Büttneru najbliži. Neke od natuknica u ovom obrađenom Büttnerovom rječniku kod Meninskog nisu nađene, pa je to i navedeno (kao: “Men. nema”), iako je najčešće gotovo sigurno da ih je Meninski negdje zapisao. Međutim, orijentalistička sprema koja je potrebna da bi se u potpunosti iskoristilo sve što Meninski u svome rječniku nudi daleko nadilazi onu autorice ovoga rada. Treba dodati da ni “Index der türkischen Wörter” od 96 stranica koji je objavljen uz u ovom radu korišteno reprint-izdanje Meninskog i koji je sastavio S. Stachowski ni izbliza ne pokriva Meninskijev rječnik.

Konačno, uz svaku je natuknicu na suvremenom turskom naveden svaki njezin spomen u Rječniku, uz broj stranice na kojoj se u Rječniku nalazi. Osim toga, uz svaku je riječ skraćenicom dan i djelomičan morfološki opis, i jedino su skraćenicice s informacijom o glagolskom liku stavljene uz natuknicu na suvremenom turskom.

103 Meninski toga nema ni pod natuknicom *Culina* u Indexu. Ondje kuhinju prevodi kao: *metpach, vul. mutpach, aşchâne, s. 307.*

104 Sličnost s Molinovim rječnikom ne može se opisati kao “sustavna”; ona je, kako se u analizi vidi, samo tolika da se nesumnjivo može reći da je Büttner imao vjerojatno posrednu priliku koristiti se Molinom.

Skraćenice su sljedeće:

abl. – ablativ

ak. – akuzativ

dat. – dativ

dem. – deminutiv

fakt. – faktitiv

fut. – futur

g.v. – gentivna veza

gen. – genitiv

ger. – gerund (svi gerundi)

gl. – glagol

gl.im. – glagolska imenica

im. – imenica

imek – svi oblici glagola *imek*

imp. – imperativ

imposib. – impossibilitativ

instr. – instrumental (pogledati i postpoz. *ile* koja je posebna natuknica)

-ki – sufiks -ki

kond. – kondicional

lok. – lokativ

-miš – perfekt na -miš

nec. – necesitativ

opt. – optativ

part. – particip (svi participi)

pas. – pasiv

perf. – perfekt na -di

posv. – posvojni sufiksi

pridj. – pridjev

propart. – proparticip (oba propart.)

-r – prezent na -r

rec. – reciprocitativ

refl. – reflektiv

rel.-ekv. – relativ ekvativ

-yor – prezent na -(i)yor

- ab* (Men.: āb, 3): ab (118)
- abanoz* (Men. ebenūs, ebenos & abenos, 32): Abanos (34)
- abuk sabuk* (Men. nema): habu-sambakdr (imek) (110)
- abur cubur* (Men.: abur ġiubür, 33): habur csubur (110)
- acayip* (Men.: æ'ġiājib, 3219): acsaib (111); aġaib (47)
- acayiplanmak?(refl.)* (Men. nema, æ'ġeblemek', 3220): acsaiblanmak (111)
- acelacayip* (Steuerwald: *acelacayip*, Redhouse: < *acebülacaib*, Tietze: < '*acal*+*'acā'ib*) (Men.: æ'ġebül æ'ġiājib, 3219): Acsalaġaib (2); aġalacsaib (113)
- acelesiz* (Men.: æ'ġelet, 3222): acselesys (66)
- acemi* (Men.: æ'ġemī, 3223): aġjamy (112); hatschamy (72)
- Acemistan* (Men.: æ'ġemistān, 3223): Haġemistan (75)
- acı(im.)* (Men.: aġi, 69): aġi csekmek (89); aġi (89)
- acı(pridj.)* (Men.: aġi, 69): aġij (115); aġiy (79); aġy (23); acsy (57)
- acımak* (Men.: aġimak, 70): aġimak (119); aġimak (17); aġimak (89); aġimakile (gl.im., instr.) (105)
- acımaklık?* (Men. nema, v. *acımak*): aġimaklık (gl.im.) (58)
- acıtmak (fakt.)* (Men.: aġitmak & aġıdmak, 58): acsitmak (107); aġitmak (89); aġitdi (perf.) (89)
- açıcı* (Men. nema, v. *açmak*): acsicsi (103)
- açık* (Men.: aćik & aćiuk, 62; aćiük, 69): acsik (85); acsik (12); acsik (12); acsik (15); acsik (57); acsik (67); acsik (74); acsik (31); acsik (9)¹⁰⁵; acsikdan (abl.) (113)
- açıklık* (Men.: aćiklyk, 62; aćiüklyk, 69): acsiklik–jer (g.v.) (68); acsiklik–jer (g.v.) (9); acsiklık (79)
- açılma* (Men.: nema, v. *açılmak*): baghün–acsilmasy (gl.im., g.v.) (79); ġhün–acsilmasy (gl.im., g.v.) (71)
- açılmak (pas.)* (Men.: aćilmak, 64): acsildy (perf.) (12); acsilmak (13); acsilmak (31); acsil-düghy ġhibi (propart.) (31); acsilmadan (ger.) (31); acsilmak (90); acsilmak (12); acsilmasa (gl.im., kond.) (35)
- açlık* (Men.: aćlyk, 64): aġlık (60)
- açmak* (Men.: aćmak, 66): Acs (imp.) (33); acsincsedek (ger.) (109); acsmak (11); Acsmak (14); acsmak (38); acsmak (92); acsmak (92)
- ad* (Men.: ād, 106): ad vermek (19); ad (72)
- ada* (Men.: ada, 107): ada (110); adá (61)
- adam* (Men.: ādem, 115): adam (102); adam (105); adam (105); adam (106); adam (107); adam (113); adam (118); adam (17); adam (2); adam (42); adam (42); adam (45); adam (48); adam (50); adam (52); adam (56); adam (69); adam (85); adam (97); adamün pajesi (g.v.) (7); aslan–adam (g.v.) (57); Bu adamy (ak.) jüsünden (g.v., abl.) seserim (-r) chyrsys olmasyna (gl.im., posv., dat) (4); Ev–adamlary (g.v.) (57); adama (dat.) (111); adama (dat.) (113); adama (dat.) (20); adama (dat.) (52); adamdan (abl.) (58); adamden (abl.) (35); adamdr (imek) (95); Spahi adamdr (imek) (6); adamlarün betovasy (g.v.) (45); adam–

105 U značenju: veseo.

- ülüşy (g.v.) (71); adamun ademlighi (g.v.) (31); adamün Discherisi (g.v.) (14); adamün görgühüşch (g.v.) (14); adamün ustüne (g.v., dat.) (117); adamy (ak.) (29); adamy (ak.) (105); adamy (ak.) (108); adamy (ak.) (116); adamy (ak.) (28); adamy (ak.) (43); adamy (ak.) (77); adamy (ak.) (77); adamy (ak.) (81); adamy (ak.) (9); adamy (ak.) (90)
- adamlık* (Men.: ädemlik, Index: 711): ademlik (31); adamun ademlighi (g.v.) (31)
- Adem* (Men.: ädem, 115): Ademün ghiünahinün keferetidr (g.v.) (38); Ademün ghiünahi (g.v.) (38)
- adet* (Men.: a'det, 3183): adety (ak.) bosmak (1); Vilajet–adety (g.v.) (66); adetse (rel.-ekv.) (94); adetden (abl.) (106); adeten (abl.) (3); adety (ak.) csekmeç (85)
- adım* (Men.: adüm, 115; adym, 118): adüm (124); adum (81); adüm (90)
- adlamak*¹⁰⁶? (Men.: ädlamak, 114): adlamak (19)
- af* (Men.: æ'f, 3289): af eilemek (111); af olmaga (gl.im., dat.) dilemek (1); Ghiünahlarun Af–Afy (g.v.) (3)
- afiyet* (Men.: a'fijet, 3192): affiet (54); affietler (54)
- ağ* (Men.: agh, 293): ag (44); Ag (115); kusch–aghy (g.v.) (115)
- ağa* (Men.: agha, 293): aga (58); Spahilar agasy (g.v.) (80); Atlylar–agasy (g.v.) (80); agasina (posv., dat.) (93)
- ağaç* (Men.: aghaç, seu aghağ, 295): Agacs (16); Hurma–agacsi (g.v.) (75); Agacsdan (abl.) (42); agacsik (dem.) (96); Agacslar (107); Agağkabughu (g.v.) (16); agatsch (102); Agatsch (27); kaunun–agatschi (g.v.) (27); Agatsch (76); dar–agatschi (g.v.) (48); dar–agatschi (g.v.) (80); Jarmak vg. agatschy (ak.) (3); Sögrüt–agatschi (g.v.) (43); agatschün–kütüghü (g.v.) (96); agatschy (ak.) (90)
- ağaçlık* (Men. v. *ağaç*): agağlık (16)
- ağı* (Men. nema, v. *ağılamak*): Aghy (52); Ilan – sehiri ~ aghysi (g.v.) (88)
- ağıl* (Men.: aghlyk; koiun aghly, an pro aghlyghy, 305-6; aghy, 309): kojunlar–agyly (g.v.) (84)
- ağılamak* (Men.: aghulamak, 309): aghylamak (52); agulamak (108)
- ağır* (Men.: aghyr, 299): aghr (86); aghr (91)
- ağrılanmak* (*refl.*) (Men. nema; aghyrlamiş, 301): aghrlanmisch (part.) (102)
- ağrlatmak* (*fakt.*) (Men. nema; aghyrlamak, 301): aghrlatmak (106)
- ağrlık* (Men.: aghyryk, 301): Agrlik (15); Paschanun aghrliki (g.v.) (15); Agrlik (26)
- ağız* (Men.: aghz, seu aghÿz, 303): bycsaghün–aghsy (g.v.) (89); Aghys–Janasy–jarasy (g.v.) (71); aghs (69); kuju–aghsy (g.v.) (78); aghsile (instr.) (95); aghs–jarasy (g.v.) (85); aghsy (posv.) (99); agsdan (abl.) (53); agsyni (posv., ak.) (91); agsyny (posv., ak.) (98); bycsak–aghsy (g.v.) (70)
- ağlamak* (Men.: aghlamak, 306): aghlamak (119); aghlar (-r) (119)

106 Kod Steuerwalda je stavljena napomena: „selten. s. adlandırmak.“ Ovo je po redu prvi glagol kod kojega Büttner glagol tvori dodajući imenici sufixs –lamak, a koji su često vrsta tvorbe prisutna samo kod njega. Stoga i uz ovaj primjer, iako postoji kod Steuerwalda, stoji upitnik.

- ağrı* (Men.: aghry, 302): aghri (103); agri (103); agri (75); bacsak–agrisi (g.v.) (60); Disch–agrisi (g.v.) (121); Doghurmak–agriları (g.v., gl.im.) (63); ics–agrisy (g.v.) (16); karn agrisy (g.v.) (16); agry (89); Dogma–agriları (g.v.) (48)
- ağrılı* (Men. nema, v. *ağrı*): aghrily (103)
- ağrımak* (Men.: aghyrmak, 302): agrmak (89); agrmak (119)
- ağustos* (Men.: aghoftos, 308): Ağustos (12)
- ah* (Men.: āh, 561): aah (5); ah etmek (98); ah–etmek (92)
- ahır* (Men.: achor, 105): ahyr (95)
- âhir* (Men.: achyr zemān, 98): ahyr–zeman (119)
- ahlat* (Men.: æchlæt, 105): aglat (23)
- ahval* (Men. æhwāl, 1712): Ehval (96); Ischün ehvaly (g.v.) (111)
- ak* (Men.: ak, 326): ak (119); Ak (33); Jomurthanun beasi~aki (g.v.) (41); Ak–beghyr (87)
- akbaba* (Men. ak babā, 326): ak–baba (91)
- akbak* (D. S.) (Men.: nema): akbak (53); akbak olmak (53)
- akciğer* (Men.: ak ğig'er, 326): ak–ğier (68)
- akçe* (Men.: akčia, 334): achse (64); ackse (40); agcse (100); agcse (11); agcse (113); agcse (15); agcse (15); agcse (15); agcse (42); agcse (50); agcse (55); Cave–agcsesy (g.v.) (103); agcseje (dat.) (84); agcsemy (posv., ak.) (110); aghcse (50); aghcse (71); aghcse–faidası (g.v.) (123); aghcsem (posv.) (42); akcse (15); akcse (15); akcse (33); akcse (50); Akcseden (abl.) (15); akcseile (instr.) (21)
- akıbet* (Men.: a'kybet, 3193): Akybetyng (posv.) (54)
- akıl* (Men.: a'kyl, 3195, æ'kl, 3298): aklila (instr.) (110); akly (posv.) baschina (posv., dat.) (51); akly (posv.) (115); Aklydr (posv.) (107); akyl (109); Akyl (111); akylı (posv.) baschina (posv., dat.) ghelmek (39); Akylila (instr.) (110); Akylün (posv.) (109)
- akılbalığı, akli balığı, aklibalığı* (Redhouse; D. S. sv. 1) (Men.: æ'kli bālygh, 3298): Aklbalyk (69)
- akıllı* (Men.: æ'kyllü, 3299): akly (20); akylidr (imek) (22)
- akıtmak (fakt.)* (Men.: akıtmak, 334): actirmak–akıtmak (3)
- aklamak* (Men.: aklamak, 342): aklamak (22); aklamak (23)
- akma* (Men. nema, v. *akmak*): Su–akması (gl.im., g.v.) (2)
- akmak* (Men.: akmak, 342): akar (-r) (80); akmak (2); akmak (45); akmak (80)
- aksırmak* (Men.: akfırmak, 340): aksrmak (49); aksırmak (73)
- akşam* (Men.: achşam, 100): achschamyng (posv.) (54); achscham–jemeghi (g.v.) (72); Achşam (1); Achşam havası–serini (g.v.) (2); Achşam Tahumy–mangiası (g.v.) (1); Achşam–vachti (g.v.) (2)
- aktar* (Men.: aktār, 330): akder (52)
- aktırmak? (fakt.)* (Men. nema): actirmak–akıtmak (3)
- Al-i Osman; Osmani* (Redhouse) (Men.: āli ufmān, 362): aliosmanni (g.v.) (111)
- alaca* (Men.: alağia, 373): Alacsı (85); allağia (26)
- alavere* (Men. nema): Allavere–ortalük (11)
- alay* (Men.: alaj, 374): alai (123); alai (71)

- alay beyi* (Men.: alaj beg'i, 374): Alai–beghi (g.v.) (74)
- alçak* (Men.: alciak, 383): alcsak (115); Enalcsak (115); alcsak (31); alcsak (73); alcsak (88); alcsakdr (imek) (88); alcsak (67)¹⁰⁷
- aldanmak (refl.)* (Men.: aldanmak, 387): altanir (-r) (105)
- aldatmak (fakt.)* (Men.: aldatmak, 386): Aldatmak (21); altatyr (-r) (105)
- aldırmak (fakt.)* (Men. nema): altürmak (124); altyrmak (6)
- âlem* (Men.: a'lem, 3196): alem (67)
- alesseviye* (Men.: æ'lef-fewije, 3322): Allesevie (6); Allesevie hastalyk (6)
- alev* (Men.: ælew, 402): alev (45)
- alevlenmek (refl.)* (Men.: alevlenmek, 403): aleflenmek (38)
- alıcı* (Men. nema, v. *almak*): Aliscy (105); allycsi (36)
- alıko(y)ma* (Men.: v. *alıkoymak*): alikomaa (gl.im., dat.) (55)
- alıko(y)mak* (Men.: alykomak, 405): Alikomak (57)
- alın* (Men.: alyn, 405): ang (98); Annüm (posv.) (98); anni (posv.) (98)
- alınmak (refl.)* (Men.: alynmak, 401): Alunmas (part.) (115); alynyr (-r) (17)
- alışma* (Men.: v. *alışmak*): alischmaa (gl.im., dat.) (68)
- alışmak* (Men.: alyśmak, 389): alischmak (77); alischmamiś (part.) (112); Aliśmamiś (part.) (112); aliśmiś (part.) (121)
- alıştırmak (fakt.)* (Men.: alyştürmak, 389): Alischdyrmak (4); aliśdürmak (4)
- alışveriş* (Men.: alys wiriś, 405): Alisch-verisch (gl.im.) (55); allisch-verisch (gl.im.) (55)
- Allah* (Men.: allāh, 394): Allah Ischi (g.v.) (119); Allah (109); Allah (30); Allah (32); Allah (39); Allah (43); Allah (53); Allah (67); Allah (79); Tapmak v.g. Allahy (ak.) (7); Allah~Allahün eschkine (g.v., dat.) (34); Allaha (dat.) (11); Allaha (dat.) (21); Allaha (dat.) (50); Allaha (dat.) (54); Allaha (dat.) (54); Allahdan (abl.) (51); Allahdan (abl.) (86); Allah–korkusu (g.v.) (51); allahun elindedr (g.v., lok.) (109); Allahün Tembihini (g.v., ak.) (114)
- almak* (Men.: almak, 399): almak (118); almak (118); almak (13); almak (2); Almak (36); almak (39); almak (4); almak (64); almak (85); almak (88); almak (88); aldüghün (propart.) ballyk iki oka jadak vardr (imek) (6); aldy (perf.) (1); almamalydür (nec.) (45); alsunler (imp.) (41); aldün (perf.) (40); allmak (13); Allmagha (gl.im., dat.) ghelmek (3); alma (imp.) (49); almagha (gl.im., dat.) (78); almak (1); almak (105); almak (105); almak (114)
- Alman* (Men.: alaman, 373): allaman (100); Aleman–Dövlety (g.v.) (56)
- alt* (Men.: alt, 376): alt olmak (39); alt (115); Altüna (posv., dat.) (114); altünda (posv., lok.) (114); altünda (posv., lok.) (114); altünda (posv., lok.) (114)
- altın* (Men.: altun, 381): aldünden (abl.) (32); altün–teli (g.v.) (32); altön (88); altön~altun (53); altön renki (g.v.) (53); altuna (dat.) (53); altön–partschasy (g.v.) (53); altön–terasysy (g.v.) (53); altün (108); altün (53); altündan (abl.) (110)
- altınlamak* (Men.: altunlamak, 382): altünlamak (108)
- am(m)a* (Men.: emmā, 407): Ama (2)
- âmâ* (Men.: æ'mā, 292): Emma etmek (107); Emma (23)

107 U značenju: tiho.

- ambar* (Men.: embār, 436): Hambar (94); Hambardaki (lok.-ki) (67)
- amel* (Men.: æ'mel, 3329): amel (119); amelerden (abl.); ameler (48); hammeleriny (posv., ak.) (73)
- ana* (Men.: ana, 433): ana (71); Ana–dili (g.v.) (71)
- Anadolu* (Men.: anadoly, 434): Anadolu (38)
- anahtar* (Men.: anachtar, 434): Anagdar (88)
- anılmak* (*pas.*) (Men.: aŋ-ılmak, 356): anghilacsak (part.) (31)
- anison* (Redhouse) (Men.: enesün, anesün, enisün, 453): anison (43); Anison (8)
- anlama* (Men.: aŋ-lama, 358): Agnamaa (gl.im., dat.) (115)
- anlamak* (Men.: aŋ-lamak, 355): agnamak (110); agnamak (18)
- anlatma* (Men. nema, v. *anlatmak*): agnatmaa (gl.im., dat.) (112); agnatmaa (gl.im., dat.) (112)
- anlatmak* (*fakt.*) (Men.: aŋ-latmak, 355): agnat (imp.) (20); agnatamam (imposib.,-r) (68); agnatmak (106); agnatmak (20)
- anlattırmak* (*fakt.*) (Men. nema): agnlatdürmak (20)
- anmak* (Men.: aŋ-mak, 360): angmak (69)
- ant* (Men.: and, 448): andt etmek (91)
- apansız* (Men.: apaŋ-sız, 351): apansys (48); apansys (48); apansysdan (abl.) (105); apansysdan (abl.) (113)
- apansızlık?* (Men. nema, v. *apansız*): apansyslük (113)
- april*¹⁰⁸ (Men.: abril, 26): Abril (10)
- ara* (Men.: ara, 123): bu arada (lok.) (114); İkisinün arasinda (g.v., lok.) (114); araja (dat.) ghitecsi (71); araja (dat.) ghircisi (86); ara–jeri (g.v.) (68); arasy (posv.) (70); ghischinun arasunda (g.v., lok.) (32)
- araba* (Men.: æ'rābe, vulg. araba, 3238): araba dümeni (g.v.) (31); araba (111); araba (117); araba–dümeny (g.v.) (117); araba (54); mensil–arabasy (g.v.) (27); arabadan (abl.) (13); arabaia (dat.) (37); araba–jeri (g.v.) (90); El–arabasy (g.v.) (90)
- arabacı* (Men.: æ'rebeği, 3241): arabacsi (117); arabacsi (47)
- Arabistan* (Men.: æ'rebiftan, 3241): Arabistan (10); arabistani (111)
- aralık* (Men.: aralyk, 128): aralük vermek (114)
- aramak* (Men.: aramak, 128): aramak (115); aramak (12); aramak (99)
- Arap* (Men.: æ'areb, 3240): arab (71)¹⁰⁹
- araştırmak* (*fakt.*) (Men.: araštürmak, 127): araschdürmak (33)
- arı* (Men.: ary, 152): ary (22); ary–sepety (g.v.) (22)
- arık* (Men.: aryk, 145): arük (69)
- arıkladmak* (*fakt.*) (Men. nema, arkylamak, 145): ariklatmak (13)
- ark* (Men.: ærk, 145; argh, 144): ary (15); arycsik (dem.) (15)
- arka* (Men.: arka, 146): arca–ortasy (g.v.) (81); arka (28); bycsaghün arcasy (g.v.) (89)
- arlanmak* (Men.: arlanmak, 149; arlanmak, 3188): arlanan (part.) (85); arlanmak (84)
- arlanmaklık?* (Men. nema, v. *arlanmak*): arlanmaklik (gl.im.) (84)

108 Kod Steuerwalda napomena: “(reg. in Anatolien) s. nisan”.

109 U značenju: crnac.

- armut* (Men.: emrud, vul. armud, 419): armut (23)
- Arnavut* (Men.: arnaud, 151): Arnaud–piperi (g.v.) (76)
- arpa* (Men.: arpa, 130): arpa (51); arpa–kasch (51); arpa–suju (g.v.) (24); arpasujundan (g.v., abl.) (2)
- arpacık* (Men.: arpağık, 130): arbacsik (dem.) (125)
- arsız* (Men.: a'rsyz, 3186): arsys (112); arsys (45)
- arsızlık* (Men.: a'rsyzlik, 3186): arsyslük (46)
- arşın* (Men.: arşin&arşun, 143): arschin (34)
- art* (Men.: ard, 137; ardysyra, 138): ardina (posv., dat.) (108); ard–jany (g.v.) (58); biri bir artisyre (11)
- artık* (Men.: artyk seu artuk, 132): artük–eksik (85)
- artıklık* (Men. nema, v. *artık*): artüklük (116)
- artırmak* (*fakt.*) (Men.: artürmak, 131; artırmak, 162): artrmam (-r) (40); artırmak (94)
- arz* (Men.: a'rz, 3245): arz etmek (17); arz (23); arz (99)
- arzuhal* (Men.: a'rzü hâl, 3245): arzuhal (99); arzuhal (99); Harsuhal (23)
- asil* (Men.: asyl seu asl, 256): assyl (9); assly (posv.) nedur (imek) (9); asyl (116); asly (posv.) (116)
- asilli* (Men. nema, v. *asil*): asyly (56)
- asılmak* (*pas.*) (Men.: a'fılmak, 259): asılmak (56); asılmak (39)
- asır* (Men.: a'fır, u'fır&u'fır, 3274): Jilün deurt azyri (g.v.) (78); Jilün dört hassirleri (g.v.) (61)
- asker* (Men.: a'sk'er, 3264): askier (56); askier (57); askier (87); deria–askieri (g.v.) (86); askiere (dat.) (87); askierile (instr.) (93); askir (20); askir (47); askir (32); Atly askirdendr (abl., imek) (32)
- askerli* (Men.: a'sk'erlü, 3264): askierly (93)
- aslan* (Men.: arslan, vul. aslan, 145): aslan (25); aslan (68); aslan dischisy (g.v.) (68); aslan–adam (g.v.) (57)
- asma* (Men.: afma, 260): asma csybughu (gl.im., g.v.) (119); asma (79); asma–sahaty (gl.im., g.v.) (111); asma–schamdany (gl.im., g.v.) (56)
- asmak* (Men.: afmak, 260): asdylar ise (perf., kond.) (108); asmak (11); asmak (118)
- astal* (Tietze) (Men. Indeks: aftal, ex Hungar., 1034): astal (101); astalün dibine (g.v., dat.) (114)
- astar* (Men.: after, vul. aftar, 185): astar (114); astarkomak (114); azdar (47)
- astarlamak* (Men.: aftarlamak, 174, 187): astarlamak (114)
- aş* (Men.: aš, 228): asch (64)
- aşagı* (Men.: ašagha&ašaghy, 238): acshaghisina (posv., dat.) (115)
- aşç?* (Men. nema¹¹⁰, v. *aşçı*): aschcs (65); aschcsde (lok.) (65)
- aşçı* (Men.: ašci, 235): aschcsi (64)
- aşhane* (Men. nema): asch–hane (65)

110 Meninski toga nema ni pod natuknicom *Culina* u Indexu. Ondje kuhinju prevodi kao: *metpæch, vul. mutpæch, ašchâne, s. 307.*

- aşik* (Men.: ašik, 3189): aschik olmak (109); aschik olmak (109); aschika (dat.) (15); ašik (109)
- aşlanmak* (*refl.*) (Men. nema): aschlanmisch (part.) (36)
- aşındırmak* (*fakt.*) (Men.: aşındırmak, 248): Aschindürmek (2)
- aşk* (Men.: y'šk& rar. æ'şak, æ'şkun-æ, 3169): Allah~Allahün eschkine (g.v., dat.) (34); esch-kynuse (posv., dat.) (54)
- aşlama* (Men.: aşlama, 246): Aschlama etmek (36); aschlama (75)
- aşlamak* (Men.: aşlama, 244): aschlamak (75)
- aşlamalamak?* (Men. nema): aschlamalamak (36)
- aşmak* (Men.: aşmak, 246): aşmak (106); aşmak (106)
- at* (Men.: at, 34): At (42); at (71); ata (dat.) (79); ata (dat.) (12); At–Deghirmeny (g.v.) (81); Atile (instr.) (65); At–kuiruku (g.v.) (81); atlary–jemi (posv., ak., g.v.) (47); aty (ak.) (124); Aty (ak.) (15)
- ata* (Men.: ata, 36, 50): Ata (105); Atalar (105); kain ata (91); kainada (91); atalarün öghütleri (g.v., ak.) (93); Ata–vilajeti (g.v.) (105)
- ateş* (Men. âteş, 39): atesch (44); Atesche (dat.) vermek (1); atesche (dat.) vurmak (24); Atesch–ojunu (g.v.) (46)
- ateşlenmek* (Men.: âteşlenmek, 41): ateschlenmisch (part.) (53)
- ateşli* (Men.: âteşlü, 41): Ateschly (87)
- atılmak* (*pas.*) (Men.: atılmak, 46): atılmak (106)
- atım* (Men.: atüm, 47): atüm (124)
- atlamak* (Men.: atlamak, 47): atlamak (106)
- atlı asker* (Men.: atlü æsk'er, 47): atly askir (32); Atly askirdendr (abl., imek) (32)
- atlı (im.)* (Men.: atlü, 47): Atlylar–agasy (g.v.) (80)
- atmaca* (Men.: atmağe, 48): atmacsca (78); atmacsca (94)
- atmak* (Men.: atmak, 48): Atmak vg. Top, töfenk (4); atmak (1); atmak (118); atmak (14); atmak (5); atmak (86); atmak (91); atmak (99); atmak (99)
- av* (Men.: aw, 474): Av (120); av (61)
- avaz* (Men.: äwâz, 479): havas (98); havasini (posv., ak.) (98)
- avcı* (Men.: awğı, 492): avcsi (115); Avcsi–baschi (g.v.) (73)
- avlamak* (Men.: awlamak, 540): avlamak (61)
- avlu* (Men.: awlü, 546; awli&çawli, 548): avlu (59); Kilisenun avlusuna (g.v., dat.) (59)
- avrat* (Men.: æ'wret, 3350): avrat (119); Avrat (34); Avrat (9); avratlarile (instr.) (110)
- avuç* (Men.: awuğ, 488): avucs (55); avucs (55)
- avurt* (Men.: äwürđ, 500): avurd (118); avurd (15); Avurduma (posv., dat.) (118)
- Avusturya* (Men. Indeks: auftiria, agboftiria, 109): Austria–döwlety (g.v.) (56)
- ay* (Men.: aj, 574): ai (71); ai (86); Husairan–ai (g.v.) (24); september–ai (g.v.) (57); Ai–baschi (g.v.) (72); ai–baschi (g.v.) (24); aida (lok.) (60); Dolu–ai (116); tamam ai (116)
- ayak* (Men.: aiak, 576): ajagha (dat.) (125); ajaghilen (instr.) (103); Ajaghüma (posv., dat.) (32); ajak (47); ajak (96); ajak–agrisi (g.v.) (76); ajakda (lok.) (96); Ajakim (posv.) (12); ajak–parmaklari (g.v.) (122); csiplak ajakden (abl) (15); ajakteri (g.v.) (103)

- ayaktaş* (Men.: ajaktaş, 578): Ajakdasch (27)
ayakyolu (Men.: aiak ioly, 577): Ajak–joly (g.v.) (5)
ayar (Men.: y’jār, vul. æ’jār, 3358): ajar (100)
ayaz (Men.: aiaz, 576): ajas (57)
aydin (Men.: ājdin, 587; Clauson: aydiñ, 268.): aidin (86)
aydinlatmak (fakt.) (Men. nema¹¹¹): aidinlaterir (-r) (20); aidinlatmak (20)
aydınlık (Men.: aydinlyk, 587; ajdŷnlyk, 588): aidinlŷk (67); aidinlŷk (86)
aygır (Men.: ayghr, 599): Aigr (42)
ayı (Men.: aiu, 617): aji (112); Ajy (16)
ayıp (Men.: æ’ib, 3360): ajib (85)
ayıplamak (Men.: æ’iplemek, feū ufit: æ’jiplamak, 3361): ajiblamak (85)
ayrmak (Men.: airmak, 592): airmak (101); airmak (116); Airmak (3)
ayıtlayıcı (Men.: nema, aitlamak, 580): disch-aitlaicsi (121)
aylık (Men.: ailyk, 606): ŷcs ailŷk csocsuky (ak.) (5)
ayna (Men.: ājnæ, 616): aina (94); Endam–ainasy (g.v.) (94); scheitan–ainasy (g.v.) (94); ainaia (dat.) (94)
ayrı (Men.: ajru&ajri, 592): airi etmek (116)
ayrılıcı? (Men. nema, v. *ayrılmak*): airilicsi (101)
ayrılmak (pas.) (Men.: ajrylmak, 591): airilmek (101); airilmek (14); airilmek (101); airilmek (101); airilmek (86)
ayva (Men.: ajwā, 618; ajwæ, 619): aiva (78)
az (Men.: az&ez, 153): az kaldy (perf.) (22); az (119); Az (49); azdur (imek) (5); bir asdr (imek) (114); askierret (78)
azaltmak (fakt.) (Men.: azaltmak, 159): azaltmak (37)
azarlamak (Men.: azarlamak, 159): azarlamak (103); azarlamak (108); azarlamak (13)
azat (Men.: āzād, 156): azat (34); azat (46)
azatlık (Men.: āzādlyk, 157): Azatlŷk (46)
aziz (Men.: æ’ziz, 3260): aziz adam (19); aziz (67); aziz (8); azys (34); haziz (101); hazyz (64)
azizlik (Men. nema, v. *aziz*): azizlŷk (103); hazizlik (49)
azman (Men.: āzmān, 165): asman (59)
baba (Men.: baba, 623): baba (105); babadan (abl.) (97); babamŷn vassisi (g.v.) (38)
babalık (Men.: babalyk, 623): babalŷk (54); Babalŷk (7); babalŷk (97)
babet (D. S., sv. 2.) (Men. nema): ŷcs–babet (32); ŷcsbabet csuha (32)
babulhane (Redhouse) (Men.: babŷl chāne, 624): babul–hane (60)
bacak (Men.: baķiak, 627): bacsak (18); bacsak–agrisi (g.v.) (60)
baç/bac (Redhouse) (Men.: bāķ, 626): bacs (123)
bad-ı hava (Redhouse) (Men.: bādī hewā, 630): badihava (111)
bade (Men.: bāde, 640): bade (119)
badem (Men.: bādem, 640): Badem (69); bademy (ak.) (36); badem–baklavasy (g.v.) (102)

111 Nema ni u Indexu; umjesto toga: *aydınlık/nur vermek*, itd.

- bağ* (Men.: bagh, 670): bagh (119); bagh (15); bagh (55); bagh (67); baghün–acsilmasy (gl. im., g.v) (79)
- bağcı* (Men.: baghčí, 671): baghcsi (119)
- Bağdat* (Men.: bağhdād, 850): Bagdad (15); Bagdad (15)
- bağırmak* (Men.: baghyrmak, 672): baghirmak (25); baghyrmak (103)
- bağırsak* (Men.: baghyrsak, 852): baghirsak (35); bakirsaklary (ak.) (14)
- bağışlamak* (Men.: baghyşlamak, 852): baghişlamak (111); baghişlamak (86); bakischlamak (20)
- bağlama* (Men. nema, v. *bağlamak*): bağlama (61)
- bağlamak* (Men.: baghlamak, 672): bağladi (perf.) (80); bağladi (perf.) (97); Bağlamak (22); bağlamak (37); bağlamak (57); bağlamak (7); bağlamak (92); bağlamak (97); Bogda ei basch bağlamisch (-miş) (6)
- bağlanmak* (*refl.*) (Men. nema, baghlanmis, 673): bağlanmak (107)
- bağlayıcı* (Redhouse) (Men. nema, v. *bağlamak*): bağlaicsi (25); bağlaicsi (51)
- bağlı* (Men.: baghli, 673): baghly (107); baghly (31); bağlidr (imek) (68)
- bahar* (Men.: behār, 954): bahar (52); baharlar (94)
- baharlamak?* (Men. nema): baharlamak (15)
- bahçe* (Men.: bachcíæ, 629; baghčía, 670, 671): bagcse (48)
- bahçeci* (Men.: baghčíægi, 671): baghcsecsi (48)
- bahçivan* (Men.: baghčíæwān pro baghčíæbān, 671): Bagcseban (48)
- bahis* (Men.: bæhs, 715): bahs~behs (119)
- bahşış* (Men.: bæchşis, 721): bakşis (103); Bakşis (85)
- bahsız* (Men. nema, bæcht, 718): pachtsys (113)
- babusus* (Men.: bāchusūs, 629): Bakusus (5)
- bakıcı* (Men. nema, v. *bakmak*): bakicsi (90)
- bakır* (Men.: bakyr, 674): bakyr (65)
- bakiş* (Men.: bakys, 674): bakisch (gl.im.) (7); ghös bakisch (gl.im., g.v.) (23)
- bakişli* (Men.: bakysli, 674): bakischly (gl.im.) (85)
- bakla* (Men.: bakla, 674; bæklæ, 857): bağla (24)
- baklava* (Men. nema): baklava (102); badem–baklavasy (g.v.) (102)
- bakmak* (Men.: bakmak, 675): bak (imp.) (73); bak (imp.) (77); bakairüm (-r,-yor) (107); bakmak (110); bakmak (116); bakmak (124); bakmak (7); bakmak (73); bakmak (94); bakmasyn (imp.) (93)
- bakmaklık?* (Men. nema, v. *bakmak*): bakmaklık (gl.im.) (94)
- bal* (Men.: bāl, 679): Baal–mumu (g.v.) (62); baal–suju (g.v.) (70); bal–scherbety (g.v.) (70); bal (59); Bal–kabaghy (g.v.) (64); bal–mumy (g.v.) (117)
- baldır* (Men.: baldyr, 684): baldyr (117); baldyr (86)
- balık* (Men.: balyk, ferè baluk, 687): ballyk ghemighi (g.v.) (44); ballyk (44); ballyk (6); Ilan Ballyki (g.v.) (1); Stuka–ballyki (g.v.) (57); balyk (44); moruna–balyky (g.v.) (56); Sardella–balyky (g.v.) (83); Ballykdan (abl.) (54); ballyk–jomurtasy (g.v.) (44)
- balıkçı* (Men.: balykčí, 687): ballykcsi (44)
- balta* (Men.: balta, 683): balda (14); balda (55)

- bardak* (Men.: bardak, 644): bartak (118); bartak (62)
- barışık (rec.)* (Men.: barişik, 645): barischik (47); barischyk (46); barischyk–bosulmasy (g.v.) (46); barischyk–kanonlary (g.v.) (46); barischyk–kaulu (g.v.) (46)
- barışmak (rec.)* (Men.: barişmak, 645): barischmak (46)
- barıştırmak (rec., fakt.)* (Men.: bariştürmak, 645): baricschdirmak (110); barischdürmak (108)
- bark* (Men.: bark, 776): bark sahabı (g.v.) (108)
- barklanmak (refl.)* (Men.: barklanmak, 778): barklanmak (58)
- barut* (Men.: barut, 643; bārūt, 648): Barut (77); barutum (posv.) (124)
- basamak* (Men.: bafamak, 837): basamak (95); basamak (95); merdiven–basamaghy (g.v.) (95)
- basıcı* (Men. nema, v. *basmak*): basığı (25)
- basılmak (pas.)* (Men.: bafylmak, 837): basylmisch (part.) (103)
- baskınlık* (Men. nema, baskun, 837): baskanlık (70)
- basma* (Men.: bafma, 838): basma (gl.im.) (103); basma–hana (gl.im.) (104)
- basmacı* (Men.: bafmağı, 837): basmacy (103)
- basmak* (Men.: bafmak, 837): basdy (perf.) (91); basdyler (perf.) (105); basmak (1); basmak (103); basmak (105); basmak (115); basmak (91)
- basmaklık?* (Men. nema, v. *basmak*): basmaklık (gl.im.) (105)
- basmalamak?* (Men. nema, v. *basmak*): basmalamak (103)
- bastırma (fakt.)* (Men. nema, v. *bastırmak*): Dutün–bastırması (gl.im., g.v.) (50)
- bastırmak (fakt.)* (Men.: baftürmak, 836): bastırmak (115); bastırmak (5); bastırmak (19); bastırmak (5)
- baş* (Men.: bās, 656): bascha (dat.) csikmak (8); basch acsik (15); basch kesmek (38); basch (62); basch (73); basch (95); basch (glavni) (40); ai–baschi (g.v.) (24); basch (7); basch–Düşman (2); baschümdan (posv., abl.) (3); baschuny (posv., ak.) (9); Bogda–baschi (g.v.) Bogda ei basch baglamisch (–miş) (6); Dervischlarun baschi (g.v.) (28); Dövlət basche (g.v., dat.) (1); ghemicsi–baschi (g.v.) (87); Jil–baschi (g.v.) (72); Ai–baschi (g.v.) (72); jordan–baschdan (abl.) csikarmak (2); köü–baschi (g.v.) (90); oda–baschi (g.v.) (27); Sujun–baschi (g.v.) (25); Su–baschi (g.v.) (25); Tobcsi–baschi (g.v.) (50); bascha (dat.) csikmak (116); bascha (dat.) csikmas (part.)~jaramas (part.) (12); bascha (dat.) (115); bascha (dat.) csikarmak (14); baschdan (abl.) (7); baschdan (abl.) (98); basch–dönmesy (gl.im., g.v.) (91); baschi (posv.) (73); baschina (posv., dat.) (39); baschinda (posv., lok.) (55); baschini (posv., ak.) (64); Basch–jastüghi (g.v.) (21); basch–sebeb (56); baschuma (posv., dat.) (86); basch–ürtüsü (g.v.) (88); Doghancsi–Baschi (g.v.) (52)
- başarılmak (pas.)* (Men. nema, v. *başarmak*): bascharilmisch (part.) (47)
- başarmak* (Men.: başarmak, 663): bascharmak (8); Kutı–scherife (dat.) ghitmee (gl.im., dat./ak.) bascharirmi (–r) (8)
- başka* (Men.: başka, 664): baschka (13); böghiün baschka kasmet (7); bu baschkadr (imek) (7)
- başlamak* (Men.: başlamak, 664): baschlamak (7); başlamak (114)
- başlık* (Men. nema): baschlük (62)
- başparmak* (Men.: baş parmak, 657): basch–parmak (30)
- başşehir* (Men. nema): Basch–scheher (56)

- batı* (Men.: baty, 626): ghün–batysy (g.v.) (72)
- batırmak (fakt.)* (Men.: batturmak, batürmak, 626): batırmak (25)
- batmak* (Men.: batmak, 626): batmak (91); batmak (91); batmisch (-miş) (32)
- battal* (Men.: battāl, vul. batal, 841): batal etmek (109); batal (112); batal (7)
- bayat* (Men.: bejāt, feu bajat, 964): bajat (7)
- bayılmak (pas.)* (Men.: baimak, 700): baimak (74); baidum (perf.) (74)
- bayılmaklık?(pas.)* (Men.: baimaklyk, 700): Baimaklık (gl.im.) (74)
- baykuş* (Men.: baikuş&baikuşi): Baikusch (72)
- bayrak* (Men.: bejrak, bajrak, 981): Vera–Bayraky (g.v.) tikmek (5); bairak (42)
- bayraktar* (Men.: bairaktār, 982): bairakdar (42)
- bayram* (Men.: bejrām, bajrām, 982): Bairam (74); bairamy (ak.) (10); Bairam (77)
- bebek* (Men.: bebek, 704): bebek (12)
- Beç?* (Men.: beć, 711): Becsde (lok.) (4); becse (dat.) (37)
- bed* (Men.: bed, 724): Bet (2); bet (3)
- beddua* (Men.: bed du-a, Indeks: 991): betduva (108); betova (45)
- beden* (Men.: beden, 733): beden (117); Beden (16); Beden (67); İnsanün–bedeni (g.v.) (67); Scheher–bedeni (g.v.) (96); bedenun bir jany (g.v.) (52)
- bednamlık?* (Men. nema, bednām, 733): betnamlük (85)
- beğenmek* (Men.: beg'enmek, 866): bejenmedum (perf.) (32); bekenmek (19); bekenmek (49)
- bekçi* (Men.: bek'çi, 861): bekcsi (117); bekcsi (87); guetsche–bekcsisy (g.v.) (72); Kalle bekcsileri (g.v.) (20); Bekcsiler kulesy (g.v.) (85)
- beklemek* (Men.: bek'lemek, 865): bekle (imp.) (12); bekleen (part.) (28); beklemek (118); Beklemek (6); Bekle (imp.) (9); beklerim (-r) (31); beklesyn (imp.) (93)
- bekri* (Men.: bek'rī, 862): begri (84); bekri adam (104)
- belâ* (Men.: belâ, 868): bela (113); bela (37); bela (86); belâ (86); beladen (abl.) (106); belai (ak.) (33); Belaja/e (dat.) (117)
- Belgrat* (Men.: belighrād, 876): Belgradda (lok.) (112); Belgradda (lok.) (125); Belgrad–kalesi (g.v.) (17); Belgradiün ortasında (lok., g.v.) (70); Belgrad (5); Belgrad (72); Belgrada (dat.) (15); Belgradda (lok.) (101)
- belli* (Men.: bellü, 879): bellil~belli etmek (21)
- ben* (Men.: ben, 890): bana (dat.) (100); bana (dat.) (50); Bana (dat.) (17); bana (dat.) (32); bana (dat.) (48); bana (dat.) (50); bana (dat.) (68); bana (dat.) (86); Ben (107); ben (110); ben (114); ben (4); benüm (gen.) Süretüm (posv.) (1); benden (abl.) (116); benden (abl.) (13); benden (abl.) (40); beni (ak.) (91); benim (gen.) (17); benim (gen.) (13); benüm (gen.) (114); benüm (gen.) (90); Benüm (gen.) (80)
- bensiz* (Men. nema): bensys (23)
- benzemek* (Men.: beñ-zemek, 863): bensemek (52); bensemek (part.) (113); benser (-r) (52); benser (-r) (53)
- benzemeklik?* (Men. nema, v. *benzemek*): bensemeklik (gl.im.) (52)
- beraat* (Men.: berat, 744): berah etmek (110); Bera–olmuş (part.) (66); Barat (77); Barat (75)

- beraber* (Men.: beraber, 743): baraber (43)
- berber* (Men.: berber, 752): berber (16)
- bere* (Men.: bere, 797): bere (10); bere (41)
- bereket* (Men.: berek'et, 780): Perekiet (92)
- bereketlik* (Men. nema, v. *bereket*): pereghiedluk (30)
- beri* (Men.: berü, beri, 789): öteje (dat.) bereje (dat.) (14); berü (112)
- beslemek* (Men.: beslemek', 822): beslemek (11); beslemek (39)
- besleyici* (Men.: besleiği, 822): besleicsi (116)
- beşik* (Men.: beşik', 832): Beschik (120); beşıgha (dat.) (120); beşıghy (ak.) (120)
- beter* (Men.: beter, pro bedter, 706): beter (107); betedr (imek) (107)
- bey* (Men.: beg', 859; bejg', 1000): Alai-beghi (g.v.) (74)
- beyan* (Men.: bejān, 968): bean etmee (dat./ak.) (32); bean etmek (17); bean (31); bean (81); bean-etmek (38)
- beyaz* (Men.: bejāz, 966): beas (119); Jomurthanun beasi~aki (g.v.) (41)
- beyazlamak* (Men. nema): Beaslamak (22); Beaslamak (23)
- beygir* (Men.: bārg'ir, vul. beig'ir, 647): beghirleri (ak.) (37); beghyr (75); beghyr (85); Beghyrleri (ak.) (13)
- beyin* (Men.: bejnī, 1013): behn (58); beinine (posv., dat.) (106); Peinini (posv., ak.) (120)
- beylerbeyi* (Men.: beg'ler beg'i, 864): Begiler-beghi (g.v.) (58)
- beyzade* (Men.: beg'zāde, 863): Bei-sade-mevleketi (g.v.) (58); Bei-sade (58)
- beyzadelik* (TDK, Redhouse) (Men. nema, v. *beyzade*): Beghi-sadelük (58)
- bez* (Men.: bez, 806): bes (33); bez (117); Bez (31); bez (67); bez (67); bez (67); bez (67); Sofra-bezi (g.v.) (102)
- bezirgân* (Men.: bāzārg'an, V. ufit. Turcis: bāzyrg'an, 651-2): pasarghian (62)
- bezirgânlık* (Men.: bāzyrg'anlyk, 652): pasarghianlük (55); pasarghianlük (62); pasarghianlükdan (abl.) (62)
- biçak* (Men.: biçiak, 711): bycsaghün arcasy (g.v.) (89); bycsaghün-aghsy (g.v.) (89); bycsak (70); csep-bycsaghy (g.v.) (100); bycsak-aghsy (g.v.) (70)
- biktirmek* (*fakt.*) (Men. nema, bykmak, 858): byktyran (part.) (66)
- bildürçin* (Men.: boldürğın, 874): byldyrçin (117)
- brakmak* (Men.: brakmak, 747): brakdy (perf.) (97); brakmak (109); brakmak (11); brakmak (114); brakmak (3); brakmak (4); brakmak (5); brakmak (66); brakmak (7); brakmak (79); brakmak (94); braksyn (imp.) (110)
- biber* (Men.: biber, 703): pipér (76); pipér (76); Arnaud-piperi (g.v.) (76)
- biberiye* (Men.: beberije, 704): biberine (81)
- bibik* (D. S., sv. 2.) (Men.: nema, Index: ibik', choros-ibig'i, 302): bibik (62); horos-bibighy (g.v.) (62)
- biçim* (Men.: beciüm, biçiiüm seu biçim, 713): bicsim (89); rubanun bicsimi (g.v.) (89)
- biçin* (Men.: biçin, 714): bicsin (39); bogdai-biğini (g.v.) (39)
- biçmek* (Men.: biçmek', 713): bicsmek (89); ot kesmek-bicsmek (3)
- bihaber* (Men.: bī chāber, 976): behabar (112); behabar (112); behaberim (imek) (112)

- bihuzur* (Men.: *bī huzūr*, 975): *böhüsür* etmek (21); *böüsür* olmak (105)
- bikir* (Men.: *bik'r*, 862): *pikir* (37); *pikir* (61); *pikir* (63)
- bikirlik*^{112?} (Men.: *bek'rilik'*): *pikirlük* (61)
- bildirmek (fakt.)* (Men.: *bildürmek*, 874): *bildirmek* (17)
- bile* (Men.: *bile*, 886): *bile ghitmek* (51); *bile jaschamak* (22); *bile oturmak* (22); *bileghitmek* (18)
- bileği* (Men.: *bileg'ü*, 1004): *bileik-taschi* (g.v.) (88)
- bileme* (Redhouse) (Men. *nema*, v. *bilemek*): *Disch-bilemesy* (gl.im., g.v.) (121)
- bilemek* (Men.: *bilemek'*, 880): *bilemek* (85); *bileridi* (-r, part., perf.) (121)
- bileyici* (Men. *nema*): *bileiscy* (86)
- bilici* (Redhouse) (Men.: *biligi*, 874): *biligi* (22)
- bilinmek (refl.)* (Men.: *bilinmek'*, 884): *bilencsec* (part.) (63); *bilenmes* (part.) (113)
- bilışik* (Redhouse) (Men. *nema*): *bilischik* (19)
- billur* (Men.: *büllür&bülür*, 879): *bilor* (28)
- bilmek* (Men.: *bilmek'*, 880): *bilen* (part.) (30); *bilmeen* (part.) (112); *bilmek* (77); *bilmemeslighe* (part., gl.im., dat.) *vurmak* (9); *Her schei bilen* (part.) (6); *bilmes* (-r) (112); *bilmemekden* (gl.im., abl.) (9)
- bilmeklik?* (Men. *nema*, *bilmek'lig'ile*, 881): *bilmeklik* (gl.im.) (30); *Eilik bilmeklik* (gl.im.) (30)
- bin* (Men.: *biñ*, 1000): *bin* (15)
- bina* (Men.: *binā*, 891): *Bina* (16); *binaje* (dat.) (113)
- binbaşı* (Men.: *biñ-başı*, 1001): *Bin-baschi* (g.v.) (73); *Bin-baschi* (g.v.) (73); *Bin-baschi Jammağhy* (g.v.) (73)
- binmek* (Men.: *binmek'*, 904): *binmek* (12); *binmek* (12); *binmek* (96)
- binmeklik?* (Men. *nema*, v. *binmek*): *binmeklük* (gl.im.) (96)
- bir* (Men.: *bir*, 740): *bir ghöslı* (35); *bir jana* (dat.) (22); *bir* (3); *bir* (38); *bir* (9); *birisinide* (posv., ak.) *bejenmedum* (perf.) (32); *bir* (32); *birdurli* (35); *bire* (dat.) (111)
- bir etmek?/birikmek?* (Men.: *bir e.*, 740): *bir-itmek* (109); *biritmek* (125); *biritmek* (108)¹¹³
- bir(i)biri* (Men. *birbir*, *bir birı*, 741): *bir birine* (105); *bir birine* (118); *biri bir artisyre* (11); *İki köpeghün biri birinden* (abl.) *airmak* (3); *biri birine* (125)
- biraz* (Men.: *bir az & frequentius bir ez*, 741): *bir as* (114); *bir asdr* (imek) (114)
- biricik* (Men.: *birğik'*, *birigik'*, 756): *birigik* (35); *birigik* (37) (dem)
- birikmek* (Men. *nema*): *birikmek* (125)
- biriktirmek (fakt.)* (Men. *nema*): *biriktürmek* (125)
- birlik* (Men.: *birlik'*, 784): *birlik* (105); *birlik* (36); *birlik olmak* (36); *birlik olup* (ger.) (36); *birlik* (6); *birlik bosmak* (6)

112 Po Steuerwaldu, već i *bikir* pored značenja “mlada djevojka” može imati i značenje apstraktne imenice; prema tome, i u ovom slučaju sufixs -lik služi za “poimeničavanje imenice”.

113 Usp. s *birikmek*, niže.

- bitirmek (fakt.)* (Men.: bitürmek, 707): bittürmek (38); bitürmek (11); bitürmek (115); bitürmek (2)
- bitişmek (rec.)* (Men. nema): bitischmisch (part.) (46)
- bitişirmek (rec., fakt.)* (Men. nema): bitischdürmek (108); bitischdürmek (46)
- bitmek* (Men.: bitmek, 709): biter (-r) (39); bitmek (117); Bitmek (38); bitmes (part.) (112); bitmisch (-miş) (59); bitse (kond.) (38)
- biz* (Men.: biz, 806): Bisde (lok.) (111); bise (dat.) (50); bise (dat.) (20); bise (dat.) (53); Bisüm (gen.) janümüsda (posv., lok.) (22)
- bodrum* (Men.: podrom, ex Hung, 912): podrum (62)
- boğa* (Men.: bugha, 930): boha (42); buha (112); buha (97)
- boğada / buğada* (Men. nema): bugada (66)
- boğaz* (Men.: boghaz, 931): Bogas agrisi (g.v.) (55); bogas (54); bogas (70); bogasy (ak.) (103); bogaz (45); boghas–schischighi (g.v.) (69)
- boğazlamak* (Men.: boghazlamak, 931): bogaslamak (5)
- boğazlık* (Men.: boghazlyk, 931): bogaslük (55)
- boğmak* (Men.: boghmak, 932): bogmak (40); bogmak (40)
- boğulmak (pas.)* (Men.: boghulmak, 932): bogulmak (40)
- bohem* (Men. nema, Index: čeh, 123): Bohem–vilajeti (g.v.) (24)
- bok* (Men.: bok, 933): Bok (32); bok–bogaz (g.v. ili pridj.) (45); Insan–bughu (g.v.) (70); Demir–boku (87); maden–boghu (87)
- boklamak* (Men.: boklamak, 934): boklady (perf.) (85); Boklamak (17); boklamak (85)
- bolluk* (Men.: bollyk, 942): boluk (47)
- borazan* (Men.: boruzen, vul. borazan, 917): borusan (103)
- borazancı* (Men. nema, v. *borazan*): borusancı (98)
- borç* (Men.: borğ, 913): borcs olmak (73); borcs olmak (93); borcs (76); borcs (90); borcsdr (imek) (93); bortsch (14); bortsch (73); borcs–sahaby (g.v.) (90)
- borçlanmak (refl.)* (Men.: borğlanmak, 913): borcslanmak (90); borcslandum (perf.) (90)
- borçlu* (Men.: borğlü, 913): borcslu olmak (93); borcscludur (imek) (93); borğlü (90); bortschlu (31)
- boru* (Men.: boru, 917; bory, 933; buru, 790): Boru (103); boru (103); kotschanün borüsü (g.v.) (44)
- borucu* (Men. nema): borucusu (103)
- bostan* (Men.: boftan, 923): bostan (48)
- bostancı* (Men.: boftanği, 923): bostanği (48)
- boş* (Men.: boś, 925): bosch (108); bosch (108); bosch (114); bosch (68); bosch (71); boś (121)
- boşamak* (Men.: bośamak, 926): boschamischim (-miş) (34)
- boşamaklık?* (Men. nema, v. *boşamak*): boschamaklik (gl.im.) (34)
- boşanmak (refl.)* (Men.: bośanmak, 926, 927): boschanmak (17); Boschanmak–teskeresy (gl. im., g.v.) (86); bośanmişdur (-miş, imek) (3)

- boşatmak* (*fakt.*) (Men.: boşatmak, 926): boschatmak (13); boschatmak (17); boschatmak (40)
- boy* (Men.: boj, 946): boi (96)
- boyamak* (Men.: bojamak, 948): bojamak (42)
- boylu* (Men.: bojlü, 949): orta boilu (71)
- boyun* (Men.: bojun, 950): bojun (55); hysmetkiarun boinina (g.v., dat.) (93); boinina (posv., dat.) (93)
- boyunluk* (Men nema, v. *boyun*): Bojunluk (3); bojunluk (55); bojunluk (61)
- bozgunluk* (Men.: bozghunlyk, 919): Bosghunluk (72)
- bozma* (Men.: nema, v. *bozmak*): bosmaa (gl.im., dat) (114)
- bozmak* (Men.: bozmak, 920): Bosmak (1); Bosmak (1); bosmak (109); bosmak (110); bosmak (118)3; bosmak (122); bosmak (19); bosmak (34); bosmak (67); bosmak (88); adety (ak.) bosmak (1)
- bozucu* (Men.: bozyği, 921): bosucusu (61)
- bozuk* (Men.: bozuk, 919): bosuk (108); bosuk (120); bosuk (3); bosuk (61); kiefi (posv.)–bosuk (64)
- bozulma* (*pas.*) (Men. nema, v. *bozulmak*): barischyk–bosulmasy (g.v.) (46)
- bozulmak* (*pas.*) (Men.: bozulmak, 920): bosuldum (perf.) (110); bosulmajacsak (part.) (111); bosulmak (110); bosulmas (-r) (111); bosulmusch (part.) (100); bosulmagha (gl.im., dat.) (114)
- böbrek* (Men.: böbrek', 908): böbrekler (73)
- böbürlenmek?* (*refl.*) (Men. nema): böbreklenmek (59)
- böcek* (Men.: bögek', 910): böcekler (113)
- bögrülce* (Men.: böğ'rülge, 935): bögrüğe (24)
- bön* (Men.: bön, 944): bön (35)
- bönlük* (Men.: bönlyk, 946): Bönlük (35)
- börek* (Men.: börek', 915): börek (75)
- börekçi* (Men.: börek'çi, 915): börekcsi (75)
- böyle* (Men.: böjle, 949): büile (7)
- bu* (Men.: bu, 907): bu (108); bu (109); bu (13); bu (14); Bu (14); Bu (14); bundan (abl.) ghairi (22); bundan (abl.) biter (-r) (39); bunu (ak.) (32); buna (dat.) (45)
- bucak* (Men.: buğiak, 909): Bucsagh (120); bucsak (34)
- buçuk* (Men.: bućiuk, 910; büćiük, 714): bucsuk (55); bucsuk (55)
- budala* (Men.: büdelä, 733): budala (102); budala (72)
- bugün* (Men.: bu giün, 936): böghiün (7); Böghiünki (41); boghün (108); böghün (48); boghün (68)
- buğday* (Men.: boghdaj, 851): bogda (51); Bogda–baschi (g.v.) (6); Bogda ei basch baglamisch (-miş) (6); Bogdai (ak.) dögmek (14); bogdai–biğini (g.v.) (39); bugdai (53); bugdai (53); bugdai–danesi (g.v.) (53)
- buğu* (Men.: bugh, 930; buh, 946): bugu (30)
- buhardar?* (Men. nema, buchār, 930): buhardar (78)

- bulandırmaq* (*fakt.*) (Men.: bulandürmak, 939): bulandürmak (98); bullandirmak (103)
- bulatmaq* (Redhouse) (*fakt.*) (Men. nema): bullatmak (103)
- bulmaq* (Men.: bulmak, 942): buldun!(perf.) (54); buldun (perf.) (54); bulmak (110); bulmak (116); bulmak (85); bulurum (-r) (110)
- bulucu* (Redhouse) (Men.: böliği&bulyği, 943): bulucusu (101)
- bulunmaq* (*refl.*) (Men.: bulunmak, 943): bulunduler (perf.) (13); bulunmak (9); bulunmak (79); bulunur (-r) (78)
- bulunmaklık?* (Men. nema, v. *bulunmaq*): bulunmaklik (gl.im.) (10)
- buluşma* (Men. nema, v. *buluşmaq*): buluschmaa (gl.im., dat.) (57)
- buluşmaq* (*rec.*) (Men.: buluşmak, 941): buluschdy (perf.) (11); buluschmak (11)
- bulut* (Men.: bulut, 884): bulut (120)
- bulutlu* (Men. nema, v. *bulut*): bulutlu (120)
- bumbar* (Men.: bumbar, 944): bumbar (121)
- bunda* (Men.: burada, vulg., 912; bu arade pro vulg. burada, i.q. bundæ, 124): bundadr (lok., imek) (20); bunda (lok.) (124); bunda (lok.) (2); bunda (lok.) (13); bunda (lok.) (54);
- burada* (Men.: burada, vulg., 912; bu arade pro vulg. burada, i.q. bundæ, 124): burada (57); burada (85)
- burğu* (Men.: burghu & burghy, 775): Burghu (24)
- burnaz* (Men.: burnaz, 917): burnas (72)
- burun* (Men.: burn, burun, 916): burun (72); burun (89); mumun burnuny (g.v., ak.) (26)
- burun otu* (Men. nema): Burnuot (g.v.) kudu (g.v.) (25); burunotu (g.v.) (100); burunotu (g.v.) (100)
- buruşmaq* (Men.: boruşmak, buruşmak, 914): buruschmak (82); buruschmusch (part.) (82); buruschmusch (part.) (82); buruschmusch (part.) (42)
- buruşmalık?* (Men. nema, v. *buruşmaq*): buruschmalük (gl.im.) (42)
- buyurultu* (Men.: buyuruldÿ, buyuruldy, 1015): bujuruldy (perf.) (17); puiuruldulara (perf., dat.) (106)
- buyurmak* (Men.: bujurmak, 1016): pujurmak (106); pujurmak (18); pujurmak (7)
- buyurun* (Men.: büjür, vel in Pl. büjürün- vel buiürün, 1016): puiurun (imp.) (111); pujuryuns (imp.) (111)
- buz* (Men.: buz&boz, 918): bus usdune (g.v., dat.) (88); bus üstünde (g.v., lok.) (88); bus (12); bus (37); bus-hane (37)
- buzაღი* (Men.: buzaghy&buzaghu, nonnullis vitiose¹¹⁴ buzak, 918): busagh (62)
- bükmek* (Men.: bök'mek', bük'mek', 938): bükmek (45)
- bükülmek* (Men.: bök'ülmek'&bög'ülmek', 935): bükülmüş (part.) (92)
- bülbül* (Men.: bülbül, 873): büllbül (72)
- bütün* (Men.: bütün, 709): bütün (116); bütün (20); butun (6); bütün (60); bütün (66); bütün (97)
- büyük* (Men.: büjük'&böjük', 1018; böjük', 952; büjük', 949): böjük (54); bujuk ana (7); büjük (102); bujuk (40); Zemünün büjüghi (g.v.) (73); bujukdr (imek) (7); bujukdr (imek) (118)

114 'Nonnullis vitiose': 'gdjekada pogrešno.

- büyümek* (Men.: büjümeĸ, 950): böjümeĸ (117); büjümeĸ (12)
büyütmek (*fakt.*) (Men.: büjütmek, 1014): böjütmek (108)
büzük (Men.: bözüĸ, 920): büsük (51)
büzülmek (*pas.*) (Men.: büzülmek, 920): büsülmisch (-miš) (109); büsülmisch (*part.*) (79)
cadı (Men.: ĸiädü, ĸiädi, 1543): csady (58)
cadılık (Men.: ĸiädülyĸ, ĸiädylyĸ, 1543): Csadirlik etmek (18); csadirlik etmek (109); Csadyr-
 lük (58)
cahil (Men.: ĸiähil, 1569): csahil (112)
cahil (Men.: ĸiähil, 1569): csahil (112)
cam (Men.: ĸiäm, 1560): csam (86)
camadan (Men.: ĸiämedan, 1563): csamadan (43)
cambaz (Men.: ĸiänbâz, 1566): Csambas (92); Ib–csambasy (g.v.) (92)
camuz/camuz (Men.: ĸiämus, 1563): ĸamus (26)
can (Men.: ĸiän, 1563): ĸian vermek (20); ĸian (49); ĸian (91); ĸiandr (*imek*) (101)
canavar (Men.: ĸiänwar, ĸiänewer, vul. ĸianawar, 1568): Csanavar (101); gianavar (91)
cani (Men.: ĸiäni, 1568): ĸiani (51)
canlı (Men.: ĸianlü, 1568): ĸianly (18)
cansız (Men.: ĸiänsyz, 1567): Csan–sys (63); ĸiansys (111)
caris/caris (Men. ĸiäriz, 1546): csarys etmek (110)
cefa (Men.: ĸefâ, 1623): Csefâ etmek (21); ĸefâ etmek (106); csefa etmek (75)
cefalı (Men. nema, ĸefâĸ'âr, 1623): ĸefaly (103); ĸefaly (103)
cehennem (Men.: ĸehennem, 1695): ĸehenem (59)
celep (Men.: ĸeleb, 1638): Cseleb (74)
celepci? (Men. nema, v. *celep*): Cselepci (74)
cellat (Men.: ĸellâd, 1636): Csellat (57)
cem (Men.: ĸem, 1650): ĸem (18); ĸem (14); ĸemi (27); ĸemi nekadardur (27)
cemetmek (Men.: ĸem e., 1651): ĸem etmek (105); ĸem etmek (109); ĸem etmek (125)
cenap (Men.: ĸenâb, 1656): ĸenab (92); ĸenabileri (*posv.*) (92); ĸenabisy (*posv.*) (92); ĸena-
 bünius (*posv.*) (92)
cenk (Men.: ĸenk, 1663): csenghe (*dat.*) (125); csenghe (*dat.*) (82); csenk (64); Csenk (87);
 Csenk–pusatlary (g.v.) (10); Csenk–busatlari (g.v.) (64); Csenk–pusatlary (g.v.) (10)
cenkçi (Men.: ĸenk'çi, 1654): csenkcsi (93); csenkcsi (93); csenkcsie (*dat.*) (93); csenkcsileri
 (*ak.*) (122)
cennet (Men.: ĸennet, 1661): ĸennet (75); ĸennetden (*abl.*) (18)
cep (Men.: ĸejb, vul. ĸeb, 1697): Csep (100); csepünde (*posv., lok.*) (100); csep (111); csep
 (59); csep–bysaghy (g.v.) (100); Csep–Davancsasy (g.v.) (43); csep–sahati (g.v.) (83)
ceremelemek? (Men.: ĸerimelemek, 1607): ĸerumelemek (107)
cerime/cerime (Men.: ĸerime, 1607): ĸerüme (50); Ten–ĸerümesy (g.v.) (67)
cerrah (Men.: ĸerrâh, 1594): cserah (121)
cevahir (Men.: ĸewâhir, 1671): Csevahir (34)
cevap (Men.: ĸewâb, 1667): csuvab vermek (9); csuvab (9); csuvab (37)

- ceviz* (Men.: ġewz, vul. ġewiz, 1677): csevis (73); hindistan–csevisy (g.v.) (71); cevis–icsi (g.v.) (73); csevis–kabughu (g.v.) (73)
- ceza* (Men.: ġezā, 1608): csesá (75); ġesa vermek–etmek (19); ġesá vermek (5)
- cezair* (Men.: ġezāir, 1614): ġezair–vilajety (g.v.) (16)
- cezalamak?* (Men. nema, ġezalennemek', vel ġezalanmak, 1609): Csesalamak (7)
- civa* (Men. nema): Schiba (78)
- ciġer* (Men.: ġiġ'er, 1630): ġier (67)
- cihan* (Men.: ġihān, 1690): ġihan (119)
- cin* (Men.: ġinn, vul ġin, 1656): Csin (100); Csin (49); csin (54); csin (83)
- cins* (Men.: ġins, 1662): ġins (10); ġins (102)
- cizvi?* (Men.: ġiuzj, vul ġiüzwī, 1612): ġisvi (114); ġisvi (119); ġisvi (12); ġisvi (12)
- cömert* (Men.: ġiömerd, ġiümerd, 1684): Csömerd (46)
- cuma* (Men.: ġium-æ', 1652): csumaa ghiün (g.v.) (46)
- cumartesi* (Men.: ġium-æ' irtefi, vul. ertefi, 1652): ġiuma ertesy (g.v.) (83)
- cumbur* (Men.: ġiümhür, 1654): Csumhur (10)
- cüce* (Men.: ġiüġe, 1673): csüġe (125)
- cüzdän* (Men.: ġiüzdän, 1609): Tarak–ġestan (g.v.) (62)
- çaba* (Men. nema, çabalanmak, 1537): csaba (111); csaba (86)
- çabuk* (Men.: çiapük', 1538): Csabuk (18); Csabuk (51); csabük (67)
- çabukluk* (Men.: çiapük'lyk', 1538): Csapüklük (35)
- çadır* (Men.: çiadıy, 1542): csadir (122); Csadir (52)
- çaġanoz* (Men.: çiaġhanos, 1553): csaghanos (64)
- çaġırmak* (Men.: çiaġhyrmak, 1552): csaghermak (93)¹¹⁵; csaghirmak (125); csaghhyrmak (81)
- çakı* (Men. nema): csakü (100)
- çakmak* (Men.: çiakmak, 1553): Csakmak (44)
- çakşır* (Men.: çiakşir, 1553): Csagschir (59)
- çalınmak (refl.)* (Men.: çialynmak, 1559): csallinur (-r) (44); Csallünmisch (part.) (78)
- çalışmak* (Men.: çialıymak, 1556): csallischmak (18); Csallischmak (19)
- çalkacı?* (Men. nema): Csalkacsy (75)
- çalkalamak* (Men. nema, çialkalanmak, 1558): csalkalamak (75)
- çalmak* (Men.: çialmak, 1558): Csallar (part.) (87); csallersynus (-r) (15); csallmak (96); csalmak (103); csalmak (123); csalmak (76)
- çamaşır* (Men.: çiamasıir, vul. pro ġiāme şüj, 1561): Csamaschir (118); csamaşir (118)
- çamaşırıcı* (Men.: çiamasıirġi, 1561): Csamaşircsi (118)
- çamur* (Men.: çiamur, 1562): csamur (64); csamur (64)
- çan* (Men.: çian, 1554): Csank (52); Csank–dili (g.v.) (52); csank (52); csank (86); csankcsi–ghas (dem.) (86); Csank–sessi (g.v.) (49); csank–kulesi (g.v.) (52)
- çanak* (Men.: çianak, 1659; çianak, 1663): Csanak (90)
- çanlık* (Men. nema, v. çan): Csanklük (52)
- çapkın* (Men.: çiapkun, 1537): Csapkün (18)

115 U značenju: pjevati.

- çaput* (Men.: *çiäpüt*, 1539): *csaput* (44)
- çark* (Men.: *çiærch*, 1598; *çiærchlü*, vul. *çiarklü*, 1599): *csak* (78)
- çarşaf* (Men.: *çiärşeb*, *çiärşef*, vel vul. *çiärşaf*, 1546): *Csarşav* (67); *Csarşav~csarvav* (21)
- çarşamba* (Men.: *çiär şembe*, 1545; *čehär şembe*, 1689): *csarschamba* (71)
- çarşı* (Men.: *çiärsü*, vul. *çiärsü*, 1546): *csarschi* (76)
- çaşutlamak* (Men. nema, v. *çaşutluk*): *csaschütlamak* (13)
- çaşutlık* (Men.: *çiäşitlyk*, vulg. od: *ğiasuslyk*, 1550): *csaschitlik etmek* (13); *csaschitluk* (65)
- çatal* (Men.: *çiatal*, 1540): *csatal isch* (125); *csatal sös* (125); *csatal* (125); *Csatal* (48); *csatal–jürekli* (48); *csatal–sös* (48); *csatal isch* (48); *Csatal suilersyn (-r)* (48); *Csatal–jürekli* (58); *csatal–jürekli* (96)
- çatallanmak (refl.)* (Men. nema, v. *çatal*): *csatalandy (perf.)* (48); *csatalandy (perf.)* (125)
- çatlak* (Men.: *çiatlak*, 1580): *Csatlak* (80); *Csatlak* (80); *csatlak* (88);
- çatlamak* (Men.: *çiatlamak*, 1540): *csatlamak* (109); *csatlamak* (80); *csatlamak* (88)
- çav* (Men.: *çiaw*, 1568): *Csav etmek* (77); *Csav etmek–olmak* (13)
- çavdar* (Men.: *çiawdar*, 1568): *csavdar* (63)
- çay I* (Men. nema): *csai* (101)
- çay II (potok)* (Men.: *çiaj*, 1571): *csai* (15); *Csaicsik (dem.)* (15)
- çaycı* (Men. nema, v. *çay I*): *kiaicsi furuni (g.v.)* (15)
- çayır* (Men.: *çiair*, 1571): *csair* (119)
- çayırlatmak (fakt.)* (Men. nema, v. *çayır*): *csairlatmak* (119)
- çehre* (Men.: *čehre&ćihre*, 1693): *cheheresini (posv., ak.) parlatmisch (-miš)* (9); *cseheresi (posv.)* (9); *Csehere* (8)
- çekic* (Men.: *ček'ığ*, 1629): *csekics* (55)
- çekilemek* (Men.: *ček'iglemek*, 1630): *Csekiclesmek* (63); *Csekiclesmek* (89)
- çekilme (pas.)* (Men. nema, v. *çekilmek*): *sighir–csekilmesy (gl.im., g.v.)* (64);
- çekilmek (pas.)* (Men.: *ček'ilmek*, 1631): *csekilmek* (42); *csekilmek* (119); *csekilmek* (119); *Csekilmek* (14); *csekilmes (part.)* (112); *csekilmisch (-miš)* (95); *csekilmisch (-miš)* (96); *chekilmek* (79)
- çekinmek* (Men.: *ček'inmek*, 1632): *csikinmek* (69)
- çekirge* (Men.: *ček'irg'e*, 1630): *csekirke/cseghirke* (58)
- çekişmek (rec.)* (Men.: *ček'işmek*, 1631): *Csekişmek* (12)
- çekmece* (Men.: *ček'meğe*, 1631): *Dolab–csekmeğesi (g.v.)* (42)
- çekmek* (Men.: *ček'mek*, 1631): *csekeirim (-r,-yor)* (18); *csekeirüm (-r,-yor)* (33); *cseker (-r)* (78); *csekmek* (100); *csekmek* (103); *csekmek* (113); *csekmek* (122); *csekmek* (123); *csekmek* (123); *csekmek* (124); *Csekmek* (14); *csekmek* (17); *csekmek* (17); *csekmek* (33); *csekmek* (36); *csekmek* (37); *csekmek* (42); *csekmek* (86); *Csekmek* (9); *csekmek* (99)
- çelebi* (Men.: *çelebi*, 1639): *Cselebi* (10)
- çelik* (Men.: *çelik*, 1642): *cselik* (95); *cselik* (95)
- çember* (Men.: *çember*, 1660): *cseember* (79); *cseember* (88); *fuggi–cseemberi (g.v.)* (42)
- çemberci* (Men. nema, v. *çember*): *Cseemberği* (22)
- çene* (Men.: *çenje*, 1540, 1633): *csenghe* (63); *Csenje düschmesy (gl.im., g.v.)* (55)

- çengel* (Men.: çeng'el, 1664): Csenghel (55)
- çerçeve* (Men.: çerçiwe, 1598): csergíve (78); Suret–csergívesy (g.v.) (78); Pengère–csercsevesi (g.v.) (78); Pengíre–csercsivesi (g.v.) (43)
- çerge* (Men.: çerg'e, 1602): cserghie (122)
- çeşme* (Men.: çeşme, 1618): Cseşme (25); cseşme (80); cseşme (95)
- çeşni* (Men.: čiāšni&ćešni, 1551): cseschnisy (posv.) (88); Csešni (51)
- çeşnici* (Men. nema, čiāšniġ'ir, 1551): Cseschniġi (28)
- çetele* (Men.: çetele, 1582): Csetelle (62)
- çetin* (Men.: çetin, 1583): csetin (91)
- çevirmek* (Men.: çewirmek', 1676): csevirmek (111); csevirmek (120); Csevirmek (19); Csevirmek (2); Csevirmek (21); Csevirmek (3); csevirmek (31); csevirmek (40); csevirmek (99); Csevirmek (4); csevirmeghe (gl.im., dat) (114)
- çevirmek (pas.)* (Men.: çewirilmek', 1676): csevirildy (perf.) (111); csevirilmek (111); csevirilmek (111)
- çeyrek* (Men.: čiārjek', Ex hoc vulgare Turcicum éjrek, 1549): cseirek etmek (111); cseirek (111); okanun bir cseireghi (g.v.) (111); haivanün bir cseireghi (g.v.) (111)
- çeyreklemek* (Men. nema, v. *çeyrek*): cseireklemek (111)
- çiban* (Men.: çiban, 1576): Csiban (21)
- çifut* (Men.: çifud&ġifut, vulgare est & despectivum pro iehüdi, 1626; çüfut, 1696): Csifut (61)
- çığırma* (Men. nema): Csighyrdma (61)
- çıkarmak (fakt.)* (Men.: çikarmak, 1626): csikarmak (12); csikarmak (122); csikarmak (3); Csikarmak (31); csikarmak (38); csikarmak (108); csikarmak (115), csikarmak (12); csikar (imp.) (28)
- çıkartmak (fakt.)* (Men.: çikartmak, 1626): csikartmak (124)
- çıkamak* (Men.: çikmak, 1627): csikar (-r) (54); csikar (-r) (58); csikar (-r) (58); csikdiler (perf.) (125); csikmak (1); csikmak (106); csikmak (108); csikmak (12); csikmak (124); csikmak (18); csikmak (54); csikmak (57); csikmak (58); csikmak (79); csikmak (79); csikmas (part.) (12); csikmisch (part.) (114)
- çıkamaklık?* (Men. nema, v. *çıkamak*): csikmaklık (gl.im.) (96); Sahabcsikmaklık (gl.im.) (90);
- çıkırıkçı* (Men.: çikrykçi, 1627): csikrikcsi (32)
- çıkırıklık* (Men. nema, v. *çıkırıkçı*): csikrikcsilik (32)
- çınar* (Men.: çinār, 1658): csinar (6)
- çıplak* (Men.: çiplak, 1578): csiblak (23); csiplak ajakden (abl) (15)
- çırak* (Men. nema): ġyrak olmak (17); ġyrakimdr (posv., imek) (17)
- çiçek* (Men.: çiçek', 1584): ġhünesch–csicseġhy (g.v.) (93); csicsek (23); çiçek csikarmak (23); csicseklerini (ak.) (107); csicseklerini (ak.) (107); csiccek (23)
- çiçeklenmek* (Men.: çiçek'lenmek', 1584): Csiçeklenmek (23)
- çift* (Men.: çift, 1624): csift (75); Csift (76); Csift sürmek (6); çift (75)
- çiftçi* (Men.: çiftçi, 1624): Csiftçi (6)
- çiftçilik* (Men.: çiftçilik, 1625): Csiftçilik (6)

- çifte* (Men.: ğiüft, 1624; ğiüfti, çifti, 1625): csifte jol (118); Csifte-sokak (86)
- çiftlemek* (Men. çiftlemek', 1624): Csiftlemek (9)
- çiftleşmek* (rec.) (Men.: çiftleşmek', 1625): Csiftleschmek (20)
- çiftlik* (Men. nema): csiftlük (16)
- çiğ* (Men.: çig', 1629): csig (101); csig (80)
- çinmek* (Men.: çejnemek', 1700): cseinemek (103); cseinemek (119); cseinemek (62)
- çilingir* (Men.: çiling'er vel çiling'ir, 1642): csillinkir (88)
- çin* (Men.: çigh, çin-, çin-sæbâh, 1699): Csin-sabah (71); Csin sabah (31); Csin-sabah (46)
- çingene* (Men. nema): Csinghene (123)
- çirkef* (Men.: çerk'ef, pro çirk'âb, 1602): Csirkef (57)
- çirkin* (Men.: çirkin, 1578): csirkin (113); csirkin (56)
- çit* (Men.: çit, 1581): csit (122); csit (122)
- çivi* (Men.: çivi, 1686): csivi (122); csivi (62); csivi (72); csivide (lok.) (72)
- çizgi* (Men. nema, çizi, 1613): csisky (68)
- çizme* (Men.: çizme, 1612): Csismé (97)
- çizmek* (Men.: çizmek'): csesmak (90); csysmak (68)
- çoban* (Men.: çiobân, 1672): csoban (59); kojunlar-csobany (g.v.) (84); Csoban-keopeghi (g.v.) (59); csobanün hakyny (g.v., ak.) (80)
- çocuk* (Men.: çioğiuk, 1673): Csocsuk (25); csocsuk (44); csocsuk (63); csocsuk (63); csocsuk (84); Csocsuky (ak.) (5); ücs ailük csocsuky (ak.) (5)
- çoha* (Men.: çioka, vul. çioha, 1681): csoha (104); csoha (33); csohanün havini (g.v., ak.) (104); Iskerlet chohasy (g.v.) (85); csuha (30)
- çohacı* (Men.: çiokaği, vul. çiohaği, 1681): csohacsy (104)
- çok* (Men.: çioç, 1680): csok kierre (74); csok (105); csok (11); csok (113); Csok hampam (posv.) var (8); Osmanlinün csoghu (g.v.) (64); csokdajanan (part.) (66); csokdr (imek) (46); csoklar (imek) (67)
- çokluk* (Men.: çioçlyk, vel çioçluk, 1681): csokluk (111); csokluk (47)
- çoktan* (Men.: çioçten, 1680): csokdandeidr (abl., imek) (114)
- çorap* (Men.: çiorâb, 1675): csorab (98)
- çorba* (Men.: çiorba, vul. pro şorba, 1675): csorba (25); csorba (99); csorbasini (posv., ak.) (28)
- çorbacı* (Men.: çiorbaği, 1675): csorbacsi (27)
- çöğür* (Men.: çioğ'ür, 1682): csöghür (61)
- çökmek* (Men.: çioçmek, 1682): csukmek (47); csukmek (64)
- çöl* (Men.: çioç, 1683): csöl (36); csül (74)
- çömlek* (Men.: çioçmek', vul. çioçmek', 1684): csümlek (102); Csümlek (55)
- çömlekçi* (Men.: çioçmekçi, vul., 1684): csümlekcsi (55)
- çöp* (Men.: çioç, 1672): csöp (102); üsüm-csöpi (g.v.) (102); Csöp (95); csöp (95)
- çöplük* (Men.: çioçplik, çioçplyk, 1673): Csöplük (95)¹¹⁶
- çözgü* (Men. nema, v. çözmek): csösgü (98)

116 Kod Meninskog *çöp* i *çöplük* znače 'štap, trnje'. Kod Büttnera pak imaju značenja 'trun, iver' i 'ozobina grozda'.

- çözme* (Men.: *çiozme*’, 1677): *csösmek* (11); *csösmek* (13); *Csösmek* (14); *Csösmek* (4); *csösmek* (68)
- çubuk* (Men.: *çiubuk*, vel *çibuk*, 1579): *asma csybughu* (g.v.) (119); *Dütün-csybuku* (g.v.) (100); *csibuk* (49); *csubuk* (96)
- çubuklamak* (Men.: *çiubuklamak*, v. *çubuk*): *csibuklamak* (49)
- çukur* (Men.: *çiukur*, 1628): *csukur* (106); *csukur* (13); *csukur* (47); *Csukur* (54); *csukur* (59)
- çürük* (Men.: *çiürük*’, 1675): *csuruk* (100); *csuruk* (42)
- dağ* (Men.: *dagh*, 3070): *dag* (95); *Dagh* (20)
- dağlık* (Men. *nema*, *daghystan*, 3070): *Daghlik* (20)
- daha* (Men.: *dachy*, vul. *daha*, 2038): *daha* (107); *daha* (22); *daha* (43); *daha* (74); *bir daha* (2); *daha~dahi* (107)
- dahi* (Men.: *dachy*, vul. *daha*, 2038): *daha~dahi* (107); *dahi* (107); *dahi* (112)
- daim* (Men.: *däjm*, 2018): *daim* (61)
- daima* (Men.: *däimā*, *däimen*, 2019): *Daima* (111); *Daima* (41); *daima* (54); *daima* (61); *Daima* (97)
- daimalı?* (Men. *nema*): *daimaly* (114)
- daire* (Men.: *däiret*, feu *ufit. дәire*, 2018): *daire* (111); *daire* (61)
- dal* (Men.: *dāl*, 2007): *Dal* (10); *Dal* (125)
- dalak* (Men.: *dalak*, 3121): *Dalak* (70)
- dalga* (Men.: *dalgha*, 3121): *Dalga* (119)
- dalgaç* (Men.: *dalhgyç*, 3121): *Dalghyçs* (92)
- dalkavukluk* (Men. *nema*): *dalkaukluk* (88)
- dalyan* (Men. *nema*): *Dalian* (57)
- dam* (Men.: *dām*, 2009): *dam* (100); *Dam* (30); *Dam-pertes*y (g.v.) (30)
- damar* (Men.: *damar*, 3125): *Damar tokenmak* (77); *Damar* (6); *Damar* (77)
- damga* (Men.: *damgha*, 3127): *Damka* (24)
- damgalanmak (refl.)* (Men. *nema*, *damghalamak*, 3127): *Damkalanmisch (part.)* (24)
- damla* (Men.: *damla*, 3078): *damla* (103); *Tamla ilatschy* (g.v.) (87)
- damlamak* (Men.: *damlamak*, 3078): *damlamak* (103); *Tamlamak* (80); *tamlar (-r)* (80)
- damlatmak (fakt.)* (Men.: *damlatmak*, 3078): *damlatmak* (103)
- dar* (Men.: *dār*, 3064): *Darr* (38)
- darağacı* (Men.: *dar aghaği*, 1999): *dar-agatschi* (g.v.) (48); *dar-agatschi* (g.v.) (80)
- dargın* (Men.: *darghun*, 2001): *Dargün* (124); *Dargün* (98); *Darkün etmek* (38)
- dargınlatmak?(fakt.)* (Men. *nema*, v. *dargın*): *Dargünlatmak* (8)
- dargınlık* (Men.: *darghunlyk*, 2001): *Dargünlük* (8); *Targunluk* (78)
- darı* (Men.: *daru&dari*, 2002): *Dary* (58); *Dary* (58)
- darılmak* (Men.: *darylmak*, 2001): *darüldüghindan (propart.)* (121); *darılmak* (124); *Darılmak* (39); *darılmak* (54)
- darılmaklık?* (Men. *nema*, v. *darılmak*): *darülmaklık* (123)
- darıtmak?(fakt.)* (Men. *nema*): *darutmak* (38); *Darutmak* (107)

- darmadağın* (Men. nema): Darma-daghün etmek (122); Darma-daghün (122); darma-daghün (122)
- dava* (Men.: də'wā, 2092): Dava (24); Dava (50)
- davet* (Men.: də'wet, 2091): Davet etmek (36); davet etmek (81)
- davranmak* (Men.: dawranmak, 2015): davrandi (perf.) (51); davrandy (perf.) (107); davranmak (107); Davranmak (51)¹¹⁷
- davul* (Men.: dawul, 2016; dühül, tabl, vul. dawul, 2202): Daul (61); daul (75)
- dayak* (Men.: dajak, 2017): dajak (99)
- dayanmak* (Men.: dajanmak, 2017): dajanacsak (part.) (99); Dajanicsi (30); Dajanmak (12); Dajanmak (30); ; dajanir (-r) (30); Dajanmak (9); dajanmak (9); dajanmak (99)
- de* (Men.: de, 2198): birisinide (posv., ak.) (32); Ikisi (posv.) deh (17)
- dede* (Men.: dede, 2040): Dede (7)
- def* (Men.: def, 2095): def (61)
- defterhane* (Men.: defter chāne, 2097): Defter–hane (27); Defter–hane–jasicsisi (g.v.) (27)
- değil* (Men.: degül, vul. deil): degyldr (65); deil (106); deil (111); deil (111); deil (112); deil (114); deil (116); deilder (39); deildir (119); deildür (15); Düs-deil (112)
- değirmen* (Men.: deg'irmen, 2106): deghirmen (71); jel–deghirmeny (g.v.) (71); At–Deghirmeny (g.v.) (81); Deghirmen–Taschi (g.v.) (71)
- değirmi* (Men.: deg'irmi, 2106): Deghirmi (91); Deghirmi–kapuu (g.v.) (91); deighirmi (82)
- değiş* (Men.: deg'ış, 2107): Deisch etmek (100); Deisch tokusch etmek (110); deisch (95)
- değişmek* (Men.: deg'ışmek, 2107): Deghischmek (14)
- değiştirmek (fakt.)* (Men.: deg'ıştürmek, 2107): Deghischdirmek (6); Deghischdürmek (100); deghischdürmek (4); Deghişdürmek (106); Deghişdürmek (110); Deischdereceghim (propart., posv.) (57); Deischderecek (part.) (57); Deischdirmek (14); deışdürmek (118)
- değmek* (Men.: deg'mek, 2110): Deimek (20); Deimek (8)
- değnek* (Men.: deg'enek, 2113): koltuk–degeneghi (g.v.) (65); deghenek (96); degheneksys (92)
- dek* (Men.: dek, deg'in, 2103): sabahadak (dat.) (107); gheri deghini (posv., ak.) (124)
- deli* (Men.: delü, 2130; deli, 2131): Deli (72); Deli (72); deli etmek (72); deli-dolu (102)
- delik* (Men.: delik, 2125; delük, 2131): Delik (68); Delik (88); pengire–Delighi (g.v.) (43); Telik (54)
- delikanlilik* (Men.: delükanlülyk, 2131; delükanlü, delikanlü, 2130): Deli–kanlilik (61)
- delikli* (Men. nema, v. *delik*): Delikly (68)
- delilenmek* (Redhouse, D. S.) (Men. nema): Delilenmek (72)
- delilik* (Men.: delülik, 2131; delilik, 2133): Delilighe (dat.) (119); Delilük (72)
- delmek* (Men.: delmek, 2129): Delmek (24); delmek (68); Delmek (68); delmek (88); delmek (97)
- delmeklik?* (Men. nema, v. *delmek*): delmeklük (gl.im.) (97)
- demek* (Men.: demek, dimek, 2141): demek (120); demek (83)
- demet* (Men.: demet, 2137): Demet (42)

117 U značenju: ozdraviti.

- demir* (Men.: demr, demyr, demur, 2138): Demir icshi (g.v.) (89); Demir (37); ham–demir (g.v.) (37); demir (53); Demir (7); Demiry (ak.) brakmak (7); Demir–boku (g.v.) (87); Demir–cafes (32); demirden (abl.) (32)
- demirci* (Men.: demyrġi, 2138): Demirġi (37); Demircsi (89)
- demirlemek* (Men.: demyrlemek, 2139): Demirlemek (20)
- denemek* (Men.: deŋ-emek, 2112; 2114): dejemek (110); Dejedum (perf.) (110)
- deniz* (Men.: deŋ-yz, 2106): Denghys–donanmasy (gl.im., g.v.) (86); Denys (70)
- denmek* (Men. nema): Den (imp.) (77); Den (imp.) (77); Denmek (77)
- dere* (Men.: dere, 2067): dere (106); Dere (71); dere (91)
- dergâb* (Men.: derg`âh, 2059): derkia (119)
- deri* (Men.: derî, 2068): deri (15); Deri (67); üsüm–derisi (g.v.) (102)
- derin* (Men.: derin, 2071): derin (101); Derin. Ucsurum (3); Derine (dat.) (93)
- derman* (Men.: dermân, 2062): Derman (114); Derman (64); Dermanim (posv.) (64); Derman (69); derman (114)
- dermansız* (Men.: dermanfyz, 2062): Dermansys (114)
- dertsiz* (Men.: derdsyz, 2053): Dertsys (94)
- dertsizlik* (Men. nema, v. *dertsiz*): Dertsyslük (94)
- derviř* (Men.: derwîř, 2067): Dervisch (37); Dervischlarun baschi (g.v.) (28)
- derya* (Men.: derjâ, 2068): Deria (70); deria–askieri (g.v.) (86)
- deste* (Men.: defte, 2081): Deste (33); deste ile pasaretmek (33)
- destur* (Men.: deftür, 2079): destir mikierremlighi (g.v.) (116); destir (39); Destir (116); Destir almak (116); destir mikierremlük (g.v.) (116)
- deve* (Men.: dewe, 2196): deve (27); Deve–tüjü (g.v.) (27); Deve–tikeni (g.v.) (31)
- devlet* (Men.: dewlet, 2185): Döwlet basche (g.v., dat.) (1); döwlet (68)¹¹⁸; Aleman–Döwlety (g.v.) (56); Austria–döwlety (g.v.) (56)
- devletli* (Men.: dewletlü, 2188): Dovletly (33); Döwletly (79)¹¹⁹
- devsürmek* (Men.: dewşürmek’&dewşürmek’, 2173; diwşürmek, 2222): dövschürmek (90); devşermek (67); Devşürmek (109); devşürmek (83); Dövsürmek (4); Sofrai (ak.) kaldyrmak. Dövsürmek (4); devşürmek (92)
- dışarı* (Men.: diřarı, vulg. pro täsræ, 3107): dischari etmek (118); Dischari (99); dischary (111); dischary (113); Dischary (86); discheri (106); discheri (106); adamün Discherisi (g.v.) (14)
- diğer* (Men.: dig`er, 2215): digeri (ak.) (45)
- dik* (Men.: dik, 2104): dik (96)
- diken* (Men.: dik`mek, 2111): Dikienden (abl.) (122); tiken ile (instr.) (22); Tiken (32); Deve–tikeni (g.v.) (31)
- dikici* (Men.: dik`iġi, 2114): Tikicsy (72)
- dikili* (Men.: dik`ili, 2109): Tikili Tasch (95)
- dikiř* (Men.: dikiř, 2107): Tikisch (gl.im.) (12)

118 U značenju: sreća.

119 U značenju: bogat, imućan.

- dikmek* (Men.: dik'mek', 2215): tik (imp.) (98); tikmek (5); tikmek (76); tikmek (76); tikmek (84)
- dil* (Men.: dil, 2114): Dil tutmak (124); dil (124); Dilüm (posv.) (124); dil (70); dil (95); Ana-dili (g.v.) (71); Soi-dili (g.v.) (71); Dilinde (posv., lok.) alişdürmek (4); dilini (posv., ak.) (91); Dil-pegniri (g.v.) (62); Dilim (posv.) (66)
- dilbaz* (Men.: dilbāz, 2119): Dilbas (19)
- dilbazlık* (Men. nema, v. *dilbaz*): Dilbaslük (19); Dilbaslük (72)
- dilber* (Men.: dilber, 2119): dilberdür (imek) (14)
- dilek* (Men.: dilek', 2125): Dilek (18)
- dilemek* (Men.: dilemek', 2129): Diledighin (propart.) (109); Dilemek (109); dilemek (111); Dilemek (18); dilemek (98); af olmaga (dat.) dilemek (1)
- dilenci* (Men.: dilengi, 2129): Dilengi (21)
- dilenmek* (*refl.*) (Men.: dilenmek', 2129): Dilenmek (21)
- dilim* (Men.: dilim, 2128): dilim dilim (124); dilim kesmek (123); dilim-dilim etmek (123); dilim-dilim (123)
- dilsiz* (Men.: dilfyz, 2123): Dilsys (40); dilsys (95)
- dimi* (Men.: dimī, 2143): dimi (59)
- din* (Men.: din, 2217): din islam (g.v.) (115); Din (52); Dininden (posv., abl.)-dinden (abl.) dönme (2); Xtian Dinini (g.v., ak.) (20); dinden (abl.) (79); dinden (abl.) (113); Din-Duvasy (g.v.) (52); Dine (dat.) (52); dini (posv.) (113); Din-scheileri (g.v.) (63)
- dinç* (Men.: dinç, 2146): dinsch (120)
- dinçlik* (Men.: dinçlik', 2146): Dincshlük (57); Dincshlik (19)
- dinlemek* (Men.: diñ-lemek', 2109): dignemek (18); Dignemek (3); dignemek (39); Dignemek (59); dignememek (106); dignemes (-r) (113); Dignemes (part.) (113); dignesyn (imp.) (93)
- dinlenmek* (Men.: diñ-lenmek', 2109): Dignenmek (13); Dignenmek (81); Dignenecsek (part.) (82)
- dinsiz* (Men.: dīnsyz, 2218): dinsys (113)
- dip* (Men.: dib, 2207): dib (24); Dib (42); fuggi-dibi (g.v.) (42); Dib (57); dibine (posv., dat.) (114); Dibine (posv., dat.) (115); dibine (posv., dat.) (115); dibine (posv., dat.) (93); Scharab-dibi (g.v.) (57)
- direk* (Men.: direk', 2211): Direk (15); direk (92); Tasch-direky (g.v.) (92)
- dirhem* (Men.: dirhem, 2068): Dragma (115); Drem (115); drem (115); drem (115)
- diri* (Men.: diri, 2212): diri (67)
- dirilmek* (Men.: dirilmek' & derilmek', 2211): Dirilmek (11)
- diş* (Men.: diş, 2213): Disch-bilemesy (gl.im., g.v.) (121); dischin arasy (g.v.) (121); dischlertile (instr.) (123); dischlerini (posv., ak.) (121); Disch-otu (g.v.) (83); disch-tosu (g.v.) (121); Dischy (ak.) (12); Diş (121); Diş-eti (g.v.) (121); Dişleri (posv.) (121); fil-dischi (g.v.) (57); Disch-agrisi (g.v.) (121)
- dişi* (Men.: dişi, 2214): dischi (119); aslan dischisy (g.v.) (68); Dischi-kedi (62)
- dişsiz* (Men.: dişsyz, 2214): Disch-sys (121)

- divan* (Men.: dīwān, 2220): Divan (79); Divan–meğilisi (g.v.) (59)
- divane* (Men.: dīwāne, 2221): divane etmek (72); divane olmak (72); divane (72)
- divanelik* (Men.: dīwānelik, 2221): Divanelik (72)
- divit* (Men.: diwit, 2222): Divid (90); Divit (31)
- diz* (Men.: diz, 2212): Dis (47); Dis (64); Dis csukmek (64); kol–disi (g.v.) (37)
- doğan* (Men.: doghan, 3145): Doghan (52); Dohan (78)
- doğancıbaşı* (Men.: doghanği başı, 3146): Doghancsi–Baschi (g.v.) (52)
- doğma* (Men.: doghma, 3146): Dogma (gl.im.) vilayeti (g.v.) (105); Dogma–agrilary (48)
- doğmak* (Men.: doghmak, 3146): doghan (part.) (40); doghar (-r) (11); doghar (-r) (58); Doghmak (58); dogsa (kond.) (38); Dogmak (11); Dogmak (38)
- doğramacı* (Men.: doghramaği, 2177): Togramacsy (101)
- doğramak* (Men.: doghramak, 3146): dogramak (122); togramak (101); Togramak (49)
- doğramak (refl.)* (Men. nema, v. *doğramak*): Togramisch (part.) (49); Togramisch (part.) (49)
- doğru* (Men.: doghru&doghry, 2177): dogru (115); dogru (50); Togru (118); Togru (118); Togrü (22); Togru (50); Togru (51); Togru (79); Togru (79); togru (68)
- doğruluk* (Men.: doghrulyk, doghrylyk, 2177): togruluk (118); Togrülük (50)
- doğrutmak (fakt.)* (Men.: doghrutmak, 2177): togrutdum (perf.) (13); Togrutmak (21); Togrutmak (3); Togrutmak (3); Togrutmak (36); Togrutmak (13); Togrutmak (80); togrutum (perf.) (80)
- doğu* (Men.: doghu, 3146): ghün doghüsy (g.v.) (11); ghün doghusy (g.v.) (93)
- doğurmak (fakt.)* (Men.: doghurmak, 2177): Doghurmak (123); Doghurmak (40); Doghurmak (48); Doghurmak–agrilari (g.v., gl.im.) (63)
- doğuş* (Men. nema): doghusch (gl.im.) (48)
- dokumak* (Men.: dokumak, 2178): Dokumak (118)
- dokuyucu* (Men. nema, v. *dokumak*): Dokujucu (118)
- dolandırıcı (fakt.)* (Men.: dolandüriği, 2185): Dolanderiğilarün eline (g.v., dat.) (105)
- dolap* (Men.: dolāb, 2183): Dolab (18); Dolab–csekmeğesi (g.v.) (42)
- dolaşık* (Men.: dolaşik, 2184): Dolaschik (111)
- dolaşmak* (Men.: dolaşmak, 2184): dolaschmak (111); dolaschmak (58)
- dolaştırmak (fakt.)* (Men.: dolaştürmak, 2184): dolaschdürmak (111)
- doldurmak (fakt.)* (Men.: doldürmak, 2188): Dolturmak (8); Dolturmak (47)
- dolma* (Men.: dolma, 2189): Dolma (47); kabak–dolması (g.v.) (47); patlicsan–dolması (g.v.) (47); Dolma–kabaghi (g.v.) (65)
- dolu* (im.) (Men.: dolu, 2190): Dolu (55)
- dolu* (pridj.) (Men.: dolu, 2190): dolu (115)
- domuz* (Men.: donjüz, 3149): Domus (91); jaban–domusy (g.v.) (91); Domus~Donghus jaghy (g.v.) (94); Tomus (120); Tomus–kabaghi (g.v.) (64); Tomus–kyli (g.v.) (84); Domus–jaurusu (g.v.) (44)
- don I (led)* (Men.: don-, 2179): dong (46)
- don II* (Men.: don, 2191, 3155): Don (59)

- donanma* (Men.: donanma, 2192): Denghys–donanmasy (gl.im., g.v.) (86); Donanma–fisch-engi (gl.im., g.v.) (78); Döschek – Donanmasy (gl.im., g.v.) (21)
- donanmak* (Men.: donanmak, 2192): Donanmisch (part.) (96)
- donatmak* (*fakt.*) (Men.: donatmak, 2191): Donatmak (123); donatmak (95); Donatmak (18)
- donluk* (Men.: donlyk, 3155): donluk (67)
- donmak* (Men.: don-mak, 3150): Dongmak (39); dongmusch (-miš) (49); Dongmusch (part.) (51)
- donyağy* (Men.: don-jaghy, 3149): Don–jaghy (g.v.) (114)
- dost* (Men.: doft, 2169): Dost (46); Dosta (dat.) syr/sr inanmak (9); Dostdan (abl.) (101); Dostümlen (posv., instr.) (21)
- dostluk* (Men.: doftlyk, 2170): Dostluk (110); Dostlük (110); Dostlük (46); Dostluk (67);
- dostsuzluk?* (Men. nema): Dostsylvük göstürmek (3)
- doymak* (Men.: doymak, 2197): Toimak (84)
- doyum* (Men.: dojum, 2197): Dojum etmek (84); Tojum olmak (84)
- doyumak?* (*od doymak*) (Men. nema.): Dojumas (part.) (113)
- dojurmak* (*fakt.*) (Men.: dojurmak, 2197): dojurmak (40); Dojurmak (84)
- dökmek*¹²⁰ (Men.: dök'mek, 2181): dögmek (101); dögmek (107); dögmek (119); Dögmek (88); Tob Dögmek (88); Dögmischler (-miš) (23); Dökmek (118); Dökmek (52); Dökmek (52); döktüler (perf.) (107); kan dögmek (24); dögmek (25)
- dökücü* (D. S.) (Men.: dökügi, 2183): Doghicsi (88)
- dökülmek* (*pas.*) (Men.: dök'ülmek, 2180): döküldüler (perf.) (105); döküldy (perf.) (42); döküldy (perf.) (42); dökülmek (105); Dökülmek (42); Dökülmek (111); Dökülmisch (part.) (121); tökülürsynüs (-r) (105)
- döndürmek* (*fakt.*) (Men.: döndürmek, 2164): Döndürmek (3); döndürmek (111); Döndürmek (2); Döndürmek (4)
- dönme* (Men.: dönme, 2195): basch–dönmesy (gl.im., g.v.) (91); Ghünesch–dönmesy (gl.im., g.v.) (93)
- dönmek* (Men.: dönme, 2194): dönme (111); dönme (111); dönme (111); Dönme (112); Dönme (119); Dönme (19); dönme (2); dönme (39); dönme (4); dönme (91); döndi (perf.) (111)
- dönmeçlik?* (Men. nema, v. *dönmeç*): Dönmeçlik (gl.im.) (119)
- dönük* (Men.: dönük, 2194): Dönük (112)
- dört* (Men.: dört, 2161): Deurt (111); Deurt (111); Deurt (111); Deurt (111); Deurt-ajakly (111); Deurtingi (111); Deurt-pajin biri (g.v.) (111); Dört (80); Dört (80); dört–jandan (33); Jilün deurt azyri (g.v.) (78); Jilün dört hassirleri (g.v.) (61)
- dörtleme* (D. S. sv. 4) (Men. nema, dörtlemek, 2162): deurtleme ghitmek (48)
- döşek* (Men.: düšek, 2173): Döschek japmak–düşetmek (21); Döschek (21); Döschek (43); Döschek (43); döschek (98); samán–döscheghy (g.v.) (98); jol döscheghi (g.v.) (43); Döschek–Donanmasy (g.v., gl.im.) (21); Döschek–sofrasi (g.v.) (21); Düşek (69)
- döşeklik* (Men. nema, v. *döşek*): Döscheklik (21)

- düşeme* (Men.: düşeme, 2175): Döscheme–taschy (g.v.) (86); Döscheme (gl.im.) (24);
*dövmek*¹²¹ (Men.: döğ'mek', 2181): dögmek (123); Dögmek (123); dögmek (14); Dögmek (49); dogmek (96); dogmek (96); Dögmek v.g. kapuy (ak.) (7)
dövüş (Men.: döğ'üş, 2180): Dögüşch (gl.im.) (87); Döüşch (gl.im.) (32)
dövüşmek (*rec.*) (Men.: döğ'üşmek, 2180): Dögüşchmek (78); döüşchmek (32); Döüşchmek (87); döüşchürler (-r) (32)
dua (Men.: du-a', 2086): Duva Etmek (21); Din–Duvasy (g.v.) (52); duvany (posv., ak.) (73); Duvasy (posv.) (52)
dudak (Men.: dudak, dodak, 2157): Dutak (67)
dul (Men.: dul, 2183): dul (120); dul–er (120)
duman (Men.: duman, tuman, 3154): Duman (72)
dumanlı (Men. nema, v. *duman*): Dumanly (72)
durmak (Men.: durmak, 2164): durmak (108); durmak (112); durmak (96); durmak (96); durmak (96); durmak (98); toursun (imp.) (66); kotursun (imp.) (66); turdu (perf.) (11); Turmak (11); tursun (imp.) (26); tursun (imp.) (72)
durucu? (Men. nema, v. *durmak*): Duruğu (37)
duruk (Men. nema): duruk (63); Duruk (112)
dut (Men.: dud, 2157): Dut–jabraghi (g.v.) (122)
duvar (Men.: diwār, 2219): Duvar (69); Duvar (69); Duvar (74); Duvara (dat.) (8); Duvary (ak.) (106)
duvarcı (Men.: diwarği, 2219): Duvarcsi (69)
duymak (Men.: dujmak, 2198): Duimak (37); Duimak (51); duimak (95)
duymaklık? (Men. nema, v. *duymak*): Duimaklık (gl.im.) (93)
duyurucu (Men. nema, dujrmak, 2197): Dujurucusu (28)
düdük (Men.: düdük', 2158): Dütük (45); Dütük (61); Dütük (76); Dütük (76); dutuky (ak.) (15)
düğme (Men.: (Men.: döğ'me, 2182): Dugmelery (ak.) csösmek (11)
düğmelemek (Men.: döğ'melemek', 2182): Dügmelemek (124); Dügmelemek (64); dügmele- mes (-r) (64)
düğmelenmek (*refl.*) (Men. nema, v. *düğmelemek*): Dügmlenmek (124)
düğüm (Men.: dug'üm, 2181): Dügüm (64)
düğün (Men.: düğ'ün, 2182): Dükiün (59); dükiün (59)
dükkân (Men.: dükân, dükkân, 2104): ilatsch–Dükiani (g.v.) (10)
dülger (Men.: dülğ'er, 2189): Dürkier~dülkier (123)
dümbelek (Men.: dümbelek', 2146): Dümbelek (61); Dünbellek (75)
dümen (Men.: dümen, 2190): Dumen (81); Dümen (97); araba dümeni (g.v.) (31); araba–dü- meny (g.v.) (117)
dümençi (Men.: dümenği, 2191): Dümenği (97)
dün (Men.: dün, 2191): Dün (101); Dün (116); Dun (42)

- dünya* (Men.: dünjâ, 2150): dünya (108); dünya (108); Dünya (119); Duniadan (abl.) (101); duniadan (abl.) (102); dünıay (ak.) (109); Dünıay (ak.) (39); Dünıay (ak.) bütün aidinlaterir (-r) (20)
- dürbün* (Men. nema): Dülbün (44)
- dürtmek* (Men.: dörtmek, 2162): dürtmek (103); dürtmek (103); dürtmek (125); Dürtmek (79); dürtmek (95); dürtmek (98)
- dürtmeklik?* (Men. nema, v. *dürtmek*): Dürtmeklik (gl.im.) (98)
- dürtücü* (Men.: dörtüğü, 2162): dürtücüsü (95)
- düş* (Men.: düş, 2171): Düşç ghörücüsü (103); düşç (103); Düşç (103); Düşç (103)
- düşkün* (Men.: düşk'ün, 2173): düşkün (105)
- düşman* (Men.: düşmen, vul. düsmân, 2085): Basch–Düşman (2); Düşmanyıma (posv., dat.) (119); Düşman (43)
- düşmanlık* (Men.: düşmenlik', 2085): Düşmanlık (43)
- düşmek* (Men.: düşmek', 2174): Düşçecsek (part.) (16); düşçer (-r) (93); düşçmek (108); düşçmek (116); düşçmek (35); düşçejör (-yor) (35); düşçmek (4); düşçmek (42); düşçmek (7); Düşçmek (8); düşçmek (86); Bu mansub sana laikdur–düşçer (-r) (9); bu schei bana (dat.) düşçmes (-r) (8); Düşçmemek (32)¹²²; düşçmes (-r) (32); düşçmiş (-miş) (62); Düşdi (perf.) (42); düşçer (-r) (105); Düşçer (-r) (48); düşçersyn (-r) (105); düşçemesyn (opt.) (116); düşçmek (109); düşçmek (124); düşçmek (35); Düşçmek (48); düşçmek (93); düşçmişdr (-miş, imek) (4); düşçmes (part.) (113); düşçmiş (-miş) (109); düşçmüs (part.) (114)
- düşmeklik?* (Men. nema, v. *düşmek*): düşçmeklik (gl.im.) (7)
- düşünmek* (Men.: düşünmek', 2176): Düşçünmek (109); Tüşçünmek (17)
- düşürmek (fakt.)* (Men.: düşürmek', 2173): düşçürmek (64); düşçürmek (40); düşçürmek (70); düşürmek (108); düşürdüler (perf.) (107); düşürmek (4); Csocsuky (ak.) vachtsys Düşürmek–guacsirmek (5); düşçürmek (99)
- düşürtmek (fakt.)* (Men. nema, v. *düşürtmek*): Düşçürtmek–guacsirtmek ücs ailük csocsuky (ak.) (5)
- düz* (Men.: düz, 2072): düs (34); düs (52); Düs etmek (3); Düs-deil (imek) (112)
- düzetmek* (Men.: düzetmek', 2166): düsetmek (21)
- ebe* (Men.: ebe, 33): Ebe (57)
- ebedelâbâd* (Redhouse) (Men.: ebedül- vel ebedelâbâd, 18): Ebetul abatia (41)
- ebedi* (Men.: ebedi, 21): Ebbedi (112); Ebbedi (97); Ebeti (41)
- ebsem* (Men.: ebfem, feü ebsem, 26): hebcsem otur (46)
- ecel* (Men.: eçel, 62): eysel (102); Ecselden (abl.) (102)
- eda* (Men.: edâ, 108): Eda etmek (39); Eda (115)
- edep* (Men.: edeb, 110): Edep (52); İnsanün–Edebi (g.v.) (69); edep–jerleri (g.v.) (48)
- edepsiz* (Men.: edepsyz, 112): edepsys (85); Edepsys (85); Edepsys (86)
- edepsizlik* (Men.: edepsyzlik', 112): Edepsislük (85); Edepsyslük (12); edepsyslük (46)
- edici* (Men. nema, v. *etmek*): etcesi (106); etcisi (101); etçigi (34)

122 U značenju: ne biti dužan (učiniti nešto).

- eĝe* (Men.: eg'e, 361): Eghie (43); Eghie–tosu (g.v.) (43)
- eĝelemek* (Men.: eĝ'elemek', 361): Eghielemek (13); Eghielemek (43)
- eĝilmek* (*pas.*) (Men.: eĝ'ilmek', 356): Eghilmek (33)
- eĝlence* (Men.: eĝ'lenĝe, 357): Eilensche (122)
- eĝlencelik* (Men. nema, v. *eĝlence*): Eilenschelük (122)
- eĝlenmek* (Men.: eĝ'lenmek', 358): eilenelüm (opt.) (122); Eilenmegh (122); Eilenmek (122)
- eĝreti* (Men.: a'rijeti, vul. ejreti, etiam eĝ'reti, 3188; eĝ'reti fać, 350): Eigreti köprü (87); Eigreti sacs (75); Eigreti (42)
- eĝri* (Men.: eĝ'ri, 350): Egri (78)
- eĝri-büĝrü* (Men.: eĝ'ri böĝ'ri, 351): Eigri–büĝrü (112)
- ehil* (Men.: ehl&ehyl, 564): Ehli–ilim (g.v.) (31)
- ejder* (Men.: ejder, 161): Aschder (16); aśder (32)
- ekmek* (*gl.*) (Men.: ek'mek', 360): ekmes (-r) (58); Ekmek (13); Ekmek (7); ekmek (83)
- ekmek* (*im.*) (Men.: ek'mek', etmek', 360): Ekmeghi (ak.) (25); Ekmeghün–icsi (g.v.) (25); Ekmek bischirmek (15); ekmek (51); ekmek (66); ekmek (7); Tain–ekmeghi (g.v.) (28); Ekmek–kebab–furuny (g.v.) (15)
- ekmekçi* (Men.: ek'mek'çi, 360; etmek'çi, 50): Ekmekcsi (17)
- ekser* (Men.: ek'fer, 351): Ekser (72)
- eksik* (Men.: ek'sik', 352): eksighe (dat.) (110); eksik verdi (perf.) (80); Eksik (43); eksik vermek (1); eksikdr (imek) (53)
- eksiklik* (Men.: ek'fik'lik', 353): Eksiklighiny (posv., ak.) (100); Eksiklik csekmek (17); Eksiklik (2); Eksiklik (90); Eksiklik (99)
- eksilmek* (Men.: ek'ilmek', 353): Eksilmek (2); Eksilmek (42)
- eksiltmek* (*fakt.*) (Men.: ek'iltmek', 353): eksilti (perf.) (80); Eksiltmek (110); Eksiltmek (80)
- ekşi* (Men.: ek'si, 354): ekcshi (84); Ekschi (64); ekschi (84); ekschi (84); Ekschiy (57); Ekschy (84); ekschy (84)
- ekşilenmek?* (*refl.*) (Men. nema, ek'simek', 354): ekschilenmisch (part.) (84)
- el I* (Men.: el, 364): El dutmak (57); Elden (abl.) (112); El pak kurban (7); El pak (70); El vermek (100); El vermek (55); el vermemek (100); el (100); El (114); el (55); el (98); allahun elindedr (g.v., lok., imek) (109); Elden (abl.) (4); El–arabasy (g.v.) (90); El–ibrighi (g.v.) (62); Elietiśmemiś (part.) (112); Elinden (posv., abl.) (109); elinden (posv., abl.) (36); El–jasysy (g.v.) (55)
- el II* (Men.: il, vul. el, 364): Ele (dat.) vermek (109); Elin mali (g.v.) (36); El mali (g.v.) (36); El maly (g.v.) (38)
- elçi* (Men.: elći, 384; ilći, vul. elći, 605): Elći (11); Elći (2); Elći (37); Elcsi naminde (g.v., lok.) (102); Elcsi (123)
- elçilik* (Men.: ilçilik, 605): Elsilük (24); Elçilük (2)
- eldiven* (Men.: eldüwen, 387): Eldiven (55)
- elek* (Men.: elek', 393): Elek (93); un–elegi (g.v.) (69)
- eli pek* (Men.: eli pek', 371): Elipek (49)
- elipeklik?* (Men. nema, v. *eli pek*): Elipeklik (49)

- ellenmek (refl.)* (Men. nema, ellemek', 394): elenmemiş (part.); Ellenmemisch (part.) (112)
- elma* (Men.: alma; kyzyl alma, 401): kyssyl alma (80); kyssyl Elmanün basch Ruhbani (g.v.) (75)
- elmas* (Men.: elmäs, 399): Elmas (31)
- emek* (Men.: emek', 421): emek (119)
- emin* (Men.: emîn, 431): Emin jer (90); Emin (92); emindr (imek) (59); Emmin deilder (imek) (39); Emmin jer (124); Emmin (10)
- eminlik* (Men.: emînlik', 432): Eminlük (46)
- emzürmek (fakt.)* (Men.: emzürmek', 420): Emdürmek (84)
- en* (Men.: enj, 344): eneider (imek) (79); nei (imek) (79)
- endam* (Men.: endäm, 450): Endam (67); Endam–ainasy (g.v.) (94)
- endamlı* (Men.: eiü endämlü, 450): Endamly (67)
- endamsız* (Men. nema, nâ endäm, 450): Endamsys (112)
- endaze* (Men.: endäze, 450): Entase (34)
- engellemek* (Men. nema, eng'el, 469): Enghellemek (58); Enghellemek (9)
- engellenmek (refl.)* (Men. nema, v. *engellemek*): Enghellenmek (58); Enghellenmek (9)
- engellik?* (Men. nema): Engellik (58); Enghellik (9)
- engin* (Men.: eng'in, enj'in, 470): Enghin (70); Enghine (dat.) (17)
- enginar* (Men.: ing'inär, 469): Enghinar (10)
- enište* (Men.: enište, 459): Enischte (91)
- enli* (Men.: inlü, vul. enlü, 616): Enly (24)
- ense* (Men.: enje, 353): Enghse (50)
- er* (Men.: er, 122): Er adam (69); Er (34)
- erik* (Men.: erik', 147): Jaban erighi (g.v.) (88)
- erimek* (Men.: erimek', 150): erimek (3); Erimek (5); eridüm (perf.) (5)
- eritici?(fakt.)* (Men. nema, v. *eritmek*): Eriticsi (88)
- eritmek (fakt.)* (Men.: eritmek', 134): Eritmek (122); eritmek (107); eritmek (88)
- erkânsız?* (Men. nema, erk'an, 147): erkiansys (113)
- erkânsızlık?* (Men. nema, v. *erkânsız*): erkiansyslük (85)
- erkek* (Men.: erk'ek', 148): erkek (25); Erkek (69); Erkek–kedi (62)
- erken* (Men.: erk'en, 148): ertgen (122); ertgen (71)
- ertesi* (Men. irte, vul. erte, 135): ğiuma ertesy (g.v.) (83); paserertesy (g.v.) (71)
- esir* (Men.: esir, vul. Tart. yafyr, 227): Jessir (67); jessir (91); Jessirler kurtaricsi (g.v.!) (13); Jessirler (13); Jessir–pahasy (g.v.) (68)
- esirlik* (Men.: esirlik', 227): Jessirlik (31); jessirlik (91)
- eski* (Men.: esk'i, 218): Eski (112); eski (7)
- eskici* (Men.: esk'iği, 218): Eskicsi (90)
- esmer* (Men.: esmer, 222): Esmer (24); esmer (91)
- esvap/esbap* (Men.: efwâb, vul. efpâb, 55): Esbab (80); Esbablarından (posv., abl.) sojunmak (3); Esbablarından (posv., abl.) (13); esbablarından (posv., abl.) sojunmak (14)
- eşek* (Men.: eşek', 241): Eschek (40)

- eşekçi* (Men.: ešek'çi, 243): Eschekcsi (40)
- eşik* (Men.: işik', vul. eşik', 241): Eschik (101)
- eşkire* (*aşikare*) (D. S. sv. 5) (Men. nema; aşik'âr&çâik'âre, 241): eşkire etmek (77); Eşkire (81)
- et* (Men.: et, 35): Et (45); Diş-eti (g.v.) (121); Etden (abl.) (38); Ete (dat.) (85); Et-ghiüni (g.v.) (45); Et-kiessini (g.v.) (42); Et-suju (g.v.) (25); Et-Suju (g.v.) (45); et-suju (g.v.) (99); Etün ~ haivanün bir cseireghi (g.v.) (111); ety (ak.) (62); Etymy (posv., ak.) (123)
- etmek* (Men.: itmek', vul. etmek'): edeir (-yor) (48); edene (part., dat.) (39); edenün hakyndan (part., g.v.) (39); etdi (perf.) (97); etdiler (perf.) (50); etdüm (perf.) (45); eteirler (-r,-yor) (20); eteirüm (-r,-yor) (35); eterim (-r) (67); eterseng (kond.) (54); etesyn (opt.) (48); etmek (106); etmek (107); etmek (46); etmek (7); etmek (88); eder (-r) (106); etdi (perf.) (123); etdi (perf.) (123); eter (-r) (106); etmem (-r) (114); etmem (-r) (67); etmemek (109)¹²³
- etmelik?* (Men. nema, v. *etmek*): Sahablük etmelük (gl.im.) (90)
- etraf* (Men.: aţraf, 269): Etraf (111); kallenün etrafy (g.v.) (111)
- ettirmek* (*fakt.*) (Men.: itürmek', vul. ettürmek', 38): etirmek (124); etirmek (91); etirmek (90); etürmek (1)
- ev* (Men.: ew, 475): Ev (56); evde (lok.) (5); Hastalar-evi (g.v.) (93); örümge-evi (g.v.) (95); ev-adamlary (g.v.) (57); Ev-bark sahabı (g.v.) (108); eve (dat.) (16); Ev-haivany (g.v.) (121); evi (ak) basmak (36); Evi (ak.) (24); Evine (posv., dat.) (17); Ev-kiajasy (g.v.) (59); Ev-kyrası (g.v.) (57); evler (79); Ev-ödemesi (g.v., gl.im.) (57); Ev-saharesy (g.v.) (67); Ev-takümy (g.v.) (57); Ev-tevabilery (g.v.) (57); Evün dört tarafi (g.v.) (80); Evün Sahabi (g.v.) (35); Ev-ürtüsü (g.v.) (30); Evv-hayvany (g.v.) (36); Evv-keopeghi (g.v.) (36)
- evermek* (Men.: ewermek', 506): Evermek (108); evermek (12)
- evlat* (Men.: ewlād, 538): evlat (44); Evlat (63); Evlat (93); kahbe-evlaty (g.v.) (60); Evlata (dat.) (93)
- evlenmek* (Men.: ewlenmek', 546): Evlenmek (58)
- evlenmelik?* (Men. nema, v. *evlenmek*): Evlenmelik (gl.im.) (34)
- evli* (Men.: ewlü&ewli, 546): Eili (50)
- evliya* (Men.: ewlijā, 549): Evlia (57)
- evliyalık* (Men. nema, v. *evliya*): Evlialük (57)
- evel* (Men.: ewwel, 536): Evel (40); Kanuni-evel (27); evelden (abl.) (7)
- eyer* (Men.: ejer, 589): Ejer (83); ejery (ak.) (13)
- eyerlemek* (Men.: ejerlemek', 592): Ejerlemek (83)
- eylemek* (Men.: eilemek', 608): eile (imp.) (106); eilejessun (opt.) (67); eilemek (111); hisap eilemek (79); sapt eile (imp.) (77); eilesyn (imp.) (30); Lütfeile (imp.) (53)
- ezberlemek* (Men.: ezberlemek', 160): Esberlemek (14)
- eziyet* (Men. nema): Esiet etmek~vermek (21)
- ezmek* (Men.: ezmek', 166): esmek (123); Esmek (110); esmek (96); ezmek (110)
- fağfuri* (Men.: faghfüri, 3534): farfuri-philcsan (76)
- fahişe* (Men.: fāhyşet, fāhyşe, vulg. faise, 3450): Fohs (60)

123 V. *bir etmek*.

- fakir* (Men.: fækȳr, 3537): faghir (10); faghyr (56)
fakirlık (Men.: fakȳrlyk, 3538): faghirlıgha (dat.) (105); faghirlık (10)
falcı (Men.: fālgi, 3457): falgy (58)
falcılık (Men.: fālğilik, 3458): falcsilük etmek (117)
fariğ (Men.: fārīg, 3451): farig olmak (109); farigh (107); farigh olmak (5)
fark (Men.: færk, 3504): fark etmek (115); fark (115)
farz (Men.: færz, 3499): fars (76)
fasıl (Men.: fæsl, 3526): fassyl (101); fassyl (101); guetsche–fassyly–schenlighi (g.v.) (2)
fayda (Men.: fāidet, fāide, vul. fajda, 3460): faida (123); aghcse–faidası (g.v.) (123)
faydalı (Men.: fāidelü, 3460; v. *fayda*): faidaly (18)
faydasız (Men.: fāidesyz, 3460; v. *fayda*): faidasys (108); faidasys (113); faidasys (113)
fazla (Men.: fæzlæt, fæzlæ, 3529): fasla fasla etmek (122); fasla (76)
fena (Men.: fenā, 3549): fena (1); fena (10); fena (11); fena (124); fena (14); Fena (24); fena (3); fena (4); Fena (49); Fena (5); fena (51); Fena (58); fena (58); fena (60); fena (60); fena (88); fenadr (imek) (88); fena (98); fenadr (imek) (14); fenadr (imek) (96)
fenalık (Men. nema, v. *fena*): Türklerin fenalüghindan (g.v., abl.) (38); fenalük (24); fenalükdan (abl.) (107); fenalüküm (posv.) (105)
fener (Men.: fener, 3551): fenner (66)
ferman (Men.: fermān, 3507): ferman (116); ferman (75); fermanlary (ak.) (106)
feryat (Men.: ferjād, 3514): firiat (106); firiat (106); firiat (106); firiat etmek (106)
fes (Men.: fes, 3519): fes (56)
feth (Men.: feth, 3463): Fet olmas (part.) (115); fet islam (115); Feth olunmak (36)
fıçı (Men.: fući, 3555): fuggi–csemerber (g.v.) (42); fuggi–dibi (g.v.) (42)
fıçıcı (Men.: fućiği, 3555): Fuğğicsi (22); fuğğiği (26)
fundık (Men.: funduk, 3551): fndük (56)
fırça (Men.: furćia, 3490): Frčsá (26)
fırın (Men.: furun, 3513): Furun (15); kĩaicsi furuni (g.v.) (15); Ekmek–kebab–furunı (g.v.) (15)
fırlak (Men.: fırlak, 3506): fırlak (111); fırlak (111)
fırsat (D. S.: fırsand) (Men.: fırfæt, 3497): fırsand (19); fırsand (50)
fırtına (Men.: fortuna, 3556): fortunaja (dat.) (113); fortuna (52); fortunaja (dat.) (86); fırtunaja (dat.) (99); fortunay (ak.) (113); fortunay (ak.) (86); fırtunay (ak.) (99)
fısrıtı (Men. nema): Ses–fısrdesi (g.v.) (51)
fiskiye (Men. nema): fıskije (95)
fıslamak (Men. nema, fyfyldamak, 3522): fıslamak (123)
fıstık (Men.: fıftyk, fıftuk&fustæk, 3520): Fstyk (44)
fıstiki (Men.: fıftykȳ, 3520): Fstyki (49)
fışkı (Men.: fıški, 3524): fıschky (70)
fidan (Men.: fidān, 3477): Fidan (76); fidan (96)

- fikir* (Men.: fek'r&usit. fik'r, 3539): fighir etmek (109); fighir etmek (116); fighir etmek (124); fighire (dat.) düschmek (7)¹²⁴; fighire (dat.)–düşmeklik (gl.im.) (7)¹²⁵; fighire (dat.) (35); fighirile (instr.) saptetmek (18); fighirinde (posv., lok.) (35); fighirinde (posv., lok.) (35); fighirinde (posv., lok.) (61); fighirinden (posv., abl.) (108); fighirine (posv., dat.) (40); fighirini (posv., ak.) (14)
- fil* (Men.: fil, 3567; fil dişi, 3567): fil (37); fil–dischi (g.v.) (57)
- filhal* (Men.: fil-hâl, 3562): filhal (62); filhal (99)
- filizlenmek (refl.)* (Men.: filislenmek, 3547): filislenmek (90)
- firar* (Men.: firâr, 3482): firar olmak (13); Firar (106)
- firaset/feraset* (Men.: firâset, 3483): firasset (17)
- fistan* (Men.: fiftân, 3520): fyssdan (47)
- fistanlık* (Men. nema, v. *fistan*): fisanlük (80)
- fişek* (D. S.: fişenk, sv. 5) (Men.: fišek, 3524): fischenk (46); fischenk (78); Donanma–fischengi (g.v., gl.im.) (78)
- fitil* (Men.: fertil, vul. fitil, 3469): fitil (30); mum–fitili (g.v.) (30); fitil (42); fitil (68)
- fitne* (Men.: fitnet, fitne, 3466): fitne (68)
- fitne fücür* (Men. nema, v. *fitne*): fitne-ficsur (84); fitne-ficsur (68)
- fitneci* (Men.: fitneği, 3467): fitnecsi (84)
- fitnelik?* (Men. nema, v. *fitne*): fitnelik (68)
- florin* (Men. nema): florind (40); florind (54)
- forint?* (Men. nema): forind (97)
- Frengistani?* (Men. nema, freng'iftan, 3510): frenkisdani (111)¹²⁶
- Frenk* (Men.: frenk, 3510): frenk lahanasy (g.v.) (64); Frenk (22)
- fund* (Redhouse) (Men. nema): fundu (posv.) (85)
- gam* (Men.: ghæ'm, 3424): Kam (21); kam (69); kam (103); kam (103)
- gamlu* (Men. nema, v. *gam*): kamly (103)
- gammazlamak* (Men.: ghæmmâzlamak, 3425): kamaslamak (109); kamaslamak (8); kamaslamak (8)
- gani* (Men.: ghænî, ghânî, 3433): kani (120); kani (50); kani (50)
- ganilik* (Redhouse) (Men. nema, v. *gani*): kanilik (47); kanilük (120)
- garip* (Men.: ghārîb, 3398): karib (117); karib (117)
- gayret* (Men.: ghäjret, 3443): kairet (34)
- gayrı/gayri* (Men.: ghäjri, 3445): ghairi (13); ghairi (22); kairi (13); okairi durlidr (imek) (7); kairisina (posv., dat.) (124)
- gazel* (Men.: ghæzel, 3402): kasel (95); kasel (95); kasel (79)
- gebe* (Men.: g'ebe, 3866): ghebe olmak (91); ghebe (102); ghebe (37); ghebe (91)
- gebelenmek?(refl.)* (Men. nema, v. *gebe*): ghebelenmek (37); ghebelenmek (91)
- gebere* (D. S.) (Men.: g'ebere&k'ebere, 3863): ghebere (27)

124 U značenju: sjetiti se.

125 U značenju: sjećanje.

126 V. *Hindistani*.

- gebermek* (Men.: g'ebermek'): ghebermek (28); ghebermek (5); ghebermisch (-miš) (111); ghebermek (109)
- gece* (Men.: g'ige, vul. g'ege, 4110): guecse (110); Guesceny (posv.) (54); guetsche (107); guetsche–fassyly–schenlighi (g.v.) (2); guetsche–bekcsisy (g.v.) (72); guetsche–kullughu (g.v.) (72); Guetsche–kušu (g.v.) (40); guetsche–takiasy (g.v.) (72)
- gecelemek* (Men.: g'igelemek', vul. g'egelemek', 4110): guecselemek (106)
- geç* (Men.: ge'ç, 3879; g'iç, 4109): guecs (94)
- geçen* (Men.: g'eçen, 3883): guecsende ~ guecsenlerde (part., lok.) (72); guecsenlerde (part., lok.) (114)
- geçinmek (refl.)* (Men.: g'eçinmek', 3883): guecsinersyn (-r) (124); guecsinmek (124); guetschinmek (11)
- geçinmeklik (refl.)?* (Men. nema, v. *geçinmek*): guecsinmeklik (gl.im.) (102)
- geçirmek (fakt.)* (Men.: g'eçürmek', 3884): ghecsirmek (35); guecsirirsyn (-r) (124); guecsirmek (122); guecsirmek (124); guecsirmek (105); Csocsuky (ak.) vachtsys Düšürmek–guecsirmek (5)
- geçirtmek (fakt.)* (Men. nema, v. *geçirmek*): Düşürtmek–guecsirtmek ücs ailük csocsuky (ak.) (5)
- geçit* (Men.: g'eçid, 3879): guecsit (105); guecsit (105); sujün–guecsiti (g.v.) (105); guecsit (108); guecsit (75)
- geçmek* (Men.: g'eçmek', 3881): ghecsmek (33); ghetschmek (21); ghetschmek (65); guecsmek (105); guecsmek (105); guecsmek (108); guecsmemisch (part.) (112); guecsmes (part.) (115); guecsen (part.) (116); ghörmemekden (abl.) ghelmek ~ guecsmek (9)
- gelin* (Men.: g'elin, 4002): ghellin (24); kiellin (91)
- gelincik* (Men.: g'elingik', 4003): ghellingik (dem.) (78)
- gelir (part.)* (Men.: g'elür, 4004): ghellir (36); ghellir (44); vilajet–verghisi–ghelliri (g.v.) (44); ghellir (5); ghellir (87); Bu jerun ghellilij (g.v.) azdur (imek) (5)
- gelmek* (Men.: g'elmek', 4001): ghel (imp.) (106); ghel (imp.) (63); gheldi (perf.) (51); gheldüm (perf.) (12); gheldün (perf.) (54); gheldün (perf.) (54); gheldun (perf.) (120); gheldün (perf.) (120); gheldy (perf.) (107); gheldy (perf.) (15); gheldy (perf.) (86); ghellecseghi (part., posv.) (58); ghellecsek (part.) (124); ghellen (part.) (40); ghellenler (part.) (72); ghellmek (109); ghellmek (124); ghellmek (35); ghellmek (78); ghellmek (98); ghellmek (17)¹²⁷; ghürünür~ghellir (-r) (17); ghellmes (-r) (112); ghellyrüm (-r) (110); ghellyrüm (-r) (114); ghelmek (17); ghelmek (21); ghelmek (39); ghelmek (5); ghelmek (51); ghelmek (70); ghelmek (70); ghelmek (91); ghelmek (91); ghelmemek (112); ghelsün (imp.) (39); ghelsün (imp.) (93); ghellir (-r) (50); ghörmemekden (abl.) ghelmek ~ guecsmek (9); ghellersyn (-r) (99); ghellesyn (opt.) (53)
- gelmeklik?* (Men. nema, v. *gelmek*): ghelmeklik (gl.im.) (70)
- gem* (Men.: g'em, 4009): ghem (48); ghiem (gem) (122)

127 U značenju: činiti se.

- gemi* (Men.: g'emi, 4023): ghemi sahabi (g.v.) (87); ghemi (86); Ghemiden (abl.) (3); ghemii (ak.) (9); ghemiile (instr.) (86); ghemiilen (instr.) (105); ghemini (posv., ak.) (17); ghemi-taifasy (g.v.) (87); ghemy (16)
- gemici* (Men.: g'emiği, 4024): ghemicsi (69); ghemicsi (86); ghemicsi-baschi (g.v.) (87)
- gemcilik* (Men.: g'emiğilik, 4024): ghemicsilük (87)
- gemmek?* (Men. nema): ghemmek (119)
- gençlik* (Men.: g'ençlik, 4034): ghencsluk (61)
- gene* (Men.: g'ene&g'ine, 4044): ghene (2)
- geniş* (Men.: geñ'ys, 3987): gheniş (119)
- gerçek* (Men.: g'erçek, 3907): ghercsek (51); guercsek (118); guercsek (118)
- gerçekletmek (fakt.)* (Men. nema, g'erçek'lemek, 3907): ghercsekleteirler (-r) (18); ghercsekletmek (18); ghercsekletmek (22)
- gerçeklik* (Men.: g'erçek'lik, 3907): guercseklik (118)
- gerdan* (Men.: g'erdān, 3909): kerdan (55)
- gerek* (Men.: g'erek, 3922): gerek (38); gherек olmak (imek) (93); gherек (35); gherекdr (imek) (93)
- gerekmek* (Men. nema): ghierekmes (-r) (55)
- gergef* (Men. nema): kerkief (97); kerkief (97)
- geri* (Men.: g'irü, 3929; g'iri, 3934): gheri deghini (posv., ak.) (124); gheri (125); gherisine (posv., dat.) (124); gherü brakmak (94); gherü (103); gherü (125); gherü (79); gherü (81); gherüsiny (posv., ak.) (124)
- getirmek (fakt.)* (Men.: g'etürmek, 3873): gheter (imp.) (68); ghetir (imp.) (40); ghetirmek (17); ghetirmek (76); ghetirmek (109); ghetirmek (125); ghetürdün (perf.) (117); ghetürmek (102); ghetürmek (47); ghetürmemek (43);
- geveze* (Men.: g'eweze, 4075): gheveze (112)
- gevrek* (Men.: g'ewrek, 4063): ghevrek (90)
- geyik* (Men.: g'ejik, g'eik, 4119): gheik (58)
- gezdirmek (fakt.)* (Men.: g'ezdürmek, 3941): ghestirmek (14)
- gezici* (Men.: g'eziği, 3944): ghesisci (105)
- gezilmek (pas.)* (Men. nema, v. *gezmek*): ghesylir (-r) (92)
- gezinme (refl.)* (Men. nema, v. *gezinmek*): ghesünmee (gl.im., dat.) (94)
- gezinmek (refl.)* (Men.: g'ezinmek, 3944): ghesünmek (14); ghesünmek (94); ghesinecsek (part.) jer (6)
- gezmek* (Men.: g'ezmek, 3943): gheselüm (opt.) (122); gheser (-r) (112); ghesmeghile (gl.im., instr.) (110); ghesmek (107); ghesmesyn (imp.) (93)
- gibi* (Men.: g'ibi, 3866): ghibi (110); ghibi (111); ghibi (124); ghibi (25); gibi (95); gibi (98);
- gicişmek* (Men.: g'iğışmek, 3880): ghicsischmek (19); ghicsischmek (61)
- gidici?* (Men. nema, v. *gitmek*): ghitecsi (71)
- girici?* (Men.: g'iriği, 4115): ghyricsi (113)
- giriş* (Men.: g'iris, 4113): ghirisch (gl.im.) (35); ghyrisch (gl.im.) (37)
- girişmek (rec.)* (Men.: g'irişmek, 4113): ghyrischmek (35); ghyrischmek (36)

- girmek* (Men.: g'irmek', 4114): ghyrdi (perf.) (106); ghyrdi (perf.) (37); ghyrer (-r) (117); ghyrmek (33); ghyrmisch (-miš) (95); gymisch (-miš) (32)
- girmeklik?* (Men. nema, v. *girmek*): ghirmeklik (gl.im.) (35); ghyrmeklik (gl.im.) (37)
- gitme* (Men. nema, v. *gitmek*): Kuti-scherife (dat.) ghitmee (gl.im., dat/ak.) bascharirmi (-r) (8); ghitmee (dat.) hassret csekeirim (-r, -yor) (18); ghitmee (gl.im., dat.) (120)
- gitmek* (Men.: g'itmek', 3872): ghid (imp.) (81); ghit (imp.) (68); ghitelüm (opt.) (122); ghiter (-r) (110); ghittersyn (-r) (120); ghitme (imp.) (68); ghitmek (102); ghitmek (112); ghitmek (117); ghitmek (124); ghitmek (4); ghitmek (48); ghitmek (50); ghitmek (57); ghitmek (60); ghitmek (79); ghitmek (86); ghitmek (93); ghitmek (93); ghitmek (94); ghitmek (99); ghiterim (-r) (5); ghitmemek (106); ghitmisch (part.) (51); ghitti (perf.) (120)
- gittikçe* (Men.: g'ittük'çe, 3870): ghitükcses (ger.) (48)
- gydirmek (fakt.)* (Men.: gejdürmek', 4111): ghjtitirmek (8); ghjtitirmek (9)
- gyim* (Men.: g'ejim, g'eim, 4121): ghijim (51)
- gyinmek (refl.)* (Men.: g'ejinmek', 4123): ghijinmek (20); ghjinmek (8); ghjinirim (-r) (8)
- gyimék* (Men.: g'ejmek', 4121): ghijmek (20); ghjimek (107); ghjimek (8); ghjirim (-r) (8)
- gizlemek* (Men.: g'izlemek', 3942): ghislemek (107); ghislemek (110)
- gizlenmek (refl.)* (Men.: g'izlenmek', 3942): ghislenmek (107); ghyslenecsek (part.) (88)
- gizli* (Men.: g'izlu, 3942): ghysli (105); ghysli (105); ghysli (107); ghysli (57); ghysli (85); ghysli (88); ghysly (57); ghysli (38)
- gonca* (Men.: ghon'ce, rar. ghunçe, 3432): konscha-ghül (80)
- göğüs* (Men.: g'ok's, g'ök'üs, 4086): ghögghs (25); ghöksüny (posv., ak.) (64)
- göğüslük* (Men.: g'ög'üslük, 4087): göghüslük (25)
- gök* (Men.: gök', 4085): ghöghe dek (dat.) (106); ghöghedek (dat.) (106); ghökde (lok.) (44); ghök-mavi (g.v.) (23); gögh (58); göghü (posv., ak.) (109); göghü (ak.) (40); göghün patischahlüghi (g.v.) (58)
- gölge* (Men.: g'ölg'e, 4091): kölghe (85); kölghe (87)
- gölgelik* (Men.: g'ölg'elik', 4091): kölgelik (66); kölgelik-jer (g.v.) (85); kölgelik (87)
- gömlek* (Men.: gön-lek', vul. gömlek, 4088): ghümlek (57)
- gömmek* (Men.: gümmek, 4093): gömmek (17)
- gönül* (Men.: g'ön-ül, 4087): ghöül alcsak (31); gönghül (120); gönüüm (posv.) (120); gönüüm (posv.) (120); Gönghül (50); gönghülden (abl.) (51)
- gönüllü* (Men.: g'ön-üllü, 4088): ghöünly (46)
- göre* (Men.: göre, 4068): ghöre olmak (100); ghöredür (imek) (100)
- görmek* (Men.: görmek', 4065): ghiürdüm (perf.) (32); ghiürmek (4); ghördükse (ger.) (122); ghördüm (perf.) (9); ghörmek (103); ghörmeslighe (part., gl.im., dat.) vurdam (perf.) (9); ghörmesidy (part., imek) (104); ghürelum (opt.) (65); ghürmek (110); ghörmemekden (gl.im., abl.) ghelmek ~ guecsmek ~ ghürmemeghe (gl.im., dat.) vurmak (9)
- görücü* (Men.: görügi, 4068): ghörücüsü (103)
- görülme (pas.)* (Men.: görülmek', 4065): ghörülmemisch (part.) (112)

- görünmek (refl.)* (Men.: g'örünmek, 4067): ghörünmes (part.) (109); ghürünen (part.) (92); ghürünen (part.) (92); ghürünmek (78); ghürünmek (17); ghürünür~ghellir (-r) (17); ghürünmek (40); ghürünür (-r) (14)
- görünüŝ* (Men.: g'örüniŝ, 4067): görügüsch (gl.im.) (14); adamün görüghüsch (g.v., gl.im.) (14)
- görüŝme* (Men. nema, v. *görüŝmek*): gürüsmee (gl.im., dat.) (57)
- görüŝmek (rec.)* (Men.: g'örüŝmek, 4063): ghürüschmek (21); ghürüschdum (perf.) (21); gürüschmek (57)
- gösteriŝ* (Men.: g'öfteriŝ, 4076): gösterisch (gl.im.) (77); gosterisch (gl.im.) (14)
- gösteriŝli* (Men.: g'öfteriŝlü, 4076): gösterischly (96)
- göstermek (fakt.)* (Men.: g'östermek, 4077): ghöstermek (116); ghöstermemek (110); göstirmek (92); göstürmek (3)
- göz* (Men.: g'öz, 4069): ghös vermek (92); ghös (104); ghös (104); acsik ghösi (posv.) (85); ghös bakisch (gl.im., g.v.) (23); ghösden (abl.) (108); ghösden (abl.) (109); ghösden (abl.) (114); ghösden (abl.) (114); ghösi (posv.) acsik (67); ghösile (instr.) (105); ghösine (posv., dat.) (95); ghösler (23); ghös–pertsy (g.v.) (95); ghösü (ak.) (104); ghösüme (posv., dat.) (95); ghosun (posv.) (109); gös kapaghi (g.v.) (12); gös (12); kiorun ghösini (g.v., ak.) (92)
- gözcü* (Men.: g'özcü, 4072): ghöscsü (117)
- gözetici* (Men.: g'özediđi, 4072): ghösetiđi (18); göseticsi (90)
- gözetmek* (Men.: g'özetmek, 4071): ghösetmek (11); ghös etmek (120); ghös etmek (60); ghösetmek (110); ghösetmek (73); beklemek, ghösetmek (6); ghos et (imp.) (73)
- gözetmeklik?* (Men. nema, v. *gözetmek*): ghösetmeklik (gl.im.) (74); ghösetmeklik (gl.im.) (94)
- gözlü* (Men.: g'özlü, 4075): bir ghösli (35)
- gözlük* (Men.: g'özlük, 4074): göslük (12)
- gurbet* (Men.: ghurbet, 3389): kurbet (117); kurbet (117)
- gurbetlik?* (Men. nema, v. *gurbet*): kurbetlighe (dat.) (117); kurbetlik (117); kurbetlik (117)
- gübre* (Men.: g'übre, 4050): ghübre (70); üsüm csibresy/ğübresy (g.v.) (103)
- güç* (Men.: g'üg, g'üc, 4054): Ghücsine (posv., dat) (91); ghücsine (posv., dat.) (70); ghücsine (posv., dat.) (70); gücs (91); gücsdr (imek) (112); gücsile (instr.) (106); gücsün (posv.) (110); gücsün (posv.) (110)
- güherçile* (Men.: g'ewherçile, 4099; köherçile, 4104): ghüercsile (83)
- gül* (Men.: g'ül, 3987): ghül (80)
- gülgülü* (Men.: g'ülg'ün, g'ülg'üne, 4000): gülgülü (77)
- gülle* (Men.: k'üre, k'uret, vulg. g'üle): ghüle (65); Kurschum–ghülesi (g.v.) (23); Top–ghülesy (g.v.) (110)
- gülmek* (Men.: g'ülmek, 4091): ghülecsek (part.) (101); Ghüllecseghim (propart.) (107); ghülmek (66); ghülmek (88)
- gümruk* (Men.: g'ümruk, 4018): Ghümrük (5); ghömrük (123); ghümrük (69)
- gümrukçü* (Men.: g'ümrukçi, 4019): ghömrükcsi (123)
- gümüŝ* (Men.: g'ümiŝ, 4020): ghümüşch (93); ghümüşch–madeni (g.v.) (20)

- gün* (Men.: g'ün, 4094): ghiun (22); ghiün (33); csumaa ghiün (g.v.) (46); Et-ghiüni (g.v.) (45); Sali ghiun (g.v.) (31); ghiünlar (43); ghiünler (44); ghiününde (posv., lok.) (77); ghiününüs (posv.) (43); ghün doghüsy (g.v.) (11); ghün doghusy (g.v.) (93); ghün (100); ghün (11); ghün (60); ghün-acsilmasy (gl.im., g.v.) (71); ghün-batysy (g.v.) (72); ghün-dutulmasy (gl.im., g.v.) (93)
- günah* (Men.: g'ünäh, 4029): ghiünahdan (abl.) (4); Ghiünahlarun Af-Afy (g.v.) (3); Ghiünahy (ak.) (1); ghiünahdan (abl.) (58); ghiünahi (posv.) (38); ghiünahümdan (posv., abl.) ötüri (33); ghiünahy (ak.) (106); ghünah dignemek (18); ghünah etmek (99); ghünah söylemek (18); ghünah (102); ghünah (48); ghünah (99); ghünaha (dat.) (110); ghünahda (lok.) (110); Ademün ghiünahi (g.v.) (38)
- günahkâr* (Men.: günähk'âr, 4029): ghünahkiar (99)
- günahkârlük* (Men. nema, v. *günahkâr*): ghiünahkiarlügha (dat.) (48)
- gündüz* (Men.: g'ündüz, 4095): ghiündüs (110)
- güneş* (Men.: g'üneş, 4040): ghünesch (110); ghünesch (20); ghünesch (93); ghünesch-csi-cseghy (g.v.) (93); Ghünesch-dönmesy (gl.im., g.v.) (93); Ghünesch-dutulmasy (gl.im., g.v.) (93)
- günlük* (Men.: g'ünlik, 4096): ghünlük (100); ghünlük (100); ghünlük (119)
- günlüklük?* (Men. nema): künlüklük (78)
- gürlemek* (Men.: g'ürlemek, 4065): gürlemek (32); gürler (-r) (32)
- gürüldemek* (Men.: g'ürüldemek, 4065): gürüldemek (32); gürülder (-r) (32)
- güvercin* (Men.: g'ög'ergin, 4086): güvercsin (100); güvergin palasy (g.v.) (100)
- güvey* (Men.: g'öjög'ü, 4101): güveghi (34); güveghi (91); küveghi (24)
- güz* (Men.: g'üz, 4071): ghüs (57)
- güzel* (Men.: g'üzel, 4073): ghüsel kokisi (g.v.) (51)
- haber* (Men.: chæber, 1854): habar (72); Habar (77); haber/habar etmek (7); haberler (18)
- hacamat* (Men.: hygiämet&chægiämet, 1727): hacsamat etmek (90)
- haç* (Men.: haç, 1701): Hatsch (28); hatsch (28); hatsch csikar (imp.) (28); hatscha (dat.) csi-karmak (28)
- hafif* (Men. chæfif, 1921): hafif (108); hafif (90)
- hafta* (Men.: hefte, vul. hafta): hafta (120)
- hain* (Men.: chäin, 1851): hajin (115)
- hainlik* (Men.: chäinlyk, 1851): Chainlük etmek (109); hajinlük (115)
- hak* (Men.: hækk, 1780): hak istemek (77); Hak (53); hak (67); hak (77); hak (79); hakinden (posv., abl.) kesmek (1); hakyndan (posv., abl.) ghelmek (5); hakynden (posv., abl.) eksik vermek (1); Hak (9); hakindan (posv., abl.) ghellmek (98); hakini (posv., ak.) (53); hakyndan (posv., abl.) (106); edenün hakyndan (part., g.v.) (39); hakyny (posv., ak.) (80)
- hakik?* (Men.: hækyk, 1788): hakik (81)
- hakikatli* (Men.: hækyketlü, 1789): Hakiketly (11)
- haklik?* (Men. nema, v. *hak*): haklik (50)
- hal* (Men.: hâl, 1712): hal (86); hal (86); hal (96); hastanün haly (g.v.) (96); halun (posv.) (54); halunda (posv., lok.) (97); haly (posv.) (105); halyna (posv., dat.) (79)

- halayık* (Men.: chäläik, 1972): halaik (31)
- halı* (Men.: chāli, vul. hāli, 1844): hallü (100)
- halk* (Men.: chälk, 1934): halk (115); halk (122); halk (67); Halk (76)
- halka* (Men.: chälkæt, hælka, 1935): halka (63); Halka (25)¹²⁸; Singir–halkasy (g.v.) (63)
- halt* (Men.: chält, 1930): halt–etmek (68)
- ham* (Men.: chām, 1845): ham–demir (37); ham (115)
- hamail* (Men.: hāmāil, 1805): hamaili (7)
- hamam* (Men.: hāmmām, 1804): Hamam (15)
- hamile* (Men.: hāmile, 1715): hamile (91)
- hamla* (Men.: hāmlet, hāmle, 1808): Hamla–sofrasy (g.v.) (81)
- hampa* (Men. hempāj, 5490): Hampa (8); hampa olmak (8); hampam (posv.) (8)
- hamur* (Men.: chämür, vul. chämür, 1945): hamur (100); hamur (124); hamur (84); hamur (84); hamur–mañgiasy (g.v.) (69)
- hamurlanmak?* (*refl*) (Men. nema, v. *hamur*): hamurlanmisch (part.) (100)
- hamut* (Men. nema): Hamutlari (ak.) (13)
- hane* (Men.: chāne, 1849): bus–hane (37)
- hanım* (Men. nema¹²⁹): Hanüm (50)
- hantal* (Men.: chäntäl, 1853): handal (112)
- hapis* (Men.: hābs, 1720): Habsa (dat.) komak–kaldyrmak–vurmak (8); haps/hapüs (10); hapsa (dat.) komak–kaldyrmak–vurmak (10)
- haram* (Men.: hārām, 1740): Charam (113); haram atmak (38); haram (113); haram (36); Haram (78)
- harap* (Men.: chärāb, 1871): harab olmak (108)
- hararet* (Men.: hārāret, 1739): hariret (44)
- hararetlik?* ((Men. nema, v. *hararet*): hariretlük (44)
- harbe* (Men.: hārbe, 1743): harba (57); harba (94)
- harbeci* (Men. nema, v. *harbe*): harbacsi (57)
- harç/harc* (Men.: chärğ, 1876): harcs olunmak (11); harcs olunur (-r) (11); harcs (114); harcs olunur (-r) (2); hartsch etmek (110); hartsch–olunmaklük (gl.im.) (2)
- harçlık* (Men.: chärğlyk, 1877): Jol–harcslüghü (g.v.) (79)
- hardal* (Men.: chärđel, vul. chardal, 1879): Hardal (92)
- harman* (Men.: chyrmen&chärmen, vul. harman, 1886): arman–samany (g.v.) (39); harman dögmek (32); harman (32)
- has* (Men.: chāff, 1834): Has–mevleket (38)
- haseki* (Men.: chāffek’i, 1835): Haseki sultan (64)
- haset* (Men.: hāfed, 1758): Hassyt (70)
- hasetlik?* (Men. nema, v. *haset*): hassytlük (70)
- hâsıl* (Men.: hāfıl, 1707): hasül etmek (39); hasyl (39); hasyl (39)

128 U značenju: pecivo.

129 Nema ni pod *mulier, uxor*.

- hasım* (Men.: chæfm, 1905): hasm (119); hasm–tarafi (g.v.) (119); Hasım (43); hasminden (posv., abl.) (78); hasmini (posv., ak.) (37); hasymına (posv., dat.) (37)
- hasımlık* (Men. nema, v. *hasım*): hasımlük (43); hasıymlük (56)
- hasret* (Men.: hæfret, 1759): hassret cseker (-r) (78); hassret csekmek (18); ğenetden (abl.) hassret; csekmek (18); ghitmee (dat.) hassret csekeirim (-r) (18); hassret (18)
- hasta* (Men.: chæfte, vul. chafta vel hafta, 1895): Hasta (51); hasta (64); Hasta (im.) (107); Hastalar (10)¹³⁰; Hastalar–evi (g.v.) (10); Hastalar–evi (g.v.) (93); hastanıın haly (g.v.) (96)
- hastaca?* (Men. nema, v. *hasta*): Hastacsa (113)
- hastacığer* (Redhouse) (Men. nema, v. *hasta*): hastağier (113)
- hastalık* (Men.: chæftælik, vul. chaftalyk, 1896): hastalügħa (dat.) (97); hastalügħy (ak.) (51); hastalük (76); hastalük (92); bu hastalükda (lok.) csok eridüm (perf.) (5); ülüm–hastalügħy (g.v.) (102); hastalükdan (abl.) (107); hastalükdan (abl.) (29); hastalükdan (abl.) (50); hastalükdan (abl.) (64); Satlicsan–hastalyghy (g.v.) (92); hastalyk (6); sidik–sahmety~hastalyghy (g.v.) (54); verem–hastalyghy (g.v.) (91)
- haşlamak* (Men.: haşlamak, 1706): haşlamak (93)
- hat* (Men.: chætt, 1910): hat (98)
- hata* (Men.: chætā, 1911): hata (86)
- hatır* (Men.: chætyr, 1916): hatyri (ak.) (108); hatyirin (posv.) (111); Hatyrini (posv., ak.) bo-smak (19); hatyrini (posv., ak.) (17)
- hav* (Men.: chaw, vul. haw, 1850): csohanün havini (g.v., ak.) (104)
- hava* (Men.: hewā, 5508): Hava (12); hava (120); hava (68); hava (72); Achśam havasi–serini (g.v.) (2); Lodos–havasy (g.v.) (99); havadr (imek) (79)
- havalatmak?*(*fakt.*) (Men. nema, hewālanmak, 5510): havalatmak (13)
- havale* (Men.: hævāle, 1816): Havale (39)
- havan* (Men.: hāwen, hāwün, vul. hawan, 5430): havan (71); havanda (lok.) (96); havan–sapy (g.v.) (96)
- havlamak* (Men.: howlamak, hawlamak, 1822): haulamak (19)
- havruz* (Men.: chæwruz, hauroz, 1970): arus~haurus (25); Haurus~Harhus (67)
- havuç* (Men.: hewğ, seu vul. hawuğ, hauğ, 5512): havucus (81)
- haya* (Men.: chāje, 1852): hajalar (59)
- hayır* (Men.: chæjr, 1984): haira (dat.) (54); hair ola (opt.) (54); hairola (opt.) (54); hairola (opt.) (54); hairola (opt.) (54); hairola (opt.) (54); hairola (opt.) (54)
- hayvan* (Men.: hæjwān, 1828): Evv–haivany (g.v.) (36); Haivan (101); haivan (111); haivan (111); Ev–haivany (g.v.) (121); haivanün bir cseireghi (g.v.) (111)
- haz* (Men.: hæzz, 1775): has etmek (49); has etmek (120); has (43); haz eterim (-r) (67); haz etmem (-r) (67); hazy (posv.) (54)
- hazım* (Men.: hæzm, 5474): hasm olucusu (108)
- hazır* (Men.: hāzyr, 1708): hasyr olmak (19); hasyr (112); hasyr (19); hasyr (30); hasyr (50); hasyr etmek (9)
- hazırlamak* (Men.: hāzyrlamak, 1709): hasyrlamak (19)

130 U značenju: bolnica.

- hazine/bazne* (Men.: chæzīne, vul. hazna, 1894): Hasna (85); Hasna (50); Hasnada (lok.) (50)
hazinedar/baznedar (Men.: chæzīnedār, vul. haznadar, 1894): Hasnadar (27); Hasnadar (79);
 Hasnadar (85)
haziran (Men.: hæzīrān, 1755): Husairan–ai (g.v.) (24)
hazmetmek (Men.: hæzm e., 5474): hasm etmek (107)
hazret (Men.: hæzret, 1771): hazreti (38); hazreti (38); Hazreti (52)
hekim (Men.: hækīm, 1794): Hekim (10)
hekimlik (Men. nema, v. *hekim*): Hekimlik (10)
hela (Men.: hāle, 1714; hælā, 1922): Hale (5); Halee (dat.)–Taschera (dat.) ghiterim (-r) (5)
helāl (Men.: hælāl, 1795): helal (51); Helal (79)
helva (Men.: hælwā, 1800): helva (122)
hemen (Men.: hemān, 5488): heman (64); hemen (34)
hemşebri (Men. nema): hemischeri (66)
henüz (Men.: henüz, 5506): henis (6)
hep (Men.: hep, 5432): Heb (6); butun, heb (6)
hepsi (Men.: hepifi, 5432): hebsi (13)
her (Men.: her, 5454): her jerde (116); her jerde (6); her (35); Her (6) her jerde (6); herghün
 (73); hersaaman (61); herschei kadir (6); herschei-kadirlik (6); Her schei bilen (part.) (6);
 herzaman (110); herzaman (111)
hesap (Men.: hysāb, 1756): hisap eilemek (79); Hisap ghiürmek (4)
heves (Men.: hewes, 5513): haves (68)
heybe (Men.: hækybet, feu hækybe, vul. heg'be): hebghe (79)
heybetli (Men.: hejbetlü, 5520): hübetly (113)
hınzır (Men.: chynzır, 1952): Hansir (91)
Hıristiyan (Men.: chyristiān, 1881): Christian (77); Christiana (dat.) (107); Xtian Dinini
 (g.v., ak.) (20); Xtianlara (dat.) (20)
hırka (Men.: chyrkæt, chyrkæ, 1884): gyrga (65)
hırsız (Men.: chyrsyz, 1881): chyrsys (4); hyrsys (31); hyrsys (42); hyrsyslar (81); rsys (85);
 hyrsyslar (19); hyrsyslar (39); hyrsyslarün elinden (g.v., abl.) (106)
hırsızlık (Men.: chyrsyzlyk, 1881): hyrsyslük (31); hyrsysluk (96); hyrsyslukdan (abl.) (58);
 rsyslük (85)
hıssım (Men.: chysm feu chysým, 1905): hyssym (110); Hyssum/chyssym (9)
hıssımlık (Men.: chyfymlyk, 1905): hyssymlük (110); Hyssymlük (9)
hiyar (Men.: chyjār, 1982): hiar (28); hiar turchisy (g.v.) (28); hiar (54)
hız (Men.: chÿz, 1987): hyz (51); hzila (instr.) (51)
hikayat (Men.: hyk'ajāt, 1789): hekijat (51)
hikmet (Men.: hyk'met, 1792): hekmet (70)
Hindistan (Men.: hindistān, Index, 779): hindistan–csevisy (g.v.) (71)
Hindistani (Men. nema, v. *Hindistan*): chindistani (111)
Hint (Men.: hind, 5503): hind tauvughu (g.v.) (61)
hisar (Men.: hysār, 1766): hissar (26); hisarcsyk (dem.) (45); hisargik (dem.) (88)

- bizmet* (Men.: chydmet, vul. hyzmet, 1867): hysmet (100); hysmet (7); hysmetilen (instr.) ödemek (1); hysmetde (lok.) (116); hysmete (dat.) (31)
- bizmetkâr* (Men.: chydmetk'âr, 1868; v. *bizmet*): hismetkiar (63); hismetkiar (66); hysmetdar (7); hysmetkiarun boinina (g.v., dat.) (93)
- boca* (Men.: choġiã, 1957): hocsa (67); hotscha (124); hotscha (79); hotscha-jemischi (g.v.) (38)
- boroz* (Men.: chorãz, chorez, vul. choros, 1969): horos (55); horos–bibighy (g.v.) (62)
- boş* (Men.: choş, 1970): hosch etmek (17); hosch olmak (108); Hosch (54); Hosch (54); hoş–gheldun (perf.) (120)
- boşamed* (Redhouse) (Men.: choş ameden, 1971): hoschamet etmek (88)
- boşnut* (Redhouse) (Men.: choşnüd, 1975): hoschnud olmak (17); hoschnuda (78)
- boşnutluk* (Men.: choşnudlyk, 1902): hoschnudluk (30)
- hovarda* (Men.: chowardæ, 1959): hovarda (105)
- boyrat* (Men.: chorjäd, vul. choriat&chojrat, 1970): horiat (113)
- Hristos* (Men. nema): Christosun Tevabileri (g.v.) (10)
- buda* (Men.: chudã, 1863): Huda (53)
- budut* (Men.: hudüd, 1735): Hutut (53)
- budutlaşmak?* (rec.) (Men. nema, v. *budut*): hututlaşmak (8)
- burdu haş* (Redhouse)/ *burdabaş* (Steuerwald) (Men.: churdü chãş, 1878): hurduhaş etmek (122)
- burma* (Men.: churma, 1886): hurma (30); Hurma–agacsi (g.v.) (75)
- bususa* (Redhouse) (Men.: chufusã, 1906): ususa (5)
- buy* (Men.: chüj, 1980): Chui (60); chui (60); Hui (6); hui (72)
- huzur* (Men.: huzür, 1772): Ten husuru (g.v.) (45)
- huzurluk?* (Men. nema, v. *huzur*): husurluk (57)
- hüçra* (Men. nema): hiġra (39)
- hüküm* (Men.: hük'm, 1791): höcsm etmek (107); höcümilen (instr.) almak (1); hökm (114); hökm (114); hökm (17); Hökm (9); Jyldyslarün hökmü (g.v.) (35); hökmünü (posv., ak.) (109)
- hüner* (Men.: hüner, 5504): hüner (104)
- hünerli* (Men.: hünerlü, 5504): Hünerly (104)
- ihlamur* (Men. oghlamur, 524; ulamur, 540): Flamur–agatschi (g.v.) (68)
- ilca* (Men.: iliġe, 609): Licsja (15)
- ılıcak* (Men.: iliġiak, 605): ylycsak (66)
- irak* (Men.: irak, 589): irak (15); Irak (30)
- iraklanmak* (refl.) (Men.: iraklanmak, 589): Iraklanmak (14)
- iraklık* (Men.: iraklyk, 589): Iraklik (2)
- irġat* (Men.: irġhad, 144): arcad–ischi (g.v.) (10); arcad–ischi (g.v.) (71); yrġhad (112)
- irlamak* (Men.: irlamak, 149): yrlamak (93); yrlamak (89)
- irlaşmak* (rec.) (Men. nema): yrlaşmak¹³¹ (89)

131 U značenju: svadati se.

- ırz* (Men.: y'rz, 3246): yrs (34); yrsini (posv., ak.) bosmak (20); yrsini (posv., ak.) bosmak (34); yrsini (posv., ak.) bosmak (110)
- ırzsız* (Men. nema, v. *ırz*): yrssys (34)
- ırgan* (Men.: yfyrgan, 254): ysyrghan (25)
- ısrma* (Men. nema, v. *ısrmak*): keopek–srması (gl.im., g.v.) (60)
- ısrmak* (Men.: yfyrmak, 254): srmak (25) syrmak (18)
- ıslah* (Men.: ysläh, 257): Isla etmek (21)
- ıslanmak* (*refl.*) (Men.: yslanmak, 258): yslanmak (19)
- ıslatmak* (*fakt.*) (Men.: yslatmak, 258): yslatmak (19)
- ıslık* (Men. nema): yslük (123); yslük (61)
- ısmarlamak* (Men.: ysmarlamak, 259): smarlairum (-r,-yor) (113); Smarlamak (21)
- ıspanak* (Men.: ifpanak', 173): spanak (94)
- ışık* (Men. nema): yschyk (67); yschyk (98)
- ışıklamak* (Men. nema): Ischyklamak (87)
- ışıklı* (Men. nema): Ischykly (87)
- ibadet* (Men.: y'bädet, 3203): Ibadet–jeri (g.v.) (63); Ibadety (posv) (70)
- ibadetlik?* (Men. nema, v. *ibadet*): ibadetlük (53)
- iblis* (Men.: iblīs, 31): Iblis (110)
- ibret* (Men.: y'bret, : Ibret (41); ibret (41)
- ibretli?* (Men. nema, v. *ibret*): Ibretly (98)
- ibrik* (Men.: ibrik, 26): ibrik (62); Cafeé–ibriki (g.v.) (62); El–ibrighi (g.v.) (62)
- ibrişim* (Men.: ibrişim, 24): ybürschüm (92); Ibryşim (92)
- icat* (Men. nema): hicsat etmek (2); bir jeni hicsat oldy (2)
- icazetlenmek?* (*refl.?*) (Men. nema, iğiazetlemek', 57): iğazetlenmek (116)
- iç* (Men.: ič, 55): Ics kabuk (16); csevis–icsi (g.v.) (73); Ekmeghün–icsi (g.v.) (25); ics–agrisy (g.v.) (16); icsim (posv.) (102); Ics–kösy (g.v.) (27); Ics–oglan (g.v.) (34); icsine (posv., dat.) (117); Zemünün idğinde (g.v., lok) (106)
- içici?* (Men.: ičiği, 586): Icsici (103)
- için* (Men.: ičiün, 586): icsin (110); icsin (111); icsin (122); Senun (gen.) icsin (31); icsindür (imek) (33)
- içirmek* (*fakt.*) (Men.: ičiürmek', 586): Icsirmek (36)
- içkici* (Men.: ičkyği, 585): Icsghicsi (84); icsghycsi (103)
- içme* (Men.: ičme, 586): Icsmee (gl.im., dat.) (36); itschmeden (gl.im., abl.) (58)
- içmek* (Men.: ičmek', 585): Icscek (part.) (100); icsmek (100); Icsmek (102); Icsmek (103); Icsmek (84); itschdum (perf.) (45); Itschmeghile (gl.im., instr.) (110); Itschmekde (gl.im., lok.) (45)
- iftira* (Men.: iftirā, 313): ijftyra etmek (66)
- iğne* (Men.: ig'ne, vel in-ne, 602): ikne (72); Iknee (dat.) (35)
- ihmalci?* (D. S.: ehmal) (Men.: ihmälgi, 571): Ehmalcsi (106)
- ihmallik* (D. S.: ehmal) (Men.: ihmallyk, 571): Ehmalük (106); ehmalük (114); Ehmalük etmek (114)

- ihhtiyar* (Men.: ychtyjār, 94): Ichtiar (7)
- ihhtiyarlanmak* (*refl.?*) (Men.: ychtyjārlanmak, 96): ychtyarlanmış (2)
- iki* (Men.: ik'i, 602): Iki janundan (posv., abl.) (22); Iki köpeghün biri birinden (g.v., abl.) airmak (3); Iki tarafdan (abl.) (22); iki telli (61); Iki (108); iki (121); iki (125); iki (3); Iki (32); iki (42); iki (6); iki (85); İkijüslü (46); ikikat (32); ikikat ruba (32); İkisi (posv.) deh (17); ikisinden biri (posv., abl., g.v.) (111); İkisini (posv., ak.) (108); İkisinün arasında (posv., g.v.) (114)
- ikilemek* (Men. nema): ikilemek (108)
- ikrah* (Men.: ik'rah, 349): Ikrah olmak (4); Ikrah (4); ikrah olmışım (-miş) (4); ikrah olurmysyn (-r) (4)
- ikrahlık* (Men. nema, v. *ikrah*): Ikrahlık (4); Ikrahlık (56)
- ikram* (Men.: ik'rām, 349): Ikram etmek (34)
- ikrar* (Men.: ykrār, 338): Ikrar etmek (109); Ikrar etmek (110); Ikrar etmek (116); Ikrar etmek (18); Ikrar etmek (8)
- iktiza* (Men.: yktyzā, 332): ichtisa olmak (17); Ichtisa (116)
- iktizalı* (Men. nema, v. *iktiza*): Ichtisaly (17); ichtisaly (39)
- ilaç* (Men.: y'lāğ, 3307): Ilatsch (10); Ilatsch (69); ilatsch–Dükiani (g.v.) (10); Tamla ilatschy (g.v.) (87); Ilatschkiar etmes (part.) (114)
- ilaçsız* (Men. nema, v. *ilaç*): Ilatschsys (114)
- ile* (Men.: ile, 608): ile (105); ile (122); ile (36); ile (70); ile (83); ile (22); ile (33); ile (46)
- ileri* (Men.: ilerü, 606): Ilerde (lok.) (116); Ilerden (abl.) (116); ilerden (abl.) (77); Ileri ghetlemek (17); Ileri ghetirmek~csekemek (17); ileri (103); Ileri (106); ileri (116); ileri (117); Ileri (40)
- ilik I* (*srž*) (Men. nema): Illik (69)
- ilik II* (Men.: ilik', 607): Ilik (94)
- iliklik?* (Men. nema, v. *ilik II*): Iliklik (64)
- ilim* (Men.: y'lm, 3316): Elim (104); Ilim sahabı (g.v.) (50); ilim (31); Ilm arabistani (g.v.) (111); ilym (4)
- ilimli?* (Men. nema, v. *ilim*): Elimli (104)
- ilimlik?* (Men. nema, v. *ilim*): Ilimlik (67)
- ilişmek* (*rec.*) (Men.: ilişmek', 389): Ilischmek (98)
- ilk* (Men.: ilk', 393): Ilk (40); Ilk (40); Ilk (40)
- ilkbahar* (Men. nema; ilk jāz ili samo: behār, 954; Index: 1734): Ilkbahar (46)
- ilkyaz* (Men.: ilk jāz, 393): ilkjaz (46)
- imanlık?* (Men. nema, imān, 610): Imanlık (7)
- imdat* (Men.: imdād, 416): Imdad etmek (105); Imdad etmek (57); Imdad etmek–vermek (22); Imdad (14); Imdad (22)
- imek* (Men. nema, Index, 481): adamdr (50); adamdr (95); adamsyn (111); Aklydr (107); aklyidr (22); alcsakdr (88); fenadr (88); allahun elindedr (g.v., lok.) (109); askirdendr (abl.) (32); azdur (5); baglıdr (68); behaberim (112); beterdr (107); borcsdr (93); borcsludur (93); boschdr (121); bu baschkadr (7); bujukdr (118); bujukdr (7); csokdandeidr (114);

csokdr (46); eb/eicseder (105); eider (41); eidr (54); eksikdr (53); emindr (59); endür (125); endür (48); eneider (79); fenadr (14); fenadr (96); ğemi nekadardur (27); gherekdr (93); ğhöredür (100); giandr (101); gücsdr (112); ğyrakimdr (posv.) (17); hampam (posv.) var (8); Has–mevleketidür (38); havadr (79); icsindür.(33); idi (perf.) (104); idi (perf.) (105); idiler (perf.) (10); idüm (perf.) (60); idüm (perf.) (69); ileridr (116); Isch bundadr (20); ise (kond.) (107); Isindr (39); jabanydr (112); jakünder (72); jasakdr (107); jasakdr (113); jassidr (98); javusdr (112); Jogh etmek (108); Jogh olmak (108); jog–joketmee (gl.im., dat.) (116); jok (115); jokdr (45); jokdr (97); jokdur (114); jokdur (50); jokdur (57); kacsdedr (lok.) (111); kadiridr (109); keferetidr (posv.) (38); kimdr (73); laikdr (48); laikdur (9); meheldr (108); Meheldr (108); mugdacsdr (115); sordr (115); muhaldr (114); mukajetdr (17); nedr (116); nedr (72); nedur (9); nemczedr (101); niĝedr (54); ojanükim (117); okairi durlidr (7); Savadür (70); söylemekdr (107); soukdr (79); susdr (97)¹³²; Sykletde (lok.) im (15); Tedariklymisyn (19); tokdr (83); usakdr (109); Vachtdur (50); var (108); jok (108); var (15); var (65); var (74); var (89); vardr (101); vardr (120); vardr (6); vardur (31); vardur (9); varidi (105); varise (kond.) (15); Jasükdr (84)

imrahor (Men. nema): imrahor (74); Imrahor (95)

inam (Men. ina'm, 462): Inam (103); Inam (28); Inam (51)

inamlık? (Men. nema, v. *inam*): Inamlük (103)

inamsız (Men. nema, v. *inam*): inamsys (103)

inamsızlık (Men. nema, v. *inam*): Inamsylük (103)

inanılmak (*pas.*) (Men.: inanylmak, 435): Inanülmajacsak (part.) (113)

inanmak (Men.: inanmak, 436): Inanmajacsak (part.) (113); inanmak (103); Inanmak (52);

Inanmak (9); Dosta (dat.) syr/sr inanmak (9)

inanmamlık? (Men. nema, inanmamaklyk, 436): inanmamlık (gl.im.) (52)

inatçı (Men.: y'nādci, 3335): Inadĝi (31)

ince (Men.: inĝe, 447): inĝe (33); inĝe (43); Inĝe (67)

inci (Men.: inĝi, 447): inĝi (75); inĝi (75)

incil (Men.: inĝil, 448): Inĝil (40); Inschil (111)

incilenmek?(*refl.*) (Men. nema): inĝilenmek (106)

inciletmek?(*fakt.*) (Men. nema): inĝiletmek (106)

incinlenlik? (Men. nema, v. *incinmek*): Inĝinlenlük (106)

incinlenmişlik?(*gl.im.*) (Men. nema, v. *incinmek*): Inĝinlenmischlük (106)

incinmek?(*pas.*) (Men.: inĝinmek, 447): inĝinmek (106)

incir (Men.: inĝir, 447): Inĝir (43)

incitmek (*fakt.*) (Men.: inĝitmek, 445): Inĝitmek (103); inĝitmek (106); inĝitmek (97); Inĝitmek (98)

indirmek (*fakt.*) (Men.: indürmek, endürmek, 451): Endürmek (3); Jüky (ak.) endürmek (3); endürmek (92); endür (imp.) (125); endür (imp.) (48)

inek (Men.: inek, 466): inek (102); Inek (65)

İngiliz (Men.: ing'iliz, 469): Inglis–mevleketi (g.v.) (38)

132 U značenju: tiho.

- inişlik?* (Men. nema, iniş, vul. eniş, 616): Enişlik (2)
- inkâr* (Men.: ink'ar, 466): Inkiar etmek (109); Inkiar etmek (66)
- inlemek* (Men.: inlemek', 357): ijnlemek (92)
- inme* (Men. nema, v. *inmek*): enme (gl.im.) (98); Enmesi (gl.im., posv.) (2)
- inmek* (Men.: inmek', vul. enmek', 471): enmek (93); Enmek (42); enmisch (-miş) (95)
- insaflı* (Men.: insâflü, 460): nissafly (20)
- insafsız* (Men.: insâfsyz, 460): nisafsyz (112)
- insan* (Men.: insân, 456): Insan ischidr (g.v., imek) (119); Insan (48); insan (69); insan (85); Insany (ak.) (7); Insan–bughu (g.v.) (70); insandan (abl.) (20); Insan–tersi (g.v.) (70); Insanun Eksiklighini (g.v., ak.) (116); Insanun iki pai (g.v.) (101); Insanün–bedeni (g.v.) (67); Insanün–Edebi (g.v.) (69); insany (ak.) (110)
- insaniyetli* (Men.: insânijetlü, 457): Insanetly (53)
- insaniyetsiz* (Men. nema): insanetsys (112); Insanetsys (113)
- intikam* (Men.: intykâm, 442): Intikam almak (78); Intikam hassreti (g.v.) (78); intikam (78); intikam (78); Intikam almak (78); Intikam hassreti (g.v.) (78); intikam (78); intikam (78)
- ip* (Men.: ip, 679): ib (58); Ib (92); Ib (98); Ib–csambasy (g.v.) (92)
- ipek* (Men.: ipek', 28): Ipek (92); ipek (92); Ipek–kurtu (g.v.) (92)
- iplik* (Men.: iplik', 30): keten–iblighi (g.v.) (48); Iblighi (ak.) (35); Iblik (42)
- ipsiz* (Men.: ipsyz, 26): Ipsys (24)
- ipsizlik?* (Men. nema, v. *ipsiz*): Ipsislük (24)
- iradetli* (Men. nema, irâdet, irâde, 126): Radetly (46)
- iri* (Men.: iri, 152): iri (43)
- İsa* (Men.: y'sâ, 3362): Isa–pegamber (g.v.) (27); Issa (37); Issa–kulu (g.v.) (27); Issanün on iki Schairdlarün (g.v.) (52); Issus Christos (39)
- isim* (Men.: ism, 221): ism (72); Ismin (posv.) (72)
- iskarlat/skarlatina* (Men. iskerlet, 217; sykærlât, vul. iskerlet, 2633): Iskerlet chohasy (g.v.) (85)
- iskemle* (Men.: isk'emle, 217): iskemli (99); Iskemrie (dat.) dajanmak (9); Skemri (15)
- islam* (Men.: islâm, 219): fet islam (115); din islam (115)
- ispat* (Men.: ifpât, 51): isbat etmek (106); isbat etmek (22); Isbat (106)
- ispinoz* (Men.: efpenos, 173): Spinos–kusch (g.v.) (44)
- istemek* (Men.: iftemek', 204): Istemek (109); istemek (111); istemez (-r) (92); ister (-r) (120)
- istemeklik?* (Men. nema, v. *istemek*): Istemeklik (gl.im.) (120)
- istifan*²¹³³ (DS: fes) (Men.: iftifân, 196): Istifan (64)
- istifrağ* (Men.: iftifrâgh, 197): istifrá etmek (94)
- iş* (Men.: iş, 594): Isch (10); isch (100); Isch (101); isch (101); isch (110); Isch (119); Isch (125); isch (39); isch (48); Isch (51); isch (65); isch (65); Isch (71); Isch (8); isch (83); isch (85); arcad–ischi (g.v.) (10); arcad–ischi (g.v.) (71); bascharmak vg.ischy (ak.) (8); Demir icshi (g.v.) (89); ischden (abl.) kurtarmak (2); Ischde (lok.) olmak (20); Ische (dat.) (112); Ische (dat.) (112); Ische (dat.) (114); ischi (ak.) (33); Ischi (ak.) (77); ischimy (posv., ak.)

133 Riječ zabilježena i kod Megisera, porijeklom grčka (Stein, 2004: 103).

- (13); ischini (posv., ak.) (105); ischlery (posv.) (101); ischümi (posv., ak.) (13); Ischün ehvaly (g.v.) (111); ischün (posv.) (110); Ischün (posv.) (110); Ischün–kuveti (g.v.) (56); Ischün–temely (g.v.) (56); ischymi (posv., ak.) (80); ischymi (posv., ak.) (80)
- işaret* (Men.: işâret, 229): işaret (120)
- işemek* (Men.: işemek', 247): ischemek (25)
- işgal* (Men.: eşghâl, 238): Eschkial (51)
- işitmek* (Men.: işitmek', 597): ischitmek (59)
- işkence* (Men.: işk'ençe, 244): Deghirlek–sghengesi (g.v.) (78); Isghenge (45)
- işkencelemek?* (Men.: işk'ençelemek; 244): Sghengelemek~ysghencselemek (75)
- işkil* (Men.: işk'il, 243): Ischkil (10)
- işkillenmek (refl.)* (Men.: işk'illenmek', 243): Ischkilenmek (10)
- işlek* (Men.: işlek', 244): Ischlek (87)
- işlemek* (Men.: işlemek', 245): Ischlemek (10); Ischlemek (33); ischlemek (95); ischlemek (97); ischlemek (97); Ischlesyn (imp.) (33)
- işsiz* (Men.: işsyz, 597): ischsyz (71)
- iştah* (Men.: iştâh, 231): ischta olmak~csekmek (10); Ischta (10); ischta (68)
- it* (Men.: it, 36): It (60)
- itmek* (Men.: itmek', ufit iti wirmek', 581): iti vermek (125); Iti vermek (98)
- ivedilemek?* (Men. nema): Evetle (imp.) (20); Evetlemek (20); Evetlemek (35)
- iyi* (Men.: eju, 617): eb/eicseder (imek) (105); Ei etmek (29); ei olmak (51); ei (107); ei (11); Ei (116); ei (120); ei (46); ei (48); ei (50); ei (6); ei (73); ei (89); eneider (imek) (79); eider (imek) (41); eidr (imek) (54); enei (imek) (79)
- iyilik* (Men.: ejuilik', 619): Eilik bilmeklik (gl.im.) (30); Eilik etmek (18); Eilik (112); Eilik–bi-len (part.) (30)
- iz* (Men.: iz, 593): Isz (95); Iz (47)
- izbandut/izbandut* (Men. nema): ysbandit (62)
- izgara* (Men.: iskara, üskara, 216): scara (81); Scarada (lok.) (81)
- izin* (Men.: izn, 120): Isin vermek (124); Isin (39); Isnün (gen.) (39); Isnüne (posv., dat.); Isný (ak.) (39); Isnünden (posv., abl.) (39); Isindr (imek) (39)
- İzmir* (Men. nema): Ismir Siai (g.v.) (123)
- kaba* (Men.: kaba, 3608): kaba (112); kaba–kiaghat (45)
- kabahat* (Men.: kəbāhæt, 3609): kabahat (66); kabahat (90); kabahatini (posv., ak.) (111)
- kabahatli* (Men.: kəbāhætli, 3609): kabahatlu (90); kabahatly (59); kabahatly (66); kabahatly (70); kabahatly (98)
- kabak* (Men.: kabak, 3616): kabak (64); Tomus–kabaghi (g.v.) (64); Bal–kabaghy (g.v.) (64); kabak (65); Dolma–kabaghi (g.v.) (65); kabak–dolmasi (g.v.) (47)
- kabız* (Men.: kəbz, 3614): kaps (56)
- kabil* (Men.: kəbil, kābil, 3625): kabil (114)
- kabuk* (Men.: kabuk, 3622): kabuk (16); Agağkabughu (g.v.) (16); csevis–kabughu (g.v.) (73); üsüm–kabughu (g.v.) (102)
- kabuklanmak (refl.)* (Men.: kabuklanmak, 3623): kabuklanmisch (-miš) (121)

- kabul* (Men.: kəbūl, 3623): kabul etmek (10); kabul etmek (11); kabul etmek (19); kabul etmek (39); kabul etmemek (13); kabul etmek (9)
- kaburga* (Men.: kəburghæ, 3622): kaburgha (80); kaburghalar (80)
- kabza* (Men.: kabzæt, kabzæ, 3615): kabse (49)
- kabzolmak* (Men.: kəbz ol., 3615): kabs olmak (99); kaps olmak (56)
- kaç* (Men.: kaç, 3574): kacs (102); kacsdedr (lok., imek) (111); katsch (109); katsch (99)
- kaçırıcı?* (Men. nema, v. *kaçırmak*): Sinek–katschiriği (g.v.) (45)
- kaçırmak* (*fakt.*) (Men.: kaçiürmak, 3574): kacsirmak (110)
- kaçkın* (Men.: kačkun, 3574): katschkün (106)
- kaçmak* (Men.: kaçmak, 3575): kacsmak (13); katschan (part.) (59); katschmisch (-miş) (51)
- kadar* (Men.: kadar, 3638): kadar (22); on ghiun kadar (22); kadar (44)
- kadeh* (Men.: kədæh, 3637): kade (62)
- kadehçi?* (Men. nema, v. *kadeh*): kadehcsy (86)
- kadehdar?* (Men.: kədæhk'är, 3638): kadehdar (86)
- kadı* (Men.: kazy, vulg. kady, 3586): kady (79)
- kadın parmağı* (Men. nema, kädyn, kädün, vul. pro chätün, 3578): katun–parmaghi (g.v.) (119)
- kadife* (Men.: kätÿfet, kätÿfe. vul. kædyfe, 3726): katife (83)
- kadir* (Men.: kadir, 3648): kadir olmak (109); kadir olmak (64); Kadir (16); kadir (42); kadir (64); herschei kadir (6); kadirdr (109)
- kadirlik?* (Men. nema, v. *kadir*): herschei-kadirlik (6); kadirlük (64)
- kadirsiz?* (Men. nema, v. *kadir*): kadirsys (114)
- kafa* (Men.: kəfä, 3732): Cafa (58); Cafasy (posv.) (58); kafa (102); kafa (85)
- kafes* (Men.: kəfes, 3734): Cafes (115); cafes (32)
- kafir* (Men.: k'äfir, 3849): kiafiri (ak.) (27)
- kağıt* (Men.: k'äghyd, etiam k'äghyz, 3848): kiaghat (25); kiaghat (45); kiaghat (62); kiaghat (75); Jasi–kiaghati (g.v.) (75); kiaghat (90); Jasi kiaghati (g.v.) (90); kiaghaty (ak.) kesmek. kes (imp.) kiaghaty (ak.) (3); kiaghat–ojuny (g.v.) (62); kiaghat–tosu (g.v.) (98)
- kağıtlaşmak* (*rec.*) (Men. nema, v. *kağıt*): kiaghatlaschmak (25)
- kağıtlaşmalık?* (Men. nema, v. *kağıt*): kiaghatlaschmalük (gl.im.) (25)
- kahpe* (Men.: kahpe, 3633): kahbe (60); kahbe–evlary (g.v.) (60); kahbeje (dat.) (60)
- kahpecilik?* (Men. nema, kahpelik, 3633): kahbecsilük (60)
- kahvaltı* (Men.: kahwe alty, 3815): Cave–alty (g.v.) (46)
- kahve* (Men.: kəhwet, kəhwe, 3815): Cafée (123); Cafeé–ibriki (g.v.) (62); Cave–agcsesy (g.v.) (103)
- kâhya* (Men.: k'ähjä, vul. pro k'etchudä, 3835; k'ihaja, 3870; k'ehija, 4106): köü–kiahiasy (g.v.) (90); kiaja (12); kiaja (73); kiaja (73); Ev–kiajasy (g.v.) (59)
- kâhyalık* (Men. nema, v. *kâhya*): kiajalük (74)
- kail* (Men. nema, kâ-y'let, 3589): Kail olmak (22); kail (124)
- kakmak* (Men.: kakmak, 3590): kakmak (96)
- kalaba* (Men.: ghælebet, ghælebe, vul. kalaba, 3418; kalaba, 3743): Kallaba (48)

- kalabalık* (Men.: ghælebelyk, vul. kalabalyk, 3419; kalabalyk, 3743): kallaballük (111); Kallaballük (48)
- kalay* (Men.: kalaj, 3740): kalai (123)
- kalaycı* (Men.: kalajgi, 3740): kalaicsi (62); kalaicsy (123)
- kalaylamak* (Men.: kalajlamak, 3740): kalailamak (123)
- kalaylı* (Men.: kalajlü, 3740): kalaili (123)
- kalbur* (Men.: kalbur, 3743): kalbur (93)
- kaldırılmak (pas.)* (Men.: kaldürilmek, 3592): kaldyrlmas (part.) (112)
- kaldırım* (Men.: kaldyrym, 3592): Kalderüm (76)
- kaldırımı* (Men.: kaldyrymlü, 3593): kalderümlü (76)
- kaldırmak (fakt.)* (Men.: kaldürmek, 3592): kaldürmak (39); kaldyrdum (perf.) (105); kaldyrmak (10); kaldyrmak (118); kaldyrmak (3); kaldyrmak (8); kaldyrmak (105); kaldyrmak (108); kaldyrmak (109); kaldyrmak (11); kaldyrmak (11); kaldyrmak (3); kaldyrmak (69); Sofrai (ak.) kaldyrmak. Dövşürmek (4)
- kale* (Men.: kal-æ't, kæł-æ, 3748): kale (36); Belgrad-kalesi (g.v.) (17); Kaleje (dat.) (20); Kalle bekcsileri (g.v.) (20); kalleğik (dem.) (88); kalle-kapusy (g.v.) (96); kallenün etrafy (g.v.) (111)
- kalem* (Men.: kælem, 3751): kalem (43); kalem (55); kyl-kalem (75)
- kalemtıraş* (Men. nema, v. *kalem*): Kalem-Trasch (43)
- kalfa* (Men.: kalfa, vulg. pro halife, 3750): kalfa (56)
- kalın* (Men.: kalyŋ, kalyn, kalün, 3594): kalun (31); kalün (54); kalün (58); kalün (67)
- kalkmak* (Men.: kalkmak, 3594): kalkmak (125)
- kalma* (Men. nema, v. *kalmak*): kalmaa (gl.im., dat.) (120)
- kalmak* (Men.: kalmak, 3594): kalan (part.) (79); kalmak (23); kalmak (99); az kaldy (perf.) (22); kalmamisch (-miš) (55)
- kalp* (Men.: kælb, 3740): kalb (42); kalbetmek (108)
- kalpak* (Men.: kalpak, 3742): kalbak (56); kalpak (62)
- kalpakçı* (Men.: kalpakci, 3742): kalpakcsi (62)
- kalplamak?* (Men. nema, v. *kalp*): kalblamak (108)
- kalyon* (Men.: kalijun, 3596): Kallion (86)
- kambur* (Men.: kambur, 3767): Kambur (26); kambur (59)
- kamçı* (Men.: kamci, 3597): kamcsi (89); kamgy (27); kamschi (49)
- kamçılamak* (Men.: kamčilamak, 3598): kamğilamak (49)
- kamış* (Men.: kamyś, 3598): kamisch (124); Schekier-kamischy (g.v.) (124); kamisch (80)
- kan* (Men.: kan, 3598): kan dögmek (24); kan dutmak (24); kan etmek (102); kan (24); kan (6); kan almak (6); kan altırmak (6); kanina (posv., dat.) (102); Kan-tere (g.v., dat.) (91)
- kanara* (Men.: kænnäret, kænnäre, kanäre, 3765): kanara (87)
- kanarya* (Men. nema): Canaria-kuschi (g.v.) (27)
- kanat* (Men.: kanad, 3765): kapu-kanaty (g.v.) (101)
- kanatlı* (Men.: kanatlü, 3765): kanatly (17)
- kancık* (Men.: kaŋik, 3599): kaŋik (dem.) (60)

- kandil* (Men.: kyndil, ufit. kandil, 3769): Kandil (66); kandil (7)
- kantar* (Men.: kyntār, vul. kantar, 3769): Canthar (27)
- kantarma* (Men.: kantyrma, 3767): kandyрма (124); kantyrma (124); kandyрма (55)
- kanun* (Men.: kânūn, 3601): barischyk–kanonlary (g.v.) (46); kanon–baglaicsi (g.v.) (51); kandonan (abl.) (45); kanun (56)
- kanuni ewel* (Men.: k’ânūnūl ewwel, ufit. k’ânūnī ewwel, 3855): Kanuni–ewel (27)
- kap* (Men.: kab, 3569): kab (102); kab (25); Tus–kabi (g.v.) (25); kab (51); kab (86); Sidik–kaby (g.v.) (56); Tus–kaby (g.v.) (83)
- kapak* (Men.: kapak, 3610): kapak (30); gös kapaghi (g.v.) (12)
- kapalı* (Men.: kapalı, Index, 190): kapalı ghösler (23)
- kapamak* (Men.: kapamak, 3611): kapamak (124); kapamak (124); kapamak (22); kapamak (88); kapamak (91); Kapamak (98); kapaüp (ger.) (109)
- kapı* (Men.: kapu&kapy, 3620): kapu (101); kapu (76); Deghirmi–kapuu (g.v.) (91); Dögmek v.g. kapuy (ak.) (7); Scheher–kapusu (g.v.) (96); kalle–kapusy (g.v.) (96); kapu–kanaty (g.v.) (101); kapunun ögüü (g.v.) (116); kapuu (ak.) (88)
- kapıcı I (<kapı)* (Men.: kapuği, kapyği, 3621): kapucusu (101); kapucusu (76)
- kapıcı II (<kapmak)* (Men. nema, v. *kapmak*): kapüği–allycsi (36)
- kaplan* (Men.: kaplan, 3619): kapplan (104)
- kaplumbağa* (Men.: kaplü bagha, 3619): kablim–baghy (87)
- kapmak* (Men.: kapmak, 3619): kapmak (118); kapan (part.) (113)
- kâr* (Men.: k’âr, 3837): kiar (51); Ilatschkiar etmes (part.) (114); kiar (114)
- kar* (Men.: kar, 3577): kar (89); kar–topu (g.v.) (89)
- kara (im.)* (Men.: kara, 3581): karaja (dat.) vurmak vg. ghemii (ak.) (9); Karaja (dat.) vurmak (7)
- kara (pridj.)* (Men.: kara, 3581): kara etmek (91); kara kargha (78); kara (33); kara (91)
- karaca* (Men.: karağe, 3653): karacs (79); karacs (91); karatscha (30)
- karadüzen* (Men.: nema, v. kara 3681): karadussen (61)
- karalamak* (Men.: karalamak, 3681): karalamak (91)
- karanfil* (Men. karenfil, karenfıl, 3679): Karanfil (72); karanfil (72); karenfil (52); karenfil (52); karenfil (72)
- karanlık* (Men.: karanlyk, 3660): karanlük (104); karanlük (104); karanlük (108); karanlük (33)
- kararmak* (Men.: kararmak, 3666): Kararmisch (part.) (104)
- kardeş* (Men.: karyndaş, vul. kardaş, 3678): kardasch (25); kardasch–üldürüğü (g.v.) (25); kartasch (97)
- kardeşlik* (Men.: karyndaşlyk, vul. kardaşlyk, 3679): Kardaschlük (25)
- karga* (Men.: kargha, 3671): karga (65); kargha (78); kara kargha (78)
- karı* (Men.: kary, 3683): kare (119); Jahudy–karesy (g.v.) (61); karia (dat.) vurulmak (119); patischah–karesy (g.v.) (64); kareile (instr.) (34); kareja (dat.) varmak–ghitmek (20); karelara (dat.) (109); Karemy (posv., ak.) (34); karisini (posv., ak.) (35); Kary (34); kary (50)

- karn* (Men.: karn, 3676): karn agrisy (g.v.) (16); karn pek (56); karn (118); karni (posv.) (118); Karn (16); karn (67); karninda (posv., lok.) (67); Karnum (posv.) (33); karnum (posv.) (83); Meiremün karnünda (g.v.) (37); karnün–sürmesy (gl.im., g.v.) (16)
- karmca* (Men.: karynĝe, 3678): karinge (7)
- karisız* (Men.: nema, v. *kari*): karesys (112)
- kariş* (Men.: kariş, 3578): karisch (94)
- kariş kuruş* (Steuerwald), *kariş muruş* (Redhouse) (Men.: kariş muriş, 3578): karisch burusch (110); kariş-burusch (110); kariş buruşdur (imek) (110); karisch–burusch (33); kariş buruşdur (imek) (110)
- karişik* (Men.: karyşik, 3579): karischik (33)
- karişmak* (Men.: karyşmak, 3579): karischmajan (part.) (72)
- kariştirmek (fakt.)* (Men.: kariştürmak, 3579): karischtürmak (69); karişdürmak (70); karişdürmak (98)
- kârlı* (Men. nema, v. *kâr*): kiarly (18)
- karnabit* (Men.: kærnebit, 3678): carnabit (62); karnabit (23)
- karpuz* (Men.: karpuz, 3662): karpusu (ak.) (123)
- karşı* (Men.: karşü, 3666): karschi komak (106); karschi komak (119); karschi komak (37); karschi komak (37); karschi (113); karschi (37); karschi (49); karschi (49); karschi (49); karschiki (-ki) (49); karşi (119); karşi (54)
- karşulamak* (Men.: karşulamak, 3668): Karschilamak (38); karşilamak (28)
- karşuluk* (Men.: karşülyk, 3668): Sehire (dat.)–karschilük (10); karşilük (120)
- kartal* (Men.: kartal, 3663): kartal (6)
- kasaba* (Men.: kæfæbet, ufit. kasaba, 3704): kasaba (45)
- kasap* (Men.: kæfsâb, 3702): kasab (45)
- kasavet* (Men.: kæsâwet, 3693): kasavet etmek (19); kasavet (103); kasavet (103); Kasavet (21); kasaveten (abl.) (3)
- kasavetli* (Men.: kæsâwetlü, 3693): kasavetly (103); Kasavetly/Kasevetly olmak (21); kasevetly (103)
- kasavetlik?* (Men. nema, v. *kasavet*): kasevetlik (69)
- kâse* (Men.: k'âse, 3846): kiase (84)
- kast/kasıt* (Men.: kæft, 3705): kastila (instr.) (9); kastila (instr.) (9)
- kaş* (Men.: kaş, 3583): Kasch (12)
- kaşâĝır* (Men.: kaşaghu, kaşaghy, 3700): kaşaghü (98)
- kaşâĝulamak* (Men.: kaşaghylamak, 3700): kaşaghylamak (98)
- kaşık* (Men.: kaşyk, 3584): kaschyk (68); odun–kaschyghi (g.v.) (68)
- kaşımak* (Men.: kaşimak, 3584): kaschymak (11); kaschymak (84)
- kaşkaval* (Men. nema): kaschkava (62)
- kat* (Men.: kat, 3625): kat (108); kat (35)
- katır* (Men.: katyr, 3627): katir (69)
- katip* (Men.: k'ätib, 3834): kiatib (90); Ssr–kiatibi (g.v.) (49)
- katl-?* (Men.: kætl, 3627): katyl~katl (55)

- katlanmak* (*refl.*) (Men.: katlanmak, 3629): katlanmak (118)
- katran* (Men.: katrān, 3721): kadran (56); kadran (75)
- kav* (Men.: kaw, 3602): kav (124); kav (124)
- kavara* (Men.: kawara, 3775): kavara (42)
- kavga* (Men.: ghæwghā, vul. pro kawgha, 3436): Kauka etmek (78); kavka (122); Kavkai (ak.) (3)
- kavgacı* (Men.: ghæwghāği, vul. kawghaği, 3437): kavkacı (122)
- kavi* (Men.: kæwī, 3810): cavi durmak (108); kavi (96)
- kavil* (Men.: kæwl, 3800): barischyk–kaulu (g.v.) (46); kaulile (instr.) vermek (12); Kavul (5); kaviletmek (109)
- kavrulmak* (*pas.*) (Men.: kawurylmak, 3791): kaurulmak (24); kaurulmusch (part.) (51); kaurulmusch (part.) (24); kaurulmamysch (part.) (24)
- kavuk* (Men.: kawuk, 3603): Sidik–kaughu (g.v.) (56)
- kavun* (Men.: kawun, 3603): kaun (69); kaunu (ak.) (123)
- kavurmak* (Men.: kawurmak, 3603): kaur (imp.) (24); kaurmak (15); kaurmak (24); kavurmak (99)
- kaya* (Men.: kaja, 3815): kaja (43); kaja–tasch (g.v.) (63)
- kajalık* (Men.: kəjalyk, 3819): kajalük (43); kajalük (96)
- kaybetmek* (Men.: ghāib e., 3375): kaibetmejesyn (opt.) (116); kaibetmek (122); kaibetmek (43)
- kayık* (Men.: kajyk, 3605): kaik (72); kaik–köprüsü (g.v.) (86)
- kayıkçı* (Men.: kajykçı, 3605): kaikcsi (86)
- kayıklık* (Men. nema, v. *kayıkçı*): kaikcsilük (87)
- kayıp* (Men.: ghāib ol., 3375): kaib olmak (109)
- kayırcı* (Men. nema, v. *kayırmak*): kairyği (116)
- kayırmak* (Men.: kajirmek, 3605): kairmak (116)
- kayıstı* (Men.: kājifı, 3605): kaisi (4)
- kayış* (Men.: kajış, 3605): kaisch (80)
- kaymak* (Men.: kajmak, 3607): kaidi (perf.) (12); kaimaghile (instr.) (88); kaimak (12); kaimak (12); kaimak (52); kaimak (70); kaimak (88); kajacsak (fut.) (88); kajar (-r) (52)
- kaynamak* (Men.: kajnamak, 3607): kainamak (93)
- kaynana* (Men.: kain ana, 3607): kain ana (91)
- kaynata* (Men.: kain ata, 3607): kain ata (91); kainada (91)
- kaynatmak* (*fakt.*) (Men.: kajnatmak, 3607): kainatmak (1)
- kaz* (Men.: kaz, 3687): kas (48)
- kaza* (Men.: kəzā, 3713): kada (86); kada (86); kada (113)
- kazan* (Men.: kazan, kazghān, 3688): Kasan (62)
- kazanmak* (Men.: kazanmak, 3689): kasanmak (51)
- kazık* (Men.: kazuk, kazyk, 3582): kasūgha (dat.) komak (94); kasük (76); Kasük (75)
- kazma* (Men.: kazma, 3582): kasma (gl.im.) (56)

- kazmak* (Men.: kazmak, 3582): kasmak (11); kasmak (13); kasmak (13); kasmak (53); kasmak (55)
- kebab* (Men.: k'ebāb, 3860): kebab–furuny (g.v.) (15); kiabab (24)
- keçi* (Men.: k'eci, 3885): Jaban ketschesi (g.v.) (50); ketschi (49)
- keđi* (Men.: k'edi, 3893): keđi (62); keđi (62); Dischi–keđi (62); Erkek–keđi (62); keđi javrisi (g.v.) (62)
- kef* (Men.: k'ef, 3759): kef (85)
- kefareť* (Men.: k'efāret, 3977): kieferet (75); keferetidr (posv., imek) (38); keferet (10); keferety (posv.) (87)
- kefil* (Men.: k'efil, 3985): kiefil (26)
- kehle* (Men.: k'ehle, 4105): kiehelle (66)
- kehribar* (Men.: k'ehrübā, vul. kehrübar, 4103): Kerijbar (81)
- kekez* (Men.: k'ek'ez, 3986): Kekes (93)
- keklik* (Men.: k'ek'lik, 3987): keklik (43)
- kel* (Men.: k'el, 3987): kel (52); kel (62)
- kelam* (Men.: k'elām, 3991): Kelam (13)
- kelle* (Men.: k'elle, 4005): kelle kesmek–uscurmak (38)
- kelpedin* (*kerpeten*) (D. S., sv. 8.) (Men.: kelbetān, vul. kelpetin, 3994): kelpodin (122)
- kem* (Men.: k'em, 4008): kem (51)
- kemençe* (Men.: k'emānge, kemanće, 4014): kemensche (49)
- kement* (Men.: k'emend, 4021): kemend (88)
- kemer* (Men.: k'emmer, 4017): kömer (51)
- kemha* (*Meninski*) (Men.: k'emchā, vul. k'emhā, 4016): kiemha (30)
- kemik* (Men.: g'emük, 4020, 4022): kemik (18)
- kenar* (Men.: k'enār, 4027): kenar (30); kenar (84); kenary (ak.) (84); Kenary (posv.) (111); Su–kenary (g.v.) (111); kennar (120); kennar (123)
- kendi* (Men.: g'endü, g'endi, 4037): ghendini (ak.) (9); ghendi (97); ghendini (ak.) sapt etmek (1); ghendinden (abl.) (111); ghendine (dat.) (39); ghendine (dat.) (84); ghendini (ak.) (18); ghendini (ak.) (114); ghendini (ak.) (119); ghendini (ak.) (124); ghendini (ak.) (99); ghendini (ak.) (35); ghendini (ak.) (35); ghendimün (posv., gen.) (35); ghendinun (gen.) (35); ghendini (ak.) (35); ghendümüsün (posv., gen.) (35); ghendinüsün (posv., gen.) (35); ghendilerini (posv., ak.) (35); ghendümi (posv., ak.) (11); ghendumy (posv., ak.) (107)
- kepenek* (Men.: k'epenek, 3865): kepenek (62)
- kepenk* (Men.: k'epenk, 3865): kiepenk (66)
- kere/kerre* (Men.: k'erret, k'erre, 3905): kierre (74); askierret (78)
- kereste* (Men. keräfte, vul. k'ierefte, 3900): Japü–keresdesy (g.v.) (16)
- keresteci* (Men. k'eräftegi, 3900): keresdecsi (16)
- kerevit* (Redhouse) (Men. nema): kerevit (64)
- kereviz* (Men.: k'ereviz, 3930): kerevis (122)
- keriz* (Men. nema): gheris (28)

- kertenkele* (Men.: k'ertenk'ele, 3906): kertenkelle (41)
- kervan* (Men.: k'erwān, 3930): kevran (28)
- kesat* (Men.: k'esād, 3946): kessat (88)
- kesatlık* (Men.: k'esādlik, 3946): kessatlık (88)
- kese* (Men.: k'ifē, vul. k'e'efē, 4116): Kesse (21); kesse (83); kesseden (abl.) (42); Tarak–kesesy (g.v.) (62)
- kesik* (Men.: k'esik, 3953): kessik (4)
- kesilmek* (*pas.*) (Men.: k'efilmek, 3954): kessyldi (perf.) (64)
- kesim?* (Men.: k'efim, 3954): Et–kiessini (g.v.) (42)
- keskin* (Men.: k'esk'in, 3953): keskin (85); keskin (85); keskin (85); keskin (96)
- keskinletmek* (*fakt.*) (Redhouse) (Men. nema, v. *keskin*): kieskinletmek (96)
- keskinlik* (Men.: k'esk'inlik, 3953): k/i/eskinlik (96)
- kesmek* (Men.: k'efmek, 3954): kes (imp.) (26); kesdy (perf.) (80); kesmek (1); kesmek (111); kesmek (111); kesmek (2); kesmek (3); kesmek (3); kesmek (37); kesmek (4); kesmek (57); kesmek (64); kesmek (83); Dambughun pasary (g.v., ak.) kesdim (perf.) (4); kiaghaty (ak.) kesmek. kes (imp.) kiaghaty (ak.) (3); ot kesmek–bicsmek (3); kesser (-r) (109)
- kestane* (Men.: keštāne, 3949; keštene, 3950): keštane–renky (g.v.) (24); keštene (24); keštene (27)
- keşiş* (Men.: k'ešiš, 3971): kiešiš (77)
- keten* (Men.: k'etān, k'eten, 3869): keten (27); keten (56); keten–iblighi (g.v.) (48)
- keyif* (Men.: k'ejf, 4118): kief (57); kiefi jerinde olmak (120); kiefi (posv.) (120); kiefi (posv.)–bosuk (64); Kiefin (posv.) (102); kiefüm (posv.) (54); kiefynus (posv.) (54)
- keyifsiz* (Men.: k'ejfsyz, 4118): kiefsys (64)
- kezzap* (Men.: k'ezāb, 3894): kesab–suju (g.v.) (86)
- kül* (Men.: kyl, 3737): kyl (55); kyl (55); kyl–kalem (75)
- kulavuz* (Men.: kulawüz, 3740; kulaghuz, vul. kulawuz, 3801): klaus (118); klavuz (92)
- külüç* (Men.: kylyğ, 3744): kylöcs (83); kylöcs (99); kylöcsi (ak.) brakmak (3)
- külük* (Men. nema): klyk (96)
- kılmak* (Men.: kylmak, 3753): klmak (21); kyllmak (7)
- kımlदानış* (Men. nema, v. *kımlदानmak*): kymültanisch (gl.im.) (22)
- kımlदानmak* (*refl.*) (Men.: kymyldanmak, 3763): kmültanmak (22); kmyldanmamak (98); kmyldanmas (-r) (112)
- kımlдатmak* (*fakt.*) (Men.: kymyldatmak, 3763): kymyldatmak (82); kmyyldatmak (109); kmültatmak (22)
- kın* (Men.: kyn, 3764): kn (47); kn (86)
- kır* (Men.: kyr, 3822): kr (36); kr (74); kyrr (43)
- kırağı* (Men.: kyraghy, 3682): kraghy (79); kraghy (79)
- krkınlık* (Men. nema): krkınlük (72)
- krılmak* (*pas.*) (Men.: kyrylmak, 3674): kyrylacsak (part.) (90)
- krıkmak* (Men.: kyrkmak, 3674): kr/k/mak (104); krkmak (86)
- krılangıç* (Men.: kyrlanghyğ, 3674): kyrlanghics (91)

- kırmak* (Men.: kыrmak, 3675): krmak (11); krmak (122); krmak (94)
- kırmaklık?* (Men. nema, v. kыrmak): krmaklık (gl.im.) (25)
- kırmızı* (Men.: kыrмыzy, 3675): grmesy (76); grmesy (81)
- kısa* (Men.: kyffä, 3711): kssá (65)
- kısaltmak* (*fakt.*) (Men.: kyffaltmak, 3709): kessaltmak (3)
- kısr* (Men.: kysyr, 3707): kysyr (113); ksr (113)
- kıskanç* (Men.: kызkaңg, 3690): köskaңg (34); Köskaңg (70)
- kıskançlık* (Men.: kызkaңgilik, 3690): köskaңgilik (34); köskaңgilik (70)
- kıskanmak* (Men.: kызkanmak, 3690): köskanir (-r) (35); köskanmak (19); köskanmak (35); köskanmak (70)
- kısmet* (Men.: kysmet, 3696): böghüün baschka kasmet (7); kysmet (115); kysmet (86); kysmet (86); kysmet (108); kysmety (posv.) (108); kysmety (posv.) (108)
- kısrak* (Men.: kyfrak, 3694): ksrák (99); kysrak (71)
- kış* (Men.: kyş, 3824): kösch (120)
- kış kıyamet* (Men.: kyş, 3824; kyjâmet, 3820): koşkıamet (120); koşkıametde (lok.) (120)
- kışla* (Men.: kyşla, kyşlak, 3701): köschla (120); köschlaja (dat.) (120)
- kıtlık* (Men.: kytlyk, 3714): Sahere–kydlighi (g.v.) (60); kdlük (60); kytlük (101)
- kıvılcım* (Men. nema): klöcsim (47)
- kıvırcık* (Men.: kywryğik, kywryğik, 3787): küvrcsik (27)
- kıyamet* (Men.: kyjâmet, 3820): griamet (51)
- kıyas* (Men.: kyjäs, 3816): küas eteirüm (-r,-yor) (35); küas etmek (35)
- kıymak* (Men.: kyjmak, 3828): keimak (84); kyimak (84); kyimak (84); kyimak (84); kyimak (84); kyimak (102)
- kıymetli* (Men.: kyjmetlü, 3827): kyimetli (101)
- kız* (Men.: kыз, 3823): Ics–kösy (g.v.) (27); kösün (posv.) (102); ks bosmak (85); ks bosucusu (61); ks (61); ks–kartasch (97); kys–evlat (102)
- kızak* (Men.: kызak, 3688): ksák (88)
- kızamık* (Men.: kызamuk, 3688): kysamuk (81)
- kızdırmak* (*fakt.*) (Men.: kызdürmak, 3689): kosdürmak (118); kösdürmak (12); kösdürmak (39)
- kızgın* (Men. nema, kызghunlyk, kызghynlyk, 3927): kuskun lesche (dat.) (1)
- kızgınlık* (Men.: kызghunlyk, kызghynlyk, 3927): kösgünlik (59)
- kızıl* (Men.: kызyl, 3690): kyssyl alma (80); kyssyl Elmanün basch Ruhbani (g.v.) (75); kyssyl (75)
- kızlık* (Men.: kызlyk, 3691): kslük (61)
- kızmak* (Men.: kызmak, 3692): kösmak (39)
- ki* (Men.: k'i, 4102): ki (104); ki (105); ki (107); ki (107); ki (108); ki (110); ki (125); ki (17); ki (23); ki (33); ki (35); ki (39); ki (48); ki (68); ki (9)
- kiler* (Men.: kilar, vul. kiler, 3990): killer (94)
- kilim* (Men.: k'ilim, 4001): killim (100)
- kilise* (Men.: k'elisä, k'ilife, 4008): kilise (63); Kilisenun avlusuna (g.v., dat.) (59); kilisse (123); kilisse (97); klisseje (dat.) (50); kylisseje (dat.) (97); kilissede (lok.) (107)

- kilit* (Men.: k'ilid, 4007): killid (88)
kilitçi? (Men.: k'ilitçi, 4007): killidği (88)
kim (Men.: k'im, 4009): kim (39); kimdr (imek) (73)
kimi (Men.: k'imi, 4024): kimi (59); kimi (59)
kimse (Men.: k'imfe, 4019): kimse (39)
kira (Men.: k'irā, 3898): kyra (123); Ev-kyrasi (g.v.) (57); kyraia (dat.) vermek (123); kyraia (dat.) almak (123); kyraja (dat.) (108); kyraja (dat.) (108); kira (108)
kiracı (Men.: k'irāgi, 3899): kiracsi (108); kyracsi (123)
kiraz (Men.: k'irās, k'ires, 3900): kiras (63)
kireç (Men.: kireğ, 3906): kirecs (62); kirecs (62); kirecs (62)
kireçlemek (Men. nema, v. *kireç*): kirecslemek (62)
kiremit (Men.: k'eremit, 3926): kieremid (123); kieremid (30); Kieremid (80)
kiremitlik (Men. nema, v. *kiremit*): kieremitlük (100)
kirletmek (*fakt.*) (Men.: k'irletmek, 4113): kirletmek (89)
kirli (Men.: k'irlü, 4114): kirli (113); kirli (89)
kirpi (Men.: k'irpi, 3905): Kirpi (61)
kirpik (D. S., sv. 8.: *kibrık*) (Men.: k'irpik, k'irpük, 3905): kibrik (12)
kişi (Men.: k'ışı, 3945): ghischinun arasunda (g.v., lok.) (32); kischi (32); Kischi (75); kischisade (58)
kitab (Men.: k'itāb, 3867): kitab (125); kitab (25); kitab (48); kitab (63); kitab, mühür basmak (1); kitab-bağlaicsi (25); Kitab-basıgi (25); kitablardan (abl.) (50)
kitabçı (Men.: k'itābci, 3868): kitabcsi (25)
koca (Men.: koğia, 3784): kotscha (34); kotscha (45); kotscha (7)
koca/hoca (Men.: v. *hoca*): kotschanün borüsü (g.v.) (44)
kocanmak? (*refl.*) (Men. nema, koğiamak, 3784): kotschanmiş (2)
koç (Men.: koć, 3783): kocs (55)
kodoş (Men.: kodoş, 3786): kodosch (56); kodosch (59)
koklamak (Men.: koklamak, kokulamak, 3798): koklamak (80)
koklamaklık? (Men. nema, v. *koklamak*): koklamaklik (gl.im.) (51)
kokmak (Men.: kokmak, kochmak, 3798): kokan (part.) (98); kokmak (80); kokmak (98); kokmusch (part.) (98)
koku (Men.: koku, kochu, 3799): ghüsel kokisi (g.v.) (51); koku (51); koku (51); koku (80)
kokulu (Men.: kokulü, 3799): kokulu (80)
kol (Men.: kol, 3800): kol (10); kol (39); kol (57); kol-disi (g.v.) (37)
kolay (Men.: kolaj, 3803): kolai (17); kolai (48)
kolaylık (Men.: kolaylyk, 3804): kolailik (48)
koltuk (Men.: koltuk, 3804): koltuk-degeneghi (g.v.) (65)
komşu (Men.: koñşü, koñşi, 3799): komschu (72)
konak (Men.: koñak, vul. konak, 3799): konak vermek (18); konak vermek (18); konak (120); Konak (56); konak (48); konak (48)¹³⁴

134 Posljednja dva u značenju: gost.

- konakçı* (Men.: konakçı, 3809; v. *konak*): konakcsi–baschi (g.v.) (73)
- kondurmak* (*fakt.*) (Men.: kondürmak, 3808): kondurmak (36)
- konmak* (Men.: konmak, 3809): konmak (120); konmak (36)
- konusmak* (Men.: konuşmak, 3808): konuschmak (34); konuschur (-r) (9)
- konusmaklık?* (Men. nema, v. *konusmak*): konuschmaklık (gl.im.) (28)
- koparmak* (*fakt.*) (Men.: koparmak, 3777): koparmak (1); koparmak (4)
- kopça* (Men.: kopčia, 3777): kopcsa (55); kopcsa (89)
- kopmak* (Men.: kopmak, 3778): kopmusch (-miş) (48)
- korkak* (Men.: korkak, 3789): korkak (111); korkak (111); korkak (111)
- korkmak* (Men.: korkmak, korchmak, 3789): korkan (part.) (58); korkma (imp.) (68); korkmak (38); korkmamisyn (-r) (51); korkmas (part.) (113)
- korku* (Men.: korku, korchu, 3790): korkundan (posv., abl.) (9); korkusundan (posv., abl.) (48)
- korkulu* (Men.: korkulu, 3791): korkulu (49)¹³⁵
- korkuluk* (Men.: korkulyk, 3791): Korkuluk (49)
- korkusuz* (Men.: korkufyz, 3790): korkusus (113); korkusus (113); korkusus (124)
- korkutmak* (*fakt.*) (Men.: korkutmak, 3789): korkutmak (17); korkutmak (90)
- koruk* (Men.: kuruk, 3789): kuruk (115); kuruk (122)
- koşmak* (Men.: koşmak, 3796): koschmak (9); kuschmak (37)
- koşturmak* (*fakt.*) (Men.: koştürmak, 3795): koschtürmak (9)
- kotarmak* (D. S., sv. 8 i 12) (Men.: kotarmak, 3782): kotar (imp.) (13); kotar (imp.) (80); kotardy (perf.) (64); kotarmak (13); kotarmak (64); kotarmak (9); kotarmak (80);
- kova* (Men.: kogha, vul. kofa, kufa): kofa (25)
- kovmak* (Men.: kovmak, 3810): kovmak (110); kovmak (118); kovmak (13); kovmak (13); kovmak (20); kovmak (38); kovmak (5)
- kovucu* (Men.: kowuği, kowyği, 3810): Sinek–kovucusu (g.v.) (45)
- kovulmak* (*pas.*) (Men.: kowulmak, 3810): kovulmusch (part.) (66)
- koymak* (Men.: komak, 3807): kodi (perf.) (114); koivermek (124); koivermek (66); Ko (imp.) (66); komak (10); komak (106); komak (106); komak (109); komak (114); komak (114); komak (117); komak (120); komak (36); komak (40); komak (49); komak (77); komak (8); komak (85); komak (85); komak (92); komak (94); komak (94); komak (97); karschi komak (37); kodum (perf.) (119); komamak (106); komamak (79); o bakmasyn (imp.) (93); ko ghelsün (imp.) (93); ko ghesmesyn (imp.) (108); ko ghesmesyn (imp.) (93); ko tursun (imp.) (100); ko (imp.) (32); ko (imp.) (40); ko sahat koinida tursun (imp.) (26); ko jaghsun (imp.) (66); kotursun (imp.) (66)
- koyun I* (Men.: kojun, kujun, 3812): Koin (111); Koin (26); koininda (posv., lok.) (26); koininda (posv., lok.) (66); kojun–sahati (g.v.) (83)
- koyun II* (Men.: kojun, kujun, 3812): kojun (84); kojun–japaghysi (84); kojunlar–agyly (g.v.) (84); kojunlar–csobany (g.v.) (84)
- kök* (Men.: k'ök', 4084): kök (121)
- köklenmek* (*refl.*) (Men.: k'ök'lenmek', 4089): köklenmek (37); köklenmek (121)

135 U značenju: strašan.

- köle* (Men.: k'öle, 4092): kiolle (91)
- kömür* (Men.: k'ömür, 4093): Kömür (64)
- köpek* (Men.: k'öpek', 4050): Köü-köpeghy (g.v.) (17); köpek (59); köpek (60); köpek (78); Iki köpeghün biri birinden (g.v., abl.) airmak (3); köpekler (60); Evv-keopeghi (g.v.) (36); keöpek (124); Csoban-keopeghi (g.v.) (59); keopek-ai (g.v.) (60); keopek-srmasy (g.v.) (60)
- köpeksiz* (Men. nema, v. *köpek*): keopeksys (92)
- köprü* (Men.: k'üpri, 4050): köprü (25); köprü (42); kaik-köprüsü (g.v.) (86); Eigreti köprü (87)
- köpük* (Men.: k'öpük', 4051): köpük (85); köpük almak (2)
- kör* (Men.: k'ör, k'ör, 4060): kior etmek (107); kior (23); kior (99); kiora (dat.) (92); kiorol-misch (-miş) (99); kiorolmusch (part.) (107); kiorun ghösini (g.v., ak.) (92)
- körfez* (Men.: k'orfuz, k'örfüz, 4063): gürfes (70)
- körlemeden* (Men. nema): kiorlameden (ger., gl.im.) (23)
- körlenmek (refl.)* (Men. nema, v. *kör*): kiorlanmisch (part.) (107)
- körük* (Men.: k'örük', 4067): körük (23)
- kös* (Men.: k'üs, 4076): kös (44); kös (53); kös (64)
- köse* (Men.: k'öfe, k'öfe, 4078): kössä (113)
- köseleci?* (Men. nema, k'öfele, 4077): köseleği (50)
- köşe* (Men.: k'üşe, k'öşe, vul. köşe, 4082): kösche (34); kösche-taschi (g.v.) (34); ücs-kösche (32); ücs-köschely (32)
- kötü* (Men.: k'ötü, k'öti, 4053): Köttü etmek (107); köttü (107); Köttü (24)
- kötülemek* (Men. nema, v. *kötü*): kiötülemek (107)
- kötülenmek (refl.)* (Men. nema, v. *kötü*): kiötülenmek (107)
- kötülük* (Men.: k'ötülik', k'ötülik', 4054): köttülük (24)
- köy* (Men.: k'öy, 4099): köide (lok.) (101); köide (lok.) (92); köje (dat.) (92); köü Sabiti (g.v.) (17); Köü (17); Köü (ak.) (105); köü-baschi (g.v.) (90); köücses (dem.) (17); köücsik (dem.) (17); köü-kiahiasy (g.v.) (90); Köü-köpeghy (g.v.) (17)
- köylü* (Men.: k'öjlü, 4101): köülü (112); köülü (113); köülü (16)
- kral* (Men.: kyal, kral, 3659): kral (64)
- kubat* (Men. nema): hubat (54)
- kubur* (Men.: kubur, 3622): kubur (76)
- kucak* (Men.: kuğiak, 3783): Kucak (26)
- kucaklamak* (Men.: kuğiaklamak, 3783): kuscaklamak (111)
- kucamak?* (Men. nema): kucsamak (111)
- Kudşişerif* (Men.: kudsî şerîf, 3642): Kutî-Scherif (61); Kutî-scherife (dat.) (8)
- kudurmak* (Men.: kudurmak, 3646): kudurmak (102); kudurmisch (-miş) (124); kudurmisch (part.) (124); kudurmusch (part.) (102); kudurmusch (part.) (78); kudururler (-r) (60)
- kudurmaklık?* (Men. nema, v. *kudurmak*): kudurmaklik (gl.im.) (102); kudurmaklik (gl.im.) (78)

- kuduzlanmak?* (*refl.*) (Men.: kuduzlanmak, 3786): kuduslanmak (102); kuduslanmisch (part.) (102)
- kuduzluk?* (Men.: kuduzlyk, 3786): kudusluk (102); kudusluk (78)
- kul* (Men.: kul, 3801): kul (26); kul (93); Issa–kulu (g.v.) (27)
- kulaç* (Men.: kulağ, 3801): kulacs (63)
- kulak* (Men.: kulak, 3802): Kullak (74); kullak (74); kusu–kulaghy (g.v.) (84); kulak (49)
- kulampara* (Men.: ghułämpäre, vul. kulambara, Index, 1566): kulanbara (63)
- kulamparalık* (Men. v. *kulampara*): Kulanbaralük (63)
- kule* (Men.: kulle, 3755): kule (101); csank–kulesy (g.v.) (101); Bekcsiler kulesy (g.v.) (85)
- kullanılmak* (*pas.*) (Men.: kulanmak, 3803): kullanylmisch (part.) (106)
- kullanmak* (Men. nema, v. *kulanmak*): kulanana (part.) (45); kulanmak (109); kulanmak (109); kulanmak (50); kulanmak (105); kulanmak (105); kulanmak (14); kulanmak (14); kulanmak (9)
- kulluk* (Men.: kullyk, kulluk, 3805): guetsche–kullughu (g.v.) (72)
- kulp* (Men.: kelb vel kylb, 3742): Kulb (55)
- külübe* (Men.: kulyba, ex Slav., 3743): koliba (60)
- kum* (Men.: kum, 3806): kum (83); kum–sahaty (g.v.) (83)
- kumarbaz* (Men.: kymār, vul. kumar; kumārbāz, 3758): kumarbas (94)
- kumarbazlık* (Men.: kumārbāzlyk, 3758): kumarbaslük (94)
- kumaş* (Men.: kumāš, 3758): kumasch (122); kumasch (92)
- kumbara* (Men.: kumbara, 3759): Tob–kumbarasi (g.v.) (24)
- kumru* (Men.: kumrī, kumry, kumru, 3760): gumru (104); jaban–gumrusy (g.v.) (104)
- kumsal* (Men.: kumfal, 3807): kumsal (83)
- kumsallık* (Men. nema, v. *kumsal*): kumsalük (83)
- kundura* (Men.: nema): kundura (75)
- kunduz* (Men.: konduz, 3808): kundus (22)
- Kur'an* (Men.: kur-an, 3660): Curan (111); kuran (6)
- kurbağa* (Men.: kyrbagha, kurbagha, 3662; kurbagha, 3786; također i: bagha, 853): kurbaghi (66); kurbaghü (46)
- kurban* (Men.: kurbān, 3662): kurban (70)
- kurmak* (Men.: kurmak, 3791): kurmak (12)
- kurna* (Men.: kurna, 3792): kurna (35)
- kursak* (Men.: kurfak, 3789): kursak (69)
- kurşun* (Men.: kurşun, 3788): kurschum (23); Kurschum–ghülesi (g.v.) (23)
- kurt I* (Men.: kurd, 3788): kurd (121); Lahana–kurtu (g.v.) (79)
- kurt II* (Men.: kurd, 3788): kurt (120)
- kurtarmak* (Men.: kurtarmak, 3787): kurtaran (part.) (39); kurtarmak (13); kurtarmak (3); kurtarmak (2); kurtarmak (68)
- kurtlanmak* (*refl.*) (Men.: kurtlanmak, 3787): kurdlanmisch (part.) (121)
- kurtlu* (Men.: kurtlü, 3788): kurdlu (121)

- kurtulmak* (*pas.*) (Men.: kurtulmak, 3787): kurdulmak (3); kurdulur (-r) (59); kurtulmak (50); kurtulmak (68)
- kuru* (Men.: kuru, 3792): kuru üsüm (81); kuru (103); kuru (123); kuru (33); kuru (42); kuru (52); kuru (72)
- kurum* (Men.: kurum, ođiak kurumi, 3791): Hocsak–kurumy (g.v.) (63)
- kurutmak* (*fakt.*) (Men.: kurutmak, 3792): kurutmak (11); kurutmak (33)
- kusmak* (Men.: kufmak, 3797): Kusmak (94)
- kusur* (Men.: kusür, 3710): kussur (*pridj.*) bortsch (14)
- kuş* (Men.: kuş, 3794): kusch üsümi (g.v.) (123); kusch (115); kusch–aghy (g.v.) (115); kusch–sesi (g.v.) (115); kusch yrlamasy (gl.im., g.v.) (115); kusch–juvasy (g.v.) (115); Canaria–kusch (g.v.) (27); Guetsche–kuşu (g.v.) (40); Saka–kuschu (g.v.) (31); Sicsan–kuschu (g.v.) (45); spinos–kusch (g.v.) (44); syghyrcsik kusch (g.v.) (96); Taus–kuschu (g.v.) (76); kusch–Tüü (g.v.) (43); kusch–tüülü (g.v.) (43)
- kuşak* (Men.: kuşak, 3795): kuschak (101); Kuschak (22); kuschak (30); kuschak (54); kuschak (66)
- kuşanmak* (*refl.*) (Men.: kuşanmak, 3795): kuschanmak (54); kuschanmak (90)
- kuşatmak* (*fakt.*) (Men.: kuşatmak, 3794): kuschatmak (96); kuschatmak (19); kuschatmak (22); kuschatmak (111)
- kuşçu* (Men. nema): kuschcsi (115)
- kutu* (Men.: kutu, kuty, 3783): kudu (84); Schegyer–kudu (g.v.) (84); kutu (25); Burnuot kudu (g.v.) (25)
- kuvvet* (Men.: kuwvet, 3779): kuvet vermek (96); kuvet (56); Ischün–kuveti (g.v.) (56); Kuvet (64); kuvet (96); kuvetden (*abl.*) (4); kuvetden (*abl.*) (38); kuvetiile (*posv., instr.*) (37); kuvetiny (*posv., ak.*) kesmek (90)
- kuvvetletmek?* (*fakt.*) (Men. nema, kuwvetlendürmek, 3782): kuvetletmek (96)
- kuvvetli* (Men.: kuwvetlü, 3782): kuvetly (96)
- kuvetsiz* (Men.: kuwvetfyz, 3782): kuvetsys etmek (90); Kuvetsys (23); kuvetsys (90)
- kuyruk* (Men.: kujruk, 3811): kuiruk (91); At–kuiruku (g.v.) (81); Tilki–kuirughu (g.v.) (46)
- kuyruklu* (Men.: kujruklü; kujruklü jildyz, 3811): kuirüklü–Jildys (28)
- kuyu* (Men.: kujy, kuju, 3812): kuju (116); kuju (25); kuju–aghsy (g.v.) (78)
- kuyumcu* (Men.: kojumđi, kujumđi, 3811): kujumđu (53)
- kuzu* (Men.: kuzy): kusu (66); kusu–kulaghy (g.v.) (84); kusu–japaghysi (g.v.) (84)
- küçük* (Men.: k’üciuk, 4056): ghücsük (117); gücsük (86); guscuk (63)
- küçüklenmek* (*refl.*) (Men.: k’üciük’lenmek, 4057): gucsuklenmek (42)
- küçükletmek?* (*fakt.*) (Men.: k’üciük’letmek, 4057): gucsukletmek (37)
- küf* (Men.: k’üf, 3976): küf (87)
- küflenmek* (Men.: k’üflenmek, 3983): küflenmek (87)
- küfretmek* (Men. nema, k’üfür söjlemek, 3981): küfr etmek (53)
- küfür* (Men.: k’üfr, 3981): Küfür (53)
- kükürt* (Men.: k’ük’ürd, 3986): kükürd (91)
- kül* (Men.: k’ül, 3987): kiül (10); kül–renki (g.v.) (53); kiül (10)

- küme* (Men. nema): küme etmek (105); küme etmek (109)
kümes (Men.: k'ümes, 4093): kümes (60); kümesde (lok.) (60)
küpe (Men.: k'üpe, 4051): küpe (74)
kürek (Men.: k'ürek, 4063): küreghe (dat.) (48); kürek (48); kürek (53); kürek (81); kürek (85); küreghy (ak.) csekmek (81)
kürekçi (Men.: k'ürek'çi, 4064): kürekçy (81)
kürk (Men.: k'ürk, 4063): kürk (75)
kürkçü (Men.: k'ürk'çi, 4064): kürkcsi (65)
küskü (Men. nema): küskü (80)
kütük (Men.: kötük, 4053): kütüghe (dat.) komak (36)¹³⁶; kütük (23); kütük (77); kütükde (lok.) jasmak (77)
kütüphane (Men.: k'üttâb châne, 3868): Kidab–hana (22)
lağım (Men.: laghum, 4183): Laghüm etmek (114); Laghüm (70)
lağımca (Men.: laghumçi, 4183): laghümcsi (70)
lağımlamak (Men. nema, v. *lağım*): Laghümlamak (114)
lahana (Men.: lahana, 4157): lahana (64); basch–lahana (g.v.) (64); lahana (84); Lahana turschusu (g.v.) (84); frenk lahanasy (g.v.) (64); Lahana–kurtu (g.v.) (79)
lakırdı (Men.: lakyrdy, 4189): Lakerdey (ak.) (66); lakerdi etmek (95); lakerdi (31)
lakim (Men.: lâk'in, 4133; lek'in feu lâk'in, 4193): lakim (2)
lâle (Men.: lâle, 4134; læ'le, 4180): lahale (104)
latife (Men.: lætyfet, lætyfe, 4176): Latife (24); latifé (86); Latifé (87)
latince (Men.: latynge, 4131): Latinsche (66)
layık (Men.: laik, lâjyk, 4139): laik olmak (108); Laik olmak (48); laik (111); laik (111); Laik (52); Laik olmak (9); laikdr (imek) (48)
lazım (Men.: lâzim, 4129): lasüm (116)
leb (Men.: leb, 4141): Lebler (67)
leblebi (Men.: leblebi, 4147): Leblebi (28); leblebi (29)
leğen (Men.: leg'en, 4194): Legien (16); Legien (17)
leh (Men.: leh, 4211): lech–mevlekety (76)
leke (Men.: lek'e, 4195): Leke (45); leke (69)
lekelemek (Men.: lek'elenmek, 4195): Lekelemek (17)
leş (Men.: lâş, vul. leş, 4131): lesch (98); kuskun lesche (dat.) (1)
leylek (Men.: lejlek, vul. pro lek'lek'): leilek (98)
lezzet (Men.: lezzet, 4164): Leset (51); lesetiny (posv., ak.) (88)
lezzetli (Men. nema, v. *lezzet*): Lesetly (51); Lesetly (99)
liman (Men.: liman, 4219; iliman, 608): Limandan (abl.)~Ilimandan (abl.) csikmak (1)
limanlık (Men.: limanlyk, 4219; ilimanlyk, 608): Ilimanlük (70); Ilimanlük–hava (120)
limon (Men.: limun, 4220): Limon (28); Limon–suju (g.v.) (28); Limon Scherbeti (g.v.) (28); Limon–suju (g.v.) (83); Limony (ak.) (49)
lodos (Men.: lodos, 4206): Lodos (99); Lodos–havasy (g.v.) (99)

136 U značenju: zapisati.

- loğusa* (Men.: luchufe, lochofa, 4161): Lohussa (48); Lohussa (63)
lokma (Men.: lokmet, lokma, 4190): lokma (113); lokma (23)
lotu (D. S.) (Men. nema, lüt, 4204; luty, 4207): Lotu (113); Lotu (45)
lotuluk? (Men. nema, v. *loti*): Lotuluk (45); lotuluk (45)
lülle (Men.: lüle, 4209): Lulle (100); Lulle (76); lulle (76)
lütfeylemek (Men.: lutf, lutf ejle, 4175): Lütfeile (imp.) (53)
maada (Men.: mā-æ'dā, 4240): made (13); made (13)
mabeyn (Men.: mābejn, 4224): Mapeine (dat.) (72)
maceraci (Men. nema, mācerā, 4227): macsaraği (56)
madde (Men.: mādDET, mādde, 4230): made (10)
made (D. S.) (Men.: mi'det, mi'de, mæ-y'det, 4762; v. *mide*): made (69)
maden (Men.: mæ'den, mæ'din, 4763): maden (20); gümüş-madeni (g.v.) (20); Tus-madeny (83); maden-boghu (g.v.) (87)
mağara (Men.: mæghāret, mæghār, 4788): magara (59)
mağaza (Men.: mæchzen, vul. maghaza, 4484): mahasa (62); Sahere-magasasy (g.v.) (77)
mağrurluk (Men.: mæghrūrlyk, 4795): mauruluk (59)
mahalle (Men.: mæhællet, mæhælle, 4455): mahale (48)
mahana (Men.: behāne, 955): Mahana (116); mahana (30); Mahane (13)
mahanaly (Men. nema, v. *mahana*): mahanaly (98)
mahmuz (Men.: mehmuz feu mahmuz, 5059): mahmus (95)
mahmuzlamak (Men.: mahmuzlamak, 5060): mahmuslamak (95)
makas (Men.: makas, 4841): makas (86); mum-makasy (g.v.) (67)
makbere (Men.: mækperet, 4825): ülü-makberesy (g.v.) (83)
mal (Men.: māl, 4245): mal (111); mal (117); mal (117); mal (2); mal (42); mal (54); mal (55); mal (85); mal (85); miri-maly (g.v.) (44); Mallini (posv., ak.) (110)
maldar (Men.: maldār, 4247): maldar (79)
mamur (Men.: mæ'mūr, 4781): mamur etmek (109)
manastır (Men.: manastyr, 4923): monastir (28)
manca (Men.: manġia, 4947; manġia, ex Ital., 4253): manġia (94); Achśam Tahumy-manġiasy (g.v.) (1); un-manġiasy (g.v.) (69); hamur-manġiasy (g.v.) (69)
manda (Men. nema): manda (26)
mansıp (Men.: mænſæb, mænſyb, 4963): mansub (121); mansub (7); mansub (86); mansub (9); mansub-sahaby (g.v.) (7); Mansubini (posv., ak.) (11); Mansubyny (posv., ak.) (79); Mansubini (posv., ak.) brakmak (5)
mantar (Men.: mantar, 4967): mantar (91)
marazlı? (Men.: mærazlı, 4575): marasly (113); marasly (113)
marifet (Men.: mæ'rifet, 4766): marifet (65); marifet (65); marifetiile (posv., instr.) (37); marifetile (instr.) (88); marifet-sahaby (56)
mart (Men.: märt, 4234): Mard (70)
masal (Men.: mefel, vul. mafal, Index, 538): Massal (42)

- maskara* (Men.: mæfchæret, vul. mafchara, 4646): mascara etmek (14); maskara etmek (13); maskara etmek (95)
- maslahat* (Men.: məsləhət, 4704): maslahat (51)
- maslahatlı* (Men.: məsləhətli, 4705): maslahatly (39)
- masraf* (Men.: mərf, 4700): mazraf (114)
- maşa* (Men.: māše, 4239): mascha (63)
- mavi* (Men.: māwī, 4257): ghök–mavi (g.v.) (23)
- mayasıl* (Men.: mäjəsıl, 4262): Majassyl (24)
- maydanoz* (Men.: mə'denoz, vulg. maghdanos, 4763): magdanos (76)
- mayıs* (Men.: majıs&majos, 4261): Mays (69)
- maymun* (Men.: mejmün, vul. majmun, 5079): Maimun (6)
- mazlum* (Men.: mazlüm, 4739): maslüm (70); maslüm (83); maslym (97)
- mazur* (Men.: mə'zül, 4769): Masul etmek (1); masur~masul (111)
- meclis* (Men.: meğlis, 4405): Divan–meğilisi (g.v.) (59); meğilise (lok.) oturmak (22)
- mecnun* (Men.: meğnün, 4410): mecsnun (52)
- mebel* (Men.: məhəll, 4453): mehel olmak (108); meheldr (imek) (108); Meheldr (imek) (108)
- mektup* (Men.: mek'tüb, 4861): Megdübün Darüghini (g.v., ak.) (30); megrübler (18); mekdub (25)
- mektuplaşmak* (*rec.*) (Men.: mek'tübleşmek, 4862): megdublaşmak (25)
- melek* (Men.: melek, Pl. melâik, 4896): melaik (90); Melaik (38); melaikim (posv.) (90); sahab melaikim (posv., g.v.) (90)
- meme* (Men.: meme, 4916): memme (25); memeler (25); memme (33); Sutden (abl.)–memmeden (abl.) kesmek (5); memmedeki (lok.,-ki) (84)
- memleket* (Men.: memlek'et, 4914): Bei–sade–mevleketi (g.v.) (58); Has–mevleket (38); Has–mevleketidür (imek) (38); İngiliz–mevleketi (g.v.) (38); lech–mevleketi (76)
- mendil* (Men.: mendil, 4954): Mendil (3)
- menekşe* (Men.: menefşe, vul. menek'se, 902): meneksche (111)
- mengene* (Men.: meng'ene, 4986): meghenede (lok.) (77); menghene (77); mengheneje (dat.) (77)
- menzil* (Men.: menzil, 4955): mensil–arabasy (g.v.) (27); menzil (77)
- menzilci* (Men.: menzilgi, 4956): mensilci baschi (g.v.) (77); mensilci–baschi (g.v.) (73)
- mercimek* (Men.: merğimek, 4560): merğimek (68)
- merdiven* (Men.: merdübān, merdüwan < nerdüban, 4567): merdiven (67); merdiven (97)
- merhamet* (Men.: merhæmet, 4563): mehramet (111); meramet (16)
- merhametli* (Men.: merhæmetli, 4563): Merhametly (16)
- merhametlik?* (Men. nema, v. *merhamet*): Merhametlik (16)
- merhem* (Men.: merhem, vul. melhem, 4588): mehlem (83)
- mermer* (Men.: mermer, 4583): mermer (6); mermer (69)
- Meryem* (Men. nema): Meiremün karnünda (g.v.) (37)
- mescit* (Men.: mes'cid, 4643): mecsit (27)

- meşale* (Men.: meš-æ'let, meš-æ'le, 4680): maschala (42)
meşaleci (Men. nema, v. *meşale*): maschalađi (42)
meşe (Men.: mişe, 5074; meşe, 4688): mesche (34)
methetmek (Men. nema): met–etmek (68)
metih? (Men. nema): met (68); met (82); met olmusch (-miš) (82)
metinlik? (Men.: metin, 4373): metinlük (57)
metris (Men.: meteriz, meteris, 4321): meteris (85); meteris (85)
mevla (Men.: mewlā, 5037): mevla (53)
meydan (Men.: mejdān, 5068): meidan (43); meidan (59); meidan (6)
meydanlı? (Men. nema, v. *meydan*): meidanly (24); meidanly (119)¹³⁷
meyhane (Men.: mejchāne, 5068): mehana (120)
meghaneci (Men.: mejchāneđi, 5068): mehanascy (120); mianđi (114); mianđi (71); mianđi (86); Mianđinun nark–kesmesy (glim., g.v.) (86)
meghanecilik (Men. nema, v. *meghaneci*): mianđilik etmek (114); mehanacılık etmek (13)
meyve (Men.: mīwe, vul. mejwe, 5080): meive (16); meive (74); meivesys (113)
meyyit (Men.: mejt, mejjit, 5065): meit (102); meit–sandüghy (g.v.) (83)
mezar (Men.: mezār, 4593): mesar (53); mesarden (abl.) (12); mesar–Jasysy (g.v.) (53); mesar–taschi (g.v.) (53)
mezarlık (Men.: mezārlyk, 4593): mesarlık (63)
mezbur (Men.: mezbūr, 4594): mesbur (73)
mezheb (Men.: mezheb, 4536): mesep (91)
mib (Men.: mych, 5068): mch (59); mchyna (posv., dat.) (59)
murmurlanmak? (Men. nema): murmurlanmak (71)
Mısır (Men.: mysr, 4698): msyr–tobraki (g.v.) (6); mysir tauvughu (g.v.) (61)
mısrılı (Men. nema, v. *Mısır*): mysirly (83)
mızrak (Men.: mızrak, 4599): msrāk (94); mysrak (66)
mide (Men.: mi'det, mi'de, mæ-y'det, 4762): medei (ak.) (106)
miktar (Men.: miktār, 4832): meckdar (93); mekdar (81)
mil (Men.: mil, 5077): mil (109); mil (69)
millet (Men.: millet, 4883): millet (115)
milyon (Men. nema¹³⁸): Million (70)
mimar (Men.: mi'mār, 4780): meimar (16)
mimarlık (Men.: mi'mārlyk, 4780): meimarlık (16)
minder (Men.: minder, 4951): minder (69)
minnet (Men.: minnet, 4932): minet etmek (30); minnet (111)
miri (Men.: miri, 5071): miri (44); miri–maly (g.v.) (44)
misafir (Men.: müsāfir, 4607): misafir almak (18); misafir (48); misafir (48)
misal (Men.: misāl, 4373): misal (95)
misk (Men.: müšk', misk', 4683): misk (23); misk–sabon (g.v.) (92)

137 U značenju: širok.

138 Prema natuknici millio/mille u Indeksu, s. 1049.

- misikin* (Men.: misikin, 4653): misikin (73)
- mizac* (Men.: mizāğ, mizāği šerif, 4591): missaği scherifler (54)
- mor* (Men.: mor, 5018): mor (106)
- morina* (Men.: morona, 5021): moruna–balyky (g.v.) (56)
- mosmor* (Men. nema, v. *mor*): Mossmor (23); mosmor (98); mosmor (98); mossmor (23)
- mucize* (Men.: mu'ğizet, Indeks, 1055): müğezet (70)
- muhabbet* (Men.: muhæbbet, 4424): Muhabet (31)
- muhabbetli?* (Men.: muhæbbetlü, 4425): muhabetly (50)
- muhâl* (Men.: muhâl, 4422): muhal (114); muhal (114); muhaldr (imek) (114)
- muhasara* (Men.: muhâsæret, 4420): Mohassere (19); muhassere (96)
- mubtaç* (Men.: muhtāğ, 4427): mugdacs (112); mugdacsdr (imek) (115)
- mukayyet* (Men.: mukajjed, 4853): mukajet olmak (17); mukajetdr (imek) (17)
- mum* (Men.: mûm, 5038): mum (62); Jak–mumu (g.v.) (62); Baal–mumu (g.v.) (62); Mum (67); mum–makasy (g.v.) (67); bal–mumy (g.v.) (117); mum–fitili (g.v.) (30); mumun burnuny (g.v., ak.) (26)
- mumlamak* (Men.: mumlamak, 5039): mumlamak (117)
- mumlanmak?* (*refl.*) (Men. nema, v. *mumlamak*): mumlanmisch (part.) (117)
- munis* (Men.: mûnis, 5040): münüz (31)
- murad* (Men.: murâd, 4540): murad (121); muradumusy (posv., ak.) (121)
- murdar* (Men.: mürdâr, 4565): murdar (113); murdar (89)
- murdarlamak* (Men.: mürdarlamak, 4566): Murdarlamak (17); murdarlamak (89)
- musahabetlik?* (Men. nema, musâhæbæt, 4691): musahabetlük (110)
- muşamba* (Men. nema, müsemme', 4685): muschamba (51); muşamba (117); muşamba (67)
- muti* (Men.: mutî', 4737): mütü olmak (93); mütü (49); mütü olmak (49)
- mutilik* (Men.: mutî'lyk, 4737): mütülük (49)
- mutisiz?* (Men. nema, v. *muti*): mütüsüs (113)
- mutlu* (Men.: mütlü, mütli, mutlu, 5009): mutlu (52)
- mutluluk* (Men. nema, v. *mutlu*): mutluluk (53)
- mübarek I* (Men.: mübârek', 4265): mubarek (43); mubarek (43); mubarek (92)
- mübarek II* (Men.: v. *mübarek I*): mubarek (76)¹³⁹
- mübareklemek?* (Men.: mübârek'lemek', 4266): mubareklemek (10); mubareklemek (19); mübareklemek (37); mubareklemek (57)
- mücadele* (Men.: müğîadele, müğîadelet, 4384): müğedele etmek (116); müğedele (mücadele) (116)
- müftis* (Men.: müflis, 4813): Muffys (15)
- mühür* (Men.: mühr, mühür, 5052): mühür (23); mühür (75); mühür basmak (1); mühür–mumu (g.v.) (94)
- mühürlemek* (Men.: mühürlemek', 5052): möhürlemek (110)
- mülayim* (Men.: müläjim, müläim, 4881): müläim (83)

139 Eufemizam u značenju 'kuga', u natuknici: *Pest*. Jumurcsak. Taun. mubarek. hastalük.

- mülk* (Men.: mülk', 4896): mülkleri (ak.) (90); Mülkleri (ak.) (69); mülklerin snoru (g.v.) (69)
- münasip* (Men.: münâfib, 4922): münasip (19)
- müneccim* (Men.: müneğgim, 4946): müneccy (117)
- müneccimlik* (Men. nema, v. *müneccim*): müneccilik (117)
- mürailik* (Men.: mürâjilyk, 4550): murailük (52)
- mürekkep* (Men.: mürek'keb, 4581): mörekeb (31)
- mürtet* (Men.: mürtedd, vul. mürtadd, 4555): murtad–olmak (2); murtad (2)
- mürüvvetli* (Men.: mürüvvetlü, 4585): mürvetly (53)
- müsliman* (Men.: müsülman, 4656): müsülman (104); müsürman (104); müsürman (9); müsürmanilen (instr.) (9)
- müşavere* (Men.: müsâweret, müsâwere, 4670): Müschavere etmek (19); Müschavere (28)
- müşevves* (Men.: müsewweś, 4687): müseves (113)
- müskül* (Men.: müsk'il, 4683): müskül (9); müskül (125)
- müşkülli?* (Men. nema, v. *müşkül*): müschkiüllü olmak (107)
- müşküllük?* (Men.: müsk'illik, müsk'üllik, 4684): müschkiüllük (107)
- müşteri* (Men.: müsteri, 4673): muschderi (65)
- nadir* (Men.: nâdir, 5090): nadir (78)
- nahak* (Men.: nâhæk feu nâhækk, 5088): Nahak (106); Nahak (112); Nahak (112)
- nahaklık?* (Men.: nema, v. *nahak*): Nahaklık (112)
- nahoşluk* (Men.: nâchoşlyk, 5090): nachoschlük (posv.) (120)
- naip* (Men.: nâib, 5123): naib (6)
- naiplik* (Men.: nema, v. *naip*): naiblük (6)
- nakiş* (Men.: nækś, 5236): nakisch (97)
- nakişlamak* (Men.: nakyşlamak, 5237): nakischlamak (97)
- nakil* (Men.: nakl, 5239): nakl (51)
- nakit* (Men.: nækd, 5233): nagd agcse (15); nagd agcse (15); nokut akcse (15); nokut (50)
- nakletmek* (Men.: nækl e., 5239): Nakl etmek (40); nakletmek (73)
- nal* (Men.: næ'l, 5210): nal (59); naluna (posv., dat.) (59)
- nalbant* (Men.: næ'lbend, 5210): nalband (59)
- nam* (Men.: nām, 5112): nam (102); Elcsi naminde (g.v.) (102); nam (81)
- namaz* (Men.: nemâz, vul. namaz, 5255): Namas (21)
- namdar* (Men.: nâmdâr, 5114): Namdar (19); Namdar (20); namdar (52)
- namdarlık?* (Men.: nema, v. *namdar*): namdarlık (52)
- nankör* (Men. nema): Namkior (112)
- nar* (Men.: nâr, 5092): nar (53); ülüfer nary (g.v.) (53)
- narh/nark* (Men.: narch, narch e., narch komak, 5160): nark (85); nark etmek ~ komak (85); nark–kesmesy (posv.) (86)
- nasihat* (Men.: næşyhat, 5196): nasahat vermek (78); nasahat (9); nasiet (9)
- nasip* (Men.: næsyb, 5194): nasib (68); nasib (86); nasib (86)
- navlun* (Men.: naulun, 5120): naulun (87)

- ne* (Men.: ne, 5182): ne (101); Ne (105); ne (109); ne (113); ne (117); *nedr* (imek) (116); *nedr* (imek) (72)
- ne...ne* (Men.: ne, 5288): ni (79); ni (79); ni (79); ni (79)
- nefer* (Men.: nema): *nefer* (93); *nefer* (93)
- nefes* (Men.: nefes, 5223): *nefes* (10); *nefes* (74)
- nefeslenmek?(refl.)* (Men.: nefeslenmek, 5225): *nefeslenmek* (11)
- nefs* (Men.: nefis, 5224): *nefs boschanmak* (17); *nefs boschatmak* (17); *nefs* (45); *nefs* (49); *nefs* (49); *nefsini* (posv., ak.) (63)
- nekbet* (Men.: nek'bet, 5247): *nechbet* (84)
- nekeslik* (Men.: nek'es, 5250): *nekeslük* (49)
- nem* (Men.: nem, 5254): *nem* (44)
- Nemçe* (Men.: nemçe, etiam nemçe, 5257): *Nemcze dilinden* (g.v., abl.) (31); *Nemcze* (100); *nemcze* (31); *nemczedr* (imek) (101)
- nemlemek?* (Men.: nema, nemletmek, 5261): *nemlemek* (44)
- nenne* (Men.: nene, 5264): *nene* (71)
- nepak?* (Men.: nâpâk, 5082): *nepak* (89)
- nepaklamak?* (Men.: nema, v. *nepak*): *nepaklamak* (89)
- nereye* (Men.: nereje, 5162): *nereje* (dat.) (120)
- nesne* (Men.: nefne, 5175): *nesneje* (dat.) (121)
- nevazil/nezle?* (Men.: nüzlet, nüzle, vul. nuzla, 5166): *nasyle* (98); *nusla* (98)
- ney* (Men.: nâj, 5123): *Nai* (61); *nai* (76)
- nice* (Men.: niçe, niğe, 5197): *nicse* (79); *niğe* (124); *niğe* (54); *niğedr* (imek) (54)
- nikah* (Men.: nik'ah, 5244): *Nikia* (111); *nikia* (24); *nikiah* (36)
- nispet* (Men.: nîfpet, 5171): *nisbet etmek* (103); *nisbet* (87); *nisbet etmek* (87)
- nişan* (Men.: nişâne, nişân, 5182): *nischan* (118); *Sojun-nişany* (g.v.) (118); *nischan* (122); *nischan* (86); *nischan* (87); *nischan* (9); *nischana* (dat.) (86)
- nişanlamak* (Men.: nişanlamak, 5182): *nischanlamak* (122); *nischanlamak* (69); *nischanlamak* (69); *nischanlamak* (90); *nischanlamak* (90); *nischhanlamak* (9)
- niyet* (Men.: nijet, 5196): *nijet etmek* (50); *nijet* (116); *nijet* (50); *nijetini* (posv., ak.) (110); *Nijetini* (posv., ak.) (111)
- nohut* (Men.: nuhüd, vul. nohud, 5153): *Nohut* (28); *nohut* (29)
- noksanlı?* (Men.: nema, nâks, noksân, 5237): *noksantly* (113)
- nöbet* (Men.: newbet, vul. nöbet, 5171): *nöbet* (93); *nöbet-schekiery* (g.v.) (27)
- nöbetçi* (Men.: newbetçi, nöbetçi, 5271): *nöbecsji* (ak.) *deghischdürmek* (4)
- nur* (Men.: nür, 5273): *nur* (98)
- o* (Men.: o, vul. pro ol, 475): *Okadar* (104); *okairi durlidr* (imek) (7); *okater* (23); *ol* (105); *ol* (107); *Ol* (108); *Ol* (36); *ol* (4); *ona* (dat.) (100); *ona* (dat.) (105); *ona* (dat.) (45); *onda* (lok.) (116); *oscheiden* (abl.) (120); *onun* (gen.) (114)
- ocak* (Men.: oğiak, 490): *hocsak* (27); *Hocsak* (78); *Hocsak-jeri* (g.v.) (57); *Hocsak-kurumy* (g.v.) (63); *hocsak-süpürügü* (g.v.) (44)

- oda* (Men.: oda, 494): oda (27); oda (99); jaslük odasy (g.v.) (93); ujku–odasy (g.v.) (87); oda–baschi (g.v.) (27)
- odalık* (Men.: odalyk, 495): odalük (22)
- odun* (Men.: odun, 494): odun (59); odun (59); odun (86); odun–kaschyghi (g.v.) (68); Odunu (ak.) (59)
- ođlak* (Men.: oghlak, ulak, 524): olak (63)
- ođlan* (Men.: oghlan, 524): Ics–oglan (g.v.) (34); oghlan (63); oghlan (63)
- ođul* (Men.: oghul, 524): oghl (93); Oghlumu (posv., ak.) (9); oglum!(posv.) (68)
- ok* (Men.: ok, 525): ok (76)
- okka* (Men.: oka, vul. pro wækyie, 528): oka (111); oka (6); okanun bir cseireghi (g.v.) (111)
- okumak* (Men.: okumak, 527): oku (imp.) (81); okumak (67); okumak (81); okumak (99); okumuschi (part.) (50); okumuschi (part.) (19); okuirum (-r,-yor) (122)
- olma* (Men.: v. *olmak*): olmaa (gl.im., dat.) (119); Bu adamy (ak.) jüsünden (g.v., abl.) seserim (-r) chrysos olmasyna (gl.im., posv., dat.) (4)
- olmak* (Men.: olmak, 544): olurse (-r, kond.) (39); olursyn (-r) (48); ol (imp.) (98); ola (opt.) (54); ola (opt.) (54); ola (opt.) (54); ola (opt.) (54); ola (opt.) (54); olan (part.) (39); olasyn (opt.) (124); olasyn (opt.) (107); olasyn (opt.) (48); oldy (perf.) (101); oldy (perf.) (68); oldy (perf.) (86); oldy (perf.) (98); olmadan (ger.) (77); olmajacsak (part.) (114); olmak (107); olmak (119); olmak (12); olmak (48); olmak (50); olmak (99); af olmaga (dat.) dilemek (1); mukajet olmak (8); olacsak (part.) (117); olan (part.) (116); olan~olunan (part.) (73); olduise (perf., kond.) (107); oldun (perf.) (107); oldy (125); oldy (perf.) (119); oldy (perf.) (122); olmas (-r) (115); olmasyn (imp.) (9); olmisch (part.) (96); olur (-r) (122); olurmi (-r) (77); Sikr olan~olmisch (part.) (73); Soisys olmak (1); Taun olmasy (g.v.) (18); Ben evde (lok.) olmamakde (gl.im., lok.) (5); olmamiş (-miş) (112); olmasa (kond.) (16); olmisch (-miş) (109); olmischim (-miş) (38); olmuschi (-miş) (23); olmuschi (-miş) (50); olmuschi (-miş) (50); olmuschi (part.) (79); olmuschdr (-miş) (85); olsun (imp.) (54)
- olmaklık?* (Men. nema, olmamak, 545): olmamaklık (gl.im.) (5)
- olta/volta* (Men.: olta, vul. wolta, 541): Volta~olta (8); volta vurmak (94)
- olucu?* (Men.: nema, v. *olmak*): hasm olucusu (108)
- oluk* (Men.: uluk, oluk, 543): oluk (30); oluk (80)
- olunmak (refl.)* (Men.: olünmak, 546): olundi (perf.) (36); olunmak (36); harcs olunur (-r) (2); olunmamiş (part.) (112); olunmaslarsa (-r, kond.) (39); olunur (-r) (54); harcs olunur (-r) (11)
- olunmaklık (refl.)?* (Men.: nema, v. *olunmak*): hartsch–olunmaklık (gl.im.) (2)
- omuz* (Men.: omuz, 550): omus (5); omuslary (posv.) (5); omuslarini (posv., ak.) (95)
- on* (Men.: on, 550): on ghiun kadar (22); on (124); on (40); oniki (10)
- ordu* (Men.: ordu, 501): orta (125); ortadan (abl.) (13); ortalar (120); ortu (43); ortu (43); ortu (66); ortu kurmak (66)¹⁴⁰
- orman* (Men.: orman, 503): orman (117)

140 U značenju: utaboriti se.

- ormanlık* (Men.: ormanlyk, 503): ormanlük (117)
- orospu* (Men.: orufpi, orufpy, 501; rufpi, vul. orufpi, 2383): horospu (60)
- orospucu* (Men.: nema, v. *orospu*): horospucusu (60)
- orospuluk* (Men.: rufpilik', vulg. orufpilik', 2384): horospuluk (60)
- orta* (Men.: orta, 497): orta (70); orta (71); orta (71); orta adam (71); orta boilu (71); ortaduvar (86); orta-jeri (g.v.) (68); Belgradün ortasında (g.v.) (70)
- ortak* (Men.: ortak, 498): ortak (27)
- ortalık* (Men.: ortalyk, 499): ortalük (85); ortalük (97); Allavere-ortalük (11); ortalükda (lok.) (97); ortalyky (ak.) (11)
- oruç* (Men.: oruğ, 500): orucs (42)
- oruçlu* (Men.: oruğlu, 500): orucslu (73)
- Osmanlı* (Men.: o'fmanlü, vul. ofmanlü, 3216): Osmanli Patischahy (g.v.) (54); Osmanli (88); Osmanlia (dat.) (113); Osmanlida (lok.) (107); Osmanlida (lok.) (18); Osmanlidan (abl.) (22); Osmanlinün csoghu (g.v.) (64); Osmanlinün Has – mevketidür (g.v., imek) (38); osmanly (104)
- osurmak* (Men.: ofurmak, 520): osurmak (42)
- ot* (Men.: ot, 483): ot (53); ot (58); ot (84); Disch-otu (g.v.) (83); ot kesmek-bicsmek (3); sedef-otu (g.v.) (79); ot (114); ot (114)
- otlanmak* (*refl.*) (Men.: otlamak, 486): otlanacsak (part.) (119)
- otlatmak* (*fakt.*) (Men.: nema, otlamak, 486): otlatmak (119)
- otluk* (Men.: otluk, 486): otlük (58)
- oturak* (Men.: oturak, 484): oturak-jerleri (g.v.) (51)
- oturma* (Men.: nema, v. *oturmak*): Türklerin Zemünde oturmasına (g.v.) (39);
- oturmak* (Men.: oturmak, 485): otur (imp.) (46); oturmak (101); oturmak (120); oturmak (93);
- oturucu?* (Men.: nema, v. *oturmak*): oturuğu (37)
- ova* (Men.: owa, 476): ova (100)
- oymak* (Men.: ojmak, 558): oimak (14)
- oynama* (Men.: nema, oinamak, 561): Jürek-oinamasy (gl.im., g.v.) (58);
- oynamak* (Men.: oinamak, 561): oinamak (30); oinamak (62); oinamak (88); oinamak (94)
- oynun* (Men.: oiun, 561): ojun (85); ojun (94); ojun (94); Atesch-ojunu (g.v.) (46); kiaghat-ojuny (g.v.) (62); Sar-ojunu (g.v.) (121); Schach-ojunu (g.v.) (84); Tob ojuny (g.v.) (15); ojunu (ak.) (51)
- öbür* (Men.: o bir, olbir, 475): obir (101); obir jere (dat.) (3); obirghiün (106); obirghiün (116)
- öd* (Men.: öd, 493): öt (48); öty (posv.) (48)
- ödemek* (Men.: ödemek', 493): ödemek (1); ödemek (108); ödemek (14); ödemek (53)
- öfkelenmek* (Men.: öjk'elenmek', 557; ök'elenmek', 534): örkelenmek (124)
- öfkeli* (Men.: ök'eli, 534; öjk'e, 557): örkeli (98); örkelik (123); örkely (124)
- öğle* (Men.: öile, 558): öile jemeghi (g.v.) (70); öile-samany (g.v.) (70)
- öğrenmek* (Men.: ög'renmek', 532): ögrenmek (67)

- öğretmek (fakt.)* (Men.: ög' retmek', 531): öğretmek (67); öğretmek (4); Ben sana (dat.) türkçese
ögreterim (-r) (4)
- öksürmek* (Men.: ök'sürmek', 532): öksürmek (79)
- öksürük* (Men.: ök'sürük', 532): öksürük (27); üksürük (60)
- öksüz* (Men.: öksüz, 532): öghsüs (123); öksüs (76)
- öküz* (Men.: öküz, Indeks, 125): öghiüs (25); öghiüs (74); öghiüs (75)
- ölçmek* (Men.: nema, ölçiürmek', 541): ülcsmek (4)
- ölçü* (Men.: ölçi, 541): ölçsü (69)
- öldürmek (fakt.)* (Men.: öldürmek', 541): uldürmek (102)
- öldürücü (fakt.)* (Men.: öldürüğü, 542): üldürüğü (25)
- ölmek* (Men.: ölmek', 545): üldy (perf.) (102); ülmeingedek (ger.+dek) (111); ülmek (97);
ülmisch (part.) (102); ülmes (-r) (108)
- ölü* (Men.: ölü, 546): adam-ülüsü (g.v.) (71); ölinün~ülünmischün (part.) kany (g.v.) (106);
ülü-ghömücsü (g.v.) (102); ülü-makberesy (g.v.) (83)
- ölüm* (Men.: ölüm, 544): ölüm (102); olüm (48); ölüm-vachti (g.v.) (97); ölüm-hastalüghy
(g.v.) (102); ölüm-jarasy (g.v.) (102); ölüm-sahaty (g.v.) (97)
- ölümlü* (Men.: ölümlü, 545): ölümlü (97)
- ölümsüz* (Men.: nema, v. *ölüm*): ölümsys (114)
- ölünmek?(refl.?)* (Men.: nema, v. *ölmek*): ölinün~ülünmischün (part.) kany (g.v.) (106)
- ömür* (Men.: u'mur, Indeks, 1773): ümrine (posv., dat.) (102); ümrünü (posv., ak.) (67);
ümürünü (posv., ak.) (124); umrynus (posv.) (54); umury (ak.) (20)
- ön* (Men.: öñ, 528): öghüne (posv., dat.) komak (116); ögü (posv.) (116); kapunun ögüü (g.v.,
(116)
- öpmek* (Men.: öpmek', 482): öpmek (65)
- öpüşmeklik?(rec.)* (Men.: nema, öpüşmek', 482): öpüşmeklik (gl.im.) (65)
- öpüşmelik?(rec.)* (Men.: nema, öpüşmek', 482): öpüşmelik (gl.im.) (65)
- ördek* (Men.: ördek', 500): örtek (38)
- öreke* (Men.: örek'e, 503): öreke (95); öreke ischlemek (95)
- örmek* (Men.: örmek', 506): ormek (7)
- örnek* (Men.: örnek', 507): ögrünek vermek-olmak (10)
- örselemek* (Men.: nema): örselemek (5)
- örtmek* (Men.: örtmek', 500): örtmek (107); örtmek (124); örtmek (17); örtmek (88)
- örtü* (Men.: örtü, örtü, 500): basch-ürtüsü (g.v.) (88); Ev-ürtüsü (g.v.) (30)
- örtülü* (Men.: örtülü, 499): örtülü (107)
- örümcek* (Men.: örümgek', 503): örümge (95); örümge-evi (g.v.) (95)
- öte* (Men.: öte, 487): öteje (dat.) bereje (dat.) (14)
- ötürü* (Men.: ötürü&ötürü, 485): ghiünahümdan (posv., abl.) ötüri (33); Senden (abl.) ötüri
(31)
- övmek* (Men.: ög'mek', 533): öghümek (68)
- övmeklik?(refl.)* (Men.: nema, v. *övmek*): öghümeklik (gl.im.) (68)
- övünmek (refl.)* (Men.: ög'ünmek', 533): ögünmek (20)

- övünücü* (*refl.?*) (Men.: ög'üniği, 533): oghüncsü (34); öghünücsü (82)
- öyle* (Men.: öjle, 609): öile (7)
- öz* (Men.: öz, 508): ösz ana (97); ösz baba (97); ösz (83)
- özürlü* (Men.: nema): ösürlü (98)
- pabuç* (Men.: pāpuğ, 625): babucs (90)
- pabuççu* (Men.: pāpućci, 625): babucus (90)
- paça* (Men.: pačia, 628): pacs (86)
- paçarız* (Men.: pačiarız, 627): pacsarys (91)
- padışah* (Men.: pādišāh, 632): patischah (64); Osmanli Patischahy (g.v.) (54); Patischahile (instr.) (11); patischah–karesy (g.v.) (64); Patischah–Serrai (g.v.) (45); Patischah–tatschy (g.v.) (64)
- padışahlık* (Men.: pādišāhlyk, 639): Patischahlük (64); göghün patischahlüghi (g.v.) (58)
- paha* (Men.: behā, vul. paha, 952): paha kesmek (85); paha (77); Jessir–pahasy (g.v.) (68); paha kesmek (6); pahadan (abl.) düschmek (4); yryskün pahasi (g.v.) (4); pahasy–jok (posv.) (64)
- pahalı* (Men.: behālü, vul. pahalı, 955): pahalı (101)
- pahalılık* (Men.: nema, v. *pahalı*): pahalilük (101)
- pak* (Men.: pak', 677): pak (102); pak (115); jüreghi (posv.) pak (115); pak (63); pak (63); pak (72)
- paklamak* (Men.: nema, v. *pak*): paklamak (1); paklamak (13)
- paklanmak* (*refl.*) (Men.: nema, v. *pak*): paklanacsak (part.) (43)
- palamut* (Men.: nema): palamut (34)
- palanka* (Men.: palanka, ex Hung., 883): palanka (76)
- pamuk* (Men.: pambuk, feu pamuk, 893): Pambughun pasary (g.v., ak.) kesdim (perf.) (4); pambugha (dat.) (110); Pambuk (16)
- panayır* (Men.: panair, 893): bannair (61)
- pancar* (Men.: pañgiär, 691): pancsar turschisi (g.v.) (81); pancsar (81)
- papaz* (Men.: papaz, papas, 623): papas (77)
- para* (Men.: päre, vul. para, 648): para (24)
- paralanmak* (Men.: paralanmak, 643): baralanmak (122)
- parça* (Men.: parciä, 644; parcia, 757): parcsa parcsa (122); parcsa parcé (123); partscha (104); parcsa parcsa olmak (104); partscha (37); partscha (99); altön–partschasy (g.v.) (53)
- pare* (Men.: päre, vul. para, 648): para (37)
- parlak* (Men.: nema, parlamak, 647): parlak (9)
- parlamak* (Men.: parlamak, 647): Parlamisch (part.) (9)
- parlatmak* (*fakt.*) (Men.: nema, v. *parlamak*): parlatmak (9); parlatmisch (-miş) (9)
- parmak* (Men.: parmak, 785): parmak (30); parmak (44); ajak–parmaklari (g.v.) (122); ka-tun–parmaghi (g.v.) (119)
- paskalya* (Men.: paskalia, 656): paschkália (74)
- paslanmak* (Men.: paslanmak, 656): baslanmak (9); paslanmak (81)

- paša* (Men.: pāšā, 662): bascha (58); Pascha (119); Pascha (50); Pascha (75); Paschanun aghr-
liki (g.v.) (15); paša (112); Paša (119); Pašanün destir mikierremlighi (g.v.) (116)
- patlamak* (Men.: patlamak, 708): patlar (-r) (89); patlar (-r) (89)
- patlatmak (fakt.)* (Men.: nema, v. *patlamak*): patlatmak (89)
- patlican* (Men.: badliġian, vul. patliġian, 640): patlicsan–dolmasy (g.v.) (47); patlicsany (ak.)
(79)
- patrik* (Men.: bətryk, pətrȳk, patrik', Index, 1252): Padrik (40); Padrik (75)
- pay* (Men.: pāj, 695): pai vermek (71); pai (101); pai (101); pai (101); pai (101); pai (111); pai
(49); pai (49); pai (75); üst-pai (73); üstündeki (posv., lok.,-ki) pai (73); Jokarky pai (73);
pai–alycsy (101); paini (posv., ak.) vermek (22)
- paydar?* (Men.: pājdār, 698): paidar (101)
- paye* (Men.: pāje, 702): paje (121); paje (7)
- pazar* (Men.: bāzār, 650): pasar etmek (55); Pambughun pasary (g.v., ak.) kesdim (perf.) (4);
pasar kesmek (4); pasaretmek (33); Paserghiüni (g.v.) (94)
- pazartesi* (Men.: bāzār irtesi, vel ertesi, 651): paserertesy (g.v.) (71)
- peder* (Men.: peder, 728): beder (105)
- pehlivan* (Men.: pehlüwān, 960): pehlivan (80)
- pehlivanlık* (Men.: pehlüwānyk, 960): pehlivanlık etmek (80)
- pek* (Men.: pek', 859): pek (105); pek (105); pek (56); pek (6); pek (79); pek (79); pek (79)
- peklenmek?(refl.)* (Men.: pek'lenmek', 865): peklenmek (110)
- pekletmek?(fakt.)* (Men.: pek'letmek', 865): pekletmek (109); pekletmek (88); pekletmek (17)
- peklik* (Men.: nema, v. *pek*): Peklik (49)
- pekmez* (Men.: pek'māz, vul. pek'mez, 866): bekmes (71)
- peksimet* (Men.: pek'simāt, vul. pek'fimet, 863): beksimet (124); Beksimet (23)
- pelesenk* (Men.: belesān, 875): Pellesen–jaghy (g.v.) (15)
- pelin* (Men.: peliün, pelin, 886): pelin–otu (g.v.) (119); Pelin–scharaby (g.v.) (119)
- pelit* (Men.: belüt, vul. pelid, 885): pelit (34); pelit (54); pelit–agatschi (g.v.) (34)
- peltek* (Men.: peltek', 874): peltek söylemek (96)
- pencere* (Men.: pengere, 895): Pengere–csercsevesi (g.v.) (78); pengereleleri (ak.) (33); pengire
(43); Pengire–csercsivesi (g.v.) (43); pengire–Delighi (g.v.) (43)
- perde* (Men.: perde, 765): Perte (47); perte (95); Dam–pertesy (g.v.) (30); ghös–pertesy (g.v.)
(95)
- perbiz* (Men.: perhiz, 799): Behris, behrislük dutmak (1); begris (42); begris (42); pegris (94)
- perbizlik?* (Men.: nema, v. *perbiz*): Behris, behrislük dutmak (1)
- peş* (Men.: piş, 989): peschine (posv., dat.) (108)
- peşin* (Men.: pişin, 995): beschin agcse (15); beschin akcse (15)
- peşkeş* (Men.: pişk'eş, vul. peşk'eş, 993): peschkesch (85)
- peşkeşlemek?* (Men.: nema, v. *peşkeş*): peshkeschlemek (20)
- peşkir* (Men.: pişk'ir, peşk'ir, 993): peschkir (55)
- pey* (Men.: pej, 963): pei (55)
- peyda* (Men.: pejdā, 977): peida etmek (39); peida (39); Peida (101)

- peygamber* (Men.: pejghāber, 998): pegamber (27)
- peynir* (Men.: pejnir, vul. pro penir, 1013): pegnir (62); pegnir (62); Tulum–pegniri (g.v.) (62); Dil–pegniri (g.v.) (62); pegnir–suju (g.v.) (71)
- pezevenk* (Men.: püzewenk, 921): pösefenk (60)
- pihtı* (Men.: puchtı, 719): Pkty (48)
- pınar* (Men.: bīn-ar, buñ-ar, puñar, 1001): bunar (25)
- piç* (Men.: pić, 973): Pics (16); pics (60)
- pinti* (Men.: nema): pinti (113); pinti (89)
- pintilemek* (Men.: nema): pintilemek (89)
- pire* (Men.: pire&pure): pire (45)
- pirinç* (Men.: biring, vul. piring, 787): piring (79); pirintsch (70)
- pirlenmek?* (*refl.*) (Men.: nema, pīrlemek, 984): pirlenmiş (part.) (2)
- pis* (Men.: biis, 988): pis (51); pis (98)
- pişekar* (Men.: pišek'ar, pišek'er, pişeg'er, 995): pescheker (56)
- pişirmek* (*fakt.*) (Men.: pişürmek, 834): bischirmek (24); bischirmek (15); bischirmek (64); bişirmek (93); pischirmek (81)
- pişman* (Men.: pişmān, 833; peşimān, 835): püschman olmak (19)
- poğaç* (Men.: poghaćia, 931): bogacsa (45)
- poliçe* (Men.: poliće, polićia, 940): Polize etmek (118); polize (118)
- puç* (Men.: pūğ, 909): pucs etmek (110)
- pul* (Men.: pul, 937): pull (90)
- pulluk* (Men.: nema, v. *pul*): Pulluk (76)
- pusat* (Men.: pusāt, 922): Csenk–busatlari (g.v.) (64); pusat (117); pusat (119); Csenk–pusatlary (g.v.) (10)
- pusatlanmak* (*refl.*) (Men.: nema, v. *pusat*): pusat~silahlanmak (117)
- puştuk* (Men.: nema, puşt, 828): puştuk (93)
- put* (Men.: büt, vul. püt vel put, 705): Put (3)
- putperest* (Men.: bütperest, vul. pütperest, 705): Putperes (3)
- putperestlik* (Men.: nema, v. *putperest*): Putpereslik (3)
- püşkül* (Men.: püşkül, 821): püşkül (45)
- raf* (Men.: rāf, 2261): Raf (51); raf (93)
- rahat* (Men.: rāhæt, 2252): Rahat (82); Rahat–jeri (g.v.) (82); rahat–ghüni (82)
- rahatlanmak* (*refl.*) (Men.: rāhætlenmek, 2252): Rahatlanmak (81)
- rahatlı?* (Men.: rāhætlü, 2252): Rahatly (82)
- rahatlık* (Men.: rāhætlyk, vulg. pro rāhæt, 2252): Rahatlık (19); rahatlük sahaty (g.v.) (82); rahatlük (57); rahatlük–ghüni (g.v.) (82)
- rahatsız* (Men.: rāhætsyz, 2252): rahatsys (105)
- rāhim* (Men.: rahm, 2292): Rahm (16)
- rāhimli*¹⁴¹? (Men.: nema, rāhým, 2294): Rahymli (16)
- rahmetli* (Men.: rahmetlü, 2293): rahmetly (92)

141 Isto kao i kod *rahatlı*, radi se o pojačavanju odnosno udvostručenju pridjeva.

- raki* (Men.: æ'ræký, vul. raky, 3251): Raki (31); Raky (24)
- raks* (Men.: ræks, 2384): Raks (30); Raks oinamak (30)
- rast* (Men.: rāft, rāft ġetürmek', rāft g'elmek', 2255): rast ghetürmemek (43); rastghellmek (38); rastghetürmemek (43)
- ravent* (Men.: rāwend, 2266): Ravend (78)
- rayet* (Men.: nema): Rajet eilemek (34); rajet etmek (120)
- razi* (Men.: rāzý, 2259): Rasi ola!(opt.) (54); rasi ola!(opt.) (54); Razy olmak (22)
- reaya/rāya* (Men.: ræ-ajā, vul. ry-ajā, Pl. ræy'jet, 2329): raje (112); Raje (114)
- rehin* (Men.: rehn feu rehyn, 2397): Rehn (76); Rehyne (dat.) (109)
- reis* (Men.: rejs, rejjis, pro reīs, 2407): reis (87); Reis-Effendi (87)
- reñper* (Men.: reñber, feu reñper, 2365): Rensber (100); Rensberin halini (g.v., ak.) (106)
- rende* (Men.: rende, 2366): Rende (59)
- rendelemek* (Men.: rendelemek', 2367): rendelemek (59)
- renk* (Men.: renk', 2367): renk (3); renk (3); renk (35); Renk (68); renk (68)¹⁴²; altön renki (g.v.) (53); kestane-renky (g.v.) (24); kül-renki (g.v.) (53); renklemek (42)
- renksiz* (Men.: nema, v. renk): Renksys (23)
- resul* (Men.: resül, 2315): Resul (10)
- reze* (Men.: reze, 2307): rese (101); reseler (101); Rese (15); Rese (8)
- ryzk* (Men.: ryzk, 2305): yrysk (55); yryskün pahasi (g.v.) (4)
- rica* (Men.: reġiā, 2283): iriġa etmek (23); Iriġa etmek (8)
- ruba* (Men.: rübā, vulg. ex Ital., urubā, 2375): ruba (100); ruba (102); Ruba (109); ruba (32); Ruba (51); ruba (8); ruba (88); jaslük rubasy (g.v.) (93); Jas-rubasy (g.v.) (98); rubanun bicsimi (g.v.) (89); Rubay (ak.) (90)
- ruh* (Men.: rüh, 2377): Ruh (49); Ruhu kadus (g.v.) (49); Ruhu Kadusun (g.v. ruh-u, gen.) (37)
- rubban* (Men.: rühbān, 2393): Rohban (23); rohban (40); rohban (40); Ruhban (75)
- Rum* (Men.: rüm, vul. urum, 2387): Urum (54)
- rüzgar* (Men.: rüzig'ār, 2380): ürüskiar (120); ürüskiar (49); yrüskiar (33); yryskiari etmek (117)
- saat* (Men.: sâ-æ't, vul. fahat, 2516): sahat (108); Sahat (111); sahat (111); asma-sahaty (g.v.) (111); sahat (26); sahat (66); sahat (87); sahat (99); kojun-sahati (g.v.) (83); csep-sahati (g.v.) (83); kum-sahaty (g.v.) (83); rahatlük sahaty (g.v.) (82); Sahat boşanmişdur (-miş, imek) (3); ülüm-sahaty (g.v.) (97); sahatda (lok.) (99); Deurt dagda sahaty (g.v.) (111); Koin ~ csep sahaty (g.v.) (111)
- sabah* (Men.: fæbāh, 2928): sabah (71); Csin-sabah (71); Csin sabah (31); sabahadak (dat.) (107); sabahdan (abl.) (71); Sabahdan (abl.) (71); sabahsy () (71); Sabahyng (posv.) (54)
- sabır I* (Men.: fæbr&fæbir, 2931): Saber (6)
- sabır II* (Men.: fæbr, 2931): Sabr etmek (48); Sabr (48); Sabretmek (33)
- sabırlı* (Men.: fæbyrlü, 2932): Sabırlı (48)
- sabırlık* (Men.: nema, v. sabır): Sabırlık (48)

142 U značenju: lukavstvo, prijevara.

- sabırsız* (Men.: fəbyrsyz, 2932): sabrsys (113); sabrsys (113)
sabırsızlık (Men.: fəbyrsyzlik, 2932): Sabrsyslük (113)
sabun (Men.: fabun, 2906): Sabon (92); Juvarlak–sabon (92); misk–sabon (92); sabun (69)
sabuncu (Men.: fabunġi, 2906): saboncsu (92)
sabunlamak (Men.: fabunlamak, 2906): Sabonlamak (37)
sabunlanmak (refl.) (Men.: nema, v. *sabunlamak*): Sabunlanmak (38)
sacayak (Men.: fać ajak, 2507): Sacsajak (32); Sacsajak (32)
saç (Men.: fać, 2908): Sacs (55); sacs (75)
saçma (Men.: faćma, 2909): Sacsma (90)
sadaka (Men.: fəðækæt, fəðækæ, 2945): Sadaka (6)
sadetli? (Men.: fe-a’detlü, 2616): Sadetly (53)
sadık (Men.: sädyk, 2914): Sadük (51); sadyk (103); sadyk (115)
sadıklık (Men.: nema, v. *sadık*): sadyklük (103)
safran (Men.: zæ’ferān, 2448): safran (83)
sağ (Men.: fagh, fagh fālim, 2917): Sagh (120); sagh (39); sagh (39); Sagh (67); sagh–saleem (51)
sağanak (Men.: faghanak, 2960): Saganak (79)
sağdırmak (fakt.)? (Men.: nema, faghalmak, 2920): Sağdırmak (29)¹⁴³
sağır (Men.: faghır, 2919): Saghır (100); Saghır (49)
sağırılık (Men.: faghırlyk, 2919): saghırlygha (dat.) vurmak (9)
sağlık (Men.: faghlyk, 2919): saghlughlen (instr.) (120); Saghlükünüsa (posv., dat.) (54); Saghlük (51); Saghlük (57)
Sahabe-i kiram? (Men.: sähyb kyrān, 2913): Sahap–kran (64)
sahan (Men.: fəhn, vul. fəhæn, 2939): Sahan (100); sahan (90)
sahi (Men.: fəhyh, 2939): Sahi (51)
sahip (Men.: fāhyb, ew fāhybi, sāhib éikmak, 2909): sahab melaikim (posv., g.v.) (90); Sahab (124); sahab (124); Sahab (35); Evün Sahabi (g.v.) (35); borcs–sahaby (g.v.) (90); Ev–bark sahaby (g.v.) (108); ghemi sahabi (g.v.) (87); Ilim sahaby (g.v.) (50); mansub–sahaby (g.v.) (7); Sahabcsikmaklük (90); Sahap csikmak (18); Sahap olmak (19); Sahap (57); sahabysy (posv.) (80)
sahiplik (Men.: nema, v. *sahip*): Sahablük etmelük (90)
sahipsiz (Men.: sähybfyz, 2913): Sahabsys (44)
sahıyan (Men.: fächtijān, 2566): Sagdian (28); sagdian (83)
saka (Men.: fækā, vul. pro fækkā, 2631): saka (118)
saka-kuşu (Men.: fakā kuşi, 2631): Saka–kuschu (g.v.) (31)
sakal (Men.: fakal, 2632): Sakal (16); Sakal–taraghy (g.v.) (62); Sakaly (ak.) trasch etmek (16)
sakalsız (Men.: fakalfuz, 2632): Sakalsys (113)
sakat (Men.: fækat, 2633): sakat etmek (39); sakat (66); sakat (99); Sakat (52)
sakındırmak (fakt.)? (Men.: nema, v. *sakınmak*): Sakündürmak (116); sakyndürmak (84)

143 U značenju: ozdraviti koga.

- sakınmak (refl.)* (Men.: fakynmak, 2974): sakün (imp.) (116); sakün (imp.) (116); Sakünmak (38); Sakünmak (69); Sakünmak (116)
- sakız* (Men.: fækyz, 2972): Sakys (54); Csam–sakysi (g.v.) (54)
- sakin* (Men.: säkin, 2520): Sakin askir (20)
- saklamak* (Men.: faklamak, 2973): sakla (imp.) (116); Saklamak (107); saklamak (11); Saklamak (110); saklamak (12); saklamak (84); saklasün (imp.) (30)
- saklanmak (refl.)* (Men.: faklanmak, 2974): saklanacsak (part.) (88); saklanacsak (part.) (115)
- saklayıcı* (Redhouse) (Men.: faklaiği, 2974): Saklaicsi (90); saklaicsi (90); Saklaicsi (22)
- saksağan* (Men.: saksyghan, 2633): Saxegan (7)
- saksı* (Men.: fækfi, 2972): Saksy (53)
- salata* (Men.: falata, 2977): salata (51); Salata (83)
- salı* (Men.: faly, 2923): Sali ghiun (g.v.) (31)
- salıcı?* (Men.: nema, v. *salmak*): sallycsi (113)
- salıvermek* (Men.: falywirmek, 2924): Saly vermek (124)
- salim* (Men.: fagh fälim, 2917): sagh–salem (51)
- salıyan* (Men.: falyjan, 2923): Salian (24); Salian atmak (24)
- salkım* (Men.: falkym, 2660; falkum, 2922): salküm (102)
- sallamak* (Men.: fallamak, 2922): sallamak (120); sallamak (82); sallamak (90); salları (-r) (117)
- sallanmak (refl.)* (Men.: nema, v. *sallamak*): salanmak (98); sallanmak (100); Sallanmak (90)
- salmak* (Men.: falmak, 2922): salairim (-r,-yor) (11); Salmak (11); Salmak (69); salmak (69)
- saltanat* (Men.: faltænet, 2657): saldanatile (instr.) (37); Saltanat (111); Saltanat (77)
- saman* (Men.: faman, 2986): arman–samany (g.v.) (39); saman (122); Saman (95); saman (98); samandan (abl.) (98); samán–döscheghy (g.v.) (98)
- sanat* (Men.: fæn-æ't, 2992): sennahat (51)
- sanatkâr* (Men.: fæn-æ'tk'âr, 2993): Sennatkâr (56)
- sancı* (Men.: fanği, 2991): Sanği (16)
- sandal* (Men.: fandäl, Index, 1122): Sandal (81)
- sandık* (Men.: fandük, 2992): meit–sandüghy (g.v.) (83); Sandük (63); sandükdaki (lok,-ki) (67); Shische–sandyksighi (dem, g.v.) (45)
- santur* (Men.: fantür, 2991): Santur (56); Santur (61)
- sap* (Men.: fâp, 2905): sap (57); sap (96); havan–sapy (g.v.) (96)
- sapan/saban* (Men.: fapan, 2929): Sapan (88); Sapan–taschi (g.v.) (88)
- saraç* (Men.: ferräg, 2577): Saracsy (80); Saracsy (83)
- saray* (Men.: seräj, 2580): Patischah–Serrai (g.v.) (45); Sarai (75)
- sarhoş* (Men.: ferhoş, vul. farhoş, 2589): scharhosch etmek–olmak (19); Scharhosch (104); scharhosch (107)
- sarhoşluk* (Men.: ferchoşlyk, 2589): Scharhoschluk (58); Scharhoschluk (79); Scharhoschlyghi (ak.) savmak (13)
- sarı* (Men.: fary, 2917; faru, 2954): Sarry (49); sarry (49); sarry (49); sary (32)
- sarık* (Men.: faryk, 2915): Sarük (26)

- sarlık* (Men.: farylyk, 2917): Sarilüghy (posv.) (49); Sarrilük (49); sarrylügha (dat.) (49)
- sarılmak* (pas.) (Men.: farylmak, 2915): Sarulmak (111)
- sarımsak* (Men.: farymfak, 2916): Sarymsak~sarmysak (63)
- sarma* (Men.: farma, 2916): Sarma (64)
- sarmak* (Men.: farmak, 2916): sarmak (119); Sarmak (37)
- sarnuç* (Men.: farniğ, 2916): Sarnics (28)
- sarrağ* (Men.: farrâf, 2948): Saraf (118); Saraf (15)
- sarsmak* (Men.: farfamak, 2915): sarsmak (17)
- sataşmak* (Men.: fataşmak, 2934): sataschmak (97)
- satıcı* (Men.: fatyği, 2908): satycsi (62); satycsiile (instr.) (105)
- satılmak* (pas.) (Men.: fatylmak, 2907): satulsyn (imp.) (85); Satylacsak (part.) (43)
- satın almak* (Men.: fatun almak, 2907): satün–almak (62)
- satın almaklık?* (Men.: nema, v. *satın almak*): satün–almaklık (gl.im.) (62)
- satılcı* (Men.: nema): Satlicsan–hastalyghy (g.v.) (92)
- satmak* (Men.: fatmak, 2907): satan (part.) (105); satar (-r) (122); satma (imp.) (49); satmak (105); satmak (109); Satmak (13)
- Sava* (Men.: fawa, 2527): Savadür (imek) (70)
- savdirmek* (fakt.) (Men.: fawdurmak, 2925): savdirmek (29)
- savmak* (Men.: fawmak, 2926): savmak (13); savmak (51)
- savulmak* (pas.?) (Men.: fawulmak, 2926): savulmas (part.) (115)
- savurmak* (fakt.) (Men.: fawurmak, 2925): saurmak (95)
- savuşmak* (Men.: nema, v. *savmak*): savuschmak (69)
- savuşturmak* (fakt.) (Men.: nema, v. *savmak*): savuşdrum (perf.) (3); savuşdurmak (3); Savuşdurmak (118); savyschdyrmak (3)
- saygısızlık* (Men.: nema): saighisyslighile (instr.) (105)
- sayı* (Men.: fay, 2926): saji (121)
- sayıklamak* (Men.: fajyklamak, 2927): Saiklamak (42)
- saymak* (Men.: fajmak, 2927): saimak (121); saimak (122); saimak (79); saimak (85); Saimamak (106)
- saz* (Men.: sâz, 2513): Saz (45); Sazy (ak.)–kulanın (part.) (45)
- sebep* (Men.: fêbeb, 2535): sebeb olmak (101); sebeb (116); Sebeb (13); Sebeb (9); basch–sebeb (56); sebeb vermek–olmak (9); sebeblerle (instr.) (37); Senun–sebebine (posv., dat.) (31)
- seccade* (Men.: feğgiâdet, feğgiâde, 2555): Sekcsade (100)
- secde* (Men.: feğdet, feğde, 2556): Secsde kyllmak (7)
- seçmek* (Men.: fećmek, 2558): secsmek (115); secsmek (12)
- seđa* (Men.: fædâ, 2941): seđa (98)
- sedef* (Men.: fedef oty, 2944): Sedef (75); Sedef–otu (g.v.) (79)
- sedir* (Men.: nema): Sedir–jastüghy (g.v.) (65)
- sefa* (Men.: fæfâ, 2962): Sefa (54); Sefâ (54)

- sefer* (Men.: fefer, 2625): sefer (38); Sefer (64); sefer (7)¹⁴⁴
- selam* (Men.: felām, 2650): Selam etmek (18); Selam etmek (54); Selam (28)
- selamlamak* (Men.: felāmlamak, 2652): Selamlamak (18); Selamlamak (28); selamla (imp.) (28)
- selen* (Men.: felenk', 2662): Selenk (97); selenk (97)
- semiz* (Men.: femiz, 2678): Semis (102); Semis (31); Semis (44)
- sen* (Men.: fen, 2678): sen (107); sen (107); sana (dat.) (4); sana (dat.) (9); Sana (dat.) (110); sana (dat.) (48); senden (abl.) (12); Senden (abl.) (31); senun (gen.) (111); Senun (gen.) (31); Senunlen (instr.) (43); seny (ak.) (31)
- sepet* (Men.: feped, fepet, 2537): Sepet (43); Sepet (63); sepet (64); ary-sepety (g.v.) (22)
- september?* (Men.: nema): September-ai (g.v.) (92); september-ai (g.v.) (57)
- serasker* (Men.: ferī æ'fk'er, fer æ'fk'er, 2595): seraskier (81)
- serçe* (Men.: ferçe, 2586): Serçeden (abl.) (58); sertçe (94)
- serilmek (pas.)* (Men.: nema, fermek', 2601): serylmischmi (-miš) (101)
- serin* (Men.: ferin, 2609): Serin (65); Achşam havasi-serini (g.v.) (2)
- sermek* (Men.: fermek', 2601): sermek (101); sermek (118); sermek (12); sermek (98)
- serpmek* (Men.: ferpmek', 2584): Serpmek (21); serpmek (95)
- sert* (Men.: fert, 2585): serd (56); serd (85); Serd (98); serdi (posv.) (89)
- ses* (Men.: fes, 2612): ses (98); kusch-sesi (g.v.) (115); Ses-fsrdesi (g.v.) (51); sess (49); Csank-sessi (g.v.) (49); sess (51)
- sevda* (Men.: fewdā, 2700): sila-sevdasy (g.v.) (92); Sevdaja (dat.) (109); sevda (dat.) (109)
- sevda* (Men.: nema, v. *sevda*): Sevdaly (50)
- sevgili* (Men.: fewg'ülü, 2714): Sevkiülü (8); Sevküli (67)
- sevinmek (refl.)* (Men.: fewinmek', 2716): Sevinmek (39)
- sevişmek (rec.)* (Men.: fewişmek', 2711): Sevişmek (26)
- sevişmelik?(rec.)* (Men.: nema, v. *sevişmek*): Sevischmelik (gl.im.) (26)
- sevmeklik?* (Men.: nema, fewmek', 2715): Sevmeklik (gl.im.) (67)
- seyirtme (fakt.)* (Men.: nema, v. *seyirtmek*): Seirdmeden (gl.im., abl.) jorulmak (3)
- seyirtmek (fakt.)* (Men.: feğ'irtmek', 2640): Sehirdmek (66)
- seyirtmeklik (fakt.)?* (Men.: nema, v. *seyirtmek*): Sehirdmeklik (gl.im.) (66)
- seyis* (Men.: säism vul. feis, 2529): Seis (76)
- seyrek* (Men.: fejrek', 2732): Seirek (33); seirek (78); seirek (78); Seirek (78); seirek (87)
- sezmek* (Men.: fezmek', 2611): Sesmek (4); Bu adamy (ak.) jüsünden (g.v., abl.) seserim (-r) chrysos olmasyna (gl.im., posv., dat) (4)
- sıcak* (Men.: fiğiak, vul. pro iffyğiak, 2555): Sicsak etmek (118); Sicsak etmek (12); sicsak (118); Sicsak (59); ysycsak (79)
- sıcaklık* (Men.: nema, v. *sıcak*): Sicsaklık (118)
- sıçan* (Men.: fićian, 2555): Sicsan (69); Sicsan-kuschu (g.v.) (45)
- sıçmak* (Men.: fićmak, 2558): Sycsmak (86)

144 U značenju: vojna.

- şıçramak* (Men.: fyçramak, 2935): Sicsiramak (27); Sicsiramak (95); sicsiramisch (part.) (51); Sicsiramak (106)
- sıfât* (Men.: fyfet, Pl. fyfât, 2964): sefat (32)
- sığır* (Men.: fyghyr, 2959): syghyr (74); Su–syghyri (g.v.) (26)
- sığırıcık* (Men.: fyghyrğik, 2959): syghyrcsik (dem.) kusch (g.v.) (96)
- sıhbat* (Men.: fâhæt, 2937): sehatler (54)
- sık* (Men.: fyk, 2631): Syk (31); syk (9); sykcsa (74); sykcsyk (dem.) (74)
- sıkılmak* (pas.) (Men.: fykylmak, 2635): Sykylmak (105); sykylmak (84)
- sıklet* (Men.: fyklet, 1528): Sykletdeim (lok., imek) (15)
- sıkletlik?* (Men.: nema, v. sıklet): Sykletlyk (15)
- sıkmak* (Men.: fykmak, 1528): sykmak (103); Sykmak (14); Sykmak (63); sykmak (73); sykmak (77)
- sıla* (Men.: fylet, vul. syla, Index, 1252): sila–sevday (g.v.) (92)
- sınamak* (Men.: fynamak, 2689): sennamak (110); sennar (-r) (110)
- sınır* (Men.: fınor, 2690): Snor (53); mülklerün snoru (g.v.) (69)
- sınırlaşmak* (rec.) (Men.: nema, fınorlemek, 2691): Synorlaschmak (8)
- sınmak* (Men.: fynamak, 2994): Synmak (7); Insany (ak.) synar (-r) (7)
- sır* (Men.: firr, 2576): Ssr (49); Ssr–kiatibi (g.v.) (49); syr/sr (9)
- sıra* (Men.: fyra, 2731; Men.: ardysyra, 138): Szra (79); szrá (79); Szrá¹⁴⁵ (68); biri bir artisyre (11)
- sırça* (Men. nema): Serçe (52)
- sırdaş* (Men.: firrdâş, 2591): Srdasch (49)
- sırık* (Men.: fyryk, 2596): Sryk (96); syrük (66)
- Sırp* (Men.: nema): serb (101); Serb (78); Serblar (78)
- sıska* (Men.: nema): syska (118); Syska (32); syska (91)
- sıtma* (Men.: fytma, 2935): Sytma (44); sytma (90)
- suva* (Men.: fywa, 3013): Suva (71)
- sıvalamak* (Men.: fywalamak, 3000): Suvallamak (22)
- sıyrmak* (Men.: fyjyrmak, 3019): Syghyrmak (3)
- sıyılmak* (pas.) (Men.: fyjrylmak, 3019): seyryllacsak (part.) (88); seyrylmak (88)
- sızlamak* (Men.: fyzlamak, 2611): syslamak (119); syslar (-r) (119)
- sicil* (Men.: fiğill, vulg. fiğil, 2557): Siği (23); Siğill etmek (36)¹⁴⁶
- sicim* (Men.: fiğim, 2558): Sicsi (94)¹⁴⁷
- sidik* (Men.: fidik, 2573): Sidik (25); Sidik–joly (g.v.) (56); Sidik–kaby (g.v.) (56); Sidik–kaughu (g.v.) (56); sidik–sahmety~hastalyghy (g.v.) (54)
- sibirbaz* (Men.: fyhyrbâz, 2562): Seirbas (58)
- sibirbazlık* (Men.: fyhyrbâzlyk, 2562): Seirbaslık etmek (18)
- sik* (Men.: fik, 2636): Sik (69)

145 U značenju: crta.

146 V. *sicim*.147 V. *sicil*.

- sikmek* (Men.: fik'mek', 2643): sikmek (20)
- silâblamak* (Men.: nema): Sillahlamak (22)
- silâblanmak* (*refl.*) (Men.: filâhlanmak, 2648): silahlanmak (117); Sillahlanmak (22); Silahlanmak (82)
- silkmek* (Men.: filk'mek', 2661): silker (-r) (90); Silkmek (13); Silkmek (90); silkmek (90); silkmek (90); silkmek (95)
- sille* (Men.: sille, 2664): sille (118); Sille (15); sille (15); Sille (74)
- silmek* (Men.: filmek', 2662): Silmek (1); silmek (11); Silmek (13); Silmek (13)
- sima* (Men.: sîmâ, 2736): Sima (8)
- simit* (Men.: femid, femiz, vul. fimit, 2677): Simid (25); Simid (92)
- sinameki* (Men.: fenâmeki, 2680): Sinameki (92)
- sinçap* (Men.: fenğîâb, fîngîâb, 2683): Synçsab (58)
- sinek* (Men.: fînek, 2643): Sinek (45); Sinek–kovucusu (g.v.) (45); Sinek–katschirîği (g.v.) (45); sinek (71); Sinekleri (posv) (105)
- sipahi* (Men.: fîpâhi, 2534): Spahi (32); Spahilar agasy (g.v.) (80); Spahi adamdr (imek) (6)
- sipahilik* (Men.: nema, v. *sipahi*): Spahilük (6)
- sirke* (Men.: firke', 2599): sirtge (85); Sirtke (40)
- sivîşmek* (Men.: fiwîcmek', 2711): sivişmek (13); sivişdum (perf.) (106); sivişmek (109); sivişmek (106)
- sivri* (Men.: fiwri, 2706): sivri (95); sivri (95)
- sivri sinek* (Men.: fiwri fînek, 2643): Sivri–sinek (53); Sivri–sinek (89)
- siyah* (Men.: fîjah, 2726): Ismir Siai (g.v.) (123); sia (91); sia (91)
- siyahlamak?* (Men.: fîjahlamak, 2727): sialamak (91)
- siz* (Men.: siz, 2610): Sisunlen (instr.) (43)
- soba* (Men.: foba, 2699): Soba (74); Sobba (25)
- sofra* (Men.: süfre feu vul. fofra, 2627): Sofra (100); sofrâ (101); Sofra (101); Sofra (15); Döschek–sofrasi (g.v.) (21); Hamla–sofrasy (g.v.) (81); Sofrai (ak.) kaldyrmak Dövşürmek (4); Sofra–bezi (g.v.) (102); Sofra–joldaschy (g.v.) (101); Sofray (ak.) (101)
- soğan* (Men.: foghan, 3006): soghan (125); kaba–soghan (125)
- soğucak* (Men.: fouğiak, 3002): Soucsak (65)
- soğuk* (Men.: fowuk, fouk, 3008): souk (62); soukdr (imek) (79)
- soğuklatmak?* (*fakt.*) (Men.: nema, fouklanmak, 3009): Souklatmak (12)
- soğulcan* (Men.: foghulğian, 3006): Soghulcsan (121); Soghulcsan (16)
- soğutmak* (*fakt.*) (Men.: nema, v. *soğuk*): Soutmak (3)
- sohbet* (Men.: suhbet, sohbet, 2936): Söhbət (15)
- sokak* (Men.: fokak, 3008): sokak (48); Csifte-sokak (86)
- sokmak* (Men.: fokmak, 3009): sokmak (109); soksun (imp.) (110)
- sokulmak* (*pas.*) (Men.: fokulmak, 3008): sokulur (-r) (117)
- sokulucu?* (*pas.*) (Men.: nema, v. *sokulmak*): sokulucusu (113)
- sol* (Men.: fol, 3010): sol (68); Sol el (68); sol taraf (68); sola (dat.) (68)
- solmak* (Men.: folmak, 3011): solmusch (part.) (3)

- soluk* (Men.: foluk, 3011): Sollugh almak (109); Soluk (10)
- solukluk?* (Men.: nema, v. *soluk*): Sollukluk (30)
- solumak* (Men.: folumak, 3011): Solumak (11)
- solunmak* (*refl.?*) (Men.: nema, v. *solumak*): Solunmak (4)
- somaki* (Men.: sümāk, fumākȳ mermer, 2668): sommaki (6)
- son* (Men.: soŋ, 3009): Songhn/songhu (67); Song (37)
- sonra* (Men.: foŋra, 2975): songra (72); Sonra (38); sonrah (12); sonrah (58)
- sonraki* (Men.: foŋraki, 2975): Songraki (67)
- sopa* (Men.: fopa, 3001): sopa (96); sopa (96)
- sormak* (Men.: foŋmak, 3005): Sormak (17); Sormek (45)
- soy* (Men.: foj, 2716): soi (115); soi (95); Soi–dili (g.v.) (71); Sojun–nišany (g.v.) (118)
- soygunluk* (Men.: nema, fojgun, 3013): Soikunluk (70)
- soymak* (Men.: fojmak, 3013): soimak (14); Soimak (19); soimischler (-miš) (19)
- soysuz* (Men.: nema, v. *soy*): Soisys olmak (1)
- soyulmak* (*pas.*) (Men.: fojylmak, fojulmak, 3013): Sojulmak (14)
- soyunmak* (*refl.*) (Men.: fojunmak, 3014): Sojunmak (13); Sojunmak (3)
- sögüt* (Men.: sög'üt, 2713): Sögrüt–agatschi (g.v.) (43)
- sökmek* (Men.: sök'mek', 2714): sökmek (12)
- sökülmek* (*pas.*) (Men.: nema, v. *sökmek*): Danjer sökülmeyi (g.v.) (71); sökilmisch (-miš) (12)
- söndürmek* (*fakt.*) (Men.: nema, v. *sönmek*): Söndürmek (12); söndürmek (62)
- sönmek* (Men.: sönmek', sünmek', 2716): Sönmek (12); Sönmisch (*part.*) (62); sundi (*perf.*) (100)
- sövmek* (Men.: sög'mek', 2713): sögmek (108); Sögmek (53)
- söylemek* (Men.: söjlemek, 2718): soillemek (67); söiller (*part.*) (118); söiller (*part.*) (118); süilersyn (-r) (125); suilersyn (-r) (48); söiledi (*perf.*) (107); söylemek (106); söylemek (107); söylemek (117); söylemek (18); söylemek (67); söylemek (68); söylemek (83); söylemek (85); söylemek (95); söylemek (95); söylemek (96); söylemekdr (*imek*) (107); söilerim (-r) (12)
- söyleşmek* (*rec.*) (Men.: söileşmek, 2718): Soileschmek (11)
- söyleyici?* (Men.: söjlejği, 2719): söileicsi (109)
- söz* (Men.: söz, 2707): sös vermek (109); Sös vermek (110); sös vermek (81); sös (107); sös (110); Sös (13); sös (45); sös (48); sös (57); sös (58); sös (86); sös (91); sös (97); Sösy (*ak.*) kessaltmak (3); sösile (*instr.*) (67); sösile (*instr.*) (9); Sösile (*instr.*) (97)
- su* (Men.: fü, 2995): Su (105); su (115); su (118); Su (25); su (55); Su (71); su (80); su (83); Limon–suju (g.v.) (83); su (84); su (95); arpa–suju (g.v.) (24); baal–suju (g.v.) (70); Et–suju (g.v.) (25); Et–Suju (g.v.) (45); et–suju (g.v.) (99); jürük su () (79); Limon–suju (g.v.) (28); pegnir–suju (71); Su–akmasi (*gl.im., g.v.*) (2); Suju (*ak.*); Suju (*ak.*); suda (*lok.*) (40); Suja (*dat.*) batmak (92); suja (*dat.*) (119); suja (*dat.*) (99); su–jolcsusu (g.v.) (80)¹⁴⁸; Su–jolu (g.v.) (80); Su–joly (g.v.) (27); Sujun–baschi (g.v.) (25); sujun–guesciti (g.v.) (105); Su–kenary (g.v.) (111); Su–syghyri (g.v.) (26)

- sual* (Men.: süäl, 2697): suval (78); Suvaletmek (17)
- subaşı* (Men.: fubaşı, 2698): Su–baschi (g.v.) (25)
- sucuk* (Men.: fuġiuk, 2935): Sucsuk (121); Sucsuk (24)
- suç* (Men.: fuć, 3001): Sucs (66); Sucs (90); sucsuny (posv., ak.) (111)
- suçlu* (Men.: fućlü, 3002): Sucslu (66); Sucslu (90); sucslu (98); sucsly (70)
- suçsuz* (Men.: fućfyz, 3001): succsus (79)
- suçsuzluk* (Men.: fućfyzlik, 3002): Sucsusluk (~sebepe, bahane) (13)
- sulamak* (Men.: fulamak, 3010): Sullajacsak (part.) (102); Sullamak (118); Sullamak (17)
- sulb* (Men.: fulh, 2980): Sulch (46)
- sulu* (Men.: fulu, fuli, 3011): Sullu (118)
- sunturlu* (DS sv. 10) (Men.: fonturlu, fontürlü, 3013): Sundurlu (96)
- suret* (Men.: süret, 3002): suret (14); Süret (3); Süret (44); Süret (8); benüm Süretüm (posv.) (1); Süret japmak (1); sürety (ak.) (8); Suret–cserġivesy (g.v.) (78)
- sus* (Men.: fus, 2710): sus (97); Sus (105); susdr (97)¹⁴⁹
- susturmak* (*fakt.*) (Men.: fuftürmak, 2711): susdurmak (91)
- sususuz* (Men.: fufyz, 3006): Súsus olmak (33)
- sususluk* (Men.: fufyzlik, 3006): Sususluk csekemek (33); Sususluk (33)
- süküt* (Men.: sük'üt, 2645): süküt olmak (91); süküt (97)
- Süleyman* (Men.: nema): Süliman (36)
- sülük* (Men.: sülük, 2660): Süllük (24)
- sülün* (Men.: süg'lün, 2713): Sullun (42)
- sümük* (Men.: sümük, 2676): sümük (81); Sümük (88); Sümük (94)
- sümüklü* (Men.: sümük'lü, 2673): sümüklü (81)
- sünger* (Men.: süng'er, 2716): Süngher (91)
- sünnet* (Men.: sünnet, 2682): Sünnet etmek (20)
- sünnetsiz* (Men.: sünnetfyz, 2683): Sünnetsys (112)
- süpürge* (Men.: süpürge, 2698): Süpürge (21)
- süpürmek* (Men.: süpürmek, 2698): Süpürmek (13)
- süpürücü* (Men.: süpürüġi, 2699): süpürüġü (44)
- sürdürmek* (*fakt.*) (Men.: nema, v. *sürmek*): Sürtürmek (64); sürtürmek (64)
- sürgün* (Men.: sürg'ün, 2704): Sürgüün (66); Surghün etmek–olmak (15)
- sürgünlük* (Men.: sürg'ünlik, 2704): Sürgünlük (15)
- Süriye* (Men.: sürjân, 2607): Sorian–vilajeti (g.v.) (99)
- sürme* (Men.: sürme, 2602): karnün–sürmesy (gl.im., g.v.) (16); sürme (gl.im.) (33); Jürek–Sürmesi (g.v.) (33); Jürek–sürmesy (g.v.) (81)¹⁵⁰
- sürmek* (Men.: sürmek, 2704): süreir (-r, -yor) (33); sürmek (6); sürmek (74); Sürmek (36)¹⁵¹
- sürü* (Men.: süri, sürü, 2706): Sürü (57)

149 U značenju: tiho.

150 Prema DS *yürek* znači i “Karın, mide, bağırsak”, pa ovo treba možda povezati s “*karnün sürmesy*”.

151 U značenju: natočiti.

- sürücü* (Men.: süriği, 2706): sürücüsü (59)¹⁵²
- sürüklemek* (Men.: sürük'lemek', 2704): Sürüklemek (88)
- sürüklenmek (refl.)* (Men.: sürük'lenmek', 2704): sürüklenir (-r) (88); sürüklenmek (88)
- sürülmek (pas.)* (Men.: nema, v. *sürmek*): Sürülmek (11); sürülmek (88); sürülür (-r) (88)
- sürünmek (refl.)* (Men.: sürünmek', 2706): sürünmek (88)
- süt* (Men.: süd, 2700): Süt vermek (84); Süt (69); Süt (70); Sutden (abl.)–memmeden (abl.) kesmek (5)
- süt ana* (Men.: süd ana, 2700): Sütana (7); Süt–ana (84)
- süzme* (Men.: süzmek', 2611): süsmek (103); Süsmek (5)
- şadırdamak* (Men.: nema, ciatyrdatmak, 1543): csadırdamak (84)
- şadırvan* (Men.: şadırwān, 2743): şadrvan (95); schadrvan (80)
- şagirt/şakirt* (Men.: şag'ird, 2752): Schahird (61); Schahird (67); Schairdlarün Jasduklary (g.v.) (52)
- şah?* (Men.: nema, şäh, 2757): Schach–ojunu (g.v.) (84)
- şahit* (Men.: şahid, 2761): Schahat (123)
- şahitlik* (Men.: şahidlyk, 2883): Schahatlik (22); Schahatlük (123); Schahatlük vermek (123)
- şairlik* (Men.: şä-y'r, 2750): Schahirlük (79)
- şaka* (Men.: şäkā, 2832): Schaka (24); schaka (86); Schaka (87)
- şalgam* (Men.: şælghäm, şalgam, 2852): Schalkam (81)
- şalvar* (Men.: şelwār, vul. şalwar, 2853): Schalvar (59); Jol–schallvary (g.v.) (59)
- şamar* (Men.: nema): schamar (74)
- şamata* (Men.: şemāte, vul. şamata, 2855): Schamata etmek (82); Schamata (50); Schamata (51)
- şamatacı* (Men.: nema, v. *şamata*): Schamatağı (82)
- şamdan* (Men.: şem'dān, vulg. şamdān, 2862): schamdan (56); asma–schamdany (gl.im., g.v.) (56); Schamdan (67)
- şap* (Men.: şāb, 2741): schab (6)
- şapka* (Men.: şapka, 2741): schabka (60)
- şarampol* (Men.: şarampo, ex Hung., 2793): Scharambov (75)
- şarap* (Men.: şērāb, 2790): scharab (113); Scharab (119); Scharab (13); scharab (3); Scharab (36); scharab (55); scharab (58); Pelin–scharaby (g.v.) (119); Scharabdan (abl.) (2); Scharaby (ak.) (3); Scharaba (dat.) (25); Scharab–dibi (g.v.) (57)
- şarkı* (Men.: nema): scharky (61)
- şaskınlık* (Men.: şaşkynlyk, 2748): Schaşkünlügha (dat.) (17)
- şaşı* (Men.: şaşı, 2749): Schaschy (85)
- şaşkın* (Men.: şaşkyn, 2748): Schaşkün (102)
- şaşmak* (Men.: şaşmak, 2748): Schaschacsak (part.) (111); Schaschmak (99); Schaşmak (111); Schaşmak (40)
- şayak* (Men.: nema): Schajak (123)
- şeftali* (Men.: şeftälüg, vulg. şeftelü, 2828): Schefdally (76)

152 U značenju: stočar.

- şehir* (Men.: şeh, şehir, şehir, 2886): Scheher (96); Taht–scheher (g.v.) (56); Basch–scheher (g.v.) (56); Scheher–bedeni (g.v.) (96); Scheheri (ak.) (96); Scheheri (ak.) (21); Scheher–kapusu (g.v.) (96); Scheher–scherat (g.v.) (96); Scheherün – kallenün etrafy (g.v.) (111); schehir (76); Basch–scheher (g.v.) (56)
- şehirli* (Men.: şehirli, 2887): Scheherli (26)
- şehit* (Men.: şehid, 2890): Schehit (24)
- şehzade* (Men.: şahzāde, 2762): Schah–sade (47); Scheh–sade (77)
- şeker* (Men.: şek'er, 2840): Schegyer–kudu (g.v.) (84); Schekier (124); Schekier–kamischy (g.v.) (124); nöbet–schekiery (27)
- şekerleme* (Men.: şek'erleme, 2843): Schekierleme etmek~Schekierlemek (36); Schekierleme (28); Schekierleme (36)
- şekerlemek* (Men.: şek'erlemek, 2843): Schekierlemek (36)
- şekerli* (Men.: şekerli, 2843): schekierli (124); Schekierli (124); Şekierli (124)
- şekva* (Men.: şekwā, 2848): Schequa (19); schequa (63); Schequa etmek (8); schequa etmek (8)
- şekvaci?* (Men.: şekwāği, 2849): Schequacsi (63)
- şen* (Men.: şin, feu ufıt şen, 2902): Schen olmak (19); Schen (9)
- şenletmek* (*fakt.*) (Men.: nema, şenlenmek, 2903): Schenletmek (21)¹⁵³
- şenlik* (Men.: şenlik, 2902): Schenlik (15); guetsche–fassyly–schenlighi (g.v.) (2)
- şer* (Men.: şer, 2799): Scheratmak (66)
- şer'-i şerif* (Men.: şer-y' şerif, 2799): scheri–scherif (80)
- şerbet* (Men.: şerbet, 2794): bal–scherbety (g.v.) (70); Limon Scherbeti (g.v.) (28)
- şeriat* (Men.: şerī-æ't, 2809): Scherahat (50); Scherahat (79); Scherahat–jeri–evi (g.v.) (79); Scherat kesmek (38); Scheher–scherat (g.v.) (96)
- şeriatçı* (Men.: nema, v. *şeriat*): Scherahatği (79)
- şerif* (Men.: şerif, 2809): scherifler (54)
- şevk* (Men.: şewk, şewkkunjuze, 2878): Schevkynuse (posv., dat.) (54)
- şey* (Men.: şey, 2890): Schei (111); schei (111); Schei (111); schei (111); schei (113); schei (39); schei (40); Schei (47); schei (47); schei (77); schei (78); schei (83); schei (85); schei (85); schei (92); bu schei bana (dat.) düschmes (-r) (8); bu scheiden (abl.) (4); Din–scheileri (g.v.) (63); scheiden (abl.) (4); scheiler (7); scheiden (abl.) (112); scheileri (ak.) (117); scheje (dat.) (114)
- şeytan* (Men.: şeytān, 2900): Scheidan adam (68); Scheidan (7); Scheitan (100); Scheitan (83); scheitan–ainasy (g.v.) (94); Scheitany (ak.) (20)
- şeytanlık* (Men.: şeytānlyk, 2900): Scheidanluk (68)
- şikâr* (Men.: şik'âr, 2837): Schikiar almak (21); Schikiar almak (120); Schikiar etmek (21)
- şimal* (Men.: şemāl, şimāl, 2856): Schimal (71)
- şimdi* (Men.: şimdy, 2858): schimdi (105); Schinden (abl.)–sonrah (58); Schindi (4); Schindi (6); Schindi (61)
- şimdilik* (Men.: şimdilik, 2858): Schindilighe (dat.) (61); Schindilük (61)
- şimşek* (Men.: şimşek, 2860): Schimschek (23)

153 U značenju: naseliti.

- şimşir* (Men.: şimşir, 2860): Csimschir (59)
- şira* (Men.: şira, 2895): Schira (71)
- şiş* (Men.: şiş, 2899): schisch (30); schisch (51); Schischy (ak.) (3); Scischün–ucsu (g.v.) (30); Schische (dat.) (94)
- şişe* (Men.: şişe, 2899): Schische (45); Schische (52); Shische–sandyksighi (g.v.) (45)
- şişik* (Men.: nema, şişmek, 2899): boghas–schischighi (g.v.) (69)
- şişirmek (fakt.)* (Men.: şişürmek, 2899): Schischirmek (11)
- şişirtmek (fakt.)* (Men.: nema, v. *şişirmek*): Schischtirmek (91)
- şişmek* (Men.: şişmek, 2899): Schişmek (11); Schişmek (91)
- şöhretli* (Men.: şühret, 2886): Schöhöretly (96)
- şöyle* (Men.: şojle, 2882): Schuile (7)
- şu* (Men.: şü, işbu, şol, 2871): schu (20); schu (24)
- şükür* (Men.: şük'r, şük'ür, 2841): Schük'ür (54)
- şüphe* (Men.: şübhet, şübhe, 2774): schiffe (9); Schife (125)
- şüpheli* (Men.: şübhelü, 2775): Schifely olmak (107)
- şüphelik?* (Men.: nema, v. *şüphe*): Schifelük (107)
- şüphesiz* (Men.: şübhefyz, 2776): Schifesys (22)
- taâm* (Men.: tæ-â'm, 3108): tahüm (70); Achşam Tahumy–manğiasi (g.v.) (1); Tahym (94);
- tabak* (Men.: tæbæk, 3086): Dabak (50); Tabak (90)
- taban* (Men.: taban, 3083): Daban (47); Taban (93)
- tabanca* (Men.: tabançe, tapançia, 3083): Csep–Davancsasy (g.v.) (42); Tabanca (74); Tabanca (76)
- tabiat* (Men.: tæbi-æt, 3089): Tabiet (10); Tabiet (28); Tabiet (60); tabiet (60); Tabietine (posv., dat.) (113); tabiety (ak.) bastirmek (5)
- tabut* (Men.: tæbüt, 1029): Tabut tahdaravany (g.v.) (15)
- tacib* (Men.: tæ'ğib, 1239): Tacsib (99); tacsib kalmak (111); Tacsib (111)
- taç* (Men.: tæğ, 1031): Tacs (64); Tatsch (28); Patischah–tatschy (g.v.) (64)
- tadıcı* (Men.: nema, tatmak, 3063): Daticsi (28)
- tafracı* (Men.: nema, tefre, vul. tafra, 1286): Dafracı (59)
- tahdiklemek?* (Men.: nema, v. *tasdik*): Tachtiklemek (110); tachtikleterler (-r) (18)
- tahdikletmek? (fakt.)* (Men.: nema, v. *tasdik*): Tachtikletmek (18)
- tahdiklik?* (Men.: nema, v. *tasdik*): Tachtiklik (118)
- tahmin* (Men.: tæchmîn, vul. tæhmîn, 1116): Tahmin (105); tahmin etmek (6); Tahmin ete-rim (-r) (6); tahminile (instr.) (105)
- taht* (Men.: tæcht, 1106): Taht (101); Tahtda (lok.) (101); Taht–scheher (56); Taht Joly (g.v.) (15);
- tahta* (Men.: tæchtæ, 1108): dagda (111); dagda (80); Tagda (25)
- tahtitrevan* (Men.: tæchtî rewân, 1107): Tabut tahdaravany (g.v.) (15)
- takım* (Men.: nema; taküm (75); Ev–takümy (g.v.) (57)
- taklit* (Men.: tæklid, 1322): Taklite almak (14); Taklite (dat.) almak (13); taklite (dat.) almak (95)

- talaz/talas* (Men.: talas, 1044): Talasse (119)
- talib* (Men.: tāli; vul. talih, 3075): Tale (52); tale (68)
- talibsiiz* (Men.: tāli'fyz, 3076): dalehsys (113)
- talip* (Men.: tālib, 3074): talyb (121)
- tamah* (Men.: tæmæ', vul. tamah, 3126): tamah (49)
- tamahkärlik* (Men.: tæmæ'kärlyk, 3127): Tamahkiarlik (49)
- tamam* (Men.: temām, vul. tām, 1382): Tamam (11); Tamam (116); tamam (7)
- tambura* (Men.: tæmbura, 3129): tambura (61); Tambura (65); tambura–teli (g.v.) (83)
- tane* (Men.: dāne, vul. tāne, 2014): Dane (52); Dane (53); bugdai–danesi (g.v.) (53); tane (102); Usüm–tanesi (g.v.) (17); Zeitin–tane (g.v.) (74)
- tanmak* (Men.: tanymak, 3078): tanymaen (part.) (112)
- tanrı* (Men.: taŋrı, vulg. tangri, 394; 1342; tang'ri, 1436): Tangri (121); Tangri (39); Tangri (53); Tangria (dat.) (53)
- tanyeri* (Men.: daŋ–jeri, 3074): Dan–jeri (g.v.) (31); Danjer sökülmesi (g.v.) (71)
- tapmak* (Men.: tapmak, 3061): Tapmak v.g. Allahy (ak.) (7)
- taraf* (Men.: tæref, vul. taraf, 3098): taraf (75); Taraf (92); akcseden (abl.) tarafe (posv.) (15); hasm–tarafi (g.v.) (119); tarafdan (abl.) (22); tarafi (posv.) (111); Tarafy (posv.) (80); Evün dört tarafi (g.v.) (80)
- tarak* (Men.: tarak, 3094): Tarak (62); Sakal–taraghy (g.v.) (62); Tarak–ğestan (g.v.) (62); Tarak–kesesy (g.v.) (62)
- tarih* (Men.: tārīch, 1037): Megdübüin Darüghini (g.v., ak.) (30); Tarik (51)
- tarla* (Men.: tarla, 1036): tarla (6)
- tartmak* (Men.: tartmak, 1036): Tartmak (117); Tartmak (5)
- tarz* (Men.: tærz, 3097): tars (35)
- tas* (Men.: tās, 3067): tass (84)
- tasdik, tabkik?* (Men.: tæftÿk, tæhkÿk, 1210;): Tachdik (118); Tachtik (51)
- tasdiksiiz?* (Men.: nema, v. *tasdik*): Tachtiksys (113)
- taslamak* (Men.: nema): Taslamak (20)
- taş* (Men.: tās, 3067): tasch (81); Deghirmen–Taschi (g.v.) (71); döscheme–taschy (g.v.) (86); kösche–taschi (g.v.) (34); mesar–taschi (g.v.) (53); Sapan–taschi (g.v.) (88); Tikili Tasch (95); Tus–taschy (g.v.) (83); Taschden (abl.) (14); Tasch–direky (g.v.) (92); Tasch–jürekli (56); Tasch–tus (g.v.) (97); Taschy (ak.) oimak (14)
- taşak* (Men.: tāşak, 3068): Taschaklar (59)
- taşçı* (Men.: taşçı, 3068): Taschcsi (97)
- taşımak* (Men.: taşımak, 3069): taschymak (102); taschymak (107); taschyr (-r) (102)
- taşlamak* (Men.: taşlamak, 3068): Taschlamak (97)
- taşmak* (Men.: taşmak, 3069): Daschmak (105); taschdy (perf.) (106); taşmak (106)
- taşra* (Men.: taşra, vul. dişari, 3107): Halee (dat.)–Taschera (dat.) (5); taschraja (dat.) (86); Taschria/Taschraja (dat.) (99)
- Tatar* (Men.: tātār, 1030): Tatar (100); Tatar–vilajeti (g.v.) (100)
- Tatarlık* (Men.: nema, v. *Tatar*): Tatarlık (100)

- taun* (Men.: tā-u'n, 3069): Taun olmasy (g.v.) (18); Taun (76); Taun (92)
- tava* (Men.: tabe, vul. tawa, 3061): Tava~dava (76); tavay (ak.) (32)
- tavan* (Men.: tawan, 3132): tavan (24)
- tavla* (Men.: tawla, 3153): Taula (15); Taula (25)
- tavşan* (Men.: tawşan, 3144): Tauschan (56); Tauschangik (dem.) (27)
- tavuk* (Men.: tawuk&tauk, 1047): mysir tauvughu (g.v.) (61); hind tauvughy (g.v.) (61); Ta/v/uk (60); tauk (23); Taukdan (41); Tauvuk (57)
- tavus* (Men.: tāwūs, vul. taus, 3079): Taus–kuschu (g.v.) (76)
- tay* (Men.: tay, 1048): Tai (47)
- taya* (Men.: dāje, vul. taja, 3081): Taja (116); Taja (7)
- tayfa* (Men.: tāifet, vul. tajfa, 3080): ghemi–taifasy (87)
- tayin* (Men.: tā'jīn, 1265): Tain (93); Tain–ekmeghi (g.v.) (28)
- taze* (Men.: tāze, 1038): tase (122); Tase (24); Tase (46); tase (72); Taze (62)
- tebdil* (Men.: tebdīl, 1054): Teptil (112); Teptil (112); teptil (118); Teptil etmek (14)
- tebeşir* (Men.: tebāşir, vul. tebeşir vel tebeşür, 1050): debeschir (23); Debeschir (64)
- teçgere* (TTAS; ST: *teskere*) (Men.: nema): Tecsghere (102)
- tercûbe?* (Men.: teğribe, 1076): Tercûbe etmek (77); Tercûbe etmek (77)
- tedarik* (Men.: tedārük', vul. tedārik', 1120): tedarik (110); Tedarik etmek (9)
- tedariklenmek?(refl.)* (Men.: tedārüklenmek', 1121): Tedariklenmek (19); Tedariklenmek (82)
- tedarikli* (Men.: nema, v. *tedarik*): Tedarikly (19); Tedariklymysyn (imek) (19)
- tedariksiz* (Men.: nema, v. *tedarik*): Tedariksys (112)
- tefarik* (Redhouse) (Men.: tefāryk, vul. tefāruk, 1276): Tefarik (85)
- teftiş* (Men.: teftiś, 1279): Deftisch etmek (41)
- teke* (Men.: tek'e, 1354): Teke (24)
- tekerlek* (Men.: tek'erlek', 1341): deghirlek (117); Deghirlek (71); Deghirlek (78); Deghirlek–sghendgesi (g.v.) (78)
- tekke* (Men.: tek'je, vul. tek'k'e, 1355): Teke (28); Tekiei (ak.) bekleen (part.) (28)
- tekmelemek* (Men.: nema): tekmelemek (13)
- tekne* (Men.: tek'ne, 1351): Tekne (5); Tekne (71)
- tel* (Men.: tel&til, 1356): tel (55); tel (83); tambura–teli (g.v.) (83); aldün–teli (g.v.) (32)
- telbis* (Men.: telbīs, 1362): Telbis (52); Telbis (84)
- telbislik?* (Men.: telbislik', vul. telbizlik', 1363): Telbislük (52); Telbislük (84); Telbizlük/Telbizlik (21)
- temaşa* (Men.: temāşa, temāşā, 1379): Tamascha (47); Tamascha–jeri (g.v.) (68)
- temaşalı* (Men.: nema, v. *temaşa*): Tamaschalü (47)
- tembel* (Men.: tembel, 1412): Tembel (42); Tenbel (42)
- tembellik* (Men.: tembellik', 1412): Tembelighe (dat.) (119)
- temel* (Men.: temel, 1396): temel (56); Ischün–temely (g.v.) (56)
- temesük* (Men.: temesük', 1391): Temesük (55)
- temiz* (Men.: temiz, 1404): temis (72)

- ten* (Men.: ten, 1405): Ten husuru (g.v.) (45); ten (101); Tën (67); Tën-ğerümesy (g.v.) (67);
 Tenin (posv.) (23); Teninde (posv., lok.) (67); Ten-sevki (g.v.) (45)
- tenbih/tembih* (Men.: tembih (piše s ü), 1414): Tenbih (17); tenbih etmek (107)
- tencere* (Men.: tenğere, 1415): tenğere (102)
- teneke* (Men.: tenek'e, 1436): Teneke (23)
- tepe* (Men.: depe, ufit. tepe, 2027): Tepe (20); Tepe (26); Tepe (39); Tepe (86); tepe (86); tepe (86); Tepeğik (dem.) (26)
- tepmek* (Men.: depmek' feu ufit. tepmek', 2025): Depmek (13)
- tepsi* (Men.: tepsî, 2024): Tepsi (100); Tepsi (90)
- ter* (Men.: ter, 1133): Ter (91); ter (91); tery (ak.) silmek (5); tere (dat.) (91); Kan-tere (g.v., dat.) (91); ajakteri (g.v.) (103)
- terazi* (Men.: terazu, 1136): altön-terasysy (g.v.) (53); Terasi (117); terasi (117)
- terazilemek* (Men.: nema, v. *terazi*): Terasilemek (117)
- terbiye* (Men.: terbiye, 1140): terbie (83)
- tercüme* (Men.: terğeme, ufit. terğüüme, 1144): Terğime etmek (31); Terğime etmek (12); Terğime etmek (1)
- tereke* (Men.: terek'e, 1159): Tereke (46); Tereke (46)
- tereyāğî* (Men.: tere iaghy, tere iagh, 1165): Tere-jaghi (g.v.) (26)
- terkip* (Men.: terk'ib, 1160): Terkib (37)
- terlemek* (Men.: terlemek', 1161): terlemek (91)
- terlik* (Men.: terlik', 1161): Terlik (47)
- ters I* (Men.: ters, 1149): Ters (32); Tersine (posv., dat.) (10); tersine (posv., dat.) (106); tersine (posv., dat.) (57)
- ters II* (Men.: ters, 1149): Ters (70); İnsan-terisi (g.v.) (70)
- tersane* (Men.: terfchâne, 1149): Ters-hane (123); Ters-hane (82)
- terzi* (Men.: derzi, vulg. terzî, 2055): Tersî (89)
- terzilik* (Men.: nema, v. *terzi*): Tersilik (105); Tersilük kullanmak (14)
- teselli* (Men.: tefelli, 1182): Tessela etmek (103); Tessela etmek (40); tessela (103)
- teslim* (Men.: teslîm, 1183): teslim etmek (105); Teslim etmek (18); Teslim olmak (11); teslim (103)
- testere* (Men.: deftere, 2077): destere (83); destere (83); Destereile (instr.) kesmek (4)
- tevabi* (Men.: tewābî, 1444): tevabi (10); Christosun Tëvabileri (g.v.) (10); Ev-tevabilery (g.v.) (57); Tëvabiler (8)
- tevabilik?* (Men.: nema, v. *tevabi*): Tëvabilik (8)
- tevarih* (Men.: tewārîch, 1445): Tavarik (51)
- tevrat* (Men.: tewrat, 1458): Devrat (111); Tavrat~tevrat (25)
- tez* (Men.: tiz, vul. téz, 1504): Tes etmek (20); Tes (122); tes (16); tes (34); tes (35)
- tezgâh* (Men.: dezg'âh, tezg'âh, 2073): desghia (15)
- tezkere* (Men.: tezk'ere, 1132): Boschanmak-teskeresy (g.v.) (86)
- tezlik* (Men.: tizlik', tezlik', 1504): Teslük (35)
- tykamak* (Men.: tykmak, tykamak, 3115): Tykmak (98)

- tuknefes* (Men.: nema): Dyknefes (38)
- tulsım* (Men.: tylfym, tyllfem, 3120): Tylysim (93)
- traş* (Men.: tiraş, vul. traş, 1136): Trasch etmek–olmak (16)
- trnak* (Men.: tyrnak, 3102): Trnak (63)
- tırpan* (Men.: tyrpan, 3095): Trpan (92)
- ticaret* (Men.: tiğäret, 1072): Ticsaret (55)
- tilki* (Men.: dilk'ı, tilk'ı, tilk'ü, 2126): Tilki adam (68); tilki etmek (88); Tilki (42); Tilki (46); Tilki adam (46); Tilki–kuirughu (g.v.) (46)
- tilkilenmek?* (Men.: tilk'ilenmek', 2127): Tilkenmek (46)
- tilkilik* (Men.: nema, v. *tilki*): tilkilik (68)
- titiz* (Men.: titiz, 1069): Titis (98)
- titreme* (Men.: titreme, 2029): Jer–Titremesi (g.v., gl.im.) (38)
- titremek* (Men.: titremek', 2028): titremek (122)
- tohum* (Men.: tuchm feu tuchum, vul. tohum, 1115): toghum (83), Doghuma (dat.) (51)
- tok* (Men.: tok, 3148): Tok etmek (84); Tok (83); tokdr (imek) (83)
- tokanılmak?*(*pas.*) (v. tokanmak) (Men. nema): Tokanilmamiş (part.) (112)
- tokanmak*¹⁵⁴ (Men.: dokunmak, 2178): tokanmak (125); Tokanmak (20); Tokanmak (8)
- tokmak* (Men.: tokmak, 3148): tokmak (im.) (52)
- tokuş* (Men.: dokuş, 3148): Tokusch (87); Deisch tokusch etmek (110)
- tokuşmak (rec.)* (Men.: dokuşmak, 3148): tokuschdu (perf.) (87); Tokuschmak (125); Tokuschmak (87)
- tomruk* (Men.: tumruk, 3154): tomruk (44)
- top* (Men.: top, 3133): Tob atmak (20); Tob Dögmek (88); Tob (15); Tob ojuny (g.v.) (15); Tob–kumbarasi (g.v.) (24); Top (89); kar–topu (g.v.) (89); Atmak vg. Top, töfenk (4); Top–ghülesy (g.v.) (110); Tob (52); Tob (89)
- topal* (Men.: topal, 3135): Tobtal (58); topal (66)
- topçu* (Men.: topçı, 3135): Tobcsi–baschi (g.v.) (50)
- tophane* (Men.: topchäne, 3135): Top–hana (123)
- toplü* (Men.: toplü, topli, 3135): Toplu (96)
- toprak* (Men.: toprak, 3135): tobrak (113); Tobrak (38); Tobrak (54); Tobrakdan (abl.) (117); toprakdan (abl.) (109); msyr–tobraki (g.v.) (6)
- torba* (Men.: torba, 3141): torba (83)
- torlak* (Men.: torlak, 3142): Dorlak (42)
- tortu* (Men.: tortı, 3096): tortusyndan (posv., abl.) (3); Tortu (57)
- tosbağa* (Men. nema, nema ni u Indexu, ima samo: kaplu bagha, 853; v. *kurbağa*): Tos–baghy (87);
- tosun* (Men.: nema): Tossun (42); Tossun (42); Tossun (97); tossun (97)
- toz* (Men.: toz, tuz, 3144): Tos (4); Tos (96); disch–tosu (g.v.) (121); Eghie–tosu (g.v.) (43); kiaghat–tosu (g.v.) (98); tosdan (abl.) (90)
- tövbe* (Men.: tewbet, vul. töbe): Töbe (112)

154 TTAS, Rize.

- tövbesiz* (Men.: nema, v. *tövbe*): Töbesys (112)
- tuğ* (Men.: tugh, 1470): Tug (81); bir tuglu Pascha (81); iki tuglu pascha (81); ucs tuglu pascha (81)
- tuğla* (Men.: tughla, 3143): Duvla (123)
- tulum* (Men.: tulum, 1479): Tulum–pegniri (g.v.) (62)
- tuman* (Men.: tuman čiakširi, 3154): Tuman (59)
- Tuna* (Men.: tuna, 3155): Duna (106); Duna (32); Duna (49); Dunay (ak.) (65)
- tunç>tuç* (Men.: tuğ, 1453): Tucs (70)
- turfanda* (Men. nema): Turfanda (74)
- turna* (Men.: turna, 3102): Turna (64)
- turp* (Men.: türb, vul. trup, 1139; turp, trup, 3141): turb (79)
- turşu* (Men.: türşi, türşü, 1151): hiar turchisy (g.v.) (28); pancsar turschisi (g.v.) (81); Lahana turschusu (g.v.) (84)
- turunç* (Men.: turunğ, 1162): Turunsch (76)
- tutarak* (Men.: tutaryk (tutarak), 3136): dutarik olmak (21)
- tutaraklı* (Men.: tutarykli, 3136): Tutarikli (21)
- tutkal* (Men.: dutkal, 2158; tutkal, 3137): Dutkal (67)
- tutkallamak* (Men.: tutkallamak, 3137): Dutkalamak (67)
- tutmak* (Men.: tutmak, 3137): dutmak (105); dutmak (107); dutmak (119); Dutmak (120); dutmak (44); dutmak (70); dutmak (91); dutmak (91); dutmak (99); Behris, behrislük dutmak (1); kan dutmak (24); tutmak (35); Tutmak (36); Tutmak (42); tutmak (42); tutmak (61)
- tutulma (pas.)* (Men.: tutulma, 3137): Ghünesch–dutulmasy (gl.im., g.v.) (93); ghün–dutulmasy (gl.im., g.v.) (93)
- tutulmak (pas.)* (Men.: tutulmak, 3137): dutuldu (perf.) (108); Dutulmak (66); tutuldu (perf.) (66); Tutulmak (36); tutulmisch (-miş) (37); tutulmisch (-miş) (96)
- tutuşturmak (fakt.)* (Men.: tutuştürmak, 3136): Tutuschdurmak (1); tutuschturmak (124); Tutuschdurmak (38)
- tuz* (Men.: tuz, 1461): tus (83); Tasch–tus (g.v.) (97); Tus–hane (83); Tus–kabi (g.v.) (25); Tus–kaby (g.v.) (83); Tus–madeny (g.v.) (83); Tus–taschy (g.v.) (83)
- tuzak* (Men.: duzak, 3144): Dusagha (dat.) (42); Dusagha (dat.) (42); duszak (88)
- tuzlamak* (Men.: tuzlamak, 1462): Tuslamak (36)
- tuzlu* (Men.: tuzlu, 1462): Tuslu–et (75)
- tüfek* (Men.: tüfenk', vulgo etiam tüfek', 1296): Töfenk (25); Atmak vg. Top, töfenk (4); töfenkile (instr.) (43); Tüfek (25)
- tükenmek* (Men.: dük'enmek', 2183): Dükendi (perf.) (100); Tükienmes (part.) (112)
- tüketmek* (Men.: dük'etmek', tük'etmek', 2179): Tüketmek (110)
- tükürmek* (Men.: tük'ürmek', 1476): Tükürmek (14); Tükürmek (94)
- tükürük* (Men.: tük'rük', 1476): Tükürük (94)
- tülbent* (Men.: dülbend, 2120): Dülbend (88)
- türbe* (Men.: türbet, feu türbe, 1139): Tülbe (53)

- Türk* (Men.: türk', 1157): Türk (104); Türkler (20); Türklerin Zemünde oturmasına (g.v.) (39); Türklerin fenalüghindan (g.v., abl.) (38)
- Türkçe* (Men.: türk'çe, türk'içe, 1158): türkce (4); Turkce (dat.) (31)
- türkü* (Men.: türk'i, 1160): Turki (93); Türkü (51)
- türlü* (Men.: türlü, 1459; dürlü, 2061): okairi durlidr (imek) (7); ücs-dürli (32); Dürli (48)
- tütsü* (Men.: tütfi, 1451; dütfi, tütfi, 2155): Tütsü vermek (13); Tütsü vermek (78)
- tütün* (Men.: düttün, tütün, 2156): Dütün (100); düttün (100); Dütün (100); Dütün (50); dutun (65); Dutün-bastirmasi (gl.im., g.v.) (50); Dütün-csybuku (g.v.) (100); tutun (76)
- tütünlük* (Men.: nema, v. *tütün*): Dütünlük (27)
- tüy* (Men.: tuj, 1482): Deve-tüjü (g.v.) (27); Tüü (43); kusch-Tüü (g.v.) (43); Tüü-Döscheghi (g.v.) (43)
- tüylü* (Men.: tüjlü, 1483): Tüülü (43); tüülü (78)
- tüysüz* (Men.: nema, v. *tüy*): tüsüs (62); Tüüsüs-basch (52)
- ucuz* (Men.: uğıüz, 491): ucsus (120)
- ucuzluk* (Men.: uğıuzlyk, 491): ucsusluk (120)
- uç* (Men.: uç, 489): ucs (30); Scischün-ucsu (g.v.) (30); ucs (78); ucs (95); ucs (123)
- uçmak* (Men.: uçmak, 492): ucsmak (109); ucsmak (45)
- uçurmak (fakt.)* (Men.: uciurmak, 492): ucsurmak (99); ucsurmak (64)
- uçurum* (Men.: uciurüm, 492): ucsurum jer (61); Ucsurum (3); ucsurum (48); ucsuruma (dat.) (99)
- ufak* (Men.: uwak, vul. ufak, 480): ufacsik (dem.) (49); ufak (49); ufak (63)
- uğramak* (Men.: oghramak, 522): ogramak (113); ogramak (49); ogramak (86); ogramak (99)
- uğratmak (fakt.)* (Men.: oghratmak, 523): ogratmak (117)
- ulaştırmak (fakt.)* (Men.: ulaştürmak, 538): ulaschdürmak (108)
- ulema* (Men.: u'lemā, 3317): ülama (31)
- ülüfe* (Men.: u'lüfet, u'lüfe, 3319): ölefe (21); ölefe (67); ölefe (93); Ölefemden (posv., abl.) (40)
- umut* (Men. nema): umutünü (posv., ak.) (111)
- umutlanmak* (Men.: nema): umutlanmak (59)
- un* (Men.: ün, 551): un (69); un-eleghi (g.v.) (69); un-mangiasy (g.v.) (69)
- unutkan* (Men.: unutghan, 551): unutkan (108)
- unutmak* (Men.: unutmak, 551): unutmak (108)
- organ* (Men.: orghan, 502): urgan (98)
- usandırmak (fakt.)* (Men.: ofandürmak, 519): osandüran (part.) (66)
- usanmak* (Men.: ofanmak, 519): osanmak (105)
- uslu* (Men.: uslu, 520): uslu (36); Uslu (46); uslu (46); uslu (83); uslu (97)
- usluluk* (Men.: nema, v. *uslu*): usluluk (52)
- usta* (Men.: üftā, üftād, 173): usta (101); usta (124); usta (39); usta (67)
- ustalık* (Men.: üstädlyk, üftäzlik, 174): ustalighile (instr.) (88)
- ustura* (Men.: üftüre, vul. uftura, 187): usdura (16); ustura (86)
- uşak* (Men.: uşak, uşşāk, 517): uschak (25); uschak (63); uschak (63)

- utandırmaq* (*fakt.*) (Men.: utandırmaq, 483): utandırmaq (20)
- utangan* (Men.: utangan, 483): utankan (56); utankan (85)
- utanmaq* (Men.: utanmaq, 483): utanmaq (84); utanmisch (part.) (85)
- utanmaklık?* (Men.: utanmaklyk, 487): utanmaklık (gl.im.) (84)
- uyandırmaq* (*fakt.*) (Men.: olandırmaq, 554): olandırmaq (11)
- uyanık* (Men.: ojanık, 554): ojanık (117); ojanıkim (imek) (117)
- uyanmaq* (Men.: ojanmaq, 554): ojanmaq (11)
- uydurma* (Men.: nema, v. *uydurmaq*): uidurma (gl.im.) (31)
- uydurmaq* (Men.: ujdürmaq, 555): uidurma (72); uiturma (31)
- uyku* (Men.: ujuku, 556): uiku (87); ujukudan (abl.) (11); ujüküm (posv.) (87); ujku–odasy (g.v.) (87)
- uykulu* (Men.: nema, v. *uyku*): uikulu (87); uikulu–hastalyk (87)
- uymak* (Men.: ujmak, 558): uimak (105); uimak (105); uimas (-r) (113); uimas (part.) (113)
- uymamaklık?* (Men.: nema, v. *uymak*): uimamaklık (gl.im) (112)
- uyumak* (Men.: ujumak, 559): ujumak (36); ujumak (87)
- uyutmak* (*fakt.*) (Men.: ujutmaq, 555): ujutmaq (36)
- uyuz* (Men.: ujuz, 556): ujuz (54)
- uyuzluk* (Men.: nema, v. *uyuzluk*): ujuzluk (54); ujuzluk¹⁵⁵(13)
- uzak* (Men.: uzak, 509): usakdr (imek) (109)
- uzaklık* (Men.: uzaklyk, 509): Usaklık (2)
- uzanmaq* (*refl.*) (Men.: uzanmaq, 510): usanan (part.) (66)¹⁵⁶; usanmaq (68)
- uzatmaq* (*fakt.*) (Men.: uzatmaq, 508): usatmaq (109); usatmaq (114); usatmaq (66); usatmaq (98)
- uzatmaklık?* (Men.: nema, v. *uzatmaq*): usatmaklık (gl.im.) (109)
- uzatmalık?* (Men.: nema, v. *uzatmaq*): usatmalık (gl.im.) (9)
- uzlaşmaq* (*rec.*) (Men.: uzlaşmaq, 512): uslaşdy (perf.) (105); uslaşmaq (105)
- uzlaştırmak* (*fakt.*) (Men.: nema, v. *uzlaşmaq*): uslaschtirmek (110)
- uzun* (Men.: uzun, 515): usun (66)
- üç* (Men.: üç, 490): ucs bin (15); ucs (81); ücs (32); ücs (5); ücs (53); ücs–köşche (32); ücs–köschely (32)
- üçlük* (Men.: nema, v. *üç*): üçslük (32)
- üflemeq* (Men.: öfürmeq, vul. öflemeq, 525): üflemeq (23); üflemeq (35)
- üfürmeq* (Men.: öfürmeq, vul. öflemeq, 525): üfürmeq (23)
- üğütmeq* (Men.: öğ'ütmeq', 530): üğürtmeq (69)
- üleştirmeq* (*fakt.*) (Men.: üleştirmeq', 542): öleschdirmek (14)
- ürkmeq* (Men.: örk'meq', 503): ürkmeq (38)
- ürkütmeq* (*fakt.*) (Men.: örk'ütmeq', 502): ürkütmeq (90)
- üskül* (Men.: üskül, 517): üskülü (posv., ak.) (44)
- üslupsuz?* (Men.: üslübfyz, 221): uslupsus (112); uslupsus (113)

155 U značenju: bolest.

156 U značenju: dugotrajan.

- üst* (Men.: üft, 515): üsdüme (posv, dat.) (105); üsdüme (posv., dat.) (105); üsdüme (posv., dat.) (105); üsdünde (posv., lok.) (96); üsdüne (posv., dat.) (103); üsdüne (posv., dat.) (105); üsdüne (posv., dat.) (105); üsdüne (posv., dat.) (114); üst olmak (106); bus usdune (g.v., dat.) (88); bus üstünde (g.v., lok.) (88); sacsayak usdune (g.v., dat.) (32); üst-pai (73); üstündeki (posv., lok.+ki) pai (73); üstünde (posv., lok.) (12); üstüne (posv., dat.) (86)
- üstünkörü* (Men.: nema): üsdün köü japar (-r) (105); üstünköü (73); üsdü köghü (73)
- ütülemek* (Men.: otilemek', öti, vul. ötü, 488): ütülemek (92)
- üvey* (Men.: ög'ej, 535): öghe anadan (abl.) (97); öghe-ana (97); öghe-anadan (abl.) (97); öghe-baba (97)
- üzengi* (Men.: üzeng'i, üzeng'ü, 514): ösenghiler (96)
- üzüm* (Men.: üzüm, uzum, 513): üsüm csibresy/gübresy (g.v.) (103); üsüm (102); üsüm (102); üsüm-derisi (g.v.) (102); üsüm-kabughu (g.v.) (102); üsüm (103); üsüm (119); üsüm (123); kusch üsümi (g.v.) (123); üsüm-csöpi (g.v.) (102); Usüm-tanesi (g.v.) (17)
- vaaz/vaız* (Men.: wa'z, 5390): vais~vas vermek (77)
- vade* (Men.: wa'det, , wa'de, 5390): vadé (100); vade (99)
- vafir* (Men.: wāfir, 5322): vafir (53); vafir (mnogo) (125)
- vafiz* (Men.: waftyz, waftys, 5322): vafdis etmek (100); Vafdis (38); vaftis (63)
- vah* (Men.: wāh, 5328): vāh (5)
- vaka* (Men.: wāky-æ't, 5324): vaka (103); vaka (103); vaka (42); vaka-ghörmek (103)
- vakıf* (Men.: wākyf, 5324): vaküf agcsesiyle (g.v., instr.) (97); vaküf agcsesy (g.v.) (97); vaküf (97); vakyf (97)
- vakit* (Men.: wākt, 5399): vacht (122); Vacht (122); Vacht (46); vacht (50); Vachtdur (imek) (50); vacht (61); ölüm-vachti (g.v.) (97); vachti (posv.) (40); Vacht-ile (instr.) (46); vachtile (instr.) (122); Vachtile (instr.) (122); Vachtinda (posv., lok.) (122); vachty (posv.) (82); vachtyng (posv.) (54); vakitlerde (lok.) (17)
- vakitlenmek?* (Men.: nema, wāktlanmajüp, 5400): Vachtlanmisch (part.) (35)
- vakitsiz* (Men.: wāktfyz, 5400): vachtsys (115); Csocsuky (ak.) vachtsys Düšürmek-guecsirmek (5)
- var* (Men.: wār, 5314): var (49); var (87)
- varmak* (Men.: warmak, 5316): varjör (-yor) (111); varmak (20)
- varyemez* (TDK, Redhouse) (Men.: nema): varjemes (49)
- varyemezlik?* (Men.: nema): varjemeslük (49)
- vasi* (Men.: wāsý, 5380): Vassi olmak (38); Vassi (38); babamün vassisi (g.v.) (38)
- vasilik* (Men.: nema, v. vasi): Vassilik (38); Vassilikden (abl.) (38)
- vasisiz?* (Men.: nema, v. vasi): Vassysys-ermek (38)
- vasiyet* (Men.: wasýjet, 5380): vasiet~vasijet (100); vasijet etmek (100)
- vazgeçirmek (fakt.)* (Men.: nema, v. vazgeçmek): vasguecsirmek (120)
- vazgeçmek* (Men.: wāz g'ećmek', 5318): vas ghetschmek (21); vas guecsmek (109); Vasguecsmek (3); vasguecsmek (4)
- vazgeçtirmek (fakt.)?* (Men.: nema, v. vazgeçmek): vasguecstirmek (4)
- vazgelmek* (D. S. sv. 12.) (Men.: wāz g'elmek', 5318): vas ghelmek (21)

- ve* (Men.: we, 5309): ve (13)
- vekil* (Men.: wek'il, 5409): Vekil etmek (21); Vekil (12); Vekil (2); Vekil (73)
- vekilbarç* (Men.: wek'ili çarğ, vul. wek'il hærğ, 5409): Vekil–hartsch (73)
- vekillik* (Men.: wek'illik, 5409): Vekilük (116)
- velvele* (Men.: welwelwet, welwele, 5414): velvele (125); velvele (66); velvelede (lok.) (125); velveleje (dat.) (11)
- verdirmek (fakt.)* (Men.: nema, v. *vermek*): vertirmek (91)
- vere* (Men.: wire, vul. were, 5423): Vera–etmek. Vera–Bayraky (g.v.) tikmek. Belgrad veraile (instr.) (5)
- verem* (Men.: werem, 5362): verem (32); verem–hastalyghy (g.v.) (91)
- veresi/veresiye* (Men.: wire, vul. were; wirefije almak/fatmak, 5423): veresi (24); veresi (90); veresie (dat.) vermek (24); veresie (dat.) almak (24); veresy (90)
- vergi* (Men.: wirg'ü, wirg'i, 5422; v. *vermek*): verghi (123); verghi (125); verghi (44); vilajet–verghisi–ghelliri (g.v.) (44); Verghi (8); verghi (85)
- verilmek (pas.)* (Men.: wirilmek, 5422): Belgrad veraile (instr.) verilmischdür (-miş, imek) (5); *vermek* (Men.: wirmek, vul. wermek, 5422): vereir (-r, -yor) (100); veresun (opt.) (79); veresyn (opt.) (43); verirse (-r, kond.) (98); vermek (1); vermek (109); vermek (11); vermek (118); vermek (125); vermek (30); vermek (37); vermek (48); vermek (8); vermek (86); Atesche vermek (1); vermemek (106); vermemek (109); vermes (-r) (110); vermesyn (imp.) (30); versun (imp.) (121); versun (imp.) (39)
- vermeklik?* (Men.: nema, v. *vermek*): Iti vermeklik (gl.im.) (98)
- vezir* (Men.: wezîr, 5368): Vezir (50)
- vezne* (Men.: wezne, 5368): vesne (117)
- vilayet* (Men.: welâjet, wilâjet, 5410): Ata–vilajeti (g.v.) (105); Dogma vilajeti (g.v.) (105); Bohem–vilajeti (g.v.) (24); Sorian–vilajeti (g.v.) (99); Tatar–vilajeti (g.v.) (100); Vilajet–adety (g.v.) (66); Vilajetime (posv., dat.) (18); vilajet–verghisi–ghelliri (g.v.) (44); ğezair–vilajety (g.v.) (16)
- viran* (Men.: wîrân, 2541): veran etmek (1); veran etmek (88); veran (113)
- vişne* (Men.: wişna, 5376): vişne~fişne (119)
- vukuf* (Men.: wukûf, 5404): vukuf olmak (77); vukuf (112); vukuf (22); Vukuf (39); vukuf (50)
- vurmak* (Men.: urmak, vul. wurmak, 504): vurdu (perf.) (118); vurdu (perf.) (118); vurdughu (propart.) (98); vurdy (perf.) (17); vurmak (100); vurmak (116); vurmak (119); vurmak (119); vurmak (119); vurmak (15); vurmak (7); vurmak (8); vurmak (8); vurmak (87); vurmak (94); vurmak (94); vurmak (99); vurmak (7); baschuny (posv., ak.) vurmajasy (opt.) (9); vurur (-r) (59); ğhörmemekden ghelmek ~ ğuecsmek ~ ğhürmemeghe vurmak (9)
- vurulmak (pas.)* (Men.: nema, v. *vurmak*): vurulmak (119)
- vüciüt* (Men.: wüğiüd, 5341): vicsudim (posv.) (64); vicsut (64)
- ya* (Men.: jā, 5529): ia (1); ia (105); ia (11); ia (113); ia (113); ia (123)

- yaban* (Men.: jābān, 5530; jebān, jebāne sōjlemek, 5558): jaban–domusy (g.v.) (91); yaban eri-
ghi (g.v.) (88); Jaban ketschesi (g.v.) (50); Jaban tauk (23); jaban (113); Jaban (114); Jaban
(120); Jaban (74); Jabana (dat.) sōilemek (107); jabana (dat.) (107); jabana (dat.) (107)
- yabancı* (Men.: jebanġi, jebanġi, 5559): Jabanġi (13); Jabanġi (45)
- yabani* (Men.: yābāni, 5530; jebāni, 5559): Jabany (112); jabany (112); jabanydr (imek) (112);
jabany (113)
- yaġ* (Men.: jagh, 5545): Jagh (88); Domus~Donghus jaghy (g.v.) (94); Pellesen–jaghy (g.v.)
(15); Seitin–jaghy (g.v.) (16); tere–jaghi (g.v.) (26); Jagla (instr.) (74)
- yaġlamak* (Men.: jaghlamak, 5546): Jaglamak (15); Jaglamak (21); Jaglamak (89)
- yaġma* (Men.: jaghma, 5546): jagma etmek (118); Jagma etmek (78); Jagma (78)
- yaġmacı* (Men.: jaghmaġi, 5582): jagmaġy (78)
- yaġmak* (Men.: jaghmak, 5582): Jagmak (79); ko jaghsun (imp.) (66)
- yaġmur* (Men.: jaghmur, 5582): Jagmur (11); jagmur (79); jagmurdan (abl.) (19)
- yaġmurluk* (Men.: jaghmurlyk, 5582): Jagmurluk (69)
- yahudi* (Men.: jehūdi, 5641): jahudy (61); Jahudy–karesy (g.v.) (61)
- yakalamak* (Men.: jakalamak, 5584): Jakalamak (42); jakalatylar (perf.) (42)
- yakı* (Men.: jaky, 5586): Jakü (76)
- yakın* (Men.: jakyn, 5586): Jakün (124); jakün (72); jakünder (imek) (72); Jakünlarda (lok.)
(114)
- yakışmak* (Men.: jakyşmak, 5584): Jakischmak (48)
- yaklaşmak* (Men.: jaklaşmak, 5585): Jaklaschmak (124); Jaklaschmak (72)
- yaklaştırmak (fakt.)* (Men.: jaklaştürmak, 5585): Jaklaschtirmak (72)
- yakma* (Men.: nema, v. *yakmak*): Jakmaa (gl.im., dat) (59)
- yakmak* (Men.: jakmak, 5585): Jakmak (1); Jakmak (25); jakmas (-r) (79); Jak–mumu (g.v.,
imp.) (62)
- yalamak* (Men.: jalamak, 5604): Jallamak (67)
- yalan* (Men.: jalan, 5598): Jalan (68); Jallan jemin (34); Jallan jemin etiġi (34); Jallan (109)
- yalancı* (Men.: jalangı, 5599): Jallanġi (108); jallanġi (109)
- yaldızlamak* (Men.: jaldyzlāmak, 5550): Jaldyslamak (108)
- yaldızlanmak (refl.)* (Men.: nema, jaldyzlānmys, 5550): jaldyslanmischdr (-miş, imek) (108)
- yalı* (Men.: jaly, jalü, 5551): Jaly (111)
- yalnız* (Men.: jalyñ-yz, jalün-üz, 5550): Jallynys. Jab jallynys (6)
- yalvarmak* (Men.: jalwarmak, 5551): jalvarmak (21)
- yama* (Men.: jama, 5551): Jama (12); jama (44)
- yamak* (Men.: jamak, 5607): Bin–baschi Jamaghy (g.v.) (73)
- yamalamak* (Men.: jamalamak, 5606): jamaglamak (12)
- yan* (Men.: jan, 5552): Jan (92); ard–jany (g.v.) (58); bir jana (dat.) (22); dört–jandan (abl.)
(33)¹⁵⁷; jana (111); jana (dat.) (119); Jani (posv.) (80); janundan (posv., abl.) (22);
janümüsda (posv., lok.) (22)
- yana?* (Men.: nema): Aghys–Janasy (71)

- yanak* (Men.: jaŋak, 5589): janak (118); Janak (15)
- yanaşmak* (Men.: janaşmak, 5553): Janaschmak (7); Janaschmak (8)
- yangın* (Men.: janghyn, janghun, 5553): Jankyn (24)
- yangıncı* (Men.: nema, v. *yangın*): Jankünğy (71)
- yanılmak* (Men.: yaŋylmak, 5595): Janghylmak (43); janghylmak (43)
- yani* (Men.: ja'ni, 5580): Jani (60)
- Yani* (Men.: jani, jano, janoş, ex Sclav.&Hung., 5554): Jani (m.ime) (105)
- yanlış* (Men.: jaŋlıš, 5594): Janglicsh (43); Janglich (43)
- yanmak* (Men.: janmak, 5613): jandi (perf.) (100); janmak (25)
- yapağı* (Men.: japak, 5531; japak, 5558): kojun–japaghysi (g.v.) (84); kusu–japaghysi (g.v.) (84)
- yapı* (Men.: japu, japy, 5532): japu agatschi (g.v.) (59); Japü (16); Japü–keresdesy (g.v.) (16)
- yapılmak* (*pas.*) (Men.: japylmak, 5531): japilmischdr (-miš, imek) (97)
- yapışkan* (Men.: japyşghan, 5531): japischkan (63)
- yapıştırmak* (*rec., fakt.*) (Men.: japyştürmak, 5530): japischdürmak (96); Japischtirmak (8); japiştirmak (8)
- yapma* (Men.: nema, v. *yapmak*): japma (gl.im.) (31)
- yapmak* (Men.: japmak, 5531): jabmak (36); japmak (101); japmak (106); Japmak (11); japmak (122); japmak (69); japmak (89); Japmak (16); Süret japmak (1)
- yaprak* (Men.: japrak, 5559): Jabrak (1); Jabrak (23); jabraklar (42)
- yapyap* (Men.: jap, jap jap, 5530): jab (50); jab (66); Jab (67); Jabjab (6); jabjab (66)
- yar*: (Men.: jār, 5535): jar (61)
- yara* (Men.: jara, 5539): Jara (10); Jara (121); Jara (121); Jara (21); Jara (41); aghs–jarasy (g.v.) (85); ülüm–jarasy (g.v.) (102); Jarai (ak.) (11); Jarasy (posv.) (71); jaray (ak.) (124)
- yaralamak* (Men.: jaralamak, 5540): Jaralamak (111); jaralamak (87)
- yaralı* (Men.: jaralu, 5540): Jaraly (111)
- yaramak* (Men.: jaramak, 5572): jaramamak (99)
- yaramaz* (Men.: jaramaz, 5571): Jaramas (-r) (112); Jaramas (-r) (53); Jaramas (-r) (84); Jaramas (-r) (98); jaramas (-r) (112); jaramas (-r) (12); Jaramaz (-r) (114)
- waran* (Men.: jārān, 5536): Jaran (46)
- waranlık?* (Men.: jaranlyk, 5536): Jaranlük (110); Jaranlük (46)
- yarar* (Men.: jarar, 5569): jarar (100); Jarar (19)
- yaratıcı* (Men.: jaradiği, 5569): Jaradiği (40)
- yaratmak* (*fakt.*) (Men.: yaratmak, 5569): Jaratan (part.) (40); Jaratmak (40)
- yardım* (Men.: jardüm, 5537): Jardüm etmek (57)
- yarı* (Men.: jari, 5540; jarü, 5539): Jari (55); Jari (55); jarü (55); jary (55); jary–ghün (70)¹⁵⁸; Jary-guetsche (71)¹⁵⁹
- yarık* (Men.: jaryk, jarük, 5538): Jarik (88)
- yarılmak* (*pas.*) (Men.: jarylmak, 5538): Jarulmamisch (-miš) (59); Jarulmisch (-miš) (59)

158 U značenju: podne.

159 U značenju: ponoć.

- jarın* (Men.: jarin, 5539): Jarün (106); jarün (108); Jaründaki (lok.) (41)
- jarmak* (Men.: jarmak, 5539): jarmak (59); jarmak (88); jarmak (94); Jarmak vg. agatschy (ak.) (3)
- jas* (Men.: jas, 5543): Jas–rubasy (g.v.) (98)
- jasak* (Men.: jafak, 5578): Jasak (107); jasak (113); jasakdr (imek) (107); jasakdr (imek) (113)
- jasakçı* (Men.: jaffakçı, 5578): Jasakcsi (26)
- yassı* (Men.: jaffıy, 5579): jassidr (imek) (98)
- yastık* (Men.: jaftuk, 5578): Jastük (21); Basch–jastüghi (g.v.) (21); Jastük (65); basch~jüs–jastüghy (g.v.) (65); Sedir–jastüghy (g.v.) (65); Jastük–jüsü (g.v.) (123)
- yaş* (Men.: jaş, 5544): Jasch dögmek (119); jasch (101); Jasch (101)
- yaşamak* (Men.: jaşamak, 5545): jaschamak (22); Jaschamak (67); jaschasy (imp.) (67)
- yaşmak* (Men.: jaşmak, 5545): Jaschmak (88)
- yatağan* (Men.: nema): Jadaghan (70)
- yatak* (Men.: jatak, 5560): Jadagh (21); Jadaklar¹⁶⁰(66)
- yatmak* (Men.: jatmak, 5533): jadmak (34); jatmaghile (instr.) (99); jatmak (68)
- yavaş* (Men.: jawaş, 5614): Javasch (46); jvasch (70); jvasch (83)
- yavaşlatmak (fakt)* (Men.: jawaşlatmak, 5614): Jvaschlatmak (15)
- yavru* (Men.: jawry, jawrü, 5554): kedi javrisi (g.v.) (62); Jauru (63); Domus–jaurusu (g.v.) (44); jaurum (posv.) (63); jaurusy (posv.) (100)
- yavrulamak* (Men.: jawrylamak, 5555): Jaurulamak (12)
- yavuz* (Men.: jauz, 5555): Javus (102); Javus (112); javusdr (imek) (112)
- yavuzlanmak?(refl.)* (Men.: jawuzlanmak, 5555): Javuslanmak (102)
- yavuzluk* (Men.: yawzlyk, jawuzlyk, 5555): Javusluk (102)
- yay* (Men.: jaj, 5556): Jai (24)
- yayan* (Men.: jajak, ufit. jajan, 5557): Jajan (47); jajan (47)
- yaymak* (Men.: jajmak, 5557): jaimak (98)
- yaz* (Men.: jaz, 5541): Jas (93)
- yazı* (Men.: jazi, 5542): Jasi kiaghati (g.v.) (90); Jasi (26); Jasi–kiaghati (g.v.) (75); Jasy (90); mesar–Jasysy (g.v.) (53)
- yazıcı* (Men.: jaziği, 5543): jasicsi (7); Jasicsi (90); Defter–hane–jasicsisi (g.v.) (27)
- yazık* (Men.: jazyk, 5541): Jasükdr (imek) (84)
- yazılmak (pas.)* (Men.: jazylmak, 5542): jasy (imp.) (115)
- yazlık* (Men.: jazlyk, 5542): jaslük odasy (g.v.) (93); jaslük rubasy (g.v.) (93); Jasluk (93); Jaslük (98)
- yazmak* (Men.: jazmak, 5542): Jasacsak (part.) (90); jasarüm (-r) (114); Schairdlarün Jasduklary (g.v.) (52); jasmak (115); jasmak (30); Jasmak (36); Jasmak (90); yasdy (perf.) (1)
- yedek* (Men.: jedek, 5564): Jedek (123); Jedek (55)
- yeğen* (Men.: jeg'en, 5595): Eghien (37)
- yeğni>yengil* (Men.: jejni, 5646): Jenghil (67); Jenghil (18); Jenghil (108)
- yeğnilmek/yengiltmek* (Men.: jejniletmek, 5647): Jenghil etmek (39)

160 U značenju: jazbine.

- yel* (Men.: jel, jil, 5596): Jel etmek (117); Jel (120); jel (49); jel–deghirmeny (g.v.) (71)
- yelken* (Men.: jelk'en, 5602): yelken (92); Jelken (92); Jelken (92)
- yelkovan* (Men.: nema): jel kovan (105)
- yellenmek* (Men.: jellenmek', 5603): Jelenmek (53); jelenmek (53)
- yelpaze* (Men.: jelpāze, vulg. jelpeze, 5600; jilpeze, jelpeze, 5646): Jelpese (117)
- yelpazelemek* (Men.: jelpezelemek, 5600): Jelpeselemek (117)
- yem* (Men.: jem, 5605): Jem (47); atlary–jemi (g.v.) (47)
- yemek* (gl.) (Men.: yemek', 5607): yemek (38); yedi (perf.) (62); jedum (perf.) (45); jeeğek (part.) (40); Jeeğek (part.) (40); jer (-r) (28)
- yemek* (im.) (Men.: yemek', 5607): Jemek (72); yemek (94); achscham–jemeghi (g.v.) (72); öile jemeghi (g.v.) (70); jemekde (lok.) (45); Jemeklery (ak.) (64)
- yemeklik* (Men.: nema, v. *yemek*): jemeklük (94)
- yemeni* (Men.: jemenī, 5609): Jemene (90)
- yemin* (Men.: jemīn, 5610): jemin etmek (91); Jemin (34); jemin (34); jemin (91); jemin (91)
- yemiş* (Men.: jemiş, 5607): jemisch (part.) (74)
- yengeç* (Men.: jeng'eç, 5612): engetsch (64)
- yeni* (Men.: jeŋ-y, 5595): Jeni ai (72); Jeni (24); jeni (72); Jeni (72); jeni (8)
- yenici*?¹⁶¹ (Men.: nema, v. *yenmek*): Jenghicsi (74)
- yeniçeri* (Men.: jeŋ-yçeri, 5596): jenicseri (119); Jenitscheri (61)
- yenilmek* (pas.) (Men.: jeŋ-ylmek, 5595): Jemileğek (part.) (40); Jenghilmes (part.) (115)¹⁶²
- yenmek* (Men.: jeŋ-mek, 5595): Jengmek (74)¹⁶³
- yenmeklik*? (Men.: nema, v. *yenmek*): jenghmeklik (gl.im.) (93)
- yer* (Men.: jer, jir, 5566): Jer vermek (36); jer (102); jer (113); Jer (38); jer (39); Jer (43); Jer (49); Jer (54); jer (6); her jerde (lok.) (6); jer (74); jer (88); jer (98); araba–jeri (90); bir jerden (abl.) obir jere (dat.) (3); Bu jerun ghellilij (g.v.) (5); dan–jeri (g.v.) (31); edep–jerleri (g.v.) (48); Hocsak–jeri (g.v.) (57); Ibadet–jeri (g.v.) (63); oturak–jerleri (g.v.) (51); Rahat–jeri (g.v.) (82); jerde (lok.) (108); jere (dat.) (108); Jerde (lok.) (64); jerde (lok.) (88); Jeri (ak.) (40); Jerinden (posv., abl.) (109); Jerinden (posv., abl.) (112); jerine (posv., dat.) (106); Jerine (posv., dat.) (40); jerine (posv., dat.) (85); Jer–Titremesi (g.v., gl.im.) (38)
- yerli* (Men.: jerlü, jerli, 5574): Jerli (36); Jerli (57); jerlidr (imek) (57)
- yeşil* (Men.: jeşil, 5578): jeschil (107); Jeschil (54); Jeschil–kurbaghi (66)
- yeşillenmek* (refl.) (Men.: jeşillenmek', 5578): jeschilenmek (54)
- yeşillik* (Men.: jeşillik', 5578): Jeschilük (51); Jeschilük (53); Jeschinlik (47)
- yetişmek* (rec.) (Men.: jetişmek', 5561): Jetischer (-r) (53); Jetischer (-r) (16); jetischesün (opt.) (20); jetischesyng (opt.) (43); jetischirum (-r) (110); jetischmek (110); jetischmek (39); jetischmek (79); Jetischmek (8); jetischmemiş (-miş) (115); jetischmes (-r) (114); jetischmisch (-miş) (79); jetischtı (perf.) (119); jetişmek (119); Elietišmemiş (part.) (112);
- yeyici* (Men.: jejiği, 5643): jeicsi (113); jeicsi (36); jeicsi (45); jeicsi (45)

161 U značenju: pobjednik. Riječ *zafer* ne poznaje.

162 U značenju: biti neporažen.

163 U značenju: poraziti.

- yıkamak* (Men.: jajkamak, 5644): jikamak (118); Jikamak (5); jikamak (91)
- yıkanmak* (*refl.*) (Men.: jajkanmak, 5644): Jaikanmak (15)
- yıkarmak?* (*fakt.?*) (Men.: nema, v. *yıkamak*): Jikarmak (15)
- yıkılmak* (*pas.*) (Men.: jykylmak, 5644): Jikylmak (35); Jyklacsak (*fut.*) (16); jyklacsak (*fut.*) ~ düşecekdr (*fut.*, imek) (16)
- yıkmak* (Men.: jymak, 5644): Jymak (1); Jymak (88)
- yıl* (Men.: jil, 5645): jil (46); Jil (61); Jeni jil (72); Jil–baschi (*g.v.*) (72); jillara (*dat.*) (43); Jilün deurt azyri (*g.v.*) (78); Jilün dört hassirleri (*g.v.*) (61)
- yılan* (Men.: jilan, 5646): Ilan Ballyki (*g.v.*) (1); Ilan–sehiri (*g.v.*) (88); Ilan–taschi (*g.v.*) (88)
- yıldırım* (Men.: jildyrym, 5646): Jildirüm (32)
- yıldız* (Men.: jildyz, 5602; jildiz, 5646): jildys (28); Jyldys (76); Jyldyslarün hökmü (*g.v.*) (35)
- yıpranmak* (*refl.*) (Men.: ipranmak, 24): ipranmak (107)
- yıpratmak* (*fakt.*) (Men.: ipratmak, 22): Ipratmak (107)
- yırlamak/ırlamak-ırlayıcı?* (Men.: irlamak, 149): Irlaicsi (83)
- yırtılmak* (*pas.*) (Men.: nema, v. *yırtmak*): jerdilmek (122); jirdilmes (-r) (72)
- yırtmak* (Men.: jyrtnak, 5643; jirtmak, 5572): Jirtmek (123)
- yığıt* (Men.: jig'it, 5590): ijit (61); Jjit (30); Jjit adam (30); jjit (97)
- yığitlik* (Men.: jig'itlik, 5590): ijitlighine (*posv.*, *dat.*) (84); ijitlük (101)
- yok* (Men.: jogh, pro jok, 5625): jogh etmek (109); Jogh etmek (110); jog–joketmee (*gl.im.*, *dat.*) (116); jok (24); jok (64); Jogh etmek (108); Jogh olmak (108); jokdur (*imek*) (64); joketmek (109); pahasy–jok (*posv.*) (64)
- yokuş* (Men.: jokuş, 5627): Jokusch (8); Jokuschina (*posv.*, *dat.*) (70); Jokuschuna (*posv.*, *dat.*) (91)
- yol* (Men.: jol, 5630): jol döscheghi (*g.v.*) (43); Jol sahmetlery (*g.v.*) (79); jol vermek (119); jol (100); Jol (105); jol (110); jol (118); Iki jol (118); csifte jol (118); Jol (70); Jol (70); Jol (79); Ajak–joly (*g.v.*) (5); Jola (*dat.*) (4); joldan–baschdan (*abl.*) (2); Sidik–joly (*g.v.*) (56); Su–joly (*g.v.*) (27); Taht Joly (*g.v.*) (15); jola (*dat.*) (79); Jola (*dat.*) (118); Jola (*dat.*) (118); Jola (*dat.*) (79); Joldan (*abl.*) (106); Joldan (*abl.*) (45); Jol–harcslüghü (*g.v.*) (79); Jolincse (*posv.*, *rel-ekv.*) (106); Jollini (*posv.*, *ak.*) (57); Jol–schallvary (*g.v.*) (59); Joly (*ak.*) (43)
- yolcu* (Men.: jolgi, 5634): jolcsu olmak (79); Jolcsu olmak (4); su–jolcsusu (*g.v.*) (80)¹⁶⁴
- yolculuk* (Men.: jolgilik, 5634): Jolcsuluk (79); Jolcsuluk (4)
- yoldaş* (Men.: joldaş, 5634): Joldasch olmak (18); joldasch olmak (51); Joldasch (27); Sofra–joldaschy (*g.v.*) (101); joldaschi (*posv.*) (50)
- yoldaşlık* (Men.: joldaşlyk, 5634): Joldaschlük (26)
- yollamak* (Men.: jollamak, 5635): Jollamak (118); Jollamak (18); Jollamak (3); jollamak (51); jolladüm (*perf.*) (3)
- yolmak* (Men.: jolmak, 5635): jolmak (1)
- yolsuz* (Men.: jolfyz, 5634): Jolsys (112); jolsys (45); jolsys (86)
- yolsuzluk* (Men.: nema, v. *yolsuz*): Jolsysluk (70)
- yonca* (Men.: jonge, 5639): Jönge (63)

164 U značenju: bunardžija.

- yonga* (Men.: jongha, jonka, 5639): jonka (84)
yorgan (Men.: jorghhan, 5616): Jorgan (21)
yorgun (Men.: jorghun, 5616): Jorgun (69); jorgun (71)
yortu (Men.: jorti, jorty g'üni, 5616): Jortu (43); Jortulary (ak.) (57); Jortughiünü (g.v.) (43)
yortulamak? (Men.: nema, v. *yortu*): Jortulamak (17)¹⁶⁵
yorulmak (pas.) (Men.: jorulmak, 5618): Jorulmak (71); jorulmak (3)
yorutmak (fakt.)? (Men.: nema, jorultmak, 5618): Jorutmak (4)
yukarı (Men.: jokarı, jokary, 5626): Jokardan (abl.) (53); Jokari (108); jokari (39)
yulaf (Men.: julaf, 5633): Julaf (55)
yular (Men.: jular, 5633): Jular (55)
yumruk (Men.: jumruk, 5637): jumruk (118); jumruk (42)
yumurcak (Men.: jumurğiak, 5637): jumurcsak (76); Jumurcsak (76); Jumurcsak (92)
yumurta (Men.: jumurta, 5609): Jomurta (41); Jomurta (41); ballyk–jomurtasy (g.v.) (44);
 Jomurthanun beasi~aki (g.v.) (41); Jumurtha Sarysi (g.v.) (32)
yumuşak (Men.: jumşak, 5637): jumuschak (122); jumuschak (68)
yumuşanmak?(refl.) (Men.: jumşanmak, 5637): Jumuschanmak (40)
yumuşatmak (fakt.) (Men.: jumşatmak, 5637): Jumuschatmak (40); Jumuschatmak (68)
Yusuf (Men.: nema): Jusuph (61)
yutmak (Men.: jutmak, 5615): Jutmak (109); jutmak (51); jutmak (51)
yuva (Men.: juva, 5613): Juva (115); kusch–juvasy (g.v.) (115); Juva (72)
yuvarlak (Men.: nema, yuwarlamak, 5614): Juvarlak (65); Juvarlak-sabon (92)
yük (Men.: jük, 5628): Jük (15); Jük (26); Jüky (ak.) endurmek (3)
yüklemek (Men.: jük'lemek, 5630): Jüklemek (11)
yükletmek (fakt.) (Men.: jük'letmek, 5630): Jügletmek (11)
yüksek (Men.: jük'lek, 5629): jükseghe (dat.) (108); Jükseghe (dat.) (39); Jüksek (39); Jüksek (59); jüksekden (abl.) (99); jüksekden (abl.) (99)
yüksük (Men.: jük'sük, 5629): üksük (44); üksük (44)
ürek (Men.: jürek, 5617): ghürekini (posv., ak.) (107); Jüreghe (dat.) (54); jüreghi (posv.) pak (115); Jureghini (posv., ak.) (110); Jüreghümy (posv., ak.) (89); Jürek vermek (71); Jürek (50); Jürek (58); Jürek (8); Jürekden (abl.) (58); Jürek–oinamasy (gl.im., g.v.) (58); Jürek–Sürmesi (g.v.) (33); Jürek–sürmesy (g.v.) (81)
üreklemek? (Men.: nema, jürek'lenmek, 5618): Jüreklemek (40); Jüreklemek (71); Jüreklemek (8)
ürekli (Men.: jürek'lü, 5618): jürekli (48); csatal–jürekli (96); Jürekly (18)
üreklik? (Men.: jürek'lik, 5617): jüreklük (31)
üreksiz (Men.: jürek'fyz, 5617): Jürek–sys (63)
ürük (Men.: jürük, 5617): Jürük ghemi (78); jürük su (79)
ürümek (Men.: jürimek, jürümek, 5618): jürümek (10); jürür (-r) (110)
ürüyüş (Men.: jüriş, yürüjš, 5619): Jürüghüşch (gl.im.) (10); Jürüghüşch (gl.im.) etmek (8); Jürüghüş (gl.im.) (105); Jürügüşch (gl.im.) (19); Jürügüşch (gl.im.) (7)

165 U značenju: praznikovati.

- yüz (broj)* (Men.: jüz, 5619): jüs (97)
- yüz (im.)* (Men.: jüz, 5619): Jüs üstü (g.v.) (73); jüs (118); jüs (123); Jastük–jüsü (g.v.) (123); Jüs (8); jüsünden (posv., abl.) (4); jüsden (abl.) (108); Jüsden (abl.) (114); jusine (posv., dat.) (100); Jüsüme (posv., dat.) (118); Jüsüne (posv., dat.) (116); Jüsüne (posv., dat.) (15); jüsüne (posv., dat.) (88); jusy (posv.) (82)
- yüzlük?! (Men.: jüzlük, 5623): iki jüslük etmek (88)*
- yüzmek* (Men.: jüzmek, 5624): jüsmek (91)
- yüzsüz* (Men.: jüzfyz, 5623): jüsüs (45)
- yüzsüzlük* (Men.: jüzfyzlik, 5623): Jüsüslük (46)
- yüzük* (Men.: jüzük, 5623): jüsük (80)
- zabit* (Men.: zäbyt, zäbytler, 3023): Sabit (17); Köü Sabiti (g.v.) (17); Sabit (26); Sabitler (73)
- zabitlik* (Men.: zäbtyk, 3029): sabitlük (96)
- zağar* (Men.: zæghār, 2449): Saghar (59)
- zağarcıbaşı* (Men.: zagharği başı, 2450): Sagharcsi Baschi (g.v.) (59)
- zahire* (Men.: zæchÿre, 2231): Sahare (67); Ev–saharesy (g.v.) (67); Sahere–kydligi (g.v.) (60); Sahere–magasasy (g.v.) (77); sahare (46); Sahre (46)
- zahmet* (Men.: zæhmet, 2430): Sahmet csekme (19); Sahmet vermek (19); Jol sahmetlery (g.v.) (79); sidik–sahmety~hastalyghy (g.v.) (54); sahmety (posv.) (52)
- zalim* (Men.: zälym, 3166): Szalim (53); Zalüm (54)
- zaman* (Men.: zemān, 2463): öile–samany (g.v.) (70); Sa/a/many (posv.) (40); saman (88); Se-man (122); Zeman (122); Zeman (122); zeman (99); zemanlarde (lok.) (112); zemanlardan (abl.) (112); zemanys (posv.) (54); hersaaman (61); herzaman (110); herzaman (111)
- zambak* (Men.: zæmbæk, 2470): sambak (68)
- zamk* (Men.: fæmgh, 2987): Samk (54)
- zannetmek* (Men.: zænn e., 3176): sann etmek (109); Zann–küas eteirüm (-r,-yor) (35); Zann–küas etmek (35)
- zapt?* (Men.: zæbt, 3027): Sapht etmek (19); sapt eden (part.) (63); sapt etdüm (perf.) (107); sapt etmek (1); sapt etmek (107); sapt etmek (122); Sapt etmek (124); Sapt etmek (19); sapt etmek (22); sapt etmek (36); Sapt olmiş (part.) (21); Sapt (112); Sapt (21); Sapt (39); sapteteir (-r,-yor) (124); saptetmek (18); Saptetmek (21); Saptetmek (77); Saptine (posv., dat.) almak (21)
- zaptçı* (Men.: zæbtçi, 3029): Saptsci (26)
- zar* (Men.: zār, 2415): Sar oinamak (121); Sar atmak (121); Sar (121); Sar–oju (g.v.) (121)
- zarar* (Men.: zærer, feü zarar, 3038): sararümi (posv., ak.) (40); Zarar, sian etürmek (1); Sarar (84)
- zararlı* (Men.: zararlı, 3039): Sararly (113); Sararly (84)
- zararsız* (Men.: zararfyz, 3039): sararsys (108)
- zarp/darp* (Men.: zærb, 3035): Szarp (51)
- zati* (Men.: zātī, 2226): Zaty (8)
- zayıf* (Men.: zæ-y'f, 3044): saif (113); zahif (33)
- zebun* (Men.: zebun, vul. zabun, 2427): Sabun (90); Sabun (23)

- zebunlatmak?*(*fakt.*) (Men.: zebünlatmak, 2428): Sabunlatmak (13); sabunlatmak (90); sabunlatmak (38)
- zebur* (Men.: zebür, 2427): Sebur (111)
- zebir* (Men.: zehr, zehÿr, zeher, 2488): Schir (52); Sehire (dat.)–karschilük (10)
- zebirlemek* (Men.: zehÿrlemek', zeherlemek', 2489): Schirlemek (52); Szehirlemek (108)
- zekât* (Men.: zek'ât, 2455): Sekiat (6)
- zelzele* (Men.: zelzele, 2459): Sersese (38)
- zembil* (Men.: zembil, 2470): sembil (64); Senbil (121)
- zemmetmek* (Men.: zemm, 2240): Zem etmek (100)
- Zemun* (Men.: nema): Zemün (70); Zemünde (lok.) (39); zemune (dat.) (72); Zemünün büjüghi (g.v.) (73); Zemünün idğinde (g.v., lok) (106)
- zengin* (Men.: zeng'in, 2477): Senkin (18); Senkin (79)
- zenginlenmek* (*refl.*) (Men.: nema, v. *zengin*): Senkinlenmisch (part.) (18)
- zerdali* (Men.: zerdäli, vul. zerdeli, 2440): zerdäly (4)
- zevk* (Men.: zewk, 2245): Sefk (120); sefk etmek (120); Sevk (54); Sevk (54); sevk (68); Sevk etmek–sürmek (19); Ten–sevki (g.v.) (45)
- zeytin* (Men.: zejtin, 2497): seitin~seitün (35); Seitin–jaghy (g.v.) (16); Zeitin–tane (g.v.) (74)
- zibun* (Men.: zübun, 2427): Subbun (27)
- zirh* (Men.: zirh, 2444): Szrg (56); Szrgly askier (56)
- zit* (Men.: zydd, 3033): Syt (113)
- zikir* (Men.: zik'r, 2237): Szikr (73); Sikr olan~olmisch (part.) (73)
- zil* (Men.: zill, 2457; zing, quod vulg. zill, 2471): Zil (61)
- zina* (Men.: zinä, 2468): Sina etmek (34); Sina etmek (49); sina etmek (73); sinaie (dat.) (113)
- zinaci* (Men.: nema, v. *zina*): Sinağı (49)
- zincir* (Men.: zeng'ir, zing'ir, 2472): Singhir (92); Singir (63); Singir–halkasy (g.v.) (63); Sinschille (dat.) vurmak (8)
- zincirmek* (Men.: zing'irmek', 2472): Sinschillemek (8)
- zindan* (Men.: zindän, 2473): szndan (10)
- ziyadelik* (Men.: zijädelik', 2494): Siatelük (116)
- ziyadesince?* (Men.: zijädege, 2494): siatesinge (125)
- ziyafet* (Men.: zyjäfet, 3058): Siafet (15); Siafetde (lok.) (69); siaffet (69)
- ziyan* (Men.: zijän, 2495): Sian (49); sian (58); Zarar, sian etürmek (1); Sian (84); Siandan (abl.) (84)
- ziyaret* (Men.: zijäret, 2494): Siarete (dat.) ghitmek (76); Siarete (dat.) (117)
- ziyaretçi* (Men.: zijäretci, 2495): Siaretcsi (117); Siaretği (76); Siaretği (76)
- ziynet* (Men.: zinet, 2502): Sinet etmek (123); Sinet (77); sinet (77)
- ziynetlemek?* (Men.: zinetlemek', 2503): sinetlemek (123)
- ziynetli?* (Men.: zinetli, 2503): Sinetly (123); sinetly (123); Sinetly (123); Sinetly (44)

- zor* (Men.: zūr, feu ufit. zor, 2483): sor etmek (73); Sor (50); sor (50); sor (50); Sor (51); Sorlen (instr.) atmak (1); sordr (imek) (115); Sorile (instr.) (113); Sorile (instr.) (73); sorilen (instr.) (51)
- zorbalık* (Men.: nema, zorba, 2483): sorballük (11); sorballükda (lok.) (125); sorbalük etmek (125)
- zuhur* (Men.: zuhūr, 3178): Sughur eter (-r) (48); Sughur etmek (48); sughur olmak (116); Suhur etmek (116); Suhr~sugr olmak (17); Suhur olmak (125); suhur (125)
- zulüm* (Men.: zulm, 3174): Sullum etmek (20); Sullum (104); sullum (20)
- zulümkâr* (Men.: nema, v. *zulüm*): Sulumkiar (104)
- zulümkârlık* (Men.: nema, v. *zulüm*): Sullumkiarlık (104)
- zulümlük?* (Men.: nema, v. *zulüm*): Sullumluk (104)
- zurna* (Men.: zurna, 2443): Surna (61)
- zükâm* (Men.: zük'âm, 2455): sükghiam (98)

- // – kose zagrade u tablicama: riječ u izvornom obliku u kojemu je zapisana u transkribiranom tekstu, a ne na temelju interpretacije autora koji je obradio dotični tekst (Hazai, Neméth ili Siemieniec-Gołaś).
- Argenti – ADAMOVIĆ, Milan: *Das Türkische des 16. Jahrhunderts: Nach den Aufzeichnungen des Florentiners Filippo Argenti (1533)*, Pontus Verlag, Göttingen, 2001.
- Brendemoen – BRENDEMOEN, Bernt: *The Turkish Dialects of Trabzon: Their Phonology and Historical Development*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2002.
- Bulgaristan – NÉMETH, Gyula: Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine, *TDAYB*, 1980-81.; s. 113-167.
- Caferoğlu – CAFEROĞLU, Ahmet: Die Anatolischen und Rumelischen Dialecte, *Philologiae Turcae Fundamenta*, Steiner, Wiesbaden, 1959.; s. 239-260.
- Clauson – CLAUSON, Gerard: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Clarendon Pr., Oxford, 1972.
- DS – *Derleme Sözlüğü: Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1993.
- Duden Aussprachewörterbuch – MANGOLD, Max: *Duden Aussprachewörterbuch: Wörterbuch der deutschen Standardaussprache*, Duden Verlag, Mannheim, 1974.
- Guzev – GUZEV, Viktor G.: *Staroosmanskij jazyk*, Nauka, Moskva, 1979.
- Hars. – Harsány – riječ navedena iz transkribiranog teksta prema: HAZAI, György: *Das Osmanisch-türkische im XVII. Jahrhundert; Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jakob Nagy de Harsány*, Akadémiai Kiado, Budimpešta, 1973.
- Hazai – obrada transkribiranog teksta prema: HAZAI, György: *Das Osmanisch-türkische im XVII. Jahrhundert; Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jakob Nagy de Harsány*, Akadémiai Kiado, Budimpešta, 1973.

- Ill., Illésházy – riječ iz transkribiranog teksta prema: NÉMETH, Gyula: *Die türkische Sprache in Ungarn im siebzehnten Jahrhundert*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.
- Johanson – JOHANSON, Lars: Die westghusische Labialharmonie, *Linguistische Beiträge zur Gesamttürkologie*, Budimpešta, 1991.; s. 26-70.
- Kononov – KONONOV, A. N.: *Grammatika sovremennogo tureckogo literaturnogo jazika*, Akademija nauk SSSR, Moskva-Lenjingrad, 1956.
- Konjugationsg. – ADAMOVIĆ, Milan: *Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache*, Brill, Leiden, 1985.
- Lubenau – ADAMOVIĆ, Milan: *Das Osmanisch-türkische Sprachgut bei R. Lubenau*, Pontus Verlag, München, 1977.
- Men., Meninski – MENINSKI, Françoise de M.: *Lexicon Turcico-Arabico-Persicum*, I-IV, Beč, 1780. (Simurg, Istanbul, 2000.).
- Molino – iz Molinova rječnika prema: SIEMIENIEC-GOŁAŚ, Ewa: *Turkish Lexical Content in Dittionario della Lingua Italiana, Turchesca by Giovanni Molino (1641)*, Ksiegarnia Akademicka, Krakov, 2005.
- Németh – obrada transkribiranog teksta prema: NÉMETH, Gyula: Die türkische Sprache des Bartolomaeus Georgievits, *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae*, sv. 18 (3-4), 1968.; s. 263-271.
- Redhouse – *Redhouse Türkçe-İngilizce Sözlük*, SEV Matbaacılık ve Yayıncılık, Istanbul, 1997.
- Skok – SKOK, Petar: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971.
- SN – DUMAN, Musa: *Evlia Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1995.
- SO – staroosmanski
- ST – suvremeni turski
- Stachowski-ar. – STACHOWSKI, Stanisław: *Studien über die arabischen Lehnwörter im Osmanisch-türkischen*, I-IV¹⁶⁶.
- Stachowski-perz. – STACHOWSKI, Stanisław: *Studien über die neupersischen Lehnwörter im Osmanisch-türkischen III-VI*, *Folia Orientalia*¹⁶⁷.
- STAT – staroturski
- Steuerwald – STEUERWALD, Karl: *Türkçe-Almanca Sözlük*, Harrassowitz – ABC Kitabevi Wiesbaden – Istanbul, 1974.
- Škaljić – ŠKALJIĆ, Abdulah: *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1989.

166 Bibliografske podatke vidjeti u popisu literature.

167 Bibliografske podatke vidjeti u popisu literature.

- The Formation – SIEMIENIEC-GOŁAŚ, Ewa: *The Formation of Substantives in XVIIth Century Ottoman Turkish*, Księgarnia Akademicka, Krakov, 1997.
- Tietze¹⁶⁸ – TIETZE, Andreas: *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, sv. 1, A-E, Simurg; Österreichische Akademie der Wissenschaften, Istanbul – Beč, 2002.; TIETZE, Andreas: *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, sv. 2, F-J, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Beč, 2009.
- TS – *Tarama Sözlüğü: XII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1995.
- TTAS – *Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü* (<http://tdkterim.gov.tr/ttas/>)
- Vidin – NÉMETH, Gyula: *Die Türken von Vidin, Sprache, Folklore, Religion*, Akadémiai Kiadó, Budimpešta, 1965.

168 Za oba sveska Tietzeovoga rječnika kratice je ista jer se broj sveska podrazumijeva prema prvome slovu riječi o kojoj se govori.

7. LITERATURA

- ABAZI EGRO, Genciana: Arnavutçadaki Türkçe Yapım Ekleri ve Bunların Anlamsal Değerleri, *TDAYB*¹⁶⁹, I-II, 1999.; s. 59-78.
- ADAMOVIĆ, Milan: *Das osmanisch-türkische Sprachgut bei R. Lubenau*, Trofenik, München, 1977.
- ADAMOVIĆ, Milan: *Das Türkische des 16. Jahrhunderts: Nach den Aufzeichnungen des Florentiners Filippo Argenti (1533)*, Pontus Verlag, Göttingen, 2001.
- ADAMOVIĆ, Milan: *Die türkischen Texte in der Sammlung Palinić*, Pontus Verlag, Göttingen, 1996.
- ADAMOVIĆ, Milan: Ein italienisch-türkisches Sprachbuch aus den Jahren 1525-1530, *Wiener Zeitschrift der Kunde des Morgenlandes*, 67, 1975.; s. 217-247.
- ADAMOVIĆ, Milan: Giovanni Molino und seine Türkische Grammatik, *Acta linguistica Academiae scientiarum Hungaricae*, 24 (1-4), 1974.; s. 37-67.
- ADAMOVIĆ, Milan: *Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache*, Brill, Leiden, 1985.
- ADAMOVIĆ, Milan: O poreklu srpskohrvatskih osmanizama, *Južnoslavenski filolog*, XXX (1-2), 1973.; s. 229-236.
- ADAMOVIĆ, Milan: Razvitak vokalizma kod nekih osmanskih sufiksa, *POF*¹⁷⁰, 22-23, 1972-73.; s. 281-299.
- AĞAKAY, Mehmet Ali: Türkçede Kelime Koşmaları, *TDAYB*, 1954.; s. 97-104.
- ANDERSON, James M.: *Structural Aspects of Language Change*, Longman Group Limited, London, 1973.
- ANDRIĆ, Marta: O svećeniku Gjuri Adamu Büttneru i njegovoj ostavštini na turskom jeziku, *POF*, 56/2006, 2007.; s. 107-123.
- ANDRIĆ, Marta: Rekonstrukcija nastajanja jednog transkribiranog teksta na temelju njegova sadržaja i jezičnih obilježja, *POF*, 61/2011, 2012.; s. 45-60.
- ANDRIĆ, Marta: *Rukopisna ostavština na turskom jeziku svećenika Gjüre Adama Büttnera*, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2011.

169 TDAYB je kratica za: *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*.

170 POF je kratica za: *Prilozi za orijentalnu filologiju*.

- ANTTILA, Raimo: *An Introduction to Historical and Comparative Linguistics*, Macmillan, New York, 1972.
- BABIĆ, Milan: *Vocabula Latino-Turcica et alia nonnulla usui et utilitati Auditorum Linguarum Orientalium plurimum necessaria fratris Matthei Mikic et eiusdem curriculum vitae*, *POF*, 37, 1987.; s. 119-130.
- BABINGER, Franz: Die türkischen Studien in Europa bis zum Auftreten Josef von Hammer-Purgstalls, *Die Welt des Islams*, 7, 1919.; s. 103-141.
- BANGUOĞLU, Tahsin: *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2004.
- Bartol Đurđević: bibliografija izdanja: 1544-1686*, Bartol Đurđević, Jürgen Schwarzwald; ur. Josip Bratulić, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1980.
- BAŞDAŞ, Cahit: Anadolu ve Kosova Türk Ağızlarındaki g>c, k>ç Değişmeleri, *TDAYB*, I-II, 1999.; s. 1-8.
- BERGSTRÄSSER, Gotthelf: *Türk Fonetigi*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936.
- BERGSTRÄSSER, Gotthelf: Zur Phonetik des Türkischen nach gebildeter Konstantinopler Aussprache, *ZDMG*¹⁷¹, 72, 1918.; s. 233-262.
- BLAU, Otto: *Bosnisch-türkische Sprachdenkmäler*, Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Leipzig, 1868.
- BOESCHOTEN, Hendrik: Why is *yapmak* Replacing *etmek* – a Historical Perspective, *Scholarly Depth and Accuracy. A Festschrift to Lars Johanson – Lars Johanson Armağanı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2002.; s. 73-82.
- BRENDEMOEN, Bernt: Anadolu Ağızlarındaki Sözdizimi Üzerine Bir Not, *Turkish Studies*, 3/3, 2008.; s. 166-175.
- BRENDEMOEN, Bernt: Doğu Karadeniz Ağızlarının Sözcükleri ve Sözlükleri, *Ke-bikeç*, 7-8, 1999.; s. 77-83.
- BRENDEMOEN, Bernt: Einige Bemerkungen über die Wortstellung in anatolischen Dialekten, *Turkologie heute – Tradition und Perspektive: Materialien der dritten Deutschen Turkologen-Konferenz*, 48, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1998.; s. 27-46.
- BRENDEMOEN, Bernt: Labiyal Uyumunun Gelişmesi Üzerine Bazı Notlar, *Türkiyât Mecmuası*, 19/1977-79, 1980.; s. 1-19.
- BRENDEMOEN, Bernt: Pronominalsyntax in den türkischen Schwarzmeerdialekten – syntaktische Innovation oder Archaismus?, *Sprach- und Kulturkontakte der türkischen Völker: Materialien der zweiten Deutschen Turkologen-Konferenz*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1993.; s. 51-74.
- BRENDEMOEN, Bernt: *The Turkish Dialects of Trabzon: Their Phonology and Historical Development*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2002.

171 ZDMG je kratica za: *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*.

- BRENDEMOEN, Bernt: Turkish Dialects, *The Turkic Languages*, Routledge, London, New York, 1998.; s. 236-241.
- BROCKELMANN, C.: Altosmanische Studien I, *ZDMG*, 73, 1919.; s. 1-29.
- BROCKELMANN, C.: Turkologische Studien, *ZDMG*, 74, 1920.; s. 212-215.
- BROCKELMANN, C.: Zur Grammatik des Osmanisch-Türkischen, *ZDMG*, 70, 1916.; s. 185-215.
- Büyük Türkçe Sözlük*, Türk Dili Kurumu,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts
- CAFEROĞLU, Ahmet: Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi, *TDAYB*, 1958.; s. 1-11.
- CAFEROĞLU, Ahmet: Anadolu Ağızlarındaki Metathese Gelişmesi, *TDAYB*, 1955.; s. 1-7.
- CAFEROĞLU, Ahmet: Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri, *TDAYB*, 1964.; s. 1-33.
- CAFEROĞLU, Ahmet: Die Anatolischen und Rumelischen Dialecte, *Philologiae Turcae Fundamenta*, Steiner, Wiesbaden, 1959.; s. 239-260.
- CLAUSON, Gerard: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Clarendon Pr., Oxford, 1972.
- ČAUŠEVIĆ, Ekrem: „Bosanski“ turski i njegove autentična obilježja, *POF*, 41, 1991.; s. 385-394.
- ČAUŠEVIĆ, Ekrem: A Chronicle of Bosnian Turkology: The Franciscans and the Turkish Language, *Ottoman Bosnia*, Madison, 2004.; s. 241-254.
- ČAUŠEVIĆ, Ekrem: Das Türkische des Josip Dragomanović, *Materialia Turcica*, 17, 1996.; s. 119-141.
- ČAUŠEVIĆ, Ekrem: *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1996.
- ČAUŠEVIĆ, Ekrem: Onu suz ettirmek için bir zanaat vereim – Neka zapažanja o leksiku latiničnih tekstova na turskom jeziku, *POF*, 49/1999, 2000.; s. 9-18.
- ČAUŠEVIĆ, Ekrem: Prve gramatike turskoga jezika u Bosni i Hercegovini, *Zbornik radova o fra Anđelu Zvizdoviću (1498-1998)*, ur. fra Marko Karamatić, Sarajevo-Fojnica, 2000.; s. 487-500.
- ČAUŠEVIĆ, Ekrem: ‘Turci’ u Satiru Matije Antuna Relkovića (1732-1798), *POF*, 47-48/ 1997-98, 1999.; s. 67-84.
- ČAUŠEVIĆ, Ekrem: Turska gramatika fra Andrije Glavadanovića (I), *POF*, 52-53/2002-03, 2004.; s. 15-51.
- ČAUŠEVIĆ, Ekrem: Turska gramatika fra Andrije Glavadanovića (II), *POF*, 54/2004, 2005.; s. 17-50.

- ČAUŠEVIĆ, Ekrem: *The Turkish Language in Ottoman Bosnia*, The Isis Press, Istanbul, 2014.
- CROWLEY, Terry: *An Introduction to Historical Linguistics*, Oxford University Press, 1998.
- DANKOFF, Robert: *Armenian Loanwords in Turkish*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1995.
- DENY, Jean: L'osmanli moderne et le Türk de Turquie, *Philologiae Turcae Fundamenta*, Steiner, Wiesbaden, 1959.; s. 182-239.
- DENY, Jean: *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1941.
- DENY, Jean: *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi)*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1995.
- Derleme Sözlüğü: Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1993.
- DEVELİ, Hayati: *Evlîya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 1995.
- DEVELLİOĞLU, Ferit: *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2003.
- DILAÇAR, Agop: 1612'de Avrupa'da Yayımlanan İlk Türkçe Gramerinin Özellikleri, *TDAYB*, 1970 (1971.); s. 197-210.
- DOERFER, Gerhard: Das Gagausische, *Philologiae Turcae Fundamenta*, Steiner, Wiesbaden, 1959; s. 260-271.
- DOERFER, Gerhard: Das türkische Suffix *-mlš* als Lehnelement, *Sprach- und Kulturkontakte der türkischen Völker: Materialien der zweiten Deutschen Turkologen-Konferenz*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1993.; s. 87-92.
- DOERFER, Gerhard: Das Vorosmanische (die Entwicklung der Oghusischen Sprachen von den Orchoninschriften bis zu Sultan Veled), *TDAYB*, 1975-1976.; s. 81-132.
- DOERFER, Gerhard: Die Stellung des Osmanischen im Kreise des Oghusischen und seine Vorgeschichte, *Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft*, sv. I, ur. Gy. Hazai, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1990.; s. 13-34.
- DOERFER, Gerhard: Eski Türkçe *ı-/yı-* Hakkında, *Türk Dilleri Araştırmaları*, 5, 1995.; s. 5-11.
- DOERFER, Gerhard: Temel Sözcükler ve Altay Dilleri Sorunu, *TDAYB*, 1980-1981.; s. 1-16.

- DOERFER, Gerhard: Türkçenin İdeal Bir Etimolojik Sözlüğünün Nasıl Olması Gerektiği Hakkında Düşünceler, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 48, 1984.; s. 366-374.
- DOERFER, Gerhard: Türkolojide Eleştiri Sorunları, *TDAYB*, 1980-1981.; s. 87-99.
- DOERFER, Gerhard: *Zum Vokalismus Nichterster Silben in Altosmanisch Originaltexten*, Steiner Verlag, Wiesbaden, Stuttgart, 1985.
- DUMAN, Musa, KEMİK, Fatih: Andre du Ryer'in Gramerindeki Dil Uyumuna Aykırı Örnekler Nasıl Değerlendirilmeli?, u tisku.
- DUMAN, Musa: *Birgili Muhammed Efendi, Vasiyyet-name*, R Yayınları, İstanbul, 2000.
- DUMAN, Musa: *Evlüya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1995.
- DUMAN, Musa: *Makaleler: Eski Türkiye Türkçesinden Osmanlı Türkçesine*, Kesit, İstanbul, 2008.
- ECKMAN, János: Dinler (Makedonya) Türk Ağzı, *TDAYB*, 1960.; s. 189-204.
- ECKMAN, János: Kumanova (Makedonya) Türk Ağzı, *Neméth Armağanı*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1962.; s. 109-144.
- ECKMAN, Janos: Türkçede d, t ve n Seslerinin Türemesi, *TDAYB*, 1955.; s. 11-22.
- ERDAL, Marcel: *A Grammar of Old Turkic*, Brill, Leiden-Boston, 2004.
- ERDAL, Marcel: *Old Turkic Word Formation, A Functional Approach to the Lexicon*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1991.
- ERDAL, Marcel: Old Turkic, *The Turkic Languages*, Routledge, London, New York, 2006.; s. 138-157.
- EREN, Hasan: Türk Dillerinde Metathese, *TDAYB*, 1953.; s. 161-180.
- EREN, Hasan: Türkçe *folluk* Kelimesi Üzerine, *TDAYB*, 1958.; s. 13-15.
- EREN, Hasan: Türkçe *istabur* Kelimesi Üzerine, *TDAYB*, 1956.; s. 145-152.
- EREN, Hasan: *Türklük Bilimi Sözlüğü, I. Yabancı Türkologlar*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1998.
- ERİMER, Kayahan: Anadolu ve Rumeli Ağzları Üzerinde bir Bibliografya Denemesi, *TDAYB*, 1970.; s. 211-235.
- FILAN, Kerima: O jednom „sporadičnom“ rukopisu na turskom i bosanskom jeziku, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, 21-22, 2003.; s. 9-40.
- FILAN, Kerima: Ortografiske karakteristike ljetopisa Mula Mustafe Bašeskije, *POF*, 49/1999, 2000.; s. 21-43.
- FOY, Karl: *Die ältesten osmanischen Transscriptionstexte in gotischen Lettern*, I i II, Reichsdruckerei, Berlin, 1902.
- FRIEDMAN, Victor A.: *Turkish in Macedonia and Beyond*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2003.

- GABAIN von, Annemarie: Das Alttürkische, *Philologiae Turcicae Fundamenta*, Steiner, Wiesbaden, 1959.; s. 21-49.
- GABAIN von, Annemarie: *Eski Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1995.
- GAŠIĆ, Emerik: *Kratki povijesni pregled biskupija bosansko-đakovačke i srijemske*, Državni arhiv, Osijek, 2000.
- GOLDEN, Peter B.: The Turkic Peoples: A Historical Sketch, *The Turkic Languages*, Routledge, London, New York, 2006.; s. 16-29.
- GRANES, Alf: *Turco-Bulgaria; Articles in English and French Concerning Turkish Influence on Bulgarian*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1996.
- GÜLENSOY, Tuncer: Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme, *TDAYB*, 1984.; s. 91-147.
- GUZEV, Viktor G.: *Staroosmanskij jazyk*, Nauka, Moskva, 1979.
- GUZEV, Viktor G.: Untersuchungen zur Turksprache Kleinasiens vom 13. bis zum 16. Jahrhundert, *Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft*, sv. I, ur. Gy. Hazai, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1990.; s. 35-62.
- HAZAI, György: *Das Osmanisch-türkische im XVII. Jahrhundert; Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jakab Nagy de Harsányi*, Akadémiai Kiado, Budimpešta, 1973.
- HAZAI, György: Die Denkmäler des Osmanisch-Turkeitürkischen in nicht-arabischen Schriften, *Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft*, sv. I, ur. Gy. Hazai, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1990.; s. 63-73.
- HAZAI, György: J. Krizanić'in 'Illyria' Başlıklı Eserindeki Latin Harfliyle Yazılı Bir Türkçe Metin Hakkında, *Neméth Armağanı*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1962.; s. 257-263.
- HAZAI, György: Kiril Harfliyle Yazılı Bir Türkçe Metin Üstüne, *TDAYB*, 1966.; s. 143-155.
- HAZAI, György: *Kurze Einführung in das Studium der türkischen Sprache*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1978.; s. 108-125.
- HAZAI, György: Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine, *TDAYB*, 1960.; s. 205-211.
- HEFFENING, Willi: *Die türkischen Transkriptionstexte des Bartheolomaeus Georgievits aus den Jahren 1544-1548*, Brockhaus, Leipzig, 1942.
- Historical linguistics II, Theory and description in phonology*, ur. J. M. Anderson, C. Jones, North-Holland Publishing Company, American Elsevier Publishing Company, Amsterdam, New York, 1974.
- Historija naroda Jugoslavije*, sv. II, redakcija: Bogo Grafenauer, Dušan Perović, Jaroslav Šidak, Školska knjiga, Zagreb, 1959.

- HITZIGRATH GILSON, Erika: *The Turkish Grammar of Thomas Vaughan, Ottoman-Turkish at the End of the XVIIth Century According to an English „Transkriptionstext“*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1987.
- HOLDERMANN, Jean-Baptiste: *Grammaire Turque ou méthode courte & faciles pour apprendre la langue turque*, Zaid Aga Effendi, Ibrahim Müteferrika, Istanbul, 1730.
- HOŠKO, Franjo Emanuel: Franjevačka bogoslovna škola u Petrovaradinu (1735.-1783.), *Diacovensia*, VII-1, 1999.; s. 201-220.
- Istorija Beograda*, sv. I., ur. Vasa Čubrilović, Prosveta, Beograd, 1974.
- JAKOBSON, Roman: *O jeziku*, Disput, Zagreb, 2008.
- JEHLITSCHKA, Henry: *Türkische Konversations-Grammatik*, Julius Groos' Verlag, Heidelberg, 1895.
- JOHANSON, Lars: Die westoghusische Labialharmonie, *Linguistische Beiträge zur Gesamttürkologie*, Akadémiai Kiadó, Budimpešta, 1991.; s. 26-70.
- JOHANSON, Lars: Historische Grammatik, *Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft*, sv. I, ur. Gy. Hazai, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1990.; s. 74-103.
- JOHANSON, Lars: The History of Turkic, *The Turkic Languages*, Routledge, London, New York, 2006.; s. 81-125.
- JOHANSON, Lars: The Indifference Stage of Turkish Suffix Vocalism, *TDAYB*, 1978-79, (1981.); s. 151-156.
- JOHANSON, Lars: The Structure of Turkic, *The Turkic Languages*, Routledge, London, New York, 2006.; s. 30-66.
- JOHANSON, Lars: Türkçede Önceden Kestirilemez Nitelikteki Alomorflar, *TDAYB*, 1977.; s. 121-126.
- JOHANSON, Lars: Zum Suffixvokalismus in zwei mittelosmanischen Transkriptionstexten, *Linguistische Beiträge zur Gesamttürkologie*, Akadémiai Kiadó, Budimpešta, 1991.; s. 77-83.
- JOHANSON, Lars: Zur Konsonantstärke im Türkischen, *Linguistische Beiträge zur Gesamttürkologie*, Akadémiai Kiadó, Budimpešta, 1991.; s. 84-98.
- KAKUK, Zsuzsa: Le Dialecte Turc de Kazanlyk, I i II, *Acta Orientalia Hungarica*, 8, 1958.; s. 169-187, 241-311.
- KAKUK, Zsuzsa: Osmanlıcadan Macarcaya Geçmiş Olan Kelimeler, *TDAYB*, 1968.; 65-80.
- KAKUK, Zsuzsa: *Recherches sur l'histoire de la langue osmanlie des XVIe et XVIIe siècles*, Akadémiai Kiadó, Budimpešta, 1973.
- KAPOVIĆ, Mate: *Uvod u indoeuropsku lingvistiku*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008.

- KAPPLER, Mathias: Türkisch (in Südosteuropa), *Wieser Enzyklopädie der europäischen Ostens, Band 10 – Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens*, Wieser Verlag, Klagenfurt, 2002.; s. 817-834.
- KERSLAKE, Celia: Ottoman Turkish, *The Turkic Languages*, Routledge, London, New York, 2006.; s. 179-202.
- KONONOV. A. N.: *Grammatika sovremennogo tureckogo literaturnogo jazika*, Akademija nauk SSSR, Moskva-Lenjingrad, 1956.
- KONONOV. A. N.: *Očerki istorii izučenia tureckogo jazika*, Akademija nauk SSSR, Lenjingrad, 1976.
- KORADE, Mijo, ALEKSIĆ, Mira, MATOŠ, Jerko: *Isusovci i hrvatska kultura*, Hrvatski povijesni institut u Beču, Zagreb (Beč), 1993.
- KORKMAZ, Zeynep: Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar, *TDAYB*, 1975-76 (1976.); s. 143-172.
- KORKMAZ, Zeynep: Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı İle İlişkisi Sorunu, *TDAYB*, 1971.; s. 21-32.
- KORKMAZ, Zeynep: Anatolian Dialects, *Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft*, sv. I, ur. Gy. Hazai, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1990.; s. 388-413.
- KORKMAZ, Zeynep: *Güneybatı Anadolu Ağızları: Ses Bilgisi, Fonetik*, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1956.
- KORKMAZ, Zeynep: *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, sv. I., Türk Dil Kurumu, Ankara, 2005.
- KORKUT, Derviş: Turske ljubavne pjesme u Zborniku Miha Martelinija Dubrovčanina iz 1657. g., *POF*, 8-9/1958-59, 1960.; s. 37-62.
- LABOV, William: *Principles of Linguistic Change, Volume 1: Internal Factors*, Malden, Oxford, 1995.
- LANDEKA, Ankica: Knjižnica isusovačke misije iz Petrovaradina, *Diacovensia*, XVII-1, 2009.; s. 69-90.
- LEES, Robert B.: Turkish Harmony and the phonological Description of Assimilation, *TDAYB*, 1966.; 279-297.
- LEHMANN, Winfred P.: *Descriptive Linguistics*, Random House, New York, 1976.
- MANGOLD, Max: *Duden Aussprachewörterbuch: Wörterbuch der deutschen Standardausprache*, Duden Verlag, Mannheim, 1974.
- MANSUROĞLU, Mecdut: Das Altosmanische, *Philologiae Turcicae Fundamenta*, Steiner, Wiesbaden, 1959.; s. 161-181.
- MANSUROĞLU, Mecdut: Edirne Ağzında Yapı, Anlam, Deyim ve Söz Dizimi Özellikleri, *TDAYB*, 1960.; s. 173-180.
- MANSUROĞLU, Mecdut: Eski Osmanlıca, *Tarihi Türk Şiveleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1998.; s. 247-276.

- MANSUROĞLU, Mecdut: The Rise and the Development of Written Turkish in Anatolia, *Oriens*, 7, 1954.; s. 250-264.
- MATASOVIĆ, Ranko: *Uvod u poredbenu lingvistiku*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.
- MATHEWS, P. H.: *Morphology*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.
- MEGISER, Hieronymus: *Institutionum linguae Turcicae libri quatuor*, Leipzig, 1612.
- MENGES, Karl H.: *The Turkic Languages and Peoples*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1968.
- MENINSKI, Françoise de M.: *Lexicon Turcico-Arabico-Persicum*, I-IV, Beč, 1780. (Simurg, Istanbul, 2000.).
- MENZ, Astrid: "Pour apprendre une langue avec methode, il faut commencer par étudier les termes de la grammaire": Eine türkische Grammatik aus dem Jahre 1730., *Scholarly Depth and Accuracy. A Festschrift to Lars Johanson – Lars Johanson Armağanı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2002.; s. 295-306.
- MOLLOVA, Mefküre: Balkanlarda Türk e-Ağızları, *Güneydoğu Ağuları Araştırmaları Dergisi*, 2-3, 1973-74.; s. 375-414.
- MOLLOVA, Mefküre: Syntaxe de l'ancien Turc en Bosnie, *POF*, 38, 1987.; s. 9-71.
- MOULTON, William G.: Types of Phonemic Change, *To Honor Roman Jakobson: Essays on the Occasion of His Seventieth Birthday, 11 October 1966.*, sv. 1, Mouton, Paris, 1967.; s. 1393-1408.
- MULJAČIĆ, Žarko: *Opća fonologija i fonologija suvremenog talijanskog jezika*, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 1964.
- NÉMETH, Gyula: Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine, *TDAYB*, 1980-81.: s. 113-167.
- NÉMETH, Gyula: *Die Türken von Vidin, Sprache, Folklore, Religion*, Akadémiai Kiadó, Budimpešta, 1965.
- NÉMETH, Gyula: Die türkische Sprache des Bartolomaeus Georgievits, *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae*, sv. 18 (3-4), 1968.; 263-271.
- NÉMETH, Gyula: *Die türkische Sprache in Ungarn im siebzehnten Jahrhundert*, Akadémiai Kiadó, Budimpešta, 1970.
- NÉMETH, Gyula: Zu den E-Lauten im Türkischen, *Studia Orientalia*, 28, 1964.; s. 1-19.
- NİŞANYAN, Sevan: *Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, <http://www.nisanyansozluk.com/>
- ÖZER, Şerife: *Die nominale Wortbildung im Altosmanischen: am Beispiel der Übersetzung von Ta'labis "Qışaş al-Anbiyā" aus dem 14. Jahrhundert*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2008.
- ÖZKAN, Mustafa: *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, Istanbul, 1995.

- PAVIĆ, Matija: Biskupija sriemska (1699-1773), *Glasnik biskupija bosanske i sriemske*, Đakovo, 1897.; br. 14: s. 127-129, br. 15: s. 135-138, br. 16: s. 143-146, br. 17: s. 151-153, br. 19: s. 167-169, br. 20: s. 175-178.
- PAVLOVIĆ, Anto: *Stotinu reverendi, Životopisi biskupa i nekih svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije koji su rođeni izvan nje*, vlast. naklada, Slavonski Brod, 2008.; s.110-115.
- PREDRAGOVIĆ, Josip: *Isusovci u Petrovaradinu 1693.-1773.*, p. o., Sarajevo, 1939.
- PREINDL, Joseph De: *Grammaire Turque D'une Toute Nouvelle Methode D'Apprendre Cette Langue en Peu de Semaines: Avec Un Vocabulaire*, Pariz, 1790.
- PROKOSCH, Erich: *Studien zur Grammatik des Osmanisch-Türkischen unter besonderer Berücksichtigung des Vulgärosmanisch-Türkischen*, Schwarz, Freiburg, 1980.
- PROKOSCH, Erich: Vorstudien zum arabischen Wortgut im Osmanisch-türkischen: Grundsätzliches und Konsequenzen für die Osmanistik, *Journal of Turkish studies*, 1983-84.; s. 337-355.
- RÄSÄNEN, Martti.: *Materialien zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen*, Societas Orientalis Fennica, Helsinki, 1949.
- Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük*, SEV Matbaacılık ve Yayıncılık, Istanbul, 1997.
- REDHOUSE, James: *An English and Turkish Dictionary, in Two Parts: English and Turkish, and Turkish and English*, London B. Quaritch, London, 1856.
- Redhouse Türkçe-İngilizce Sözlük*, SEV Matbaacılık ve Yayıncılık, Istanbul, 1997.
- RIEDL, Frederick: *A History of Hungarian Literature*, Gale Research Co., New York, 1906.
- ROCCHI, Luciano: *Filippo Argenti: Recherche sulla lingua osmanli del XVI secolo; Il corpus lessicale turco del manoscritto fiorentino di Filippo Argenti (1533)*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2007.
- RÓNA-TAS, András: Hungarian as a Source of the History of the Turkic Languages, *Turkologie heute – Tradition und Perspektive. Materialien der dritten Deutschen Turkologen-Konferenz Leipzig, 4.-7. Oktober 1994.*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1998.; s. 261-266.
- ROSSI, Ettore: 'Torlak' Kelimesine Dair, *TDAYB*, 1955.; s. 9-10.
- RYER, André Du: *Rudimenta grammatices linguæ Turcicæ*, Pariz, 1630.
- SCHAADE, Arthur: Der Vokalismus der arabischen Fremdwörter im osmanischen Türkisch, *Festschrift Meinhof*, Hamburg, 1927.; s. 449-460.
- SIEMIENIEC-GOŁAŚ, Ewa: *The Formation of Substantives in XVIIth Century Ottoman Turkish*, Księgarnia Akademicka, Krakov, 1997.
- SIEMIENIEC-GOŁAŚ, Ewa: *Turkish Lexical Content in Dittionario della Lingua Italiana, Turchesca by Giovanni Molino (1641)*, Księgarnia Akademicka, Krakov, 2005.

- SIMEON, Rikard: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
- SKOK, Petar: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971.
- SOPPRON, Ignaz: *Monographie von Semlin und Umgebung*, vlastita naklada, Zemun, 1890.
- SRAKIĆ, Marin: Inkunabule i značajniji rukopisi u biblioteci biskupije đakovačke i srijemske u Đakovu, *Croatica Christiana*, 4/III, 1979.; s. 65-78.
- STACHOWSKI, Stanisław: Der türkische Dialekt des XVII. jh. in Albanien, *Folia Orientalia*, 8, 1967.; s. 177-195.
- STACHOWSKI, Stanisław: Studien über den Osmanisch-türkischen Wortschatz I, *Folia Orientalia*, 5, 1963.; s. 75-88.
- STACHOWSKI, Stanisław: Studien über den Osmanisch-türkischen Wortschatz II, *Folia Orientalia*, 6, 1964.; s. 41-54.
- STACHOWSKI, Stanisław: Studien über den Osmanisch-türkischen Wortschatz II, *Folia Orientalia*, 7, 1965.; s. 75-89.
- STACHOWSKI, Stanisław: *Studien über die arabischen Lehnwörter im Osmanisch-türkischen*, (I. dio: A-Ā), Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Krakov, 1975.
- STACHOWSKI, Stanisław: *Studien über die arabischen Lehnwörter im Osmanisch-türkischen*, (II. dio: K-M), Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Krakov, 1977.
- STACHOWSKI, Stanisław: *Studien über die arabischen Lehnwörter im Osmanisch-türkischen*, (III. dio: N-T), Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Krakov, 1981.
- STACHOWSKI, Stanisław: *Studien über die arabischen Lehnwörter im Osmanisch-türkischen*, (IV. dio: U-Z), Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Krakov, 1986.
- STACHOWSKI, Stanisław: Studien über die neupersischen Lehnwörter im Osmanisch-türkischen III, *Folia Orientalia*, 16, 1975.; s. 145-193.
- STACHOWSKI, Stanisław: Studien über die neupersischen Lehnwörter im Osmanisch-türkischen IV, *Folia Orientalia*, 17, 1976.; s. 141-175.
- STACHOWSKI, Stanisław: Studien über die neupersischen Lehnwörter im Osmanisch-türkischen V, *Folia Orientalia*, 18, 1977.; s. 87-119.
- STACHOWSKI, Stanisław: Studien über die neupersischen Lehnwörter im Osmanisch-türkischen VI, *Folia Orientalia*, 19, 1978.; s. 93-127.
- STACHOWSKI, Stanisław: Studien über die neupersischen Lehnwörter im Osmanisch-türkischen VII, *Folia Orientalia*, 20, 1979.; s. 31-57.
- STEIN, Heidi: Das türkische Sprachgut im „Tractatus de Moribus, Conditionibus et Nequicia Turcorum“ (1481) des Georg von Ungarn (I), *Archivum Ottomanicum*, 14, 1995/96.; s. 39-78.

- STEIN, Heidi: Das türkische Sprachgut im „Tractatus de Moribus, Conditionibus et Nequicia Turcorum“ (1481) des Georg von Ungarn (II), *Archivum Ottomanicum*, 15, 1997.; s. 89-118.
- STEIN, Heidi: Die „Institutionum linguae turcicae libri IV“ als türkisches Sprachdenkmal, *Archivum Ottomanicum*, 22, 2004.; s. 75-105.
- STEIN, Heidi: Ein mittelosmanischer Elementarwortschatz (die Dictionarien von H. Megiser), *Turkologie für das 21. Jahrhundert. Herausforderungen zwischen Tradition und Moderne; Materialien der vierten Deutschen Turkologen-Konferenz, Hamburg, 15.-18. März 1999*; Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2006.; s. 243-264.
- STEIN, Heidi: Einige Mittelosmanische Daten zur Labialharmonie (Suffixe der genera verbi bei H. Megiser), *Scholarly Depth and Accuracy. A Festschrift to Lars Johanson – Lars Johanson Armağanı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2002.; s. 351-362.
- STEIN, Heidi: Hieronymus Megisers türkische Grammatik als Quelle zur türkischen Sprachgeschichte, *Sprach- und Kulturkontakte der türkischen Völker. Materialien der zweiten Deutschen Turkologen-Konferenz. Rauischholzhausen, 13.-16. Juli 1990.*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1993.; s. 173-179.
- STEIN, Heidi: Neuere Forschungen zu den türkischen Sprachproben im „Tractatus de moribus, conditionibus et nequicia Turcorum“ (1481), *Turkologie heute – Tradition und Perspektive. Materialien der dritten Deutschen Turkologen-Konferenz Leipzig, 4.-7. Oktober 1994.*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1998.; s. 267-284.
- STEIN, Heidi: Türkisches Wortgut bei Antoine Geuffroy (1542/43) nach dem Nomenclator von Nikolaus Höniger (1577), *Studia Ottomanica. Festgabe für György Hazai zum 65. Geburtstag*, Wiesbaden, 1997.; s. 193-205.
- STEIN, Heidi: Zur Frage osmanischer Sprachvarietäten im 16./17. Jh. nach den Quellen in lateinischer Schrift, *Akten des 27. Deutschen Orientalistentages. (Bonn – 28. September bis 2. Oktober 1998). Norm und Abweichung*, Ergon Verlag, Würzburg, 2001.; s. 715-723.
- STEUERWALD, Karl: *Almanca-Türkçe Sözlük*, Harrassowitz Verlag – ABC Kitabevi, Wiesbaden-Istanbul, 1974.
- STEUERWALD, Karl: *Türkçe-Almanca Sözlük*, Harrassowitz Verlag – ABC Kitabevi Wiesbaden-Istanbul, 1974.
- SUBOTIĆ, Ljiljana: *Istorijska lingvistika: fonološke promene i morfološke alternacije, mladogramatičari, strukturalizam, generativna gramatika*, Filozofski fakultet, Novi Sad, 2002.
- ŠKALJIĆ, Abdulah: *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1989.
- Tarama Sözlüğü: XII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1995.

- TANIŞ, Asim: *Giovanni Molinò'nun İtalyanca-Türkçe Sözlüğü ve Halk Türkçesi*, Ankara, 1989.
- TIETZE, Andreas: Die fremden Elemente im Osmanisch-Türkisch-Türkischen, *Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft*, sv. I, ur. Gy. Hazai, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1990.; s. 104-118.
- TIETZE, Andreas: Die Lexikographie der Türksprachen I: Osmanisch-Türkisch, *Wörterbücher / Dictionaries / Dictionnaires, Ein internationales Handbuch zur Lexikographie / An International Encyclopedia of Lexicography / Encyclopédie internationale de lexicographie*, ur. Hausmann, Franz J. / Reichmann, Oskar / Wiegand, Herbert E. / Zgusta, Ladislav, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1991.; s. 2399-2407.
- TIETZE, Andreas: Einige weitere griechische Lehnwörter im Anatolischen Türkisch, *Neméth Armağanı*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1962.; s. 373-388.
- TIETZE, Andreas: Griechische Lehnwörter im Anatolischen Türkisch, *Oriens*, 8, 1955.; s. 204-257.
- TIETZE, Andreas: Persian Loanwords in Anatolian Turkish, *Oriens*, 20/1967, 1969.; s. 125-168.
- TIETZE, Andreas: Slawische Lehnwörter im anatolischen Türkisch, *Oriens*, 10, 1957.; s.1-47.
- TIETZE, Andreas: *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, sv. 1, A-E, Simurg; Österreichische Akademie der Wissenschaften, Istanbul – Beč, 2002.
- TIETZE, Andreas: *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, sv. 2, F-J, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Beč, 2009.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri: *Eski Türkiye Türkçesi, XV. yüzyıl, Gramer-Metin-Sözlük*, Kapı Yayınları, Ankara, 2005.
- TRASK, Robert Lawrence: *Temeljni lingvistički pojmovi*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
- TRUBETZKOY, N. S.: *Principles of Phonology*, University of California, Los Angeles, 1969.
- TRYJARSKI, Eduard: Balkan Dialects, *Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft*, sv. I, ur. Gy. Hazai, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1990.; s. 414-453.
- TURAN, Fikret: *Adverbs and Adverbial Constructions in Old Anatolian Turkish*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2000.
- Turkish Linguistics Today*, ur. H. Boeschoten, L. Verhoeven, Brill, Leiden-New York-Kopenhagen-Köln, 1991.
- Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu (<http://tdkterim.gov.tr/ttas/>)
- ÜSTÜNER, Ahad: *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2000.

- VANINO, Miroslav: Isusovci u Beogradu u XVII. i XVIII. stoljeću, *Vrela i prinosi*, 4, 1934.; s. 1-47.
- VIGUIER, Pierre François: *Élemens de la langue Turque, ou tables analytiques de la langue Turque usuelle, avec leur développement*, Constantinople, L'imprimerie du palais de France, 1790.
- VINCETIĆ, Alojzije: Uspomene na zemunsku župu, *Glasnik biskupija bosanske i srijemske*, Đakovo, 1925.: br. 17: s. 130-132, br. 18: s. 139-140, br. 19: s. 146-148, br. 21: s. 163-164, br. 24: s. 188-189, 1926.: br. 18: s. 145-147, br. 24: s. 204-206. *Visitationes Canonicae – Kanonske vizitacije*, Knjiga IV. Srijem, 1734-1768., Državni arhiv Osijek, Biskupija Đakovačka i Srijemska, Osijek-Đakovo, 2006.
- WAETZOLDT, Irene: *Zu den osmanischen Verbformen des 16. Jahrhunderts nach dem Mecmû'ı Menâzil des Matrâqçı Nasûh*, Schwarz, Freiburg, 1978.
- ZENKER, Julius: *Türkisch-arabisch-persisches Handwörterbuch*, Leipzig, 1866-1876.

8. PRILOG: ILUSTRACIJE

1. Prva stranica Rječnika.
2. 66. stranica Rječnika, s naknadnim intervencijama.
3. 9. stranica Rječnika, s naknadnim intervencijama i tragovima rezanja radi uveza.
4. Sveščić 1: nasumični popis natuknica.
5. Listić 1: pismo.
6. 70. stranica Rječnika. U dnu stranice spominju se Zemun, Beograd i Sava: *Zemün – ile Belgradün ortasinda Savadür.* („Između Zemuna i Beograda nalazi se Sava.“)
7. 50. stranica Rječnika (s neprevedenom natuknicom: *Gelenck am Finger*).
8. Sveščić 4: popis natuknica za slova W i Z.

- Laqnu. ghilmek. Ladnu. sy. au nimmun fustur od Didiu. Kiepenk.
 Lakny. lysmetkias.
 Lagny. sy. Dr. finy. Ladaklar.
 Lagny. jarr. Lagny. ortu. Kustoff py p wof sal ped, all. Dingle fust.
 Lagny. vide. Lagny.
 Lagny. py. ortu. kurmak.
 Lafu. Lakat. Fuchrud. Topale. Lafu. unbrauighar. Dattelmak.
 Laib. bad. bitin. eckmek. Dilim. Dim. Tutuldu. Dainu. ziny,
 Lamm. Kufu. Lantyn. Kandil.
 Land. manu. hemischeri.
 Land. Brauf. Vilajet. adety.
 Land. Kuvwafans. Surghin. Korrelmusk. Pera. olmus.
 Lang. usun. Langusan. v. nindimay. Lakerdey. usatmak.
 Langsam. jab. jab. ab. aseleesy.
 Langwilig. byktyran. osanduran.
 Langwinig. usanan. cookda. janan.
 Lantzu. myrak. Disfang. D. Sic. d. kon. Grik.
 Larnu. velvele. Lantzu. Kojeghidu.
 Laffu. Brakmak. Koivermek. Laff. f. f. Koterden. Laff. Dio. Ufo. in.
 Laffur. Sus. Kabakat. Luffonu. f. f. Kotalhat. Koininda.
 Laffu. Kuvlaimdu. Scheratmak. yfftyra. etmek.
 Laf. Laf. f. f. Lussu. Kabakatly.
 Lamin. latinsche.
 Labnu. ferner.
 Labnu. Kuschak.
 Lai. ylyesak.
 Laib. f. f. Kolghelik.
 Laib. f. f. Feschil. Kusbazhi.
 Laiff. ead. Laiffu. Schirdmeklik.
 Laiffu. Schirdmek.
 Laicfo. Laign. bugada.
 Laigunu. Inkiar. etmek.
 Laiff. Kichelle.

Schirid. Boz, y.
 misadji scherif = Schrifte? tino
 di Complimento, quomodo valet?
 qsi la sua nobile complessione qfite ep?
 Sabalanmek. puz Bobuinnu. br
 - puzt puzt.
 frifer kuh. kahawalki.
 list onft Loug. mekkelinde ghelme.
 venire a proposito -
 list Ing. lofai kuamak.
 tekliif. Compliment, Ceremonie,
 teklif dya olun y. may dan
 Compliment y.
 lilemek. ka, dae, amelax.
 bos boschuna deildy. ist mit
 unponst ogulog.
 Janyk ki y. Ist Stad, daf y.
 Syklet tahi y. wifajir, paf y.
 stift.
 bis Syklet dchi doo buhar et chd.
 ist ein wofundige affaire vorzuef.
 ghesindigek der. ort zum staten y.
 staten-gang. alleer.
 Ghinan boot. ciciclik. -
 kyt belunur. und pch vrbund.
 Dogre bailemel. di wafepud zu ind y.
 Seir. staten gang. deambulatio.
 zevk bermek. puz lufrij, may y.
 mit ufny. bile almak.
 Serine serine gheir. wnt mit
 amuf y.

arguletmek. Inslanyn.
 lre bzade memuren idum. tino
 di ringraziare. puz fuf yofte
 vand bin, nuz pfr obligit.
 Dakim, radunanaga y. Dakim ebmek
 rdunare y. pu paing pafim, ufny.
 Dakim, etu d. Loug in quos congregantur
 aquo y. plusia, nuz y. p fvaray.
 Deimedi. id. Dno di admiaris, dum
 ay. aljs alp noi narat. ay. dnfur dnm
 Et simile. Et vadem dice, si non? Estre
 usu, estre pofibile y. (bom)
 Gascha edikylmak. ad effectus deduc y.
 jetische oinadek. habbiamo giocato
 questo bafte.
 maulahibet. Colloquio, conversatoe y.
 bi Taku maulahibet etelum.
 katyrimusy. bormaghe gheldum.
 Dno di Complimento. Sono venuto
 per vedere il vostro stato, come vi
 portate.
 habar. arifa. dnyf. Lu
 havadis. novita. wad nuzid, munglid
 havadis-kiaghudi. zutruing gaj-
 fette y.
 Destimel. fappoleti di mano che
 portano li duchi per astungar y. d.
 il duore y. aliaj. Li fappoleti
 di cui si servono li dco franchi, li
 chiamano. jaglik.
 flau fystyk. questo e quello y. per
 non dire cosa esta y.
 Deimede. Sono di sopra il tuo dubbio
 sopra qualche cosa y. contrario a quello
 belli. quando saleno qualche cosa racont
 dico dico: non l'he redo, chida, se e' cosa y.

Rajetlu, küürmetlu ulu efferdi Dostumusa Selam, selam
met kylyndykedan Songra, Malümünus ola çhi dünke
ghüünde bir kae ^{Düğüllükler} asantavile Pancouaa ^{periyat} dachil d-
^{isiz} ^{sigyn} kubud, sis tarastere ghelmek uore Menoiletlu
general tarastlerinde elci Beg Hatil efferdyke bul-
usmak için ^{peris} ^{topra} Lakin Baron Bengler Belgrada içt-
isidinden songra sisin tarastlerinise ghlub gheonus
egcio.

^{pretisiz}
Ghecende Tymisuarde iken bir aiso mechtubanus okujan
^{supra dicitur} Meschuri general hasretlerine gheosterab uafir has-
olundu ne hosuna ghedi. ^{fideliy, shans} Saerik Kulunus Manna
Pancoua bu ayn omic ifinde
iylyn ne senai 1755

Manufrau Lotz. Insan-bughu. Ters. Insan-Tenti.
 Mann. Denys. Peria. sab. Jofn Mann. Enghin.
 Mannbuefen. gürzer. bogas. Dil.
 Mannfuaub. Strigna.
 Mannfilla. Stimanlık.
 Marst. Mar.
 Marst. Marst. vgher. El pax kurban Hadety. Paderagh.
 Marst. byesak. yuz Turbiff Marst. Fideghan.
 Marst. fhuind. byesak-aghsy.
 Marsting. pirintsch. Tucs. Metall. idel.
 Marst. baal-luju. bal-scherbety.
 Marst. folmond. Soikunluk. baskanlık.
 Males. Lit.
 Males. zaiuu. kaimak.
 mals. Savash. mashim. De'pusthuifig.
 Million. million.
 Miltz. Dalak.
 minig. uubruuigig. Saghim etmek.
 Minimor. Saghimesi.
 Misakel. mihezet. hekmet.
 Mis. Traub. Solysluk.
 Misfau. Kariddürmak.
 Misfalm. auz fhuir sak. ghüesine ghelmek. Tokuskhina ghelmek.
 Misfalm. sab Misfalm. ghüesine ghelmeklik.
 Misfuffatur. kabakatty. Lucsty.
 Misfubäfau. Düschermek vj. csolsuk.
 Misfünstig prju. köskanmak.
 Misfünst. misfünst. köskanlık. hafytlük.
 Misfünstig. köskanj. fapayz.
 Misf. ghübre. fyszky.
 Mittag. Davy-ghün. öile-Samany.
 Mittag-fpau. sab Mittagmasf. Tahüm. öile-temeghi.
 Mittel. wab in der Mittel ist. orta. arasy. In der Mittel,
 zwisch femlin und Belgrad ist di. Öu. femlin-ile Belgradin
 ortasinda Savadiur.
 Mittel, woher rhuad ystift. Sol. Sol. Duetmak.

- guld. akese. *Beim guld hatyr r nokut agese.*
 guld-Lefe. Hasna. *Es ist kein guld in der Lefe. Hasna da aghese*
jo kdur.
 guld-Straf. gerime.
 guldignus. Gersand.
 Guldignus Zeit. Vacht. *Es ist guldignus Zeit in der Lefe zu yf.*
Vachtur klipseje ghimek.
 Guldort. Himlakaty. *gi seid jorden. Khumesch adam. Kitabladan*
vukuf.
 guldort am fingen.
 guldort. Nijet. *Dott nie guldort Jini. Allaha nijet etmek.*
 guldort. Langsam. jab.
 guldort groß in niunx fuf. *jabischlemek.*
 guldort, guldort. Eili. *joldaschi. kary. guldort persona*
nobilissima. Hanim.
 Gunt, gunt. *Saban ketischefi*
 gunt. göngül. *Sürek. Kani. ma f d a nie manuff kon güt*
 gunt. Kani adams.
 Gunt. göngül. *Serdaly. mukabetty.*
 General. Dascha. *General-feld-zugunfms. Tobesi-baschi.*
 Generalsting. *Vezi.*
 Gunt. *ynfms wunf. ei olmak. hastalikdan kurtalmak.*
 gunt. *raich. Enghic. De'ceux.*
 gunt. *Kulanmak.*
 gunt. *guzonogun. Sor olmusch. Es die guntigist worden*
bana sor olmusch. -bana sor ediler.
 gunt. *mess. Tozre. Der raich hat gunt auf sich. Dükün Tozre ü bife*
gheller.
 gunt. *aufgung. Dükün - bastirmafi.*
 gunt. *Schamata. vide gung.*
 gunt. *niß-garbur. Dabak. Toz-garbur. kövelegi.*
 gunt. *Tozrüük. haklik.*
 gunt. *Scherahat.*
 gunt. *Sünde. Dava.*

Marta Andrić (Strizivojna, 1977.) diplomirala je etnologiju, povijest i turkologiju. Radi na Katedri za turkologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Gjuro Adam Büttner (Sommerach, 1714. – Zemun, 1779.) bio je svećenik Srijemske biskupije i prvi župnik u Zemunu po oslobođenju od Turaka. Župničku službu u Zemunu obnašao je od 1744. do 1779. godine. Njegova rukopisna ostavština na turskom jeziku pronađena je u Biskupijskoj knjižnici Đakovačke i Srijemske biskupije u Đakovu kamo je prenesena nakon njegove smrti. Sastoji se od njemačko-turskog rječnika, nekoliko sveščića i listića katekizamskog i jezikoslovnog sadržaja te dva popisa poslovice na turskom jeziku.

Ostavština takve vrste i tolikoga značaja i obima na području Hrvatske predstavlja pravu rijetkost.

 FF press